

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Αργυρώ Μ. Ζαρουχλιώτη
Α.Μ.: 1942

Νομική Προστασία του Δημοσιογράφου

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΑΘΗΝΑ, 2022

Αργυρώ Μ. Ζαρουχλιώτη

Νομική Προστασία του Δημοσιογράφου

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Διονυσία Καλλινίκου	
ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Διονυσία Καλλινίκου, Δήμητρα Παπαδοπούλου, Παναγιώτης Νικολόπουλος	
ΕΠΤΑΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ	
Ομότιμη Καθηγήτρια Διονυσία Καλλινίκου	Καθηγήτρια Ευγενία Δακορώνια
Καθηγήτρια Δήμητρα Παπαδοπούλου	Αναπλ. Καθηγητής Γεώργιος Λαδογιάννης
Αναπλ. Καθηγητής Παναγιώτης Νικολόπουλος	Αναπλ. Καθηγητής Γεώργιος Γεωργιάδης
Καθηγητής Χριστοδούλου Κωνσταντίνος	

Copyright © [Αργυρώ Μ. Ζαρουχλιώτη, Σεπτέμβριος 2022]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ευχαριστίες

Εν πρώτοις, θα ήθελα να ευχαριστήσω το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών, του οποίου υπήρξα μεταπτυχιακή υπότροφος στο πεδίο «Δίκαιο Εσωτερικού», για το ακαδημαϊκό έτος 2010-2011 και ύστερα κατά την εκπόνηση της παρούσας.

Έπειτα, την Ομότιμη Καθηγήτρια, κα Διονυσία Καλλινίκου για τις γνώσεις, την καθοδήγηση και το ανθρώπινο ενδιαφέρον της, καθ' όλο το διάστημα μέχρι την ολοκλήρωση της μελέτης μου.

Τέλος, ευχαριστώ την Αγγελική.

Στην Αγάπη

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(I). Η γέννηση της δημοσιογραφίας.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(1). Ορισμοί.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1° Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΣΗΕΑ
.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(I). Σκοπός.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(II). Οι επιταγές του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας (ΚΔΔ)Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(1). Η ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης του κοινούΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(2). Το καθήκον αληθείας και η υποχρέωση επανόρθωσηςΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(3). Η ανθρώπινη αξία και αξιοπρέπεια.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(4). Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(α). Ειδικά η προστασία της δημοσιογραφικής πηγήςΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(5). Η ελευθερία του τύπου.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(α). Ελευθερία έκδοσης.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(β). Ελευθερία ίδρυσης και διεύθυνσης επιχείρησης τύπουΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(γ). Ελευθερία σύνταξης.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(δ). Ελευθερία δημοσιογραφικής έρευνας..Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(6). Οι εσωτερικές σχέσεις.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(7). Η πειθαρχική διαδικασία.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

III. Κριτική Επισκόπηση.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

IV. Συγκριτικό Δίκαιο.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(1). Η Ένωση Ευρωπαίων Δημοσιογράφων, (Ε.Ε.Δ)Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(2) ξένοι κώδικες δημοσιογραφικοί δεοντολογίαςΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

V. Συμπεράσματα Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

III. Η Νομολογία του ΕΛΔΑ για τους δημοσιογράφουςΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

IV. Συμπεράσματα Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

I. Εισαγωγή στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίαςΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

II. Η σχέση του δημοσιογράφου με την πνευματική ιδιοκτησίαΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

IV. Οι επιμέρους ηθικές και περιουσιακές εξουσίες του ν.2121/1993Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

V. Το περιουσιακό δικαίωμα.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(i) η εξουσία δημοσίευσης Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(ii). η εξουσία αναγνώρισης της πατρότηταςΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(i). Απλές ειδήσεις ή γεγονότα Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(ii). Αναδημοσίευση δημοσιογραφικών έργων & Μητρώο on line MediaΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

3. Συλλογική διαχείριση Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

III. Κατηγορίες δημοσιογραφικών έργων..Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

V. Ειδικότερα ζητήματα Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

1. η αναγκαστική εκτέλεση.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

2. Δημοσιογράφοι και Προσωπικά ΔεδομέναΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(α). Δημοσιογράφοι και Προσωπικά Δεδομένα στην ΕυρώπηΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

(β). Δημοσιογράφοι και Προσωπικά Δεδομένα στην Ελλάδα Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

3. Πνευματική ιδιοκτησία και Τεχνητή ΝοημοσύνηΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

α. Η προβληματική.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

β. Η πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου – διάλογος με την εθνική νομοθεσία
.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

γ. Η αυτοματοποίηση στην ενημέρωση και οι ψηφιακοί ρεπόρτερΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

δ . Η τεχνητή νοημοσύνη ως «πνευματικός δημιουργός»Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

ε. Το ζήτημα της αστικής ευθύνης των δημοσιογράφων - ρομπότΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

VI. Συμπεράσματα Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο Η νέα Οδηγία 2019/790 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά, (Digital Single Market Directive – DSM)
.....Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

I. Εισαγωγή Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

II. Η ανάγκη θέσπισης της νέας ρύθμισης.Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

III. Οι διαδικτυακές πλατφόρμες Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

IV. Εκδόσεις τύπου για επιγραμμικές χρήσειςΣφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

VI. Κριτική αποτίμηση - συμπεράσματα...Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

Επίλογος Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

Βιβλιογραφία Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Αδημ.	Αδημοσίευτη
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Αρειος Πάγος
ΑΠΔΠΧ	Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα
Αρμ	Αρμενόπουλος
Βλ.	Βλέπε
ΓαλλΑΚ	Γαλλικός Αστικός Κώδικας
ΓερμΑΚ	Γερμανικός Αστικός Κώδικας
Δ	Δίκη (περιοδικό)
ΔιΜΕΕ	Δίκαιο Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και Επικοινωνίας
εδ.	Εδάφιο
ΕΔΑΔ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
ΕΕΝ	Εφημερίς Ελλήνων Νομικών (περιοδικό)

ΕισΝΑΚ	Εισαγωγικός Νόμος Αστικού Κώδικα
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
επ.	επόμενα
Ερμ ΑΚ	Ερμηνεία Αστικού Κώδικα
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
Εφ	Εφετείο
ΕφΑΔ	Εφαρμογές Αστικού Δικαίου (περιοδικό)
ΙσπανΚΔΔ	Ισπανικός Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας
ΙταλΚΔΔ	Ιταλικός Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας
ΚΔΔ	Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας ΕΣΗΕΑ
ΚΔΨΜ	Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας Ψηφιακών Μέσων
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
ΜονΠρ	Μονομελές Πρωτοδικείο
ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
Ν. ή ν.	Νόμος
ΝοΒ	Νομικό Βήμα (περιοδικό)
ό.π.	όπου παραπάνω

ΟΛΑΠ	Ολομέλεια Αρείου Πάγου
παρ.	παράγραφος
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΠολΠρ	Πολυμελές Πρωτοδικείο
Σ	Σύνταγμα
ΤΝΠ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών
ΧρΙΔ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου (περιοδικό)

Εισαγωγή

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και των καθημερινών τεχνολογικών θαυμάτων η οπτική μας για τον κόσμο είναι στενά συνυφασμένη με τη δημοσιογραφική πένα. Η μετεξέλιξη των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης - ιδίως τα μεταμοντέρνα ψηφιακά ενημερωτικά μέσα και η συμμετοχική δημοσιογραφία - άλλαξαν το τοπίο της ενημέρωσης με τρόπο καταιγιστικό και αμετάκλητο. Στις ιστορικές αλλαγές, η τέταρτη εξουσία ελίχθηκε με ταχύτητα, κατορθώνοντας να διατηρήσει την αμεσότητα και την υπερεθνική της απήχηση. Πίσω από την πολυδιάστατη κυριαρχία των ΜΜΕ, υπάρχει ο δημοσιογράφος, ο οποίος τίθεται στο επίκεντρο της παρούσας ανάλυσης.

Ο δημοσιογράφος, οντότητα εξ ορισμού πολυσχιδής, ενδιαφέρει ιδιαίτερα τη νομική επιστήμη, καθώς είναι ταυτόχρονα επαγγελματίας της ενημέρωσης και πνευματικός δημιουργός. Ως επαγγελματίας της ενημέρωσης, ο δημοσιογράφος προσφέρει υπηρεσία στο κοινωνικό σύνολο, είναι θεματοφύλακας της αλήθειας και της δημοκρατίας. Ωστόσο, δεσμεύεται από διαρκώς αναθεωρούμενο πλέγμα δεοντολογικών επιταγών και φυσικά από τους νόμους του κράτους. Στη στάθμιση συμφερόντων, η ελευθερία της έκφρασης του δημοσιογράφου δεν είναι αυτονόητη επειδή έχει την τάση να συμπλέκεται αενάως με θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα όπως η ανθρώπινη αξία και άλλα, νεοσήμαντα που εκπηγάζουν από αυτή, (δικαίωμα στη λήθη, δικαίωμα δημοσιότητας, προσωπικά δεδομένα).

Το προϊόν του πνευματικού κόπου του δημοσιογράφου, εκτός από μέσο βιοπορισμού, έχει την ιδιότητα να είναι συνήθως και πνευματικό δημιούργημα, στο οποίο αποκτά πρωτότυπα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ως πνευματικός δημιουργός. Η παραδοχή αυτή μοιάζει αυτονόητη, ωστόσο η προστασία του δημοσιογράφου με την πνευματική ιδιοκτησία, τέθηκε για χρόνια στο περιθώριο των νομικών διεκδικήσεων του κλάδου. Το γεγονός αυτό δεν είναι χωρίς εξήγηση. Εκτός της κουλτούρας αμφισβήτησης σχετικά με την πρωτοτυπία του έργου του, ο δημοσιογράφος είχε να αντιπαλέψει το πανταχού παρόν εργοδοτικό δικαίωμα, το οποίο αρχικά δεν άφηνε περιθώριο για συζήτηση περί δημιουργικού ύψους της δημοσιογραφικής συμβολής ή για πρόσθετο οικονομικό αντάλλαγμα με βάση τις διατάξεις για την πνευματική ιδιοκτησία. Το πρόβλημα έγινε επιτέλους αισθητό με την έλευση του διαδικτύου και την κλιμακούμενη δυσπιστία απέναντι στην πνευματική ιδιοκτησία καθ' εαυτή. Η σύγχρονη τάση που θέλει ανοιχτό και ελεύθερα προσβάσιμο περιεχόμενο, στο ψηφιακό περιβάλλον, χωρίς εύλογη αμοιβή του δημιουργού, παραδόξως αφύπνισε πρώτους τους δημοσιογράφους, οι οποίοι ξεκίνησαν να διεκδικούν όψιμα, αλλά σθεναρά θέση ισότιμη μεταξύ των πνευματικών δημιουργών. Δημοσιογραφία και νομική επιστήμη επομένως, βρίσκονται σε σχέση διαλεκτική, αφού ασκώντας το λειτουργήμα του, ο δημοσιογράφος αντιμετωπίζει ποικίλα νομικά ζητήματα, όπως και διλήμματα ηθικής φύσης.

Ο στόχος της παρούσας μελέτης, είναι να αποτελέσει μια συμβολή χρήσιμη στο δημοσιογράφο, για την αντιμετώπιση θεωρητικών και πρακτικών θεμάτων που προκύπτουν κατά την ενάσκηση των καθηκόντων του. Η ανάλυση, χωρίζεται σε δύο κύρια μέρη : το πρώτο μέρος είναι αφιερωμένο στην επεξεργασία των κανόνων δημοσιογραφικής δεοντολογίας των έντυπων και ψηφιακών μέσων. Οι επιταγές του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας της ΕΣΗΕΑ, φωτίζονται σε συνάρτηση με τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, όπως τα κατοχυρώνουν το Σύνταγμα και οι νόμοι. Παράλληλα με το σχολιασμό, παρατίθεται συγκριτικό δίκαιο και σχετική νομολογία και ακολουθεί ειδική αναφορά στις καινοτομίες του Κώδικα Δεοντολογίας Ψηφιακών μέσων, η οποία εστιάζει σε σύγχρονα ζητήματα, (byline, δικαίωμα στη λήθη, λογοκλοπή, κοινωνικά δίκτυα). Το πρώτο μέρος κλείνει με την πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ (2018-2020), σχετικά με τους δημοσιογράφους και ειδικότερα παρατίθενται χαρακτηριστικές αποφάσεις που αφορούν τη νομολογιακή αντιμετώπιση του θεμελιώδους δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης των δημοσιογράφων, (άρθρο 10 ΕΣΔΑ).

Το δεύτερο μέρος, εστιάζει σε σύγχρονα ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας του δημοσιογραφικού έργου, με κέντρο το δημοσιογράφο ως πνευματικό δημιουργό. Μετά την εισαγωγή

στις βασικές έννοιες (έργο, δημιουργός), αναλύεται η φύση και έκταση των ηθικών και περιουσιακών εξουσιών του δημοσιογράφου, όταν το έργο του κρίνεται πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα. Παράλληλα, φωτίζεται το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο σε ειδικές κατηγορίες δημοσιογραφικών έργων, όπως οι συνεντεύξεις και οι φωτογραφίες, ιδωμένων από τη σκοπιά σύγχρονων ατομικών ελευθεριών (δικαίωμα στην εικόνα, right to publicity), όπως ερμηνεύονται από την πρόσφατη εθνική και ξένη νομολογία. Ξεχωριστή μνεία, λόγω της μεγάλης πρακτικής σημασίας, γίνεται στους νόμιμους και συμβατικούς περιορισμούς της πνευματικής ιδιοκτησίας που πρέπει να ανεχθεί ο μισθωτός δημοσιογράφος και τίγεται το μείζον ζήτημα της αναδημοσίευσης στο διαδίκτυο και της συλλογικής διαχείρισης των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας των δημοσιογράφων στην Ελλάδα. Ακολουθεί η επεξεργασία ειδικότερων θεμάτων, όπως η αναγκαστική εκτέλεση με αντικείμενο το δημοσιογραφικό έργο, η σχέση του δημοσιογράφου με τα προσωπικά δεδομένα και το ζήτημα της αστικής ευθύνης των δημοσιογράφων – ρομπότ, ως δυνητικών υποκειμένων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επί δημοσιογραφικού έργου.

Τέλος, αφού παρατίθενται τα κύρια σημεία της αστικής προστασίας που έχει στη διάθεση του ο δημοσιογράφος ως πνευματικός δημιουργός, σχολιάζεται η πρόσφατη κοινοτική Οδηγία 2019/790 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 2019, για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά και την τροποποίηση των οδηγιών 96/9/EK και 2001/29/EK, η οποία φιλοδοξεί να αναμορφώσει την πνευματική ιδιοκτησία στην Ευρώπη, με δίκαιη ανακατανομή των οικονομικών ωφελειών μεταξύ παρόχων, εκδοτών και δημοσιογράφων – πνευματικών δημιουργών, μεταξύ άλλων, μέσω της πρόβλεψης δικαιώματος εύλογης αμοιβής, με υποκείμενο τους δημοσιογράφους για την ψηφιακή εκμετάλλευση του έργου τους.

Η πρωτοβουλία αυτή του Κοινοτικού νομοθέτη, πρέπει να χαιρετιστεί ως καίριο βήμα για την εμπέδωση του δημοσιογράφου ως πνευματικού δημιουργού και συνακόλουθα του δημοσιογραφικού έργου, ως ισάξιου και ισότιμου με τα άλλα έργα, πνευματικού δημιουργήματος.

(I). Η γέννηση της δημοσιογραφίας

Στην επιστήμη της φιλοσοφίας, ο λόγος θεωρείται η ρυθμιστική αρχή του σύμπαντος. Από την επινόηση της γραφής, ο λόγος χρησιμοποιήθηκε σε θρησκευτικά και μυστικιστικά κείμενα, ως εκδήλωση θεϊκής σοφίας και ίδιον του ανθρώπου. Λόγος και δεινότητα γλωσσικής παραγωγής, συμπλέουν αρμονικά στη δημοσιογραφία.

Ιστορικά, το δημοσιογραφικό λειτούργημα ξεπήδησε από την κοινωνική αναγκαιότητα πολύ νωρίτερα από τη θεσμοθέτηση των κάθε λογής πλαισίων που οριοθετούν σήμερα τη νομότυπη λειτουργία του. Οι πρώτες σχετικές μαρτυρίες σώζονται σε αρχαία κείμενα¹.

¹ Τον τίτλο του πρώτου «δημοσιογράφου» διεκδικεί βάσιμα ένας αρχαίος Έλληνας, ο Δίκτυς ο Κνώσιος, ο οποίος κατά τη διάρκεια του Τρωικού Πολέμου, ανέλαβε χρέη πολεμικού ανταποκριτή. Στα 1.300 π.Χ., ο Δίκτυς ταξιδεύει στην Τροία για να λάβει μέρος στην πολιορκία της, συνοδεύοντας τον εγγονό του Μίνωα, βασιλιά Ιδομενέα. Καθημερινά, εντός και εκτός πεδίου μάχης, διαδραματίζονται ανεπανάληπτα γεγονότα, εκατέρωθεν ανδραγαθίες, συλλήψεις αιχμ αλώτων, δολοπλοκίες, λατρευτικές τελετές, γιορτές και διάφορα ευτράπελα. Ο Δίκτυς είναι ο πρώτος που συλλαμβάνει την ιδέα της καθημερινής καταγραφής μιας μορφής ημερολογίου που στόχο έχει να πληροφορήσει, πολιορκούντες και πολιορκουμένους για τα γεγονότα της *ημέρας*. Το έντυπο μάλιστα τιτλοφορείται «*Εφημερίς*», καθόσον εξιστορεί τα «εφήμερα γεγονότα», δηλαδή εκείνα που άρχισαν και τελείωσαν μέσα στην ημέρα. Μετά το θάνατο του Δίκτυ και κατόπιν δικής του εντολής, το έργο του θα ταφεί μαζί του ως κτέρισμα και θα ξεχαστεί για μία χιλιετία. Μόλις τον 1ο αιώνα μ.Χ. ένας σεισμός στην Κνωσό, γίνεται η αιτία να αποκαλυφθεί ο τάφος του Δίκτυ και να ανασυρθεί από αυτόν η περίφημη «εφημερίδα» του. Δυστυχώς το πρωτότυπο της «Εφημερίδος» δεν σώθηκε μέχρι τις μέρες μας, υπάρχει ωστόσο

Ωστόσο, η γέννηση της δημοσιογραφίας, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα, τοποθετείται χρονικά το 17^ο αιώνα και συνδέεται στενά με τη Βιομηχανική Επανάσταση, αφού προηγουμένως η εφεύρεση του πιεστηρίου παρείχε τα απαραίτητα τεχνικά μέσα² για την κυκλοφορία των πρώτων εφημερίδων, αρχικά επί γερμανικού εδάφους³. Οι λοιπές υπερδυνάμεις της εποχής, δεν αργούν να ακολουθήσουν το γερμανικό παράδειγμα. Το 1622 αρχίζει να εκδίδεται στο Λονδίνο η εφημερίδα «Weekly News» και το 1631, ο Theophraste Renaudot⁴, ένας πρωτοπόρος της δημοσιογραφίας, κυκλοφορεί στο Παρίσι, την τετρασέλιδη, εβδομαδιαία εφημερίδα «GAZETTE». Ανάμεσα στις καινοτομίες του Renaudot, συμπεριλαμβάνεται η καθιέρωση του «κύριου άρθρου» ή κεντρικού θέματος της εφημερίδας.

Μέχρι τα μέσα του 18ου αιώνα, καθημερινές εφημερίδες κυκλοφορούν στις περισσότερες χώρες της γηραιάς ηπείρου και διαβάζονται μανιωδώς από όλα τα κοινωνικά στρώματα. Μέσω του

η λατινική της μετάφραση. Βλ. περισσότερα: Dictys Cretensis, *Ephemeridos belli Trojani libri*, μετάφραση Γιώργη Γιατρομανωλάκη, Δίκτυς ο Κρητικός, *Εφημερίδα του Τρωικού Πολέμου*, Άγρα, 1996.

Μερικές χιλιάδες χρόνια αργότερα, επί Μ. Αλεξάνδρου, οι «ΒΑΣΙΛΕΙΟΙ» κατέγραφαν τα πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα από την αρχή της εκστρατείας, μεταξύ τους μάλιστα υπήρχε σχέση ιεραρχίας (αρχισυντάκτης – συντάκτες). Αργότερα, ο Ιούλιος Καίσαρας μιμείται το Μ. Αλέξανδρο και εκδίδει τα “acta diurna” (γεγονότα της ημέρας), ενώ στο Βυζάντιο εμφανίζεται ένα ιδιαίτερο είδος δημοσιογραφίας, το οποίο εκτός από την επικαιρότητα, περιλαμβάνει και ιστορική λογοτεχνία, Τσαγκρινός Γ, *Η Ιστορία της Δημοσιογραφίας*, άρθρο στον ημερήσιο τύπο, 2013

² Καταλυτική ήταν η επίδραση της τυπογραφίας, η οποία επέτρεψε την αναπαραγωγή πολλών αντιτύπων σε οικονομική τιμή, βλ. σχετικά, Καλλινίκου Δ., «Πνευματική ιδιοκτησία και Βιβλιοθήκες», Π. Ν.Σάκουλας, Αθήνα, 2007

Ομοίως καθοριστική για την άνθιση του τύπου στάθηκε η διευκόλυνση των και χερσαίων και θαλάσσιων συγκοινωνιών, αλλά και η σταδιακή άνοδος του μορφωτικού επιπέδου των πολιτών καθώς ολοένα μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού γνώριζε γραφή και ανάγνωση.

³ Οι πρώτες ενημερωτικές εφημερίδες κυκλοφόρησαν ανά τακτά χρονικά διαστήματα στο Στρασβούργο, το Βερολίνο, την Αμβέρσα και το Αμβούργο, Παπαδημητρίου δ & Μπαλά Ν., *Σημειώσεις για την Ιστορία του τύπου*, Αθήνα, 1993, εκδ. Οδυσσέας,

⁴ Πριν εξελιχθεί σε δεινό δημοσιογράφο της εποχής του, ο Renaudot ήταν γιατρός των γαλλικών βασιλικών ανακτόρων. Μάλιστα, την εφημερίδα GAZETTE, την κυκλοφόρησε με τη στήριξη του Καρδινάλιου Ρισελιέ και το περιεχόμενο τη ήταν κατεξοχήν πολιτικό, Stéphane Haffemayer, *L'Information dans la France du XVIIe siècle : la gazette Renaudot de 1647 à 1663*, éd. Honoré Champion, 2002

τύπου, αποκτά φωνή κάθε πολίτης ανεξαρτήτως φρονήματος, κοινωνικής θέσης και οικονομικής επιφάνειας, ενημερώνεται ολόπλευρα η κοινωνία αναφορικά με τα ζητήματα της επικαιρότητας και καταγγέλλονται οι αυθαιρεσίες και η κατάχρηση δύναμης σε βάρος των ασθενέστερων.

Από την καθολική αποδοχή της εφημερίδας, διαφαίνεται η διαμόρφωση μιας νέας κοινωνικής δύναμης. Το 1787, ο ρήτορας και φιλόσοφος Έντμουντ Μπερκ, εκφράζει με λέξεις αυτό που όλοι έχουν ψυχανεμιστεί, ότι δηλαδή «ο τύπος είναι η τέταρτη εξουσία»⁵.

(1). Ορισμοί

Στην παρούσα ανάλυση, κεντρικό ρόλο κατέχουν οι έννοιες της δημοσιογραφίας, του δημοσιογράφου, των μέσων μαζικής ενημέρωσης και της δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Σε αυτές θα διατρέχουμε συνεχώς και για αυτό είναι χρήσιμο να τις ορίσουμε εν συντομία. Ειδικότερα :

α) δημοσιογραφία

Ως Δημοσιογραφία⁶, θα μπορούσαμε να ορίσουμε την καθημερινή συλλογή ειδήσεων επί παντός επιστητού και τη διάδοση τους από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, με σκοπό την πληροφόρηση του κοινού. Ο ορισμός αυτός της δημοσιογραφίας, περιλαμβάνει τα ελάχιστα δυνατά εννοιολογικά στοιχεία, ώστε να περικλείει λόγω της γενικότητας του, κάθε ειδικότερη μορφή της, όπως την προβλέπει ο εθνικός νομοθέτης⁷.

⁵ Γρηγορίου Χρήστος, Από την Ιρλανδία στη Μεγάλη Βρετανία, Ο Edmund Burke ως επίδοξος άνθρωπος των γραμμάτων. Ευγένεια και αρετή. «Νήσος», Αθήνα 2009.

⁷ Σύμφωνα με άλλη διατύπωση, «ως δημοσιογραφία νοείται, εκείνη η δραστηριότητα που εκδηλώνεται με τις εφημερίδες, τα περιοδικά, το ραδιόφωνο, την τηλεόραση. Αποτελεί επιστήμη που από τη μια μεριά συλλέγει, καταγράφει και

Από άποψη αντικειμένου, η δημοσιογραφική ύλη είναι ευρύτατη. Εισχωρεί σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, καλύπτοντας θέματα πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά, νομικά, ιστορικά, ενώ ικανοποιεί επίσης το ενδιαφέρον του κοινού σχετικά με πολιτισμικά ή αθλητικά γεγονότα, τις τεχνολογικές εξελίξεις, το περιβάλλον, την υγεία, το lifestyle. Ο κατάλογος είναι τόσο πλούσιος, όσο και η ανθρώπινη δημιουργικότητα και ευρηματικότητα.

β) δημοσιογράφος

Δημοσιογράφος είναι το πρόσωπο, το οποίο ασχολείται κατ' επάγγελμα με την πληροφόρηση του κοινού, καταγράφοντας, παρουσιάζοντας και σχολιάζοντας κάθε ζήτημα που άπτεται του ενδιαφέροντος του κοινωνικού συνόλου⁸. Δημοσιογράφος, επομένως, ονομάζεται το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη συλλογή και τη μετάδοση πληροφοριών προς το κοινό σχετικά με την επικαιρότητα, τους ανθρώπους και τα θέματα που τους απασχολούν. Από αυτή του τη δραστηριότητα, κερδίζει τα προς το ζην.

Οι δημοσιογράφοι συλλέγουν πληροφορίες, είτε προφορικά είτε γραπτά και τις δημοσιεύουν στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, με τα οποία συνεργάζονται. Διακρίνονται σε παρουσιαστές ειδήσεων ή άλλων εκπομπών, ανταποκριτές, αρθρογράφους, φωτογράφους, πολεμικούς ανταποκριτές, συντάκτες, χρονογράφους, κοκ⁹.

δημοσιεύει ειδήσεις, ενώ από την άλλη πλευρά ασκεί κριτική και έλεγχο προς κάθε κατεύθυνση», βλ. Σκλαβούνη Γ.Ν., 2001, Εισαγωγή στην επιστήμη της δημοσιογραφίας, σελ. 23. Εκδ. Έλλην

⁸Nathaniel Clark. (1913). "The Handbook of Journalism: All about Newspaper Work-Facts and Information of Vital Moment to the Journalist and to all who would Enter this Calling." New York: Sully and Kleinteich.

⁹Randall, David, (2000). "The Universal Journalist" Sterling Virginia: Pluto Press

Ο δημοσιογράφος μάχεται καθημερινά, συχνά υπό αντίξοες συνθήκες, αντιπαρερχόμενος πλήθος ενδογενών και εξωτερικών εμποδίων, προκειμένου να ικανοποιήσει την ανάγκη των πολιτών για ενημέρωση, δικαίωμα εξίσου ιερό με την επιταγή για χρηστή διακυβέρνηση, ευνομία και δικαιοσύνη. Θεμελιώδες ενδογενές εμπόδιο στο λειτούργημα του είναι η υποκειμενικότητα. Η επιτυχής επίτευξη της δημοσιογραφικής αποστολής προϋποθέτει εν πρώτοις τη διαχείριση της ενδόμυχης υποκειμενικότητας, - της υποβόσκουσας δηλαδή προσωπικής αντίληψης, - η οποία ενυπάρχει περισσότερο ή λιγότερο σε κάθε δημοσιογραφικό κείμενο. Ο στόχος που πρέπει να επιτευχθεί είναι η προσωπική γνώμη του δημοσιογράφου να μην εκφράζεται κατά τρόπο που αλλοιώνει την ουσία της πληροφορίας¹⁰. Το έργο αυτό είναι εξ ορισμού δυσχερές, καθώς ο δημοσιογράφος είναι ενεργό μέρος του κοινωνικού συνόλου και επομένως φορέας ίδιων απόψεων και κοσμοθεωρίας. Όμως, δημοσιογραφία δεν νοείται χωρίς το δημοσιογράφο, ενώ από την άλλη ο δημοσιογράφος είναι αδύνατον να ασκήσει το λειτούργημα του αποκομμένος από το κοινωνικό σύνολο.

Δεύτερος καθοριστικός παράγων για την ορθή ενάσκηση των δημοσιογραφικών καθηκόντων είναι η ανεξαρτησία του δημοσιογράφου. Στον αντίποδα, η στρατευμένη δημοσιογραφία συνιστά τροχοπέδη στην πρόοδο και την ελεύθερη σκέψη, ιστορικά δε, πλήγωσε πάντοτε την ανθρωπότητα, όταν χρησιμοποιήθηκε για να χειραγωγήσει τους λαούς.

Μια τρίτη παράμετρος είναι η δημοσιογραφική έρευνα. Χωρίς προηγούμενη έρευνα δεν μπορεί να γίνει λόγος για σωστή πληροφόρηση. Η ερευνητική δημοσιογραφία μορφώνει ελεύθερους και σκεπτόμενους ανθρώπους και δικαιώνει το χαρακτηρισμό της ως λειτούργημα. Ωστόσο, δεν είναι λίγες οι φορές που κατά τη δημοσιοποίηση της πληροφορίας θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα συμπλέκονται. Η άκρατη ελευθερία της δημοσιογραφικής πέννας, στο όνομα του δικαιώματος του κοινού για ακώλυτη πρόσβαση στην αλήθεια, έχει οδηγήσει πολλές φορές στην απώλεια του μέτρου και στην παραβίαση ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών προσώπων ή ευρύτερων ομάδων, εξίσου σημαντικών και επομένως άξιων προστασίας από την έννομη τάξη. Υπό την έννοια αυτή, ελευθερία του τύπου και δικαίωμα στην ιδιωτικότητα είναι ισότιμα και αντίπαλα δέη, ευρισκόμενα σε διηλεκτή σύγκρουση μεταξύ τους. Καθήκον του δημοσιογράφου είναι να διακρίνει τις λεπτές ισορροπίες και

¹⁰ Καυτηριάζοντας το μείζον ζήτημα της υποκειμενικότητας, σε πρόσφατο άρθρο της, η ελληνίδα δημοσιογράφος Έλενα Ακρίτα, έγραψε τα εξής «έχει ενδιαφέρον πώς μια δήθεν αντικειμενική κάλυψη από τα ΜΜΕ προϊδεάζει θετικά ή αρνητικά τον αναγνώστη. Ο συντάκτης, χρησιμοποιώντας φαινομενικά αθώους χαρακτηρισμούς, δεν σου μεταφέρει απλώς την είδηση. Σου υποβάλλει και τον τρόπο που θα την αξιολογήσεις ηθικά. Σου υποδεικνύει ποιον το μέρος να πάρεις και ποιο στερεότυπο να διαλέξεις. Πλύση εγκεφάλου το λέγαμε αυτό πριν το πούμε brainwashing».

να προστατεύει όλα ανεξαιρέτως τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθοδηγούμενος από τους επαγγελματικούς κώδικες δεοντολογίας και τους νόμους του κράτους.

Στις μέρες μας, σπάνια ο δημοσιογράφος καλείται ή περιορίζεται απλώς και μόνον να περιγράψει εκ των υστέρων ένα τετελεσμένο συμβάν. Αντίθετα, ολοένα και περισσότερο, ο δημοσιογράφος μετέχει ο ίδιος στις εξελίξεις, χρησιμοποιώντας κατά κανόνα, εκτός του λόγου, εικόνα και ήχο. Ο δημοσιογράφος είναι ο ίδιος μάρτυρας της επικαιρότητας. Το σώμα, η φωνή του, οι λέξεις που διαλέγει, οι εκφράσεις του, ο τρόπος εκφοράς του λόγου, γίνονται σαν ενιαίο και αδιάσπαστο όλο, το μέσο μετάδοσης της πληροφορίας.

γ) μέσα μαζικής ενημέρωσης

Αντί πολλών ορισμών, Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) θα λέγαμε ότι είναι όλα τα διαθέσιμα μέσα, με τα οποία μπορεί να ενημερωθεί για προηγούμενα και τρέχοντα συμβάντα ένα μεγάλο πλήθος ανθρώπων. Κοινό τους χαρακτηριστικό είναι η ότι η πλειοψηφία των πολιτών μπορεί ευχερώς να έχει πρόσβαση σε αυτά.

Παραδοσιακά, τα ΜΜΕ, κατηγοριοποιήθηκαν σε σύγχρονα και ασύγχρονα. Κριτήριο αποτέλεσε ο χρόνος μετάδοσης της πληροφορίας. Σύγχρονα μέσα ενημέρωσης χαρακτηρίστηκαν το ραδιόφωνο και η τηλεόραση, καθώς ακροατές και τηλεθεατές λαμβάνουν τη μεταδιδόμενη πληροφορία συγχρόνως. Ασύγχρονα μέσα είναι ο τύπος και το διαδίκτυο, επειδή η είδηση μπορεί να μεταδίδεται σε διαφορετικές χρονικές στιγμές στον εκάστοτε αναγνώστη ή χρήστη. Ειδικά για την τηλεόραση, η διάκριση έχασε τη σημασία της, λόγω της δυνατότητας που προσφέρουν οι σύγχρονες υπηρεσίες προβολής τηλεοπτικών προγραμμάτων «on demand».

Κατ' αντιστοιχία προς την τεχνολογική πρόοδο, ιστορικά, προηγήθηκαν τα έντυπα μέσα, ο λεγόμενος «τύπος». Σήμερα, ο τύπος διαχωρίζεται σε παραδοσιακό και ηλεκτρονικό. Παραδοσιακός τύπος είναι οι εφημερίδες, καθημερινές ή εβδομαδιαίες και τα περιοδικά που συνήθως κυκλοφορούν σε μηνιαίες εκδόσεις. Ηλεκτρονικός τύπος είναι οι λογής ιστοσελίδες με ενημερωτικό περιεχόμενο, κατεξοχήν οι διαδικτυακοί τόποι εφημερίδων και τηλεοπτικών καναλιών καθώς τα δημοσιογραφικά ιστολόγια («blogs»).

Το ραδιόφωνο εφευρέθηκε το 1895¹¹. Παρά την επανάσταση των ψηφιακών ΜΜΕ, εξακολουθεί να γοητεύει μέχρι την εποχή μας, έχοντας φανατικούς ακροατές. Ξεκίνησε με περιεχόμενο αμιγώς ψυχαγωγικό, αλλά κατά τη διάρκεια του Β' παγκοσμίου πολέμου, ραδιόφωνο και τύπος συναγωνίστηκαν μεταξύ τους, καθώς το ραδιόφωνο μπορούσε να μεταδίδει με αμεσότητα και ταχύτητα τις καταγιστικές εξελίξεις από το μέτωπο. Με τη λήξη πολέμου, το ραδιόφωνο γίνεται ξανά ένα μέσο κυρίως ψυχαγωγικό.

Στην Ελλάδα, ο πρώτος ραδιοφωνικός σταθμός εξέπεμψε στη Θεσσαλονίκη με ιδιωτική πρωτοβουλία από το ραδιοηλεκτρολόγο Χρήστο Τσιγγιρίδη το Μάρτιο του 1928. Δέκα χρόνια αργότερα, ιδρύθηκε και λειτούργησε στην Αθήνα ο πρώτος εθνικός ραδιοφωνικός σταθμός, ενώ το 1945 ιδρύθηκε το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας (Ε.Ι.Ρ.) που ανέλαβε την ευθύνη λειτουργίας του εθνικού σταθμού.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1950, το ραδιόφωνο αποκτά ένα καινούριο ανταγωνιστή, την τηλεόραση,¹² η οποία καταβαρύνει την ακροαματικότητα των ραδιοφωνικών εκπομπών. Η τηλεόραση με όπλο την εικόνα, θα κυριαρχήσει απόλυτα στο τοπίο της ενημέρωσης και της ψυχαγωγίας, μέχρι την εμφάνιση του διαδικτύου (αγγλ. Internet), ενός παγκόσμιου συστήματος διασυνδεδεμένων σε ένα κοινό δίκτυο ηλεκτρονικών υπολογιστών¹³ που επιτρέπει στους χρήστες να επικοινωνούν μεταξύ τους, με τη χρήση διαφόρων πρωτοκόλλων (τυποποιημένοι κανόνες επικοινωνίας) σε επίπεδο υλικού και λογισμικού¹⁴.

¹¹ Πατέρας του ραδιοφώνου είναι ο Ιταλός Γουλιέλμος Μαρκόνι, ο οποίος το 1895, κατόρθωσε να διαδώσει ηχητικά σήματα ΜΟΡΣ, διαμέσου ερτζιανών κυμάτων, βλ. περισσότερα, Robert McHenry, "Guglielmo Marconi", Encyclopaedia Britannica (1993).

¹² Τηλεόραση είναι σύστημα τηλεπικοινωνίας που χρησιμεύει στη μετάδοση και λήψη κινούμενων εικόνων και ήχου εξ αποστάσεως. Αποτελεί το κυριότερο και δημοφιλέστερο Μέσο Μαζικής Επικοινωνίας και η χρήση της είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη σε όλο τον κόσμο. Μία από τις αρχαιότερες αναφορές στην τηλεόραση είναι αυτή του Λουκιανού (Αληθούς Ιστορίας Α', παράγραφος 26), όπου ο συγγραφέας μίλησε για "ένα κάτοπτρο, στο οποίο μπορούσε να δει κανείς όλες τις πόλεις και τα έθνη όπως είναι". Βλ. Γιώργος Κάρτερ, *Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση Ιστορία και ιστορίες*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2004, σελ. 13.

¹³ Οι υπολογιστές χρησιμοποιούν πρωτόκολλα. Τα πλέον γνωστά πρωτόκολλα αναφέρονται ως "TCP/IP"

¹⁴ Graham, G 2001. Το Ίντερνετ: μία κοινωνιολογική προσέγγιση. Αθήνα, 2001: Περίπλους

Μετά την εισαγωγή της τεχνολογικής καινοτομίας του διαδικτύου, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο κόσμος δεν θα είναι ποτέ πια ο ίδιος. Το διαδίκτυο έκανε απτή την παγκοσμιοποίηση, δημιούργησε τις προϋποθέσεις για μια υπερεθνική αγορά και συνέβαλε καταλυτικά στην ακαδημαϊκή έρευνα, παρέχοντας πρόσβαση σε ψηφιακές βιβλιοθήκες. Ακόμα, είναι πυλώνας της σύγχρονης δημοκρατίας, εφόσον διευκόλυνε την πολυφωνία, τον πλουραλισμό της πληροφορίας και τόσα άλλα. Ειδικά στον τομέα της επικοινωνίας, το διαδίκτυο έφερε πραγματική επανάσταση. Κατήργησε πραγματικά και ουσιαστικά τα εθνικά σύνορα, προσφέροντας άμεση και φθηνή στην επικοινωνία, ενώ πρόσφατα, διά της καθολικής αποδοχής που έτυχαν οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, δημιουργήθηκαν οι λεγόμενες «κοινότητες του μυαλού». Πρόκειται για ψηφιακά fora, όπου συναντώνται άνθρωποι από όλο τον πλανήτη, με κοινά οράματα, ιδέες, ενδιαφέροντα και δράσεις.

Σε ό,τι αφορά στη δημοσιογραφία, η καθημερινή ενημέρωση από διαδικτυακούς τόπους έχει μπει ολοένα και περισσότερο στη ζωή του κοινού, με αποτέλεσμα να σημειωθεί εξασθένηση των παραδοσιακών έντυπων μέσων. Αυτό συνέβη επειδή οι διαδικτυακοί τόποι προσφέρουν στην πλειοψηφία τους μια σειρά πλεονεκτημάτων όπως διάδραση¹⁵ και άμεση ενημέρωση σε πολύ χαμηλό κόστος, ενώ ο αυξανόμενος αριθμός τους εγγυάται πλουραλισμό απόψεων.

Σε αυτή την κατεύθυνση συμβάλει ο ηλεκτρονικός τύπος και η παρουσία εκατοντάδων ενημερωτικών ιστολογίων (blogs). Τελικά, η ευρεία χρήση του διαδικτύου, οδήγησε σε δύο εντελώς νέα είδη δημοσιογραφίας, την ψηφιακή δημοσιογραφία και τη συμμετοχική δημοσιογραφία ή δημοσιογραφία των πολιτών, έννοιες που θα μας απασχολήσουν εκτενέστερα σε επόμενα κεφάλαια της παρούσας.

δ) δημοσιογραφική δεοντολογία

¹⁵ Ως διάδραση ορίζουμε τη δράση που συντελείται όταν δύο ή περισσότερα άτομα δρουν, επηρεάζοντας το ένα το άλλο. Το κύριο χαρακτηριστικό της διάδρασης είναι η αμφίδρομη επιρροή μεταξύ των διαδρώντων ατόμων. Η έννοια της διάδρασης είναι τόσο σπουδαία στις μέρες μας, ώστε η επιτυχία ενός άρθρου που δημοσιεύεται ψηφιακά, συναρτάται άρρηκτα από το μεγάλο ή μη αριθμό των «σχολίων», τα οποία συγκεντρώνει από τους αναγνώστες.

Η άνθιση της δημοσιογραφίας, η εξέλιξη της σε αμειβόμενο επάγγελμα και η διαπλοκή της με τα οικονομικά συμφέροντα και την πολιτική, σύντομα κατέστησαν αναγκαία την οριοθέτηση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων όλων των εμπλεκομένων.

Ιστορικά, οι Χάρτες των συνδικαλιστικών ενώσεων των επαγγελματιών της δημόσιας μαζικής επικοινωνίας στην Αγγλία και στη Γαλλία των αρχών του 20ου αιώνα, αποτέλεσαν τους πρώτους κωδικοποιημένους αυτορρυθμιστικούς κανόνες του δημοσιογραφικού επαγγέλματος¹⁶. Έκτοτε και μέχρι σήμερα, κεντρική ιδέα όλων των κειμένων που επιχειρούν να θέσουν τις βασικές αρχές κατά την άσκηση της δημοσιογραφίας, παραμένει η έννοια της ηθικής.

Η ηθική ως θεμέλιος λίθος της δημοσιογραφικής δεοντολογίας, δεν είναι άκαμπτη ούτε στατική. Νομικά, έχει την έννοια της καθεστηκυίας κοινωνικής ηθικής, δηλαδή ενός συνόλου κανόνων, οι οποίοι εκφράζουν τις εκάστοτε κοινωνικές αντιλήψεις περί της ιδανικής άσκησης του δημοσιογραφικού λειτουργήματος, συμπλεκόμενοι κατ' ανάγκη με την ατομική ηθική καθενός λειτουργού της δημοσιογραφίας ξεχωριστά.

Κατά την ορθότερη άποψη, η δημοσιογραφική δεοντολογία, πρέπει να διαπλάθεται και να ερμηνεύεται διασταλτικά, ώστε να περιλαμβάνει το σύνολο των κωδικοποιημένων και άγραφων κανόνων συμπεριφοράς που ισχύουν στα πλαίσια του δημοσιογραφικού επαγγέλματος και που πηγάζουν από την ηθική¹⁷. Σύμφωνα με την ίδια άποψη, η δημοσιογραφική ηθική, συμπυκνώνεται σε ένα ιδιότυπο σύστημα αξιών, οι οποίες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Βασικές συνιστώσες του συστήματος αυτού είναι:

α) Η οικουμενική ηθική, δηλαδή οι ηθικές αξίες του δημοσιογραφικού επαγγέλματος οι οποίες διαπνέονται από τις οικουμενικές αρχές περί ηθικής.

β) Η προσωπική ηθική, η οποία συνίσταται στην εξειδίκευση των παραπάνω αρχών, στην επιλογή και την εφαρμογή τους σε προσωπικό επίπεδο από το δημοσιογράφο, κατά την άσκηση του επαγγέλματος του.

¹⁶ Καμτσιδου Ι., Αυτορρύθμιση, σειρά Δίκαιο και Κοινωνία στον 21^ο αιώνα, Διευθυντής σειράς Γ. Παπαδημητρίου, εκδ.2005, σελ.35

¹⁷ Δεληγιάννη Ε., Ηθική των ΜΜΕ, Εκδ. Σίδερης, 2004, σελ.75

γ) Οι κανόνες επαγγελματικής ηθικής, όπως αυτοί περιέχονται σε Κώδικες Δεοντολογίας. Οι επιταγές αυτές ενδέχεται να έχουν δεσμευτική ισχύ, οπότε εντάσσονται στους κανόνες δικαίου ή να αποτελούν απλές κατευθυντήριες γραμμές, ανήκουσες στα συναλλακτικά ήθη.

δ) Το εθνικό δίκαιο, το οποίο στην ελληνική έννομη τάξη συναπαρτίζεται από τις συνταγματικές διατάξεις και τις διεθνείς συμβάσεις, οι οποίες αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της εσωτερικής έννομης τάξης, με έμφαση στους κανόνες που κατοχυρώνουν την ελευθερία της έκφρασης και την ελευθερία του τύπου, καθώς και τους περιορισμούς τους, χάριν δικαιωμάτων τρίτων (ανθρώπινη αξία, προσωπικότητα, εθνική ασφάλεια, δημόσια τάξη, κλπ), τους κανόνες του ποινικού δικαίου οι οποίοι συναρτώνται άμεσα με τον τύπο (αρθρ.146, 361-367, 369, 370, 370 Α ΠΚ), τις διατάξεις του αστικού δικαίου (αρθρ. 57 επ, 281, 288, 914, 919, 920, 932 ΑΚ) και τέλος από τα ειδικά περί τα ΜΜΕ νομοθετήματα (ιδίως Ν.2328/95)¹⁸.

Εφαρμόζοντας το παραπάνω θεωρητικό οικοδόμημα στην εγχώρια έννομη τάξη, οδηγούμαστε εκ προοιμίου σε ένα βασικό αξίωμα: Ακόμη και όταν η αποκλίνουσα συμπεριφορά του δημοσιογράφου δεν αντιτίθεται ευθέως στην κείμενη νομοθεσία (αστική, ποινική, κοκ), ο παραβάτης δεν αποκλείεται να παραπέμπεται στα αρμόδια πειθαρχικά συμβούλια για παράβαση του κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας της οικείας ένωσης συντακτών.

¹⁸ Δεληγιάννη, ο. π., σελ. 119.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΣΗΕΑ

(I). Σκοπός

Στην επίσημη ιστοσελίδα της Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών¹⁹, επαναλαμβάνεται η ιστορική φράση *«η δημοσίευση είναι η ψυχή της δικαιοσύνης»*. Το απόφθεγμα

¹⁹ Πρόδρομος της Ε.Σ.Η.Ε.Α. υπήρξε το επαγγελματικό σωματείο «ΕΝΩΣΙΣ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ», το οποίο ιδρύθηκε από Αθηναίους δημοσιογράφους στις 14-12-1914, με πρώτο Πρόεδρο το ιδρυτικό μέλος, Ιωάννη Κονδυλάκη. Μετονομάστηκε σε «Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών» (ΕΣΗΕΑ), το έτος 1947. Σήμερα η ΕΣΗΕΑ αριθμεί 2.110 μέλη, είναι τακτικό μέλος της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Ενώσεων Συντακτών (ΠΟΕΣΥ) και της «Διεθνούς Ομοσπονδίας Δημοσιογράφων», στην οποία ανήκουν 67 δημοσιογραφικές Ενώσεις από 52 χώρες, που τα μέλη του υπερβαίνουν τις 200.000, βλ. Νέα Εστία, τ.46, σελ.72.

Σκοποί της ΕΣΗΕΑ, όπως αναφέρονται στο καταστατικό του 1979 που ισχύει μέχρι σήμερα, είναι, μεταξύ άλλων:

Α) Η αποφασιστική και με όλα τα νόμιμα αγωνιστικά μέσα, προάσπιση της ελευθεροτυπίας από κάθε επιβουλή, απ' όπου και αν προέρχεται, με σκοπό να διασφαλισθεί η πλήρης ενημέρωση των πολιτών με τον Τύπο, το Ραδιόφωνο, την

ανήκει στον Ελβετό φιλέλληνα και συντάκτη της εφημερίδας «Ελληνικά Χρονικά», Ιάκωβο - Ιωάννη Μάγερ²⁰ και είναι ενδεικτική του πνεύματος που διαπνέει τον Ελληνικό Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας (ΚΔΔ). Τον Κώδικα, ενέκρινε πανηγυρικά η Ε.Σ.Η.Ε.Α, με πλειοψηφία 80,4%, κατά τη συνεδρίαση της 19-20 Μαΐου 1998.

Πρόκειται για ένα σύντομο κείμενο, που τιτλοφορείται «Κώδικας Επαγγελματικής Ηθικής και Κοινωνικής Ευθύνης» και αναλύεται σε οκτώ άρθρα, στα πλαίσια των οποίων επιχειρείται ο επανακαθορισμός του κοινωνικού ρόλου του δημοσιογράφου στη σύγχρονη εποχή. Στον Κώδικα, καταστρώνονται με σαφήνεια οι βασικές αρχές που δεσμεύεται να ακολουθεί κατά την ενάσκηση των καθηκόντων του κάθε δημοσιογράφος - μέλος της Ε.Σ.Η.Ε.Α.

Σύμφωνα με την προοιμιακή του διακήρυξη, ο Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας θέτει τρεις θεμελιώδεις, επάλληλους, θα λέγαμε στόχους:

α) Να επαναβεβαιώσει και να διασφαλίσει τον κοινωνικό ρόλο του δημοσιογράφου στις νέες συνθήκες, που διαμορφώνουν ο γιγαντισμός, το ολιγοπώλιο στο ιδιοκτησιακό καθεστώς, η αυξημένη εμβέλεια και επιρροή των Μ.Μ.Ε. και η παγκοσμιοποίηση της επικοινωνίας.

Τηλέοραση, με τη δημοσίευση και αναμετάδοση όλων των ειδήσεων, με τον παραμερισμό κάθε σκοπιμότητας και ιδιοτέλειας.

Β) Η προστασία, η προαγωγή και η διασφάλιση των ηθικών, οικονομικών, επαγγελματικών και ασφαλιστικών συμφερόντων των μελών της.

Γ) Ο έλεγχος των απολύσεων και η παρακολούθηση των προσλήψεων για την εφαρμογή των συλλογικών συμβάσεων, ιδιωτικών συμφωνιών και διατάξεων των νόμων.

Δ) Η σταθερή μέριμνα για τη βελτίωση και εξύψωση του μορφωτικού και επαγγελματικού επιπέδου των μελών της.

Ε) Η καλλιέργεια πνεύματος συναδελφικής αλληλεγγύης.

²⁰ Τα «Ελληνικά Χρονικά» του Ι.Ι. Μάγερ (Johann Jakob Meyer), θεωρούνται η πρώτη έντυπη εφημερίδα του αγώνα καθώς κυκλοφόρησαν ανελλιπώς από την 1.1.1824 έως και την 20.2.1826. Ο δε συντάκτης τους υπήρξε πρόμαχος της ελευθεροτυπίας και από τους πρωτεργάτες της δημοσιογραφίας στη χώρα μας. Έπεσε, μαχόμενος, κατά την έξοδο του Μεσολογγίου, μαζί με τη σύζυγο και τα δύο ανήλικα τέκνα του, βλ. περισσότερα: Δημήτρης Φωτιάδης, Ιστορία του 21, ΜΕΛΙΣΣΑ, 1971, Heinz Schmitz, Das abenteuerliche Leben des Schweizer Philhellenen Johann Jakob Meyer, Redaktor der ersten Zeitung in Griechenland.

β) Να αποθαρρύνει και να αντιστέκεται σε κάθε απόπειρα κρατικού ή άλλου επηρεασμού με τον αυτοκαθορισμό κανόνων υπεύθυνης επαγγελματικής λειτουργίας.

γ) Να κατοχυρώσει την ελευθερία της πληροφόρησης και της έκφρασης, την αυτονομία και αξιοπρέπεια του δημοσιογράφου και να θωρακίσει την ελευθεροτυπία επ'αγαθό της δημοκρατίας και της κοινωνίας.

Προκειμένου να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι, οι δημοσιογράφοι *αυτοδεσμεύονται* να εφαρμόσουν και να περιφρουρήσουν ορισμένες θεμελιώδεις αρχές. Σε αυτές τις αρχές, αφιερώνονται τα επόμενα κεφάλαια. Πρώτα θα αναλυθούν οι δεοντολογικές επιταγές του Κώδικα, σε συνάρτηση και με την κείμενη ελληνική νομοθεσία, στο μέτρο που κατά την ενάσκηση του, το δημοσιογραφικό λειτούργημα συμπλέκεται με άλλα έννομα αγαθά. Έπειτα, θα επισκοπηθεί η δημοσιογραφική δεοντολογία σε άλλες χώρες της Ευρώπης και θα επιχειρηθεί η εξαγωγή συμπερασμάτων.

Σε αυτή τη βάση, η προσήκουσα επαγγελματική συμπεριφορά, ως αυτή καταστρώνεται στον ελληνικό Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, είναι χρήσιμο να μελετηθεί και να σχολιαστεί κατ' άρθρο, με γνώμονα και το γεγονός ότι ορισμένα άρθρα συναπαρτίζουν την αυτή νοηματική ενότητα, όλα δε οικοδομούν μια στέρεα βάση επαγγελματικής ηθικής.

(II). Οι επιταγές του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας (ΚΔΔ)

(1). Η ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης του κοινού

Στο εναρκτήριο άρθρο του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας (ΚΔΔ), ορίζεται ότι :

«το δικαίωμα του ανθρώπου και του πολίτη να πληροφορεί και να πληροφορείται ελεύθερα είναι αναφαίρετο. Η πληροφόρηση είναι κοινωνικό αγαθό και όχι εμπόρευμα ή μέσο προπαγάνδας. Ο δημοσιογράφος δικαιούται και οφείλει:

α. Να θεωρεί πρώτιστο καθήκον του προς την κοινωνία και τον εαυτό του τη δημοσιοποίηση όλης της αλήθειας.

β. Να θεωρεί προσβολή για την κοινωνία και πράξη μειωτική για τον εαυτό του τη διαστρέβλωση, την απόκρυψη, την αλλοίωση ή την πλαστογράφηση των πραγματικών περιστατικών.

γ. Να σέβεται και να τηρεί το διακριτό της είδησης, του σχολίου και του διαφημιστικού μηνύματος, την αναγκαία αντιστοιχία τίτλου και κειμένου και την ακριβή χρησιμοποίηση φωτογραφιών, εικόνων, γραφικών απεικονίσεων ή άλλων παραστάσεων.

δ. Να μεταδίδει την πληροφορία και την είδηση ανεπηρέαστα από τις προσωπικές πολιτικές, κοινωνικές, θρησκευτικές, φυλετικές και πολιτισμικές απόψεις ή πεποιθήσεις του.

ε. Να ερευνά προκαταβολικά, με αίσθημα ευθύνης και με επίγνωση των συνεπειών, την ακρίβεια της πληροφορίας ή της είδησης που πρόκειται να μεταδώσει.

στ. Να επανορθώνει χωρίς χρονοτριβή, με ανάλογη παρουσίαση και ενδεδειγμένο τονισμό, ανακριβείς πληροφορίες και ψευδείς ισχυρισμούς, που προσβάλλουν την τιμή και την υπόληψη του ανθρώπου και του πολίτη και να δημοσιεύει ή να μεταδίδει την αντίθετη άποψη, χωρίς, αναγκαστικά, ανταπάντηση, η οποία θα τον έθετε σε προνομιακή θέση έναντι του θιγμένου».

Το πρώτο άρθρο του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας συνδέεται με κεφαλαιώδεις ατομικές ελευθερίες που αποτελούν *conditio sine qua non* για το δημοσιογραφικό λειτούργημα: την ελευθερία της έκφρασης²¹ και την ελευθερία της πληροφορίας. Αμφότερες διαθέτουν εξάλλου συνταγματική²² και υπερεθνική θεμελίωση²³.

²¹ Η ελευθερία της γνώμης συνίσταται στο δικαίωμα της διαμόρφωσης, κατοχής, έκφρασης και διάδοσης ή αποσιώπησης (αρνητική όψη) καθώς και στη λήψη μιας γνώμης (στην παθητική της μορφή), Π. Δ. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Α', Β' αναθεωρημένη έκδοση, εκδ.Αντ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2005, σελ.450 επ.,

²² Το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης κατοχυρώνεται στο άρθρο 14 του Συντάγματος ως αναφαίρετο δικαίωμα κάθε πολίτη. Το Σύνταγμα απαριθμεί ενδεικτικά την προφορική, τη γραπτή και τη μέσω του τύπου έκφραση της γνώμης.

²³ Ως συστατικό στοιχείο της προσωπικότητας και της ιδιαιτερότητας του ανθρώπου και ως θεμελιώδες πολιτικό δικαίωμα, η ελευθερία της γνώμης κατοχυρώνεται πανηγυρικά στις διακηρύξεις της γαλλικής επανάστασης. Χαρακτηριστικά τα άρθρα 10 και 11 της Γαλλικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων Του Ανθρώπου και Του Πολίτη του 1789 : Art 10- « *nul ne doit être inquiété pour ses opinions même religieuses pourvu que leur manifestation ne trouble pas l'ordre public établi par la loi*», Art 11. «*La libre communication des pensées et des opinions est un des droits les plus précieux de l'homme : Tout citoyen peut donc parler, écrire, imprimer librement sauf à répondre de l'abus de cette*

Ειδικά ως προς την ελευθερία της έκφρασης, έχει κριθεί και νομολογιακά ότι συνιστά θεμέλιο σε μια δημοκρατική κοινωνία, συγκαταλεγόμενη μεταξύ των αναγκαίων προϋποθέσεων για την εξέλιξη και την ολοκλήρωση του ανθρώπου²⁴. Σύμφωνα με την ίδια θέση της νομολογίας, η ελεύθερη έκφραση είναι σημαντική όχι μόνο για τις πληροφορίες ή για τις ιδέες που γίνονται δεκτές ευνοϊκά ή θεωρούνται αβλαβείς ή αδιάφορες αλλά και για αυτές που προσκρούουν, δυσαρεστούν ή ανησυχούν το κράτος ή ένα οποιοδήποτε μέρος του πληθυσμού, καθώς αυτό απαιτεί ο πλουραλισμός, η ανεκτικότητα και η ευρύτητα πνεύματος, χωρίς την οποία δεν υπάρχει δημοκρατική κοινωνία²⁵.

Ελευθερία γνώμης και έκφρασης καταρχήν σημαίνει ότι ο δημοσιογράφος μπορεί να επιλέγει χωρίς έξωθεν περιορισμούς τη δημογραφική ύλη και να την παρουσιάζει κατά βούληση στο κοινό. Η δημοσιογραφική γνώμη μπορεί να εκφράζεται προφορικά ή να εμπεριέχεται σε γραπτό κείμενο (άρθρο, δοκίμιο, κριτική, κλπ), στις εικόνες ενός φωτορεπορτάζ ή ακόμη να υπονοείται στο σκίτσο μιας γελοιογραφίας.

Βέβαια, η υποκειμενική αντίληψη, η διανοητική δηλαδή και συναισθηματική αντίδραση του ανθρώπου – δημοσιογράφου απέναντι στο γεγονός που παραθέτει είναι όπως ειπώθηκε παραπάνω, πάντοτε παρούσα. Ωστόσο πρέπει να είναι απολύτως διακριτή σε σχέση με την είδηση καθαυτή. Η ικανότητα του δημοσιογράφου να διαχωρίζει την προσωπική του άποψη από την πληροφορία ως πραγματικό και ουδέτερο γεγονός, καταδεικνύει επαγγελματισμό και υψηλό συναίσθημα ευθύνης,

liberté dans les cas déterminés par la loi», - περιλαμβάνεται δε σταθερά σε όλα τα ελληνικά και ευρωπαϊκά συντάγματα (άρθρα : 5 παρ. 1 του γερμ. Συντ, 21 παρ. 1 ιταλικ. συντ., 20 ισπαν. Συντ., 37 πορτογ. Συντ., 14 βελγ. συντ., κλπ). Κατ' αρθρ. 10 παρ. 1 ΕΣΔΑ (η οποία κυρώθηκε με το ν. δ. 53/1974) το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης κάθε φυσικού προσώπου συνίσταται στην ελευθερία γνώμης ως και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων.

²⁴ Έτσι η ΣτΕ 251/2001, έκρινε ότι οι διατάξεις του άρθρ.6 του π.δ. 538/1989, οι οποίες απαγορεύουν στους αστυνομικούς τη δημοσίευση δήλωσης ή γνώμης στον τύπο ή σε άλλο μέσο, χωρίς άδεια των προϊσταμένων τους και συνιστούν ίδιο πειθαρχικό παράπτωμα σε περίπτωση παραβάσεως τους είναι ανίσχυρες γιατί αντίκεινται στις διατάξεις του αρθρ.14 Σ και του αρθρ.10 της Σύμβασης της Ρώμης.

²⁵ Βλ. απόφαση Handyside, 7-12-1976, Σειρά Α', ΑΡ.24, ΣΕΛ.2 παρ.49, D. Gomien, D.Harris, L. Zwaak, Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης και Πρακτική, μτφρ. Έφη Τσατσαρέλη Παπαζήση, Αθήναι 2001, σελ. 433.

καθώς μόνον έτσι είναι δυνατό να διαμορφωθεί η γνήσια κοινή γνώμη. Επομένως, δικαίως τίθεται προοιμιακά στον κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας.

Άρρηκτα συνδεδεμένη με την ελευθερία της γνώμης είναι η ελευθερία της πληροφορίας²⁶. Αμφότερες, αποτελούν τους πυλώνες του δημοκρατικού πολιτεύματος, υπό την έννοια ότι η απουσία τους καθιστά αδύνατη την άσκηση των λοιπών ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων. Ανόθευτη γνώμη και ακώλυτη πρόσβαση στην πληροφορία, συνιστούν εχέγγυα για τη λειτουργικότητα της δημοκρατίας, με το κράτος να εγγυάται τη θεσμική κατοχύρωση τους.

Διαχρονικά, η έννοια της πληροφορίας είναι ευρεία. Με διασταλτική ερμηνεία, ως πληροφορία, μπορούμε να θεωρήσουμε *κάθε αντικείμενο γνώσης*²⁷. Υπό το πρίσμα αυτό, το δικαίωμα πληροφόρησης έχει ενεργητική και παθητική πλευρά. Κατεξοχήν φορέας της ενεργητικής ελευθερίας του «πληροφορείν» είναι ο δημοσιογράφος, ο οποίος κατά την ενάσκηση του λειτουργήματος του, δεσμεύεται εύλογα από το καθήκον να φωτίζει μόνο εκείνα τα γεγονότα που είναι *διασταυρωμένα ως προς την αλήθεια τους*.

(2). Το καθήκον αληθείας και η υποχρέωση επανόρθωσης

Η ελευθερία της πληροφόρησης δεν περιλαμβάνει την ελευθερία διάδοσης σε άλλους ανακριβών ή ψευδών ειδήσεων. Πολλώ δε μάλλον που η αλήθεια αποτελεί το πρωταρχικό μέλημα

²⁶ Τα περισσότερα διεθνή κείμενα που κατοχυρώνουν ατομικά δικαιώματα αναγνωρίζουν την ελευθερία στην πληροφόρηση ως συστατικό της εννοιολογικά ευρύτερης ελευθερίας της έκφρασης. Αντίθετα, το Γερμανικό Σύνταγμα και όσα ευρωπαϊκά συντάγματα διαπνέονται από τις αρχές του (Ισπανικό, Πορτογαλικό), διακρίνουν σαφώς ως ξεχωριστό δικαίωμα την ελευθερία στην πληροφορία. Ο Έλληνας συνταγματικός νομοθέτης έκρινε σκόπιμο να κατοχυρώσει ρητά το δικαίωμα στην πληροφορία, εισάγοντας με την αναθεώρηση του 2001, το άρθρο 5^Α, το οποίο ορίζει ότι «Καθένας έχει δικαίωμα στη πληροφορία όπως νόμος ορίζει. Περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό είναι δυνατόν να επιβληθούν με νόμο μόνο εφόσον είναι απολύτως αναγκαίοι και δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφαλείας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων (πληροφοριακή αυτοδιάθεση)».

²⁷ Π. Δ. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Α', οπ, σελ.529. Κατ' άλλη ερμηνευτική εκδοχή, η πληροφορία ταυτίζεται «με κάθε στοιχείο που έχει ενδιαφέρον για κάποιον, που θα ήθελε κάποιος να το γνωρίζει», Μπαμπινιώτης Γ., Λεξικό, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, 2002, σελ.1426.

του τύπου²⁸. Η αλήθεια πρέπει να θεωρείται αυτονόητη προϋπόθεση για κάθε δημοσίευμα και να μη συγγέεται με μη ερευνηθείσα φήμη.

Έτσι, ο δημοσιογράφος έχει καθήκον αληθείας και είναι απαραίτητο να ερευνά προσεκτικά και να διασταυρώνει την είδηση πριν προβεί σε μετάδοση της. Στην περίπτωση που παρά τα μέτρα επιμέλειας που λαμβάνει, ο δημοσιογράφος, διαπιστώσει εκ των υστέρων τυχόν ανακρίβεια, υποχρεούται «να επανορθώνει χωρίς χρονοτριβή, με ανάλογη παρουσίαση και ενδεδειγμένο τονισμό, τις ανακριβείς πληροφορίες και τους ψευδείς ισχυρισμούς, που προσβάλλουν την τιμή και την υπόληψη του ανθρώπου και του πολίτη και να δημοσιεύει ή να μεταδίδει την αντίθετη άποψη, χωρίς, αναγκαστικά, ανταπάντηση, η οποία θα τον έθετε σε προνομιακή θέση έναντι του θιγομένου».

Η υποχρέωση επανόρθωσης που προβλέπει στο άρθρο 1 περ. στ' ο ισχύων Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, είναι η αναπόδραστη συνέπεια του καθήκοντος αληθείας που δεσμεύει καταλυτικά το δημοσιογράφο κατά την ενάσκηση του λειτουργήματος του. Η δημοσιογραφική έρευνα έχει πρωταρχικό στόχο την αποκάλυψη της αλήθειας, την ανάδειξη της πραγματικής διάστασης του δημοσιογραφικού θέματος και την αντικειμενική παρουσίαση του²⁹.

Από την άλλη, η διάδοση μιας εσφαλμένης πληροφορίας προσβάλει αυτονόητα προστατευόμενα έννομα αγαθά του προσώπου, φυσικού ή νομικού, στο οποίο αυτή αφορά. Η προσβολή αυτή δεν γίνεται ανεκτή από την έννομη τάξη³⁰, με αποτέλεσμα να επισύρονται ποινικές και αστικές κυρώσεις για τον παραβάτη. Συναφώς, έχει κριθεί ότι γεννάται αστική ευθύνη στο πρόσωπο του δημοσιογράφου, ακόμη και στην περίπτωση που αγνοούσε την ανακρίβεια της μεταδοθείσας πληροφορίας.

Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά της κρινομένης υπόθεσης, τηλεοπτικός σταθμός μετέδωσε ρεπορτάζ, στα πλαίσια του οποίου, κρατούμενος κατήγγειλε ότι έπεσε θύμα εκβιασμού από

²⁸ Καράκωστας Ι., Το δίκαιο των ΜΜΕ, εκδ.2005, σελ.49.

²⁹ Κατά μία άποψη στο ευρύτερο καθήκον αληθείας, περιλαμβάνεται και η υποχρέωση του δημοσιογράφου να μην παραποιεί ή αποσιωπά το είδος του δημοσιεύματος, ώστε η είδηση να μπορεί να διακριθεί τόσο από τα σχόλια, όσο και από τις επ' αμοιβή καταχωρήσεις, βλ. αναλυτικά Καράκωστας Ι., Προσωπικότητα και τύπος σελ. 116.

³⁰ Βλ. και αρθρ. 14 παρ. Σ, όπου καθιερώνεται επίσης γενική υποχρέωση επανόρθωσης υπέρ των δημοσίων υπαλλήλων και των δημοσίων υπηρεσιών .

κύκλωμα, το οποίο ανέπτυξε δράση εντός του καταστήματος κράτησης του, με επικεφαλής το διευθυντή της φυλακής.

Το Εφετείο Θράκης³¹ έκρινε ότι οι ισχυρισμοί περί χρηματισμού του διευθυντή που διατύπωσε ο κρατούμενος, ο οποίος αποτέλεσε την «πηγή» της δημοσιογραφικής έρευνας δεν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα και καταδίκασε τόσο τον κρατούμενο όσο και τους εμπλεκόμενους δημοσιογράφους (πλην της εκφωνήτριας του δελτίου ειδήσεων) και τον τηλεοπτικό σταθμό που παρουσίασε τη δημοσιογραφική έρευνα, σε χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης που προξενήθηκε στον ενάγοντα (διευθυντή των φυλακών). Ειδικά σε ό,τι αφορούσε τους εμπλεκόμενους δημοσιογράφους, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι οι τελευταίοι ευθύνονται εξίσου, μολονότι δεν γνώριζαν την αναλήθεια των καταγγελλομένων, διότι στα πλαίσια της έρευνας τους, θα έπρεπε να έχουν διασταυρώσει την προς δημοσίευση πληροφορία και την αξιοπιστία της πηγής τους, καθώς και να προβάλουν εξίσου την άποψη του καταγγελλόμενου προσώπου³². Ως προς το σκεπτικό της μάλιστα, η εφετειακή κρίση επικροτήθηκε με την υπ' αριθμ. 1581/2011 απόφαση του Αρείου Πάγου³³.

Χωρίς αμφιβολία, η προαναφερθείσα νομολογία έχει διττή σημασία με σαφή μηνύματα. Αφενός, εφιστά την προσοχή στο λειτουργό της δημοσιογραφίας, αναδεικνύοντας την ιδιαίτερη κοινωνική ευθύνη του. Αφετέρου, αποδεικνύει εμπράκτως ότι ο νόμος μπορεί να προστατεύει αποτελεσματικά την προσωπικότητα του ανθρώπου, ακόμη και όταν οι προσβολές γίνονται από ισχυρά μέσα ενημέρωσης, όπως οι τηλεοπτικοί σταθμοί πανελλαδικής εμβέλειας, οι οποίοι ακριβώς λόγω της επιρροής τους, επιφέρουν δυσχερώς επανορθώσιμη ηθική βλάβη στον προσβαλλόμενο.

Ωστόσο, έχω την άποψη ότι εν προκειμένω ίσως θα έπρεπε να τύχουν μεγαλύτερης επιείκειας, οι δημοσιογράφοι ατομικά, - λαμβανομένης υπόψη και της τελικώς επιδικασθείσας σημαντικής

³¹ Εφ Θράκης 545/2006 (ΝΟΜΟΣ)

³² Αναλυτικότερα, διαλαμβάνεται στο σκεπτικό της εφετειακής απόφασης «(...) οι τελευταίοι (δηλαδή οι δημοσιογράφοι) δεν ε γνώριζαν μεν για την αναλήθειά τους, πλην όμως από βαριά αμέλεια δε μερίμνησαν προηγουμένως να διασταυρώσουν την αλήθεια, και να ελέγξουν τις πηγές πληροφορήσεώς τους. Μάλιστα, κατά τη διάρκεια της έρευνας δεν επιδιώχθηκε να αναφερθεί η άποψη του ενάγοντος ως προς τις αποδιδόμενες σ' αυτόν παραβάσεις και έτσι το θέμα αναπτύχθηκε απολύτως μονομερώς».

³³ ΑΠ 1581/2011, Νο Β 2014, τόμος 62, σελ.553. Άλλο ζήτημα το ότι ο Άρειος Πάγος αναίρεσε τελικώς την άνω εφετειακή απόφαση για εσφαλμένο διατακτικό, διότι έκρινε ότι επιδικάστηκε χρηματική ικανοποίηση μικρότερη της προβλεπόμενης από το νόμο.

χρηματικής ικανοποίησης στον παθόντα. Βεβαίως, ο δημοσιογράφος υποχρεούται να ερευνά σε βάθος και να διασταυρώνει την πληροφορία που αποτελεί την αφορμή της δημοσιογραφικής αναζήτησης. Δημοσιογραφία και έρευνα είναι έννοιες αναπόσπαστες. Χωρίς προηγούμενη έρευνα δεν μπορούμε να μιλάμε για ορθή πληροφόρηση. Ωστόσο, η δημοσιογραφική έρευνα πραγματοποιείται πάντοτε στα πλαίσια του ανθρωπίνως δυνατού και δεν θα πρέπει η δημοσιοποίηση ενός θέματος, έστω και αν εκ των υστέρων αποδεικνύεται σφαλερός ο τρόπος παρουσίασης του, να καταλήγει σε ανάθεμα του δημοσιογραφικού λειτουργήματος, με απόδοση δυσανάλογα βαρέων ευθυνών, ικανών να αναστείλουν στο μέλλον την ερευνητική δημοσιογραφία.

Προς αυτή την κατεύθυνση, συνηγορεί εξάλλου η ρητή κατοχύρωση της δυνατότητας επανόρθωσης, η οποία τουλάχιστον από πλευράς επαγγελματικής ηθικής, αναδεικνύει την εγγενή δυσκολία που παρουσιάζει πολλές φορές η διάκριση της αληθινής από την ψευδή πληροφορία, ιδίως στην περίπτωση που η είδηση μεταδίδεται, *επειδή ο δημοσιογράφος εκτίμησε εσφαλμένα μια πληροφορία.*

(3). Η ανθρώπινη αξία και αξιοπρέπεια

«Δημοσιογραφία θα πει να δημοσιεύεις όσα ενοχλούν τους άλλους και δεν θέλουν να μαθευτούν. Όλα τα άλλα είναι δημόσιες σχέσεις», είχε πει ο Τζωρτζ Όργουελ, Άγγλος συγγραφέας και δημοσιογράφος, ο οποίος αναγνωρίζεται μεταξύ των ανθρώπων με τη μεγαλύτερη επιρροή στον 20^ο αιώνα. Στη σκέψη του Όργουελ, η δημοσιογραφική πένα δεν γνωρίζει περιορισμούς, αλλά αντίθετα οφείλει να χύνει άπλετο φως σε κάθε έκφραση του ιδιωτικού και δημόσιου βίου.

Στην πορεία των χρόνων, η απολυτότητα της άποψης αυτής αμβλύθηκε. Στη συλλογική δημοσιογραφική συνείδηση, καταγράφηκε ότι η δυναμική των μέσων ενημέρωσης δεν συστρατεύεται πάντοτε με το δίκαιο. Ούτε η αποκάλυψη των πάντων γίνεται απαρέγκλιτα προς όφελος των εμπλεκομένων ή χωρίς σημαντικές παράπλευρες απώλειες. Ο δημοσιογράφος, ως λειτουργός και ως άνθρωπος, - ηθικά τουλάχιστον, -πρέπει να έχει το σθένος να αυτοπεριορίζεται.

Σε αυτό το πνεύμα, με το δεύτερο άρθρο του ισχύοντα Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, επιχειρείται η οριοθέτηση των ελευθεριών του δημοσιογράφου κατά την ενάσκηση του λειτουργήματος του, η οποία επιβάλλεται προκειμένου να προστατευτούν έννομα αγαθά που εκπηγάζουν από την ίδια την ανθρώπινη αξία.

Η δικαιολόγηση του «επαγγελματικού αυτοπεριορισμού» που τίθεται με το άρθρο αυτό, προκύπτει από την ανάγκη προστασίας ατομικών δικαιωμάτων, τα οποία ad hoc υπερνικούν στη στάθμιση³⁴ και κρίνονται αξιότερα προστασίας από την έννομη τάξη και την κοινωνική ηθική, σε σχέση με την ακώλυτη πρόσβαση του δημοσιογράφου στην πληροφορία και την ελεύθερη δημοσιοποίηση αυτής με στόχο την ενημέρωση του κοινού. Στο άρθρο 2 ΚΔΔ, προβλέπονται τα εξής:

«Η δημοσιογραφία, ως επάγγελμα, αλλά και κοινωνικό λειτούργημα, συνεπάγεται δικαιώματα, καθήκοντα και υποχρεώσεις. Ο δημοσιογράφος δικαιούται και οφείλει:

α. Να αντιμετωπίζει ισότιμα τους πολίτες, χωρίς διακρίσεις εθνικής καταγωγής, φύλου, φυλής, θρησκείας, πολιτικών φρονημάτων, οικονομικής κατάστασης και κοινωνικής θέσης.

β. Να σέβεται την προσωπικότητα, την αξιοπρέπεια και το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής του ανθρώπου και του πολίτη. Μόνο όταν το επιτάσσει το δικαίωμα της πληροφόρησης μπορεί να χρησιμοποιεί, πάντοτε με τρόπο υπεύθυνο, στοιχεία από την ιδιωτική ζωή προσώπων που ασκούν δημόσιο λειτούργημα ή έχουν στην κοινωνία ιδιαίτερη θέση και ισχύ και υπόκεινται στον κοινωνικό έλεγχο.

γ. Να σέβεται το τεκμήριο της αθωότητας και να μην προεξοφλεί τις δικαστικές αποφάσεις.

δ. Να σέβεται την κατοχυρωμένη με διεθνείς συμβάσεις προστασία των ανηλίκων και των προσώπων με ειδικές ανάγκες και με σοβαρά προβλήματα υγείας.

ε. Να αντιμετωπίζει με διακριτικότητα και ευαισθησία τους πολίτες, όταν αυτοί βρίσκονται σε κατάσταση πένθους, ψυχικού κλονισμού και οδύνης, καθώς και αυτούς που έχουν εμφανές ψυχικό πρόβλημα, αποφεύγοντας να προβάλει την ιδιαιτερότητά τους.

στ. Να μην αποκαλύπτει, άμεσα ή έμμεσα, την ταυτότητα των θυμάτων βιασμού, τα οποία επέζησαν της εγκληματικής πράξης.

³⁴ Η στάθμιση δύο συγκρουόμενων εννόμων αγαθών, με συνταγματική μάλιστα θεμελίωση, όπως λ.χ. το ατομικό δικαίωμα της ιδιωτικής σφαίρας από τη μια και το δημόσιο συμφέρον του κοινού στην ενημέρωση από την άλλη, γνωστή στη νομική σκέψη με το γερμανικό όρο «GUTERABWAGUNG» μόνο ad hoc είναι δυνατή, αφού κανένα από τα δύο συγκρουόμενα έννομα αγαθά δεν πρέπει να θεωρείται a priori υπέρτερο ή υποδεέστερο του άλλου.

ζ. Να ελέγχει και να τεκμηριώνει τις πληροφορίες, που αναφέρονται στον ευαίσθητο τομέα της υγείας, όπου η παραπλανητική πληροφόρηση και η εντυπωσιακή προβολή μπορούν να προκαλέσουν αδικαιολόγητη αναστάτωση στην κοινή γνώμη.

η. Να συλλέγει και να διασταυρώνει τις πληροφορίες του και να εξασφαλίζει την τεκμηρίωσή τους (έγγραφα, φωτογραφίες, κασέτες, τηλεοπτικές εικόνες) με δημοσιογραφικά θεμιτές μεθόδους, γνωστοποιώντας πάντοτε τη δημοσιογραφική του ιδιότητα.

θ. Να τηρεί το επαγγελματικό απόρρητο ως προς την πηγή των πληροφοριών που εξασφάλισε υπό εχεμύθεια.

ι. Να σέβεται τους κανόνες της εμπιστευτικής πληροφόρησης (*off the record*) εφ' όσον ανέλαβε αυτή τη δέσμευση.»

Ο δημοσιογράφος δεν είναι υπεράνω των νόμων. Η επιλογή δηλαδή του δημοσιογραφικού λειτουργήματος ως μέσου έκφρασης γνώμης και επαγγελματικού προσανατολισμού, δεν απαλλάσσει το δημοσιογράφο από την υποχρέωση να υπακούει στο Σύνταγμα και στην κείμενη νομοθεσία, εθνική και υπερεθνική.

Επομένως, οι νόμιμοι περιορισμοί των δημοσιογραφικών ελευθεριών είναι καταρχήν θεμιτοί και δεν θίγουν τον πυρήνα των σχετικών δικαιωμάτων. Εξάλλου, ο χαρακτήρας της δημοσιογραφίας, ως λειτουργήματος ταγμένου στην υπηρεσία του κοινωνικού συνόλου, δεν συμβιβάζεται με την προσβολή από πλευράς του δημοσιογράφου θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων των πολιτών.

Για το λόγο αυτό, ήδη στην αρχή του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, υπαγορεύονται επιταγές, οι οποίες πρέπει να γίνονται σεβαστές στα πλαίσια της επαγγελματικής ηθικής, όπως ο *a priori* σεβασμός των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων. Έτσι, ανήλικοι, αλλοεθνείς, άτομα με ψυχική ή σωματική νόσο, πρόσωπα που έχουν αποκτήσει την ιδιότητα του κατηγορουμένου, χωρίς να έχει διατυπωθεί η οριστική δικαστική κρίση³⁵, άνθρωποι σε κατάσταση συναισθηματικής φόρτισης λόγω

³⁵ Ιδίως ως τα πρόσωπα που έχουν αποκτήσει την ιδιότητα του κατηγορουμένου, η πληροφόρηση του κοινού πρέπει να γίνεται με διακριτικότητα και με σεβασμό του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορουμένου, υπό το φως και του αρθρ.6 παρ.2 ΕΣΔΑ (κυρ. ν.δ. 53/1974), που ορίζει ότι «*παν πρόσωπον κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθών μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του*».

πένθους, θύματα ειδεχθών εγκλημάτων όπως ο βιασμός κλπ, επιβάλλεται να τυγχάνουν ανάλογης προσεκτικής μεταχείρισης από το δημοσιογράφο.

Διαφορετική είναι η δεοντολογική και νομική αντιμετώπιση της *δημοσιογραφικής κριτικής*. Η άσκηση κριτικής αποτελεί κοινωνική αποστολή, σύμφυτη του δημοσιογραφικού λειτουργήματος και για το λόγο αυτό, ο δημοσιογράφος δεν θα πρέπει να παρεμποδίζεται ούτε να ποινικοποιείται η συμπεριφορά του, όσο αιχμηρή και αν είναι η πένα του, όσο σκληρή γλώσσα και αν χρησιμοποιεί για να ελέγξει τις άλλες εξουσίες, συμπεριλαμβανομένης και της δικαστικής. Την αρχή αυτή επιβεβαίωσε με τον πλέον σαφή τρόπο το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Κατράμη κατά Ελλάδας³⁶ (06.12.2008), το οποίο καταδίκασε τη χώρα μας για παραβίαση του αρθρ.10 της ΕΣΔΑ³⁷.

Το Δικαστήριο έκρινε επί των εξής πραγματικών περιστατικών: η προσφεύγουσα, επαγγελματίας δημοσιογράφος και εκδότης μη κερδοσκοπικού μηνιαίου περιοδικού με τα τοπικά νέα της Ιστιαιάς Χαλκίδας, δημοσίευσε στο εν λόγω έντυπο, άρθρο, με το οποίο κατήγγειλε παρατυπίες ως προς τον τρόπο διεξαγωγής της έρευνας σε υπόθεση αυτοκινητιστικού ατυχήματος, στο οποίο είχε εμπλακεί η αδελφή της. Συγκεκριμένα, ανέφερε ότι ο επιληφθείς δικαστικός λειτουργός, ο οποίος τέθηκε επί κεφαλής της ανάκρισης δεν κλήτευσε νόμιμα την αδελφή της, αποδίδοντας του τους χαρακτηρισμούς «*επίορκος*» και «*καραγκιόζης*».

Τα ελληνικά ποινικά δικαστήρια καταδίκασαν τελικά τη δημοσιογράφο για εξύβριση (κατά μετατροπή του κατηγορητηρίου από συκοφαντική δυσφήμιση)³⁸. Το ΕΔΔΑ, αφού υπογράμμισε τον εξέχοντα ρόλο του τύπου ως «*θεματοφύλακα μιας δημοκρατικής κοινωνίας*» και επισήμανε ότι η φύση της δημοσιογραφίας ως λειτούργημα δικαιολογεί «*μια δόση υπερβολής, ακόμα και προκλήσεως*», κατέληξε ότι η ποινή φυλάκισης, η οποία επιβάλλεται για αδίκημα που σχετίζεται με τη λειτουργία του τύπου, είναι συμβατή με την ελευθερία «*δημοσιογραφικής εκφράσεως*», την οποία εγγυάται το αρθρ.10 ΕΣΔΑ, *μόνο υπό εξαιρετικές περιπτώσεις*, όπως στην περίπτωση λόγου που προωθεί το μίσος

³⁶ ΕΔΔΑ Α. Κατράμη κατά Ελλάδος, δημ. 6-12-2008, Νο φ09222/7674-1/1

³⁷ Το αρθρ.10 ΕΣΔΑ έχει ως εξής : «κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία της εκφράσεως. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης ως και την ελευθερία λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρο δεν κωλύει τα κράτη από το να υποβάλλουν τις επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως σε κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας».

³⁸ ΠολΠρωτΧαλκίδας 2234/2002 (ΝΟΜΟΣ) η οποία επικυρώθηκε με την ΕφΑθ 4764/2003 (ΝΟΜΟΣ). Η τελευταία απόφαση αναιρέθηκε με την ΑΠ 781/2004 (Νο Β 2004, τ.52, σελ. 1813) και αναπέμφθηκε στο Εφετείο, το οποίο καταδίκασε τη δημοσιογράφο για εξύβριση και της επέβαλε ποινή φυλάκισης ενός έτους με αναστολή.

ή τη βία. Έκρινε δηλαδή ότι η επιβληθείσα ποινική κύρωση είναι ικανή να λειτουργήσει αποτρεπτικά στην άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης του δημοσιογράφου, εκτιμώντας ότι δεν υπήρχε σχέση ευλόγου αναλογικότητας ανάμεσα στον περιορισμό του δικαιώματος της προσφεύγουσας και στον επιδιωκόμενο θεμιτό σκοπό, δηλαδή την προστασία της υπόληψης του καταγγελλόμενου Ανακριτή, η οποία θα μπορούσε να επιτευχθεί με προσφυγή στα αστικά δικαστήρια. Με το σκεπτικό αυτό, έκανε δεκτή την προσφυγή, επιδικάζοντας μάλιστα στην προσφεύγουσα δημοσιογράφο το ποσό των 7.000 ευρώ προς αποκατάσταση της ηθικής της βλάβης.

Η παραπάνω απόφαση είναι αξιοσημείωτη για δύο λόγους. Πρώτον, διότι τα ιστορούμενα πραγματικά περιστατικά έδωσαν στο ευρωπαϊκό Δικαστήριο την κατάλληλη αφορμή να τονίσει ότι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, δεν έχει πάντοτε, αδιακρίτως και εκ προοιμίου το προβάδισμα έναντι της δημοσιογραφικής ελευθερίας έκφρασης. Δεύτερον, επειδή με δίκαιη κρίση, το ΕΔΔΑ κατέστησε σαφές ότι ο δικαστής δεν έχει το αλάθητο, ούτε βρίσκεται στο απυρόβλητο, αντίθετα ως δημόσιο πρόσωπο «ex officio», τοποθετείται στο επίκεντρο της δημοσιογραφικής κριτικής και επομένως αρμόζει ίσως, να ανέχεται ελαστικότερα από τον απλό πολίτη το δημοσιογραφικό έλεγχο, έστω και αιχμηρό.

(4). Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου

Ιδιαίτερο θεωρητικό³⁹ και πρακτικό⁴⁰ ενδιαφέρον, παρουσιάζουν ζητήματα περιορισμού της δημοσιογραφικής ελευθερίας που προκύπτουν από το συνταγματικώς θεμελιωμένο απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου⁴¹.

Το δικαίωμα του ατόμου στην προστασία της ιδιωτικότητας εκπηγάξει ευθέως από το δικαίωμα στην προσωπικότητα. Με τη σειρά του, το δικαίωμα στην προσωπικότητα καταστρώνεται στο ελληνικό δίκαιο ως «δικαίωμα – πλαίσιο»⁴² : η προσωπικότητα αναγνωρίζεται ως το πλέον ευρύ και εξελισσόμενο έννομο αγαθό, το περιεχόμενο του οποίου αποτελεί αντικείμενο συνεχούς έρευνας και ερμηνείας, ώστε να συνάδει με τις κοινωνικές και τεχνολογικές εξελίξεις. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα είναι η προστασία της προσωπικότητας στο ψηφιακό περιβάλλον.

Από συνταγματικής άποψης, το άρθρο 9 τριτενεργεί, αξιώνοντας ο δημοσιογράφος να σέβεται την ιδιωτική ζωή του συνανθρώπου του. Το έννομο αγαθό της ιδιωτικότητας εξυφαίνει το προστατευτικό του πλέγμα τόσο έναντι του κράτους όσο και στις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους. Σε επίπεδο αστικού δικαίου, η ιδιωτικότητα, ως έκφανση της προσωπικότητας του ανθρώπου, προστατεύεται αποτελεσματικά, με τη διάταξη του άρθρου 57 ΑΚ που ορίζει ότι *«όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητα του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον»*. Στην ειδική περίπτωση που η προσβολή πραγματοποιείται διά του τύπου, θεσπίζεται εις ολόκληρον αστική ευθύνη του συγγραφέα, του εκδότη και του ιδιοκτήτη

³⁹Βλ. ενδεικτικά, Κ. Μαυριάς, Το συνταγματικό δικαίωμα του ιδιωτικού βίου, Γ. Μιχαηλίδης – Νουάρος, Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του τύπου, Χ. Χρυσανθάκης, Εισηγήσεις Συνταγματικού Δικαίου: Οργάνωση του κράτους, ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, D. J. Solove, «A taxonomy of privacy», University Pennsylvania Law Review, 2006.

⁴⁰ Βλ. ενδεικτικά ΠολΠρωτΑθ 709/1999, υπόθεση εφημερίδας «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ», ΝοΒ 1999, σελ.1438-1442, ΕφΛαρ 431/2000, «υπόθεση Υπαλλήλων του ΟΔΔΥ», ΝοΒ 2001, σελ.264-272.

⁴¹ Σύμφωνα με το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 9 του Συντάγματος *«η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη»*.

⁴² Καράκωστας Ι., Το Δίκαιο των ΜΜΕ, 2005, σελ.241

εφημερίδας ή περιοδικού⁴³ έναντι του παθόντα και μάλιστα η ευθύνη του ιδιοκτήτη του εντύπου είναι *αντικειμενική*⁴⁴.

Από πλευράς ποινικής νομοθεσίας, η ιδιωτική σφαίρα προστατεύεται μεταξύ άλλων⁴⁵ με τη διάταξη του άρθρου 366 ΠΚ που ναι μεν αίρει το αξιόποινο του εγκλήματος της δυσφήμισης στην περίπτωση που το δυσφημιστικό γεγονός αποδειχθεί αληθινό, εξαιρεί όμως ρητώς από μια τέτοια απόδειξη *«γεγονότα που αφορούν αποκλειστικά σχέσεις του οικογενειακού ή ιδιωτικού βίου που δεν θίγουν το δημόσιο συμφέρον»*. Δικονομικά, σύμφωνα με την επιταγή του άρθρου 242 παρ.3 του ΚΠοινΔ, τα διά του τύπου τελούμενα εγκλήματα θεωρούνται πάντοτε *αυτόφωρα*, με συνέπεια ανεξάρτητα από τον πραγματικό χρόνο διάπραξης τους, να υπόκεινται στους συνοπτικούς κανόνες της αυτόφωρης διαδικασίας, όπως επί παραδείγματι η δυνατότητα σύλληψης του δράστη χωρίς προηγούμενο ένταλμα σύλληψης από την Εισαγγελική αρχή.

Η αυστηρότητα της ελληνικής νομοθεσίας (η ίδια αυστηρότητα που χαρακτηρίζει και τις επιταγές του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας) σε ότι αφορά τα πρόσωπα που δεν είναι

⁴³ Αρθρ.49 του ν.1092/1938

⁴⁴ Σύμφωνα με το άρθρο μόνο του ν.1178/1981 περί τύπου και άλλων τινών διατάξεων, ο ιδιοκτήτης κάθε εντύπου υποχρεούται σε πλήρη αποζημίωση για την παράνομη περιουσιακή ζημία καθώς και σε χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που προξενήθηκε υπαίτια με δημοσίευμα που θίγει την τιμή και την υπόληψη κάθε ατόμου, έστω και αν η κατ' αρθρ. 914 ΑΚ υπαιτιότητα, η κατ' αρθρ. 920 ΑΚ γνώση ή υπαίτια άγνοια και η κατ' αρθρ. 919 ΑΚ πρόθεση, συντρέχει στο συντάκτη του δημοσιεύματος ή αν αυτός είναι άγνωστος στον εκδότη ή στο διευθυντή σύνταξης του εντύπου.

⁴⁵ Αναλυτικότερη η ειδική ποινική νομοθεσία, βλ. ενδεικτικά το ν.1092/1938 για τα αδικήματα που τελούνται διά του τύπου, ο οποίος απαγορεύει το χαρακτηρισμό του κατηγορουμένου ως ενόχου (αρθρ. 39 παρ.1), απαγορεύει επίσης κατόπιν εισαγγελικής απόφασης, τη δημοσίευση φωτογραφιών υπόπτων και θυμάτων εγκληματικής πράξης (αρθρ.39 παρ.3) ή τη δημοσίευση πληροφοριών για την ουσία της υπόθεσης σε δίκες διαζυγίου (αρθρ. 39 παρ.7) ή για την ταυτότητα του αποπειρώμενου να αυτοκτονήσει (αρθρ.39 παρ.8). Σύμφωνα με το άρθρο 47 παρ. 1 του ν.1092/1938, το αξιόποινο των αδικημάτων που τελούνται διά του τύπου παραγράφεται σε κάθε περίπτωση 18 μήνες μετά την τέλεση τους. Σημειωτέον ότι σύμφωνα με το άρθρο 4 του μεταγενέστερου ειδικού ν.1738/1987 ορίζεται ως χρόνος οριστικής παραγραφής των εγκλημάτων που τελούνται διά του τύπου η πάροδος 24 μηνών από την τέλεση της αξιόποινης πράξης.

«δημόσια», φαίνεται να δικαιολογείται επαρκώς από την επίταση των συνεπειών του εγκλήματος που τελείται διά του τύπου, λαμβανομένης υπόψη της αρνητικής δημοσιότητας που υφίσταται ο παθών⁴⁶.

Στις αστικές δίκες, κατά πάγια νομολογία έχει κριθεί ότι οι διατάξεις του ν.1178/1981 περί αστικής ευθύνης του τύπου, εφαρμόζονται αναλογικά και επί προσβολών της προσωπικότητας, οι οποίες συντελούνται στο διαδίκτυο, μέσω ηλεκτρονικών σελίδων ή άλλων διαδικτυακών τόπων όπως το «YouTube» και οι υποθέσεις αυτές, εκδικάζονται κατά την ειδική διαδικασία των άρθρων 666 παρ. 1, 667, 671 παρ. 1-3, 672 και 673-676 του ίδιου ως άνω Κώδικα. Για το λόγο αυτό, ο αδικηθείς πριν ασκήσει αγωγή υποχρεούται να καλέσει με έγγραφη εξώδικη πρόσκλησή του τον ιδιοκτήτη του εντύπου ή όταν αυτός είναι άγνωστος, τον εκδότη ή το διευθυντή σύνταξής του, να αποκαταστήσει την προσβολή με την καταχώριση σε αυτό ανακλητικής δήλωσης. Η παρέλευση άπρακτου διαστήματος δέκα ημερών ή η μη δημοσίευση στο αμέσως επόμενο τεύχος θεωρείται άρνηση. Η μη τήρηση όμως της διαδικασίας αυτής οδηγεί στην απόρριψη της αγωγής ως απαράδεκτης⁴⁷.

Στην έννοια του τύπου, υπάγεται η δημοσίευση μέσω οποιασδήποτε μορφής ηλεκτρονικού εγγράφου στο διαδίκτυο, συμπεριλαμβανομένων των ιστολογίων («blogs»), που περιλαμβάνουν υπερζεύξεις («hyperlinks») και καταχωρίσεις απόψεων⁴⁸. Έτσι, ο κάτοχος-διαχειριστής του διαδικτυακού ημερολογίου (blogger), ο οποίος μπορεί να είναι επώνυμος, ανώνυμος ή να χρησιμοποιεί ψευδώνυμο, καταγράφει, ανακοινώνει και καταθέτει τις απόψεις του για διάφορα ζητήματα, ενώ τα ιστολόγια είναι δυνατό να συνδέονται με άλλους ιστοτόπους, ιστοσελίδες και blogs και να επιτρέπουν στους χρήστες-αναγνώστες τους να απαντήσουν στις απόψεις του γράφοντος, ανακοινώνοντας στο ίδιο ιστολόγιο τα δικά τους σχόλια, που είναι, επίσης αναγνώσιμα από όλους τους τρίτους χρήστες του διαδικτύου. Τα ιστολόγια αποτελούν διαδραστικά μέσα, τα οποία διαφέρουν

⁴⁶ Έτσι και η ΕφΑθ 1740/2001, στο σκεπτικό της οποίας διαλαμβάνονται τα εξής : «από τις διατάξεις του Συντάγματος και των κοινών νόμων, συνάγεται ότι από τον ενυπάρχοντα στη δημοσιογραφική δημοσιότητα, αυξημένο κίνδυνο προσβολής της προσωπικότητας, λόγω της δημοσιότητας που αποτελεί το πεδίο δράσης του τύπου, απορρέουν οι λεγόμενες συναλλακτικές υποχρεώσεις του τύπου (..), αφενός η υποχρέωση σεβασμού της προσωπικότητας και αφετέρου το καθήκον αληθείας, που επιβάλλει να προηγηθεί του δημοσιεύματος, ο έλεγχος της αλήθειας των πληροφοριών και των ειδήσεων, ώστε το περιεχόμενο του να συμπίπτει με την πραγματικότητα».

⁴⁷ Μον ΠρωτΑθ 643/2020, αδημ.

⁴⁸ Ενδεικτικά : ΑΠ 1652/2013 ΝοΒ 2014.616, ΕφΑθ 3071/2014, ΕφΔωδ 220/2013ΔιΜΕΕ 2014.198, ΕφΔωδ 36/2011, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕφΠειρ 680/2009, δημ. ΤΝΠ ΔΣΑ, ΕφΑθ 8962/2006ΕλλΔνη 2007.1518, ΠΠρΑθ 1465/2014, δημ., ΠΠρΑθ 6411/2013 ΕλλΔνη 2014.821, ΠΠρΑθ 6148/2013, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

από τις ιστοσελίδες, που διατηρούν στο διαδίκτυο τα μέσα ενημέρωσης, διότι η διαμόρφωση του περιεχομένου τους δεν αποφασίζεται μόνον από τους κατόχους-διαχειριστές τους, αλλά και από όλους τους χρήστες-αναγνώστες των ιστολογίων⁴⁹, των οποίων μάλιστα, είναι δυσχερέστατη η αποκάλυψη της πραγματικής τους ταυτότητας⁵⁰

Σε αυτά τα πλαίσια, πρόσφατα κρίθηκε ότι με την άνω διαδικασία εκδικάζονται οι προσβολές της προσωπικότητας μέσω «Twitter»⁵¹. Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, «το «Twitter», έχει τεθεί σε δημόσια διαδικτυακή χρήση ήδη από τον Ιούλιο του έτους 2006, αποτελώντας μία διαδικτυακή πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης, που αποσκοπεί στην προώθηση του δημοσίου διαλόγου και στην ενημέρωση τόσο των ενεργοποιημένων χρηστών του, οι οποίοι διαθέτουν προσωπικό λογαριασμό σε αυτό, όσο και των εν γένει χρηστών του διαδικτύου. Ειδικότερα, στο πλαίσιο αυτού του ιστοχώρου, κάθε χρήστης του διαδικτύου δύναται να δημιουργήσει δωρεάν το δικό του προσωπικό λογαριασμό (προφίλ), χρησιμοποιώντας διακριτό όνομα χρήστη («username»), τον οποίο (λογαριασμό) μπορεί να διαμορφώσει με το περιεχόμενο που επιθυμεί, εκθέτοντας σε αυτόν διάφορες προσωπικές του πληροφορίες, όπως σύντομο βιογραφικό του, οπτικοακουστικό υλικό (εικόνες, φωτογραφίες και βίντεο) κ.λπ. Η εν λόγω, δε, διαδικτυακή πλατφόρμα λειτουργεί διαδραστικά μεταξύ των συνδεδεμένων μελών του, καθώς κάθε χρήστης μπορεί, ως ακόλουθος («follower») άλλου χρήστη, να παρακολουθήσει τη δραστηριότητα του τελευταίου, δια της διαδικτυακής αυτής υπηρεσίας. Δεν είναι απαραίτητο, όμως, για δύο χρήστες να ακολουθεί ο ένας τον άλλον. Έτσι, κάθε χρήστης ακολουθεί όποιους επιθυμεί και ακολουθείται από οποιονδήποτε. Περαιτέρω, οι συνδεδεμένοι χρήστες, μετά τη δημιουργία του προσωπικού τους λογαριασμού, δύναται να προβαίνουν σε αναρτήσεις (δημοσιεύσεις) σύντομων κειμένων, που αποκαλούνται τουίτς («tweets»), με μέγιστο όριο χαρακτήρων τους εκατόν σαράντα (140). Τα μηνύματα, ωστόσο, αυτά μπορούν να προβληθούν και να αναγνωσθούν και από μη συνδεδεμένους χρήστες του διαδικτύου, εφόσον ο κάτοχος του λογαριασμού έχει προεπιλέξει τη δημόσια προβολή τους. Επομένως, το Twitter, ως διαδικτυακό μέσο κοινωνικής δικτύωσης («socialnetwork»), αλλά και ως υπηρεσία ιστολογίων σε μικρότερη κλίμακα, ένεκα της περιορισμένης εκτάσεως των αναρτήσεων σε αυτά («micro-blogging»), δίδει τη δυνατότητα σε κάθε συνδεδεμένο χρήστη του να δημιουργήσει το προσωπικό του ιστολόγιο, ενώ επιτρέπει σε αυτούς (χρήστες) να προβαίνουν σε σύντομες δημοσιεύσεις και να επικοινωνούν μεταξύ τους, ανταλλάσσοντας απόψεις, σχόλια και

⁴⁹ Σ. Τάσση, Διαδίκτυο και ελευθερία έκφρασης - Το πρόβλημα των Blogs, ΔιΜΕΕ, 2006.518 επ.

⁵⁰ ΕφΘρακ 91/2012 ΔιΜΕΕ 2012.230

⁵¹ ΠΠρΑθ 1767/2015, ΝΟΜΟΣ

πληροφορίες. Επομένως, προσβολή προσωπικότητας, τελεσθείσα μέσω της εν λόγω πλατφόρμας κοινωνικής δικτύωσης από ορισμένο χρήστη, συνιστά δια του τύπου προσβολή, σύμφωνα με τα ανωτέρω καταφασκόμενα, ενώ η αναφύμενη εξ αυτής διαφορά υπάγεται προς εκδίκαση από το καθ' ύλην και κατά τόπον αρμόδιο Δικαστήριο, κατά την ειδική διαδικασία του αρθρ. 681 ΚΠολΔ».

Αντίθετα, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) έκρινε ότι δεν υφίσταται ευθύνη ιδιοκτήτη ιστολογίου για τη δημοσίευση ανώνυμου δυσφημιστικού σχολίου τρίτων στο εν λόγω ιστολόγιο, (υπόθεση Pihl κατά Σουηδίας, αρ. προσφυγής 74742/2014)⁵². Μάλιστα, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, τυχόν απαίτηση για εκτεταμένο έλεγχο / φιλτράρισμα των σχολίων εκ μέρους του ιδιοκτήτη του ιστολογίου, θα οδηγούσε σε παραβίαση του δικαιώματος διάδοσης πληροφοριών μέσω του διαδικτύου .

Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου, ως εκπηγάζει από το ευρύτερο αγαθό της προσωπικότητας (άρθρο 57 ΑΚ), ερμηνεύεται διαφορετικά εάν οι πληροφορίες αφορούν *δημόσιο πρόσωπο*, δηλαδή πρόσωπο που «*ασκεί δημόσιο λειτούργημα ή έχει στην κοινωνία ιδιαίτερη θέση και ισχύ ώστε να υπόκειται στον κοινωνικό έλεγχο*». Στην περίπτωση αυτή η ως άνω δέσμευση του δημοσιογράφου

⁵² Τα πραγματικά περιστατικά που απασχόλησαν το Δικαστήριο, αφορούσαν επιθετικά σχόλια σε ανάρτηση στο ιστολόγιο μιας ΜΚΟ, (ότι ο προσφεύγων Pihl ήταν μέλος ναζιστικού κόμματος και τοξικομανής). Το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι το σχόλιο αυτό δεν είχε το χαρακτήρα μισαλλόδοξου λόγου ούτε υποκινούσε σε βία. Μάλιστα, διαγράφηκε την επόμενη ημέρα μετά την καταγγελία του θιγόμενου και επιπλέον το ιστολόγιο ζήτησε συγνώμη.

Παρ'όλα αυτά, ο θιγόμενος άσκησε αγωγή αποζημίωσης για συμβολικό ποσό, λόγω δυσφήμισης, η οποία απορρίφθηκε τόσο σε πρώτο βαθμό, όσο και κατ' έφεση και κατ' αναίρεσή, οπότε αφού είχε εξαντλήσει όλα τα εθνικά ένδικα μέσα, άσκησε προσφυγή στο ΕΔΔΑ, η οποία επίσης απερρίφθη.

Το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι το σχόλιο του τρίτου, παρ' ότι δεν μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ρητορική μίσους, ήταν δυσφημιστικό. Ωστόσο, στην κρίση του Δικαστηρίου βάρυνε το γεγονός ότι η ΜΚΟ που διατηρούσε το ιστολόγιο δεν είχε μεγάλη εμβέλεια και δεν ήταν ευρύτερα γνωστή, έτσι, δε, δεν μπορούσε να αναμένει τη δημοσίευση μεγάλου αριθμού σχολίων στις αναρτήσεις της. Μάλιστα, σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, δεν μπορεί να απαιτηθεί από το ιστολόγιο να αναμένει ότι κάποια σχόλια που δεν φιλτράρονται θα παραβίαζαν το νόμο, διότι μια τέτοια απαίτηση για εκτεταμένο έλεγχο θα οδηγούσε σε παραβίαση του δικαιώματος διάδοσης πληροφοριών μέσω του διαδικτύου, βλ.περισσότερα Ιγγλεζάκης Ι., Ευθύνη ιδιοκτήτη ιστολογίου (blog) για ανώνυμο δυσφημιστικό σχόλιο, όπου διατυπώνεται η άποψη ότι με την απόφαση αυτή το ΕΔΔΑ εξισορρόπησε τα αντικρουόμενα συμφέροντα, καταδεικνύοντας ότι δεν αποτελεί πάντα μονόδρομο η ευθύνη του κατόχου του ιστολογίου .

παρουσιάζεται, σύμφωνα με τον ΚΔΔ, αμβλυμένη, καθώς στην περίπτωση αυτή τη δημοσιοποίηση της είδησης επιτάσσει «το δικαίωμα της πληροφόρησης του κοινού». Τα όρια επομένως της ανεκτής παρέμβασης στην ιδιωτική ζωή και της δημοσιογραφικής κριτικής παρουσιάζονται ελαστικότερα, επί παραδείγματι για τον πολιτικό, παρά για τον απλό πολίτη.

Συναφώς, κρίθηκε ότι η καταδίκη για δυσφήμιση δύο αντρών, οι οποίοι άσκησαν κριτική εναντίον πολιτικών προσώπων στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, συνιστά παραβίαση του δικαιώματός τους στην ελευθερία της έκφρασης κατ'άρθρο 10 ΕΣΔΑ, (αριθ. προσφ. 75637/13 και 8114/14 Antunes Emídio κατά Πορτογαλίας και Soares Gomes da Cruz κατά Πορτογαλίας). Η υπόθεση αφορούσε σε έναν δημοσιογράφο (Antunes Emídio) και έναν γιατρό (Soares Gomes da Cruz), οι οποίοι καταδικάστηκαν για δυσφήμιση πολιτικών προσώπων, με αποτέλεσμα να τους επιβληθεί χρηματική ποινή και να υποχρεωθούν σε καταβολή αποζημίωσης στους παθόντες πολιτικούς. Σε ότι αφορά ειδικά στο δημοσιογράφο Antunes Emídio, το Μάρτιο του 2011, έγραψε ένα άρθρο στην εφημερίδα «O Mirante», με τίτλο «Εμειναν μόνο τα κοτόπουλα», στο οποίο επέκρινε τον πορτογαλικό πολιτικό κόσμο και μεταξύ άλλων ανέφερε ότι ο R.B., υφυπουργός Γεωργίας, Δασών και Περιφερειακής Ανάπτυξης ήταν ο πιο «ηλίθιος πολιτικός που γνώριζε». Κατόπιν μήνυσης που του άσκησε ο R.B., ο Antunes Emídio, καταδικάστηκε τον Ιούλιο του 2012 για δυσφήμιση, ενώ υποχρεώθηκε να καταβάλει 2.500 ευρώ ως αποζημίωση στον R.B και ισόποση χρηματική ποινή. Με την απόφασή του το ΕΔΑΔ έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, καθώς έκρινε ότι οι απόψεις για τις οποίες καταδικάστηκαν οι προσφεύγοντες έλαβαν χώρα πλαίσιο των συζητήσεων επί θεμάτων δημοσίου ενδιαφέροντος και ο περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασής τους δεν ήταν σε καμία περίπτωση αναλογικός. Ως προς δημοσιογράφο Antunes Emídio μάλιστα, το ΕΔΑΔ, έχοντας υπόψη το συμφέρον μιας δημοκρατικής κοινωνίας να διασφαλίζει και να διατηρεί την ελευθερία του τύπου, έκρινε ότι η Πορτογαλία πρέπει να καταβάλει στο 5.285,21 ευρώ ως αποζημίωση για ηθική βλάβη και 918 ευρώ για έξοδα και δαπάνες.

Ωστόσο, στη χώρα μας, καθώς από το Σύνταγμα δεν προκύπτει in abstracto επικράτηση του ενός ατομικού δικαιώματος επί του άλλου, δεν θα μπορούσε να διατυπωθεί εκ προοιμίου ένας γενικός κανόνας που να δίνει πάντοτε το προβάδισμα στην προστασία της ιδιωτικότητας έναντι του δικαιώματος ενημέρωσης του κοινού ή το αντίστροφο. Θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να επιχειρείται στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων ad hoc, υπό το φως και της αρχής της αναλογικότητας,

λαμβανομένων υπόψη των εκάστοτε πραγματικών περιστατικών, όπως η εν γένει συμπεριφορά του φορέα του τρωθέντος έννομου αγαθού αλλά και το αληθινό κίνητρο του δημοσιογράφου⁵³.

Έτσι, εάν λ.χ. η προς δημοσίευση πληροφορία αφορά έναν εν ενεργεία βουλευτή που εκ των πραγμάτων βρίσκεται στο προσκήνιο, στα πλαίσια και των αρχών της διαφάνειας και της δημοσιότητας η οποία χαρακτηρίζει μια δημοκρατική κοινωνία, το ενδιαφέρον του κοινού για κάποιο στοιχείο της εν στενή εννοία ιδιωτικής του ζωής κρίνεται εύλογο, δεδομένου ότι μπορεί να επηρεαστεί θετικά ή αρνητικά η πρόθεση ψήφου⁵⁴.

Στην κατεύθυνση αυτή, με πρόσφατη απόφαση της⁵⁵, η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων έκρινε ότι «η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων για δημοσιογραφικούς σκοπούς επιτρέπεται, αν υφίσταται δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού για ενημέρωση», το οποίο εξέλαβε ως δεδομένο για τα δημόσια πρόσωπα εν γένει, πολλώ δε μάλλον για εκλεγμένη βουλευτή, ακόμη και εάν η δημοσιευθείσα πληροφορία δεν αφορά ευθέως την άσκηση του λειτουργήματος της αλλά σχετίζεται με τα ευρύτερα πλαίσια της ανατεθειμένης στους βουλευτές δημόσιας λειτουργίας, η οποία ως εκ της φύσεως και του είδους των εκπληρούμενων καθηκόντων υπόκειται σε δημόσιο έλεγχο και κριτική.

Με την ως άνω απόφαση, η Αρχή επιλήφθηκε κατόπιν αναφοράς της ίδιας της βουλευτή κατά του δημοσιογράφου και μέλους της ΕΣΗΕΑ Μ.Ν., με το αιτιολογικό ότι ο τελευταίος παραβίασε τα ευαίσθητα προσωπικά τους δεδομένα, όταν με ρεπορτάζ του στο περιοδικό Η.Δ , ένθετου στην εφημερίδα «Ε» και στο προσωπικό του ιστολόγιο, δημοσίευσε έγγραφα ντοκουμέντα της αρμόδιας

⁵³ Η αρχή της στάθμισης εφαρμόζεται κατά την πάγια νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων και του ΕΔΔΑ. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, τα ΜΜΕ έχουν καθήκον να ενημερώνουν το κοινό για υποθέσεις και θέματα γενικού ενδιαφέροντος και αντίστοιχα το κοινό έχει δικαίωμα να ενημερώνεται για τα ζητήματα αυτά. Εφόσον πρόκειται για δημόσια πρόσωπα ή θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος, η ανάγκη ενημέρωσης του κοινού καθίσταται περισσότερο έντονη. Για το λόγο αυτό το ΕΔΔΑ, αναγνωρίζει καταρχήν τους δημοσιογράφους ως δημοσίους φρουρούς (public watchdogs), ήτοι αποδέχεται την ελεγκτική λειτουργία του τύπου, η οποία καλύπτει τη δυνατότητα του δημοσιογράφου να στηλιτεύει τα κακώς κείμενα με τη δημοσίευση και τη δημόσια κριτική τους. (Βλ. ιδίως την απόφαση ΕΔΔΑ, υπόθεση Ρίζος και Ντάσκας κατά Ελλάδας, 27-05-2004.

⁵⁴ Βλ. το πρόσφατο παράδειγμα από την Ελληνική πολιτική πραγματικότητα, της σύλληψης και προφυλάκισης, κατόπιν της άρσης της βουλευτικής ασυλίας, ηγεσίας και βουλευτών ανερχόμενου ακροδεξιού κόμματος μετά τις καταγιστικές αποκαλύψεις των μέσων ενημέρωσης για έκνομη συμπεριφορά, σχετιζόμενη με εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου.

⁵⁵ 17/2015 (αδημ).

πολεοδομίας που ανέφεραν ότι σε ένα κτίσμα ιδιοκτησίας της, είχαν εντοπιστεί και καταγραφεί πολεοδομικές παραβάσεις.

Πιο συγκεκριμένα, η Αρχή εξέφρασε τη θέση ότι δεν συντρέχει περίπτωση παραβίασης προσωπικών δεδομένων ή ευθύνη του δημοσιογράφου για παράνομη επεξεργασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων με το σκεπτικό ότι: *«η ως άνω επεξεργασία από τον δημοσιογράφο Μ.Ν., ο οποίος και υπογράφει ως συντάκτης των δημοσιευμάτων δεν προσκρούει στον Ν.2742/1997 καθώς υφίσταται δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού⁵⁶ για ενημέρωση σχετικά με το ζήτημα με φερόμενα ως αυθαίρετα κτίσματα σε περιβαλλοντικά ευαίσθητη περιοχή»*, εξομοιώνοντας μάλιστα τη διάδοση της πληροφορίας με παραδοσιακά ΜΜΕ με τη δημοσιοποίηση ενός θέματος διά του διαδικτύου⁵⁷.

Ομοίως, η όψιμη απαγόρευση δημοσιοποίησης φωτογραφιών⁵⁸ από το μυστήριο του γάμου ενός καλλιτέχνη που επιδιώκει διαρκώς τα φώτα της δημοσιότητας, φροντίζοντας να υπερεκτίθεται σε μέσα ενημέρωσης και κοινωνικά δίκτυα, φαίνεται να μη δικαιολογείται από την προηγούμενη συμπεριφορά του ίδιου του θιγόμενου προσώπου, υπό την έννοια ότι *όσο περισσότερο προβάλλει κανείς τον εαυτό του στην πολιτική, οικονομική, καλλιτεχνική, κοινωνική και εν γένει δημόσια ζωή,*

⁵⁶ Νομικά ενδιαφέρουσα η θέση της Αρχής, η οποία επεξέτεινε τα ανωτέρω και για τα συγγενικά πρόσωπα της βουλευτή, με το σκεπτικό ότι το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού καλύπτει ακόμη και πράξεις μη δημοσίων προσώπων, όπως κοντινοί συγγενείς του ελεγχόμενου δημοσίου προσώπου όταν αυτές, λόγω της φύσης τους και της άμεσης συνάφειάς τους με την ελεγχόμενη συμπεριφορά του δημοσίου προσώπου, ενδιαφέρουν το κοινωνικό σύνολο.

⁵⁷ Όπως σημειώνεται χαρακτηριστικά :«τα ανωτέρω ισχύουν και για τη διάδοση των ιδίων δεδομένων μέσω του διαδικτύου καθώς σύμφωνα με πρόσφατη νομολογία, το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού υπερέχει του δικαιώματος του δημοσίου προσώπου να ζητήσει ως υποκείμενο των δεδομένων την διαγραφή ή το κλείδωμα των δεδομένων του».

⁵⁸ Απαγορεύεται η δημοσίευση της εικόνας ενός προσώπου (φωτογραφία, σκίτσο, κλπ) χωρίς την άδεια του, δεδομένου ότι η προστασία της προσωπικότητας συμπεριλαμβάνει και το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας (Recht am eigenen Bild). Ο κανόνας αυτός υποστηρίζεται ότι γνωρίζει εξαίρεση στην περίπτωση των λεγόμενων προσώπων της σ ύ γ χ ρ ο ν η ς ι σ τ ο ρ ί α ς (Personen der Zeitgeschichte), των οποίων μπορούν να δημοσιευτούν εικόνες από την κοινωνική τους ζωή και χωρίς τη συναίνεση τους, εφόσον αυτό απαιτεί η δικαιολογημένη ανάγκη πληροφόρησης του κοινού, Δαγτόγλου, ο.π., σελ.619 επ.

τόσο περισσότερο οφείλει να ανέχεται τη δημοσιοποίηση πτυχών του ιδιωτικού του βίου και την άσκηση δημοσιογραφικής κριτικής.

Παρ' όλα αυτά, έχει κριθεί ότι ακόμη και για τα δημόσια πρόσωπα, η αποκάλυψη γεγονότων που άπτονται του ιδιωτικού τους βίου μπορεί να είναι απαγορευμένη, *όταν τα γεγονότα αυτά προβάλλονται με τρόπο που παραβιάζει προδήλως τα χρηστά ήθη και την αρχή της αναλογικότητας* κατ' άρθρο 25 του Συντάγματος. Χαρακτηριστική η απόφαση με αριθμό 4395/2013 του ΣτΕ ⁵⁹, η οποία έκρινε νομίμως και επαρκώς αιτιολογημένη την επιβολή προστίμου ποσού 60.000 ευρώ σε ιδιωτικό τηλεοπτικό σταθμό, από το ΕΣΡ (2008), κατόπιν αυτεπάγγελτου ελέγχου από το τελευταίο του τρόπου παρουσίας της δολοφονίας γνωστού Έλληνα ηθοποιού σε σειρά εκπομπών του συγκεκριμένου σταθμού.

Στο σκεπτικό της απόφασης αναφέρεται συγκεκριμένα ότι η ελευθερία της έκφρασης και διάδοσης στοχασμών και η ελευθερία του πληροφορείν και πληροφορείσθαι που κατοχυρώνει το αρθρ. 5 παρ. 1 Σ, δεν περιλαμβάνει και την ελευθερία μετάδοσης πληροφοριών ή αναπαραστάσεως εικόνων ή σκηνών που ανάγονται στην προστατευόμενη από τα αρθρ. 2 παρ.1 και 9 παρ.1 του Συντάγματος απαραβίαστη σφαίρα της ιδιωτικής ζωής των προσώπων, στον πυρήνα της οποίας ανήκει προδήλως και η ερωτική τους ζωή.

Ειδικότερα, η ως άνω απόφαση διέλαβε ότι *«ο τρόπος προβολής του επίμαχου γεγονότος υπερέβαινε το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του σκοπού της ενημερώσεως του κοινού επί ζητημάτων δημοσίου ενδιαφέροντος»* επισημαίνοντας ορθά ότι εφόσον τα στοιχεία που συνθέτουν τον πυρήνα του ιδιωτικού βίου δεν δημοσιοποιούνται οικειοθελώς, ουδείς (ούτε δημόσια αρχή, ούτε ιδιώτης) επιτρέπεται να διεισδύσει σε αυτά.

Ομοίως, με κριτήριο την αρχή της αναλογικότητας, η ΣτΕ, 1337/2013⁶⁰, έκρινε ότι η προβολή σε τηλεοπτική εκπομπή μαγνητοφωνημένης τηλεφωνικής συνδιάλεξης με αντικείμενο την ερωτική ζωή προσώπου συνιστά παραβίαση της ιδιωτικής ζωής, ακόμη και όταν το πρόσωπο αυτό κατέχει δημόσιο αξίωμα (εν προκειμένω μητροπολίτης), εάν ο τρόπος μετάδοσης της πληροφορίας *«υπερέβη προδήλως το αναγκαίο για την ενημέρωση της κοινής γνώμης μέτρο σε ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος (...)»*

⁵⁹Στε, Δ' Τμήμα 4395/2013, Νο Β, τόμος 62, τεύχος Φεβρ.2014, σ.411 με σχόλιο Κ.Γ. Τσιροβασίλη.

⁶⁰ Α' Δημοσίευση ΝΟΜΟΣ

Απαραίτητη δηλαδή προϋπόθεση για τη νομότυπη,- και ορθή από άποψη επαγγελματικής ηθικής,- άσκηση των δημοσιογραφικών ελευθεριών, παραμένει ο δημοσιογράφος να λειτουργεί ως εκπρόσωπος του κοινωνικού συνόλου, εξυπηρετώντας με την αποκάλυψη της ιδιωτικής πληροφορίας το εύλογο κοινωνικό συμφέρον και όχι ίδια οφέλη. Η κερδοσκοπία, ο κιτρινισμός και η σκανδαλοθηρία τιμωρούνται από το νόμο και καταδικάζονται απερίφραστα από τον Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας.

Ορθά επομένως παρατηρείται ότι σε μια δημοκρατική κοινωνία «*ουδέποτε δημοσιοποιείται πλήρως η ιδιωτική ζωή*»⁶¹, ανεξαρτήτως συμπληρώνουμε, της ιδιότητας του προσώπου ως *δημόσιου* ή όχι, καθώς πάντοτε θα προσβάλλεται ο πυρήνας του δικαιώματος στον ιδιωτικό βίο, όταν περιγράφονται λεπτομερώς από το δημοσιογράφο πτυχές της απολύτως ενδόμυχης ζωής του ατόμου, όπως απόρρητα ιατρικά δεδομένα ή η σεξουαλική του ταυτότητα⁶².

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να συνάγουμε ως γενικό κανόνα, επιδεκτικό αποκλίσεων κατά περίπτωση, ότι η ελευθερία του δημοσιογράφου να κοινοποιεί στοιχεία που άπτονται της σφαίρας της ιδιωτικής ζωής, ενισχύεται στη στάθμιση συμφερόντων, όταν πρόκειται για δημόσιο πρόσωπο, αλλά βρίσκει το άκρο όριο της στην υπέρτερη όλων, ανθρώπινη αξία και αξιοπρέπεια του ατόμου, η οποία επιβάλλει να μένουν εν κρυπτώ, απολύτως ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα.

Υπό το πρίσμα αυτό, έχω την άποψη ότι η αξιοπρέπεια του ανθρώπου διατηρεί σχεδόν πάντοτε, το προβάδισμα συγκριτικά με το δικαίωμα του κοινού στην πληροφόρηση. Ο σεβασμός της ιδιωτικότητας εξάλλου συνιστά το ύστατο προπύργιο του πολιτισμού των μετεχόντων μιας ειλικρινά δημοκρατικής κοινωνίας⁶³.

⁶¹ Δαγτόγλου, ο.π., σελ.618

⁶² Αυτονόητα, η προστασία της σεξουαλικής ταυτότητας του ανθρώπου, δεν επεκτείνεται σε ποινικά διωκόμενες συμπεριφορές όπως η παιδοφιλία. Στην πρόσφατη ελληνική επικαιρότητα, ξεχώρισε η περίπτωση επιφανούς πολιτικού, ο οποίος βρέθηκε ποινικά υπόλογος στην Ελληνική Δικαιοσύνη, καθώς αναδείχτηκε από τη δημοσιογραφική έρευνα ότι είχε συλληφθεί στο εξωτερικό για υπόθεση παιδεραστίας.

⁶³ Χαρακτηριστικά τα πραγματικά περιστατικά της τελευταίας εκτέλεσης «σε δημόσια θέα» που έλαβε χώρα στη Γαλλία το 1939. Η εκτέλεση έγινε έξω από τη φυλακή Σαν Πιερ στις Βερσαλίες παρουσία πλήθους κόσμου. Η εφημερίδα Paris - Soir κατήγγειλε το πλήθος ως «αηδιαστικό, απειθαρχο». Ο κόσμος έσπρωχνε, φωνασκούσε, έτρωγε και σφύριζε ενώ παρακολουθούσε τον αποκεφαλισμό του εγκληματία. Οι δημοσιογράφοι της εποχής μπόρεσαν ακόμα και να κινηματογραφήσουν με τη βοήθεια των συνεργείων τους τη «δημόσια» εκτέλεση ενώ οι φωτορεπόρτερ τράβηξαν

(α). Ειδικά η προστασία της δημοσιογραφικής πηγής

Αναγκαία συνθήκη για την απρόσκοπτη και αποτελεσματική άσκηση του δημοσιογραφικού λειτουργήματος, αποτελεί η προστασία της δημοσιογραφικής πηγής, άλλως η διατήρηση της ανωνυμίας του πληροφοριοδότη.

Με τον όρο πηγή χαρακτηρίζεται ένα πρόσωπο, ένα έγγραφο ή κάποια άλλη καταγραφή ή ντοκουμέντο (φωτογραφία, ηχογράφηση, βιντεοσκόπηση κ.λ.π), που παρέχει κάποια πληροφορία. Παραδείγματα πηγών συνιστούν ακόμα και επίσημα πρόσωπα της κυβέρνησης ή άνθρωποι του επιχειρηματικού, ακαδημαϊκού, καλλιτεχνικού κόσμου, εκπρόσωποι οργανισμών ή μεγάλων εταιριών, αυτόπτες μάρτυρες εγκλημάτων, ατυχημάτων ή άλλων γεγονότων, καθώς και πρόσωπα που εμπλέκονται ή επηρεάζονται, από ένα δημοσιογραφικό γεγονός ή κάποιο επίκαιρο θέμα⁶⁴.

Η ανωνυμία της δημοσιογραφικής πηγής έχει αποδειχθεί κινητήριος δύναμη της ερευνητικής δημοσιογραφίας⁶⁵, ενώ αντίθετα η φαλκίδευση της, συνιστά τροχοπέδη της αντικειμενικής

ευκρινείς φωτογραφίες. Η συμπεριφορά αυτή οδήγησε τις αρχές στη διαπίστωση ότι, αν και οι δημόσιες εκτελέσεις στόχευαν στο σωφρονισμό, κατάντησαν να έχουν ακριβώς τα αντίθετα αποτελέσματα. Το άναρχο πλήθος διασκέδαζε με το θέαμα. Κατόπιν τούτων, ο Γάλλος πρόεδρος Λεμπρούν διέταξε οι εκτελέσεις να πραγματοποιούνται μόνο κεκλεισμένων των θυρών. Βλ. περισσότερα Dr. Beaurieux, *The History of the Guillotine*

Τηρουμένων των αναλογιών, ομοίως ανεπίτρεπτη και η πρόσφατη περίπτωση της αναμετάδοσης από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, βιντεοσκοπημένου υλικού με σκληρές εικόνες από την περιφορά του νεκρού σώματος του τέως προέδρου της Λιβύης Μουαμάρ Καντάφι, κατόπιν της εκτέλεσης του από λαϊκό δικαστήριο για τα εγκλήματα του. Τα βίντεο καταδικάστηκαν σε παγκόσμιο επίπεδο για την ωμή βία που παρουσίαζαν, η θέαση της οποίας δεν έκανε καλύτερο τον κόσμο, ούτε προσέφερε τίποτε στο κοινωνικό σύνολο.

⁶⁴ Anonymous Sources, Αμερικανική επιθεώρηση Δημοσιογραφίας

⁶⁵ Γίνεται δεκτό ότι η ερευνητική δημοσιογραφία γεννήθηκε στις ΗΠΑ με αφορμή το σκάνδαλο «WATERGATE», το οποίο οδήγησε στην παραίτηση του Προέδρου Νίξον, Ι.Καράκωστας, Δίκαιο ΜΜΕ, 2005, σελ. 182.

Στην ιστορία έχουν περάσει ως πρωτεργάτες της ερευνητικής δημοσιογραφίας οι δημοσιογράφοι Μπομπ Γουντγουόρντ και Καρλ Μπέρνσταϊν της εφημερίδας Washington Post για τον τρόπο με τον οποίο ερεύνησαν το φλέγον

ενημέρωσης. Επιπλέον, μπορεί να θέσει σε κίνδυνο έννομα αγαθά του προσώπου που εκμυστηρεύεται στο δημοσιογράφο την πληροφορία⁶⁶.

Επομένως, η προστασία του δημοσιογραφικού απορρήτου αποτελεί κοινωνική αναγκαιότητα, κατά νομολογιακή παραδοχή και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το οποίο με αφορμή την υπόθεση *Goodwin v. United Kingdom* (1996) έκρινε ότι τυχόν αποκάλυψη της δημοσιογραφικής πηγής αντιτίθεται ευθέως στο άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Συνθήκης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η αποκάλυψη της δημοσιογραφικής πηγής, συγχωρείται μόνο για ισχυρό λόγο δημοσίου συμφέροντος, εφόσον «*η προστασία των δημοσιογραφικών πηγών είναι μία από τις βασικές συνθήκες της ελευθερίας του τύπου (..), χωρίς αυτήν την προστασία (..) υπονομεύεται ο ζωτικός ρόλος του τύπου ως θεματοφύλακα του δημοσίου συμφέροντος και επηρεάζεται δυσμενώς η ικανότητα του να παρέχει ακριβή και έγκυρη πληροφόρηση*».

Για όλα τα προαναφερθέντα, εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι απουσιάζει η ρητή νομοθετική κατοχύρωση της προστασίας των δημοσιογραφικών πηγών, τόσο στο εγχώριο όσο και σε άλλα ευρωπαϊκά δίκαια, με ελάχιστες εξαιρέσεις.

Μεταξύ των εξαιρέσεων, το Γερμανικό και το Αυστριακό δίκαιο⁶⁷, τα οποία ρητώς κατοχυρώνουν το «δημοσιογραφικό απόρρητο», γεγονός που επιτρέπει στους δημοσιογράφους να

αυτό θέμα της εποχής που συντάραξε την Αμερική. Υπενθυμίζουμε ότι οι προαναφερθέντες δημοσιογράφοι επικαλούμενοι κυβερνητική πηγή από το στενό περιβάλλον του Νίξον με την κωδική ονομασία «βαθύ λαρύγγι», κατόρθωσαν να φέρουν στο φως πληροφορίες που αποδείκνυαν ότι ο Νίξον παρακολουθούσε τους πολιτικούς του αντιπάλους, είχε τοποθετήσει σύστημα μαγνητοφώνησης στο οβάλ γραφείο του Λευκού Οίκου, ενώ βωμολοχούσε συνεχώς και είχε ρατσιστικά ξεσπάσματα.

⁶⁶ Η καταπίεση του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης μέσω της απειλής επιβολής νομίμων κυρώσεων κατά της δημοσιογραφικής πηγής είναι γνωστή στην Αμερικανική και Καναδική νομολογία ως «chilling effect» ήδη από το 1950. Ο όρος αποδίδει το αποτέλεσμα της μεθόδου που χρησιμοποιείται για να αποτρέψει τις πηγές να αποκαλύψουν σημαντικές πληροφορίες ένεκα του φόβου της επίπληξης ή της αντεκδίκησης, βλ. Anonymous Sources, Αμερικανική Επιθεώρηση Δημοσιογραφίας.

⁶⁷ Βλ. παρ.31 του Αυστριακού νόμου περί τύπου, βάσει του οποίου θεσπίζεται για τους φορείς του δημοσιογραφικού απορρήτου το δικαίωμα άρνησης μαρτυρίας ως και το δικαίωμα άρνησης παράδοσης εγγράφων, εντύπων, φωτογραφιών, μαγνητοταινιών, κλπ.

μην αποκαλύπτουν την πηγή τους⁶⁸. Το καθήκον εχεμύθειας μάλιστα επεκτείνεται και σε πρόσωπα που δεν διαθέτουν τη δημοσιογραφική ιδιότητα αλλά συνεργάστηκαν λόγω του επαγγέλματος τους με το δημοσιογράφο για την προετοιμασία, παραγωγή, διάδοση, κλπ της είδησης, με αποτέλεσμα και τα πρόσωπα αυτά να μπορούν να αρνηθούν στο δικαστήριο τη μαρτυρία σχετικά με την προέλευση της πληροφορίας⁶⁹.

Αντίθετα, στην ελληνική έννομη τάξη δεν αναγνωρίζεται ρητά το δημοσιογραφικό απόρρητο και κατ' επέκταση το δικαίωμα του δημοσιογράφου να κρατήσει μυστική την πηγή του. Στο γεγονός αυτό συνηγορεί και η διάταξη του αρθρ.371 ΠΚ ⁷⁰, η οποία δεν συμπεριλαμβάνει το δημοσιογράφο μεταξύ των προσώπων που εξαιρούνται από την υποχρέωση να καταθέσουν για όσα γνωρίζουν, εφόσον αυτά έλαβαν χώρα κατά την άσκηση της επαγγελματικής τους δραστηριότητας.

Επί του θέματος αυτού, ενιαία στάση δεν κρατεί ούτε η νομολογία⁷¹. Κατά την άποψη μου πάντως, είναι τέτοια η σημασία της διατήρησης της ανωνυμίας της δημοσιογραφικής πηγής για την υπόσταση και την πρόοδο της δημοσιογραφικής έρευνας, ώστε η μη κατοχύρωση του δημοσιογραφικού απορρήτου συνιστά δίχως άλλο κενό νόμου, το οποίο θα πρέπει το συντομότερο να πληρωθεί.

(5). Η ελευθερία του τύπου

⁶⁸ Μετά την αναθεώρηση του 2011, η προστασία της δημοσιογραφικής πηγής αναφέρεται ρητά και στο γαλλικό κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας, βλ κατωτέρω

⁶⁹ Βλ. σχετ. παρ.3, εδ.1,αρ.5 του Γερμανικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, που αποτυπώνει την παράγραφο 383 εδ.1, αρ5, του Γερμανικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, βάσει της οποίας παρέχεται δικαίωμα άρνησης μαρτυρίας στους συνεργάτες του τύπου στην πολιτική δίκη. Αναλυτικότερα σε Kleinknecht-Meyer, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, παρ.53, αρ.26.

⁷⁰ σε συνδυασμό με το άρθρο 212 παρ.1 ΚΠοινΔ

⁷¹ Βλ. λ.χ. Πλημ Αθ 10541/76, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, η οποία αναγνωρίζει τη σημασία του δημοσιογραφικού απορρήτου σε αντίθεση με την ΑΠ 980/1987, η οποία διαλαμβάνει ότι οι δημοσιογράφοι δεν απαγορεύεται να παρίστανται ως μάρτυρες ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων.

Το τρίτο και πέμπτο άρθρο του ισχύοντος Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας τελούν σε νοηματική ενότητα, αμφότερα δε, σχετίζονται με την ελευθερία του τύπου. Πιο συγκεκριμένα, κατ' άρθρο. 3 :

«Η ισηγορία και η πολυφωνία, οξυγόνο της δημοκρατίας, αναιρούνται σε συνθήκες κρατικού μονοπωλιακού ελέγχου των Μ.Μ.Ε. και υπονομεύονται με τη συγκέντρωση της ιδιοκτησίας τους σε γιγαντιαίες κερδοσκοπικές επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν την κοινή γνώμη σαν καταναλωτή και προσπαθούν να χειραγωγήσουν το φρόνημα, τις συνήθειες και την εν γένει συμπεριφορά της. Γι' αυτό ο δημοσιογράφος δικαιούται και οφείλει:

α. Να υπερασπίζεται σθεναρά το δημοκρατικό πολίτευμα, που διασφαλίζει την ελευθεροτυπία και την απρόσκοπτη άσκηση του δημοσιογραφικού λειτουργήματος.

β. Να αποκρούει και να καταγγέλλει τις εκδηλώσεις κρατικού αυταρχισμού και τις αυθαιρεσίες των ιδιοκτητών των Μ.Μ.Ε. και ιδιαίτερα των ολιγοπωλίων.

-γ. Να υπερασπίζεται τη δημοσιογραφική ανεξαρτησία στον εργασιακό χώρο του και να αρνείται την εκτέλεση έργου, που έρχεται σε σύγκρουση με τις αρχές της δημοσιογραφικής δεοντολογίας.

δ. Να μη δέχεται τη σύνταξη είδησης, σχολίου ή άρθρου και την παραγωγή εκπομπής κατά τις υποδείξεις των προϊσταμένων ή του εργοδότη του, αν το περιεχόμενό τους δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα και να καταγγέλλει τις εν αγνοία του παραποιήσεις και διαστρεβλώσεις του δημοσιογραφικού του προϊόντος»,

ενώ κατ' άρθρο. 5 :

«Η διαφάνεια στις οικονομικές σχέσεις αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο της αξιοπιστίας, του κύρους και της επαγγελματικής αξιοπρέπειας του δημοσιογράφου, ο οποίος οφείλει:

α. Να μην επιδιώκει και να μη δέχεται αμοιβή για δημοσιογραφική εργασία από απόρρητα κονδύλια κρατικών υπηρεσιών και δημόσιων ή ιδιωτικών οργανισμών.

β. Να μην επιδιώκει και να μη δέχεται αργομισθία ή επ' αμοιβή θέση συναφή με την ειδικότητά του σε Γραφεία Τύπου, δημόσιες υπηρεσίες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις, που θέτει εν αμφιβόλω την επαγγελματική αυτονομία και ανεξαρτησία του.

γ. Να μην επιδιώκει και να μη δέχεται τη διαφημιστική χρήση του ονόματος, της φωνής και της εικόνας του, παρά μόνο για κοινωφελείς σκοπούς.

δ. Να μη μεταδίδει και να μην αξιοποιεί ιδιοτελώς αποκλειστικές πληροφορίες που επηρεάζουν την πορεία του Χρηματιστηρίου Αξιών και την αγορά.

ε. Να μην επιδιώκει και να μη δέχεται οποιεσδήποτε παροχές σε χρήμα και είδος, που θίγουν την αξιοπιστία και την αξιοπρέπειά του και επηρεάζουν την ανεξαρτησία και την αμεροληψία του».

Η ελευθεροτυπία⁷² δεν είναι αυτονόητη. Παρά τις θεσμικές εγγυήσεις⁷³, η συζήτηση σήμερα παραμένει επίκαιρη και οικουμενική⁷⁴.

⁷² Τύπος είναι κάθε έντυπο κατάλληλο προς διάδοση. Συνηθέστερα βέβαια, αναφερόμαστε στα περιοδικά, στα βιβλία και κυρίως στις εφημερίδες. Κατά μία άποψη, η ελευθερία του τύπου στη σύγχρονη πραγματικότητα περιλαμβάνει : α) την ελευθερία συλλογής, επιλογής και επεξεργασίας πληροφοριών και πάσης φύσεως στοιχείων, β) την ελευθερία σύνταξης, εκτύπωσης, κυκλοφορίας, διανομής εντύπων στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, γ) την ελευθερία της με κάθε μέσο δημοσίευσης ειδήσεων, σχολίων, πληροφοριών, διαφημίσεων, κλπ και τις συναφείς ελευθερίες ιδρύσεως και λειτουργίας επιχειρήσεων τύπου, επιλογής και άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος και άλλων συναφών επαγγελμάτων καθώς και την ελευθερία ίδρυσης και λειτουργίας δημοσιογραφικών και συναφών οργανώσεων, Καρακωστας Γ., Το δίκαιο των ΜΜΕ, εκδ. Σάκκουλα 2005, σελ.24.

⁷³ Η Αγγλία υπήρξε η πρώτη Ευρωπαϊκή χώρα που αναγνώρισε στα τέλη του 18^{ου} αιώνα την πλήρη ελευθερία του τύπου, με το σκεπτικό ότι το κράτος δεν πρέπει να λογοκρίνει εκ των προτέρων τον τύπο, αλλά να τιμωρεί εκ των υστέρων, τους υπαίτιους δυσφημιστικών κειμένων ή εκείνους που αποκαλύπτουν κρατικά μυστικά, βλ. W. Blackstone, Commentaries on the laws of England, α' έκδοση 1765. Αντίθετα, στην προεπαναστατική Γαλλία, κρατούσε η εξάρτηση του τύπου από την ευαρέσκεια του καθεστώτος (régime du bon plaisir), με συνέπεια τη δημοσίευση των έργων των σπουδαιότερων εκπροσώπων της γαλλικής διανόησης (Μοντεσκιέ, Βολταίρος, Ρουσσώ, κλπ) εκτός των γαλλικών συνόρων. Βλ. Δαγτόγλου όπ, σελ. 558 και στον παραπεμπόμενο από αυτόν G. Burdeau, Les libertés publiques, 4^η έκδ, σελ. 244.

⁷⁴ Σύμφωνα με το Διεθνές Ινστιτούτο Τύπου (International Press Institute), υπολογίζεται ότι στο 1/3 περίπου των κρατών, η ελευθερία των μέσων ενημέρωσης χειραγωγείται ευθέως από την εκτελεστική εξουσία, ενώ σε άλλα, είναι σημαντικά περιορισμένη και ασταθής. Αξίζει να σημειωθεί ότι στη χώρα μας, μολονότι η ελευθεροτυπία, διακηρύχθηκε ήδη στο

Ελευθερία των μέσων ενημέρωσης⁷⁵ σημαίνει απουσία λογοκρισίας⁷⁶ και κρατικής κηδεμόνευσης στον τομέα της πληροφόρησης, η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε ασφαλές συμπέρασμα για την κατάφαση της δημοκρατίας⁷⁷ στο συγκεκριμένο κράτος.

Υπό την έννοια αυτή, η ελευθεροτυπία, συναρτάται άμεσα με το δημόσιο συμφέρον. Για την ακρίβεια, εξαιτίας αυτής της ανεκτίμητης υπηρεσίας προς το κοινωνικό σύνολο, η δημοσιογραφία κέρδισε το χαρακτηρισμό «*λειτουργήμα*», καθώς εν τη απουσία της, ο πολίτης είναι δέσμιος της παραπληροφόρησης, αποτραβηγμένος από την πραγματικότητα, «τυφλός και κωφός». Ένας πνευματικά ακρωτηριασμένος πολίτης, αδυνατεί απολύτως να ασκήσει προσηκόντως τα ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά του δικαιώματα, τα οποία μένουν κενό γράμμα. Δικαίως, λοιπόν, ειπώθηκε ότι χωρίς την ελευθερία του τύπου «*το σύνταγμα δεν είναι παρά ένα παιχνίδι*»⁷⁸.

σχέδιο συντάγματος του Ρήγα Βελεστινλή, ο τύπος λειτούργησε σε καθεστώς ανελευθερίας μέχρι και την κατάρρευση της Απριλιανής δικτατορίας, βλ. Αρ. Μάνεση, Η συνταγματική προστασία, σελ.35-36.

Δεν είναι άλλωστε τυχαία, η καθιέρωση, με πρωτοβουλία της Παγκόσμιας Ένωσης Εφημερίδων (ΠΕΕ), της «Παγκόσμιας Ημέρας Ελευθεροτυπίας», η οποία από το 1993, γιορτάζεται κάθε χρόνο στις 3 Μαΐου, σε ανάμνηση της *Διακήρυξης του Βίντχουκ*, μία έκκληση ελευθεροτυπίας που υπέγραψαν αφρικανοί δημοσιογράφοι το 1991, για ελεύθερα, ανεξάρτητα και πλουραλιστικά Μ.Μ.Ε.

⁷⁵ Σύμφωνα με το αρθρ. 15 του Συντάγματος, ο κινηματογράφος, η φωνογραφία, η ραδιοφωνία, η τηλεόραση και κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης, δεν εμπίπτει στις προστατευτικές διατάξεις του αρθρ. 14 παρ. 1, ενώ ειδικά η ραδιοφωνία και η τηλεόραση υπάγονται στον άμεσο έλεγχο του κράτους.

⁷⁶ Λογοκρισία θεωρείται ο προληπτικός έλεγχος που γίνεται από τις κρατικές αρχές πριν την κυκλοφορία ενός εντύπου, με σκοπό την προστασία της κυβέρνησης από την κριτική ή / και την καθοδήγηση της κοινής γνώμης, βλ. περισσότερα, Δαγτόγλου, όπ.σελ.584

⁷⁷ Απολύτως ανύπαρκτη είναι η ελευθερία του τύπου σε σύγχρονα ολοκληρωτικά καθεστώτα (Κίνα, Βόρεια Κορέα, Κούβα), καθώς έρχεται σε αντίθεση με τη μονοκομματική διάρθρωση του κράτους, ενώ σε άλλες έννομες τάξεις κατοχυρώνεται αποσπασματικά ή ανεπαρκώς. Ενδεικτικό προς τούτο είναι και το αρθρ. 10 της ΕΣΔΑ, το οποίο ναι μεν κατοχυρώνει την ελευθερία της γνώμης και της πληροφόρησης, αλλά δεν κάνει καμία μνεία περί ελευθεροτυπίας.

⁷⁸ Chateaubriand, De la Monarchie selon la Charte (Paris 1827), Chapp. XX : « Il la faut, cette liberté (de la presse) ou, encore une fois, la constitution n'est pas qu'un jeu».

Αντιλαμβανόμενος ο δημοσιογράφος ότι η ελευθεροτυπία συνιστά την πεμπτουσία της δημοκρατίας, δεσμεύεται να μάχεται εξίσου και για τις δύο. Κατά την ενάσκηση δε των καθηκόντων του, ο δημοσιογράφος έχει τις ακόλουθες μερικότερες ελευθερίες :

(α). Ελευθερία έκδοσης

Η ελευθερία έκδοσης συνοψίζεται στο δικαίωμα κάθε ατόμου (ή ομάδας ατόμων) να συντάσσει, να τυπώνει και να κυκλοφορεί έντυπα μέσα ενημέρωσης. Η άλλη όψη της ελευθερίας έκδοσης είναι η απαγόρευση θέσπισης προσόντων και προϋποθέσεων κάθε είδους προς την έκδοση εντύπου.

Επομένως, τυχόν εξάρτηση της έκδοσης μιας εφημερίδας από προηγούμενη διοικητική άδεια ή άλλο τυπικό προσόν του εκδότη (λ.χ. υπηκοότητα⁷⁹, θρήσκευμα, κλπ), θα προσέκρουε ευθέως στο άρθρο 14 του ισχύοντος Συντάγματος. Άλλο βέβαια το ζήτημα της ανάγκης ο εκδότης ενός περιοδικού να είναι φυσικό πρόσωπο, ώστε να του αποδίδονται οι προσήκουσες αστικές και ιδίως, ποινικές ευθύνες, σε περίπτωση που διαπιστωθούν παραβάσεις των κείμενων διατάξεων⁸⁰.

Προβληματική ωστόσο φαίνεται η διατύπωση της παραγράφου 8 του άρθρου 14 του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία *«νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις και τα προσόντα για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος»*. Παρόμοια επιταγή δεν απαντά σε κανένα άλλο δημοκρατικό Σύνταγμα. Η διάταξη κατάγεται από το άρθρο 14 παρ. 6 του Συντάγματος του 1952, είχε δε ως σκοπό

⁷⁹ Φορείς της ελευθερίας του τύπου είναι αναμφισβήτητα Έλληνες πολίτες και αλλοδαποί, κοινοτικοί ή εξωκοινοτικοί. Αντίθετη ρύθμιση, εξάλλου, ως προς τους κοινοτικούς αλλοδαπούς θα σήμαινε ευθεία καταστρατήγηση του Ευρωπαϊκού δικαίου, το οποίο απαγορεύει κάθε δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγένειας εις βάρος των υπηκόων άλλου κράτους μέλους.

⁸⁰ Βλ. αρθρ. μόνο παρ.3 ν. 1178/1981 *«περί αστικής ευθύνης του τύπου και άλλων τινών διατάξεων»*, σύμφωνα με το οποίο *«ο ιδιοκτήτης πάσης εφημερίδας, ή περιοδικού υποχρεούται να ορίζει εκδότη και διευθυντή φυσικά πρόσωπα»*, τα οποία μάλιστα θα πρέπει να έχουν μόνιμη κατοικία ή διαμονή στην Ελλάδα και να μην καλύπτονται από οποιαδήποτε ασυλία ή ετεροδικία ή άλλο λόγο που αίρει το αξιόποινο ή αποκλείει την ποινική δίωξη (λ.χ. βουλευτική ιδιότητα). Ωστόσο, δεν αντίκειται στο ελληνικό Σύνταγμα ιδιοκτήτης λ.χ. μιας εφημερίδας να είναι νομικό πρόσωπο. Αντίθετα μάλιστα, η έκδοση εφημερίδων από νομικά πρόσωπα, κυρίως ανώνυμες εταιρείες αποτελεί το συνήθως συμβαίνον στον εγχώριο και ξένο τύπο.

την ανύψωση του τύπου και την προστασία του δημοσιογραφικού λειτουργήματος από εκείνους που δεν είναι άξιοι⁸¹.

Σημειώνεται ότι ουδέποτε μέχρι σήμερα, η Πολιτεία προέβη σε ψήφιση τέτοιου ειδικού νομοθετήματος, τα κριτήρια του οποίου και αν ακόμη δεν αντιτίθεντο προς το άρθρο 14 Σ, θα ήταν ασυμβίβαστα, κατά τη γνώμη μου, με το θεμελιώδες δικαίωμα για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας⁸², το οποίο θα περιοριζόταν υπέρμετρα. Εκτός αυτού, η θέσπιση τυχόν προσόντων του λειτουργού της δημοσιογραφίας θα προσέκρουε στην ελευθερία της γνώμης και της ενεργητικής διάστασης του δικαιώματος στην πληροφορία (δικαίωμα του πληροφορείν), τα οποία επίσης διαθέτουν συνταγματική θεμελίωση.

Δεν είναι τυχαίο εξάλλου το γεγονός ότι παρόμοια τυπικά ή ουσιαστικά προσόντα δεν συμπεριλαμβάνονται ούτε στον ισχύοντα Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, με συνέπεια η πρόσβαση στο δημοσιογραφικό λειτούργημα να είναι καταρχήν *ελεύθερη* στον οποιονδήποτε⁸³.

(β). Ελευθερία ίδρυσης και διεύθυνσης επιχείρησης τύπου

Η οικονομική διάσταση της ελευθερίας έκδοσης είναι η ελευθερία του δημοσιογράφου να ιδρύει και να διευθύνει επιχειρήσεις τύπου⁸⁴.

⁸¹ Βλ. την έκθεση προς τη Βουλή του προέδρου της Επιτροπής του ΧΘ Ψηφίσματος.

⁸² Κατ' άρθρ. 5 παρ. Σ, «καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητα του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη».

⁸³ Το ίδιο θα πρέπει να γίνει δεκτό και για τα συναφή με το δημοσιογραφικό λειτούργημα επαγγέλματα (λ.χ. εφημεριδοπώλες, τυπογράφοι, κλπ), προκειμένου για τη διασφάλιση της ελεύθερης κυκλοφορίας του τύπου.

⁸⁴ Το διευθυντικό δικαίωμα στην περίπτωση του τύπου, περιλαμβάνει ως είναι φυσικό και μερικότερες εξουσίες, όπως λ.χ. την επιλογή του ονόματος μιας εφημερίδας. Σύμφωνα με το άρθρ. 1 παρ.2 του ν. 2239/1994, ο τίτλος αυτός πληροί τις νόμιμες προϋποθέσεις για να προστατευτεί ως σήμα.

Παραδοσιακά μια τέτοια δραστηριότητα συνδέθηκε με οικονομικούς κολοσσούς οι οποίοι στηρίζονταν σε ιδιώτες επιχειρηματίες⁸⁵ με πολλαπλή οικονομική δράση και στόχο περισσότερο την εξυπηρέτηση ιδίων σκοπών παρά την προστασία της. Στην πορεία όμως, έκαναν την εμφάνιση τους μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις ΜΜΕ, απαίτηση για εκτεταμένο έλεγχο θα οδηγούσε σε παραβίαση του δικαιώματος διάδοσης πληροφοριών μέσω του διαδικτύου οι οποίες ειδικά στον ευρωπαϊκό χώρο, χαιρετίστηκαν ως μείζονος σπουδαιότητας ιδιωτικές πρωτοβουλίες. Σύμφωνα με την Κομισιόν, οι πολύ μικρές, οι μικρές και οι μεσαίες επιχειρήσεις ΜΜΕ⁸⁶ είναι η ραχοκοκαλιά της ευρωπαϊκής οικονομίας, επειδή προωθούν τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την οικονομική ανάπτυξη και συμβάλλουν στην κοινωνική σταθερότητα. Ενδεικτικά, ο 2013, πάνω από 21 εκατομμύρια ΜΜΕ παρείχαν 88,8 εκατομμύρια θέσεις εργασίας σε όλη την ΕΕ, με εννέα στις δέκα επιχειρήσεις να είναι ΜΜΕ και να παράγουν δύο στις τρεις θέσεις εργασίας. Συνακόλουθα, καταδείχτηκε η ανάγκη να τυγχάνουν προνομιακής μεταχείρισης σε ό,τι αφορά ευρωπαϊκές επιχορηγήσεις, φοροελαφρύνσεις, κοκ και το ζήτημα τέθηκε σε δημόσια διαβούλευση στις αρχές του 2018⁸⁷.

⁸⁵ Ορθά ειπώθηκε ότι «ο ελεύθερος τύπος και ιδίως η πολιτική εφημερίδα, ως συστατικό στοιχείο της δημοκρατίας, μπορεί να διατηρηθεί ελεύθερος, μόνο αν παραμείνει σε ιδιωτική ιδιοκτησία, αν δηλαδή οι φορείς του τύπου, είναι συγχρόνως φορείς του επιχειρηματικού κινδύνου, αν και δεν είναι απαραίτητο να είναι κερδοσκοπικά προσανατολισμένοι Η ελευθερία του τύπου, είναι λοιπόν η ελευθερία του ιδιωτικού τύπου», Δαγτόγλου, οπ, σελ. 574.

⁸⁶ στη σύσταση 2003/361/ΕΚ, ο ορισμός των ΜΜΕ λαμβάνει υπόψη τα ακόλουθα τρία κριτήρια: α) αριθμός απασχολούμενων, β) ετήσιος κύκλος εργασιών και γ) σύνολο ετήσιου ισολογισμού, ώστε η κατηγορία των πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων αποτελείται από επιχειρήσεις οι οποίες απασχολούν λιγότερα από 250 άτομα και είτε έχουν ετήσιο κύκλο εργασιών που δεν υπερβαίνει τα 50 εκατομμύρια ευρώ είτε έχουν σύνολο ετήσιου ισολογισμού που δεν υπερβαίνει τα 43 εκατομμύρια ευρώ.

⁸⁷ Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής επιτροπής, ο ορισμός των ΜΜΕ, όπως προβλέπεται στη σύσταση είναι το διαρθρωτικό εργαλείο προσδιορισμού των επιχειρήσεων που αντιμετωπίζουν αδυναμίες της αγοράς και ιδιαίτερες προκλήσεις λόγω του μεγέθους τους και, ως εκ τούτου, μπορούν να τυγχάνουν προτιμησιακής μεταχείρισης όσον αφορά τη δημόσια στήριξη.

Είναι ένα εργαλείο που χρησιμοποιείται ευρέως σε πολιτικές της ΕΕ, όπως η πολιτική ανταγωνισμού (κρατικές ενισχύσεις), τα διαρθρωτικά ταμεία, η έρευνα και η καινοτομία («Ορίζοντας 2020»). Επιπλέον, ο ορισμός των ΜΜΕ είναι σημαντικός για την εφαρμογή ορισμένων ευρωπαϊκών διοικητικών απαλλαγών και μειωμένων τελών, όπως αυτών που προβλέπονται στον κανονισμό για την καταχώριση, την αξιολόγηση, την αδειοδότηση και τους περιορισμούς των χημικών προϊόντων (REACH).

Ανεξαρτήτως κρατικής ή ευρωπαϊκής επιχορήγησης, οι νέες τεχνολογίες σε συνδυασμό και με την κρατούσα κατάσταση στην αγορά εργασίας, εν μέσω της οικονομικής κρίσης, οδήγησαν τους δημοσιογράφους στην ανάληψη σημαντικών πρωτοβουλιών σχετικά με την ίδρυση των μέσων ενημέρωσης. Χαρακτηριστικό είναι το πρόσφατο παράδειγμα της «Εφημερίδας των Συντακτών», η οποία εκδίδεται από τους ίδιους τους εργαζομένους σε αυτήν, δείχνοντας, κατά την ιδρυτική της διακήρυξη, «το δρόμο για τη χειραφέτηση του κλάδου».

Πάντως η ύπαρξη όσο το δυνατόν περισσότερων μέσων ενημέρωσης (έντυπων, τηλεοπτικών, ραδιοφωνικών, διαδικτυακών, κλπ), μόνο προς όφελος της πολυφωνίας και του πλουραλισμού των πληροφοριών είναι. Πλέον της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, η πληθώρα των μέσων ενημέρωσης, συμβάλλει στην ολόπλευρη ενημέρωση του κοινού και κατ' επέκταση εξυπηρετεί με τον καλύτερο τρόπο την αποστολή της δημοσιογραφίας που δεν είναι άλλη από την περιφρούρηση του δημοσίου συμφέροντος. Αντιθέτως, η μονοπωλιακή συγκέντρωση των μέσων ενημέρωσης ή η κατ' επίφαση μόνον ανεξαρτησία τους, η οποία υποκρύπτει κρατικό⁸⁸ ή άλλο έλεγχο, μπορεί να καταστεί ο πλέον επικίνδυνος εχθρός της ευθυκρισίας.

(γ). Ελευθερία σύνταξης

Η ελευθερία σύνταξης είναι ίσως η πιο καίρια ελευθερία του δημοσιογράφου. Υπό το πρίσμα αυτό, δικαίως της δίνεται έμφαση στο άρθρο 3 του ισχύοντα Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, με το οποίο τονίζεται, μεταξύ άλλων, η σημασία της δημοσιογραφικής ανεξαρτησίας

Η Επιτροπή προετοιμάζει επί του παρόντος αξιολόγηση και πιθανή αναθεώρηση ορισμένων πτυχών του ορισμού των ΜΜΕ. Η παρούσα δημόσια διαβούλευση αποτελεί μέρος αυτής της διαδικασίας και θα δώσει τη δυνατότητα σε κάθε ενδιαφερόμενο φορέα να διατυπώσει τις απόψεις του σχετικά με την αξιολόγηση και την εκτίμηση επιπτώσεων του ορισμού των ΜΜΕ.

⁸⁸ Ειδικά για τα ζητήματα που ανακύπτουν από τις λεγόμενες κομματικές εφημερίδες, εκείνες δηλαδή που η ύλη και η τοποθέτηση τους απέναντι στα γεγονότα της επικαιρότητας καθοδηγείται από το πολιτικό κόμμα που βρίσκεται πίσω από την έκδοσή τους, βλ. Dagtoglou, Die parteipresse- Ihr verfassungsrechtlicher und politischer Standort, Βερολίνο, 1967.

στον εργασιακό χώρο και η αντίσταση του δημοσιογράφου στην καθ' υπόδειξη σύνταξη είδησης, σχολίου ή άρθρου από ιεραρχικώς προϊστάμενο ή εργοδότη.

Ο δημοσιογράφος θα πρέπει να είναι καταρχήν ελεύθερος να επιλέξει τη δημοσιογραφική ύλη⁸⁹. Το δικαίωμα αυτό γεννά αντίστοιχη αξίωση του δημοσιογράφου αφενός για ακώλυτη πρόσβαση σε κάθε πηγή πληροφορίας που άπτεται του δημοσίου συμφέροντος και αφετέρου για συμμετοχή σε κάθε δημόσια προσιτή συνάθροιση (λ.χ. συνεδρίαση της Βουλής των Ελλήνων ή δημόσια συνεδρίαση των Δικαστηρίων, αθλητικά και πολιτιστικά γεγονότα, ομιλίες, συνδικαλιστικές συγκεντρώσεις, τόποι όπου έλαβαν χώρα σημαίνοντα γεγονότα⁹⁰, κλπ).

Αντίθετα, ο ιδιωτικός χαρακτήρας μιας πληροφορίας ή εκδήλωσης, περιορίζει θεμιτά την ελευθερία επιλογής του δημοσιογραφικού θέματος. Για το λόγο αυτό δεν θα έβρισκε νόμιμο έρεισμα στο Σύνταγμα τυχόν πρόβλεψη του κοινού νομοθέτη, αγωγίμης αξίωσης του δημοσιογράφου έναντι ιδιώτη για αποκάλυψη πληροφορίας η οποία άπτεται της σφαίρας της ιδιωτικότητας. Αντιστρόφως, δεν νοείται αξίωση ιδιώτη έναντι λ.χ. του αρχισυντάκτη μιας εφημερίδας, προς δημοσίευση επιστολής του, καθώς μια τέτοια νομοθετική επιταγή θα παραβίαζε ευθέως την ελευθερία δημοσίευσης στην αρνητική της όψη.

Την αβίαστη επιλογή, συμπληρώνει αναγκαία η ελεύθερη παρουσίαση της δημοσιογραφικής ύλης, δηλαδή η επεξεργασία της, χωρίς παρεμβάσεις από τον αρχισυντάκτη ή τον ιδιοκτήτη του εντύπου, αποκλεισμένου βεβαίως και του κρατικού παρεμβατισμού. Το δημοσιογραφικό λειτούργημα

⁸⁹ Η δημοσιογραφική ύλη, ως έννοια δεν πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικά, η δε παρουσίαση της είναι αποκλειστική επιλογή του δημοσιογράφου. Χαρακτηριστικές οι ΣτΕ 3620 και 3621/2008, οι οποίες ακύρωσαν αποφάσεις του ΕΣΡ, με τις οποίες είχαν επιβληθεί ως διοικητική κύρωση «συστάσεις», στους τηλεοπτικούς σταθμούς «ANTENNA» και «MEGA», για παράβαση της αρχής της αντικειμενικότητας, κατά τη διάρκεια δελτίων ειδήσεων το Φεβρουάριο του έτους 2003. Το ΣτΕ αρνήθηκε τον κυρωτικό έλεγχο του ΕΣΡ σε ζητήματα αντικειμενικής πληροφόρησης, με το σκεπτικό ότι «ο δημοσιογράφος αξιολογεί τι από τα γεγονότα αποτελεί είδηση και τότε αυτή θα πρέπει να μεταδοθεί. Οι ραδιοφωνικοί και τηλεοπτικοί σταθμοί μπορούν να ελεγχθούν από το Ε.Σ.Ρ. μόνο εάν παραλείψουν να μεταδώσουν πλήρως ένα γεγονός κατά γενική παραδοχή σημαντικό και όχι όταν μεταδώσουν ένα γεγονός και αποφασίσουν να του δώσουν μικρότερη έκταση. Και αυτό γιατί η αξιολόγηση των ειδήσεων και η ιεράρχηση τους ανήκει αποκλειστικά στους δημοσιογράφους».

⁹⁰ Σε αυτά τα πλαίσια, αντικείμενο σφοδρής κριτικής από τη δημοσιογραφική κοινότητα σε Ελλάδα και εξωτερικό, έγιναν οι αποφάσεις της κυβέρνησης να μην εισέρχονται στα κέντρα υποδοχής προσφύγων δημοσιογράφοι και τηλεοπτικές κάμερες.

είναι ασυμβίβαστο με τη χειραγώγηση και την αδιαφάνεια, υπό την έννοια ότι αντιβαίνει πρωτίστως στην επαγγελματική ηθική, η εξώθηση στη σύνταξη ή υπογραφή ενός άρθρου που δεν συνάδει με τις πεποιθήσεις του αρθρογράφου.

Από την άλλη, τυχόν προσκόλληση του δημοσιογράφου σε υποκειμενικές αντιλήψεις είναι δυνατόν να αποβεί εις βάρος της αντικειμενικής αλήθειας. Σε κάθε περίπτωση, οι εργασιακές σχέσεις των δημοσιογράφων ρυθμίζονται από το ιδιωτικό δίκαιο, στα πλαίσια των συλλογικών συμβάσεων και κυρίως της ατομικής σύμβασης εργασίας, όταν αυτή αποτελεί αντικείμενο προσωπικής διαπραγμάτευσης, λαμβανομένου υπόψη και του γεγονότος ότι κατά την ενάσκηση του λειτουργήματος του, ο εργαζόμενος – δημοσιογράφος, υπόκειται εύλογα στο διευθυντικό δικαίωμα του προσώπου που είναι ο τελικός φορέας του επιχειρηματικού κινδύνου .

Παρ' όλα αυτά, τα ποικίλα ζητήματα που αναφύονται στην πράξη, κατά τη γνώμη μου θα πρέπει να εξετάζονται με το σκεπτικό ότι ο δημοσιογράφος δεν είναι ένας απλός μισθωτός υπάλληλος, αλλά ένας εργαζόμενος-φορέας της ελευθερίας του τύπου, ο οποίος κατά την ενάσκηση των καθηκόντων του, απολαμβάνει την ελευθερία της έκφρασης.

(δ). Ελευθερία δημοσιογραφικής έρευνας

Η ελευθερία του τύπου περιλαμβάνει όλα τα στάδια που διανύει μια είδηση μέχρι και τη δημοσίευσή της, επομένως και το στάδιο της έρευνας⁹¹. Η ερευνητική δημοσιογραφία αφυπνίζει την κοινωνία και εξασφαλίζει τη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών. Έτσι, ο δημοσιογράφος πρέπει να έχει πρόσβαση στις πηγές πληροφόρησης που ικανοποιούν το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού για ενημέρωση. Στις έννομες τάξεις που παρεμποδίζεται η δημοσιογραφική έρευνα είναι περιττό να μιλούμε για ατομικές ελευθερίες.

Ωστόσο, στο μέτρο που αντικείμενο της ερευνητικής δημοσιογραφίας είναι ο άνθρωπος «ως θύτης ή ως θύμα»⁹², η δημοσιογραφική έρευνα δεν είναι απεριορίστη αλλά τελεί υπό την επιφύλαξη

⁹¹ Δαγτόγλου Π, Τύπος και Σύνταγμα, σελ.61

⁹² Ι.Καράκωστας, οπ, σελ. 184

των κανόνων της κείμενης νομοθεσίας, ιδίως δε βρίσκει τα όρια της στο αρθρ.14 Σ. και το αρ.10 παρ.2 της ΕΣΔΑ⁹³.

Το ζήτημα των ορίων της δημοσιογραφικής έρευνας ήρθε ξανά στο προσκήνιο με αφορμή το γνωστό σκάνδαλο της Βρετανικής εφημερίδας «News of the world», δημοσιογράφοι της οποίας υπό την καθοδήγηση του εκδότη τους, είχαν παγιδέψει τα τηλέφωνα επιφανών προσωπικοτήτων και οικογενειών θυμάτων δολοφονικών και τρομοκρατικών επιθέσεων, με στόχο την αλίευση πληροφοριών που θα ενδιέφεραν την κοινή γνώμη. Η πρακτική αυτή, πέραν των παρανόμως κτηθέντων πληροφοριών, προσέβαλε κατάφωρα έννομα αγαθά των εν αγνοία τους εμπλεκομένων προσώπων που άπτονται της προσωπικότητας τους, στο όνομα του δικαιώματος του κοινού στην πληροφόρηση.

Σε ό,τι αφορά στη χώρα μας, με σειρά αποφάσεων η ελληνική νομολογία φαίνεται να καταλήγει ότι ο καταρχήν παράνομος χαρακτήρας της δημοσιογραφικής διείσδυσης σε αγαθά στη σφαίρα της προσωπικότητας του ατόμου, αίρεται εφόσον η δημοσιευθείσα είδηση εξυπηρετεί το «δικαιολογημένο ενδιαφέρον» του κοινού για πληροφόρηση⁹⁴.

Ωστόσο, για να κριθεί επιτρεπτή μια τέτοια δημοσιογραφική διείσδυση, η νομολογία φαίνεται να θέτει δύο προϋποθέσεις. Η πρώτη είναι τα ΜΜΕ να τηρούν τις λεγόμενες «συναλλακτικές υποχρεώσεις τους»⁹⁵, οι οποίες πηγάζουν από το αρθρ.288 ΑΚ (καθήκον αληθείας και σεβασμού των απόψεων, καθήκον της ηπιότερης δυνατής επέμβασης στην προσωπική ζωή του ατόμου). Η δεύτερη και σπουδαιότερη είναι η δημοσιευθείσα είδηση να ικανοποιεί το «δικαιολογημένο ενδιαφέρον» του κοινού για πληροφόρηση. Η έννοια του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος εξειδικεύεται κατά περίπτωση από τον εφαρμοστή του δικαίου, ο οποίος κατόπιν αξιολογικής στάθμισης των αντικρουόμενων συμφερόντων μπορεί να οδηγηθεί στο συμπέρασμα ότι το δικαίωμα πληροφόρησης είναι δυνατό να δικαιολογεί συμπεριφορές, οι οποίες άλλως θα στοιχειοθετούσαν βαριά προσβολή της τιμής και της υπόληψης του προσώπου στο οποίο αφορά η πληροφορία.

⁹³ Βούλγαρη Κ., το δικαίωμα της δημοσιογραφικής έρευνας, ΔιΜΜΕ, 3/2007, σελ.359

⁹⁴ ΠολΠρωτ.Θεσ 33182/2002, Αρμ 2003, 248, ΠολΠρωτ.Θεσ18905/2002, Αρμ 2003, 630, Εφ.Θεσ 2147/2001 (ΝΟΜΟΣ), ΠΠρΑθ 5845/2005, ΔιΜΜΕ 1/2005, σελ.364

⁹⁵ Καρακώστας Ι, οπ, σελ.43, ΑΠ 1256/2003 (ΝΟΜΟΣ)

Συναφώς, έχει κριθεί ότι ο δημοσιογράφος ως λειτουργός του τύπου, δεν θεωρείται υπόλογος για το έγκλημα της συκοφαντικής δυσφήμισης, εφόσον ικανοποιεί το ενδιαφέρον του κοινού για ενημέρωση. Πιο συγκεκριμένα, τηλεοπτικός σταθμός μετέδωσε ρεπορτάζ, σύμφωνα με το οποίο γνωστός επιχειρηματίας είχε σχεδιάσει την απαγωγή του, με σκοπό να εισπράξει ασφαλιστική αποζημίωση. Η προηγηθείσα δημοσιογραφική έρευνα μάλιστα στηρίχθηκε στο απολογητικό υπόμνημα ενός εκ των φερόμενων ως απαγωγέων. Το Εφετείο Αθηνών έκρινε με τη με αρ. 2535/2006 απόφαση του ότι η δημοσιοποίηση αυτής της πληροφορίας δεν στοιχειοθετούσε το έγκλημα της συκοφαντίας στο πρόσωπο των εμπλεκόμενων δημοσιογράφων, έστω και αν κατά τη διάρκεια της εκπομπής εμφανίζονταν τίτλοι με οξείς χαρακτηρισμούς, οι οποίοι αποδίδονταν στον επιχειρηματία (και το γιο του), διότι οι δημοσιογράφοι ως λειτουργοί του τύπου είχαν καθήκον να ενημερώσουν την ελληνική κοινωνία, το δικαιολογημένο ενδιαφέρον της οποίας κρίθηκε εν προκειμένω αξιότερο προστασίας.

Διαμέτρου αντίθετη ωστόσο υπήρξε η κρίση του Ανώτατου Δικαστηρίου της χώρας. Ο Άρειος Πάγος⁹⁶, εκδικάζοντας αίτηση αναίρεσης του επιχειρηματία, διέλαβε ότι οι συγκεκριμένοι τίτλοι, σε συνδυασμό με τη συνολική παρουσίαση του θέματος από τους δημοσιογράφους ήταν ικανοί να προσβάλουν την προσωπικότητα των αναιρεσειόντων και αναίρεσε την παραπάνω εφετειακή απόφαση, με την επιπρόσθετη αιτιολογία ότι το Εφετείο δεν εξέτασε το αληθές ή μη της δημοσιευθείσας πληροφορίας, η οποία επί απόδειξης της ως ψευδούς δεν θα δικαιολογούσε το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης.

Η μελέτη του σκεπτικού των παραπάνω αποφάσεων, οι οποίες με αφορμή τα ίδια πραγματικά περιστατικά έκριναν υπό εντελώς διαφορετικό πρίσμα, κατά τη γνώμη μου, μας οδηγεί σε ένα βασικό αξίωμα: Εν πρώτοις, η δημοσιογραφική έρευνα δεν πρέπει να τίθεται σε ασφυκτικά πλαίσια στο όνομα της προστασίας του «αχανούς» δικαιώματος της προσωπικότητας. Από την άλλη δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι έχει μεγάλη σημασία ο τρόπος παρουσίασης του προϊόντος της δημοσιογραφικής έρευνας στο κοινό, υπό την έννοια ότι εκφεύγει της κοινωνικής αποστολής του δημοσιογράφου η δημοσίευση της είδησης με τρόπο προσβλητικό της προσωπικότητας των υποκείμενων στα οποία αυτή αφορά.

⁹⁶ ΑΠ 1197/2010, Νο Β τ.59/2011, σελ.307

(6). Οι εσωτερικές σχέσεις

Τα άρθρα 4, 6 και 7 του Ισχύοντος Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας συναπαρτίζουν την ίδια νοηματική ενότητα, καθώς εν πολλοίς αναφέρονται στις σχέσεις των δημοσιογράφων μεταξύ τους.

Οι σχέσεις αυτές είναι απολύτως αναγκαίο να χαρακτηρίζονται από αλληλοσεβασμό και συναδελφικό πνεύμα, λόγω της φύσης της δημοσιογραφίας ως λειτουργήματος με ιδιαίτερο αντίκτυπο στο κοινωνικό σύνολο. Για τον ίδιο λόγο, ο δημοσιογράφος αναγνωρίζεται από τον Κώδικα ως «κοινωνικό πρότυπο» και ως τέτοιο θα πρέπει εκτός από άριστος χειριστής της ελληνικής γλώσσας να είναι επιπλέον υπόδειγμα ηθικής και κοσμιότητας. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 4 ορίζεται ότι:

«Η υπερπροσφορά εργασίας στο χώρο της δημοσιογραφίας επιτείνει τις προϋποθέσεις για την εκδήλωση φαινομένων εκμετάλλευσης, όπως είναι: η άμισθη ή η συμβολικώς αμειβόμενη εργασία, η καταστρατήγηση συμβατικών υποχρεώσεων και κανόνων δεοντολογίας κ.λπ.. Γι' αυτό ο δημοσιογράφος δικαιούται και οφείλει:

α. Να στηρίζει και να ενισχύει τις δραστηριότητες της συνδικαλιστικής του οργάνωσης, που αποσκοπούν στη βελτίωση των όρων αμοιβής και απασχόλησης στα Μ.Μ.Ε..

β. Να αποκρούει στο χώρο εργασίας του κάθε απόπειρα περιστολής των εργασιακών δικαιωμάτων του ή παραβίασης των κανόνων δεοντολογίας.

γ. Να μην ασκεί και να μη δέχεται οποιαδήποτε μορφή διακρίσεων, που σχετίζονται με το φύλο ή την επαγγελματική ηλικία των συναδέλφων του», ενώ κατ' άρθρ.6:

«Η συναδελφική αλληλεγγύη και ο αλληλοσεβασμός των δημοσιογράφων συμβάλλουν θετικά στις συλλογικές επαγγελματικές επιδιώξεις και στην κοινωνική εικόνα του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Γι' αυτό ο δημοσιογράφος οφείλει:

α. Να σέβεται την προσωπικότητα των συναδέλφων του. Να μην εκτοξεύει εναντίον τους ασύστατες κατηγορίες και να αποφεύγει τις προσωπικές αντεγκλήσεις, δημόσια και στους χώρους εργασίας.

β. Να θεωρεί σοβαρότατη αντιεπαγγελματική πράξη κάθε λογοκλοπή.

γ. Να μην οικειοποιείται την εργασία συναδέλφων του. Να αναφέρει πάντοτε το όνομα του συντάκτη, του οποίου χρησιμοποιεί κείμενα ή αποσπάσματα κειμένων.

Να μνημονεύει την πηγή των πληροφοριών, που έχουν ήδη δημοσιευθεί ή μεταδοθεί». Τέλος κατ' άρθρο. 7:

Ο γιγαντισμός των Μ.Μ.Ε. και η παγκοσμιοποίηση της επικοινωνίας αύξησαν σημαντικά τον ρόλο του ηλεκτρονικού και του γραπτού Τύπου, παιδευτικό και πολιτισμικό. Με τις πρόσθετες ευθύνες του στις νέες συνθήκες, ο δημοσιογράφος οφείλει:

α. Να συμβάλλει στην αναβάθμιση του δημοσιογραφικού λόγου, αποφεύγοντας γραμματικές, συντακτικές και λεκτικές κακοποιήσεις.

β. Να αποφεύγει τη χυδαιογραφία, τη χυδαιολογία και τη γλωσσική βαρβαρότητα, τηρώντας, ακόμη και στη σάτιρα και τη γελοιογραφία, τους κανόνες της επαγγελματικής ηθικής και της κοινωνικής ευθύνης.

γ. Να προστατεύει την ελληνική γλώσσα από την κατάχρηση ξένων λέξεων και όρων.

δ. Να συμβάλλει δημιουργικά στην προστασία της εθνικής μας παράδοσης και τη διασφάλιση της πολιτισμικής μας κληρονομιάς»

Από τα ανωτέρω, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η δεοντολογική προσταγή προς τους δημοσιογράφους να απέχουν από τη *λογοκλοπή*⁹⁷.

Η σημασία της επιταγής αυτής είναι καίρια, δεδομένου ότι η εργασία του δημοσιογράφου είναι αμιγώς πνευματική. Απουσιάζει ωστόσο από τον Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας ένας σαφής ορισμός σχετικά με το τι πράγματι εκλαμβάνεται ως λογοκλοπή, αντικείμενη στους κανόνες της δημοσιογραφικής ηθικής.

⁹⁷ Στις λατινογενείς γλώσσες η λογοκλοπή αποδίδεται περιγραφικά με τους όρους «plagiarism» (αγγλικά) και «plagiat» (γαλλικά), οι οποίοι προέρχεται από τη λατινική λέξη «plagiarius» που σημαίνει *απαγωγέας*.

Ως λογοκλοπή εν ευρεία έννοια θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η χρήση ξένου πνευματικού έργου, ιδεών ή λεκτικών συνόλων, χωρίς αναφορά στην αυθεντική πηγή, κατά τρόπο δηλαδή που η ξένη πνευματική εργασία να παρουσιάζεται στο κοινό ως έργο του λογοκλόπου.

Εκτός από βαρύ πειθαρχικό παράπτωμα, η λογοκλοπή τιμωρείται επίσης από το ν. 2121/1993 που προστατεύει την πνευματική ιδιοκτησία. Στο ζήτημα αυτό θα αναφερθούμε εκτενώς παρακάτω.

(7). Η πειθαρχική διαδικασία

Το τελευταίο άρθρο του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας καθιστά σαφές ότι οι επιταγές του δεν είναι κενό γράμμα, η δε συμμόρφωση προς αυτές ελέγχεται από τα αρμόδια πειθαρχικά όργανα της ΕΣΗΕΑ, ήτοι από το πρωτοβάθμιο και το δευτεροβάθμιο πειθαρχικό συμβούλιο. Έτσι, κατ'άρθρ.8 προβλέπεται ότι:

«Οι υποχρεώσεις των δημοσιογράφων, που απορρέουν από αυτόν τον Κώδικα, δεν συνιστούν περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης. Οι παραβάσεις των υποχρεώσεων αυτών ελέγχονται από τα δύο Πειθαρχικά Συμβούλια, συνερχόμενα σε κοινή συνεδρίαση, μέχρις ότου τροποποιηθεί το Καταστατικό, που θα επιλύσει θεσμικά το θέμα του Εποπτικού Οργάνου του Κώδικα».

Η πειθαρχική δίωξη μπορεί να κινηθεί και αυτεπαγγέλτως από το πρωτοβάθμιο πειθαρχικό συμβούλιο, εφόσον υποπέσει στην αντίληψη του αντιδεοντολογική ή αντισυνδικαλιστική συμπεριφορά, με συνηθέστερη επιβαλλόμενη πειθαρχική ποινή την προσωρινή αργία του υπόλογου δημοσιογράφου.

Αξιοσημείωτη η απόφαση με αρ. 9/2012 απόφαση του Πρωτοβάθμιου Πειθαρχικού Συμβουλίου⁹⁸, με την οποία επιβλήθηκε σε δημοφιλή Ελληνίδα δημοσιογράφο, πειθαρχική ποινή προσωρινής αργίας διάρκειας έξι μηνών για συμμετοχή σε εμπορικές διαφημίσεις γνωστής μάρκας οδοντόβουρτσας και σαμπουάν.

⁹⁸ Δημοσιευμένη αναλυτικά στον ιστότοπο της ΕΣΗΕΑ.

Συγκεκριμένα κρίθηκε ότι συμμετοχή της αυτή είναι αντίθετη στα οριζόμενα ρητά στο άρθρο 5, παρ. γ' του Κώδικα Αρχών Δεοντολογίας, που αναφέρει ως υποχρέωση του δημοσιογράφου : «να μην επιδιώκει και μη δέχεται τη διαφημιστική χρήση του ονόματος, της φωνής και της εικόνας του, παρά μόνο για κοινωφελείς σκοπούς».

Νομικά ενδιαφέρον είναι το σκεπτικό της απόφασης, επί τη βάσει του οποίου απερρίφθη ο υπερασπιστικός ισχυρισμός της πειθαρχικά ελεγχόμενης δημοσιογράφου ότι όταν έλαβε μέρος στις επίμαχες διαφημίσεις, δεν αποτελούσε ακόμη μέλος της ΕΣΗΕΑ, σημαντικό μέρος δε της εισπραχθείσας αμοιβής, χρησιμοποιήθηκε για φιλανθρωπικό σκοπό.

Το συμβούλιο απεφάνθη ότι η ελεγχόμενη παράβαση παρά ταύτα δεν αίρεται καθ' ότι :«Η δημοσιογραφική ιδιότητα συνδέεται άμεσα με το στοιχείο της αξιοπιστίας (ανεξάρτητα από τυχόν αρνητικά φαινόμενα, που σε ορισμένες περιπτώσεις λειτουργούν προς την αντίθετη κατεύθυνση). Ως εκ τούτου, ο ρόλος του δημοσιογράφου δεν μπορεί να έχει σχέση με διαφημίσεις προϊόντων και υπηρεσιών, που οδηγούν στην εμπορευματοποίηση της αποστολής του. Σχετικά ο Κώδικας Αρχών Δεοντολογίας στο άρθρο 5, παρ. 1, εδ. γ', ορίζει ότι υποχρέωση του δημοσιογράφου είναι: «να μην επιδιώκει και να μη δέχεται τη διαφημιστική χρήση του ονόματος, της φωνής και της εικόνας του, παρά μόνο για κοινωφελείς σκοπούς».

Το τελευταίο διάστημα αυξάνουν τα κρούσματα δημοσιογράφων που παραβιάζουν κατάφωρα την ως άνω διάταξη του Κώδικα Δεοντολογίας, διαφημίζοντας προϊόντα και υπηρεσίες. Ακόμη όταν καλούνται ενώπιον των Πειθαρχικών Συμβουλίων, προβάλλουν τον ισχυρισμό πως η διαφήμιση ήταν χωρίς αμοιβή ή ότι διέθεσαν μέρος ή και όλη την αμοιβή τους σε φιλανθρωπικά ιδρύματα.

Ο ισχυρισμός αυτός προφανώς οδηγεί στην καταστρατήγηση της σχετικής απαγορευτικής διάταξης. Υπογραμμίζεται ότι η μόνη επιτρεπτή περίπτωση παρουσίας δημοσιογράφων σε μηνύματα προβολής είναι εκείνη που αφορά άμεσα και αποκλειστικά φιλανθρωπικούς σκοπούς (π.χ. προβολή εκδήλωσης για ενίσχυση φιλανθρωπικού-κοινωνικού ιδρύματος, κατηγορίας ανθρώπων της ανάγκης, ραδιοτηλεμαραθώνια για ασθενείς κλπ.). Ποτέ όμως για διαφήμιση εμπορικού χαρακτήρα με ή χωρίς αμοιβή».

Οι επιβαλλόμενες πειθαρχικές κυρώσεις είναι συχνά ανεξάρτητες ή και αντίθετες με τη δικαστική κρίση⁹⁹. Το γεγονός αυτό συνηγορεί υπέρ του ότι ο αυτοέλεγχος που πραγματοποιείται από τα αρμόδια πειθαρχικά όργανα, ανάγεται σε υψίστης σημασίας ζήτημα για το λειτουργό της δημοσιογραφίας, ο οποίος οφείλει να τηρεί ευλαβικά και απαρεγκλίτως τις διατάξεις του κώδικα επαγγελματικής ηθικής.

III. Κριτική Επισκόπηση

Παραπάνω επιχειρήθηκε η παρουσίαση των βασικών αρχών που διαπνέουν τον ελληνικό Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας της Ε.Σ.Η.Ε.Α, με έμφαση σε ζητήματα καθημερινής δημοσιογραφικής πρακτικής που ερεθίζουν το νομικό ενδιαφέρον.

Από τη συνολική θεώρηση των άρθρων του ισχύοντα Κώδικα, θα λέγαμε ότι χωρίς να επιχειρεί να αντικαταστήσει την κείμενη νομοθεσία αλλά συμπληρωματικά και ενισχυτικά προς την τελευταία, το σύντομο αυτό κείμενο πετυχαίνει καταρχήν το στόχο του να θέσει ένα σαφές πλέγμα ηθικών

⁹⁹ Χαρακτηριστική η απόφαση του δευτεροβάθμιου πειθαρχικού συμβουλίου της ΕΣΗΕΑ, με την οποία κρίθηκαν ομόφωνα πειθαρχικά ελεγκτέοι επτά δημοσιογράφοι του τηλεοπτικού σταθμού ΣΚΑΪ, ύστερα από αυτεπάγγελτη δίωξη του πρωτοβάθμιου πειθαρχικού συμβουλίου, διότι εργάστηκαν κανονικά κατά τις απεργιακές κινητοποιήσεις και στάσεις εργασίας που είχε προκηρύξει η ΕΣΗΕΑ στα τέλη Νοεμβρίου και στα μέσα Δεκεμβρίου του 2011. Η ελληνική δικαιοσύνη έκρινε την άνω απεργία της ΕΣΗΕΑ παράνομη και καταχρηστική.

Δεν αποκλείεται βεβαίως και το αντίθετο, δηλαδή η πειθαρχική διαδικασία να κινηθεί με αφορμή μια καταδικαστική απόφαση, όπως συνέβη στην περίπτωση της πρόσφατης καταδίκης γνωστής δημοσιογράφου της κρατικής τότε τηλεόρασης για ηθική αυτουργία σε παράβαση καθήκοντος για την υπόθεση της «γκρίζας διαφήμισης» στην ERT WORLD. Σύμφωνα με το κατηγορητήριο, μεταξύ των ετών 2006-2009, πραγματοποιήθηκε σε μεγάλη έκταση απαγορευμένη διαφήμιση ξενοδοχειακών, τουριστικών, ναυτιλιακών και φαρμακευτικών επιχειρήσεων, με συνέπεια, τη μη επιβολή κυρώσεων για την παράβαση όρου της σύμβασης με την εταιρεία παραγωγής που απαγόρευε την έμμεση διαφήμιση. Ως εκ τούτου, προέκυψε ζήτημα απώλειας των εσόδων που θα εισέπραττε η ΕΡΤ, εάν η διαφήμιση γινόταν νομίμως. Κατόπιν της ανωτέρω καταδικαστικής απόφασης του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών, ασκήθηκε και πειθαρχική δίωξη στη δημοσιογράφο από την ΕΣΗΕΑ.

κανόνων, οι οποίοι ανταποκρίνονται στο οικουμενικό ιδεώδες περί χρηστής άσκησης του δημοσιογραφικού λειτουργήματος.

Η δημοσιογραφική αυτορρύθμιση ξεκινά με την emphatic αναφορά στο δικαίωμα του ανθρώπου στην πληροφόρηση (άρθρο 1), το οποίο κατεξοχήν προσδίδει στη δημοσιογραφία το χαρακτηρισμό λειτουργήμα (άρθρο 2). Παρ' όλα αυτά υπενθυμίζεται ότι η κοινωνική αποστολή του δημοσιογράφου είναι αδύνατο να πραγματοποιηθεί, χωρίς τα εχέγγυα του πλουραλισμού των ΜΜΕ (άρθρο 3), των αξιοπρεπών συνθηκών εργασίας (άρθρο 4), της οικονομικής διαφάνειας στις συναλλαγές (άρθρο 5) και της συναδελφικής αλληλεγγύης μεταξύ των δημοσιογράφων (άρθρο 6), οι οποίοι επιβάλλεται να έχουν συνείδηση του καθήκοντος και του έργου που επιτελούν ως «παιδαγωγοί» του κοινωνικού συνόλου (άρθρο 7). Σε αντίθετη περίπτωση, προβλέπεται η δαμόκλειος σπάθη της πειθαρχικής διαδικασίας (άρθρο 8), με τη βοήθεια της οποίας προληπτικά ελέγχονται και κατασταλτικά τιμωρούνται εκείνες τις συμπεριφορές, οι οποίες ανεξαρτήτως της νομικής τους απαξίας, προσβάλλουν πρώτα και κύρια την ιδιότυπη επαγγελματική ηθική του δημοσιογραφικού κλάδου.

Ωστόσο, παρ' ότι η γενική διατύπωση αρμόζει σε κάθε δεσμευτικό κείμενο που στόχο έχει να ρυθμίσει αποτελεσματικά απροσδιόριστο αριθμό μελλοντικών συμπεριφορών, διαπιστώνουμε ότι από τον ισχύοντα Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας της ΕΣΗΕΑ απουσιάζει εντελώς η ειδικότερη αντιμετώπιση ζητημάτων που σχετίζονται με τις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις.

Η απουσία αυτή εν πρώτοις είναι δικαιολογημένη, λαμβανομένης υπόψη της χρονικής στιγμής που καταστρώθηκε ο Κώδικας. Η αυτορρύθμιση μοιάζει να απευθύνεται και να ανταποκρίνεται στο παραδοσιακό μοντέλο δημοσιογραφίας, πλην όμως στις μέρες μας, το μοντέλο αυτό αλλοιώνεται όλο και περισσότερο εξαιτίας των καταγιγιστικών τεχνολογικών εξελίξεων.

Η αλματώδης πρόοδος των τεχνολογικών μέσων και η ευρεία διάδοση του διαδικτύου, όχι μόνο κατέστησε εφικτή την «άυλη» δημοσιογραφία, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την ηλεκτρονική εφημερίδα, η οποία τείνει να εξαφανίσει την έντυπη μορφή της, αλλά επιβάλλει τον ίδιο τον επαναπροσδιορισμό της επαγγελματικής ιδιότητας του δημοσιογράφου, καθώς η συμμετοχική, «ερασιτεχνική» δημοσιογραφία των πολιτών εξαπλώνεται ραγδαία.

Όπως σωστά παρατήρησε ο γενικός γραμματέας του Ο.Η.Ε., Κόφι Ανάν, με αφορμή τους εορτασμούς για την παγκόσμια ημέρα ελευθερίας του τύπου, πλέον «η πληροφόρηση βρίσκεται παντού τριγύρω μας. Με τη διάδοση των αποκαλούμενων νέων μέσων, των νέων

τεχνολογιών και των νέων μεθόδων διανομής περιεχομένου, η πληροφόρηση έχει καταστεί περισσότερο προσβάσιμη. Γίνεται επίσης πιο ποικίλη. Η «παραδοσιακή» δημοσιογραφία για παράδειγμα, συμπληρώνεται από τα «συμμετοχικά μέσα» όπως τα blogs¹⁰⁰».

Δεδομένης της πολυνομίας που χαρακτηρίζει το καθεστώς των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και της εν πολλοίς ανομίας, η οποία κρατεί στον αχανή παγκόσμιο ιστό, η επικαιροποίηση του ελληνικού Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, ώστε να συμβαδίζει με την τεχνολογική πρόοδο και να παρέχει λύσεις στα ακανθώδη ζητήματα δεοντολογίας που η τελευταία ανέδειξε, ήταν ζωτικής σημασίας για το λειτούργημα της δημοσιογραφίας, το οποίο φαίνεται να εισέρχεται σε μια εντελώς νέα διάσταση. Το κενό αυτό κάλυψε ο νεότευκτος Κώδικας Δεοντολογίας Ψηφιακών Μέσων, στις ρυθμίσεις του οποίου θα αναφερθούμε αναλυτικά κατωτέρω.

(IV). Συγκριτικό Δίκαιο

(1). Η Ένωση Ευρωπαίων Δημοσιογράφων, (Ε.Ε.Δ)

Εν έτη 1962, ιδρύθηκε στο Σαν Ρέμο της Ιταλίας, η Ένωση Ευρωπαίων Δημοσιογράφων (Ε.Ε.Δ.), με στόχο την πληροφόρηση των πολιτών για τα ευρωπαϊκά θέματα.

Σύμφωνα με τον καταστατικό σκοπό της, η Ένωση προωθεί τη γνώση των πολιτών για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Φιλοδοξία της είναι η εμπέδωση από τους πολίτες των κρατών – μελών, της ιδέας της ενωμένης Ευρώπης. Μέλη της Ένωσης μπορούν να εγγραφούν, ύστερα από πρόταση των εθνικών παραρτημάτων, *«οι δημοσιογράφοι που αποδέχονται τις καταστατικές διατάξεις της Ε.Ε.Δ.*

¹⁰⁰ Στην απλούστερη μορφή τους τα blogs, αποτελούν ιστοσελίδες με ημερολογιακού τύπου καταχωρήσεις (posts), σε ανάστροφη χρονολογική σειρά.

ανεξαρτήτως των πολιτικών και θρησκευτικών τους πεποιθήσεων». Υπό αυτή την έννοια, μέλος της Ένωσης, καταρχήν αποκλείεται να είναι δημοσιογράφος αντίθετος με το ευρωπαϊκό ιδεώδες¹⁰¹.

Στη διάρκεια των πενήντα επτά χρόνων της επιτυχούς λειτουργίας της, η Ε.Ε.Δ., υπήρξε μόνιμη σύμβουλος των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων και ιδίως του Συμβουλίου της Ευρώπης, με το οποίο συνεργάστηκε στενά σε θέματα δημοσιογραφικής δεοντολογίας που ισχύουν στα Ευρωπαϊκά ΜΜΕ. Μέχρι σήμερα, το διεθνές τμήμα της Ε.Ε.Δ. έχει διοργανώσει 57 συνέδρια, 150 σεμινάρια και 80 ημερίδες με αντικείμενο ευρωπαϊκά θέματα.

Μάλιστα η Ε.Ε.Δ., προηγήθηκε των πολιτικών εξελίξεων και υπήρξε η πρώτη δημοσιογραφική ευρωπαϊκή οργάνωση που ίδρυσε παραρτήματα στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, προαναγγέλλοντας τη σημερινή διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το 1990 ιδρύθηκε το πρώτο παράρτημα της ένωσης στην Ουγγαρία και ακολούθησαν παραρτήματα στην Τσεχία, στην Πολωνία, στη Βουλγαρία, στη Ρουμανία, στην Αλβανία, στη Σλοβακία, στην Εσθονία και στη Λιθουανία. Καίρια στην επέκταση της δράσης της Ένωσης στην ανατολική Ευρώπη, στάθηκε η συμβολή του ελληνικού παραρτήματος, με τη βοήθεια του οποίου το 1995, ιδρύθηκαν τμήματα της Ε.Ε.Δ. στην Κυπριακή Δημοκρατία. Εκτός Ευρώπης, τα τελευταία έτη, η Ε.Ε.Δ. ανέλαβε σημαντικές πρωτοβουλίες, διοργανώνοντας είκοσι διεθνείς συναντήσεις με χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Αφρικής, ενώ συνεργάστηκε στενά σε θέματα πολιτισμού με την ΟΥΝΕΣΚΟ.

Πλέον του συνασπισμού των Ευρωπαίων δημοσιογράφων στην ευρωπαϊκή ιδέα, καθεμιά από τις χώρες του ευρωπαϊκού πυρήνα, έχει ψηφίσει εθνικούς κώδικες δημοσιογραφικής δεοντολογίας, οι οποίοι δεσμεύουν τους δημοσιογράφους κατά την ενάσκηση του λειτουργήματος τους. Παρακάτω, θα αναφερθούμε σε ορισμένους από αυτούς, συγκρίνοντας τις επιταγές τους με αυτές του ελληνικού ΚΔΔ.

¹⁰¹ Από διαδικαστικής πλευράς, οι αιτήσεις εγγραφής, χώρας-μέλους του Συμβουλίου της Ευρώπης, που επιθυμεί να δημιουργήσει εθνικό τμήμα στην Ε.Ε.Δ. υποβάλλονται στη Γενική Συνέλευσή της, από το Διοικητικό Συμβούλιο το οποίο αποτελείται από τον Διεθνή Πρόεδρο της Ένωσης, τρεις Αντιπροέδρους, τον Γενικό Γραμματέα, και τον Ταμία.

Οι δημοσιογράφοι που ανήκουν σε χώρες στις οποίες δεν υπάρχει εθνικό τμήμα Ε.Ε.Δ., αλλά έχουν διακριθεί για τις ευρωπαϊκές τους πεποιθήσεις και τις συναφείς δραστηριότητές τους, μπορούν να γίνουν αποδεκτοί στην Ένωση σε εθνικό τμήμα της επιλογής τους, ανεξαρτήτως εθνικότητας. Λόγου χάρη, στο Βελγικό τμήμα της Ε.Ε.Δ. είναι μέλη Βρετανοί και Ολλανδοί δημοσιογράφοι, στο Ελληνικό τμήμα Πορτογάλοι, Τούρκοι και Βρετανοί και στο Πολωνικό Ισπανοί και Ουκρανοί.

(2) ξένοι κώδικες δημοσιογραφικοί δεοντολογίας

α. Μεγάλη Βρετανία – Ιρλανδία

Ο Αγγλο - Ιρλανδικός Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας (Code of Conduct) θεσπίστηκε το 1936 και συμπυκνώνεται σε δώδεκα (12) περιεκτικά άρθρα που θέτουν τις κατευθυντήριες γραμμές ενάσκησης του δημοσιογραφικού λειτουργήματος στη Μεγάλη Βρετανία¹⁰² και την Ιρλανδία. Οι κανόνες αυτοί είναι απαραίτητο να γίνουν αποδεκτοί από όλους τους δημοσιογράφους – μέλη της Ένωσης, τους οποίους δεσμεύουν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους παγκοσμίως.

Το εναρκτήριο άρθρο του Κώδικα αναφέρεται στην υποχρέωση του λειτουργού της δημοσιογραφίας να προασπίζεται την ελευθερία του τύπου και το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού¹⁰³. Στη συνέχεια, θεσπίζεται το καθήκον του δημοσιογράφου να μεταδίδει ακριβείς πληροφορίες (άρθρο 2)¹⁰⁴, με διακριτή τη δημοσιογραφική γνώμη από την είδηση καθαυτή (άρθρο 4)¹⁰⁵, ενώ σε περίπτωση εσφαλμένης πληροφόρησης, προβλέπεται υποχρέωση αντίστοιχη προς το δικαίωμα επανόρθωσης του άρθρ. 1 στ του Ελληνικού Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας και μάλιστα ευρύτερη «με κάθε πρόσφορο μέσο» (άρθρο 3)¹⁰⁶.

¹⁰² Με την εποπτεία της εφαρμογής του Κώδικα είναι επιφορτισμένα και κατά τόπους «Εκτελεστικά Συμβούλια», με έδρα την Ουαλία και τη Σκωτία, RULES 14 & 15 NUJ

¹⁰³ “A journalist at all times upholds and defends the principle of media freedom, the right of freedom of expression and the right of the public to be informed.”, 1st article of NUJ Code of Conduct.

¹⁰⁴ “A journalist Strives to ensure that information disseminated is honestly conveyed, accurate and fair.”, 2nd article of NUJ Code of Conduct.

¹⁰⁵ “A journalist differentiates between fact and opinion”. 4th art. of NUJ Code of Conduct.

¹⁰⁶ “A journalist does her/his utmost to correct harmful inaccuracies”, 3rd article of NUJ Code of Conduct

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η 5^η επιταγή του Κώδικα, η οποία ενώ γενικά προκρίνει τις σύννομες μεθόδους συλλογής του δημοσιογραφικού υλικού, εισάγει εν τούτοις εξαίρεση για τις υποθέσεις που παρουσιάζουν «συγκλονιστικό ενδιαφέρον για την κοινή γνώμη»¹⁰⁷. Στην περίπτωση αυτή, ο δημοσιογράφος εντέλλεται να χρησιμοποιήσει κάθε μέσο, προκειμένου να αποκτήσει τα στοιχεία που θα τον οδηγήσουν στην αποκάλυψη της αλήθειας¹⁰⁸. Το δικαιολογημένο συμφέρον του κοινωνικού συνόλου να έχει πρόσβαση στο πόρισμα της έρευνας, σε συνδυασμό με την αδυναμία συγκέντρωσης των αποδείξεων με «ορθόδοξους» τρόπους, νομιμοποιεί από ηθικής απόψεως το δημοσιογράφο να παρακάμψει τη νόμιμη οδό. Η επιταγή αυτή καταδεικνύει την υψηλή συναίσθηση ευθύνης των συντακτών του Κώδικα, απέναντι στο κοινωνικό σύνολο, χάριν της οποίας ο δημοσιογράφος καλείται να υπερβάλλει εαυτόν, διακινδυνεύοντας την προσωπική του ελευθερία. Με το ίδιο σκεπτικό, ο δημοσιογράφος θα πρέπει να επιδεικνύει ανοχή σε τυχόν απειλές (άρθρ. 8), να προστατεύει τις πηγές του (άρθρ.7)¹⁰⁹ και να απέχει από ενέργειες αποσιώπησης ή παραποίησης των πραγματικών γεγονότων (άρθρ.8)¹¹⁰.

Αναφορικά με τα ευαίσθητα ζητήματα της ιδιωτικότητας, των διακρίσεων και της εμπορευματοποίησης της εικόνας του λειτουργού της δημοσιογραφίας, η θέση του Κώδικα δεν είναι ενιαία. Έτσι ενώ απαγορεύεται απολύτως οποιαδήποτε συμπεριφορά ικανή να πυροδοτήσει μίσος και

¹⁰⁷ Στο πρωτότυπο αγγλικό κείμενο χρησιμοποιείται εμφατικά η λέξη «*overwhelmingly*»

¹⁰⁸ Ολόκληρο το σχετικό χωρίο της διάταξης του άρθρ. 5 του Αγγλοϊρλανδικού Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, έχει ως εξής: « *A journalist obtains material by honest, straightforward and open means, with the exception of investigations that are both overwhelmingly in the public interest and which involve evidence that cannot be obtained by straightforward means*».

¹⁰⁹ «*A Journalist Protects the identity of sources who supply information in confidence and material gathered in the course of her/his work*”(art.7 of NUJ Code Of Conduct). Για την προστασία της δημοσιογραφικής πηγής σύμφωνα με τον Ελληνικό Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, βλ. ανωτέρω § 6

¹¹⁰ «*A Journalist resists threats or any other inducements to influence, distort or suppress information and takes no unfair personal advantage of information gained in the course of her/his duties before the information is public knowledge.*” ”(art.8 of NUJ Code Of Conduct).

κοινωνικές διακρίσεις (άρθρ. 9)¹¹¹ και στηλιτεύεται η διαφήμιση αγαθών με σκοπό την προώθηση είτε του ίδιου του δημοσιογράφου είτε του εργοδότη του (άρθρ. 10)¹¹², δεν αντιμετωπίζεται με ανάλογη αυστηρότητα η προστασία της προσωπικής ζωής. Εν προκειμένω, το κριτήριο για την επέμβαση του δημοσιογράφου ακόμη και σε προσωπικές στιγμές «θλίψης ή δυστυχίας», ως αναφέρεται, εναπόκειται στο «δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού» (άρθρ.6)¹¹³.

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στο άρθρο 11 του Κώδικα για την περίπτωση που ο δημοσιογράφος παίρνει συνέντευξη από ανήλικο, οπότε απαιτείται η προηγούμενη συναίνεση του κηδεμόνα του¹¹⁴. Ανάλογη ηθική επιταγή απουσιάζει από τον Ελληνικό Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, προφανώς επειδή καλύπτεται από την κείμενη νομοθεσία, ωστόσο έστω προληπτικά δεν θα έβλαπτε αντίστοιχη ρητή πρόβλεψη και στο ελληνικό κείμενο, καθώς μολονότι προς το συμφέρον των ανηλίκων, παρόμοιες απαγορεύσεις δεν είναι αυτονόητες.

¹¹¹ “A Journalist produces no material likely to lead to hatred or discrimination on the grounds of a person’s age, gender, race, colour, creed, legal status, disability, marital status, or sexual orientation”, (art.9 of NUJ Code Of Conduct). Αντίστοιχη είναι η διατύπωση του αρθρ 2 α του Ελληνικού Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας που ορίζει ότι ο Δημοσιογράφος πρέπει να αντιμετωπίζει ισότιμα τους πολίτες, χωρίς διακρίσεις εθνικής καταγωγής, φύλου, φυλής, θρησκείας, πολιτικών φρονημάτων, οικονομικής κατάστασης και κοινωνικής θέσης.

¹¹² “A Journalist Does not by way of statement, voice or appearance endorse by advertisement any commercial product or service save for the promotion of her/his own work or of the medium by which she/he is employed.”, (art.10 of NUJ Code Of Conduct). Αντίστοιχη είναι η διατύπωση του αρθρ. 5 του Ελληνικού Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας που προβλέπει ότι ο Δημοσιογράφος πρέπει να μην επιδιώκει και να μη δέχεται τη διαφημιστική χρήση του ονόματος, της φωνής και της εικόνας του, παρά μόνο για κοινωφελείς σκοπούς.

¹¹³ “A Journalist does nothing to intrude into anybody’s private life, grief or distress unless justified by overriding consideration of the public interest, (art.6 of NUJ Code Of Conduct).

¹¹⁴ Το αρθρ. 11 NUJ Code of Conduct έχει ως εξής «A journalist shall normally seek the consent of an appropriate adult when interviewing or photographing a child for a story about her/his welfare».

Τέλος, απαγορεύεται ρητά η λογοκλοπή (αρθρ.12). Η απαγόρευση αυτή, από άποψη νομικών κυρώσεων θα συνδυάζεται επί το πλείστον με το δικαίωμα του copyright, υπό την έννοια της αποκλειστικής εκμετάλλευσης του περιουσιακού δικαιώματος από τον εκάστοτε δικαιούχο¹¹⁵.

β. Κύπρος

Στις 21 Μαΐου, 1997, η Ένωση Συντακτών Κύπρου, ο Σύνδεσμος Εκδοτών και οι Ιδιοκτήτες Ηλεκτρονικών Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης υιοθέτησαν από κοινού τον Κυπριακό Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας (ΚΚΔΔ)¹¹⁶. Σύμφωνα με την ιδρυτική του πράξη, πρόκειται για *«ένα σύγχρονο Κώδικα που εδράζεται στην αυτορρύθμιση και είναι παρόμοιος με τους Κώδικες που ισχύουν σ' όλες τις δημοκρατικές χώρες που σέβονται τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Οι πρόνοιες παρόμοιων Κωδίκων έχουν υποκαταστήσει πεπαλαιωμένες προσεγγίσεις που εβασίζοντο στην ποινικοποίηση και αποτελούσαν κίνδυνο για την ελευθερία της έκφρασης»*.

Σε αντίθεση με τον ελληνικό ΚΔΔ, καινοτομία του Κυπριακού Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, (ΚΚΔΔ) συνιστά το γεγονός ότι οι ηθικές του επιταγές δεσμεύουν εξίσου το λειτουργό της δημοσιογραφίας και τον εργοδότη του, δηλαδή τον εκδότη και τον ιδιοκτήτη μέσου μαζικής ενημέρωσης. Από τις δεκαέξι (16) διατάξεις που τον απαρτίζουν, άλλες απευθύνονται στο λειτουργό

¹¹⁵ Για τα ισχύοντα σε σχέση με τη λογοκλοπή και την πνευματική ιδιοκτησία στο αγγλοσαξωνικό δίκαιο, βλ αντί πολλών, ενδιαφέρον άρθρο της πανεπιστημιακού Stephanie Morrow, δημοσιευμένο στον ιστότοπο LegalZoom.com, στο οποίο αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι : *«Although plagiarism is not a criminal or civil offense, plagiarism is illegal if it infringes an author's intellectual property rights, including copyright or trademark. For example, the owner of a copyright can sue a plagiarizer in federal court for copyright violation. The plagiarist in turn may have to pay the copyright owner of the plagiarized works the amount he or she actually lost because of the infringement, in addition to paying attorney's fees»*,

¹¹⁶ Ο Κυπριακός Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας συμπληρώθηκε, με συμφωνία όλων των Φορέων τον Ιούνιο του 2008. Ο τροποποιημένος Κώδικας, ως σχολιάζεται κατωτέρω, τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουλίου 2008.

της δημοσιογραφίας και άλλες στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης εν συνόλω, με συνέπεια την αυτοδέσμευση όλων των παραγόντων που εμπλέκονται στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης.

Από άποψη περιεχομένου, πρόκειται για ένα κείμενο σε γενικές γραμμές αυστηρότερο σε σχέση με τον ελληνικό Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, το οποίο επιχειρεί να συγκεράσει την ελευθερία της δημοσιογραφικής έκφρασης με την προστασία της κοινωνικής συνοχής και του κυπριακού έθνους. Διαπνέεται από βαθιά ανθρωποκεντρικές αρχές και προσδιορίζει με σαφήνεια το ρόλο των ΜΜΕ στη σύγχρονη κυπριακή πραγματικότητα, ως διαμορφώθηκε μετά την τουρκική εισβολή και τη σύσταση του ψευδοκράτους. Το ήθος, η αξιοπρέπεια, η διαγωγή και το επαγγελματικό επίπεδο των δημοσιογράφων επισημαίνεται ότι θα πρέπει να είναι της υψηλότερης δυνατής στάθμης.

Υπό το πρίσμα αυτό, εν πρώτοις ο Κύπριος δημοσιογράφος καλείται να αντιμετωπίζει με ιδιαίτερη ευαισθησία τα ζητήματα που άπτονται της εθνικής ασφάλειας¹¹⁷. Αντίστοιχη ηθική επιταγή δεν απαντάται στον Ελληνικό Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, προφανώς ίσως με το σκεπτικό ότι η προστασία της πατρίδας αποτελεί αυτονόητη υποχρέωση κάθε πολίτη και όχι μόνο του λειτουργού της δημοσιογραφίας. Ο συντάκτης του ΚΚΔΔ, εν τούτοις, αισθάνθηκε την υποχρέωση να εισάγει ειδική πρόβλεψη αναφορικά με το χειρισμό των εθνικών ζητημάτων από τη δημοσιογραφική πένα¹¹⁸, επιλογή που φαίνεται καταρχήν δικαιολογημένη σε μια χώρα, η οποία βρίσκεται σε πολυετείς διεθνείς διαπραγματεύσεις για την επίλυση του Κυπριακού ζητήματος και επιπλέον διαδραματίζει σημαντικό γεωστρατηγικό ρόλο στην ευρύτερη περιοχή.

Προσέτι, ο Κυπριακός Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας ρυθμίζει εξειδικευμένα μια σειρά από λεπτά κοινωνικά ζητήματα, με τρόπο που καταδεικνύει το υψηλό επίπεδο κοινωνικής

¹¹⁷ «Οι λειτουργοί, κατά την ενάσκηση του λειτουργήματός τους επιδεικνύουν την αρμόζουσα ευαισθησία σε θέματα που αφορούν την εθνική ασφάλεια», αρθρ.1 β γενικών διατάξεων ΚΚΔΔ

¹¹⁸ Ο λεπτός χειρισμός των εθνικών ζητημάτων δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση γενικευμένη αλλοτρίωση της ελευθερίας της δημοσιογραφικής έκφρασης, στο όνομα του εθνικού φρονήματος. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται από πρόσφατη απόφαση της Επιτροπής Δεοντολογίας (υπ'αρ.4/2016, Ιωάννου κατά SIGMALIVE), η οποία έκρινε ότι η δημοσίευση εγγράφου, στα πλαίσια των διαπραγματεύσεων για το Κυπριακό ζήτημα, δε στοιχειοθετεί παράβαση των προνοιών του Κώδικα Δεοντολογίας καθώς επαφίεται στην κρίση των δημοσιογράφων και των ΜΜΕ ο χειρισμός ενός εγγράφου διαβαθμισμένου ως απόρρητου, «εφ' όσον δεν το απέκτησαν με δόλιο ή παράνομο τρόπο».

ευθύνης που απαιτείται να επιδεικνύουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Έτσι, στα πλαίσια του κοινωνικού τους ρόλου, τα ΜΜΕ, εκτός της έγκυρης ενημέρωσης¹¹⁹ των πολιτών και του σεβασμού της ιδιωτικότητας¹²⁰, υποχρεούνται να λειτουργούν διακριτικά και εντός συγκεκριμένου δεοντολογικού πλαισίου_όταν η είδηση συνδέεται άμεσα με τον ανθρώπινο πόνο. Επί παραδείγματι, ειδικές διατάξεις ρυθμίζουν την πρόσβαση των δημοσιογράφων σε νοσοκομεία¹²¹ και τη μετάδοση πληροφοριών σχετικά με αυτοκτονίες¹²². Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στην περίπτωση που στα πλαίσια της δημοσιογραφικής έρευνας, εμπλέκονται καθ' οιονδήποτε τρόπο ανήλικοι, οι οποίοι προστατεύονται απολύτως στην οικογενειακή τους ζωή¹²³.

Τέλος, σε ο,τι αφορά τη δημοσιογραφική διαγωγή και τη συναδελφική αλληλεγγύη, συλλήβδην οι λειτουργοί των μέσων μαζικής ενημέρωσης, επιτάσσονται να αποφεύγουν δημοσιεύματα ή μεταδόσεις ή τη χρήση γλώσσας, που με βάση τις επικρατούσες αντιλήψεις, έχουν χυδαίο ή αισχρό περιεχόμενο, ενώ έχουν δικαίωμα να κρίνουν το έργο συναδέλφων τους, αλλά μόνον εφόσον το

¹¹⁹ Η μετάδοση ανακριβούς πληροφορίας μπορεί να οδηγήσει ακόμη και στην υποχρέωση *απολογίας* εκ μέρους του δημοσιογράφου (άρθρο. 1 ΚΚΔΔ), ενώ στο θιγόμενο πρόσωπο πρέπει να παρέχεται εγκαίρως το δικαίωμα απάντησης (άρθρο. 2 ΚΚΔΔ).

¹²⁰ Ως κριτήριο για τη δημοσιογραφική επέμβαση στην προσωπική ζωή του πολίτη παρίσταται και εδώ το δικαιολογημένο δημόσιο συμφέρον, (άρθρο. 3 ΚΚΔΔ).

¹²¹ Το άρθρο. 4 ΚΚΔΔ επιτρέπει δημοσιογραφικές έρευνες και λήψη φωτογραφιών σε νοσηλευτικά ιδρύματα μόνο κατόπιν αδείας και αφού προηγουμένως δηλωθεί αρμοδίως η ταυτότητα των λειτουργών των Μ.Μ.Ε.

¹²² Σύμφωνα με το άρθρο. 5 παρ.3 ΚΚΔΔ, δεν δημοσιεύονται πληροφορίες για αυτοκτονίες, παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Ακόμη και τότε όμως πρέπει να παραλείπονται οι λεπτομέρειες για τη μέθοδο που χρησιμοποίησε ο αυτόχειρας, για λόγους κοινωνικής πρόνοιας.

¹²³ Έχει κριθεί ότι ακόμη και μόνη η εμφάνιση πατέρα ανήλικου σε τηλεοπτική εκπομπή, με θέμα την αποξένωση μετά το διαζύγιο, ως πρόσφορη να αποκαλύψει την ταυτότητα του παιδιού, παραβιάζει ευθέως το άρθρο. 11 του Κώδικα Δεοντολογίας, το οποίο προβλέπει ότι *«οι λειτουργοί κατά κανόνα δεν παίρνουν συνεντεύξεις από και δεν φωτογραφίζουν παιδιά κάτω των 16 ετών σε σχέση με θέματα που αφορούν την προσωπική τους κατάσταση ή ευημερία, χωρίς τη συγκατάθεση γονέως των ή άλλου ενήλικου που έχει την ευθύνη γι' αυτά. Τα Μ.Μ.Ε. και οι λειτουργοί των υποχρεούνται να τηρούν τις πρόνοιες της Διεθνούς Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Παιδί»*, (υπ' αρ. 5/2016 απόφαση της Επιτροπής).

πράττουν με σεβασμό στην τιμή και υπόληψή τους και αποφεύγουν προσωπικές επιθέσεις και μειωτικές της προσωπικότητας αναφορές.

γ. Γαλλία

Η αφαιρετικότητα που διακρίνει γενικώς τα γαλλικά νομοθετήματα είναι η πεμπτουσία του Χάρτη Επαγγελματικής Ηθικής των δημοσιογράφων (Charte d'éthique professionnelle des journalistes), ο οποίος υιοθετήθηκε από την Εθνική Ένωση Γάλλων Δημοσιογράφων το 1918 και

τροποποιήθηκε ως ισχύει, το 1938 και το 2011¹²⁴, σε πνεύμα σύμφωνο με τη θεμελιώδη γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη και το γαλλικό Σύνταγμα¹²⁵.

¹²⁴ Κατά την τελευταία αυτή τροποποίηση, το κείμενο μετονομάστηκε από « Charte des devoirs professionnels des Journalistes français» σε «Charte d'éthique professionnelle des journalistes».

Το κείμενο στην αρχική του μορφή είχε ως εξής : Un journaliste digne de ce nom :

prend la responsabilité de tous ses écrits, même anonymes ;

tient la calomnie, les accusations sans preuves, l'altération des documents, la déformation des faits, le mensonge pour les plus graves fautes professionnelles ;

ne reconnaît que la juridiction de ses pairs, souveraine en matière d'honneur professionnel ;

n'accepte que des missions compatibles avec la dignité professionnelle ;

s'interdit d'invoquer un titre ou une qualité imaginaires, d'user de moyens déloyaux pour obtenir une information ou surprendre la bonne foi de quiconque ;

ne touche pas d'argent dans un service public ou une entreprise privée où sa qualité de journaliste, ses influences, ses relations seraient susceptibles d'être exploitées ;

ne signe pas de son nom des articles de réclame commerciale ou financière ;

ne commet aucun plagiat, cite les confrères dont il reproduit un texte quelconque ;

ne sollicite pas la place d'un confrère, ni ne provoque son renvoi en offrant de travailler à des conditions inférieures ;

garde le secret professionnel ; n' use pas de la liberté de la presse dans une intention intéressée ; revendique la liberté de publier honnêtement ses informations ; tient le scrupule et le souci de la justice pour des règles premières ne confond pas son rôle avec celui du policier”

¹²⁵ Σύμφωνα με το προοίμιο, ο γαλλικός Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, είναι εναρμονισμένος, ιδίως με την επιταγή για ελευθερία επικοινωνίας, σκέψης και γνώμης, ως θεμελιώδους δικαιώματος του ανθρώπου και του πολίτη, (*Déclaration des droits de l'homme et du citoyen (article XI)* : « La libre communication des pensées et des opinions est un des droits les plus précieux de l'Homme : tout Citoyen peut donc parler, écrire, imprimer librement, sauf à répondre de l'abus de cette liberté, dans les cas déterminés par la Loi. ») καθώς και τη συνταγματικώς κατοχυρωμένη ελευθερία της πληροφορίας και της ανεξαρτησίας των μέσων ενημέρωσης, (*Constitution de la France (article 34)* : « La loi fixe les règles concernant les droits civiques et les garanties fondamentales accordées aux citoyens pour l'exercice des libertés publiques ; la liberté, le pluralisme et l'indépendance des médias. », ενώ η τελευταία τροποποίηση έλαβε υπόψη και νομικά σημαντικές διεθνείς

Με την τελευταία τροποποίηση του Κώδικα, εκτός της επαγγελματικής εχεμύθειας, κατοχυρώθηκε ρητώς και η προστασία των δημοσιογραφικών πηγών¹²⁶. Το γαλλικό κείμενο προσδίδει έμφαση στην έννοια της «επαγγελματικής τιμής» του δημοσιογράφου και συνίσταται σε 15 βασικές επιταγές που την εξειδικεύουν επαρκώς.

Σύμφωνα με την εναρκτήρια φράση του ΓαλλΚΔΔ, ένας δημοσιογράφος, «*άξιος της προσφώνησης με την επαγγελματική του ιδιότητα*»,¹²⁷ οφείλει να αναλαμβάνει την ευθύνη των γραφομένων του, ακόμη και σε συνθήκες ανωνυμίας (άρθρο 1), να σέβεται την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και το τεκμήριο της αθωότητας (άρθρο 2), να θεωρεί τη συκοφαντία, τις ανυπόστατες κατηγορίες, την αλλοίωση εγγράφων, τη διαστρέβλωση των γεγονότων και το ψεύδος, ως τα σοβαρότερα επαγγελματικά παραπτώματα, (άρθρο 3), καθώς και να προστατεύει τις πηγές του και να σέβεται την επαγγελματική εχεμύθεια (άρθρο 14)¹²⁸.

Κατά την ενάσκηση των καθηκόντων του, ο Γάλλος δημοσιογράφος υποχρεούται ακόμα να αναγνωρίζει τη δικαιοδοσία των συναδέλφων του, ως τη μόνη κυρίαρχη σε ζητήματα επαγγελματικής τιμής, (άρθρο 6), να αποδέχεται καθήκοντα συμβατά με την επαγγελματική του αξιοπρέπεια (άρθρο 11) και να υπερασπίζεται την ελευθερία της έκφρασης, της γνώμης και της πληροφόρησης, (άρθρο

συμφωνίες, όπως τη Συνθήκη του Μονάχου (1971) για τα Δικαιώματα και τις Υποχρεώσεις των Δημοσιογράφων, (*Déclaration des devoirs et des droits des journalistes (Munich, 1971)* : le SNJ, qui fut à l'initiative de la création de la Fédération Internationale des Journalistes, en 1926 à Paris, est également l'un des inspirateurs de cette Déclaration qui réunit l'ensemble des syndicats de journalistes au niveau européen).

¹²⁶ La nouvelle version, adoptée en 2011, reprend le principe du secret professionnel, déjà présent en 1918 et en 1938, en y ajoutant un devoir jugé essentiel, celui de protection des sources d'information des journalistes. Alors que les versions de 1918 et 1938 tenaient en une phrase de quatre mots (« garde le secret professionnel »), la version de 2011 y ajoute sept mots pour écrire au total « garde le secret professionnel et protège les sources de ses informations. ».

Σχετικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του δημοσιογράφου στη Γαλλία, βλ. ενδεικτικά : *La Justice en "jeu"*, Stéphane Enguéléguélé L'Harmathan, (2001), *L'O.R.T.F., le pouvoir et les journalistes - Livre blanc sur l'Information à l'ORTF* Supplément au "Journaliste" n° 147 (1974), *FR3 L'information bâillonnée, livre blanc sur l'encadrement de l'information à FR3* Supplément au "Journaliste" n° 195 (1978), *Le Droit à l'Information et la levée des Secrets - Actes du Colloque du Comité Presse-Police-Justice* Supplément au "Journaliste" n° 195 (1984)

¹²⁷ «*C'est dans ces conditions qu' un journaliste digne de ce nom*»

¹²⁸ «*Garde le secret professionnel et protège les sources de ses informations*»

7). Ειδικά σε ό,τι αφορά τη σχέση του με οικονομικά συμφέροντα, δημόσια ή ιδιωτικά, ο δημοσιογράφος καλείται να μη χρηματίζεται (άρθρο 9) και να μην κάνει χρήση της ελευθερίας του τύπου με κερδοσκοπική πρόθεση, (άρθρο 10).

Στις εσωτερικές σχέσεις, η συναδελφικότητα υπογραμμίζεται ιδιαίτερα, στα πλαίσια της επαγγελματικής ηθικής. Ο δημοσιογράφος όχι μόνον απαγορεύεται να διαπράττει λογοκλοπή (άρθρο 12) αλλά ακόμη και να διεκδικεί τη θέση άλλου συναδέλφου ή να προκαλέσει την απόλυση του, προσφερόμενος ο ίδιος να εργαστεί κάτω από δυσμενέστερες συνθήκες εργασίας, (άρθρο 13)¹²⁹. Παρόμοια επιταγή απουσιάζει από το ελληνικό κείμενο, μολονότι ο δημοσιογράφος καλείται να εργαστεί υπό δύσκολες συνθήκες και παράγει το έργο του σε ένα εξαιρετικά ανταγωνιστικό περιβάλλον.

Συνοψίζοντας τα εκτεθέντα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η προσήκουσα, -σύμφωνα με το ΓαλλΚΔΔ,- στάση του δημοσιογράφου απέναντι στις βασικές κρατικές λειτουργίες, μοιάζει να διαφοροποιείται κατ' αναλογία προς το ιδιαίτερο κοινωνικό του καθήκον. Απέναντι στη νομοθετική εξουσία, ο Γάλλος δημοσιογράφος παροτρύνεται να είναι διεκδικητικός, να απαιτεί και να προστατεύει την ελευθερία της γνώμης, την ελευθερία της έκφρασης και το δικαίωμα δημοσίευσης της πληροφορίας. Απέναντι στη δικαστική εξουσία, ο δημοσιογράφος καλείται να δείχνει σεβασμό και να δίνει υψηλή προτεραιότητα στην αξία της δικαιοσύνης, την οποία διασφαλίζει μέσω της διασταύρωσης της πληροφορίας προτού τη δημοσιοποιήσει. Τέλος, σε τυχόν εμπλοκή του με την εκτελεστική εξουσία, ο δημοσιογράφος υποχρεούται να μη συγχέει το ρόλο του με το ρόλο του αστυνομικού, (άρθρο 15)¹³⁰.

δ. Γερμανία

¹²⁹ Κατά τη διατύπωση του άρθρου 13, «*Ne sollicite pas la place d'un confrère en offrant de travailler à des conditions inférieures*».

¹³⁰ Ως σημειώνεται χαρακτηριστικά :«*ne confond pas son rôle avec celui du policier*».

Ο γερμανικός Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας (Deutscher Presserat) είναι προϊόν των διαβουλεύσεων δημοσιογράφων και εκδοτών, οι οποίοι στις 20 Νοεμβρίου του 1956, εισήγαγαν κατάλογο κανόνων αυτοδέσμευσης και παράλληλα θέσπισαν αρμόδιο εποπτεύον όργανο (Συμβούλιο) για την τήρηση τους, στα πρότυπα της Μεγάλης Βρετανίας. Έκτοτε, οι δεοντολογικοί κανόνες, εμπλουτίζονται και εκσυγχρονίζονται περιοδικά, ώστε να συμβαδίζουν με τις νομοθετικές μεταβολές και τις τεχνολογικές εξελίξεις ¹³¹.

Ο Γερμανικός Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας είναι ένα στιβαρό και λεπτομερές κείμενο, δομημένο σε 16 ενότητες. Κάθε ενότητα, αναλύεται σε σαφείς κατευθυντήριες γραμμές, τις οποίες οφείλουν να τηρούν εκδότες και δημοσιογράφοι, προκειμένου, -ως σημειώνεται στο προοίμιο, -για τη διασφάλιση του κύρους του τύπου¹³².

Σύμφωνα με το γερμανικό μοντέλο, οι θεμελιώδεις αξίες που είναι ταγμένος να υπηρετεί ο δημοσιογράφος είναι αλήθεια, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και η έγκυρη ενημέρωση. Με γνώμονα αυτές τις αρχές διατηρείται η ποιότητα και η αξιοπιστία των μέσων μαζικής ενημέρωσης.¹³³

Από την άποψη αυτή, η έγκυρη ενημέρωση προϋποθέτει καταρχήν πληροφοριακό πλουραλισμό. Κατά συνέπεια απαγορεύεται απολύτως το μονοπώλιο της πληροφορίας, (1.2

¹³¹ Τον Ιούνιο του 2013, τροποποιήθηκε το άρθρο 8 που αφορά την προστασία της ιδιωτικής ζωής, η οποία υπερεκτίθετο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και διαμορφώθηκε το δεοντολογικό πλαίσιο του αστυνομικού ρεπορτάζ. Η συγκεκριμένη τροποποίηση επιβλήθηκε, σύμφωνα με τον τότε Πρόεδρο του Γερμανικού Συμβουλίου, Lutz Tillmanns, διότι αρχικά οι νουθεσίες του Κώδικα, προορίζονταν για τα «παραδοσιακά», έντυπα μέσα ενημέρωσης. Ως χαρακτηριστικά υποστήριξε ο ίδιος σε συνέντευξη του, δημοσιευθείσα στην επίσημη ιστοσελίδα του Ινστιτούτου GOETHE, «*The Press Code was originally formulated for classical print media. We've been observing online journalism very closely in recent years and consider it now appropriate to revise the code accordingly. The process of amendment began with number 8: with the treatment of privacy in the use of social media and questions of personal rights in crime reporting. These issues have also been the subject of recent rulings by the Federal Constitutional Court and the European Court of Human Rights, which we wanted to take into account.*»

Η τελευταία αναθεώρηση του Κώδικα έλαβε χώρα στις 22 Μαρτίου του 2017 και αφορούσε την ενότητα 12 (Διακρίσεις).

¹³² Hans-Jürgen Ahrens, Praxis des Geistigen Eigentums: Festschrift für Henning Harte-Bavendamm zum 70. Geburtstag (Deutsch) Gebundene Ausgabe – 16 April 2020

¹³³ «Die Achtung vor der Wahrheit, die Wahrung der Menschenwürde und die wahrhaftige Unterrichtung der Öffentlichkeit sind oberste Gebote der Presse. Jede in der Presse tätige Person wahrt auf dieser Grundlage das Ansehen und die Glaubwürdigkeit der Medien».

ΓερμΚΔΔ), ενώ ειδική μνεία γίνεται για την πληροφόρηση των πολιτών κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας των κομμάτων (1.2 ΓερμΚΔΔ).

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αμεροληψία και την πολιτική διαφάνεια. Προς διασφάλιση τους, κατά την προεκλογική περίοδο, το δημοσιογραφικό ρεπορτάζ θα πρέπει να προβάλλει εξίσου όλες τις πολιτικές θέσεις, ακόμη και εκείνες τις οποίες ενδεχομένως δεν ενστερνίζεται ο δημοσιογράφος¹³⁴. Στο ίδιο πνεύμα, οι δημοσκοπήσεις θα πρέπει να πραγματοποιούνται σε αντιπροσωπευτικό δείγμα ερωτώμενων προσώπων (2.1 ΓερμΚΔΔ), ενώ τα γραφήματα που συνοδεύουν το δημοσιογραφικό ρεπορτάζ δεν θα πρέπει να είναι παραπλανητικά (2.5 ΓερμΚΔΔ).

Ξεχωριστή αναφορά γίνεται στη λεγόμενη «συμβολική φωτογραφία», ιδίως εκείνη που είναι προϊόν φωτομοντάζ, η οποία είναι ανάγκη να σημειώνεται ευκρινώς ως τέτοια, προς αποφυγή σύγχυσης του κοινού (2.2 ΓερμΚΔΔ), ενώ οι προφορικές συνεντεύξεις πρέπει να αποδίδονται γραπτώς με ακρίβεια, χωρίς παραφράσεις, (2.4 ΓερμΚΔΔ). Αυτούσιες δημοσιεύονται και οι επιστολές των αναγνωστών, συνοδευόμενες πάντοτε από το όνομα του συγγραφέα τους, εκτός και αν κατ' εξαίρεση, ο ίδιος ο αναγνώστης αιτήθηκε να παραμείνει ανώνυμος. Κατά κανόνα, ο εκδότης δεν έχει δικαίωμα επέμβασης στο κείμενο της επιστολής χωρίς τη συναίνεση του αναγνώστη, εκτός και αν η παράθεση τμήματος της επιστολής γίνεται χάριν συντομίας και χωρίς να αλλάζει το νόημα του κειμένου, (2.6 ΓερμΚΔΔ)¹³⁵.

¹³⁴ «Zur wahrhaftigen Unterrichtung der Öffentlichkeit gehört, dass die Presse in der Wahlkampfberichterstattung auch über Auffassungen berichtet, die sie selbst nicht teilt».

¹³⁵ Η απαγόρευση της αλλοίωσης του περιεχομένου των επιστολών παραπέμπει στο δικαίωμα της ακεραιότητας του πνευματικού δημιουργού επί του έργου του. Τα σχετικά χωρία έχουν ως εξής : «(3) Es entspricht einer allgemeinen Übung, dass der Abdruck mit dem Namen des Verfassers erfolgt. Nur in Ausnahmefällen kann auf Wunsch des Verfassers eine andere Zeichnung erfolgen. Die Presse verzichtet beim Abdruck auf die Veröffentlichung von Adressangaben, es sei denn, die Veröffentlichung der Adresse dient der Wahrung berechtigter Interessen. Bestehen Zweifel an der Identität des Absenders, soll auf den Abdruck verzichtet werden. Bei der Übernahme von Nutzerbeiträgen (RL 2.7) als Leserbriefe können Pseudonyme beibehalten werden. Es muss jedoch auf die Quelle hingewiesen werden. Die Veröffentlichung fingierter Leserbriefe ist mit der Aufgabe der Presse unvereinbar. (4) Änderungen oder Kürzungen von Zuschriften ohne Einverständnis des Verfassers sind grundsätzlich unzulässig. Kürzungen sind jedoch möglich, wenn die Rubrik Leserzuschriften einen regelmäßigen Hinweis enthält, dass sich die Redaktion bei Zuschriften, die für diese Rubrik bestimmt sind, das Recht der sinnwahren Kürzung vorbehält. Verboten der Einsender ausdrücklich Änderungen oder Kürzungen, so hat sich die Redaktion, auch wenn sie sich das Recht der Kürzung vorbehalten hat, daran zu halten oder auf den Abdruck zu verzichten.»

Αντίστοιχη με την επιταγή για έγκυρη ενημέρωση, είναι η οδηγία που υπαγορεύει το δικαίωμα επανόρθωσης να ασκείται με ταυτόχρονη παράθεση τόσο της αληθούς όσο και της ανακριβούς πληροφορίας, (3.1 ΓερμΚΔΔ), ενώ σε περίπτωση ατυχήματος ή φυσικής καταστροφής το δικαίωμα στην πληροφόρηση υποχωρεί μπροστά στην ανάγκη για δημόσια ασφάλεια, (4.1 ΓερμΚΔΔ).

Για το ίδιο λόγο, δηλαδή σε περίπτωση που απειλείται η δημόσια ασφάλεια (από εγκληματική ενέργεια, κλπ), ο δημοσιογράφος ελευθερώνεται από το καθήκον εχεμύθειας και οφείλει να διαβιβάζει πάραυτα στις Αρχές τα στοιχεία που κατέχει, (5.1 ΓερμΚΔΔ).

Εκτενής αναφορά γίνεται επίσης στον τρόπο διεξαγωγής του αστυνομικού ρεπορτάζ. Εδώ η ανωνυμία του θύματος προστατεύεται απολύτως¹³⁶, ιδίως στην περίπτωση που πρόκειται για άτομο ηλικίας κάτω των 18 ετών, (8.3 ΓερμΚΔΔ)¹³⁷. Ομοίως, απαγορεύεται η δημοσιοποίηση της ταυτότητας συγγενών ή τρίτων προσώπων, τα οποία δεν σχετίζονται με αυτό καθαυτό το αντικείμενο του ρεπορτάζ, ενώ η φωτογραφία και το όνομα των αγνοουμένων δημοσιοποιούνται μόνο κατόπιν συνεννόησης με τις αρμόδιες αρχές, (8.5 ΓερμΚΔΔ).

Στα πλαίσια της προστασίας της νεότητας, είναι αντίθετη με τη δημοσιογραφική ηθική, η δημοσίευση κειμένων ή εικόνων που προωθούν τις διακρίσεις (ενότητα 10 και 12 ΓερμΚΔΔ), τη βία (11 ΓερμΚΔΔ), τα ναρκωτικά (11.6 ΓερμΚΔΔ), ενώ όταν το ρεπορτάζ αφορά ιατρικά ζητήματα, εφίσταται η προσοχή του δημοσιογράφου, ώστε να μην δημιουργούνται αβάσιμα ελπίδες στο κοινό και για το λόγο αυτό θα πρέπει να τονίζεται εάν η θεραπεία βρίσκεται ή όχι σε πειραματικό στάδιο, (14 ΓερμΚΔΔ).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι συντάκτες του ΓερμΚΔΔ, αναγνώρισαν την τεράστια δύναμη των μέσων ενημέρωσης και προσανατολίστηκαν σε ένα κείμενο δεοντολογικών

¹³⁶ Παρεκτός εάν το ίδιο το θύμα δώσει τη συγκατάθεση του για δημοσιοποίηση στοιχείων προσδιοριστικών της ταυτότητας του (όνομα, φωτογραφία, κλπ), (Deutscher Presserat ενότητα 8.1) .

¹³⁷ Ο ανήλικος προστατεύεται εξίσου, ακόμη και στην περίπτωση που είναι ο θύτης, δηλαδή ο δράστης του εγκλήματος και λαμβάνεται μέριμνα ώστε να μην δημοσιοποιείται η ταυτότητα του, προκειμένου να μη στιγματιστεί κοινωνικά, γεγονός που θα προδιέγραφε αρνητικά το μέλλον του, (Deutscher Presserat ενότητα 13.3) .

κατευθύνσεων, με έμφαση στην προστασία της κοινωνίας από τη χειραγώγηση και την προβολή στρεβλών προτύπων.

Στα πλαίσια αυτά, κοινωνία και PRESSERAT, βρίσκονται μεταξύ τους σε ένα διαρκή, γόνιμο διάλογο, σχετικά με τα όρια της ελευθερίας του τύπου. Για αυτό και κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα να υποβάλει καταγγελία υπό μορφή παραπόνου¹³⁸ απευθείας στο Συμβούλιο Τύπου και η διαδικασία αυτή, έχει οδηγήσει σε μερικές πολύ ενδιαφέρουσες αποφάσεις. Χαρακτηριστική ας πούμε ήταν η κρίση του Συμβουλίου ότι ο χαρακτηρισμός, στο κείμενο ενός πολιτικού άρθρου, των νεοναζί και των αριστερών αντι-φασιστών ως «*αποβρασμάτων καφέ και κόκκινων αντίστοιχα*» αντίκειται στην αξία του ανθρώπου¹³⁹. Ομοίως, κρίθηκε ότι παραβιάζει τη δεοντολογική επιταγή για απαγόρευση των διακρίσεων, σκίτσο σε καθημερινή γερμανική εφημερίδα μεγάλης κυκλοφορίας, που παρουσίαζε το Ισραήλ, ως αδηφάγο τέρας¹⁴⁰.

Αντίθετα, από μόνη της η δημοσίευση στα γερμανικά μέσα ενημέρωσης, σειράς φωτογραφιών που απεικόνιζαν το δολοφονημένο δικτάτορα της Λιβύης Μουαμάρ Αλ Καντάφι, κρίθηκε ότι δεν προσβάλλει το σεβασμό στην αξία του ανθρώπου, σύμφωνα με το άρθρο 1 του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας. Ειδικότερα, μετά από πλήθος καταγγελιών πολιτών, οι οποίοι παραπονέθηκαν για τις ωμές φωτογραφίες που έδειχναν τη σωρό του νεκρού Καντάφι, η Επιτροπή Προσφυγών απεφάνθη ότι οι δημοσιευθείσες φωτογραφίες δεν αντίκεινται αυτόματα στην αρχή της

¹³⁸ Κατά μέσο όρο υπολογίζεται ότι, υποβάλλοντα ενώπιον του Συμβουλίου Τύπου ετησίως, περί τις 1.400 καταγγελίες πολιτών, οι οποίοι συνηθέστερα παραπονούνται για παραβιάσεις υπέρτερων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στα πλαίσια της ελευθερίας του Τύπου.

¹³⁹ Υπόθεση «Leipziger Volkszeitung», όπου κρίθηκε ότι η ίδια ανθρώπινη υπόσταση και αξιοπρέπεια είναι ασύμβατη με ένα τέτοιο χαρακτηρισμό.

¹⁴⁰ Πρόκειται για την περίπτωση της καθημερινής εφημερίδας ευρείας κυκλοφορίας Süddeutsche Zeitung's, η οποία στις 02-07-2013, πλαισίωσε πολιτικό άρθρο της, - με το οποίο στηλίτευε την από πλευράς της Γερμανίας, τροφοδοσίας του Ισραήλ με όπλα,- με καρτούν που παρουσίαζε το εν λόγω κράτος ως αδηφάγο τέρας. Το καρτούν κρίθηκε αντισημιτικό και κατόπιν σωρείας διαμαρτυριών από Εβραϊκές οργανώσεις, η εφημερίδα απολογήθηκε, παραδεχόμενη ότι η χρήση του σκίτσου ήταν ατυχής. Το Γερμανικό Συμβούλιο Τύπου, έκρινε ότι η καρικατούρα ήταν αντίθετη με την επιταγή του Κώδικα για απαγόρευση των διακρίσεων (άρθρο 8).

ανθρώπινης αξιοπρέπειας με βάση το άρθρο 1 του Κώδικα Δεοντολογίας και απέρριψε τις καταγγελίες ως αβάσιμες, με το σκεπτικό ότι οι εικόνες είναι «έγγραφα της σύγχρονης ιστορίας»¹⁴¹.

ε. Ισπανία

Στην Ισπανία, ο Κώδικας Δεοντολογίας (Código Deontológico) των λειτουργών της δημοσιογραφίας, εγκρίθηκε αρχικά από τη Συνέλευση της Σεβίλλης στις 27 Νοεμβρίου 1993. Πρόσφατα, οι κανόνες του Κώδικα επαναπροσδιορίστηκαν στα πλαίσια των εργασιών της Συνέλευσης της Μέριδα στις 22 Απριλίου 2017.

Πρόκειται για Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας βαθιά φιλελεύθερο που επιχειρεί να επουλώσει τις βαθιές πληγές που δημιούργησε στον κοινωνικό ιστό η πολυετής δικτατορία¹⁴² στην Ισπανία. Το κείμενο είναι δομημένο σε τρία βασικά μέρη: το Προοίμιο, τις Γενικές Αρχές και τους Κανόνες Δεοντολογίας.

Στο εισαγωγικό μέρος του ΙσπΚΔΔ, η δημοσιογραφία εξάίρεται ως εγγυήτρια δύναμη όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην ισπανική κοινωνία και ο λειτουργός της αναγνωρίζεται βασικός πυλώνας της δημοκρατίας. Ωστόσο, απαραίτητη προϋπόθεση για την εγγραφή του δημοσιογράφου

¹⁴¹ Για ολόκληρο το σκεπτικό της απόφασης, βλ. στην επίσημη ιστοσελίδα του Presserat.

¹⁴² Η δικτατορία του στρατηγού Φρανθίσκο Φράνκο (ισπανικά: dictadura del general Francisco Franco) διήρκησε από την 1η Απριλίου 1939 μέχρι και το θάνατο του στρατηγού και απόλυτου ηγέτη της που συνέβη το Νοέμβριο του 1975. Δεδομένης της άκρατης δίωξης και καταπίεσης των αντιφρονούντων, η δικτατορία του Φράνκο, ευθύνεται για εκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς, για τη σταθερή καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την εφαρμογή ενός καθεστώτος τρόμου καθ' όλη τη διάρκειά της. Μετά τη σαραντάχρονη δικτατορία, η λεγόμενη «Ισπανική Μετάβαση στη Δημοκρατία», ανέλαβε τη βαριά ευθύνη του εκδημοκρατισμού του κράτους. Κι όμως, η πρώτη επίσημη καταδίκη Ισπανικής κυβέρνησης για τις αυθαιρέσιες του δικτατορικού καθεστώτος διατυπώθηκε μόλις το Νοέμβριο του 2002.

Για τον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο και τη δικτατορία του στρατηγού Φράνκο βλ. περισσότερα : Juliá, Santos (2007): «Política y Sociedad» στο La España del siglo XX. Marcial Pons, Βαρκελώνη. Juliá 2007, Vilar, Pierre (2010), *Historia de España*. 1η έκδοση 1947. Crítica, Βαρκελώνη. Vilar 2010.

στο επαγγελματικό σωματείο είναι η αυτοδέσμευση του σε συγκεκριμένους κανόνες¹⁴³. Η παραβίαση των κανόνων δεοντολογίας συνεπάγεται αυστηρές κυρώσεις, για τις οποίες γίνεται σαφής και εκ των προτέρων μνεία στον Κώδικα, ώστε να αποτρέπονται οι αυθαιρεσίες.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το δεύτερο άρθρο του ΙσπΚΔΔ, η πρωταρχική υποχρέωση του δημοσιογράφου είναι να σέβεται την αλήθεια.¹⁴⁴ Σε ακολουθία με αυτή την αξιωματική αρχή, ο δημοσιογράφος θα πρέπει πάντοτε να υπερασπίζεται την ελευθερία του για έρευνα, για συλλογή πληροφοριών με θεμιτά μέσα κι ακόμα το δικαίωμα του στο σχόλιο και στη δημοσιογραφική κριτική (άρθρο 3 ΙσπΚΔΔ)¹⁴⁵.

Κατά την επιταγή του άρθρου 4 ΙσπΚΔΔ, η δημοσιοποίηση πληροφορίας που ανάγεται στη σφαίρα του ιδιωτικού βίου ενός προσώπου, χωρίς τη συναίνεση του, αποτελεί εξαίρεση, επιτρεπόμενη μόνον στην περίπτωση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού¹⁴⁶. Ωστόσο, όταν το ζήτημα αφορά ανηλίκους, επανερχόμαστε στον κανόνα και ο σεβασμός της ιδιωτικότητας είναι απόλυτος¹⁴⁷.

¹⁴³ Σύμφωνα με το 1º άρθρο των «Γενικών Αρχών» του ισπανικού κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας :«El Periodista actuará siempre manteniendo los principios de profesionalidad y ética contenidos en el presente Código Deontológico, cuya aceptación expresa será condición necesaria para su incorporación al Registro Profesional de Periodistas y a las Asociaciones de la Prensa federadas. Quienes con posteriori dad a su incorporación al Registro y a la correspondiente Asociación actúen de manera no compatible con estos principios, incurrirán en los supuestos que se contemplen en la correspondiente reglamentación».

¹⁴⁴ «El primer compromiso ético del periodista es el respeto a la verdad».

¹⁴⁵ «De acuerdo con este deber, el periodista defenderá siempre el principio de la libertad de investigar y de difundir la información y la libertad del comentario y la crítica».

¹⁴⁶ Κατά την ακριβή διατύπωση του αρθρ. 4 «a) Solo la defensa del interés público justifica las intromisiones o indagaciones sobre la vida privada de una persona sin su previo consentimiento».

¹⁴⁷ «(4e) Se prestará especial atención al tratamiento de asuntos que afecten a la infancia y a la juventud y se respetará el derecho a la intimidad de los menores.»

Στο ίδιο πνεύμα, το άρθρο 6 ΙσπΚΔΔ, καλεί το δημοσιογράφο να απέχει από συνεντεύξεις και μην φωτογραφίζει, ούτε να κινηματογραφεί ανηλίκους.

Ιδιαίτερη βαρύτητα εμφανίζουν οι διατάξεις του Κώδικα που είναι αφιερωμένες στην ανεξαρτησία και αμεροληψία του δημοσιογράφου¹⁴⁸. Προκειμένου για τη διασφάλιση τους, αναγνωρίζεται στο δημοσιογράφο το δικαίωμα να ασκεί το λειτούργημα του σε κατάλληλες από κάθε άποψη συνθήκες εργασίες (και από άποψη αμοιβών), ενώ ρητά αναφέρεται ότι ο δημοσιογράφος υποχρεούται να αντιτίθεται σθεναρά στο μονοπώλιο ή ολιγοπώλιο της πληροφορίας και να υπακούει μόνον στη συνείδηση του, εφόσον η εργοδότη επιχείρηση υιοθετήσει πρακτικές που προσβάλλουν την αξιοπρέπεια του. Εξίσου σημαντική είναι και η πρόβλεψη για διά βίου εκπαίδευση του δημοσιογράφου, ώστε να ανταποκρίνεται αποτελεσματικότερα στο απαιτητικό του καθήκον.

Εφόσον ο λειτουργός της δημοσιογραφίας δεχθεί πιέσεις, ώστε να αποκλίνει από τις αρχές του Κώδικα Δεοντολογίας, απολαμβάνει την προστασία του σωματείου του και κάθε άλλου συναφούς

¹⁴⁸ « Para garantizar la necesaria independencia y equidad en el desempeño de su profesión, el periodista deberá reclamar, para sí y para quienes trabajen a sus órdenes:

- a) El derecho a unas dignas condiciones de trabajo, tanto en lo que se refiere a la retribución, como a las circunstancias materiales y profesionales en las que debe desempeñar su tarea.
- b) El deber y el derecho de oposición a cualquier intento evidente de monopolio u oligopolio informativo, que pueda impedir el pluralismo social y político.
- c) El deber y el derecho de participación en la empresa periodística, para que se garantice su libertad informativa de manera compatible con los derechos del medio informativo en que se exprese.
- d) El derecho a invocar la cláusula de conciencia, cuando el medio del que dependa pretenda una actitud moral que lesione su dignidad profesional o modifique sustantivamente la línea editorial.
- e) El derecho y el deber a una formación profesional actualizada y completa".

οργανισμού (II, Estatuto, άρθρο 2 ΙσπΚΔΔ)¹⁴⁹. Με τη ρύθμιση αυτή τίθενται στέρεα θεμέλια για την ανεξάρτητη ερευνητική δημοσιογραφία στην Ισπανία.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει, λόγω της ευρύτητας και της ευθείας αναφοράς στην πνευματική ιδιοκτησία, η διάταξη του άρθρου 5 (II, Estatuto) του ΙσπΚΔΔ που ορίζει ότι ο δημοσιογράφος πρέπει να σέβεται τα δικαιώματα του δημιουργού και την πνευματική του ιδιοκτησία που προκύπτουν από τη δημιουργική διαδικασία¹⁵⁰. Με τον τρόπο αυτό, ο Ισπανικός Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας δεν περιορίζεται σε απλή και στενή αναφορά στην απαγόρευση της λογοκλοπής αλλά περιλαμβάνει ρητή πρόβλεψη προστασίας του συνόλου των εξουσιών που εκπηγάζουν το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας του πνευματικού δημιουργού, δημοσιογράφου και μη¹⁵¹.

ζ. Ιταλία

Στη γειτονική Ιταλία, ο δημοσιογράφος, εμπνέεται από τις αρχές της ελεύθερης πληροφόρησης και γνώμης, όπως καταστρώνονται στο ιταλικό Σύνταγμα και τους εθνικούς νόμους¹⁵², (άρθρο 1

¹⁴⁹ “El periodista tiene derecho a ser amparado tanto en el marco de su propia empresa como por las organizaciones asociativas o institucionales, frente a quienes, mediante presiones de cualquier tipo, pretendan desviarle del marco de actuación fijado en el presente Código Deontológico”.

¹⁵⁰ “El periodista respetará los derechos de autor y propiedad intelectual que se derivan de toda clase de actividad creativa.”

¹⁵¹ Rogel Vide Carlos, Estudios completos de Propiedad Intelectual, Volumen VI, Editorial Reus, 2021, σελ. 82 επ.,

¹⁵² Ιδίως το άρθρο 2 του ν. 69/3^{ης} Φεβρουαρίου 1963, που ορίζει ότι το δικαίωμα του δημοσιογράφου στην πληροφόρηση και την κριτική, είναι αναφαίρετο και περιορίζεται μόνο από τις διατάξεις που προστατεύουν την προσωπικότητα. Στο ίδιο άρθρο, κατοχυρώνεται επίσης η αρχή της αλήθειας, η υποχρέωση επανόρθωσης για μετάδοση ανακριβούς είδησης, η συναδελφική αλληλεγγύη και η προστασία των πηγών. Ολόκληρο το κείμενο του άρθρου έχει ως εξής : «È diritto insopprimibile dei giornalisti la libertà d'informazione e di critica, limitata dall'osservanza delle norme di legge dettate a tutela della personalità altrui ed è loro obbligo inderogabile il rispetto della verità sostanziale dei fatti, osservati sempre i doveri imposti dalla lealtà e dalla buona fede. Devono essere rettificata le notizie che risultino inesatte e riparati gli eventuali errori. Giornalisti e editori sono tenuti a rispettare il segreto professionale sulla fonte delle notizie, quando ciò

ΙταλΚΔΔ). Τελευταία, ο ιταλικός Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας τροποποιήθηκε στις 27 Ιανουαρίου 2016, ώστε να συμπεριλάβει σε ενοποιημένο κείμενο, όλες τις προγενέστερες διάσπαρτες ρυθμίσεις για την άσκηση του δημοσιογραφικού λειτουργήματος¹⁵³.

Η πρόσφατη αναθεώρηση του ΙταλΚΔΔ, πέραν των παραδοσιακών δεοντολογικών αρχών, όπως η αρχή της επαλήθευσης της πληροφορίας, η υποχρέωση επανόρθωσης για μετάδοση ανακριβούς είδησης, η συναδελφική ομοψυχία και το επαγγελματικό απόρρητο, έχει συμπεριλάβει και επιταγές για την ενδεδειγμένη συμπεριφορά του δημοσιογράφου στο ψηφιακό περιβάλλον¹⁵⁴ (άρθρο 2 g ΙταλΚΔΔ)¹⁵⁵, καθώς και τη διά βίου μάθηση, (άρθρο 2 h ΙταλΚΔΔ)¹⁵⁶.

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στην υποχρέωση του αστυνομικού ρεπόρτερ να δημοσιοποιεί επιλεκτικά και με φειδώ, πληροφορίες για πρόσωπα (θύτες, θύματα) και λεπτομέρειες για αξιόποινες πράξεις και να μην θέτει σε κίνδυνο το δικαίωμα του καταδικασθέντος για κοινωνική επανένταξη¹⁵⁷, (άρθρο 3 ΙταλΚΔΔ). Επίσης σε ό,τι αφορά τα προσωπικά δεδομένα και την προστασία ευπαθών ομάδων

sia richiesto dal carattere fiduciario di esse, e a promuovere lo spirito di collaborazione tra colleghi, la cooperazione fra giornalisti e editori, e la fiducia tra la stampa e i lettori».

¹⁵³Συγκεκριμένα, ο ιταλΚΔΔ, συγκεντρώνει σε ένα ενιαίο κείμενο τις επιταγές των παρακάτω Κωδίκων : Carta dei doveri del giornalista; Carta dei doveri del giornalista degli Uffici stampa; Carta dei doveri dell'informazione economica; Carta di Firenze; Carta di Milano; Carta di Perugia; Carta di Roma; Carta di Treviso; Carta informazione e pubblicità; Carta informazione e sondaggi; Codice di deontologia relativo alle attività giornalistiche; Codice in materia di rappresentazione delle vicende giudiziarie nelle trasmissioni radiotelevisive; Decalogo del giornalismo sportivo.

¹⁵⁴ Σύμφωνα με την κρίση του Ανώτατου Δικαστηρίου, -το οποίο επιλήφθηκε επί διάδοσης μιας πληροφορίας από ανώνυμο e-mail,- ο δημοσιογράφος δεν δικαιούται να επικαλείται την ελευθερία του τύπου και την προστασία της ανωνυμίας της πηγής του, εάν διέδωσε την είδηση, χωρίς πρώτα να έχει διακριβώσει το αληθές της πληροφορίας, (Sent. n. 11004/2011).

¹⁵⁵ Έτσι, ρητώς αναφέρεται ότι οι δεοντολογικές επιταγές εφαρμόζονται και στα κοινωνικά δίκτυα, « *il giornalista applica i principi deontologici nell'uso di tutti gli strumenti di comunicazione, compresi i social network*;».

¹⁵⁶ «*Il giornalista cura l'aggiornamento professionale secondo gli obblighi della formazione continua*.»

¹⁵⁷ Πρόκειται για το δικαίωμα του ανθρώπου να λησμονηθεί το παρελθόν του. Αντίστοιχο δικαίωμα προβλέπεται και στον ελληνικό Κώδικα Δεοντολογίας Ψηφιακών μέσων, στον οποίο θα αναφερθούμε στο επόμενο κεφάλαιο.

(ανήλικοι, ασθενείς, άτομα με ειδικές ανάγκες), ο δημοσιογράφος εντέλλεται να συμμορφώνεται με τους νόμους του κράτους, οι οποίοι ενσωματώνονται στον Κώδικα υπό την μορφή παρατήματος¹⁵⁸, (άρθρα 4, 5,6 ΙταλΚΔΔ). Ομοίως, με ευαισθησία και κόσμιους χαρακτηρισμούς πρέπει να αντιμετωπίζονται οι πρόσφυγες¹⁵⁹ και οι μετανάστες που αιτούνται άσυλο στο ιταλικό έδαφος (άρθρο 7 ΙταλΚΔΔ)¹⁶⁰, ενώ η συμμετοχή του δημοσιογράφου σε διαφημιστικές εκστρατείες θεωρείται αντιδεοντολογική και στην Ιταλία, με εξαίρεση την αφιλοκερδή παρουσία σε πρωτοβουλίες με πολιτιστικό ή καλλιτεχνικό ή φιλανθρωπικό ή θρησκευτικό χαρακτήρα, (άρθρο 10 ιταλ ΚΔΔ).

Τέλος, στον τομέα της αθλητικής δημοσιογραφίας, ο δημοσιογράφος που «καλύπτει» ένα αθλητικό γεγονός, απαγορεύεται να χρησιμοποιεί εικόνες βίας ή επιθετικές εκφράσεις. Εάν αυτό δεν είναι εφικτό, σημειώνει ότι το ρεπορτάζ που ακολουθεί έχει περιεχόμενο που δεν είναι κατάλληλο για ανηλίκους, (άρθρο 12 ΙταλΚΔΔ).

¹⁵⁸ Ως παραρτήματα περιλαμβάνονται ο Νόμος 196/2003 σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων και η «Χάρτα του Τρεβίζο» για τα δικαιώματα των ανηλίκων, των ασθενών, κλπ.

¹⁵⁹ Σύμφωνα με τη Χάρτα της Ρώμης, πρόσφυγας είναι το άτομο, στο οποίο έχει χορηγηθεί η ιδιότητα του «πρόσφυγα», διότι κρίθηκε ότι πληροί τις προϋποθέσεις που θέτει η Σύμβαση της Γενεύης του 1951, στην οποία έχει προσχωρήσει η Ιταλία. Το άρθρο 1 της Σύμβασης ορίζει ως πρόσφυγα το άτομο που «λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω των πολιτικών του πεποιθήσεων, βρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την ιθαγένεια, και δεν μπορεί ή εξαιτίας αυτού του φόβου, δεν επιθυμεί να απολαμβάνει της προστασίας της χώρας αυτής».

Τη σύμβαση της Γενεύης προσυπέγραψαν συνολικά 147 κράτη, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Στη χώρα μας κυρώθηκε με το ν.δ.3989/1959 «Περί κυρώσεως τής πολυμερούς Συμβάσεως περί τής Νομικής Καταστάσεως τών Προσφύγων», (ΦΕΚ Α'201).

¹⁶⁰ «Il giornalista:

- a. nei confronti delle persone straniere adotta termini giuridicamente appropriati seguendo le indicazioni del «Glossario», allegato al presente documento evitando la diffusione di informazioni imprecise, sommarie o distorte riguardo a richiedenti asilo, rifugiati, vittime della tratta e migranti;
- b. tutela l'identità e l'immagine, non consentendo l'identificazione della persona, dei richiedenti asilo, dei rifugiati, delle vittime della tratta e dei migranti che accettano di esporsi ai media.»

V. Συμπεράσματα

Στη μεταπολεμική Ευρώπη, τα κοινά βιώματα των λαών, οδήγησαν στη θέσπιση δεοντολογικών κειμένων που μέσω των επιταγών τους προς το δημοσιογράφο, υπερασπίζονται εν πολλοίς τα ίδια θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα στην αξιοπρέπεια, την ελευθερία, την αυτοδιάθεση. Κοινό χαρακτηριστικό τους είναι επίσης η συμπίεση με το εθνικό δίκαιο, ώστε να εναρμονίζονται με την εγχώρια έννομη τάξη.

Οι δευτερεύουσες διαφοροποιήσεις τους, - όπως ο βρετανικός φιλελευθερισμός ή η σημασία της εθνικής ασφάλειας στη διχοτομημένη Κύπρο, η γαλλική συναδελφосύνη, η απέχθεια προς κάθε μορφή χειραγώγησης της κοινής γνώμης στη Γερμανία με το παρελθόν της συστράτευσης της κοινωνίας στο ναζιστικό ιδεώδες, η αποκήρυξη του ανελεύθερων πρακτικών του φασισμού στην Ισπανία ή η έμφαση στη συμπόνια και τη συγχώρεση που είναι βαθιά ριζωμένες στην καθολική, ιταλική κοινωνία,- αποδίδονται στην εθνική ταυτότητα κάθε λαού, όπως διαμορφώθηκε από τη νεότερη ιστορία, τις πολιτειακές μεταβολές και τις θρησκευτικές πεποιθήσεις κάθε έθνους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΩΝ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΕΣΩΝ

Ι. Η Ψηφιακή Επανάσταση στην επικοινωνία

Οι απεριόριστες δυνατότητες που προσφέρουν στον τομέα της επικοινωνίας οι τεχνολογικές εξελίξεις και το διαδίκτυο, δεν έμειναν ανεκμετάλλευτες από δημοσιογράφους και εκδότες. Παγκόσμια, έκαναν την εμφάνιση τους και σύντομα εξαπλώθηκαν τα πολλά υποσχόμενα ψηφιακά μέσα ενημέρωσης¹⁶¹.

¹⁶¹ Με τον όρο «Ψηφιακή Επανάσταση» εννοούμε τη μετάβαση από την αναλογική-μηχανική ηλεκτρική τεχνολογία στην ψηφιακή τεχνολογία. Η ψηφιακή επανάσταση ξεκίνησε το 1980 και συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Εμμέσως, ο όρος αυτός αναφέρεται επίσης στις σαρωτικές αλλαγές τις οποίες επέφερε η πληροφορική και η τεχνολογία των επικοινωνιών κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 20ου αιώνα. Η Ψηφιακή Επανάσταση σηματοδότησε παράλληλα και την έναρξη της «Εποχής της Πληροφορίας». Κεντρικό ρόλο σε αυτή διαδραμάτισε η μαζική παραγωγή και η ευρεία χρήση των ψηφιακών κυκλωμάτων και τεχνολογιών, όπως ο Η/Υ, το κινητό τηλέφωνο και η συσκευή φαξ (τηλεομοιότυπο).

Η ψηφιακή τεχνολογία εφευρέθηκε κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 20ου αι. μ.Χ., ενώ η ευρεία οικονομική υιοθέτησή της έγινε μετά την εφεύρεση του προσωπικού υπολογιστή. Η ψηφιακή επανάσταση αντικατέστησε την προϋπάρχουσα τεχνολογία και την μετέτρεψε από αναλογική σε ψηφιακή. Με το τρόπο αυτό έγινε εφικτή η δημιουργία πολλαπλών αντιγράφων πανομοιότυπων με το αρχικό. Με τον τρόπο αυτό, ειδικά στις ψηφιακές επικοινωνίες, μηδενίστηκαν οι απώλειες πληροφορίας κατά τη μετάδοση του σήματος.

Στο τομέα των πολυμέσων, η ψηφιακή επανάσταση άλλαξε ριζικά την αποθήκευση των πληροφοριών. Έτσι αντί να χρησιμοποιούνται διαφορετικά μέσα για την αποθήκευση των δεδομένων (χαρτί για τις λέξεις, φωνογραφικές εγγραφές για τον ήχο, φιλμ για την εικόνα), τα δεδομένα αποθηκεύονται σε δυαδική ψηφιακή μορφή, η οποία είναι άμεσα αποθηκεύσιμη και εύκολα μεταφέρσιμη σε διάφορα μέσα. Ισάξιας σημασίας, είναι και το επίτευγμα της ασύρματης μεταφοράς, πρόσβασης και επεξεργασίας των πληροφοριών μεταξύ των μέσων.

Το πρώτο κινητό τηλέφωνο κατασκευάστηκε από την εταιρεία «Motorola» και διατέθηκε στην αγορά το 1982. Δέκα χρόνια αργότερα, το 1992, ο Παγκόσμιος Ιστός ήταν γεγονός και μέχρι το 1996 παγιώθηκε στη συνείδηση του κόσμου. Το τέλος του 1999, βρήκε σχεδόν κάθε χώρα του κόσμου να έχει τουλάχιστον μία σύνδεση στο Διαδίκτυο (Internet). Σε αυτή τη δεκαετία τα κινητά τηλέφωνα έγιναν καθημερινή συνήθεια, ενώ για πρώτη φορά εμφανίστηκαν στους κινηματογράφους, διαφημίσεις που παρακαλούσαν το κοινό να *βάλει τα κινητά του στο αθόρυβο*.

Τα ψηφιακά μέσα ενημέρωσης όχι μόνο κατέστησαν ταχύτερη τη μετάδοση της είδησης αλλά επέτρεψαν στον απλό χρήστη του διαδικτύου την άμεση εμπλοκή στη δημοσιογραφία. Ενώ προηγουμένως ο πολίτης ήταν αμέτοχος στις εξελίξεις και η δημοσιογραφία προνόμιο λίγων επαγγελματιών, σήμερα καθένας μπορεί χρησιμοποιώντας το «έξυπνο» κινητό του τηλέφωνο να ενεργήσει ως δημοσιογράφος καταγράφοντας ένα περιστατικό.

Εκτός αυτού, η ψηφιακή τεχνολογία είναι διαδραστική, υπό την έννοια ότι επιτρέπει το σχόλιο και την κριτική σε πραγματικό χρόνο από οποιονδήποτε. Ειδικά, τα δημοσιογραφικά ιστολόγια (μπλογκ) συνιστούν μία μορφή εναλλακτικής, «ζώσας» δημοσιογραφίας, η οποία ανελίσσεται ταχύτατα. Δεν είναι τυχαίο ότι παρά την αρχική δυσπιστία, σύντομα αναγνωρίστηκε ότι τα δημοσιογραφικά ιστολόγια συμβάλλουν ουσιαστικά στον εκδημοκρατισμό της δημόσιας επικοινωνίας και συμπληρώνουν τις κλασικές μορφές δημοσιογραφίας ουσιαστικά¹⁶². Αυτό συμβαίνει επειδή ένας δημοσιογράφος που γράφει σε μπλογκ δεν περιορίζεται από τους ιεραρχικά ανώτερους του και κατά συνέπεια εκφράζεται ελεύθερα, απολαμβάνοντας τη συμμετοχή και αποδοχή του κοινού. Κατ' ουσίαν, ο «μπλόγκερ», ενεργεί ως εργοδότης του εαυτού του.

Βέβαια, η εισαγωγή της δημοσιογραφίας στην ψηφιακή εποχή άνοιξε το κουτί της Πανδώρας, από την άποψη της δυνατότητας εκμετάλλευσης του κοινού, από αναξιόπιστα πρόσωπα και μέσα, με

Η Ψηφιακή Επανάσταση έδωσε το έναυσμα για τη μαζική παραγωγή των ψηφιακών ηλεκτρονικών υπολογιστών, του προσωπικού Η/Υ και ειδικότερα του μικροεπεξεργαστή, η σταδιακή εξέλιξη του οποίου σε απόδοση (όπως περιγράφεται στον Νόμο του Moore), έκανε τα υπολογιστικά συστήματα να ενσωματωθούν σε μια πληθώρα συσκευών. Ανάλογης σημασίας ήταν και η ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιακών τεχνολογιών, όπως η δικτύωση υπολογιστών, το Διαδίκτυο και η ψηφιακή αναμετάδοση. Τα σύγχρονα κινητά τηλέφωνα τρίτης και τέταρτης Γενιάς (3 και 4 G), η κοινωνική διείσδυση των οποίων αυξήθηκε με γεωμετρική πρόοδο τη δεκαετία του 2000, έπαιξε επίσης πάρα πολύ μεγάλο ρόλο στην ψηφιακή επανάσταση, καθώς παρέχουν ταυτόχρονα διασκέδαση, επικοινωνία και σύνδεση στο διαδίκτυο.

Για τη βιομηχανική επανάσταση, βλ. μεταξύ πολλών : C. Freeman and F. Louçã, *As Time Goes By: From the Industrial Revolutions to the Information Revolution*, Oxford University Press, USA, 2002 και C. Perez, "Technological Revolutions, Paradigm Shifts and Socio-Institutional Change" in E. Reinert, *Globalization, Economic Development and Inequality: An alternative Perspective*, Cheltenham: Edward Elgar, 2004, pp. 217–242.

¹⁶² Δρ. Κ. Πατέλη, *Η Δημοσιογραφία στον Ιστό*

στόχο το γρήγορο πλουτισμό¹⁶³ ή την πρόσκαιρη διασημότητα πάση θυσία¹⁶⁴. Η μεγάλη πρόκληση που έχουν να αντιμετωπίσουν οι εμπλεκόμενοι φορείς (ιδιοκτήτες ψηφιακών μέσων ενημέρωσης και συνεργαζόμενοι δημοσιογράφοι) είναι να κερδίσουν στη συνείδηση του κοινού το στοίχημα της αξιοπιστίας. Να πείσουν δηλαδή το κοινό ότι και εντός του αχανούς χώρου του διαδικτύου, μπορούν να διασφαλιστούν δύο πολύ βασικοί πυλώνες της δημοσιογραφίας : η αξιοπιστία της πληροφορίας και η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας των δημιουργών.

1. Η απόφαση για αυτορρύθμιση

Μέσα στο ψηφιακό περιβάλλον, η διασπορά ανακριβών ειδήσεων διευκολύνεται από την ανωνυμία του χρήστη, ενώ η μαζική αναδημοσίευση του ξένου πνευματικού κόπου είναι καθημερινό φαινόμενο.

Έτσι, ενώ τα ψηφιακά μέσα έφεραν πραγματική επανάσταση στο χώρο της ενημέρωσης και έδωσαν επαρκή εχέγγυα αμεροληψίας, πείθοντας ότι αν μη τι άλλο, διαθέτουν το ηθικό πλεονέκτημα σε σχέση με τα «κορεσμένα», «διαπλεκόμενα» έντυπα μέσα, σύντομα το πρόβλημα των διαδικτυακών εισβολέων και της γενικευμένης λογοκλοπής, έγινε αντιληπτό ότι εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους για την αξιοπιστία τους. Σε αυτή την περιρρέουσα ατμόσφαιρα, οι ελληνικοί ενημερωτικοί ιστότοποι

¹⁶³ Η ευρεία χρήση του διαδικτύου οδήγησε στην εμφάνιση νέων τρόπων διάπραξης εγκλημάτων, όπως η διαδικτυακή απάτη. Σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), η εγκληματικότητα μέσω των υπολογιστών αφορά «κάθε παράνομη, ανήθικη ή μη εγκεκριμένη συμπεριφορά που έχει σχέση με την αυτόματη επεξεργασία και μεταφορά στοιχείων». Δεν είναι ξένο το φαινόμενο, διαδικτυακοί έρανοι για καρκινοπαθείς, θύματα βίας ή πολέμου, κοκ, να αποδεικνύονται απατηλοί.

Χαρακτηριστικό της γενικής δυσκολίας ελέγχου και αντιμετώπισης του φαινομένου είναι δεν υπάρχει διεθνής ορισμός του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο. Την ελληνική νομολογία δεν έχει απασχολήσει ακόμα περίπτωση σχετική με το έγκλημα στο διαδίκτυο. Οι υπάρχουσες μέχρι τώρα ελάχιστες ποινικές αποφάσεις, αφορούν κυρίως εγκλήματα με ηλεκτρονικούς υπολογιστές (computer crimes) και όχι εγκλήματα του κυβερνοχώρου (cyber crimes).

¹⁶⁴ Πρόκειται για τα περίφημα 15 λεπτά διασημότητας που είχε εξαγγείλει τη δεκαετία του 1970 ο εικαστικός Άντι Ουόρχολ.

(sites) δεν έμειναν άπραγοι, αλλά συμφώνησαν να λάβουν μέτρα αυτοπροστασίας υπό μορφή νέου κώδικα, στα πλαίσια των διεθνών προτύπων.

Εύλογα γεννάται το ερώτημα για ποιο λόγο δεν τροποποιήθηκε ο ήδη υπάρχων Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, αλλά προτιμήθηκε η εξυπαρχής θέσπιση δεοντολογικού πλαισίου, με εφαρμογή αποκλειστικά στο ψηφιακό περιβάλλον.

Φαίνεται ότι η απόφαση της Ένωσης Εκδοτών Διαδικτύου (ΕΝ.Ε.Δ) για λεπτομερή και εξειδικευμένη αυτορρύθμιση των ελληνικών ψηφιακών μέσων ενημέρωσης (Online Media), δεν υπήρξε βιαστική. Ελήφθη, επειδή κρίθηκε ότι οι γενικές επιταγές του Ισχύοντος Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας είναι απαραίτητο να εξετασθούν από την αρχή και να συγκεκριμενοποιηθούν υπό το πρίσμα των ανεξάντλητων τεχνολογικών δυνατοτήτων της ψηφιακής επανάστασης. Οι νέες συνθήκες διαμόρφωσαν ένα ολωσδιόλου καινούριο τοπίο, τόσο διαφορετικό και σύνθετο, ώστε οι λειτουργοί της ψηφιακής δημοσιογραφίας αισθάνθηκαν την ανάγκη θέσπισης ξεχωριστού δεοντολογικού κειμένου, του «Κώδικα Δεοντολογίας των Ελληνικών Ψηφιακών Μέσων Ενημέρωσης», (ΚΔΨΜ).¹⁶⁵

Ειδικότερα, ως υποστήριξε ο Πρόεδρος της ΕΝ.Ε.Δ, Δημήτρης Μάρης, στα πλαίσια της ημερίδας που διοργανώθηκε στις 29 Νοεμβρίου 2016, στο Υπουργείο Ψηφιακής Πολιτικής, Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης για την επίσημη παρουσίαση του Κώδικα, «(...) πρόκειται για ένα σχέδιο αυτορρύθμισης που περιλαμβάνει εκδοτικές και δημοσιογραφικές βέλτιστες πρακτικές για τα Ελληνικά ψηφιακά μέσα ενημέρωσης. Ένα έργο που απαίτησε ένα μεγάλο χρονικό διάστημα για την σύλληψή και σύνταξή του, σε μια εξαιρετικά δύσκολη περίοδο για τα Ελληνικά μέσα ενημέρωσης, μια περίοδο αλλαγών και προσαρμογών σε μια νέα πραγματικότητα. Η ένωσή μας πρωτοπορεί και στοχεύει σε ένα Σύστημα Διασφάλισης Ποιότητας αναδεικνύοντας την ποιότητα ως καθοριστική έννοια για την υλοποίηση της αποστολής των μέσων ενημέρωσης. Το πλαίσιο έχει συνταχθεί με τρόπο που να διευκολύνει τον κάθε ενδιαφερόμενο μελετητή να εντοπίζει τις οδηγίες και να συγκρίνει την ποιότητα της δημοσιογραφίας του κάθε μέσου. Πρόκειται για ένα ζωντανό πλαίσιο, το οποίο θα ανανεώνεται διαρκώς, ενσωματώνοντας έγκαιρα τις διεθνείς τάσεις και ορθές πρακτικές. Σκοπός είναι να γνωρίζει ο χρήστης – αναγνώστης τις κοινές μας δεσμεύσεις και το πως υπηρετούμε το Δημόσιο Συμφέρον, θέτοντας αυτοδεσμευτικούς άξονες που ενισχύουν τον

¹⁶⁵ Το έργο υλοποιήθηκε και παραδόθηκε στην ΕΝ.Ε.Δ από ερευνητική ομάδα του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου Επικοινωνίας (ECI - European Communication Institute), το οποίο με τη σειρά του αποτελεί Συνέργεια Ευρωπαϊκών και Ερευνητικών Φορέων και συνεποπτεύεται από το Ερευνητικό Κέντρο «ΑΘΗΝΑ», (Γενική Γραμματεία Έρευνας & Τεχνολογίας του Υπουργείου Παιδείας.

ανταγωνισμό μεταξύ των μέσων, διακηρύσσουν τη σημασία της δεοντολογίας και αξιώνουν την εμπιστοσύνη που χάθηκε στη διαδρομή της μετάβασης από τα λεγόμενα παραδοσιακά στα ψηφιακά μέσα».

(α) Οι καινοτομίες του νέου Κώδικα – ομοιότητες και διαφορές με τον ΚΔΔ

Πρώτη καινοτομία του Κώδικα Δεοντολογίας των Ελληνικών Ψηφιακών Μέσων Ενημέρωσης είναι ότι δεν πρόκειται για ένα στατικό κείμενο. Αντίθετα, εξαγγέλλεται εκ προοιμίου η συνεχής αναθεώρηση των επιταγών του, ώστε να συμβαδίζει με τις εγχώριες και διεθνείς εξελίξεις.

Δεύτερη καινοτομία, είναι ότι ο ΚΔΨΜ δεν απευθύνεται μόνο στους επαγγελματίες δημοσιογράφους. Απευθύνεται και στους πολίτες που είτε μπαίνουν στο ρόλο του «publisher» (citizen journalism κλπ), είτε ανήκουν στο ευρύ κοινό που συνιστά τον τελικό αποδέκτη, τον «καταναλωτή» του ψηφιακού περιεχομένου. Η διεύρυνση αυτή είναι εύλογη και ορθή, δεδομένου ότι ο στόχος είναι να επιτευχθεί εν τέλει, ένα ικανοποιητικό επίπεδο Μιντιακού Εγγραμματισμού (Media Literacy)¹⁶⁶, ώστε να μπορεί ο πολίτης να ασκεί ουσιαστικά τα δικαιώματά του καθώς και να αναλαμβάνει τις ευθύνες του απέναντι στο ψηφιακό περιεχόμενο που καταναλώνει. Με τον τρόπο αυτό θα αντιμετωπίζει επιτυχώς τους σύγχρονους Λαιστρυγόνες του Διαδικτύου και των Μέσων Κοινωνικής

¹⁶⁶ Σύμφωνα με το λεξικό της Οξφόρδης, ως «Μιντιακός Εγγραμματισμός» ορίζεται τόσο η γνώση - κατανόηση όσο και η ικανότητα χειρισμού των ψηφιακών μέσων και η κριτική σκέψη απέναντι σε αυτά, (Media Literacy ; 1.knowledge, understanding and experience of various media forms, 2.competence in using various media and the ability to think critical about them, 3. Levels of skill and competence in using media device.

Δικτύωσης, όπως είναι οι ψευδείς ειδήσεις, τα «click baits»¹⁶⁷, τα «hoaxes»¹⁶⁸ και οι αμφιβόλου ακρίβειας πηγές.

Οι ομοιότητες του ΚΔΨΜ με τον Κώδικα Δεοντολογίας της κλασικής δημοσιογραφίας, εντοπίζονται από τα πρώτα άρθρα του, τα οποία αφορούν στο θεμελιώδες της δημοσιογραφίας είτε αυτή είναι ψηφιακή είτε όχι: η είδηση, η ακρίβεια, η επιβεβαίωσή της πληροφορίας, η αμεροληψία, η εγκυρότητα¹⁶⁹, η ακεραιότητα, η ουδετερότητα. Όλες αυτές οι αναγκαίες συνθήκες όμως, πλαισιώνονται από επιταγές, προσαρμοσμένες στο σύγχρονο ψηφιακό περιβάλλον, τις απεριόριστες δυνατότητες που προσφέρουν οι λογής εφαρμογές του και τους κινδύνους που κρύβουν.

Στις συνολικά ογδόντα πέντε σελίδες του οδηγού αυτορρύθμισης των ελληνικών Ψηφιακών Μέσων, περιλαμβάνονται οδηγίες για όλες τις περιπτώσεις που θα συναντήσει ο δημοσιογράφος ή ο

¹⁶⁷ Ο όρος «click baits», χρησιμοποιείται παγκόσμια, για να προσδιορίσει εκείνο το κακόβουλο διαδικτυακό περιεχόμενο, που έχει στόχο να ωθήσει το χρήστη να επισκεφτεί («να κλικάρει») έναν ορισμένο σύνδεσμο ή μια ιστοσελίδα. Για να το πετύχει, εξάπτει την περιέργεια του χρήστη, συνήθως με παραπλανητικές πληροφορίες, όχι αρκετές για να του ικανοποιήσουν το αίσθημα της περιέργειας, χωρίς να επισκεφθεί το περιεχόμενο με το οποίο είναι συνδεδεμένο το «click bait».

Από ιστορικής απόψεως, τα click baits, θεωρούνται σύγχρονα παράγωγα της «κίτρινης δημοσιογραφίας», η οποία επιχειρούσε να αδράξει την προσοχή του αναγνώστη με πηχυαίους τίτλους ή χρησιμοποιώντας λέξεις με συναισθηματική φόρτιση ή περιγράφοντας με υπερβολές ένα γεγονός.

Για τη φιλοσοφία επάνω στην οποία στηρίχθηκε η τεχνική των «click baits», βλέπε τα πολύ ενδιαφέροντα άρθρα, Ingram, Mathew (1 April 2014). "The internet didn't invent viral content or clickbait journalism — there's just more of it now, and it happens faster", Christine Lagorio-Chafkin (Jan 27, 2014). "Clickbait Bites. Downworthy Is Actually Doing Something About It". Inc.

¹⁶⁸ «hoaxes» κυριολεκτικά σημαίνει φάρσες. Η ετυμολογία της λέξης προέρχεται από το λατινικό «hocus» (= εξαπατώ). Στη γλώσσα των ψηφιακών μέσων, με τον όρο hoaxes, αποδίδονται «οι ηθελημένα κατασκευασμένες ειδήσεις, με στόχο τη συγκάλυψη της αλήθειας», MacDougall, Curtis D. (1958). Hoaxes. Dover, p. 6. ISBN 0-486-20465-0.

¹⁶⁹ Πουθενά στον ΚΔΨΜ δεν χρησιμοποιείται η λέξη «αντικειμενικότητα». Η συντακτική ομάδα έκρινε ότι η χρήση της θα ήταν αντιεπιστημονική, αναγνωρίζοντας ότι η απόλυτη αντικειμενικότητα δεν είναι δυνατό να υπάρξει ούτε στη δημοσιογραφία ούτε πουθενά αλλού .

απλός χρήστης στο ψηφιακό περιβάλλον. Είναι ένα έργο εύληπτο, γραμμένο σε απλή και κατανοητή γλώσσα, το οποίο θα αναθεωρείται περιοδικά, ευρισκόμενο υπό συνεχή εξέλιξη καθώς τα τεχνολογικά και κοινωνικά δεδομένα θα αλλάζουν¹⁷⁰. Παρακάτω θα επιχειρήσουμε επικεντρωθούμε στα σημαντικότερα σημεία του.

II. Οι βασικές επιταγές του Κώδικα

1. η τεκμηρίωση

Η διασφάλιση της εγκυρότητας της είδησης είναι πολύ δυσκολότερη στην ψηφιακή εποχή. Για αυτό, σύμφωνα με το άρθρο 3 του Κώδικα, η αξιοπιστία της πληροφορίας εξασφαλίζεται καταρχήν μέσω της τεκμηρίωσης.

Οι δημοσιογράφοι των ψηφιακών μέσων, ρωτούν τις πηγές τους *«πώς γνωρίζουν τα όσα τους αναφέρουν»* και οφείλουν να διασταυρώνουν την είδηση από τουλάχιστον δύο πηγές. Μάλιστα, ο δημοσιογράφος καλείται να αξιολογεί τις πηγές του, με βάση την προηγούμενη αξιοπιστία τους και να προβληματίζεται για το εάν και κατά πόσο η πηγή είναι πράγματι σε θέση να γνωρίζει την πληροφορία που του παρέχει. Ανεπιβεβαίωτες πληροφορίες πρέπει να μεταφέρονται με φειδώ και να γίνεται ιδιαίτερη μνεία ότι ακόμη δεν έχουν διακριβωθεί. Ειδικά στην περίπτωση που αυτές προέρχονται από αναρτήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media όπως Facebook, twitter), ο δημοσιογράφος οφείλει να διασταυρώσει εάν η πηγή που χρησιμοποιεί είναι έγκυρος λογαριασμός (account).

2. η αμεροληψία και η ιδιωτικότητα

Έπειτα, η αντίθετη άποψη έχει εξίσου το δικαίωμα να ακουστεί. Αμεροληψία στην ψηφιακή δημοσιογραφία σημαίνει πολυφωνία. Για κάθε θέμα που παρουσιάζει, ο δημοσιογράφος πρέπει να

¹⁷⁰ Προς το παρόν, ο Κώδικας Δεοντολογίας Ψηφιακών Μέσων περιλαμβάνει δύο εκδόσεις (selfregulation longform – handbook) ορισμούς και προτεινόμενες πρακτικές για κάθε online medium.

προσπαθεί να παραθέτει όλες τις απόψεις, κρατούσες και μη. Οι πολίτες έχουν δικαίωμα για πολυφωνική και ολοκληρωμένη πληροφόρηση. Ωστόσο, μεγάλη προσοχή απαιτείται σε ζητήματα ιδιωτικότητας.

Στο ευαίσθητο ζήτημα του απαραβίαστου του ιδιωτικού βίου, ορθά αναγνωρίζεται ότι τα όρια μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας ζωής, κατέστησαν ακόμη πιο δυσδιάκριτα, με την εδραίωση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και της οικειοθελούς υπερέκθεσης των χρηστών σε αυτά. Ακόμη κι έτσι όμως, ο κανόνας είναι ότι η ιδιωτικότητα των δημοσίων προσώπων πρέπει να γίνεται σεβαστή, όταν δεν βρίσκονται σε δημόσιους χώρους και αντίστροφα ο ιδιωτικός βίος των απλών ανθρώπων βλέπει το φως της δημοσιότητας, μόνο εφόσον δικαιολογείται από το δημόσιο συμφέρον. Ως σημειώνεται *«ο βαθμός διείσδυσης στην προσωπική ζωή ενός ανθρώπου, θα πρέπει να δικαιολογείται από τη σοβαρότητα της ιστορίας και το δημόσιο καλό που είναι πιθανό να προκύψει από μια δημοσίευση»*.¹⁷¹

Ωστόσο, σύμφωνα με τον ΚΔΨΜ, η προστασία της παιδικής ηλικίας υπερτερεί έναντι οποιουδήποτε άλλου δικαιώματος ή υποχρέωσης. Συνεντεύξεις από παιδιά θύτες ή θύματα ή αυτόπτες μάρτυρες, λαμβάνονται μόνο με τη συναίνεση γονέων ή κηδεμόνων, ενώ η εικόνα του παιδιού είναι δυνατό να κριθεί ηθικά μεμπτό να δημοσιευτεί, ακόμη και αν το επιτρέπει δικαστική απόφαση.

3 . διαδραστικές πλατφόρμες και on line σχολιασμός

Διαδραστικότητα ή αλληλεπιδραστικότητα (interactivity) γενικά, καλείται η δυνατότητα ενός μέσου να δέχεται αμφίδρομη επικοινωνία¹⁷². Με τον τρόπο αυτό δίνεται η δυνατότητα στο

¹⁷¹ Άρθρο 3, 1^η παράγραφος, «Πρακτικές».

¹⁷² Τα «διαδραστικά» μέσα ενημέρωσης υπηρετούν τον ίδιο σκοπό με τα παραδοσιακά, με τη διαφορά ότι η δυνατότητα συμμετοχής του χρήστη, μετατρέπουν την ενημέρωση σε μια συναρπαστική διαδραστική εμπειρία. Για τη διαδραστικότητα στα ψηφιακά μέσα ενημέρωσης, βλέπε ενδεικτικά βλ., C., Williamson, J., & Henderson-Lancet, L. (1993). Interactive multimedia practice and promise. London; Philadelphia: Koran page, Dix, Alan; Finlay, Janet; Abowd, Gregory D.; Beale, Russell (2004). Human-computer interaction. 3rd edn. Pearson Education. p. xvi. ISBN 9780130461094., Manovich, Lev (2001). The Language of New Media. Cambridge: MIT Press. p. 55. Media

χρήστη να αλληλεπιδρά με το περιβάλλον της εφαρμογής, δηλαδή να συμμετέχει και να ελέγχει δυναμικά την παρουσίαση της πληροφορίας στην οθόνη του¹⁷³.

Αντίθετα με τα παραδοσιακά MME (ραδιόφωνο, τύπος, τηλεόραση¹⁷⁴), που διαχέουν πληροφορίες αλλά δεν συλλέγουν πληροφορίες από τους χρήστες, τα ψηφιακά μέσα είναι

psychology is the newest emerging dimension of media theory applied to interactive medhttp://www.calstatela.edu/faculty/sfisco/MEDIADEF-2.htmlGlaucoma, Christina R., M.A. The Effects of Interactive Media on Preschoolers' Learning: A Review of the Research and Recommendations for the Future. P. 13-17. Ed. Eileen Espresso, Patti Miller, and Christine Cordoba.Robinson, Stuart. "The Disadvantages and Advantages of Interactive Media." EHow. Demand Media, 10 May 2011. Web. 23 Nov. 2014.DeYeso, Jennifer. "The Effect of Interactive and Traditional Media on Relationship Building." Slideshare. LinkedIn Corporation, 25 Apr. 2012. Web. 23 Nov. 2014.Mauve,Martin;Vogel,Jiirgen(2001) " Consistency Control for Distributed Interactive Media" Sept. 30-Oct.5,2001,Ottawa, Canada 123.

¹⁷³ Οι προσωπικοί ηλεκτρονικοί υπολογιστές (laptops) θεωρούνται τα πρώτα μηχανήματα που προσέφεραν διαδραστικότητα.

¹⁷⁴ Για να είμαστε ακριβοδίκαιοι, ειδικά σε ο,τι αφορά στην τηλεόραση, οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι προχωρά με άλματα, προς την ψηφιοποίηση και τη διαδραστικότητα. Τα τελευταία χρόνια διαβάζουμε όλο και πιο συχνά τον όρο IPTV (Internet Protocol-based television). Πρόκειται για τη Δικτυακή ή ψηφιακή Τηλεόραση, η οποία προσφέρει στους τηλεθεατές πολύ περισσότερες επιλογές και κάνει την εμπειρία της τηλεθέασης πιο διαδραστική. Η ψηφιακή τηλεόραση επιτρέπει την αύξηση της ποιότητας της μετάδοσης βίντεο και ήχου και διευρύνει τον αριθμό των τηλεοπτικών προγραμμάτων που μεταφέρονται σε ένα εύρος συχνοτήτων. Με τεχνικούς όρους, η «δικτυακή τηλεόραση» μπορεί να περιγραφεί ως ένα σύστημα κατά το οποίο ψηφιακό τηλεοπτικό σήμα εκπέμπεται σε συνδρομητές-χρήστες του Internet με τη βοήθεια του IP (πρωτοκόλλου Internet) και μιας ευρυζωνικής (broadband) σύνδεσης.

Η υπηρεσία αυτή συχνά παρέχεται σε συνδυασμό με «το βίντεο κατ' απαίτηση» (video-on-demand) και μπορεί να περιλαμβάνει ταυτόχρονα και άλλες δικτυακές υπηρεσίες (π.χ. τηλεφωνία μέσω Internet- VoIP), οπότε έχουμε το λεγόμενο triple play (Internet, τηλεφωνία και βίντεο). Το τηλεοπτικό σήμα, που «φέρει» το περιεχόμενο, είναι συνήθως κωδικοποιημένο σε μορφή αναγνωρίσιμη από υπολογιστή ή άλλα ψηφιακά μέσα και διανέμεται μέσω της μεθόδου IP Multicast, με την οποία η πληροφορία μπορεί να αποσταλεί ταυτόχρονα σε πολλούς αποδέκτες- υπολογιστές. Το IPTV έχει καλύτερη ποιότητα εικόνας από την απλή τηλεόραση, προσφέρει ποικιλία περιεχομένου, ευκολία πρόσβασης σε αυτό, με μια εύχρηστη και απλή διεπαφή (EPG-Electronic program guide), και πολλές άλλες δυνατότητες που το καθιστούν μια καθαρά διαδραστική εμπειρία για το χρήστη. Για τη διαδραστική τηλεόραση, βλ. περισσότερα "IPTV Standardization on Track Say Industry Experts". ITU-T Newslog. 27 October 2006. Retrieved 17 January 2012, "ATIS IPTV Exploratory Group Report and Recommendation to the TOPS Council" (PDF). Alliance for Telecommunications Industry Solutions. July 2006. Retrieved 17 January 2012.

διαδραστικά, επιτρέπουν στο χρήστη να παρέμβει και τοποθετηθεί σε πραγματικό χρόνο επί του ζητήματος που τίθεται προς δημόσια συζήτηση. Υπό την έννοια αυτή, «διαδραστική» είναι η ψηφιακή πλατφόρμα, η οποία δημιουργείται όταν στα πλαίσια μια διαδικτυακής ανάρτησης,- για παράδειγμα ενός πολιτικού άρθρου, επιτρέπεται στο χρήστη να σχολιάζει ή να και προσθέτει βίντεο ή φωτογραφίες.

Ωστόσο η διαδραστικότητα, δηλαδή ο εμπλουτισμός της αρχικής ανάρτησης με ήχο και εικόνα, που συχνά συνοδεύει τις πολυμεσικές (multimedia) ιστορίες, είναι δυνατό να αποσπάσει την προσοχή του χρήστη από τα βασικά σημεία της ιστορίας. Για το λόγο αυτό ο δημιουργός της διαδικτυακής πλατφόρμας προτείνεται να διευκολύνει το χρήστη να «εστιάζει» στο θέμα και όταν εκτός του κειμένου, χρησιμοποιεί επίσης γραφήματα ή κινούμενη εικόνα, αυτά θα πρέπει να είναι εύληπτα και σχετικά με το κυρίως θέμα.

Προσέτι, σύμφωνα με το άρθρο 3.6. ΚΔΨΜ, ο σχολιασμός και η κριτική, αποτελεί την πλέον διαδραστική πράξη των επισκεπτών των ψηφιακών μέσων. Ωστόσο, οι ειδικότεροι όροι, με βάση τους οποίους θα επιτρέπεται η πρόσβαση στο κοινό, επαφίενται στην κρίση του κάθε δημοσιογραφικού ομίλου. Προκειμένου να αποφεύγονται σχόλια μίσους ή υβριστικά σχόλια, προτείνεται να υπάρχει ένας διαχειριστής (moderator) της διαδικτυακής πλατφόρμας, *«ο οποίος θα βάζει τάξη στους σχολιαστές, υποχρεώνοντας τους να υιοθετήσουν έναν ευπρεπή τόνο»*, σύμφωνο με τις αξίες που πρεσβεύει ο εκάστοτε δημοσιογραφικός όμιλος. Βέβαια, οι «όροι χρήσης», με τους οποίους ρυθμίζεται η περιήγηση στην πλατφόρμα, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζουν το γεγονός ότι ο «ζωντανός σχολιασμός» (live commenting) είναι ένα μοντέρνο forum ανταλλαγής απόψεων, το οποίο δίνει φωνή στο κοινό και είναι σημαντικό για το μέλλον της δημοσιογραφίας.

Από την άλλη, η διαδραστική εμπειρία είναι συναρπαστική και ο δημόσιος διάλογος γόνιμος, όταν και ο χρήστης του μέσου είναι δεκτικός να ακολουθήσει ορισμένους κανόνες και όχι όταν εκμεταλλεύεται την ανωνυμία του για να εξυβρίσει ή να διαδώσει ρατσιστικά μηνύματα, τα οποία σύμφωνα με τον ΚΔΨΜ πρέπει να διαγράφονται άμεσα. Με όρους κλασσικού ενοχικού δικαίου, αποδεχόμενος τους όρους χρήσης της διαδραστικής πλατφόρμας, ο χρήστης προσχωρεί σε μια σύμβαση (disclaimer)¹⁷⁵, με το μέσο και συμφωνεί να συμμορφώνεται με τους κανόνες του.

¹⁷⁵ Με τον όρο «disclaimer», εκφράζεται η αποδοχή από πλευράς του χρήστη των «όρων χρήσης» του μέσου. Αποδεχόμενος, ο χρήστης, δεσμεύεται να απέχει από ενέργειες, απαγορευμένες από τον κατασκευαστή της πλατφόρμας, λχ να μη δημοσιεύει σχόλια με ρατσιστικό περιεχόμενο.

4. η «επωνυμία» στα ψηφιακά μέσα και «το δικαίωμα στη λήθη»

α. Επωνυμία δημοσιογράφου και δημοσιογραφικής πηγής

Ψηφιακή δημοσιογραφία δεν σημαίνει ασυδοσία. Αυτό πρέπει να γίνει συνείδηση όλων των εμπλεκομένων, με πρώτους τους δημοσιογράφους των ψηφιακών μέσων. Οι επιταγές του ΚΔΨΜ, αναφορικά με την επωνυμία στο ψηφιακό περιβάλλον, στόχο έχουν να ενισχύσουν την αξιοπιστία του ψηφιακού μέσου και παράλληλα να προλάβουν τυχόν παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι οποίες εάν παρά ταύτα, συμβούν, ο θιγόμενος θα γνωρίζει πάντοτε κατά ποιου να στραφεί. Έτσι, ο ΚΔΨΜ επιβάλλει ο δημοσιογράφος του ψηφιακού μέσου να υπογράφει όλα τα δημοσιεύματα του¹⁷⁶. Όταν δεν υπογράφει κάποιος συντάκτης, τότε είτε θα υπογράφει το Μέσο, είτε το ανυπόγραφο δημοσίευμα θεωρείται ότι έχει την υπογραφή της δημοσιογραφικής διεύθυνσης, (άρθρο 3.7 ΚΔΨΜ).

Σε καμία περίπτωση ο δημοσιογράφος δεν χρησιμοποιεί ψευδώνυμα, σύνθετους χαρακτήρες ή φανταστικά ονόματα, ηλικίες, τοποθεσίες και ημερομηνίες. Επίσης, ο «τίτλος – μαγνήτης» του δημοσιεύματος (click bait), θα πρέπει να συντάσσεται με επιμέλεια, ώστε να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, καθώς είναι δεοντολογικά *«αδιανόητο να κατασκευάζονται ειδήσεις»* και τίποτε απολύτως σε ένα ειδησεογραφικό θέμα δεν θα πρέπει να είναι *«αποκύημα της φαντασίας»* του δημοσιογράφου. Έπειτα, εφόσον ο δημοσιογραφικός κανόνας είναι ότι επώνυμος συντάκτης και επώνυμη «πηγή»¹⁷⁷ ισούται με μεγαλύτερη αξιοπιστία της είδησης, ο δημοσιογράφος καλείται να είναι ιδιαίτερα διστακτικός απέναντι σε «πηγές» που ενώ τον πλησιάζουν αυτόβουλα και του ζητούν να δημοσιεύει μια πληροφορία, εν συνεχεία επιζητούν τη ανωνυμία τους¹⁷⁸, (άρθρο 4 ΚΔΨΜ).

¹⁷⁶ Στο ίδιο μήκος κύματος, ο δημοσιογράφος απαγορεύεται να αποκρύπτει την ταυτότητα του, παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όταν λχ από την αποκάλυψη κινδυνεύει η ζωή του, ως ισχύει για τους πολεμικούς ανταποκριτές, (άρθρο 6.1 ΚΔΨΜ, Πρακτικές).

¹⁷⁷ Μάλιστα, ο δημοσιογράφος, προτρέπει όχι μόνο να κατονομάζει την πηγή του αλλά, εφόσον είναι εφικτό, να παραπέμπει με υπερσύνδεσμο απευθείας πηγή του, (άρθρο 4 ΚΔΨΜ, Πρακτικές).

¹⁷⁸ «η πληροφορία πάντα έχει όνομα, το ίδιο και ο Πληροφοριοδότης», άρθρο 4.3, ΚΔΨΜ.

Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι ο δημοσιογράφος δεν είναι σε θέση να κρίνει ότι κάποτε η ανωνυμία της πηγής, δεν βλάπτει το κύρος της ενημέρωσης αλλά αντίθετα είναι κοινωνικά επιβεβλημένη. Επί παραδείγματι, εν μέσω του καθημερινού φόβου των τρομοκρατικών επιθέσεων, στρατιωτικά μυστικά αποκαλύπτονται μόνο εφόσον θεωρηθεί ότι δεν διακινδυνεύεται η κρατική ασφάλεια και το δημόσιο συμφέρον. Επιπλέον, στοιχεία εφήβων αυτοχείρων, κατά συρροή δολοφόνων, θυμάτων ή δραστών σεξουαλικών επιθέσεων ή σχολικού εκφοβισμού, δημοσιοποιούνται μόνον εφόσον το επιτρέψει η Δικαιοσύνη, προς αποφυγή του κοινωνικού στιγματισμού και αντιποίνων. Αντιφρονούντες ή ομοφυλόφιλοι ακτιβιστές, προστατεύονται απολύτως, εάν σταθμιστεί ότι η αποκάλυψη της ταυτότητας τους εγκυμονεί κινδύνους για τη σωματική ακεραιότητα ή ζωή τους.

β. Το δικαίωμα στη λήθη

Πολύ ενδιαφέρουσα είναι η προσέγγιση του Κώδικα σε ό,τι αφορά στο «δικαίωμα στη λήθη» (the right to be forgotten), στο οποίο αναφέρεται και το αναγνωρίζει ρητώς ως *σύγχρονο ατομικό δικαίωμα* (άρθρο 4.3. ΚΔΨΜ), ισάξιας σημασίας με την ελευθερία του τύπου και το δικαίωμα του κοινού στην πληθωρική πληροφόρηση .

Σε επίπεδο ευρωπαϊκού δικαίου, σύμφωνα με το άρθρο 17 του Κανονισμού 2016/679, «δικαίωμα στη λήθη», ονομάζεται το δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων να ζητήσει από τον υπεύθυνο επεξεργασίας τη διαγραφή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ¹⁷⁹ που το αφορούν, εφόσον συντρέχουν οι παρακάτω προϋποθέσεις:

Α) τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δεν είναι πλέον απαραίτητα σε σχέση με τους σκοπούς για τους οποίους συλλέχθηκαν ή υποβλήθηκαν κατ' άλλο τρόπο σε επεξεργασία,

¹⁷⁹ Για τους σκοπούς του Κανονισμού, ως «δεδομένο προσωπικού χαρακτήρα» ορίστηκε : κάθε πληροφορία που αφορά ταυτοποιημένο ή ταυτοποιήσιμο φυσικό πρόσωπο («υποκείμενο των δεδομένων»)· το ταυτοποιήσιμο φυσικό πρόσωπο είναι εκείνο του οποίου η ταυτότητα μπορεί να εξακριβωθεί, άμεσα ή έμμεσα, ιδίως μέσω αναφοράς σε αναγνωριστικό στοιχείο ταυτότητας, όπως όνομα, σε αριθμό ταυτότητας, σε δεδομένα θέσης, σε επιγραμμικό αναγνωριστικό ταυτότητας ή σε έναν ή περισσότερους παράγοντες που προσιδιάζουν στη σωματική, φυσιολογική, γενετική, ψυχολογική, οικονομική, πολιτιστική ή κοινωνική ταυτότητα του εν λόγω φυσικού προσώπου, (άρθρο 4, Ορισμοί).

Β) το υποκείμενο των δεδομένων ανακαλεί τη συγκατάθεση επί της οποίας βασίζεται η επεξεργασία σύμφωνα με το άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο α) ή το άρθρο 9 παράγραφος 2 στοιχείο α) και δεν υπάρχει άλλη νομική βάση για την επεξεργασία,

Γ) το υποκείμενο των δεδομένων αντιτίθεται στην επεξεργασία σύμφωνα με το άρθρο 21 παράγραφος 1 και δεν υπάρχουν επιτακτικοί και νόμιμοι λόγοι για την επεξεργασία ή το υποκείμενο των δεδομένων αντιτίθεται στην επεξεργασία σύμφωνα με το άρθρο 21 παράγραφος 2,γ),

Δ) τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα υποβλήθηκαν σε επεξεργασία παράνομα,

Ε) τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να διαγραφούν, ώστε να τηρηθεί νομική υποχρέωση βάσει του ενωσιακού δικαίου ή του δικαίου κράτους μέλους, στην οποία υπόκειται ο υπεύθυνος επεξεργασίας,

Στ) τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα έχουν συλλεχθεί σε σχέση με την προσφορά υπηρεσιών της κοινωνίας των πληροφοριών που αναφέρονται στο άρθρο 8 παράγραφος 1.

Περαιτέρω, σύμφωνα με την παρ. 2 του ίδιου άρθρου, πρέπει να διαγράφονται και οι σύνδεσμοι και οι αναπαραγωγές δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ο δε υπεύθυνος επεξεργασίας πρέπει να ενημερώνει όσους έχουν προβεί στις σχετικές ενέργειες. Το δικαίωμα στη λήθη ασκείται χωρίς να απαιτείται η επίκληση ή απόδειξη κάποιας ζημίας από πλευράς του υποκειμένου των δεδομένων.

Όπως είναι γνωστό, η καταγραφή μιας πληροφορίας σε ψηφιακό φορέα, διασώζει τα δεδομένα στο διηνεκές. Το δικαίωμα στη λήθη, η αξίωση δηλαδή του ατόμου να διαγράφονται οι πληροφορίες που το αφορούν, ώστε να μην είναι ανιχνεύσιμο το παρελθόν του από τους άλλους και να μην χρειάζεται να έρχεται διαρκώς αντιμέτωπο με αυτό, είναι ίσως το ύψιστο ατομικό δικαίωμα στην ψηφιακή εποχή και εκπηγάζει ευθέως από το δικαίωμα στην πληροφοριακή αυτοδιάθεση. Είναι το δικαίωμα του καθενός μας να διαγράψει το παρελθόν του, στην εποχή της απόλυτης «ψηφιακής μνήμης» όπου όλα καταγράφονται, συχνά χωρίς τη συναίνεση μας¹⁸⁰ και πρέπει να γίνεται σεβαστό από τους δημοσιογράφους και το κοινό, με ελάχιστες εξαιρέσεις.

¹⁸⁰ Ιωάννη Ιγγλεζάκη, Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015.

Οι εξαιρέσεις από το δικαίωμα του ατόμου να διαγράφονται πληροφορίες που το αφορούν, προβλέπονται, με βάση την παρ. 3 του άρθρου 17 του Κανονισμού 2016/679, σε πέντε πολύ συγκεκριμένες υποπεριπτώσεις. Μεταξύ αυτών των εξαιρέσεων, περιλαμβάνεται η δυνατότητα της διατήρησης των δεδομένων, για την άσκηση του δικαιώματος ελευθερίας της έκφρασης και του δικαιώματος στην ενημέρωση, (περίπτωση α)¹⁸¹.

Παρά τη ρητή νομοθετική πρόβλεψη, αξίζει να σημειωθεί ότι το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής ένωσης (ΔΕΕ), στο πρόσφατο παρελθόν, φάνηκε μάλλον απρόθυμο να εφαρμόσει την εξαίρεση, - να κρίνει δηλαδή το δικαίωμα της ενημέρωσης, αξιότερο προστασίας από το ατομικό δικαίωμα στη λήθη. Συγκεκριμένα, με την απόφασή του της 13ης Μαΐου 2014, με αφορμή την υπόθεση C-131/12 (Google Spain)¹⁸², το ΔΕΕ αναγνώρισε το δικαίωμα του υποκειμένου να διαγράφονται προσωπικά

Για το δικαίωμα στη λήθη, βλ. επίσης Φερενίκη Παναγοπούλου-Κουντατζή, *Το δικαίωμα στη λήθη στην εποχή της αβάσταχτης μνήμης: Σκέψεις αναφορικά με την Πρόταση Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων*, Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου 2012, σ. 264 επ.

¹⁸¹ Οι υπόλοιπες εξαιρέσεις συνδέονται περισσότερο με το εθνικό δίκαιο των κρατών – μελών και αφορούν στις εξής περιπτώσεις : β) την τήρηση νομικής υποχρέωσης που επιβάλλει την επεξεργασία βάσει του δικαίου της Ένωσης ή του δικαίου κράτους μέλους στο οποίο υπάγεται ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή για την εκπλήρωση καθήκοντος που εκτελείται προς το δημόσιο συμφέρον ή κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας που έχει ανατεθεί στον υπεύθυνο της επεξεργασίας, γ) για λόγους δημόσιου συμφέροντος στον τομέα της δημόσιας υγείας σύμφωνα με το άρθρο 9 παράγραφος 2 στοιχεία η) και θ), καθώς και το άρθρο 9 παράγραφος 3,δ) για σκοπούς αρχειοθέτησης προς το δημόσιο συμφέρον, για σκοπούς επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας ή για στατιστικούς σκοπούς σύμφωνα με το άρθρο 89 παράγραφος 1, εφόσον το δικαίωμα που αναφέρεται στην παράγραφο 1 είναι πιθανόν να καταστήσει αδύνατη ή να εμποδίσει σε μεγάλο βαθμό την επίτευξη σκοπών της εν λόγω επεξεργασίας, ή ε) για τη θεμελίωση, άσκηση ή υποστήριξη νομικών αξιώσεων.

¹⁸² Τα πραγματικά περιστατικά που απασχόλησαν το Δικαστήριο, αφορούσαν την αντιδικία μεταξύ, αφενός, της Google Spain SL και της Google Inc. και αφετέρου, της Agencia Española de Protección de Datos (ισπανική Αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων) και του M. Costeja González, η οποία ξεκίνησε επειδή η Αρχή έλανε δεκτή την καταγγελία που υπέβαλε ο M. Costeja González κατά των δύο προαναφερθεισών εταιριών και επιβλήθηκε στην Google Inc. η υποχρέωση, α) να λάβει τα αναγκαία μέτρα για τη διαγραφή από το ευρετήριό της των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν τον M. Costeja González και β) να καταστήσει ανέφικτη τη μελλοντική πρόσβαση στα δεδομένα αυτά.

Εν συνεχεία, υπεβλήθη αίτηση έκδοσης προδικαστικής απόφασης ενώπιον του ΔΕΕ, με ζητούμενο την ερμηνεία των άρθρων 2, στοιχεία β' και δ', 4, παράγραφος 1, στοιχεία α' και γ', 12, στοιχείο β', και 14, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', της οδηγίας 95/46/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Οκτωβρίου 1995,

για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ L 281, σ. 31), καθώς και του άρθρου 8 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

Συγκεκριμένα, τις 5 Μαρτίου 2010, ο M. Costeja González, ισπανικής ιθαγένειας και κάτοικος Ισπανίας, υπέβαλε στην Αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων, καταγγελία κατά της La Vanguardia Ediciones SL, η οποία εκδίδει καθημερινή εφημερίδα μεγάλης κυκλοφορίας, ιδίως στην Καταλονία (Ισπανία) καθώς και κατά της Google Spain και της Google Inc. Η καταγγελία αυτή υποβλήθηκε για τον λόγο ότι όταν ένας χρήστης του διαδικτύου εισήγαγε το ονοματεπώνυμο του M. Costeja González στη μηχανή αναζήτησης της Google, εμφανίζονταν σύνδεσμοι προς δύο σελίδες της εφημερίδας *La Vanguardia*, αντιστοίχως της 19ης Ιανουαρίου και της 9ης Μαρτίου 1998, στις οποίες περιλαμβανόταν ανακοίνωση, με μνεία του ονοματεπώνυμου του M. Costeja González, για πλειστηριασμούς ακινήτων κατόπιν κατάσχεσης που επιβλήθηκε λόγω κοινωνικοασφαλιστικών οφειλών.

Με την καταγγελία του, ο M. Costeja González ζητούσε, αφενός, να υποχρεωθεί η *La Vanguardia* να απαλείψει ή να τροποποιήσει τις ως άνω σελίδες, ώστε να μην εμφανίζονται πλέον τα σχετικά με αυτόν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα ή να χρησιμοποιήσει τα εργαλεία που προσφέρουν οι μηχανές αναζήτησης προκειμένου να προστατευθούν τα δεδομένα αυτά. Αφετέρου, ζήτησε να υποχρεωθεί η Google Spain ή η Google Inc. να διαγράψει ή να αποκρύψει τα προσωπικά δεδομένα του ώστε να μην εμφανίζονται πλέον στα αποτελέσματα αναζήτησης και να μην περιλαμβάνονται πλέον σε συνδέσμους της *La Vanguardia*. Ο M. Costeja González επισήμανε ιδιαίτερος ότι η διαδικασία κατάσχεσης που είχε κινηθεί εναντίον του, είχε ολοκληρωθεί και διευθετηθεί εδώ και πολύ καιρό και ότι οποιαδήποτε μνεία της διαδικασίας αυτής ήταν περιττή.

Με απόφαση της 30ής Ιουλίου 2010, η Αρχή απέρριψε την εν λόγω καταγγελία κατά το μέρος που αφορούσε την *La Vanguardia*, εκτιμώντας ότι η εκ μέρους της δημοσίευση των επίμαχων πληροφοριών ήταν από νομικής άποψης δικαιολογημένη, δεδομένου ότι πραγματοποιήθηκε κατ' εντολή του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων και είχε ως σκοπό να δώσει τη μεγαλύτερη δυνατή δημοσιότητα στη διαδικασία του πλειστηριασμού ώστε να προσελκύσει τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό ενδιαφερομένων.

Αντιθέτως, η ως άνω καταγγελία έγινε δεκτή κατά το μέρος που αφορούσε την Google Spain και την Google Inc. Η Αρχή έκρινε συναφώς ότι οι φορείς εκμετάλλευσης μηχανών αναζήτησης υπόκεινται στη νομοθεσία περί προστασίας των δεδομένων, δεδομένου ότι προβαίνουν σε επεξεργασία δεδομένων για την οποία φέρουν ευθύνη και ότι ασκούν δραστηριότητες ενδιάμεσου στην κοινωνία της πληροφορίας. Η Αρχή εκτίμησε ότι έχει την εξουσία να επιβάλλει την υποχρεωτική απόσυρση των δεδομένων καθώς και την απαγόρευση πρόσβασης των φορέων εκμετάλλευσης μηχανών αναζήτησης σε ορισμένα δεδομένα, εφόσον κρίνει ότι ο γεωγραφικός εντοπισμός τους ή η διάδοσή τους ενδέχεται να θίγουν το θεμελιώδες δικαίωμα της προστασίας των δεδομένων και την αξιοπρέπεια του προσώπου εν ευρεία εννοία, στην οποία εμπίπτει επίσης η απλή βούληση του ενδιαφερόμενου προσώπου να μην καθίστανται γνωστά τα δεδομένα του σε τρίτους. Η Αρχή έκρινε ότι η υποχρέωση αυτή μπορεί να βαρύνει απευθείας τους φορείς εκμετάλλευσης μηχανών αναζήτησης, χωρίς να είναι απαραίτητη η διαγραφή των

δεδομένα που το αφορούν και τα οποία περιλαμβάνονται στις λίστες αποτελεσμάτων των μηχανών αναζήτησης πληροφοριών στο Διαδίκτυο, μετά από μια έρευνα, βάσει του ονοματεπωνύμου του υποκειμένου των δεδομένων.

Ωστόσο, με την απόφαση αυτή, αναγνωρίστηκε περιορισμένα το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη, καθώς η διαγραφή των δεδομένων διατάχθηκε μόνο ως προς την αναζήτηση πληροφοριών δημοσιευμένων σε ιστοσελίδες που γίνεται με βάση το όνομα ενός προσώπου και ως αποδέκτες έχει τις μηχανές αναζήτησης, όπως είναι η Google, και όχι τους ίδιους τους παρόχους, δηλ. τους κατόχους ιστοσελίδων, στις οποίες δημοσιεύονται οι σχετικές πληροφορίες¹⁸³.

δεδομένων ή των πληροφοριών από τον ιστότοπο εντός του οποίου περιλαμβάνονται, ιδίως όταν η διατήρηση των πληροφοριών αυτών στον εν λόγω ιστότοπο έχει ως δικαιολογητικό της έρευνα ορισμένη διάταξη νόμου.

Η Google Spain και η Google Inc. προσέβαλαν, καθεμία χωριστά, την εν λόγω απόφαση ενώπιον του Εθνικού Δικαστηρίου (AUDENTIA), το οποίο, αφού αποφάσισε τη συνεκδίκαση των υποθέσεων, υπέβαλε τα άνω προδικαστικά ερωτήματα στο ΔΕΕ, το οποίο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Μηχανή Αναζήτησης εμπίπτει στην έννοια «υπεύθυνου επεξεργασίας, ακόμα και όταν αποθηκεύει προσωρινά πληροφορίες που δημοσιεύουν τρίτοι, εφόσον αυτές είναι προσωπικά δεδομένα και επομένως υποχρεούται να υποχρεούται να απαλείφει από τον κατάλογο αποτελεσμάτων, ο οποίος εμφανίζεται κατόπιν αναζήτησης που έχει διενεργηθεί με βάση το ονοματεπώνυμο ενός προσώπου, συνδέσμους προς δημοσιευμένες από τρίτους ιστοσελίδες που περιέχουν πληροφορίες σχετικές με το πρόσωπο αυτό, και στην περίπτωση κατά την οποία το ονοματεπώνυμο αυτό ή οι πληροφορίες αυτές δεν έχουν διαγραφεί προηγουμένως ή ταυτοχρόνως από τις ως άνω ιστοσελίδες, η υποχρέωση δε αυτή ισχύει ακόμη και όταν αυτή καθαυτή η δημοσίευση των επίμαχων πληροφοριών στις εν λόγω ιστοσελίδες είναι νόμιμη.

Το δικαίωμα στη λήθη δηλαδή, κρίθηκε ότι υπερέχει όχι μόνο του οικονομικού συμφέροντος του φορέα εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης, αλλά και του συμφέροντος του κοινού να αποκτήσει πρόσβαση στην πληροφορία αυτή στο πλαίσιο αναζήτησης με βάση το ονοματεπώνυμο του εν λόγω υποκειμένου.

¹⁸³ Έτσι, αναγνωρίστηκε το εύλογο και νόμιμο της διατήρησης των δεδομένων στην ιστοσελίδα της ισπανικής εφημερίδας, με το σκεπτικό ότι το δικαίωμα στη λήθη υποχωρεί, όταν «για ειδικούς λόγους, όπως ο ρόλος που διαδραματίζει το εν λόγω υποκείμενο στον δημόσιο βίο, προκύπτει ότι η επέμβαση στα θεμελιώδη δικαιώματα του υποκειμένου δικαιολογείται από το υπέρτερο συμφέρον του κοινού για πρόσβαση στην επίμαχη πληροφορία συνεπεία της εμφάνισής της στον προαναφερθέντα κατάλογο».

Πιο πρόσφατα, σε εθνικό επίπεδο και συγκεκριμένα στην υπόθεση Savage κατά της Ιρλανδικής Αρχής Προστασίας Δεδομένων [DPC] (9 Φεβρουαρίου 2018), το Ιρλανδικό Ανώτατο Δικαστήριο εξέδωσε την πρώτη του απόφαση σχετικά με το "δικαίωμα στη λήθη" στην Ιρλανδία. Η υπόθεση ήχθη προς δικαστική κρίση μετά από καταγγελία στην DPC σχετικά με την άρνηση της Google να διαγράψει έναν σύνδεσμο URL σε μια ιστοσελίδα ενός φόρουμ συζήτησης. Το Δικαστήριο απασχόλησαν τα εξής πραγματικά περιστατικά : ο Savage συμμετείχε ως υποψήφιος στις τοπικές κυβερνητικές εκλογές τον Μάιο του 2014. Το προεκλογικό του φυλλάδιο, αναρτήθηκε από κάποιο χρήστη του διαδικτύου, με τον τίτλο "Homophobic Candidate North County Dublin" στο δικτυακό φόρουμ συζήτησης Reddit.com. Τον Αύγουστο του 2014, ο Savage παραπονέθηκε στη Google ότι όταν το όνομά του πληκτρολογείται σε αναζήτηση Google, τα αποτελέσματα εμφάνιζαν τη συγκεκριμένη συζήτηση που τον χαρακτήριζε ως ομοφοβικό. Η Google απάντησε στην καταγγελία ισχυριζόμενη ότι, καθώς ο κ. Savage κατείχε δημόσιο αξίωμα, το δημόσιο συμφέρον κέρδιζε στη στάθμιση της ιδιωτικής του ζωής. Το Ανώτατο Δικαστήριο της Ιρλανδίας διαπίστωσε, ότι η Google δεν εκτελεί εν προκειμένω λειτουργία επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, ώστε να επέμβει στη συγκεκριμένη διαδικτυακή ανάρτηση, λχ αφαιρώντας τα εισαγωγικά.

Στην Ελλάδα, ψηφίστηκε ο νόμος 4624/2019, με σκοπό τη λήψη μέτρων εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της Οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων, εφεξής: ΓΚΠΔ). Με τον ίδιο νόμο ενσωματώθηκε στην εθνική έννομη τάξη, η Οδηγία (ΕΕ) 2016/680 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, διερεύνησης, ανίχνευσης ή δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της απόφασης - πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου.

Σύμφωνα με το αρθρ.56 παρ 2 του ν.4624/2019, «Το υποκείμενο των δεδομένων έχει το δικαίωμα να ζητά χωρίς καθυστέρηση από τον υπεύθυνο επεξεργασίας τη διαγραφή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν, όταν η επεξεργασία τους παραβιάζει τις διατάξεις του παρόντος Κεφαλαίου, η γνώση των δεδομένων αυτών δεν είναι πλέον απαραίτητη για την εκτέλεση καθηκόντων ή τα δεδομένα αυτά πρέπει να έχουν διαγραφεί, προκειμένου ο υπεύθυνος επεξεργασίας να εκπληρώσει νόμιμη υποχρέωσή του».

3. Αντί της διαγραφής, ο υπεύθυνος επεξεργασίας περιορίζει την επεξεργασία, όταν:

- α) υπάρχει λόγος να υποτεθεί ότι η διαγραφή θα έβλαπτε τα έννομα συμφέροντα του υποκειμένου των δεδομένων,
- β) τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα επιβάλλεται να διατηρηθούν, εφόσον χρησιμεύουν ως αποδεικτικά μέσα για τους σκοπούς του άρθρου 43, ή
- γ) η διαγραφή θα ήταν αδύνατη ή θα συνεπαγόταν δυσανάλογη προσπάθεια λόγω του ειδικού τρόπου αποθήκευσης¹⁸⁴.

5. Συνεντεύξεις, paparazzi και drone

Σε ο,τι αφορά στον τρόπο διεξαγωγής των συνεντεύξεων, δηλαδή των λογής συζητήσεων που φιλοξενούνται στα ψηφιακά μέσα, οι κανόνες της κλασσικής δημοσιογραφίας (ακρίβεια στην

¹⁸⁴ Η διάταξη εναρμονίζεται με το άρθρο 16 της Οδηγίας 680/2016 σύμφωνα με το οποίο :

1. Τα κράτη μέλη προβλέπουν το δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων να εξασφαλίζει από τον υπεύθυνο επεξεργασίας, χωρίς άσκοπη καθυστέρηση, τη διόρθωση ανακριβών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν. Έχοντας υπόψη τον σκοπό της επεξεργασίας, τα κράτη μέλη προβλέπουν ότι το υποκείμενο των δεδομένων έχει το δικαίωμα να απαιτήσει τη συμπλήρωση ελλিপών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, μεταξύ άλλων και μέσω της παροχής συμπληρωματικής δήλωσης.
2. Τα κράτη μέλη προβλέπουν την υποχρέωση του υπεύθυνου επεξεργασίας να διαγράφει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα χωρίς άσκοπη καθυστέρηση και προβλέπουν το δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων να εξασφαλίζει από τον υπεύθυνο επεξεργασίας τη διαγραφή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν χωρίς άσκοπη καθυστέρηση, εάν η επεξεργασία παραβιάζει τα τις διατάξεις που θεσπίζονται δυνάμει των άρθρων 4, 8 ή 10 ή εάν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να διαγραφούν προκειμένου να τηρηθεί εκ του νόμου υποχρέωση του υπευθύνου επεξεργασίας.
3. Αντί της διαγραφής, ο υπεύθυνος επεξεργασίας περιορίζει την επεξεργασία, εάν: α) η ακρίβεια των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αμφισβητηθεί από το υποκείμενο των δεδομένων και δεν μπορεί να διαπιστωθεί το κατά πόσον αυτά είναι ακριβή ή ανακριβή, β) επιβάλλεται να διατηρηθούν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για σκοπούς απόδειξης.

απόδοση των λεγομένων του ερωτώμενου, «off the record, ανωνυμία, κλπ) μεταφέρονται και στο πεδίο των ψηφιακών μέσων. Επιπλέον, ο δημοσιογράφος της διαδικτυακής πλατφόρμας, οφείλει να αναφέρει στο κοινό το χρόνο της συνέντευξης και τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιήθηκε, προς αποφυγή στρεβλώσεων που είναι ευχερέστερες στο ψηφιακό περιβάλλον, (άρθρο 4.4, ΚΔΨΜ).

Έπειτα, γίνεται λόγος για τη δύναμη της εικόνας. Σήμερα, σχεδόν πάντα, το ψηφιακό ρεπορτάζ θα συνοδεύεται από εικόνα και ενδεχομένως και ήχο (βίντεο). Η πρακτική αυτή διευκολύνθηκε πολύ από τη τεχνολογία των drones¹⁸⁵, των μη επανδρωμένων ιπτάμενων μηχανών, που κατέστησαν εφικτή τη λήψη φωτογραφιών και βίντεο από απόσταση, ακόμη και σε χώρους με συνήθως απαγορευμένη την πρόσβαση σε δημοσιογράφους (λχ ιδιωτικούς). Χωρίς να δαιμονοποιείται η κατηγορία των ψηφιακών μέσων που ασχολούνται με το εγχώριο και διεθνές lifestyle¹⁸⁶ (gossip media), ο ΚΔΨΜ, υποχρεώνει τα μέσα αυτά να προβούν σε δημόσια δήλωση προς το κοινό, με την οποία να το

¹⁸⁵ Μη επανδρωμένες ιπτάμενες μηχανές γενικά (Unmanned Aerial vehicles - UAV ή Remotely piloted systems - RPS), ονομάζονται τα κάθε είδους ιπτάμενα μηχανήματα που κινούνται: 1) στον αέρα (πάνω από την επιφάνεια της Γης), 2) στην επιφάνεια της θάλασσας και 3) υπό τη θάλασσα, αυτόνομα (χωρίς πιλότο ή κυβερνήτη), προγραμματισμένα ή τηλεκατευθυνόμενα, (αερομοντέλα) σε μορφή μικρού αεροπλάνου ή ελικοπτέρου με έναν ή περισσότερους κινητήρες και έλικες συντονισμένους για πλήρως ελεγχόμενη πτήση από ειδικό πρόγραμμα ή χειριστήριο εδάφους. Αρχικά, κατασκευάστηκαν για κατασκοπευτικούς σκοπούς από τις μυστικές υπηρεσίες .

Πρόσφατα, όμως, τα drones εισήλθαν δυναμικά στον τομέα της ψυχαγωγίας, λόγω των πλεονεκτημάτων που συνδυάζουν. Στην απλούστερη μορφή τους τα drones, ως τηλεκατευθυνόμενα, διαθέτουν ενσωματωμένη κάμερα που καταγράφει πανοραμικά, εντυπωσιακά πλάνα και μπορούν συνήθως να πετάξουν μέχρι και 50 μέτρα μακριά.

Για την τεχνολογία και τους σκοπούς που μπορούν να εξυπηρετήσουν οι μη επανδρωμένες ιπτάμενες μηχανές σε καιρό ειρήνης,. Μαγκίρης, Βαγγέλης: «UAV και MAV: Τα ιπτάμενα ρομπότ», *Περισκόπιο της Επιστήμης*, τεύχος 219 (Ιούλιος-Αύγουστος 1998), σσ. 66-75.

¹⁸⁶ Ο όρος «lifestyle», από άποψη κοινωνιολογική, υποδεικνύει τα ενδιαφέροντα, τις συνήθειες, τις προτιμήσεις και τις συμπεριφορές ενός ή περισσότερων ατόμων ή μιας κουλτούρας και εισήχθη για πρώτη φορά το 1929 από τον Αυστριακό ψυχολόγο Alfred Adler στο έργο του «The Case of Miss R». Ο Adler χρησιμοποίησε τον όρο για να περιγράψει το χαρακτήρα ενός ατόμου, ως αυτός διαμορφώνεται από τα βιώματα της παιδικής ηλικίας. Βλ. περισσότερα, Rudolf Dreikurs (1935): *An Introduction to Individual Psychology*. London: Kegan Paul, Trench Trubner & Co. Ltd. - New edition 1983: London & New York: Routledge.

πληροφορούν για το εάν ασπάζονται τη «σχολή παπαράτσι»¹⁸⁷ και σε καταφατική περίπτωση, να ξεκαθαρίσουν ότι ακούν αυτό το είδος της δημοσιογραφίας.

Επίσης, τα ψηφιακά μέσα θα πρέπει να απέχουν από τη δημοσίευση επεξεργασμένων φωτογραφιών και να μη χρησιμοποιούν αντίστοιχο λογισμικό. Ακόμη και στην περίπτωση που η χρήση της τεχνολογίας «pixel», είναι απαραίτητη, προκειμένου λχ. να μην αποκαλυφθεί το πρόσωπο ενός παιδιού, το μέσο υποχρεούται να γνωρίσει στο κοινό ότι η συγκεκριμένη φωτογραφία, είναι ψηφιακά επεξεργασμένη, (άρθρο 4.4 ΚΔΨΜ).

Ιδιαίτερα ευαίσθητο είναι το ζήτημα της στάσης του δημοσιογράφου – φωτορεπόρτερ, όταν αντιληφθεί ότι με τη δημοσίευση μιας φωτογραφίας ή την απλή παρουσία του με την κάμερα του, στα πλαίσια της κάλυψης ενός γεγονότος της επικαιρότητας, είναι δυνατό να ερεθίσει τους εμπλεκόμενους, ώστε να προβούν σε ακρότητες, λχ προς παραδειγματισμό¹⁸⁸ ή να οξύνει ακόμη περισσότερο ένα δυσάρεστο συναίσθημα. Προς αποφυγή παρόμοιων καταστάσεων, ο φωτογράφος ή οπερατέρ που ενώ παρίσταται και καταγράφει μια σκηνή βίας, συνειδητοποιεί ότι το υλικό του, μπορεί να χρησιμοποιηθεί προπαγανδιστικά, υποχρεούται να απομακρύνεται διακριτικά και να «τραβά» πιο μακρινά πλάνα. Η κάλυψη από απόσταση, ώστε να μην ξεχωρίζουν τα πρόσωπα και οι αντιδράσεις τους, επιβάλλεται επίσης, όταν ο δημοσιογράφος καταγράφει μια στιγμή πένθους ή φυσικής καταστροφής.

Αυτονόητα, πάντοτε το ψηφιακό μέσο μεριμνά, ώστε να γίνεται ρητή μνεία, στην περίπτωση που το ρεπορτάζ περιλαμβάνει και «πλάνα αρχείου», ώστε να μην προκύπτει σύγχυση στη συνείδηση του κοινού ότι αυτό που βλέπει συμβαίνει τώρα, ενώ ιδιαίτερη προσοχή επιδεικνύεται στο λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί ο δημοσιογράφος¹⁸⁹ ή ένα δημόσιο πρόσωπο. Ειδικά, ως προς τις χυδαιολογίες, τα

¹⁸⁷ Στο ζήτημα των «παπαράτσι», θα επανέλθουμε διεξοδικά στο δεύτερο μέρος, στα πλαίσια του δικαιώματος δημοσιότητας.

¹⁸⁸ Χαρακτηριστικό, το πρόσφατο παράδειγμα της διαρροής βίντεο, το οποίο κατέγραφε άνδρες, Σύρους πρόσφυγες, οι οποίοι είχαν εισέρθει παράνομα στην Τουρκία, να βασανίζονται από τον τουρκικό Στρατό με ποικίλους τρόπους, μεταξύ των οποίων, ο ξυλοδαρμός και ο εξαναγκασμός να κυκλοφορούν με γυναικεία εσώρουχα. Το βίντεο σόκαρε την παγκόσμια κοινή γνώμη και εξαγγέλθηκε η τιμωρία των υπευθύνων, ωστόσο οι συγκεκριμένοι πρόσφυγες, δεν δικαιώθηκαν ασύλου, αλλά απελάθηκαν στη Συρία, ώστε οι κακουχίες που υπέστησαν να λειτουργήσουν αποτρεπτικά για τους συμπολίτες τους.

¹⁸⁹ Έτσι, προς αποφυγή ρατσιστικής έκρηξης, προτείνεται να χρησιμοποιείται από το δημοσιογράφο ο όρος «μετανάστης χωρίς έγγραφα» αντί του «λαθρομετανάστης», ενώ ο σεβασμός στην αξία του ανθρώπου επιβάλλει ένα διαφυλικό άτομο,

ψηφιακά μέσα προσφέρουν το πλεονέκτημα «του προειδοποιητικού μηνύματος», ώστε όταν το ακατάλληλο περιεχόμενο αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της είδησης¹⁹⁰, οι γονείς να είναι σε θέση να προστατεύσουν τα παιδιά τους από την έκθεση σε αυτό¹⁹¹, (άρθρο 7.1 ΚΔΨΜ).

6. Η πνευματική ιδιοκτησία στα ψηφιακά μέσα

α. Δογκλοπή και «byline»

Σύμφωνα με το άρθρο 8.2 του ΚΔΨΜ, μολονότι στην εποχή του διαδικτύου, η ιδιοποίηση κειμένων, εικόνων, ήχων και γραφικών, συνιστά μεγάλο πειρασμό για το δημοσιογράφο, ο τελευταίος πρέπει να την αποκηρύσσει κατηγορηματικά.

Σε ο,τι αφορά τα κείμενα, η υπογραφή του συντάκτη, πέραν της γνησιότητας του δημοσιεύματος, καταδεικνύει ότι πρόκειται για δικό του πνευματικό δημιούργημα, του οποίου δεν επιτρέπεται η χρήση χωρίς άδεια¹⁹². Ταυτόχρονα θα πρέπει να υπάρχει ένα σαφές και αναλυτικό

να αναφέρεται από το δημοσιογράφο με το σημερινό του φύλο, (άρθρο 5 ΚΔΨΜ). Επίσης, προτείνεται η χρήση της φράσης «αφαίρεσε τη ζωή του» αντί «αυτοκτόνησε», (άρθρο 7.3 ΚΔΨΜ)

¹⁹⁰ Κάποτε, το να χρησιμοποιεί χυδαιολογίες ένα δημόσιο πρόσωπο είναι από μόνο του είδηση. Στον ΚΔΨΜ, χρησιμοποιείται χαρακτηριστικά το παράδειγμα της μνημειώδους αθυροστομίας του Ζαν Κλοντ Γιουνκέρ, με το οποίο έχουν ασχοληθεί ουκ ολίγες φορές τα ενημερωτικά μέσα.

¹⁹¹ Στο ίδιο πνεύμα, θεωρείται αντιδεοντολογικό το «εντυπωσιοθηρικό, αιματοβαμμένο ή ακραία αισθησιακό υλικό», (άρθρο 7.2.ΚΔΨΜ) και απαγορεύεται η αυτοκτονία να περιγράφεται ως ρομαντική ή ηρωική πράξη, (άρθρο 7.3).

¹⁹² Παγκόσμια εξαίρεση αποτελεί η έγκυρη εφημερίδα «ECONOMIST», όπου σχεδόν όλα τα άρθρα (εξαιρουμένων των μπλογκ), δημοσιεύονται ανώνυμα. Η εφημερίδα δικαιολογείται ότι η πρακτική αυτή είναι κάτι σαν παράδοση και επιπλέον καταδεικνύει ότι τα κείμενα είναι προϊόν συνεργασίας μεταξύ των αρθρογράφων, βλ. περισσότερα, "Why are The Economist's writers anonymous?". The Economist. 4 September 2013. ISSN 0013-0613.

οργανόγραμμα με τα άτομα που στελεχώνουν το Μέσο, με αναλυτικές αναφορές σχετικά με τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητές τους, (άρθρο 8.1 ΚΔΨΜ).

Ζήτημα γεννάται όταν το ρεπορτάζ είναι προϊόν συνεργασίας μεταξύ περισσοτέρων δημοσιογράφων, λχ όταν άλλο μέλος της συντακτικής ομάδας γράφει το θέμα και άλλο παρείχε την πληροφορία καθ'αυτή. Σε αυτή την περίπτωση, ο Κώδικας κλίνει ότι το «byline»¹⁹³, (ένας όρος που κατ' ακριβολογία αποδίδει «την αποσαφήνιση της πατρότητας του έργου» ή πιο ελεύθερα το δικαίωμα υπογραφής), ανήκει στο ρεπόρτερ που ανέσυρε το θέμα του άρθρου, αφήνει όμως τη διακριτική ευχέρεια να αποφασίσει στον αρχισυντάκτη¹⁹⁴.

Πάντως ρητώς (και ορθώς κατά την άποψη της γράφουσας), επιτρέπεται να δίδονται «bylines» σε φωτογράφους, ανταποκριτές, φωτορεπόρτερ και μέλη τηλεοπτικού συνεργείου, διότι η συμβολή τους είναι τόσο σπουδαία, ώστε δίχως αυτή δεν θα υπήρχε καν το θέμα, (8.1 ΚΔΨΜ)¹⁹⁵. Εάν πολλαπλά μέλη της συντακτικής ομάδας γράφουν το θέμα, το δικαίωμα υπογραφής εναπόκειται και πάλι στην κρίση του αρχισυντάκτη, ο οποίος παροτρύνεται να ακολουθεί τον εξής κανόνα : να αποδίδει τα εύσημα και συνεπώς το δικαίωμα υπογραφής του άρθρου σε εκείνο το μέλος της συντακτικής ομάδας, του οποίου η συμβολή «ξεχωρίζει», που στάθηκε η πιο καταλυτική. Η αρχή αυτή στη σύλληψη της είναι δίκαιη, ωστόσο πολλές φορές τα όρια είναι δυσδιάκριτα και το περιθώριο

¹⁹³Το «byline» σε ελεύθερη απόδοση είναι το δικαίωμα του δημοσιογράφου να υπογράψει το άρθρο, να πλαισιώσει με το όνομα του ένα ορισμένο δημοσίευμα. Η λέξη αυτή υποδηλώνει τη φράση που περιλαμβάνει τουλάχιστον ημερομηνία και το όνομα του συντάκτη του άρθρου και η οποία συνήθως τοποθετείται είτε στην αρχή (κάτω από τον τίτλο) είτε στο τέλος του άρθρου.

Πολλές φορές βέβαια, το «byline» μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερες λεπτομέρειες για τον αρθρογράφο καθώς επίσης και μια σύντομη περίληψη του άρθρου, Βλ. περισσότερα, Shafer, Jack (6 July 2012). "How the byline beast was born", Reuters. Retrieved 2016-12-11

¹⁹⁴«εκτός και αν ο αρχισυντάκτης αποφασίσει ότι το byline έπρεπε να πάει καλύτερα στον συγγραφέα του άρθρου», (άρθρο 8.1 ΚΔΨΜ)

¹⁹⁵ Το byline διακρίνεται από το «dateline», το οποίο πληροφορεί το χρήστη πότε και που ο δημοσιογράφος πήρε τη βασική πληροφορία για ένα θέμα. Η διάκριση ανάμεσα σε dateline και byline έγκειται στο ότι το δεύτερο ενημερώνει τον αναγνώστη ότι ο δημοσιογράφος ήταν στο σημείο, όπως αυτό περιγράφεται στο dateline. Το dateline για το βίντεο και τον ήχο θα πρέπει να είναι η τοποθεσία, όπου τα περιγραφόμενα γεγονότα συνέβησαν πραγματικά. Για ηχητικά κομμάτια, το dateline θα πρέπει να είναι η περιοχή που μιλάει ο δημοσιογράφος. Εάν αυτό δεν είναι δυνατό να συμβεί τότε, ο δημοσιογράφος δεν πρέπει να χρησιμοποιεί datelines, (άρθρο 8.1 ΚΔΨΜ).

της αυθαιρεσίας μεγάλο. Για αυτό το λόγο, αναγνωρίζεται η δυνατότητα του «διπλού byline», όταν περισσότερα από ένα μέλη της συντακτικής ομάδας συμβάλλουν με τρόπο ουσιώδη στη μετάδοση ή τη σύνταξη του θέματος^{196, 197}.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η έννοια της λογοκλοπής, όπως την αντιλήφθηκαν οι συντάκτες του ΚΔΨΜ¹⁹⁸. Έτσι, χωρίς να γίνεται σαφής αναφορά στις κυρώσεις¹⁹⁹ που επιβάλλονται στον παραβάτη,

¹⁹⁶ Ωστόσο, κάτι τέτοιο για ευνόητους λόγους αξιοπιστίας και πρακτικούς, θα αποτελεί την εξαίρεση. Πρέπει να είναι σαφές, - και ορθά,- ποιος υπογράφει το άρθρο και κατά συνέπεια ποιος αποκτά τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που η πράξη αυτή συνεπάγεται. Έτσι, να μην οι γραμμές συμβολής (credit lines) που αναγνωρίζουν το πόσο συνέβαλε κάποιος στο θέμα, είναι απαραίτητες αλλά δεν συνεπάγονται σε καμία περίπτωση «διπλό, τριπλό κλπ byline». Φανταστείτε ας πούμε την περίπτωση που άλλος δημοσιογράφος έγραψε το άρθρο, άλλος είχε την ιδέα του έξυπνου τίτλου, ένας τρίτος διόρθωσε λεκτικές παραδρομές, κοκ και τι θα σήμαινε, από νομική άποψη, να αναφέρονται όλα αυτά τα πρόσωπα και να αποκτούν ξεχωριστά δικαιώματα επί της συμβολής τους, όσο ασήμαντη και αν υπήρξε αυτή.

¹⁹⁷ Ειδικά, η συμβολή μελών της συντακτικής ομάδας που κάνουν «voice over» (φωνή αθέατου εκφωνητή) ή εργασία «on camera» συμβάλλοντας στο θέμα, θα πρέπει να αναφέρονται.

¹⁹⁸ Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει λεξικό Μπαμπινιώτη λογοκλοπή είναι «η ιδιοποίηση ξένης πνευματικής ιδιοκτησίας». Σημειωτέον ότι η λογοκλοπή χωρίς να είναι έγκλημα καθαυτή, αποτελεί μια σοβαρή ηθική αξιόποινη πράξη. Παρ' όλα αυτά, ως έννοια, τα όρια της παραμένουν ασαφή.

Για παράδειγμα, στην αμερικανική ακαδημαϊκή κοινότητα, το Πανεπιστήμιο Στάνφορντ θεωρεί λογοκλοπή τη «χρήση, χωρίς να δοθεί εύλογη και κατάλληλη καταξίωση ή αναγνώριση στον συγγραφέα ή την πηγή, στο πρωτότυπο έργο ενός άλλου ατόμου».

Το Πανεπιστήμιο Γέιλ κρίνει την λογοκλοπή ως χρήση ενός άλλου της εργασίας, των λέξεων ή των ιδεών χωρίς απόδοση», που περιλαμβάνει εισαγωγικά («...») και παραφράζοντας μια πηγή σε μια μορφή που μένει πολύ κοντά στο πρωτότυπο».

Το Πανεπιστήμιο Πρίνστον αντιλαμβάνεται τη λογοκλοπή ως «σκοπίμη» χρήση «της γλώσσας κάποιου άλλου, των ιδεών ή άλλου πρωτότυπου υλικού (όχι κοινής γνώσης) χωρίς να αναγνωρίζει την πηγή του».

¹⁹⁹ Οι κυρώσεις που επιβάλλονται στο δράστη της λογοκλοπής, επαφίενται στην κρίση κάθε εκδοτικού οργανισμού. Ωστόσο, δίνονται ορισμένες κατευθύνσεις, ώστε να μπορεί ο δημοσιογράφος του ψηφιακού μέσου να προλάβει ή να αντιμετωπίσει τις κατηγορίες για λογοκλοπή. Έτσι, πρέπει να αναφέρονται όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για την ολοκλήρωση ενός θέματος.

ως λογοκλοπή ορίζεται η χρήση του έργου ή μέρους του έργου κάποιου άλλου, το οποίο στη συνέχεια το παρουσιάζει ως δικό του, ανεξάρτητα από το εάν υπάρχει *πρόθεση* ή όχι.

Ειδικότερα, στην ψηφιακή Δημοσιογραφία, λογοκλοπή υπάρχει κάθε φορά που:

α.Ο δημοσιογράφος χρησιμοποιεί ολόκληρο το έργο, λέξεις ή ιδέες ενός άλλου δημιουργού χωρίς να γίνεται αναφορά στην πηγή από την οποία αντλήθηκαν αυτές τις πληροφορίες.

β.Παραθέτει αυτούσιες φράσεις ή προτάσεις από κάποια πηγή, χωρίς να τις περικλείει σε εισαγωγικά «...» και χωρίς να αναφέρει την πηγή από την οποία προέρχονται .

γ.Παραφράζει, δηλαδή παρουσιάζει με δικό του λόγο και ύφος κάποια πληροφορία ή τα επιχειρήματα ενός συγγραφέα, χωρίς να αναφέρεται στην πρωτότυπη πηγή .

δ.Παραποιεί ή αλλοιώνει πληροφορίες ή δεδομένα από κάποια άλλη πηγή.

ε. Αναλαμβάνει να κάνει την εργασία άλλου ατόμου ή και αντίθετα (όταν αναθέτει σε κάποιον άλλο να κάνει τη δική του εργασία).

Επί των ανωτέρω, λεκτέα είναι τα εξής : στο ψηφιακό περιβάλλον, οι μέθοδοι εκμετάλλευσης του ξένου πνευματικού κόπου είναι πράγματι ανεξάντλητες. Κατ' αναλογία προς τη

Επίσης, πρέπει να χρησιμοποιούνται παραπομπές για όλες τις επί λέξει παραθέσεις από έργα άλλων δημιουργών, εφόσον η αυτολεξεί παράθεση χωρίς εισαγωγικά και χωρίς αναφορά στην πηγή, συνιστά επίσης λογοκλοπή. Συνεπώς η παράθεση πληροφορίας από άλλη πηγή μπορεί να γίνεται μόνον σε εισαγωγικά με ρητή αναφορά και υπερσύνδεσμο.

Στην περίπτωση που γίνεται επίκληση δημοσιεύματος δεν χρειάζεται συγκατάθεση, αλλά προϋποτίθεται ότι θα γίνει νέα δημοσίευση με screenshot και ενεργό link της αρχικής πηγής και δεν θα φιλοξενηθεί ολόκληρο το δημοσίευμα, παρά μόνον μια αναφορά που υποβοηθά την τεκμηρίωση, (άρθρο 8.2 ΚΔΨΜ).

σοβαρότητα και τη συχνότητα των κινδύνων, το δεοντολογικό πλαίσιο θα πρέπει να είναι εξίσου αυστηρό. Παρ' όλα αυτά, η ορθή οδός για αποτελεσματική προστασία δεν είναι η «δαιμονοποίηση» των πάντων.

Δοθέντος ότι η λογοκλοπή ενέχει ιδιαίτερη ηθική απαξία, ίσως ένας τόσο διεσταλμένος ορισμός της να είναι άστοχος και εν τέλει ατελέσφορος, ειδικά στο ψηφιακό περιβάλλον. Επί παραδείγματι, η έννοια της λογοκλοπής στο ψηφιακό μέσο, συμπεριλαμβάνει και την ιδέα. Ωστόσο, ο ν.2121/1993, ο οποίος κατοχυρώνει την πνευματική ιδιοκτησία στην Ελλάδα, καταρχήν δεν προστατεύει την ιδέα χωρίς υπόσταση. Επομένως, - έστω και αν υπερβούμε την τεράστια δυσκολία που συνεπάγεται το βάρος απόδειξης της λογοκλοπής μιας ιδέας που δεν έχει λάβει συγκεκριμένη μορφή,- γεννάται το ερώτημα ποιο νομικό εργαλείο θα χρησιμοποιήσει το θιγόμενο πρόσωπο έναντι του προσβολέα, δηλαδή «εκείνου που του έκλεψε την ιδέα», διαδίδοντας τη ψηφιακά. Κατά τη γνώμη τέτοια αξίωση δεν θεμελιώνεται επαρκώς νομικά .

Έπειτα, η παραποίηση ή η αλλοίωση πληροφοριών, δύσκολα μπορεί να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στην έννοια της λογοκλοπής. Δεδομένων των εκάστοτε πραγματικών παραστατικών και του σκοπού του δράστη, θα πληροί τις αντικειμενικές και υποκειμενικές προϋποθέσεις άλλης πράξης, ποινικά κολάσιμης, συχνά κλιμακούμενης βαρύτητας και πάντως ξένης ή ανεξάρτητης από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας²⁰⁰.

Τέλος, ελλείψει περισσότερων αναγκαίων διασαφήσεων και λαμβανομένου υπόψη του διευθυντικού δικαιώματος του ιδιοκτήτη του ψηφιακού μέσου, εξίσου προβληματική φαίνεται και η περίπτωση ε), σύμφωνα με την οποία διαπράττει λογοκλοπή, ο δημοσιογράφος που αναλαμβάνει να πραγματοποιήσει την εργασία άλλου, είτε αυτή του ανατίθεται ή επιλέγει ο ίδιος να την αναθέσει σε τρίτο πρόσωπο. Πιθανολογείται ότι δεδομένων των ανωτέρω, θα περιπέσει σε αχρησία.

²⁰⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 196 ΠΚ «όποιος καταρτίζει πλαστό ή νοθεύει έγγραφο με σκοπό να παραπλανήσει με τη χρήση του άλλον σχετικά με γεγονός που μπορεί να έχει έννομες συνέπειες τιμωρείται με φυλάκιση ως πέντε έτη και χρηματική ποινή.2. Με την ίδια ποινή τιμωρείται όποιος για τον παραπάνω σκοπό εν γνώσει χρησιμοποιεί πλαστό ή νοθευμένο έγγραφο.3. Αν ο υπαίτιος αυτών των πράξεων (παράγραφοι 1-2) α) σκόπευε να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον περιουσιακό όφελος βλάπτοντας τρίτον ή σκόπευε να βλάψει άλλον, και το συνολικό όφελος ή η συνολική ζημία είναι ιδιαίτερα μεγάλης αξίας ή β) ενεργεί κατ' επάγγελμα, τιμωρείται με κάθειρξη έως δέκα έτη και χρηματική ποινή.4. Αν οι πράξεις των παραγράφων 1 και 2 του παρόντος στρέφονται άμεσα κατά του ελληνικού Δημοσίου, των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου ή των Οργανισμών Τοπικής αυτοδιοίκησης και το αντικείμενό τους είναι ιδιαίτερα μεγάλης αξίας επιβάλλεται κάθειρξη ως δεκαπέντε έτη και χρηματική ποινή.

7. Κανόνες δεοντολογίας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Ο όρος μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media)²⁰¹ υποδηλώνει τα μέσα αλληλεπίδρασης ομάδων ανθρώπων, μέσω διαδικτυακών κοινοτήτων. Τα social media²⁰² εμφανίζονται σε διάφορες μορφές όπως ιστολόγια, ιστοσελίδες με πιο γνωστή το Facebook²⁰³, φόρουμ, κλπ.

²⁰¹ Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι σύγχρονα fora ανταλλαγής πληροφοριών, μεταξύ εικονικών κοινοτήτων και δικτύων, Obar, Jonathan A.; Wildman, Steve (2015). "Social media definition and the governance challenge: An introduction to the special issue". Telecommunications policy. 39 (9): 745–750.

²⁰² Τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας των Ελλήνων. Σύμφωνα με πανελλήνια έρευνα του Εργαστηρίου Ηλεκτρονικού Επιχειρείν (ELTRUN), του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, η οποία δημοσιεύτηκε το 2011, για την «Στάση, αξιοποίηση και εμπιστοσύνη των Ελλήνων στα social media», οι Έλληνες χρήστες μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «έμπειροι», αφού το 50% δήλωσε ότι χρησιμοποιεί τα social media πάνω από 3 χρόνια. Το 68% των Ελλήνων επισκέφθηκε σελίδες κοινωνικής δικτύωσης (π.χ. facebook) και το 60% blogs και forums. Επίσης, 1 στους 2 Έλληνες αναζητούσε πληροφορίες σε σελίδες με αξιολογήσεις χρηστών. Η έρευνα διεξήχθη στα τέλη του 2011 και σε αυτή συμμετείχαν 1.050 χρήστες του Internet που ήταν ενεργοί στις ηλεκτρονικές συναλλαγές και αγορές. Από την πλευρά των επιχειρήσεων, μία στις τρεις, χρησιμοποιούσαν πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης. Κάθε χρόνο πραγματοποιούνται αντίστοιχες έρευνες, με σημαντικά συμπεράσματα, βλ. περισσότερα, στον οικείο ιστότοπο

²⁰³ Το Facebook είναι ο πλέον δυναμικός ιστοχώρος κοινωνικής δικτύωσης. Ιδρύθηκε στις 4 Φεβρουαρίου του 2004, φέρνοντας πραγματική επανάσταση στο χώρο της παγκόσμιας επικοινωνίας. Οι χρήστες του επικοινωνούν μεταξύ τους μέσω ηλεκτρονικών μηνυμάτων και ενθαρρύνονται να ανανεώνουν διαρκώς τις προσωπικές πληροφορίες τους (status). Η εγγραφή είναι δωρεάν. Το 2013, το Facebook είχε το πάνω από 1 δισεκατομμύριο ενεργούς χρήστες και παρά την εμφάνιση άλλων εφαρμογών (όπως το INSTAGRAM) παραμένει ένα από τα δημοφιλέστερα sites για «ανέβασμα» (uploading) φωτογραφιών, με πάνω από 14 εκατομμύρια φωτογραφίες καθημερινά.

Οι επιπτώσεις του «φαινομένου Facebook», σε όλους τους τομείς (κοινωνία, επικοινωνίες, ψυχική υγεία, επιχειρηματικότητα, οικονομία, πολιτική, κλπ) υπήρξαν αντικείμενο πλήθος αναλύσεων και ακόμη ερευνώνται εντατικά, Σχετικά με το φαινόμενο Facebook, βλ μεταξύ πολλών, Bridgwater, Adrian. «Facebook Adopts D Language», *Dr Dobb's* (Σαν Φρανσίσκο), (2008), «Facebook: Largest, Fastest Growing Social Network», *Techtree.com.*, (2013),

Τα κοινωνικά Δίκτυα άλλαξαν άρδην τις αντιλήψεις για την επικοινωνία και όχι μόνο. Ο αντίκτυπος ήταν τεράστιος σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Κατά τη διάρκεια της «Αραβικής Άνοιξης», πολλοί δημοσιογράφοι ισχυρίστηκαν ότι το Facebook διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη γέννηση της αιγυπτιακής επανάστασης το 2011. Στις 14 Ιανουαρίου, σελίδα του Facebook υπό την ονομασία "We are all khaled Said" προσκαλούσε τον αιγυπτιακό πληθυσμό σε "ειρηνικές διαδηλώσεις". Στην Τυνησία και στην Αίγυπτο, το Facebook έγινε το κυρίαρχο εργαλείο που συνέδεε όλους τους διαδηλωτές. Αναγνωρίζοντας τη δύναμη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, η αιγυπτιακή κυβέρνηση του Πρωθυπουργού Αχμέτ Ναζίφ²⁰⁴ απαγόρευσε το Facebook, το Twitter και τελικά όλες τις κινητές και διαδικτυακές συνδέσεις τα

«facebook.com Site Overview». Alexa Internet, (2015), «Facebook.com Analytics», SimilarWeb, «Top 50 sites in the world for Internet And Telecom > Social Network», SimilarWeb, (2015),

Πρόσφατες έρευνες έδειξαν ότι το Facebook επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στην αυτοεκτίμηση των ατόμων προκαλώντας αισθήματα ζήλειας, με τις φωτογραφίες από διακοπές και ταξίδια να προκαλούν τη μεγαλύτερη δυσαρέσκεια. Άλλες κυρίαρχες αιτίες ζήλειας περιλαμβάνουν δημοσιεύσεις και φωτογραφίες από φίλους που απεικονίζουν την οικογενειακή ευτυχία και τη φυσική ομορφιά - τέτοια ζηλόφθονα αισθήματα κάνουν τους ανθρώπους να νιώθουν μόνοι και ανικανοποίητοι με τη δική τους ζωή. Μία μελέτη που πραγματοποιήθηκε από κοινού από δύο γερμανικά πανεπιστήμια ανακάλυψε ότι ένας στους τρεις ανθρώπους ήταν πιο ανικανοποίητος με τη ζωή του έπειτα από την επίσκεψή του στο Facebook, και μία άλλη μελέτη από το Utah Valley University βρήκε ότι ένιωθαν χειρότερα για τη ζωή τους έπειτα από αύξηση του χρόνου που ξόδευαν στο Facebook.

Σύμφωνα με την καθηγήτρια ψυχολογίας Susan Krauss Whitbourne, παρόλο που το Facebook προσφέρει το πλεονέκτημα να μπορείς να "κάνεις φίλο" κάποιον άλλον χρήστη, από την άλλη υπάρχει το μειονέκτημα ότι μπορείς να διαγράψεις κάποιον από φίλο ή να απορρίψεις ένα αίτημα φιλίας. Η Whitebourne αναφέρεται στους χρήστες που έχουν διαγραφεί από άλλους χρήστες, ως θύματα αποξένωσης. Η διαγραφή κάποιου ατόμου είναι σπάνια μια κοινή απόφαση και το άτομο συχνά δε γνωρίζει ότι έχει διαγραφεί.

Ακόμη, έχουν παρατηρηθεί αρνητικές μεταβολές στην ψυχολογική κατάσταση των χρηστών του Facebook. Συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε μια έρευνα από ερευνητές του πανεπιστημίου του Michigan, οι οποίοι μελέτησαν για 2 εβδομάδες 82 νεαρούς ενήλικες χρήστες του ιστότοπου και κυρίως με ποιόν τρόπο σχετιζόταν η χρήση του κοινωνικού δικτύου με τα αισθήματα ψυχικής ικανοποίησης του κάθε χρήστη. Τελικά, οι ερευνητές κατέληξαν στο δυσάρεστο συμπέρασμα πως όσο περισσότερο οι νέοι χρησιμοποιούσαν το Facebook, τόσο χειρότερα ένιωθαν στη συνέχεια και τόσο περισσότερο το επίπεδο ικανοποίησής τους και χαράς από τη ζωή έπεφτε, βλ. περισσότερα, «Έρευνα : Το Facebook και οι αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχολογία», neolaia.gr, (2014).

²⁰⁴ Ο Ναζίφ γνώριζε τη δύναμη των ψηφιακών μέσων εξ ιδίων, με την επαγγελματική του ιδιότητα. Έκανε σπουδές ηλεκτρονικής και τηλεπικοινωνιών στο πανεπιστήμιο του Καϊρου και κατέχει διδακτορικό τίτλο στο *Computer Engineering* (Μηχανικός Υπολογιστών) από το πανεπιστήμιο Μακ Τζιλ του Καναδά.

μεσάνυχτα της 28ης Ιανουαρίου. Έπειτα από 18 ημέρες, η εξέγερση ανάγκασε τον Πρόεδρο Χόσνι Μουμπάρακ να παραιτηθεί.

Στην εξέγερση του Μπαχρέιν, η οποία ξεκίνησε στις 14 Φεβρουαρίου του 2011, το Facebook χρησιμοποιήθηκε από το καθεστώς του Μπαχρέιν όπως και από τους νομιμόφρονες του καθεστώτος, για τον εντοπισμό, τη σύλληψη και την ποινική δίωξη των πολιτών που συμμετείχαν στις διαμαρτυρίες²⁰⁵. Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου της Συρίας, το YPG, ένα απελευθερωτικό στράτευμα για τη Rojava στρατολόγησε δυτικούς, μέσω του Facebook.

Στις 15 Ιουλίου του 2016, ημέρα της απόπειρας πραξικοπήματος στην Τουρκία, τα τουρκικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, μετέδωσαν ότι στο αεροδρόμιο «Κεμάλ Ατατούρκ», κυκλοφορούσαν άρματα μάχης και ότι η σύνδεση των χρηστών στις διαδικτυακές υπηρεσίες του Twitter, του Facebook και YouTube έχει φραγεί. Ωστόσο το Twitter²⁰⁶ αντέδρασε άμεσα, διευκρινίζοντας πως η φραγή δεν ήταν ολική. Τις επόμενες ώρες, τα ιστορικά γεγονότα που ακολούθησαν, έγιναν γνωστά μέσα από φωτογραφίες και βίντεο που αναρτούσαν οι χρήστες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.²⁰⁷

²⁰⁵ Διεθνή κατακραυγή προκάλεσε η είδηση ότι ένα κορίτσι με το όνομα Ayat Al Qurmezi, ταυτοποιήθηκε ως διαδηλώτρια, επειδή χρησιμοποιούσε το Facebook και εν συνεχεία απήχθη από το σπίτι της και φυλακίστηκε.

²⁰⁶ Το Twitter (Τουίτερ) είναι ένας ιστοχώρος κοινωνικής δικτύωσης που επιτρέπει στους χρήστες του να στέλνουν και να διαβάζουν σύντομα μηνύματα (μέχρι 140 χαρακτήρες), τα οποία ονομάζονται τουίτς (tweets). Τα μηνύματα μπορούν να αναγνωστούν και από μη συνδεδεμένους χρήστες, αλλά μόνο οι συνδεδεμένοι χρήστες, δύνανται να δημοσιεύσουν κείμενα. Το Twitter δημιουργήθηκε στις 21 Μαρτίου του 2006 από τον Τζακ Ντόρσεϊ και δημοσιεύθηκε τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου. Η υπηρεσία έγινε γρήγορα δημοφιλής και μέχρι το 2015 είχε 305 εκατομμύρια ενεργούς χρήστες (2015). Είναι ένας από τους δέκα πιο δημοφιλείς ιστοτόπους του διαδικτύου, *Sagolla, Dom (January 30, 2009). "How Twitter Was Born". 140 Characters: A Style Guide for the Short Form. 140 Characters.*

Από τις 23 Σεπτεμβρίου 2016 έχουν ξεκινήσει διαδικασίες εξαγοράς του Τουίτερ

²⁰⁷ «Turkey army group announces takeover on TV». *BBC News*, (16 Ιουλ 2016), «Turkish military seizes power according to media reports; jets flyover Ankara, Istanbul's bridges closed — Quartz», «Turkey 'coup': Live updates as explosion and gunfire reported in capital Ankara – Mirror Online», Twitter global policy team (15 Ιουλ 2016). «We have no reason to think we've been fully blocked in #Turkey, but we suspect there is an intentional slowing of our traffic in country».

Από τα παραπάνω έγινε σαφές ότι η τεράστια δυναμική των social media πρέπει να αντιμετωπίζεται με τη δέουσα προσοχή και η αρχή αυτή ισχύει κατεξοχήν για το δημοσιογράφο, ο οποίος καλείται να ισορροπήσει ανάμεσα στην επαγγελματική του υπόσταση και την προσωπική του ζωή και ιδιωτικότητα. Σύμφωνα με τον Κώδικα Δεοντολογίας, στο περιβάλλον των social media, ο δημοσιογράφος είναι διαρκώς σε «κοινή θέα», για την κοινή γνώμη «είναι δημοσιογράφος όλο το εικοσιτετράωρο». Υπό τις συνθήκες αυτές, η επαγγελματική του ευθύνη είναι αυξημένη.

Έτσι, οι δημοσιογράφοι των ψηφιακών μέσων δεν πρέπει να παρασύρονται ότι οι αναρτήσεις τους («posts») στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι ιδιωτικές και όχι επαγγελματικές και να παραβιάζουν τον κώδικα δεοντολογίας του Μέσου στο οποίο εργάζονται. Σύμφωνα με το άρθρο 10.1 του ΚΔΨΜ, η μία όψη του νομίσματος είναι ότι τα κοινωνικά δίκτυα δίνουν στους δημοσιογράφους την ευκαιρία να δείξουν πώς συμπεριφέρονται ως άνθρωποι με απόψεις, συναισθήματα και προσωπικές εμπειρίες.

Η άλλη όψη είναι ότι όταν «ο δημοσιογράφος αναρτά απόψεις δικές του ή των άλλων, εξακολουθεί να είναι εκπρόσωπος του Ειδησεογραφικού Οργανισμού, στον οποίο εργάζεται». Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να είναι ιδιαιτέρως προσεκτικός τόσο ως προς το περιεχόμενο που αναρτά στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης όσο και ως προς τον τρόπο με τον οποίο αναρτά, ειδικά ξένο υλικό. Ειδικότερα :

α) η δημοσιογραφική ανάρτηση & τα «fake news»

Μια είδηση σε κοινωνικό δίκτυο, προερχόμενη από δημοσιογράφο, οφείλει να είναι πρωτίστως έγκυρη. Οι αποκαλούμενες ψευδείς ειδήσεις «fake news»²⁰⁸ είναι ασυμβίβαστες με το δημοσιογραφικό λειτούργημα, αποτελώντας τη μεγαλύτερη μάστιγα στην σύγχρονη ψηφιακή συνθήκη. Τα «fake news», δεν αφορούν μόνο ειδήσεις με τη στενή έννοια του επίκαιρου γεγονότος, αλλά εξίσου, απόψεις και θεωρίες, με κυριότερες τις συνωμοσιολογίες, όπως αυτές που άνθισαν την περίοδο της πανδημίας του covid-19. Σε αυτά τα πλαίσια, μεγάλες διαδικτυακές πλατφόρμες όπως το facebook, προέβησαν στην εκτεταμένη χρήση φίλτρων για την αποτροπή διασποράς ψευδών ειδήσεων, φθάνοντας ωστόσο στο άλλο άκρο, εφόσον με τον τρόπο αυτό, παρεμποδίστηκε η πρόσβαση σε δημοσιογραφικά άρθρα, τα οποία δεν εμπεριείχαν αναληθείς πληροφορίες.

²⁰⁸ Στην ελληνική πραγματικότητα, το φιλτράρισμα των ψευδών ειδήσεων γίνεται από τα ελληνικά hoaxes

Αποχή από τη διασπορά ψευδών ειδήσεων σημαίνει ότι οι δημοσιογράφοι πρέπει να μη συμμετέχουν σε οποιασδήποτε μορφής παραπληροφόρηση, να αναφέρουν μόνο πληροφορίες που επιβεβαιώνονται από επίσημες πηγές και να μην αναμεταδίδουν άκριτα υλικό δημοσιευμένο σε κάποιο μέσο κοινωνικής δικτύωσης, χωρίς πρώτα να τη διασταυρώσουν²⁰⁹ και χωρίς να ελέγξουν την εγκυρότητα του λογαριασμού. Σε αυτά τα πλαίσια, ο δημοσιογράφος θα πρέπει καταρχήν να βεβαιωθεί ότι ο λογαριασμός (account) είναι αυθεντικός και ει δυνατό, να ερευνήσει ποιος τον διαχειρίζεται. Εξαιρέση δικαιολογείται στην περίπτωση δημοσιογράφων που ειδικεύονται στη χρήση των social media για την επιβεβαίωση φημών, μέσω crowdsourcing (πληθοπορισμού)²¹⁰. Στην περίπτωση αυτή, υλικό που αποτελεί απλή φήμη θα πρέπει να παρουσιάζεται στο κοινό ξεκάθαρα ως τέτοια, (άρθρο 10.1 ΚΔΨΜ).

²⁰⁹Εκτός και αν η ύπαρξη μιας τέτοιας φήμης παρουσιάζει από μόνης της δημοσιογραφικό ενδιαφέρον (άρθρο 10.1 ΚΔΨΜ).

²¹⁰ Crowdsourcing ή «πληθοπορισμός», στην ψηφιακή δημοσιογραφία, είναι η διασταύρωση μιας φήμης που κυκλοφορεί στα μέσα κοινωνική δικτύωσης, από μια ειδική ομάδα δημοσιογράφων, οι οποίοι αναλαμβάνουν να αντλήσουν πληροφορίες για τη διακρίβωση της διαδικτυακά, δηλαδή από τις αναρτήσεις των χρηστών.

Ο πληθοπορισμός, ως συλλογική εργασία δεν χρησιμεύει μόνο στη δημοσιογραφία, αλλά και στις ειχειρήσεις και εσχάτως στις κυβερνήσεις και στους κοινωφελείς οργανισμούς.

Οι Estellés-Arolas και González Ladrón-de- Guevara έδωσαν τον εξής ορισμό για τον πληθοπορισμό:

«Ο πληθοπορισμός είναι μία μορφή συλλογικής διαδικτυακής δραστηριότητας στην οποία ένα άτομο, ένα ίδρυμα, ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός ή μία εταιρεία προτείνει σε μία ομάδα ατόμων με ποίκιλες γνώσεις, ετερογένεια και αριθμό, μέσω μίας ανοιχτής πρόσκλησης, να αναλάβουν εθελοντικά μια εργασία. Η ανάληψη της εργασίας, η οποία ποικίλλει σε πολυπλοκότητα και στο βαθμό στον οποίο είναι χωρισμένη και στην οποία το πλήθος πρέπει να συμμετάσχει με προσωπική εργασία, χρήματα, γνώση, εμπειρία, περιλαμβάνει πάντοτε αμοιβαίο όφελος και για τις δύο πλευρές. Οι χρήστες λαμβάνουν την ικανοποίηση κάποιας ανάγκης τους, είτε αυτή είναι οικονομική, είτε κοινωνική αναγνώριση, προσωπική ικανοποίηση, ανάπτυξη ατομικών ικανοτήτων σε κάποιο τομέα, ενώ ο εκκινητής της πρωτοβουλίας (πληθοποριστής) αποκτά και χρησιμοποιεί προς όφελός του, αυτά που έχει συνεισφέρει ο χρήστης στο εγχείρημα, τα οποία εξαρτώνται από τη δραστηριότητα που έχει αναλάβει ο χρήστης»., E. Estellés-Arolas & F. González Ladrón-de- Guevara. Towards an integrated crowdsourcing definition. *Journal of Information Science* (JCR: 1,41), 2012

Ο όρος έχει γίνει δημοφιλής σε συγγραφείς και δημοσιογράφους, ως μια συντόμευση της τάσης για την ανάδειξη της μαζικής συνεργασίας που προσφέρουν οι τεχνολογίες του διαδικτύου, διευρύνοντας τη συμμετοχικότητα και ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή.

Αυτονόητα και ανεξάρτητα από το τι είδους Μέσο Ενημέρωσης εκπροσωπεί, ο δημοσιογράφος είναι επίσης απαραίτητο να εξετάσει προσεκτικά ζητήματα ασφάλειας που ενδέχεται να ανακύπτουν από την απόφασή του να «τουϊτάρει» ή να αναρτήσει μια πληροφορία στα social media, εξαιτίας της ευρείας διάδοσης που προσφέρουν²¹¹. Εν αμφιβολία, ο δημοσιογράφος δεν θα πρέπει να προβαίνει σε οποιαδήποτε ανάρτηση²¹².

Λόγω της φύσης του λειτουργήματος τους και της θέσης τους στη κοινωνία, οι δημοσιογράφοι καλούνται επίσης να αποφεύγουν να εμπλέκονται σε «οργισμένους διαλόγους» και αντιπαραθέσεις, με συναδέλφους δημοσιογράφους, πηγές ή το κοινό, για οποιοδήποτε θέμα. Ακόμη και όταν κατ'εξάιρεση, ο δημοσιογράφος διατηρεί προσωπικό ιστολόγιο απόψεων ή τα καθήκοντα του περιλαμβάνουν την έκφραση προσωπικής άποψης, έχει την επαγγελματική υποχρέωση να αντιμετωπίζει τους πάντες με σεβασμό και να απέχει από «εμπρηστικές» αναρτήσεις. Έντονο ύφος, δογματικότητα²¹³ και λεκτική βία είναι ασυμβίβαστες με την ψηφιακή δημοσιογραφία και επιπλέον δύναται να βλάψουν ανεπανόρθωτα την αξιοπιστία του μέσου στο οποίο απασχολείται ο δημοσιογράφος.

Γενικά, οι δημοσιογράφοι πρέπει να μεριμνούν, ώστε να αποφεύγουν τυχόν λάθη στις αναρτήσεις τους. Ένα λάθος σε «post» στα κοινωνικά δίκτυα, δεοντολογικά είναι εξίσου επιλήψιμο με το λάθος που δημοσιεύεται με οποιονδήποτε άλλο τρόπο. Η γραμμή του ΚΔΨΜ, σε περίπτωση εσφαλμένης ανάρτησης στα κοινωνικά δίκτυα, είναι να προβεί ο δημοσιογράφος σε νέα, συμπληρωματική ανάρτηση με τις σωστές πληροφορίες, σημειώνοντας ότι διορθώνει προηγούμενη

²¹¹ «Πηγές, απλοί πολίτες, πρωταγωνιστές του ρεπορτάζ ή και συνάδελφοι δημοσιογράφοι μπορεί να τεθούν σε κίνδυνο από ένα απρόσεκτο tweet ή post, όπως για παράδειγμα να αναφέρει την ακριβή τοποθεσία κάποιου μέσα σε εμπόλεμη ζώνη ή να αποκαλύπτει την ταυτότητα μιας πηγής που ρίσκαρε τη ζωή της για να παρέχει πληροφορίες στον ίδιο», (άρθρο 10.1 ΚΔΨΜ).

²¹² Πάντως, είναι επιτρεπτό για έναν δημοσιογράφο να προβεί σε «αίτημα φιλίας» ή να ακολουθεί μια πηγή, ωστόσο, οφείλει να προσπαθήσει να ακολουθεί ή έστω να επιχειρήσει να κάνει «friend» ανθρώπους και από τις δύο πλευρές ενός αμφιλεγόμενου θέματος, για να αποφύγει να κατηγορηθεί για μεροληψία, (άρθρο 10.1 ΚΔΨΜ).

²¹³ Ειδικά ως προς την υιοθέτηση μονόπλευρης άποψης, κάποια ελαστικότητα δικαιολογείται αναφορικά με τα «Στρατευμένα Μέσα» (Advocacy Oriented), τα οποία εξ ορισμού υποστηρίζουν μια ορισμένη θέση και εκπροσωπούν μια συγκεκριμένη μερίδα ανθρώπων στον κοινωνικό διάλογο. Ωστόσο, οι δημοσιογράφοι των στρατευμένων μέσων υποχρεούνται εξίσου να απέχουν από την ανάρτηση περιεχομένου που εξάπτει τα πολιτικά πάθη ή αιτιολογεί τη βία κάθε μορφής, (άρθρο 10.1 ΚΔΨΜ)

ανάρτηση και ίσως παραθέτοντας μέσω ενός στιγμιότυπου (screenshot)²¹⁴ τι ακριβώς οδήγησε στο σφάλμα²¹⁵.

β) «Deepfakes» & «Sockpuppets»

Με τον όρο «deepfake news» ή «deepfakes», αποδίδονται παγκόσμια οι παραποιημένες υπάρχουσες (πραγματικές) εικόνες, στις οποίες ένα πρόσωπο αντικαθίσταται με άλλο ομοιάζον, με τη χρήση συνθετικών μέσων τελευταίας τεχνολογίας²¹⁶.

Παρόλο που η πράξη αλλοίωσης περιεχομένου δεν είναι καινούρια, η παραποίηση εισέρχεται σε μία εντελώς νέα διάσταση. Η επικινδυνότητα των deepfakes έγκειται στο ότι οι δημιουργοί τους αξιοποιούν ένα συνδυασμό από πολύπλοκους μαθηματικούς αλγόριθμους, γραφικά, αρχιτεκτονικές νευρωνικών δικτύων και τεχνητή νοημοσύνη, δημιουργώντας οπτικοακουστικό υλικό, υψηλής δυνατότητας εξαπάτησης, με στόχο τη χειραγώγηση. Το χρησιμοποιούμενο λογισμικό περιλαμβάνει συνήθως έναν κωδικοποιητή, ο οποίος μειώνει μια εικόνα σε λανθάνοντα χώρο χαμηλότερης διάστασης και έναν αποκωδικοποιητή, ο οποίος ανακατασκευάζει άλλη εικόνα από τη λανθάνουσα αναπαράσταση, (ομοίωμα). Η διαρκής αναβάθμιση της τεχνολογίας τους, καθιστά δύσκολη την καταπολέμηση των deepfakes καθώς εξελίσσονται συνεχώς.

Τα Deepfakes έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς για την ψευδή παρουσίαση βίντεο γνωστών πολιτικών, (το πρόσωπο του Προέδρου της Αργεντινής έχει αντικατασταθεί από το πρόσωπο του Αδόλφου Χίτλερ, της Άνγκελα Μέρκελ από του Ντόναλντ Τραμπ, ενώ στο διαδίκτυο κυκλοφόρησαν επίσης ομοιώματα του Μπάρακ Ομπάμα, κλπ) .

Οι φωτογραφίες Deepfake μπορούν με τη σειρά τους να χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία «Sockpuppets», δηλαδή ανύπαρκτων ατόμων, τα οποία εμφανίζονται τόσο στο διαδίκτυο

²¹⁴ Το «screenshot» είναι μια ψηφιακή εικόνα ή φωτογραφία, με άλλα λόγια ένα στιγμιότυπο της οθόνης του υπολογιστή.

²¹⁵ Η αρχική ανάρτηση συστήνεται ορθά να μην σβήνεται για λόγους διαφάνειας, εκτός αν μπορεί να εγείρει ζητήματα συκοφαντίας, προσβολής ή να αποδειχθεί με οποιοδήποτε τρόπο νομικά προβληματική.

²¹⁶ Kietzmann, J.; Lee, L. W.; McCarthy, I. P.; Kietzmann, T. C. (2020). "Deepfakes: Trick or treat?". *Business Horizons*. 63 (2): 135–146

όσο και στα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης²¹⁷. Χαρακτηριστικό ήταν το παράδειγμα μιας τέτοιας εικονικής οντότητας, ονόματι Oliver Taylor, που αυτοπροσδιοριζόταν ως «φοιτητής Πανεπιστημίου στο Ηνωμένο Βασίλειο». Το «πρόσωπο» Όλιβερ Τέιλορ «δημοσίευε» άρθρα γνώμης σε αρκετές εφημερίδες και ήταν επίσης «ενεργό» στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Μετά από σχετική έρευνα, το Πρακτορείο Reuters ανακάλυψε ότι δεν υπήρχε κανένας καταγεγραμμένος φοιτητής με το όνομα Όλιβερ Τέιλορ στο συγκεκριμένο Πανεπιστήμιο, με αποτέλεσμα πολλοί εμπειρογνώμονες να συμφωνήσουν ότι η φωτογραφία Όλιβερ Τέιλορ είναι sockpuppet. Παρ'όλα αυτά, αρκετές εφημερίδες δεν αφαίρεσαν τα άρθρα «του» από τους ιστότοπούς τους.

Αυτονόητα, κάθε ενέργεια παραποίησης είναι αντίθετη στη δημοσιογραφική δεοντολογία των ψηφιακών μέσων, οι δε δημοσιογράφοι των ηλεκτρονικών μέσων, είναι απαραίτητο να εξοικειωθούν στη χρήση αλγορίθμων παρόμοιων με αυτούς που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή του deepfake περιεχομένου για την ανίχνευσή του. Παρ'όλα αυτά, δεν θα πρέπει το ζήτημα των deepfakes να αντιμετωπιστεί μόνο σε επίπεδο δημοσιογραφικής δεοντολογίας, αλλά και ποινικού νόμου. Για παράδειγμα στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι παραγωγοί υλικού deepfake μπορούν να διωχθούν υπό προϋποθέσεις, σύμφωνα με τις διατάξεις για την παρενόχληση. Ωστόσο, η δημιουργία deepfake περιεχομένου πιστεύω ότι είναι απαραίτητο να συγκεκριμενοποιηθεί ως ειδική κατηγορία ηλεκτρονικού εγκλήματος.

Παρόμοια νομοθετική πρωτοβουλία ανελήφθη πρόσφατα στις ΗΠΑ²¹⁸, όπου απαγορεύτηκε το κακόβουλο deepfake περιεχόμενο, ενώ ειδικότεροι σχετικοί νόμοι έχουν θεσπιστεί σε αρκετές από τις Πολιτείες²¹⁹, με υποκείμενο της αστικής και ποινικής ευθύνης το δημιουργό του αλλοιωμένου περιεχομένου. Σε αυστηρότερο πνεύμα, με σαφή διάθεση διεύρυνσης του κύκλου των υποχρέων, το

²¹⁷Σύμφωνα με το επίσημο Βρετανικό λεξικό όρων, η λέξη διαμορφώθηκε κοινωνιολογικά («A fake persona used to discuss or comment on oneself or one's work, particularly in an online discussion group or the comments section of a blog»).

²¹⁸ DEEPFAKES Accountability Act (H. R. 3230 To combat the spread of disinformation through restrictions on deepfake video alteration technology/ 06.12.2019).

²¹⁹ Για παράδειγμα στην Καλιφόρνια, από τις 03.10.2019 ισχύουν νόμοι που παρέχουν αγωγή αξίωση σε άτομα που στοχοποιούνται από deepfake σεξουαλικού περιεχομένου, το οποίο έχει δημιουργηθεί χωρίς τη συγκατάθεσή του, κατά του προσβολέα. Ομοίως, προωθείται νομοσχέδιο να το οποίο απαγορεύεται η διανομή κακόβουλων ήχων ή οπτικών μέσων deepfake που στοχεύουν έναν υποψήφιο για δημόσιο αξίωμα εντός 60 ημερών από την εκλογή του .

Νοέμβριο του 2019 η Κίνα ανακοίνωσε ότι τα deepfakes, θεωρούνται έγκλημα στον Κυβερνοχώρο, με εφαρμογή των τιμωρητικών διατάξεων και κατά των χρηστών και των παρόχων (διαδικτυακές πλατφόρμες).

γ) «Retweets²²⁰», «Reblogging» και «Reposts»

Ψηφιακή δημοσιογραφία σημαίνει διάδραση και διάδραση σημαίνει αδιάλειπτη ανταλλαγή πληροφοριών. Σε αυτά τα πλαίσια, οι πληροφορίες διαμοιράζονται με καταγιστικούς ρυθμούς. Πρόκειται για το περίφημο «*sharing*» της είδησης, μέσω του οποίου αυτή επι - κοινωνείται σε ολοένα μεγαλύτερο αριθμό χρηστών.

Σε ο,τι αφορά την πρακτική αυτή στην ψηφιακή δημοσιογραφία, κάθε μέσο έχει δική του πολιτική σχετικά με αν και υπό ποιες συνθήκες, οι δημοσιογράφοι του μπορούν να αναπαράγουν και να μοιράζονται στα κοινωνικά δίκτυα, μια πληροφορία που έχει αποκαλυφθεί από άλλο δημοσιογραφικό Οργανισμό. Και αυτό, διότι πλέον των ποικίλων ζητημάτων πνευματικής ιδιοκτησίας που εγείρονται²²¹, η αναπαραγωγή μιας άποψης από ένα μέσο μπορεί να εντυπωθεί στη συνείδηση του κοινού ως ενστερνισμός της.

Για το λόγο αυτό, οι οργανισμοί που συμμετείχαν στην ψήφιση του ΚΔΨΜ, συνομολόγησαν ρητά ότι «είναι αποδεκτά τα «retweet» και τα «share» άρθρων με σκληρή άποψη, αρκεί στις πληροφορίες του προφίλ του δημοσιογράφου στο εκάστοτε κοινωνικό δίκτυο να ξεκαθαρίζεται ότι η αναπαραγωγή (repost, retweet, κλπ) ενός άρθρου ή μιας άποψης δεν συνιστά προσυπογραφή», (άρθρο 10.1).

²²⁰ «tweet» (τιτίβισμα) είναι ηλεκτρονικό μήνυμα, αποτελούμενο από μέχρι 140 χαρακτήρες που στέλνει κάποιος στο Twitter και εμφανίζεται στη σελίδα του προφίλ του και στους followers (ακολούθους) αυτού. Πρόσφατα, το Twitter, έδωσε στους χρήστες του, δυνατότητα αντίστοιχη με το «repost» και το «reblogging». «Retweet» είναι όταν ο χρήστης κάνει tweet το μήνυμα κάποιου άλλου χρήστη, χωρίς ωστόσο να έχει δικαίωμα να παρέμβει στο περιεχόμενο του. Το αρχικό τιτίβισμα εμφανίζεται τότε και στο δικό του προφίλ, δηλαδή το μοιράζεται με τους followers του.

²²¹ ο ΚΔΨΜ παροτρύνει τους δημοσιογράφους που επιθυμούν να παραθέσουν λέξη προς λέξη ένα «post», να επικοινωνήσουν με το πρόσωπο που έκανε την αρχική ανάρτηση και να τον ενημερώσουν ότι σκοπεύουν να παραθέσουν αποφθεγματικά το εν λόγω post. Αυτό δεν ισχύει, όταν η ανάρτηση προέρχεται από δημόσιο πρόσωπο. Στην περίπτωση αυτή, ο δημοσιογράφος υποχρεούται να ελέγξει μόνο μήπως ο λογαριασμός (account) του προσώπου αυτού έχει παραβιαστεί. Πριν προβεί σε διάδραση ή αναπαραγωγή (tweet ή post) δημόσιου προσώπου ή οργανισμού βεβαιώνεται ότι το προφίλ είναι αυθεντικό, (άρθρο 10.1, Πρακτικές).

Μάλιστα, προτείνεται δεοντολογικά, η υιοθέτηση της συνήθους πρακτικής, - για δημοσιογράφους μεγάλων ειδησεογραφικών οργανισμών και εφημερίδων,- που είναι να αναγράφεται στο ψηφιακό βιογραφικό τους, η φράση «*RTs are not endorsements*», δηλαδή: «*Ta Retweets δεν υποδηλώνουν προσυπογραφή ή πιο απλά το retweet δε σημαίνει ότι συμφωνώ με αυτό που αναπαράγω*» και ενθαρρύνεται η σύνδεση μέσω social media συναδέλφων στο ίδιο μέσο ή newsroom, ειδικά όταν αυτό γίνεται σε κοινωνικά δίκτυα που δεν προϋποθέτουν αποδοχή ή ανταπόδοση (όπως πχ. το twitter), αλλά αποφεύγεται από προϊσταμένους προς υφισταμένους²²².

Μολονότι όλα τα παραπάνω, ισχύουν σύμφωνα με τον ΚΔΨΜ και για την πρακτική του «re - blogging», δεν δίδεται ο ορισμός του blog, παρά μάλιστα το γεγονός ότι οι αναφορές στα δημοσιογραφικά ιδίως ιστολόγια και τη συμμετοχική δημοσιογραφία, απαντώνται σε πολυάριθμα άρθρα του Κώδικα. Λόγω της ευρείας διάδοσης του ιστολογίων, ως μέσων ενημέρωσης και επικοινωνίας, αξίζει να γίνει αναλυτικότερη μνεία σε αυτά.

δ) τα ιστολόγια και η δημοσιογραφία των πολιτών

Το ιστολόγιο, γνωστό παγκοσμίως με την άκλιτη ονομασία *μπλογκ (blog)*²²³, είναι μια διαδικτυακή λίστα καταχωρήσεων με ανεστραμμένη χρονολογική σειρά, - από την πιο πρόσφατη

²²² (άρθρο 10.1, Πρακτικές).

²²³ Ο αγγλικός όρος «blog», προήλθε από τη σύνθετη λέξη «weblog», η οποία στα ελληνικά αποδόθηκε ως ιστολόγιο, από το blogger «talos»,- από τους πρώτους έλληνες bloggers, -ο οποίος διατηρεί μέχρι σήμερα ενεργό μπλογκ, με την ονομασία "ΙΣΤΟΛΟΓΙΟΝ".

Το weblog επινόησε αρχικά ο Jorn Barger το Δεκέμβριο του 1997. Σήμερα, ένα τυπικό blog αποτελείται από τον τίτλο που αναγράφεται στην κεφαλίδα της ιστοσελίδας και το κύριο μέρος που αποτελείται από δύο στήλες, - μια που αφιερώνεται στην παρουσίαση των καταχωρήσεων κατά την αντίστροφη χρονολογική σειρά και μια δεύτερη πλαϊνή στήλη που περιέχει τις συνδέσεις (link) και πιθανόν κάποια διαδραστική ψηφοφορία. Στο υποσέλιδο αναγράφονται πληροφορίες σχετικά με το όνομα του συντάκτη και τους όρους χρήσης. Η μέση καταχώρηση αποτελείται περίπου από 210 λέξεις, βλ περισσότερα, Deuze, M. (2003). "The Web and its Journalisms: Considering the Consequences of Different Types of Newsmedia Online" SAGE publications

καταχώρηση στην παλαιότερη. Πρόκειται για ένα σύγχρονο ψηφιακό ημερολόγιο, με περιεχόμενο που ποικίλει ανάλογα με το σκοπό του διαχειριστή του. Μπορεί να περιλαμβάνει δημοσιογραφικά νέα ή και πιο ειδικά θέματα όπως άρθρα για την τεχνολογία, τα ταξίδια, τη μόδα, τη μητρότητα, τον αθλητισμό, τις τέχνες, τη γαστρονομία. Το κεντρικό άρθρο, συνήθως θα πλαισιώνεται από εικόνες, επιτρεπόμενα σχόλια, βίντεο, υπερσυνδέσεις και βιβλίο φιλοξενούμενων. Το «αντάλλαγμα» της χρήσης της εφαρμογής, η οποία συνήθως προσφέρεται δωρεάν, συνίσταται στην προβολή διαφημίσεων, σχετικών με το περιεχόμενο του ιστολογίου.

Η έξαρση των μπλογκ, με αφορμή συγκλονιστικά κοινωνικοπολιτικά γεγονότα όπως το τσουνάμι στον Ινδικό ωκεανό στις 26 Δεκεμβρίου 2004 ή το τρομοκρατικό χτύπημα στους Δίδυμους Πύργους την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, τα οποία κινητοποίησαν μαζικά την κοινή γνώμη να μοιραστεί πληροφορίες, εικόνες και βίντεο, οδήγησε στην εμφάνιση της λεγόμενης *συμμετοχικής δημοσιογραφίας*.

Δημοσιογραφία των πολιτών όπως έχει αλλιώς ειπωθεί, είναι αυτή που ασκείται από κάθε πολίτη που δεν είναι επαγγελματίας δημοσιογράφος, με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών και περισσότερο του διαδικτύου. Ο όρος εννοιολογήθηκε πρώτα από τον αμερικανό δημοσιογράφο, Dan Gillmor στο βιβλίο του «We the media»²²⁴, στα πλαίσια του οποίου, υποστηρίζει ότι μέσω των ιστολογίων, η δημοσιογραφία μεταμορφώθηκε σε κάτι βαθύτερο και πιο δημοκρατικό. Η κεντρική ιδέα του συγγραφέα είναι ότι με τη βοήθεια της δημοσιογραφίας των πολιτών, η ροή της πληροφορίας από μονόπλευρη γίνεται αμφίδρομη, ενώ η συνολική γνώση όλων των ανθρώπων είναι περισσότερη απ' ό,τι μόνο των δημοσιογράφων. Έπειτα, τα μπλογκ παρουσιάζουν και τα τρία σημαντικά χαρακτηριστικά της δημοσιογραφίας : υπερκειμενικότητα, διαδραστικότητα και πολυμεσικότητα, - ό,τι ακριβώς χρειάζεται ώστε να είναι οι πολίτες ελεύθεροι και αυτοκυβερνώμενοι²²⁵. Παράλληλα δίνεται "βήμα" να ακουστούν απόψεις ανθρώπων που δεν είχαν αυτή τη δυνατότητα έως τώρα. Στο ίδιο μήκος κύματος, από την ελληνική θεωρία διατυπώθηκε η άποψη ότι τα μπλογκ συνιστούν το δίχως άλλο μία μορφή εναλλακτικής δημοσιογραφίας, καθώς συμβάλλουν ουσιαστικά στον

²²⁴ Gillmor, Dan (August 2004). *We the Media: Grassroots journalism by the people, for the people*. Sebastopol, CA: O'Reilly Media

²²⁵ Mark Deuze, *The Internet and its Journalisms: Considering the Consequences of Different Types of Newsmedia Online*, June 1, 2003,

εκδημοκρατισμό της δημόσιας επικοινωνίας και συμπληρώνουν τις κλασσικές μορφές δημοσιογραφίας ουσιαστικά²²⁶.

Χωρίς να παραγνωρίζονται οι φωτεινές εξαιρέσεις και χωρίς πρόθεση γενίκευσης, εναλλακτική δημοσιογραφία είναι ίσως μια υπερβολική ρήση, όταν μιλούμε για ένα μέσο ενημέρωσης τόσο καινούριο όσο το ιστολόγιο, το οποίο επί παραδείγματι στη χώρα μας²²⁷, έως την

²²⁶ Δρ. Κ. Πατέλη, οπ, - Η Δημοσιογραφία στον Ιστό

²²⁷ Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποίησε το 2008, στα πλαίσια της διπλωματικής του εργασίας, ο μεταπτυχιακός φοιτητής Ζαφείρης Καραμπάσης, με τίτλο :«Το blogging στην Ελλάδα Προφίλ, κίνητρα και πρακτικές των ελληνόφωνων bloggers», ο συχνότερα συναντώμενος ελληνόφωνος blogger είναι γένους αρσενικού, ηλικίας 30 ετών περίπου. Διαθέτει τουλάχιστον ένα πτυχίο, πιθανώς και μεταπτυχιακό και ζει σε μεγαλούπολη. Εργάζεται σε θέση πλήρους απασχόλησης και σε επάγγελμα σχετικό με τις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας(ΤΠΕ), τα ΜΜΕ και την εκπαίδευση. Από την γκάμα των παραδοσιακών μέσων προτιμά το ραδιόφωνο και ακολουθούν τα έντυπα μέσα και η τηλεόραση. Όμως οι ώρες της ημέρας που αφιερώνει σε καθένα από αυτά (λιγότερο από 1 ώρα) είναι σαφώς λιγότερες από τις ώρες που "σερφάρει" στο ίντερνετ (τουλάχιστον 4 ώρες την ημέρα). Συνδέεται κυρίως από το σπίτι του με ταχύτητα από DSL και πάνω. Έχει ίντερνετ εδώ και 8 χρόνια και συνεπώς αξιολογεί τις γνώσεις του για αυτό και τους υπολογιστές ως παραπάνω από μέτριες, έχει πάρει μέρος σε φόρουμ και έχει δημοσιοποιήσει on-line στο παρελθόν προσωπική του δημιουργία (πέρα από το blogging). Διατηρεί ένα προσωπικό blog σε ξένο domain όπου χρησιμοποιεί ψευδώνυμο και πιθανώς συμμετέχει και σε κάποιο ομαδικό. Τα κυριότερα κίνητρα που τον ωθούν στη "πρακτική blogging" είναι η προσωπική ευχαρίστηση που αυτή του προσφέρει και η θέλησή του να ασκήσει επιρροή σε "άλλους ανθρώπους που μπορεί να ενδιαφέρονται". Η επισκεψιμότητα του προσωπικού του blog είναι μικρότερη από 100 άτομα καθημερινά τα οποία ο ίδιος εικάζει ότι δεν γνωρίζει. Τα θέματα που προσεγγίζει είναι πολυποίκιλα και αφορούν κυρίως στην κουλτούρα και στον πολιτισμό, λιγότερο στην προσωπική και ακόμα λιγότερο στη δημόσια ζωή, ενώ δεν αναρτώνται διαφημίσεις. Οι επικρατέστερες μορφές υλικού είναι το γραπτό κείμενο και η φωτογραφία.

Οι γυναίκες αποτελούν περίπου το 1/3 των ελληνόφωνων blogger. Η θεματολογία τους αγγίζει περισσότερο το προσωπικό επίπεδο και την κουλτούρα/πολιτισμό από αυτή των ανδρών και οι λόγοι που τις ωθούν στη δημιουργία blog σχετίζονται με την ημερολογιακή έκφραση, την «επικοινωνία με φίλους» και τη «δημιουργική γραφή». Τείνουν να αποκαλύπτουν λιγότερο την πραγματική τους ταυτότητα από τους άνδρες και να γράφουν περισσότερα σχόλια σε άλλα blogs, γεγονός που ερμηνεύεται από τον διεξάγοντα την έρευνα ως συναισθηματικά παρακινούμενο.

Η συντριπτική πλειονότητα των ελληνόφωνων blogger παρέχει στο blog της τη δυνατότητα σχολιασμού, ενώ το 58% χρησιμοποιεί ψευδώνυμο, το 24% το πραγματικό του όνομα και το 18% υπογραφή που συνδυάζει στοιχεία του πραγματικού ονόματος και του ψευδωνύμου. Η θεματολογία που συναντάται στα πιο δημοφιλή blog αφορά περισσότερο στη δημόσια σφαίρα και ακολουθεί η κουλτούρα/πολιτισμός και λιγότερο στην ιδιωτική.

Όσο αφορά στη δημοσιογραφική πρακτική, περίπου τα 2/5 του συνόλου βλέπουν τη blogging πρακτική τους ως δημοσιογραφική.

εισαγωγή του ΚΔΨΜ, εν πολλοίς ήταν ελεύθερο κανόνων. Δεν πρέπει να λησμονείται ας πούμε ότι οι bloggers, ως μη επαγγελματίες δημοσιογράφοι δεν υπόκεινται στον ΚΔΔ, δεν υφίστανται πειθαρχικές κυρώσεις, ούτε εμπίπτουν στις ειδικότερες νομοθετικές ρυθμίσεις για τον τύπο, την τηλεόραση και το ραδιόφωνο²²⁸, προς πονοκέφαλο της νομολογίας²²⁹. Επιπλέον του νομοθετικού κενού, το οποίο λειτουργεί αμφίδρομα, καθώς η συχνή χρήση ψευδωνύμου δυσχεραίνει σημαντικά την προστασία των δικαιωμάτων και των ιδίων των blogger²³⁰, - δεν είναι σπάνιο φαινόμενο,

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, μεταξύ των δημοφιλέστερων ελληνικών ιστολογίων, συγκαταλέγονταν ιστολόγια πολιτικού, ενημερωτικού και αθλητικού περιεχομένου, - λχ το ιστολόγιο troktiko βρισκόταν στην 6η θέση επισκεψιμότητας στην Ελλάδα με το μετρητή του να έχει καταγράψει πάνω από 1 δισεκατομμύριο επισκέψεις από την 1η ημέρα δημιουργίας του.

²²⁸ Έτσι η Μον Πρωτ Ροδοπ 44/2008, η οποία έκρινε επί προσβολής της προσωπικότητας μέσω blog, εκδίδοντας την πρώτη απόφαση για τα ιστολόγια στη χώρα μας. Το δικαστήριο να μην αναγνώρισε το διαδραστικό χαρακτήρα των blog, αλλά διέλαβε ότι τα ιστολόγια δεν συνιστούν ηλεκτρονικό τύπο, στην έννοια του οποίου εμπίπτουν μόνον οι ιστοσελίδες των ήδη υπαρχόντων μέσων ενημέρωσης, Αρμενόπουλος, 2009, σελ.406 επ.,

²²⁹ Χαρακτηριστική η περίπτωση του «Γέροντα Παστίτσιου», μιας διαδικτυακής καρικατούρας, βασισμένης στην αλλοιωμένη μορφή του αγιορείτη μοναχού γέροντα Παΐσιου, η οποία εμφανίστηκε από το δημιουργό της ως χιουμοριστική, σατιρίζοντας τη θρησκοληψία. Μετά το σάλο που ξέσπασε, η σελίδα έκλεισε, ο ιδιοκτήτης της συνελήφθη με την κατηγορία της βλασφημίας και τελικά κρίθηκε ένοχος από το Πρωτόδικο ποινικό Δικαστήριο, για εξύβριση θρησκευματος κατ' εξακολούθηση.

Τα γεγονότα αυτά σχολιάστηκαν αρνητικά από νομικούς κύκλους, μέσα κοινωνικής δικτύωσης και μέσα μαζικής ενημέρωσης σε Ελλάδα και εξωτερικό, με τους αντιδρώντες να εκδηλώνουν ανησυχία για φαινόμενα λογοκρισίας του περιεχομένων των ιστολογίων και των ιστοσελίδων.

Οι διαστάσεις που έλαβε η υπόθεση, προκάλεσε την αντίδραση του νομοθέτη. Πρόσφατα (07/2016), το Υπουργείο Δικαιοσύνης, ανακοίνωσε την πρόθεσή του να αποποινικοποιήσει τη βλασφημία, θέτοντας το θέμα στη Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή της Βουλής για την αναθεώρηση του Ποινικού Κώδικα, με την ακόλουθη αιτιολογία :

«Κατά το Ποινικό Δίκαιο, η ποινή προϋποθέτει την τέλεση πράξης. Ο προσδιορισμός της τελευταίας χωρεί με στάθμιση των εμπειρικών – αποδείξιμων αποτελεσμάτων της. Ωστόσο, στην περίπτωση της βλασφημίας, λείπει οποιαδήποτε αποδείξιμη ενώπιον δικαστηρίου βλαπτική συνέπεια της πράξης. Επομένως, η έννοια του εγκλήματος δεν διακρίνεται.»

²³⁰ Δεν είναι σπάνια η χωρίς άδεια αντιγραφή και αναπαραγωγή περιεχομένου blog σε άλλους ιστότοπους. Σημαντικό βήμα για την αντιμετώπιση του φαινομένου, αποτέλεσαν οι άδειες Creative Commons, οι οποίες επιτρέπουν στους δημιουργούς να δηλώσουν ποια δικαιώματα διατηρούν και ποια παραχωρούν προς όφελος άλλων και με ποιες

άνθρωποι, «μιντιακά αναλφάβητοι» να αντιποιούνται το δημοσιογραφικό λειτούργημα και να αυτοβαπτίζονται δημοσιογράφοι, απαιτώντας πρόσβαση παντού, με ολέθριες συνέπειες για την κοινωνία.

Συμπερασματικά, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η δημοσιογραφία των πολιτών, λειτούργησε ανατρεπτικά σε σχέση με παγιωμένα δημοσιογραφικά στερεότυπα και εν πολλοίς συνιστά την κινητήριο δύναμη, ώστε στις δημοκρατίες να μην επαναπαύεται κανείς, πολίτης ή δημοσιογράφος, δημόσιο πρόσωπο ή όχι. Ωστόσο, είναι ανάγκη να εμπεδώσουν οι ερασιτέχνες δημοσιογράφοι ότι η συμμετοχική δημοσιογραφία δεν είναι αποσχισμένη από τη δημοσιογραφία των μέσων, ούτε ανώτερη αυτής. Προς το σκοπό αυτό, κατά τη γνώμη μου, θα ήταν χρήσιμη η θέσπιση μιας εποπτεύουσας αρχής για τα ιστολόγια ή τουλάχιστον μιας ελάχιστης διαδικασίας εκπαίδευσης και πιστοποίησης των προσώπων που ασχολούνται εντατικότερα με αυτά, ώστε να διασφαλίζεται ότι κατέχουν οι μπλόγκερς τη στοιχειώδη γνώση, πείρα και ήθος. Υπό τις προϋποθέσεις αυτές, δεν θα ήταν ανέφικτο στο μέλλον να εγκαινιαστεί η εποχή της μετα - δημοσιογραφίας, όπου πολίτες και επαγγελματίες δημοσιογράφοι θα συνεργάζονται επί ίσοις όροις και θα μοιράζονται υλικό και πηγές, με στόχο τη μέγιστη δυνατή ποιότητα στον τομέα της ενημέρωσης.

III. Η Νομολογία του ΕΔΔΑ για τους δημοσιογράφους

Όπως είναι γνωστό, στην ενωμένη Ευρώπη, η εξάντληση των εθνικών ενδίκων μέσων δεν σηματοδοτεί το τέλος του δικαστικού αγώνα. Ειδικά σε ό,τι αφορά στους δημοσιογράφους, η πληθώρα προσφυγών ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ), έχει δημιουργήσει πλούσια νομολογία που καταδεικνύει την άρρηκτη σχέση και συμπλοκή του δημοσιογραφικού λειτουργήματος με τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Παρακάτω, παρατίθενται και σχολιάζονται πρόσφατα νομολογιακά προηγούμενα (2018-2020), που πραγματεύονται την ελευθερία της έκφρασης του δημοσιογράφου .

προϋποθέσεις . Ωστόσο, ατυχώς, τα blogs έμειναν εκτός ρυθμιστικού της Οδηγίας 2019/790, η οποία φιλοδοξεί να αναμορφώσει την πνευματική ιδιοκτησία στο ψηφιακό περιβάλλον.

1. Απαρβίαστο ιδιωτικού βίου του δημοσιογράφου - Υπόθεση Khadija Ismayilova κατά Αζερμπαϊτζάν της 07.05.2020, (αριθ. προσφ. 35283/14)

Με αφορμή την υπόθεση αυτή, το ΕΔΔΑ αντιμετώπισε αντιδικία μεταξύ δημοσιογράφων. Η σημασία της απόφασης έγκειται στο ότι το Δικαστήριο έκρινε ότι ακόμη και στην περίπτωση που οι δημοσιογράφοι, είναι αναγνωρίσιμοι και θεωρούνται δημόσια πρόσωπα, απολαμβάνουν εξίσου του σεβασμού της ιδιωτικής τους ζωής²³¹. Στην κρίση του, πάντως, εστίασε ξεκάθαρα στο κριτήριο της προηγούμενης *συμπεριφοράς* του θιγόμενου προσώπου .

Στα πραγματικά περιστατικά, η Khadija Ismayilova, δημοσιογράφος του πολιτικού ρεπορτάζ που ασκούσε δριμεία κριτική στο κυβερνών κόμμα του Αζερμπαϊτζάν²³², προσέφυγε στο ΕΔΔΑ, ζητώντας την καταδίκη της χώρας της, λόγω του διασυρμού της, από δημοσίευμα της φιλοκυβερνητικής εφημερίδας «Səs», όπου παρουσιάστηκαν ερωτικά βίντεο με τον σύντροφό της, ληφθέντα από κρυφή κάμερα. Το επίμαχο άρθρο, μεταξύ άλλων, τη χαρακτήριζε «τσιτσιολίνα²³³ της δημοσιογραφίας». Προηγουμένως, τα εθνικά Δικαστήρια όλων των βαθμών είχαν απορρίψει την αγωγή αποζημίωσης που άσκησε η Ismayilova κατά της εφημερίδας, κρίνοντας ότι ο αρθρογράφος και κατ'επέκταση η εφημερίδα που φιλοξένησε το άρθρο είχαν το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης.

Το ΕΔΔΑ, έκανε δεκτό ότι η συγκεκριμένη δημοσιογράφος ήταν μεν δημόσιο πρόσωπο, ωστόσο η αναγνωρισιμότητα της ήταν αποτέλεσμα της επαγγελματικής της σταδιοδρομίας και της μαχητικότητας της και όχι της προσωπικής της ζωής. Εν προκειμένω, αποδεδειγμένα, η προσφεύγουσα δεν επιζητούσε τη δημόσια έκθεση (καθώς δεν είχε εκθέσει ποτέ δημόσια πτυχές της

²³¹ Αντιθέτως, στην υπόθεση Man κ.α. κατά Ρουμανίας της 12.12.2019 (αριθ. προσφ.39273/07), το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η κατ'οίκον έρευνα σε εκδότες εφημερίδων και περιοδικών δεν παραβίασε το δικαίωμα στην ιδιωτική τους ζωή, καθώς έλαβε χώρα στα πλαίσια ποινικής έρευνας, για τους σκοπούς της οποίας νομίμως περιορίστηκε και η ελευθερία της έκφρασης, (λόγω κατάσχεσης εγγράφων, δημοσιοποίησης συνομιλιών, κλπ)

²³² Η Ismayilova είχε διεξάγει πλειάδα δημοσιογραφικών ερευνών, καταγγέλοντας διαφθορά υψηλού επιπέδου στην ηγεσία του Αζερμπαϊτζάν

²³³ Πασίγνωστη Ιταλίδα πρωταγωνίστρια ερωτικών ταινιών

ιδιωτικής της ζωής), αλλά αντίθετα, είχε παραβιαστεί το απόρρητο της προσωπικής της ζωής, χωρίς η ίδια να το γνωρίζει και χωρίς να συναινεί. Έτσι, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα εθνικά Δικαστήρια, έσφαλαν στη στάθμιση των αντικρουόμενων δικαιωμάτων (σεβασμός της ιδιωτικής ζωής της προσφεύγουσας και του δικαιώματος της εφημερίδας στην ελευθερία της έκφρασης) και της επιδίκασε χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη, λόγω παραβίασης του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ²³⁴.

2. Ελευθερία έκφρασης στην ειδησεογραφία – Υπόθεση ATV Zrt κατά Ουγγαρίας της 28.04.2020 (αρ. προσφ. 61178/14)

Σε εθνικό επίπεδο, η υπόθεση ξεκίνησε όταν απαγορεύτηκε σε δελτίο ειδήσεων που παρουσίαζε το τηλεοπτικό κανάλι της εταιρείας «ATV Zrt», να χαρακτηρίζει το πολιτικό κόμμα «Jobbik» ως «ακροδεξιό». Η απαγόρευση επιβλήθηκε από την «Εθνική Αρχή Μέσων Ενημέρωσης και Πληροφοριών», βάσει του άρθρου 12 του ουγγρικού νόμου για τα ΜΜΕ, σύμφωνα με το οποίο δεν επιτρεπόταν η εκφορά οποιασδήποτε «γνώμης» από τον εκάστοτε παρουσιαστή των ειδήσεων. Η εταιρεία, εξάντλησε όλα τα ένδικα μέσα που δικαιούτο κατά της απόφασης της Αρχής και ακολούθως προσέφυγε στο ΕΔΔΑ, παραπονούμενη για παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης, (άρθρο 10 της ΕΣΔΑ).

Το Δικαστήριο έκανε ομόφωνα δεκτή την προσφυγή, κρίνοντας ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν αιτιολόγησαν εμπεριστατωμένα εάν και κατά πόσο ο επίμαχος χαρακτηρισμός του εν λόγω πολιτικού κόμματος ως ακροδεξιού, ήταν πρόσφορος να επηρεάσει αρνητικά την κοινή γνώμη, δικαιολογώντας μια τόσο ακραία καταστολή της ελευθερίας του λόγου²³⁵. Η απόφαση του ΕΔΔΑ, είναι κομβική για

²³⁴ Τα κριτήρια για την εξισορρόπηση που έλαβε υπόψη το ΕΔΔΑ για τη στάθμιση, περιλαμβάνουν εάν η δημοσίευση συνέβαλε σε συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος, το βαθμό στον οποίο η προσφεύγουσα ήταν γνωστή στην κοινωνία, την προηγούμενη συμπεριφορά της και το περιεχόμενο, τη μορφή και τις συνέπειες της δημοσιοποίησης. Πράλληλα κρίθηκε ότι το συγκεκριμένο δημοσίευμα δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σατιρικό, δεδομένου ότι η εφημερίδα Szs δεν ήταν σατιρική εφημερίδα, αλλά είχε καθιερωθεί ως μια σοβαρή κοινωνικοπολιτική εφημερίδα του Αζερμπαϊτζάν.

²³⁵ Μάλιστα, στο σκεπτικό της απόφασης αναφέρεται ότι τα πολιτικά κόμματα χαρακτηρίζονται συχνά με διάφορα επίθετα, μεταξύ των οποίων και ο όρος «ακροδεξιό», ο οποίος είναι περιγραφικός των πολιτικών στόχων/ ή και του

την ειδησεογραφία και την εν γένει προστασία της αμερόληπτης δημοσιογραφίας, η οποία είναι αδύνατο να επιτελέσει το σκοπό της, δεχόμενη αντίστοιχες δυσανάλογες παρεμβάσεις στο δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης.

3. «Δημοσιογραφική» ρητορική μίσους – Υπόθεση Atamanchuk κατά Ρωσίας της 11.02.2020 (αριθ. προσφ. 4493/11)

Τα πραγματικά περιστατικά αφορούσαν το Ρώσο πολιτικό και ιδιοκτήτη τοπικής εφημερίδας Vladimir Atamanchuk, ο οποίος την προηγούμενη των προεδρικών εκλογών του 2008, δημοσίευσε άρθρο του με τίτλο «Γιατί δεν θα ψηφίσω σε αυτές τις εκλογές». Στο κείμενο του, ο Atamanchuk εξέφρασε μεταξύ άλλων την άποψη ότι ο τοπικός πληθυσμός μη ρωσικής καταγωγής, *«ήταν επιρρεπής στο έγκλημα»* καθώς και ότι οι μη Ρώσοι, *«θα έσφαζαν, βίαζαν, λήστευαν και θα υποδούλωναν, σύμφωνα με τις βάρβαρες αξίες τους και ότι θα συμμετείχαν στην καταστροφή της χώρας»*. Για τις θέσεις του αυτές, ο Atamanchuk καταδικάστηκε από τα ρωσικά ποινικά δικαστήρια για υποκίνηση μίσους και εχθρότητας και επιπλέον του απαγορεύθηκε να ασκήσει οποιαδήποτε δημοσιογραφική ή εκδοτική δραστηριότητα για δύο χρόνια. Η πρωτόδικη απόφαση επικυρώθηκε από το Εφετείο και στη συνέχεια ο Atamanchuk, άσκησε προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ, ισχυριζόμενος ότι με την αμετάκλητη ποινική του καταδίκη παραβιάστηκε το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης (αρθρ.10 ΕΣΔΑ).

Το Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή, οριοθετώντας εύστοχα την ατομική ελευθερία της έκφρασης σε σχέση με τα «δικαιώματα των άλλων» και πιο συγκεκριμένα αναφέρθηκε στο δικαίωμα της αξιοπρέπειας των ατόμων μη ρωσικής καταγωγής που εθίγη βάνανυσα από την προκείμενη ρητορική μίσους, η οποία χρησιμοποίησε γλώσσα που *«προσέβαλε, σόκαρε και διατάρασσε»*²³⁶. Έτσι, θεώρησε δικαιολογημένη την ποινική καταδίκη .

προγράμματος τους και επομένως δεν συνιστά γνώμη ή κρίση, ικανή να προκαταλάβει αρνητικά τους υποψήφιους ψηφοφόρους.

²³⁶ Η προσβολή κρίθηκε ότι δεν αναιρείται από το γεγονός ότι το άρθρο δεν περιείχε ρητές προτροπές για πράξεις βίας ή άλλες εγκληματικές πράξεις.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το σκεπτικό της απόφασης, στο μέτρο που το Δικαστήριο θεώρησε ότι ο προσφεύγων δεν ήταν επαγγελματίας δημοσιογράφος, από μόνο το γεγονός ότι δημοσίευε περιστασιακά άρθρα σε τοπικές εφημερίδες ή τη δική του εφημερίδα. Η απέκδυση από τη δημοσιογραφική ιδιότητα, στάθηκε βαρύνουσα σημασίας, ώστε να θεωρήσει το ΕΔΔΑ, ανάλογες και προσήκουσες, τις επιβληθείσες ποινές περί απαγόρευσης άσκησης δημοσιογραφικής ή εκδοτικής δραστηριότητας, καταλήγοντας ότι δεν στοιχειοθετείται εν προκειμένω, παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης κατ'άρθρο 10 ΕΣΔΑ.

4. Ευθύνη του δημοσιογράφου / εκδότη για το περιεχόμενο Συνέντευξης / καθήκον επαλήθευσης – Υπόθεση Magosso και Brindani κατά Ιταλίας της 16.01.2020 (αρ. προσφ. 59347/11)

Ιδιαίτερη νομική και πρακτική σημασία για δημοσιογράφους και εκδότες, έχει η εν λόγω απόφαση, με την οποία το ΕΔΔΑ, - ορμώμενο από την ποινική καταδίκη για δυσφήμιση του δημοσιογράφου για το εβδομαδιαίο περιοδικό «Gente», Renzo Magosso και του διευθυντή του οικείου εκδοτικού οίκου που ανήκε το έντυπο, Umberto Brindani, - έκρινε ότι πρέπει να γίνεται σαφής διάκριση από τα εθνικά δικαστήρια, μεταξύ των θέσεων του δημοσιογράφου και των δηλώσεων τρίτων, εν προκειμένω της «δημοσιογραφικής πηγής» ή του συνεντευξιαζόμενου προσώπου.

Ειδικότερα, τα πραγματικά περιστατικά είχαν ως εξής : Στις 28 Μαΐου 1980, ο δημοσιογράφος Walter Tobagi, δολοφονήθηκε από ομάδα εξτρεμιστών αριστερών, («Ταξιαρχία της 28 Μαρτίου» πιθανώς υποκινούμενη από τις Ερυθρές Ταξιαρχίες). Στις 17 Ιουνίου 2004, ο Magosso δημοσίευσε άρθρο με τίτλο «Ο Tobagi θα μπορούσε να είχε σωθεί». Το άρθρο εμπεριείχε δηλώσεις του D.C., πρώην αξιωματικού της αντιτρομοκρατικής υπηρεσίας του Μιλάνου, ο οποίος είπε στο δημοσιογράφο ότι λίγους μήνες πριν από τη δολοφονία, είχε ενημερωθεί από πληροφοριοδότη σχετικά με πιθανή επίθεση εναντίον του Tobagi. Σε συνέχεια καταγγελιών, το Περιφερειακό Δικαστήριο της Monza, έκρινε ότι δημοσιογράφος και εκδότης ήσαν ένοχοι δυσφήμισης μέσω του τύπου, ενώ το Εφετείο και το Ακυρωτικό Δικαστήριο επικύρωσαν την πρωτοβάθμια απόφαση.

Το ΕΔΔΑ, αφού διαπίστωσε ότι το επίμαχο άρθρο αφορούσε την κοινή γνώμη, καθώς το περιεχόμενο του σχετιζόταν με γεγονός της πρόσφατης ιταλικής ιστορίας και δη έθιγε ζήτημα μεγάλου δημοσίου ενδιαφέροντος (δολοφονία δημοσιογράφου από τρομοκρατική ομάδα), κατέληξε

ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν προέβησαν σε διαφοροποίηση μεταξύ των δηλώσεων του πρώτου προσφεύγοντος με εκείνες της πηγής (ή συνεντευξιαζόμενου αξιωματικού «D.C»), ενώ ο δεύτερος προσφεύγων εκδότης, είχε καταδικαστεί για δυσφήμιση, με το σκεπτικό ότι δεν προέβη σε προηγούμενο έλεγχο δυνητικά δυσφημιστικών δηλώσεων.

Σε ο,τι αφορά στην υποχρέωση επαλήθευσης των πραγματικών περιστατικών, το Δικαστήριο τόνισε ότι, όταν οι δημοσιογράφοι αναπαράγουν δηλώσεις τρίτων, βαρύνονται με το καθήκον να διασταυρώσουν την αξιοπιστία των πηγών τους, από το δε αποδεικτικό υλικό προέκυψε ότι οι προσφεύγοντες συμμορφώθηκαν πλήρως με το καθήκον αυτό, γεγονός που παραγνωρίστηκε από τα εθνικά δικαστήρια²³⁷. Επομένως, η επιβληθείσα σε αυτούς ποινική κύρωση ήταν δυσανάλογη, ως «μη απαραίτητη σε μια δημοκρατική κοινωνία» και συνακόλουθα το ΕΔΔΑ, την έκρινε ως παράνομη παρέμβαση στην δημοσιογραφική ελευθερία έκφρασης, βάσει του άρθρου 10 της Σύμβασης²³⁸.

Διαφορετική νομική αντιμετώπιση εξάλλου, με τυχόν κατάφαση ποινικής ή αστικής ευθύνης του δημοσιογράφου για τα λεγόμενα της πηγής του ή του προσώπου από το οποίο λαμβάνει συνέντευξη και δη μολονότι αποδεδειγμένα έχει καταβάλει κάθε προσπάθεια να συμμορφωθεί με το καθήκον επαλήθευσης, κατά την άποψη μου, θα υπερέβαινε το λογικό και ανθρωπίνως δυνατό και θα οδηγούσε σε μόνιμο μαρασμό την ερευνητική δημοσιογραφία.

²³⁷ Οι προσφεύγοντες είχαν προσκομίσει μεγάλο αριθμό εγγράφων που απεδείκνυν ότι ήταν αξιόπιστη η εκδοχή του άρθρου για τα πραγματικά γεγονότα

²³⁸ Αντίθετα απεφάνθη το Δικαστήριο στην υπόθεση Gürbüz και Bayar κατά Τουρκίας της 23.07.2019 (αριθ. προσφ. 8860/13). Οι εν λόγω προσφεύγοντες, εκδότης και αρχισυντάκτης εφημερίδας αντίστοιχα, είχαν δημοσιεύσει άρθρο με δηλώσεις αρχηγών του PKK (Abdullah Öcalan και Murat Karayılan), οι οποίοι καλούσαν σε «αντάρτικο αγώνα» σε περίπτωση αποτυχίας του διαλόγου και παρακινούσαν τους «πατριώτες» για δράση. Το ΕΔΔΑ διέλαβε ότι η τιμωρία δημοσιογράφου για τη *συμβολή* του στη διάδοση των δηλώσεων ενός τρίτου, περιστελλεί καίρια την ελευθερία του Τύπου και χωρεί μόνο για σοβαρούς λόγους. Στην προκειμένη υπόθεση, ad hoc, κρίθηκε ότι οι δηλώσεις του τρίτου, ερμηνεύονται «ως υποκίνηση βίας», επομένως κρίθηκε ότι δεν παραβιάστηκε η ελευθερία έκφρασης ή δημοσίευσης που απολαμβάνουν εκ του λειτουργήματος τους οι προσφεύγοντες.

5. Κατάχρηση δημοσιογραφικής ιδιότητας ξένων ανταποκριτών – Υπόθεση Zarubin κ.α. κατά Λιθουανίας της 19-12-2019 (αριθ. Προσφ. 69111/17, 69112/17, 69113/17 και 69114/17)

Στην προεκείμενη υπόθεση, το ΕΔΔΑ δίκασε τις προσφυγές τεσσάρων Ρώσων δημοσιογράφων²³⁹ που εργάζονταν για το ρωσικό κρατικό κανάλι «Rossiya-24», οι οποίοι προσέβαλαν την απόφαση απέλασης τους από τη Λιθουανία και την απαγόρευση επανεισόδου που τους επιβλήθηκε, εξαιτίας της ανάρμοστης συμπεριφοράς που επέδειξαν κατά την άσκηση του δημοσιογραφικού λειτουργήματος.

Το Μάρτιο του 2016, οι προσφεύγοντες κλήθηκαν να καλύψουν δημοσιογραφικά (με ρεπορτάζ, συνεντεύξεις, κλπ), ως απεσταλμένοι της Ρωσίας, τις εκδηλώσεις του Φόρουμ του Βίλνιους στη Λιθουανία. Ωστόσο, αντί να εκτελέσουν με δημοσιογραφική υπευθυνότητα τα καθήκοντα που τους ανατέθηκαν, προκάλεσαν διάφορα περιστατικά και αναταραχές, με αποτέλεσμα το Λιθουανικό Τμήμα Μετανάστευσης να εκδώσει αποφάσεις για την απέλαση τους και την απαγόρευση εισόδου τους για ένα έτος, θεωρώντας τους «απειλή για την εθνική ασφάλεια».

Οι προσφεύγοντες στράφηκαν κατά των αποφάσεων απέλασης, ισχυριζόμενοι ότι προσπάθησαν να ασκήσουν ειρηνικά το δημοσιογραφικό τους έργο, πλην όμως εκδιώχθηκαν από τους διοργανωτές (πχ δεν τους επέτρεψαν να πάρουν συνέντευξη από τον γνωστό ακτιβιστή Garry Kasparov). Τα επιχειρήματα τους δεν έπεισαν τα εθνικά δικαστήρια και μάλιστα το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Λιθουανίας, απεφάνθη ότι η ενάγουσα δημοσιογραφική ομάδα βρισκόταν στην χώρα χωρίς τα απαραίτητα διαπιστευτήρια, ενώ εισήλθε στις εγκαταστάσεις του φόρουμ, μετερχόμενη απατηλά μέσα, μη φέροντας καν το στοιχειώδη επαγγελματικό δημοσιογραφικό εξοπλισμό²⁴⁰.

Το Δικαστήριο απέρριψε τις προσφυγές των δημοσιογράφων ως απαράδεκτες, θεωρώντας ότι τα επιβληθέντα διοικητικά μέτρα δεν είχαν καμία σχέση με τον επικαλούμενο περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης (αρθρο 10 ΕΣΔΑ), των ιδεών, απόψεων ή της εργασίας τους ως δημοσιογράφων. Αντιθέτως, τα μέτρα ήταν δικαιολογημένα λόγω των επιθετικών και προκλητικών

²³⁹ Πρόκειται για τους Pavel Zarubin, Alexander Makarov, Andrey Melnikov και Alexey Kazakov, αντιστοίχως ρεπόρτερ, ηχολήπτης, εικονολήπτης και αρχισυντάκτης

²⁴⁰ Συγκεκριμένα είχαν προσπαθήσει να πάρουν συνέντευξη από τον ακτιβιστή Garry Kasparov με κινητά τηλέφωνα, χωρίς προσήκοντα επαγγελματικό εξοπλισμό

ενεργειών των προσφευγόντων, οι οποίες θεωρήθηκαν πρόκληση για την εθνική ασφάλεια της Λιθουανίας και μάλιστα μετά από εξαντλητική απονομή δικαιοσύνης από τα εθνικά δικαστήρια όλων των βαθμίδων²⁴¹.

Με αφορμή την υπόθεση αυτή το ΕΔΔΑ, κατέστησε σαφές ότι ο δημοσιογράφος δεν βρίσκεται εκ προοιμίου στο απυρόβλητο ούτε μόνη η επίκληση του λειτουργήματος του, τον τοποθετεί φύσει ή θέσει υπεράνω των νόμων, επιτρέποντας του να αυθαιρετεί. Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι η προστασία που παρέχει το άρθρο 10 στους δημοσιογράφους, δεν είναι αυτονόητη, αλλά τελεί υπό την προϋπόθεση ότι οι δημοσιογράφοι ενεργούν με καλή πίστη και σύμφωνα προς τις αρχές της «υπεύθυνης δημοσιογραφίας». Η μη προσήκουσα *συμπεριφορά* του ανθρώπου δημοσιογράφου²⁴², δεν είναι ούτε συμβατή με το λειτουργήμα του, ούτε ανεκτή από την έννομη τάξη.

6. Απαγόρευση συνεντεύξεων / φωτογραφικού ρεπορτάζ σε κέντρα υποδοχής αιτούντων ασύλου – Υπόθεση Szurovecz κατά Ουγγαρίας της 8.10.2019 (αριθ. Προσφυγής 15428/16)

Με την εν λόγω απόφαση, το ΕΔΔΑ, εμβαθύνοντας σε αχαρτογράφητα νερά, έθιξε το μείζον ζήτημα της παρουσίας και του κοινωνικού ρόλου των δημοσιογράφων σε κέντρα υποδοχής αιτούντων ασύλου στην Ευρώπη. Το Δικαστήριο εξήρε παράλληλα την ερευνητική δημοσιογραφία, χαρακτηρίζοντας τους λειτουργούς της «δημόσιους φύλακες».

Την αφορμή έδωσε η προσφυγή του Ούγγρου δημοσιογράφου Illés Szurovecz, ο οποίος ζήτησε να εισέλθει με την επαγγελματική του ιδιότητα, στο κέντρο υποδοχής του Debrecen, προκειμένου να διεξάγει δημοσιογραφική έρευνα, σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης των αιτούντων

²⁴¹ Άρθρο 4 του 4^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου

²⁴² Με την κακοπιστία, δεν έχει καμία σχέση ο ακτιβισμός. Τη θέση αυτή υιοθέτησε με σαφήνεια το ΕΔΔΑ, στην υπόθεση Haziyeu κατά Αζερμπαϊτζάν της 6.12.2018 (αριθ. προσφ. 19842/15), στα πλαίσια της οποίας έκρινε παράνομη την προσωρινή κράτηση του βραβευμένου δημοσιογράφου Seymur Mashgul Oglu Haziyeu, (παραβίαση των διατάξεων 1 και 3 του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ). Ο Haziyeu, ο οποίος είναι γνωστός ακτιβιστής της αντιπολίτευσης του Αζερμπαϊτζάν, συνελήφθη τον Αύγουστο του 2014 για διατάραξη της τάξης στο δρόμο και κρατήθηκε προσωρινά μέχρι την καταδίκη του τον Ιανουάριο του 2015, χωρίς δικαστική απόφαση .

άσυλο. Στην αίτηση του εξηγούσε μάλιστα ότι, στα πλαίσια του ρεπορτάζ, ήταν απαραίτητο να τραβήξει φωτογραφίες, αλλά μόνο εκείνων των διαβιούντων που θα έδιναν την προηγούμενη συγκατάθεση τους, ακόμη και γραπτή, εφόσον κάτι τέτοιο προκρινόταν από τις αρμόδιες αρχές. Ωστόσο, το αίτημα του Szurovecz απορρίφθηκε με την αιτιολογία της διαφύλαξης της ιδιωτικής ζωής και ασφάλειας των αιτούντων άσυλο, πολλοί από τους οποίους είχαν διαφύγει από κάποια μορφή δίωξης στη χώρα προέλευσης τους και ως εκ τούτου, κρίθηκε ότι θα ήταν επικίνδυνη η έκθεση τους στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ο προσφεύγων εξάντλησε τα ένδικα μέσα κατά της απόφασης χωρίς επιτυχία.

Το ΕΔΔΑ, αφού τόνισε ότι η προσφυγική κρίση στην Ουγγαρία αποτελούσε ζήτημα που συγκέντρωνε το δημόσιο ενδιαφέρον, διαφοροποιήθηκε από τα εθνικά δικαστήρια, αποσαφηνίζοντας ότι η δημοσιογραφική έρευνα προστατεύεται, ως ουδιώδης για την ελευθερία του Τύπου. Συγκεκριμένα έκρινε ότι η παρεμπόδιση του προσφεύγοντος δημοσιογράφου να αποκτήσει ίδια αντίληψη για τα υποκείμενα και το αντικείμενο της έρευνας του, του στερούσε τη δυνατότητα να καταγράψει ακριβείς και αξιόπιστες πληροφορίες. Στη στάθμιση συμφερόντων, το ΕΔΔΑ εξάλλου θεώρησε τη γραπτή συγκατάθεση, κατάλληλο μέτρο για την προστασία της ιδιωτικής ζωής των αιτούντων άσυλο και λαμβανομένης υπόψη της σπουδαιότητας που είχε η ενημέρωση του κοινωνικού συνόλου για την προσφυγική κρίση στην Ουγγαρία, έκανε δεκτή την προσφυγή, αναγνωρίζοντας ότι παραβιάστηκε το άρθρο 10 ΕΣΔΑ .

7.Όρια δημοσιογραφικής κριτικής σε δημόσια πρόσωπα και δημόσιους λειτουργούς-κυβερνήσεις - Υποθέσεις Antunes Emídio κατά Πορτογαλίας (αριθ. προσφ. 75637/13) – Editorial Board of Grivna Newspaper κατά Ουκρανίας της 16.04.2019 (αρ. 41214/08 και 49440/08) - Sallusti κατά Ιταλίας της 07.03.2019 (αρ. 22350/13), Fatih Taş κατά Τουρκίας (5) της 04.09.2018 (αριθ. προσφ. 6810/09)

Με τα ανωτέρω νομολογιακά προηγούμενα, το ΕΔΔΑ, τάχθηκε με την άποψη ότι τα ανεκτά όρια δημοσιογραφικής κριτικής στα δημόσια πρόσωπα ή τα πρόσωπα που κατέχουν κομβικές θέσεις, όπως οι δικαστές, είναι διευρυμένα, ως δικαιολογημένα από το δικαίωμα ενημέρωσης του κοινωνικού συνόλου. Κατά την άποψη μου η θέση αυτή είναι σωστή, καθώς οι δημόσιοι λειτουργοί δεν στέκουν a priori στο απυρόβλητο, αντίθετα, η δημόσια δράση τους πρέπει να ελέγχεται και κάθε πτυχή της

ζωής τους, με αντίκτυπο στην κοινωνία πρέπει να φωτίζεται άπλετα. Ομοίως ισχύει και για τις εκάστοτε κυβερνήσεις .

Η πρώτη υπόθεση, στην οποία οποία έγινε ήδη αναφορά ανωτέρω²⁴³, αφορούσε την καταδίκη του δημοσιογράφου Antunes Emídio, από τα πορτογαλικά δικαστήρια, για δυσφήμιση πολιτικού προσώπου, με τη φράση «είσαι ο πιο ηλίθιος πολιτικός που γνωρίζω». Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, η εν λόγω φράση θεωρείται πολιτική κριτική, η οποία προστατεύεται από την ελευθερία της έκφρασης. Συγκεκριμένα το Δικαστήριο διέλαβε ότι στα πλαίσια του δημόσιου διαλόγου, ειδικά όταν η συζήτηση αφορά στο δημόσιο συμφέρον, η δημοσιογραφική ελευθερία καλύπτει και την έως ένα βαθμό υπερβολή ή χρήση προκλητικών εκφράσεων.

Στη δεύτερη περίπτωση, Ουκρανός δικαστής άσκησε αγωγή δυσφήμισης κατά της εγχώριας εφημερίδας «Grivna Newspaper», η οποία με δύο άρθρα της τον κατήγγειλε για διαφθορά. Τα άρθρα, πλασιώθηκαν από φωτογραφίες, μία εκ των οποίων με αναγραφή της βιβλικής φράσης «*Θα τους αποζημιώσω σύμφωνα με τις πράξεις τους (Παλαιά Διαθήκη)*». Τα Ουκρανικά δικαστήρια θεώρησαν τα άρθρα προσβλητικά και βλαπτικά για την υπόληψη του δικαστή και όχι ενημερωτικά και υποχρέωσαν την εφημερίδα να καταβάλει αστική αποζημίωση. Η τελευταία, προσέφυγε στο ΕΔΔΑ, παραπονούμενη για μεροληψία του Πρωτοβάθμιου Δικαστηρίου και παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης. Το Δικαστήριο έκανε δεκτή την προσφυγή, κρίνοντας βάσιμους τους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας για παραβίαση του άρθρου 6 § 1 (δικαίωμα σε αμερόληπτο δικαστήριο) και του άρθρου 10 ΕΣΔΑ (ελευθερία έκφρασης)²⁴⁴.

Η επόμενη υπόθεση, αφορούσε στην καταδίκη σε ποινή φυλάκισης από τα εθνικά δικαστήρια του Ιταλού αρχισυντάκτη της εφημερίδας «Libero», Alessandro Sallusti για δυσφήμιση δικαστή.

²⁴³ Βλ.Πρώτο Μέρος, ΚΔΔ

²⁴⁴ Ομοίως, έκρινε το ΕΔΔΑ, στην υπόθεση Narodni List d.d. κατά Κροατίας της 8.11.2018 (αρ. προσφ. 2782/12). Τα πραγματικά περιστατικά, αφορούσαν την καυστική κριτική σε δικαστή που ασκήθηκε από εκδότη εφημερίδας. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το άρθρο σχετιζόταν με θέμα δημοσίου συμφέροντος, (λειτουργία του δικαστικού συστήματος, μη προσήκουσα θεσμική συμπεριφορά του δικαστή, ο οποίος παρευρέθηκε σε εγκαίνια αντίπαλης εφημερίδας τοπικού αμφιλεγόμενου παράγοντα και διέταξε έκδοση εντάλματος έρευνας αδικαιολόγητα) και μολονότι ο τρόπος έκφρασης του συντάκτη ήταν καυστικός, δεν ήταν προσβλητικός. Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, «*η χρήση καυστικού τόνου σε σχόλια που απευθύνονται σε δικαστές δεν είναι ασυμβίβαστη με το δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Οι πολίτες έχουν το δικαίωμα να ασκούν κριτική στο δικαστικό σύστημα εφόσον οι απόψεις που εκφράζουν έχουν επαρκή πραγματική βάση*».

Ειδικότερα, το 2007, η «Libero» δημοσίευσε δύο άρθρα που ανέφεραν ότι ένα 13χρονο κορίτσι εξαναγκάστηκε από τους γονείς της και το νόμιμο κηδεμόνα της δικαστή, να προβεί σε έκτρωση, ενάντια στη θέληση της. Ο δικαστής υπέβαλε μήνυση για δυσφήμιση και ο Sallusti κρίθηκε ένοχος, επειδή απέτυχε ως αρχισυντάκτης της εφημερίδας να ελέγξει την ακρίβεια του περιεχομένου των δημοσιευμάτων, τα οποία τα ιταλικά δικαστήρια θεώρησαν ψευδή.

Το ΕΔΔΑ, απεφάνθη ότι μέσω των δημοσιευμάτων, είχε μεν τρωθεί η τιμή, η υπόληψη και η ιδιωτική ζωή της ανήλικης, των γονέων της και του δικαστή, όμως θεώρησε την επιβολή ποινής φυλάκισης στον αρχισυντάκτη προφανώς δυσανάλογη, ως μη «αναγκαίο» περιορισμό στο θεμελιώδες δικαίωμα του προσφεύγοντος στην ελευθερία της έκφρασης και διέγνωσε υπέρ του παραβίαση του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ²⁴⁵.

Ομοίως, παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης διέγνωσε το ΕΔΔΑ στην περίπτωση του δημοσιογράφου, συγγραφέα και εκδότη Fatih Taş, ο οποίος διώχθηκε από τις τουρκικές αρχές για δημόσια δυσφήμιση του ίδιου του τουρκικού κράτους.

Ειδικότερα, το 2004, ο εκδοτικός οίκος του Taş, δημοσίευσε ένα βιβλίο με τίτλο «Kayıpsın diyorlar» («Λένε ότι εξαφανίστηκες»), το οποίο πραγματευόταν τις ύποπτες συνθήκες εξαφάνισης Τούρκου δημοσιογράφου, κατά τη διάρκεια έρευνας που διεξήγαγε στην πόλη Siverek. Το βιβλίο κατηγορούσε ανοιχτά ως υπεύθυνη για την εξαφάνιση δημοσιογράφου την τοπική πολιτοφυλακή.

Το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι οι ποινικές διαδικασίες εναντίον του προσφεύγοντος εκδότη, αποτελούσαν παράνομη παρέμβαση στην άσκηση του δικαιώματός του στην ελευθερία έκφρασης και

²⁴⁵ Ομοίως αδικαιολόγητη παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης διέγνωσε το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Fedchenko κατά Ρωσίας. Τα πραγματικά περιστατικά αφορούσαν διαδοχικές ποινικές καταδίκες του δημοσιογράφου για δυσφήμιση πολιτικών προσώπων, μέσω επικριτικών δημοσιευμάτων που στηλίτευαν τη συμπεριφορά τους (χρήση κρατικού αυτοκινήτου για ιδιωτικό σκοπό, απάτη, ευνοιοκρατία σε ιδιοκτήτη εμπορικού κέντρου, κλπ).

καταδίκασε την Τουρκία για παραβίαση του άρθρου 10 ΕΣΔΑ, καθώς θεώρησε ότι το περιεχόμενο του βιβλίου δεν ήταν «αδικαιολόγητα προσβλητικό»²⁴⁶, ούτε υποκινητικό πράξεων βίας ή μίσους²⁴⁷.

²⁴⁶ Για τον ίδιο λόγο καταδικάστηκε η χώρα μας στην υπόθεση Παρασκευόπουλος κατά Ελλάδας της 28.6.2018 (αρ. προσφ. 64184/11). Ο προσφεύγων, με αφορμή άρθρο του σε τοπική εφημερίδα, με το οποίο κατηγορήσε πολιτικούς για κατάχρηση εξουσίας, (μεταξύ άλλων επειδή είχαν καταλάβει μια δημόσια έκταση δίπλα στην ιδιοκτησία του), καταδικάστηκε ποινικά για συκοφαντική δυσφήμιση και υποχρεώθηκε σε αστική ικανοποίηση των θιγομένων. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι τα αναφερόμενα στο άρθρο ήταν ακριβή, θεωρώντας ότι παραβιάστηκε η ελευθερία έκφρασης.

Ο προσφεύγων Παναγιώτης Παρασκευόπουλος είναι Έλληνας υπήκοος ο οποίος γεννήθηκε το 1964 και ζει στη Θεσσαλονίκη.

Ο κ. Παρασκευόπουλος έγραψε ένα άρθρο σε εφημερίδα το Δεκέμβριο του 2007, κατηγορώντας άτομα που είχαν εμπλακεί στο χώρο της πολιτικής για κατάχρηση της θέσης τους, μεταξύ άλλων ότι είχαν καταλάβει τη δημόσια έκταση δίπλα στην ιδιοκτησία τους, φυτεύοντας δέντρα σε αυτή και κατασκευάζοντας κιόσκι το οποίο κάλυπτε την επίμαχη έκταση. Ο επικεφαλής του τοπικού Συμβουλίου τον μήνυσε για συκοφαντική δυσφήμιση.

Τον Ιούλιο του 2010, το Εφετείο έκρινε τελικά ότι ήταν σαφές ότι μιλούσε και αναφέρονταν στον επικεφαλής του τοπικού συμβουλίου, τον έκρινε ένοχο συκοφαντικής δυσφήμισης μέσω του τύπου και τον καταδίκασε σε δίμηνη ποινή φυλάκισης. Τα δικαστήρια απέρριψαν το επιχείρημά του ότι είχε θέσει ένα θεμιτό ζήτημα δημόσιου συμφέροντος το οποίο ήταν επίσης αληθές.

Συγκεκριμένα, το Εφετείο διαπίστωσε ότι παρόλο που τα γεγονότα που αναφέρθηκαν στο άρθρο ήταν ακριβή, ο τρόπος που εκφράζονταν ήταν προσβλητικός. Ο επικεφαλής του Συμβουλίου υπέβαλε επίσης αγωγή για αποζημίωση και τον Ιούλιο του 2014 του επιδικάστηκαν 2.500 ευρώ.

Βασισμένος στο άρθρο 10 (ελευθερία έκφρασης), ο κ. Παρασκευόπουλος παραπονέθηκε ότι η ποινική του καταδίκη για παρατηρήσεις και σχόλια σχετικά με έναν τοπικό πολιτικό σε άρθρο που δημοσιεύθηκε σε τοπική εφημερίδα παραβίασε το δικαίωμά του στην ελευθερία έκφρασης.

²⁴⁷ Στο σκεπτικό της απόφασης, αναφέρεται συγκεκριμένα ότι το εν λόγω βιβλίο ξετύλιγε τις συνθήκες υπό τις οποίες εξαφανίστηκε ένας δημοσιογράφος, δηλαδή θέμα δημόσιου ενδιαφέροντος. Αφού μελέτησε τα χωρία του βιβλίου, στα οποία έδωσαν ιδιαίτερη βαρύτητα τα τουρκικά δικαστήρια για την ποινική καταδίκη του. Τας, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι αν και ασκούσαν σκληρή κριτική στις κρατικές αρχές, οι επιβαλλόμενες κυρώσεις ήταν δυσανάλογες προς τους επιδιωκόμενους νόμιμους σκοπούς και αχρείαστες σε μια δημοκρατική κοινωνία, παραβιάζοντας την ελευθερία της έκφρασης του δημοσιογράφου, ο οποίος υπό το φόβο δίωξης δεν θα μπορούσε να εκτελέσει το λειτουργήμα του.

8. Απαγόρευση δημοσίευσης και διανομής φωτογραφίας από MME – Υπόθεση Bild GmbH & Co. KG / Axel Springer AG κατά Γερμανίας

Στα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, η καθημερινή η εφημερίδα «Bild» και η διαχειρίστρια της ιστοσελίδα της εφημερίδας, «Axel Springer AG», υποχρεώθηκαν από τα γερμανικά δικαστήρια, να απέχουν από τη δημοσίευση και διανομή φωτογραφίας γνωστού Ελβετού παρουσιαστή δελτίου καιρού, ο οποίος εικονιζόταν να κάθεται ημίγυμνος στην αυλή μιας φυλακής, κατά τη διάρκεια της προσωρινής του κράτησης. Ο παρουσιαστής, είχε καταγγελλθεί για βιασμό και επίθεση από την πρώην σύζυγο του, κατηγορίες για τις οποίες εν συνεχεία αθωώθηκε. Τα εθνικά δικαστήρια, έκριναν ότι η εν λόγω φωτογραφία δεν είχε ενημερωτική αξία, λαμβανομένου υπόψη και του γεγονότος ότι κατά τη στιγμή της λήψης της φωτογραφίας, ο εικονιζόμενος ήταν έγκλειστος στη φυλακή, *«χωρίς να περιμένει να φωτογραφηθεί»*.

Το ΕΔΔΑ, αν και θεώρησε ότι η εν λόγω φωτογραφία δεν ήταν δυσφημιστική ή υποτιμητική για την εικόνα του τηλεοπτικού παρουσιαστή, συμφώνησε ότι ο ίδιος απεικονιζόταν σε μια κατάσταση, όπου δεν ανέμενε να φωτογραφηθεί. Για το λόγο αυτό, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα γερμανικά δικαστήρια είχαν σταθμίσει κατάλληλα τα αντικρουόμενα συμφέροντα, δηλαδή την ελευθερία της έκφρασης και το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή του τηλεοπτικού παρουσιαστή και απέρριψε την προσφυγή, λόγω μη παραβίασης του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ.

Το σκεπτικό του Δικαστηρίου, αποτυπώνει τους λεπτούς χειρισμούς που απαιτούνται από το δημοσιογράφο, όταν το υποκείμενο της είδησης, (ασχέτως του εάν είναι ή όχι δημόσιο πρόσωπο), βρίσκεται κάτω από εντελώς ειδικές συνθήκες, όπως λχ. εν προκειμένω έγκλειστος σε χώρο κράτησης. Σε συνδυασμό με το τεκμήριο της αθωότητας, η ευάλωτη θέση του προσώπου, το οποίο *«δεν ήταν προετοιμασμένο ότι θα φωτογραφηθεί εκεί ή έτσι»*, δικαιολογεί την υποχώρηση στη στάθμιση, της δημοσιογραφικής ελευθερίας της έκφρασης έναντι, - κατά την άποψη μου,- όχι τόσο της ιδιωτικότητας, όσο της ίδιας της ανθρώπινης αξίας και αξιοπρέπειας .

9. Ευθύνη δημοσιογραφικού ιστολογίου για το περιεχόμενο των ενεργών συνδέσμων (links) στο διαδίκτυο – Υπόθεση Magyar Jeti Zrt κατά Ουγγαρίας της 4.12.2018 (αριθ. προσφ. 11257/16)

Με την απόφαση αυτή, το ΕΔΔΑ νομολόγησε σχετικά με την ευθύνη των ειδησεογραφικών blogs για περιεχόμενο αναρτημένο στο διαδίκτυο, αναλύοντας παράλληλα τη σημασία που έχουν για την ελευθερία της έκφρασης τα σύγχρονα τεχνολογικά εργαλεία, όπως οι σύνδεσμοι.

Ενώπιον του Δικαστηρίου, προσέφυγε η εταιρεία, Magyar Jeti Zrt, διαχειρίστρια του δημοφιλούς ιστολογίου ειδήσεων «www.444.hu.», η οποία θεωρήθηκε υπεύθυνη από τα εθνικά δικαστήρια για δυσφήμιση, εξαιτίας ενός συνδέσμου, ο οποίος περιεχόταν σε αναρτημένο άρθρο της. Ειδικότερα, το Σεπτέμβριο του 2013, η ιστοσελίδα δημοσίευσε ένα άρθρο σχετικά με ένα περιστατικό που συνέβη στο χωριό Konyár, όταν σε σχολείο στο οποίο φοιτούσαν μαθητές Ρομά, εμφανίστηκαν μεθυσμένοι οπαδοί ποδοσφαίρου, φωνάζοντας ρατσιστικά σχόλια εναντίον τους. Στην ανάρτηση του άρθρου υπήρχε ένας υπερσύνδεσμος που οδηγούσε σε μια συνέντευξη, την οποία είχε «ανεβάσει» στο YouTube άλλο μέσο μαζικής ενημέρωσης. Στη συνέντευξη αυτή, ο αρχηγός των Ρομά της Konyár, ισχυρίστηκε ότι οι μεθυσμένοι οπαδοί ήταν μέλη του πολιτικού κόμματος Jobbik, δηλώνοντας: «το Jobbik ήρθε» και «επιτέθηκε εναντίον του σχολείου, ισχυρισμός που στη συνέχεια κρίθηκε ψευδής και δυσφημιστικός από τα εθνικά δικαστήρια.

Στο σκεπτικό της απόφασης, το ΕΔΔΑ αρχικά επισήμανε την ευρύτερη σημασία των ενεργών συνδέσμων, ως ενδιάμεσων τεχνολογικών μέσων για να καταστούν διαθέσιμες οι πληροφορίες στους χρήστες. Σε ό,τι αφορά στη δημοσιογραφική ανάρτηση, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι οι σύνδεσμοι αυτοί διαφέρουν από άλλες παραδοσιακές δημοσιογραφικές πράξεις δημοσίευσης, καθώς απλώς κατευθύνουν ή εφιστούν την προσοχή στους χρήστες σε πληροφορίες από άλλη πηγή, χωρίς δυνατότητα από πλευράς εκείνου που δημοσίευε έναν ενεργό σύνδεσμο (link) να ελέγξει ή να επέμβει στο περιεχόμενο του.

Με βάση αυτές τις εκτιμήσεις, το ΕΔΔΑ απέστη από την προσέγγιση της ουγκρικής νομοθεσίας (και δικαιοσύνης), η οποία εξίσωνε τη δημοσίευση ενεργού συνδέσμου (link) με τη διάδοση δυσφημιστικών πληροφοριών, οδηγώντας έτσι σε αντικειμενική ευθύνη του δημοσιογράφου²⁴⁸. Το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση της ελευθερίας στην έκφραση (αρθρ.10 ΕΣΔΑ), θεωρώντας ότι

²⁴⁸ Το ΕΔΔΑ προσδιόρισε τα εξής κριτήρια για να στοιχειοθετηθεί ευθύνη του δημοσιογράφου :α) ο δημοσιογράφος να ενστερνίζεται το περιεχόμενο του συνδέσμου, β) να διαδίδει το περιεχόμενο χωρίς να το εγκρίνει, γ) να γνώριζε ή να μπορούσε να γνωρίζει ότι το περιεχόμενο ήταν δυσφημιστικό ή αλλιώς παράνομο

δεν ήταν προφανές για το δημοσιογραφικό ιστολόγιο που δημοσίευσε τον ενεργό σύνδεσμο (link) ότι ο τελευταίος οδηγούσε σε δυσφημιστικό περιεχόμενο, ούτε η αρχική ανάρτηση του ιστολογίου, συνοδευόταν από κάποιο σχετικό σχόλιο.

Με την απόφαση αυτή, το ΕΔΔΑ τάχθηκε ξεκάθαρα υπέρ της διαφύλαξης της ελευθερίας της έκφρασης στο Διαδίκτυο, με το σκεπτικό ότι η καθιερούμενη με την εθνική νομοθεσία αντικειμενική ευθύνη του δημοσιογράφου, η οποία υποχρεώνει συντάκτες, εκδότες ή κατόχους ειδησεογραφικών sites να απέχουν από την ανάρτηση ενεργών συνδέσμων (links) με περιεχόμενο που δεν μπορούν να ελέγξουν, θα αναχαιτίσει τη ροή πληροφοριών στον παγκόσμιο ιστό. Ωστόσο η νομολογία αυτή, δύσκολα θα συμβαδίσει με τη ratio της Οδηγίας 2019/790, η οποία θεσπίζει γενικευμένη αντικειμενική ευθύνη του παρόχου για προσβολές της πνευματικής ιδιοκτησίας στο διαδίκτυο.

10. Δημοσιογραφία και προσωπικά δεδομένα – εμπιστευτικότητα δημοσιογραφικών πηγών- Υπόθεση Big Brother Watch κ. α. κατά Ηνωμένου Βασιλείου 13.09.2018 (αριθ. προσφ. 58170/13, 62322/14 και 24960/15) – απόρρητα έγγραφα – Υπόθεση Gîrleanu κατά Ρουμανίας της 26.06.2018 (αριθ. προσφ. 50376/09)

Η πρώτη πασίγνωστη υπόθεση, ξεκίνησε με τις προσφυγές που άσκησαν στο ΕΔΔΑ δημοσιογράφοι²⁴⁹, παραπονούμενοι για μαζική παρακολούθηση των επικοινωνιών τους με κίνδυνο για την εμπιστευτικότητα των πηγών τους, στον απόηχο των συνταρακτικών αποκαλύψεων του Edward Snowden, πρώην αναδόχου της Υπηρεσίας Εθνικής Ασφάλειας των ΗΠΑ (NSA), ο οποίος

²⁴⁹ Αλλά και Οργανισμοί Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Πρόκειται για τρεις κοινές προσφυγές : α) προσφυγή Big Brother Watch κ.α. κατά Ηνωμένου Βασιλείου (αριθ. 58170/13), β) προσφυγή του Γραφείου Διερευνητικής Δημοσιογραφίας και Alice Ross κατά Ηνωμένου Βασιλείου (αριθ. 62322/14) και γ) προσφυγή 10 Οργανισμών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κ.α. κατά Ηνωμένου Βασιλείου (αριθ. 24960/15).

έφερε στο φως τα προγράμματα παρακολούθησης και ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των μυστικών υπηρεσιών των Ηνωμένων Πολιτειών και του Ηνωμένου Βασιλείου²⁵⁰.

Το ΕΔΔΑ, εν πρώτοις, διατύπωσε την άποψη ότι η επιλογή του καταλληλότερου συστήματος επιτήρησης για την προστασία της εθνικής ασφάλειας, ανήκει στις κυβερνήσεις, αναφορικά δε με τη μαζική παρακολούθηση των επικοινωνιών, εν προκειμένω προέβλεπε το άρθρο 8 παρ. 4 του νόμου περί ελέγχου των εξουσιών Παρακολούθησης (RIPA) 2000²⁵¹.

Περαιτέρω, υπό το πρίσμα του ευρωπαϊκού δικαίου, το οποίο υπερισχύει του εθνικού, το Δικαστήριο, διευκρίνισε ότι η διαβίβαση προσωπικών δεδομένων από τους παρόχους υπηρεσιών επικοινωνιών, πρέπει να εφαρμόζεται με φειδώ και με μόνο στόχο την καταπολέμηση «σοβαρών» εγκλημάτων, εξαιρουμένης επομένως της επικοινωνίας μεταξύ των δημοσιογράφων και των πηγών τους από τέτοιες διαδικασίες μαζικής παρακολούθησης. Κατά συνέπεια, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η υποκλοπή τηλεφωνικών επικοινωνιών δημοσιογράφων και των πηγών τους παραβιάζει το 10 ΕΣΔΑ.

Η δεύτερη υπόθεση αφορούσε την ποινική δίωξη του Marian Gîrleanu, τοπικού ανταποκριτή της ρουμανικής εφημερίδας «România Liberă», επειδή στα πλαίσια μιας δημοσιογραφικής έρευνας με αντικείμενο τις ένοπλες δυνάμεις και την αστυνομία, δημοσίευσε έγγραφα που τα εθνικά δικαστήρια θεώρησαν ότι ήταν απόρρητα και επομένως η αποκάλυψη τους έθεσε σε κίνδυνο την εθνική ασφάλεια.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η ποινική καταδίκη του δημοσιογράφου θεωρείται παρέμβαση στο δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης, με το σκεπτικό ότι πρώτον τα έγγραφα που είχε δημοσιεύσει

²⁵⁰ Το 2013, ο Σνόουντεν αποκάλυψε πληροφορίες για μία σειρά από απόρρητα προγράμματα των μυστικών υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένης της παρεμπόδισης των αμερικανικών και ευρωπαϊκών τηλεφωνικών μεταδεδομένων και των προγραμμάτων παρακολούθησης. Ο Σνόουντεν είπε ότι οι διαρροές ήταν μία προσπάθεια «να ενημερωθεί το κοινό ως προς το τι συμβαίνει στο όνομά του και τι εναντίον του», Gellman, Barton; Blake, Aaron; Miller, Greg, Edward Snowden comes forward as a source of NSA leaks, The Washington Post, 9 Ιουλίου 2013.

²⁵¹ Το άρθρο εισάγει τέσσερα στάδια : 1) παρακολούθηση των επικοινωνιών που διαβιβάζονται σε επιλεγμένους φορείς του διαδικτύου, 2) χρήση επιλογών για φιλτράρισμα και απόρριψη πληροφοριών σε σχεδόν πραγματικό χρόνο εκείνων των παρεμπιπτόμενων επικοινωνιών που είχαν ελάχιστη ή καθόλου αξία, 3) εφαρμογή των αναζητήσεων στις υπόλοιπες παρακολουθούμενες επικοινωνίες και 4) εξέταση κάποιου ή του συνόλου του υπολειπόμενου υλικού από έναν αναλυτή.

αφορούσαν το γενικό συμφέρον και δεν ήταν απόρρητα και δεύτερον είχε αποκτήσει πρόσβαση σε αυτά με νόμιμα μέσα. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι σε μια δημοκρατική κοινωνία η ελευθερία του Τύπου επιβάλλει τα μέτρα κατά του Gileanu να θεωρηθούν δυσανάλογα, ως μη δικαιολογημένα.

IV. Συμπεράσματα

Από τα εκτιθέμενα, προέκυψε ότι στην πλειονότητα των περιπτώσεων, το ΕΔΔΑ ερμηνεύσε διασταλτικά το αρθρ. 10 ΕΣΔΑ, επιτυγχάνοντας να εξισορροπήσει τα συμπλεκόμενα συμφέροντα, με σφαιρική θεώρηση των πραγματικών περιστατικών και σκεπτικό διαφορετικό από εκείνο των εθνικών δικαστηρίων.

Κατά πάγια νομολογία του, το Στρασβούργο, επιμένει στη θέση ότι στο δημοσιογράφο πρέπει να αναγνωρίζεται ευρύτατο το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης (έρευνα, γνώμη, κριτική, πρόσβαση σε έγγραφα, κλπ), διότι αυτό επιτάσσει η δημοκρατία. Στη στάθμιση, η ελευθερία αυτή του δημοσιογράφου υποχωρεί, μόνο έναντι υπέρτερου, - ad hoc κρινόμενου, -δικαιώματος όπως η ανθρώπινη αξία.

Ωστόσο, η ευρωπαϊκή έννομη τάξη, πρόσφατα εμπλουτίστηκε με νομοθετήματα που θεσπίζουν αυστηρές απαγορεύσεις υπέρ άλλων ατομικών ελευθεριών, με τις οποίες η δημοσιογραφία συγκρούεται αενάως. Με ενδιαφέρον, λχ αναμένεται η νομολογιακή αντιμετώπιση των πλείστων θεμάτων που θα προκύψουν, από την εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (GPDR), ο οποίος σε μεγάλο βαθμό μετακυλίζει την ευθύνη του ελέγχου για παραβιάσεις στο πεδίο των προσωπικών δεδομένων, στο δημοσιογράφο ατομικά καθώς και στις επιχειρήσεις Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης²⁵². Στο ζήτημα των προσωπικών δεδομένων, θα γίνει εκτενής αναφορά παρακάτω .

²⁵² Με βάση το νέο νομοθετικό πλαίσιο οι μεμονωμένοι δημοσιογράφοι και δημοσιογραφικοί οργανισμοί υποχρεούνται : (α) να τηρούν Αρχείο Δραστηριοτήτων Επεξεργασιών Προστασίας Δεδομένων, (β) να γνωστοποιούν παραβιάσεων προσωπικών δεδομένων που διαπιστώνουν από το αρχείο τους εντός 72 ωρών στην Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, (γ) σε ορισμένες περιπτώσεις σοβαρών παραβάσεων, βαρύνονται με το καθήκον να ενημερώνουν για την παραβίαση των προσωπικών τους δεδομένων τα ίδια τα θιγόμενα πρόσωπα, (δ) να διενεργούν μελέτη εκτίμησης

αντικτύπου πριν την εφαρμογή επεξεργασιών δεδομένων που μπορεί να συνεπάγονται ιδιαίτερους κινδύνους για τα δικαιώματα των φυσικών προσώπων και (ε) σε ορισμένες περιπτώσεις (για εθνικά και υπερεθνικά ΜΜΕ), να διορίζουν Υπεύθυνο Προστασίας Δεδομένων που θα επιτηρεί τη συμμόρφωση του δημοσιογραφικού οργανισμού με τον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο Ο ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ ΩΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Ι. Εισαγωγή στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας

Με τον όρο «πνευματική ιδιοκτησία» νοούνται τα ιδιωτικού δικαίου δικαιώματα που η εκάστοτε έννομη τάξη αναγνωρίζει στο δημιουργό πάνω στο έργο του.²⁵³ Η πνευματική ιδιοκτησία είναι ένα στέρεο αλλά όχι στατικό προστατευτικό οικοδόμημα, με υποκείμενο το δημιουργό και αντικείμενο το έργο ως άυλο αγαθό. Εκκινεί από τη διαχρονική παραδοχή ότι αν και το δημιούργημα συνήθως είναι μέσο βιοπορισμού, ηθικά δεν πρέπει να αποκόπτεται ποτέ πλήρως από το δημιουργό. Ο τελευταίος, δικαιούται να διατηρεί εσαεί ένα *minimum* εξουσιών, ώστε να εισφέρεται ανόθευτο το έργο του στην παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά²⁵⁴.

Με την πνευματική ιδιοκτησία, προστατεύεται κάθε ανθρώπινο δημιούργημα, εφόσον εξωτερικεύεται με κάποια μορφή και είναι *πρωτότυπο*, δηλαδή διακριτό και μοναδικό στο κοινωνικό γίγνεσθαι²⁵⁵. Σε όλες τις έννομες τάξεις, οι διατάξεις που προστατεύουν την πνευματική ιδιοκτησία, αναγνωρίζουν στο δημιουργό ηθικές και περιουσιακές εξουσίες, οι οποίες ασκούνται, οριοθετούμενες από νόμιμους περιορισμούς. Με τον τρόπο αυτό, εξισορροπούνται τριών ειδών αντικρουόμενα συμφερόντα: η προστασία του πνευματικού δημιουργού, η διασφάλιση της ίσης μεταχείρισης του αντισυμβαλλομένου του και η ακώλυτη πρόσβαση των λαών στα έργα ως άυλα πολιτισμικά αγαθά.

²⁵³ Καλλινίκου Δ., «Πνευματική ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα», Π.Ν.Σάκκουλας, Αθήνα, 2005.

²⁵⁴ Πρόκειται για το «*ius naturale*», την αρχέγονη δικαιοσύνη που προϋπάρχει του θετού δικαίου και θέτει φραγμούς σε αυτό ως αιώνια και αναλλοίωτη πηγή δικαϊκών κανόνων που βασίζεται στην ανθρώπινη φύση και τη λογική

²⁵⁵ Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας, 7η έκδ., 2017, σελ.57 επ.

Ιστορικά, η χώρα μας εντάχθηκε στο ευρωπαϊκό (ηπειρωτικό) σύστημα προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, το οποίο απαρτίζουν έννομες τάξεις²⁵⁶ που καταστρώνουν το προστατευτικό τους πλέγμα τοποθετώντας στο κέντρο του το δημιουργό-φυσικό πρόσωπο²⁵⁷.

II. Η σχέση του δημοσιογράφου με την πνευματική ιδιοκτησία

Όπως αναφέρθηκε, η εργασία του δημοσιογράφου είναι κυρίως πνευματική. Υπό την έννοια αυτή, σπάνια θα περιορίζεται σε απλή παράθεση της επικαιρότητας. Στην περίπτωση λ.χ. της γραπτής παρουσίασης ενός θέματος, (άρθρο, δοκίμιο, κλπ), είτε σε κλασικό έντυπο είτε ψηφιακά, ο δημοσιογράφος γίνεται δημιουργός ενός έργου του λόγου. Αντιστοίχως, ισχύει για τα ρεπορτάζ, (με ή χωρίς φωτογραφίες, βίντεο, κλπ), τις προφορικές συνεντεύξεις, εφόσον εμφανίζουν πρωτοτυπία, κοκ.

Ωστόσο, οι δημοσιογράφοι ξεκίνησαν να διεκδικούν μάλλον όψιμα, τα αναμφισβήτητα πνευματικά τους δικαιώματα επί των έργων τους. Ενδεικτικό είναι ότι ακόμη και σήμερα, ο βασικός ενιαίος φορέας συλλογικής διαχείρισης για το περιουσιακό δικαίωμα των δημοσιογράφων, (ΟΣΔΕΛ), εκπροσωπεί μόνο τους συγγραφείς, τους εκδότες και τους δημοσιογράφους τύπου, οι οποίοι είναι

²⁵⁶ Μάλιστα στο Σύνταγμα ορισμένων κρατών, όπως η Σουηδία και η Πορτογαλία, υπάρχει ρητή αναφορά στην Πνευματική Ιδιοκτησία ως ατομικό δικαίωμα, βλ. Ευαγγελία Βαγενά, Πνευματική Ιδιοκτησία και δικαίωμα κοινού στην πληροφόρηση, Δημοσιογράφοι και εκδότες ΜΜΕ, Ζητήματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας, εκδ. Σάκουλα, 2009, σελ 114

²⁵⁷ Στον αντίποδα βρίσκεται το γνωστό σύστημα του copyright το οποίο εξαντλείται στο δικαίωμα του δημιουργού να απαγορεύει την αντιγραφή του έργου (right to copy), με κύριους εκφραστές το αμερικανικό και αγγλοσαξονικό δίκαιο. Η θεώρηση αυτή που απηχεί τις αντιλήψεις του οικονομικού φιλελευθερισμού, στοχεύει κατεξοχήν στην προστασία της καινοτομίας από αντιγραφές που εκμεταλλεύονται ξένο κόπο χωρίς αντάλλαγμα (what is worth copying is worth protecting). Στο σύστημα αυτό το έργο δεν χρειάζεται να είναι πρωτότυπο για να προστατευτεί αλλά αρκεί να είναι δεκτικό επένδυσης, καθώς αποδίδεται μεγάλη σημασία στον ανθρώπινο μόχθο (sweat of the brow-ιδρώτας του προσώπου) φθάνει να έχει οικονομικό αντίκρισμα. Ως εκ τούτου, το έργο αντιμετωπίζεται όχι τόσο ως αναπόσπαστο μέρος της προσωπικότητας του ανθρώπου που το συνέλαβε και το δημιούργησε αλλά με πιο πρακτικό πνεύμα, εφόσον η προστασία συνδέεται στενότερα με τη δυνατότητα οικονομικής εκμετάλλευσης του έργου.

μέλη του. Αυτονόητα, εκτός συλλογικής εκπροσώπησης, αφήνονται οι «ανεξάρτητοι» (μη μέλη) δημοσιογράφοι καθώς και όλοι οι δημοσιογράφοι, η δημιουργική συμβολή των οποίων δεν έχει να κάνει με κείμενο, (ερευνητές δημοσιογράφοι, κλπ) .

Το γεγονός ότι ο κλάδος δεν έδωσε την απαιτούμενη σημασία στην προστασία του δημοσιογραφικού έργου με τις διατάξεις για την πνευματική ιδιοκτησία, αποδίδεται από τη θεωρία²⁵⁸ σε πλήθος παραγόντων, όπως η κουλτούρα της μη προστασίας στο διαδίκτυο, των έργων γενικά και των δημοσιογραφικών έργων ειδικά, πολλές φορές, ως εκ της ιδιότυπης φύσης τους, κοκ. Όλα αυτά, σε συνδυασμό με το εργασιακό καθεστώς των δημοσιογράφων, που στην πλειονότητα τους είναι μισθωτοί σε δημόσια ή ιδιωτικά μέσα ενημέρωσης ή εργάζονται κατ'αποκοπή ως freelancers²⁵⁹, αλλά πάντως σε κάθε περίπτωση υπαγόμενοι στο διευθυντικό δικαίωμα, -συνέτεινε στην ενίσχυση της πεποίθησης ότι η προστασία του δημοσιογραφικού έργου, με την πνευματική ιδιοκτησία είναι χίμαιρα .

Ωστόσο, η νοοτροπία αυτή πρέπει να αλλάξει άρδην, υπό το φως και της πρόσφατης κοινοτικής Οδηγίας 2019/790 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 2019, για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά και την τροποποίηση των οδηγιών 96/9/EK και 2001/29/EK, η οποία ανοίγει το δρόμο για ατομικές και συλλογικές διεκδικήσεις, αφού θεσπίζει δικαίωμα εύλογης αμοιβής υπέρ του δημοσιογράφου για χρήση του έργου του στο ψηφιακό περιβάλλον. Η σημασία της παρέμβασης του κοινοτικού νομοθέτη δεν πρέπει κατά την άποψη μου να ερμηνευτεί μόνο υπό την έννοια της πρωτοβουλίας για δίκαιη, πρόσθετη χρηματική ενίσχυση του κλάδου των δημοσιογράφων, ώστε να επιβιώσει οικονομικά στην ψηφιακή εποχή. Είναι απαραίτητο να ειπωθεί πρωτίστως ως αναγνώριση του παρεξηγημένου δημοσιογραφικού έργου, ως αξιόλογου και στατιστικά μοναδικού πνευματικού δημιουργήματος, εξίσου ικανού για δημιουργικό ύψος, το οποίο φέρει την υπογραφή του δημιουργού του .

²⁵⁸ Δεληγιάννη Ε., Δημοσιογραφία και πνευματικά δικαιώματα στη νέα ψηφιακή συνθήκη

²⁵⁹ Όπως είναι γνωστό, λόγω της παρατενόμενης οικονομικής ύφεσης και της κρίσης που διέρχεται και ο δημοσιογραφικός κλάδος, δεν είναι λίγοι οι επαγγελματίες δημοσιογράφοι που εργάζονται ως ελεύθεροι επαγγελματίες (freelancers) και αμείβονται κατ'αποκοπή ή ανάλογα με την απήχηση του κειμένου τους στο διαδικτυακό κοινό. Για λόγους βιοποριστικούς, ιδίως οι αυτοαπασχολούμενοι δημοσιογράφοι προσχωρούν σε συμβάσεις, με τις οποίες συνήθως αποξενώνονται από το δημοσιογραφικό έργο, Δεληγιάννη Ε, οπ,

III. Η πνευματική ιδιοκτησία στο δημοσιογραφικό έργο

1. Το υποκείμενο προστασίας : ο δημοσιογράφος ως πνευματικός δημιουργός

Υποκείμενο του ηθικού και περιουσιακού δικαιώματος επί του δημοσιογραφικού έργου, είναι ο δημοσιογράφος, ο οποίος αποκτά την πνευματική ιδιοκτησία αυτοδικαίως και πρωτογενώς ταυτόχρονα με τη δημιουργία του έργου του και χωρίς διατυπώσεις, (*αρχή του δημιουργού ή αρχή της αλήθειας*)²⁶⁰. Αυτό σημαίνει ότι η κτήση ή αναγνώριση των ηθικών και περιουσιακών εξουσιών, οι οποίες συναπαρτίζουν την πνευματική ιδιοκτησία στο πρόσωπο του δημοσιογράφου, δεν εξαρτάται από καμία διοικητική ή άλλη ενέργεια, ούτε χρειάζεται να δηλωθεί με πανηγυρικό τρόπο.

Οι ηθικές και περιουσιακές εξουσίες παρ' ότι ισοδύναμες και αλληλοσυμπληρούμενες, είναι ανεξάρτητες, υπό την έννοια ότι το ηθικό δικαίωμα παραμένει στο πρόσωπο του δημοσιογράφου, καθ' όλη τη διάρκεια του βίου του, ακόμη και μετά τη μεταβίβαση των περιουσιακών εξουσιών²⁶¹, μέσω της οποίας καθίσταται δυνατή η οικονομική εκμετάλλευση του δημοσιογραφικού έργου. Η τύχη των ηθικών και περιουσιακών δικαιωμάτων εξισώνεται μόνο μετά το θάνατο του πνευματικού δημιουργού, καθώς τότε η πνευματική ιδιοκτησία μεταβιβάζεται αιτία θανάτου στους κληρονόμους του.

2. το αντικείμενο προστασίας : το δημοσιογραφικό έργο ως άυλο αγαθό

²⁶⁰ Η αυτοδικαίη απόκτηση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας θεσπίζεται στο αρθρ. 1 παρ.1 ν.2121/1993 που ορίζει ότι ο πνευματικός δημιουργός με τη δημιουργία αποκτά πάνω στο έργο πνευματική ιδιοκτησία ενώ η αρχή της έλλειψης διατυπώσεων αναφέρεται ρητά στο αρθρ. 6 παρ. 2 του ίδιου νόμου που προβλέπει ότι η πρωτογενής κτήση του δικαιώματος δεν χρειάζεται διατυπώσεις. Η ως άνω νομοθετική επιλογή βρίσκεται σε συμφωνία με το αρθρ.5 παρ.2 της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισίου, βάσει του οποίου η απόλαυση και η άσκηση των δικαιωμάτων (..) δεν υπόκειται σε καμία διατύπωση. Για τα ζητήματα αυτά βλ. διεξοδικά Δ. Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά δικαιώματα, οπ, σελ.56 επ., Κοτσίρης Λ., 7^η εκδ, 2017, σελ 95 επ,

²⁶¹ Σύμφωνα με το αρθρ.4 παρ.3 ν.2121/1993 «το ηθικό δικαίωμα είναι ανεξάρτητο από το περιουσιακό δικαίωμα και παραμένει στο δημιουργό ακόμα και μετά τη μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος».

Αντικείμενο της δημοσιογραφίας γενικά είναι η ενημέρωση, η έρευνα και η ψυχαγωγία του κοινού. Κατ' αντιστοιχία, ο δημοσιογράφος είναι δυνατόν να υπηρετεί ταυτόχρονα ή μεμονωμένα κάποιον από αυτούς τους τομείς, (να αρθρογραφεί, να κάνει ρεπορτάζ, να παίρνει συνεντεύξεις από δημόσια πρόσωπα ή πρόσωπα της επικαιρότητας ή να μεταφέρει απλώς τις ειδήσεις περιγράφοντας χωρίς σχόλια ένα γεγονός στα πλαίσια ενός δελτίου ειδήσεων).

Το προϊόν της πολυσχιδούς δημοσιογραφικής δράσης δεν αποτελεί πάντοτε πνευματικό έργο εμπίπτον στις διατάξεις περί προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, καθώς, η τελευταία προστατεύει την ανθρώπινη δημιουργία, εφόσον εξωτερικεύεται με κάποια μορφή και είναι πρωτότυπη. Όπως εκτέθηκε ήδη, κατ' αρθρ. 2 παρ.1 Ν.2121/1993, ως έργο *«νοείται κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή ..»*, στη δε ενδεικτική απαρίθμηση των έργων²⁶², δεν μνημονεύεται ειδικά το δημοσιογραφικό έργο, αφού δεν αποτελεί ειδική κατηγορία έργου²⁶³.

Επομένως, όπως συμβαίνει με όλα τα έργα, το αποτέλεσμα της ποικίλης πνευματικής εργασίας του δημοσιογράφου δεν κρίνεται a priori προστατευτέο ως πνευματικό δημιούργημα, αλλά μόνο εφόσον πληροί ad hoc, τις δύο βασικές προϋποθέσεις που θέτει ο έλληνας νομοθέτης, δηλαδή έχει λάβει ορισμένη μορφή και παρουσιάζει πρωτοτυπία. Ειδικότερα :

²⁶² Σύμφωνα με το αρθρ.2 παρ.1 Ν.2121/1993, «Ως έργο νοείται κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης, που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή, ιδίως τα γραπτά ή προφορικά κείμενα, οι μουσικές συνθέσεις με κείμενο ή χωρίς, οι χορογραφίες και οι παντομίμες, τα οπτικοακουστικά έργα, τα έργα των εικαστικών τεχνών, στα οποία περιλαμβάνονται τα σχέδια, τα έργα ζωγραφικής και γλυπτικής, τα χαρακτηριστικά έργα και οι λιθογραφίες, τα αρχιτεκτονικά έργα, οι φωτογραφίες, τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών, οι εικονογραφήσεις, οι χάρτες, τα τρισδιάστατα έργα που αναφέρονται στη γεωγραφία, την τοπογραφία, την αρχιτεκτονική, την επιστήμη» ενώ στην παρ. 2 ορίζεται ότι «νοούνται επίσης ως έργα οι μεταφράσεις, οι διασκευές, οι προσαρμογές και οι άλλες μετατροπές έργων ή εκφράσεων της λαϊκής παράδοσης, καθώς και οι συλλογές έργων ή συλλογές εκφράσεων της λαϊκής παράδοσης ή απλών γεγονότων και στοιχείων, όπως οι εγκυκλοπαίδειες και οι ανθολογίες, εφόσον η επιλογή ή η διευθέτηση του περιεχομένου τους είναι πρωτότυπη».

²⁶³ Δ. Καλλινίκου, Η προστασία των δημοσιογράφων κατά το δίκαιο της Πνευματικής Ιδιοκτησίας, Χρ ΙΔ 2001, σελ.290

α. Η μορφή του δημοσιογραφικού έργου

Εν πρώτοις, για να προστατευθεί ο δημοσιογράφος ως πνευματικός δημιουργός, θα πρέπει το πνευματικό του δημιούργημα να εκφέρεται με μια οποιαδήποτε μορφή : γραπτή, προφορική ή ψηφιακή. Ο τρόπος και τα μέσα έκφρασης είναι αδιάφορα, πλην όμως κατά κανόνα ο δημοσιογράφος θα είναι δημιουργός έργων λόγου.

Η νομοθετική επιταγή να προστατεύεται το δημοσιογραφικό έργο, μόνο εφόσον έχει προσλάβει μια κάποια μορφή, εξαιρεί αυτόματα την προστασία της δημοσιογραφικής ιδέας, όσο πρωτότυπη και αν είναι. Η ιδέα από τη στιγμή που θα γίνει γνωστή, παύει να ανήκει στο πρόσωπο που την επινόησε. Μετατρέπεται σε κοινό κτήμα της ανθρωπότητας και αποτελεί κινητήριο δύναμη της πνευματικής δημιουργίας, ώστε η ποικίλη αξιοποίηση της από το κοινωνικό σύνολο να συμβάλλει στην παγκόσμια πρόοδο και γνώση²⁶⁴. Η έννομη τάξη πρέπει πάντοτε να προωθεί την ελεύθερη διάδοση των ιδεών προς όφελος της ανάπτυξης και του γενικού καλού, άποψη με την οποία φαίνεται να συντάσσεται η ελληνική νομολογία, η οποία έκρινε ότι δεν προστατεύεται με την πνευματική ιδιοκτησία η κεντρική δομή ορισμένης ψυχαγωγικής εκπομπής²⁶⁵. Προς την ίδια κατεύθυνση και η ξένη νομολογία²⁶⁶.

Αντίθετα, εφόσον η δημοσιογραφική ιδέα προσλάβει ορισμένη μορφή, (πρωτότυπο δημοσιογραφικό άρθρο ή προφορικός σχολιασμός της επικαιρότητας με το προσωπικό ύφος του

²⁶⁴ Χριστοφιλόπουλος Δ.Γ, Προστασία πολιτιστικών αγαθών, Μνημειακά, παραδοσιακά, οικιστικά, πνευματικά, πολιτιστικά αγαθά, εκδ.Π.Ν. Σάκουλας, 2005, σελ. 82 επ.

²⁶⁵ ΜΠρΑθ 4603/2006, Δι ΜΜΕ 2006, σελ.538 με σχόλια Ε. Κουντουμά, η οποία απέρριψε την κρινόμενη αίτηση ασφαλιστικών μέτρων με το σκεπτικό ότι προστατευτέα είναι η δημιουργία και όχι η ιδέα. Κατόπιν δε της σύγκρισης των επίμαχων τηλεοπτικών εκπομπών, το δικάσαν δικαστήριο εντόπισε διαφοροποιήσεις που δεν δικαιολογούσαν την προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας ούτε μπορούσαν να θεμελιώσουν αθέμιτο ανταγωνισμό, διότι δεν ήταν ικανές να προκαλέσουν κίνδυνο σύγχυσης στο τηλεοπτικό κοινό, πτώση στην τηλεθέαση και μείωση των οικονομικών προσδοκιών της αιτούσας.

²⁶⁶ CA Paris (4 ech.) 1994, RD Propr. Intel.1995 (59) σ.47 η οποία έκρινε ότι δεν προστατεύεται η φόρμα μιας τοπικής εφημερίδας.

συγκεκριμένου παρουσιαστή), τότε θα πρόκειται για δημοσιογραφικό έργο²⁶⁷, άξιο προστασίας με τις διατάξεις της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Όπως όλα τα έργα, το δημοσιογραφικό έργο, προστατεύεται ως άυλο αγαθό και δεν ενδιαφέρει ο υλικός φορέας στον οποίο ενσωματώνεται, όπως η εφημερίδα, το περιοδικό, ο ψηφιακός δίσκος²⁶⁸.

β . Η πρωτοτυπία του δημοσιογραφικού έργου

Πολύ λόγος έχει γίνει για την πρωτοτυπία του δημοσιογραφικού έργου. Όπως όλα τα πνευματικά δημιουργήματα, τα δημοσιογραφικά έργα πρέπει να είναι πρωτότυπα, υπό την έννοια ότι η επεξεργασία της θεματικής τους είναι απαραίτητο να εμφανίζει στοιχεία ατομικότητας και μοναδικότητας²⁶⁹, ενδεικτικά της προσωπικής συμβολής του δημοσιογράφου. Στη θεωρία υποστηρίζεται ευρέως η άποψη ότι πέραν της μοναδικότητας, για να χαρακτηριστεί το έργο πρωτότυπο, θα πρέπει να ενέχει δημιουργικό ύψος *«πάνω από το σύννηδες και το αναμενόμενο»*²⁷⁰.

²⁶⁷ Χαρακτηριστική η περίπτωση της πρόσφατης (09/2017) εξώδικης δήλωσης του Νίκου Μαστοράκη, στον τηλεοπτικό σταθμό «ΣΚΑΙ», προκειμένου να αλλάξει ο τίτλος «Σήμερα» που είχε επιλεγεί για πρωινή ενημερωτική εκπομπή, καθώς αυτόν τον τίτλο, χρησιμοποίησε από το 1971 και για πολλά χρόνια, ενημερωτική εκπομπή με παραγωγό τον ίδιο. Ο Ν.Μαστοράκης διαμαρτυρήθηκε για προσβολή της πνευματικής του ιδιοκτησίας, τονίζοντας ότι «είναι δημιουργός της πρώτης ελληνικής ειδησεογραφικής εκπομπής ρεπορτάζ με τον τίτλο ΣΗΜΕΡΑ που παρέμεινε μοναδικός και ανεπανάληπτος επί δεκαετίες, ταυτόσημος δε της επικαιρότητας στην τηλεόραση. Η καθημερινή αυτή δεκάλεπτη εκπομπή (..) έδωσε διαχρονικά το σλόγκαν «Τέρενς Κουίκ, ΣΗΜΕΡΑ, (σε συνδυασμό με το όνομα και άλλων ρεπόρτερ που έγιναν γνωστοί μέσα από την εκπομπή, η δε φράση «Τέρενς Κουίκ ΣΗΜΕΡΑ», χρησιμοποιήθηκε σε θεατρικές επιθεωρήσεις (..) και παρέμεινε μέχρι σήμερα ως σλόγκαν της εκπομπής».

²⁶⁸ Λιακόπουλος Θ. Θανάσης, Ζητήματα Εμπορικού Δικαίου, Βιομηχανική και Πνευματική Ιδιοκτησία, ΠΝ Σάκκουλας, 1997, 3^η έκδοση, σελ.36 επ

²⁶⁹ Κοτσίρης Λ., 7^η εκδ., 2017, σελ.65

²⁷⁰ Βλ. ενδεικτικά : Γ. Κουμάντος, Πνευματική Ιδιοκτησία, σελ.111-112, Δ. Καλλινίκου, Πνευματική ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα, αρ.21, Κοτσίρης-Σταματούδη, Ερμ.ν.2121/1993, α.2, Μ-Θ Μαρίνος, Πνευματική ιδιοκτησία αρ.150-151.

Υπό το πρίσμα αυτό, εκτός προστασίας, μένουν εντελώς κοινές περιγραφές γεγονότων ή ειδήσεων, ακόμη και σε πρώτη μετάδοση, (επομένως δεν προστατεύεται με την πνευματική ιδιοκτησία ο δημοσιογράφος, ο οποίος μετέδωσε πρώτος μια είδηση)²⁷¹, καθώς από τις απλές ειδήσεις και τα γεγονότα, λείπει το στοιχείο της πρωτοτυπίας και της προσωπικής συμβολής. Ομοίως, δεν προστατεύεται με την πνευματική ιδιοκτησία, η απλή αναπαραγωγή απόψεων που έχουν διατυπωθεί από τρίτα πρόσωπα και η παράθεση χωρίς σχόλιο, όπως λχ η εκφώνηση των τιμών του χρηματιστηρίου ή του καιρού και γενικά η παρουσίαση μιας πληροφορίας γυμνής από οποιαδήποτε επεξεργασία είναι ικανή να προσδώσει το απαραίτητο δημιουργικό ύψος, ώστε να χαρακτηριστεί η δημοσιογραφική εργασία πνευματικό έργο.

Αντίθετα, δημοσιογραφικά άρθρα με πρωτότυπη εκφορά λόγου ή έκφραση ιδεών, σχόλια για την επικαιρότητα, ερευνητικά ρεπορτάζ που δεν παρουσιάζουν απλά τα γεγονότα αλλά συνθέτουν μια δημοσιογραφική κριτική, ενέχουν το στοιχείο της πρωτοτυπίας και προστατεύονται με την πνευματική ιδιοκτησία²⁷². Δεδομένης βέβαια της υποκειμενικότητας του αποδέκτη της δημοσιογραφικής εργασίας και της συνειδητής επιλογής του νομοθέτη να μην ορίσει την έννοια της

²⁷¹ Άλλο ζήτημα βέβαια αν η απλή είδηση, χρησιμοποιηθεί ως πρώτη ύλη για μια πρωτότυπη πνευματική διεργασία

²⁷² Δ. Καλλινίκου, Η προστασία των δημοσιογράφων κατά το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, Χρ ΙΔ 2001, σελ.290, Τ-Ε Συνοδινού, ΜΜΕ και Πολιτισμός. Τα πνευματικά δικαιώματα δημοσιογράφων : από την παραγωγή ενημέρωσης στη δημιουργία πολιτισμού, Δι ΜΜΕ 2007, σ.199-200.

πρωτοτυπίας²⁷³, το εάν ένα δημοσιογραφικό έργο είναι πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα ή όχι είναι θέμα απόδειξης, που εν αμφιβολία επαφίεται στην ανέλεγκτη κρίση του δικαστή της ουσίας²⁷⁴.

Ωστόσο, η πρωτοτυπία του δημοσιογραφικού έργου δεν θα πρέπει να συγχέεται με θετικές ή αρνητικές αξιολογικές κρίσεις για το περιεχόμενο του, καθώς θεμέλιος λίθος του προστατευτικού οικοδομήματος της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι η προστασία του έργου, ανεξάρτητα από την αξία και τον προορισμό του²⁷⁵. Αρκεί επομένως το δημοσιογραφικό έργο να φανερώνει χαρακτηριστικά στοιχεία της ιδιαίτερης προσέγγισης του δημιουργού του, μοναδικά και συνεπώς ικανά να το διαχωρίσουν από άλλα παρόμοια έργα, ακόμα και όταν έχει στόχο παράνομο ή ανήτικο.

IV. Οι επιμέρους ηθικές και περιουσιακές εξουσίες του ν.2121/1993

²⁷³ Ο νόμος 2121/1993, με εξαίρεση κυρίως τα προγράμματα ηλεκτρονικού υπολογιστή, δεν ορίζει την πρωτοτυπία του αλλά αφήνει στην επιστήμη και στη νομολογία τον προσδιορισμό της έννοιας αυτής. Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση, η συγκεκριμενοποίηση της έννοιας της πρωτοτυπίας μετατίθεται στον ερμηνευτή του δικαίου και το δικαστή της ουσίας με αποτέλεσμα να προσλαμβάνει ένα ευέλικτο και προσαρμοζόμενο περιεχόμενο ανάλογα με τη φύση του έργου αλλά και τα εκάστοτε κοινωνικά, αισθητικά ή καλλιτεχνικά δεδομένα. Η ασάφεια αυτή του νομοθέτη είναι επομένως ηθελημένη, καθώς μόνο έτσι το προστατευτικό πλέγμα της πνευματικής ιδιοκτησίας παραμένει ανοικτό σε νέες μορφές έργων.

Για το πολύ ενδιαφέρον ζήτημα της πρωτοτυπίας βλ διεξοδικά, Δ. Καλλινίκου, Πνευματική ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα, όπ, σελ. 27-31, Κοτσίρης - Σταματούδη, Ερμ.Ν.2121/1993, αρθρ. 2, σελ.27-35, Γ. Κουμάντος, Πνευματική ιδιοκτησία, αρ.145-157, Μ-Θ Μαρίνο, Πνευματική Ιδιοκτησία, αρ.145-157.

²⁷⁴ Η νομολογία δέχτηκε ότι το έργο θα πρέπει να παρουσιάζει ατομική ιδιομορφία που κρίνεται από το μέτρο της στατιστικής μοναδικότητας ή άλλως από κάποιο ελάχιστο όριο δημιουργικού ύψους με κάποια απόσταση από τα ήδη γνωστά και αυτονόητα έργα. Η θεωρία της στατιστικής μοναδικότητας στηρίζεται στη σύγκριση, υπό την έννοια ότι ένα έργο θεωρείται πρωτότυπο όταν κάτω από όμοιες συνθήκες με όμοιους όρους, κανένας άλλος δεν θα δεν θα δημιουργούσε ένα όμοιο έργο (βλ. ενδεικτικά : ΑΠ 118/2006, ΝοΒ 2006, σελ.1140, ΕφΑθ3252/2002 ΧρΙΔ 2003, σελ.465-466).

²⁷⁵ Σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ.4 Ν.2121/1993 «η προστασία του παρόντος νόμου είναι ανεξάρτητη από την αξία και τον προορισμό του έργου, καθώς και από το γεγονός ότι το έργο προστατεύεται ενδεχομένως και από άλλες διατάξεις».

Εκτέθηκε ήδη ότι ως πνευματικός δημιουργός, ο δημοσιογράφος είναι απαραίτητο να διατηρεί τον περιουσιακό και ηθικό έλεγχο στη χρήση, διακίνηση και αναπαραγωγή του προϊόντος της εργασίας του. Η πνευματική ιδιοκτησία του δημοσιογράφου, περιλαμβάνει ηθικές και περιουσιακές εξουσίες που ορθώνονται εξίσου έναντι καταχρηστικών παρεμβάσεων από πλευράς εργοδότη, όσο και απέναντι στο αδηφάγο, αόρατο κοινό. Στην προσπάθεια του για αποτελεσματική προστασία του πνευματικού του κόπου, ο δημοσιογράφος έχει συμπαραστάτες το Σύνταγμα²⁷⁶ και το ισχύον δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας, όπως καταστρώνεται στις διατάξεις του ν.2121/1993^{277, 278}, ως ενισχύθηκε

²⁷⁶ Επάλληλα με τον κοινό νομοθέτη, από άποψη συνταγματικού δικαίου, γίνεται δεκτό ότι η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, με την έννοια του περιουσιακού αγαθού βρίσκει έρεισμα στις διατάξεις του αρθρ. 5 παρ.1 και 3 του Συντάγματος που θεμελιώνουν την οικονομική και εν γένει προσωπική ελευθερία και στο αρθρ. 17 για την προστασία της ιδιοκτησίας ενώ τα ηθικά δικαιώματα εκπηγάζουν από το αρθρ.16 του συντάγματος για την προστασία της τέχνης, της παιδείας και της επιστήμης, Ε. . Βαγενά, οπ, σελ 114

²⁷⁷ Με τη θέσπιση του Ν.2121/1993²⁷⁷ όπως ισχύει, ο Έλληνας νομοθέτης πέτυχε να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την αποτελεσματική προστασία του δημιουργών και των δικαιούχων συγγενικών δικαιωμάτων. Πρόκειται για ένα σύγχρονο νομοθέτημα, που συγκεράζει όλες τις τάσεις που διαπνέουν τα δίκαια του ηπειρωτικού συστήματος ενώ είναι εναρμονισμένος με τις 8 κοινοτικές οδηγίες που στοιχειοθετούν το λεγόμενο «κοινοτικό κεκτημένο» στην πνευματική ιδιοκτησία. Η χώρα μας ενέταξε επίσης στο εθνικό δίκαιο και τη Συνθήκη του Μαρακές, η οποία είναι μέρος της δέσμης συνθηκών περί δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας που διαχειρίζεται ο Παγκόσμιος Οργανισμός Διανοητικής Ιδιοκτησίας (WIPO). Η συνθήκη τέθηκε σε ισχύ στις 30 Σεπτεμβρίου 2016. Έχει πολιτιστική, ανθρωπιστική και κοινωνική διάσταση, δεδομένου ότι εισάγει νόμιμη εξαίρεση υπέρ ατόμων με προβλήματα όρασης.

²⁷⁸ Ο Ν.2121/1993 παρέχει ευρύτερη προστασία στους δικαιούχους συγγενικών δικαιωμάτων σε σχέση με τη Διεθνή Σύμβαση της Ρώμης, ενώ πρωτοτυπεί με την αναγνώριση ενός συγγενικού δικαιώματος υπέρ των εκδοτών εντύπων που αφορά τη στοιχειοθεσία και τη σελιδοποίηση, Βλ. εκτενέστερα Καλλινίκου Δ., ό. π., σελ. 11 επ.,

με την εισαγωγή των πρόσφατων ρυθμίσεων του ν. 4481/2017²⁷⁹. Το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, αναλύεται στις κάτωθι εξουσίες :

1. Τα ηθικής φύσης δικαιώματα του δημοσιογράφου

Το ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού, ο νομοθέτης θέλησε να είναι απόλυτο, απεριόριστο και αμεταβίβαστο μεταξύ ζώντων. Ως απόλυτο, το ηθικό δικαίωμα στρέφεται κατά

²⁷⁹ Κατ'άρθρ. Άρθρο 54 του Νόμου 4481/2017:1. Από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου καταργείται κάθε διάταξη που αντίκειται στο νόμο αυτόν, με την επιφύλαξη του ν. 988/1943, ο οποίος διατηρήθηκε σε ισχύ με την παρ. 2 του άρθρου 72 του ν. 2121/1993. Επίσης, με την επιφύλαξη της παραγράφου 12 του άρθρου 53 και της παραγράφου 15 του παρόντος άρθρου, καταργούνται τα άρθρα 54 έως 58 του ν. 2121/1993 και η παρ. 3 του άρθρου 72 του ν. 2121/1993. Τέλος τροποποιήθηκαν/ συμπληρώθηκαν τα ακόλουθα άρθρα :το άρθρο 18,το άρθρο 22 (ο τίτλος του οποίου άλλαξε σε «Βιβλιοθήκες και αρχεία»),το άρθρο 30, το άρθρο 35, το άρθρο 49, το άρθρο 65 και 65^A, το άρθρο 66 και 68 A, το άρθρο 69, το άρθρο 71 και το άρθρο 72 .

Κύριος σκοπός της πρόσφατης νομοθέτησης, είναι η προσαρμογή της εθνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2014/ 26/ ΕΕ²⁷⁹. Μεταξύ άλλων, επήλθαν οι εξής σημαντικές αλλαγές:

1. Προβλέπονται συγκεκριμένες κυρώσεις για προσβολές δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων στο διαδίκτυο
- 2.Εισάγεται για πρώτη φορά σύστημα «notice and takedown»
2. Κατοχυρώνεται υπέρ των δημιουργών αμοιβή 2% επί της αξίας ηλεκτρονικών υπολογιστών και tablets με μέγεθος RAM άνω των 4 GB.
- 3.Επιτρέπεται άρση απορρήτου για τη διακρίβωση προσβολής δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων στο διαδίκτυο σε βαθμό κακουργήματος.
4. Επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, ο δημόσιος δανεισμός έργων από τις βιβλιοθήκες των δημοσίων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (σχολικές βιβλιοθήκες) καθώς και από τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες που είναι μέλη του Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Για τις βιβλιοθήκες, βλ αναλυτικά Καλινίκου, Πνευματική ιδιοκτησία και βιβλιοθήκες, σελ.23, επ.

παντός προσβολέα, είτε αντισυμβαλλομένου²⁸⁰ του δημιουργού είτε τρίτου, ενώ είναι απεριόριστο υπό την έννοια ότι εκτείνεται σε κάθε εξουσία που απορρέει από τον προσωπικό δεσμό του δημιουργού με το έργο του, είτε αυτή απαριθμείται στο νόμο, είτε όχι.^{281, 282}

Δικαιούχος του ηθικού δικαιώματος όσο ζει²⁸³ είναι αποκλειστικά και μόνον ο δημοσιογράφος – πνευματικός δημιουργός²⁸⁴, ακόμα και αν το περιουσιακό δικαίωμα μεταβιβαστεί²⁸⁵. Αφού ο δημοσιογράφος αποβιώσει, σε αντίθεση με τα ισχύοντα για το δικαίωμα της προσωπικότητας,²⁸⁶ το

²⁸⁰ Σε περίπτωση που ο προσβολέας είναι ο αντισυμβαλλόμενος του δημιουργού, συντρέχει συρροή ευθύνης του, από προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας με ενδοσυμβατική ευθύνη.

²⁸¹Βλ. τη διατύπωση του άρθρ. 4§1 του Ν. 2121/93: «το ηθικό δικαίωμα δίνει στο δημιουργό *ιδίως* τις εξουσίες...», από την οποία συνάγεται ότι η απαρίθμηση είναι ενδεικτική. Έτσι, απαγορευμένη προσβολή του ηθικού δικαιώματος υφίσταται και στην περίπτωση που κάποιος διαδίδει ψεύτικους ισχυρισμούς σχετικά με τις συνθήκες δημιουργίας ενός έργου, παρ' ότι κάτι τέτοιο δεν εμπίπτει ευθέως σε καμία από τις εξουσίες που απαριθμούνται ενδεικτικά στο άρθρο 4 §1 του Νόμου (εξουσία δημοσίευσης, εξουσία αναγνώρισης πατρότητας, εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου, εξουσία προσπέλασης, εξουσία μετανοίας

²⁸² Βλ. Κουμάντος Γ.Α., ό.π., σελ.246.

²⁸³ Νικολόπουλος Π., Το κληρονομικό δικαίωμα στην Πνευματική Ιδιοκτησία, Σάκκουλας, 2016, Χριστοδούλου Κ., Πνευματικά Δικαιώματα μετά το θάνατο του δημιουργού, Π. Ν.Σάκκουλας, 2017, σελ.18 επ.

²⁸⁴ Βλ. Δακορώνια Ε.Γ, ό.π., σελ. 365, που επισημαίνει ότι κατά τον καθηγητή Κουμάντο, ο λόγος του αμεταβίβαστου του ηθικού δικαιώματος μεταξύ ζώντων, είναι ο στενός σύνδεσμος ανάμεσα σ' αυτό και στο δικαίωμα της προσωπικότητας, περιέχεται δε στους εξ αδιαθέτου και εκ διαθήκης κληρονόμους διότι αυτοί θεωρούνται *συνεχιστές της προσωπικότητας του δημιουργού*.

²⁸⁵Βλ. αρθρ. 4 § 3 του Ν. 2121/1993 που ορίζει ότι: «το ηθικό δικαίωμα είναι ανεξάρτητο από το περιουσιακό και παραμένει στο δημιουργό ακόμα και μετά τη μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος».

²⁸⁶Βλ. όμως και άποψη Κουμάντου Γ.Α., ό.π., σελ. 247, που υποστηρίζει ότι στην πράξη η ρύθμιση για το ηθικό δικαίωμα ελάχιστα διαφοροποιείται από την αντίστοιχη για το «αμεταβίβαστο» δικαίωμα της προσωπικότητας, αφ' ης στιγμής προβλέπεται «ανάλογο» από άποψη εξουσιών δικαίωμα στο πρόσωπο λ.χ. του συζύγου ή των στενότερων συγγενών του θανόντος. Βέβαια ακόμη και έτσι, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι το ως άνω δικαίωμα γεννάται εξυπαρχής στο πρόσωπο τους και δεν το αποκτούν με κληρονομική διαδοχή ούτε με το ίδιο ακριβώς περιεχόμενο όπως συμβαίνει στην περίπτωση του ηθικού δικαιώματος.

ηθικό δικαίωμα περιέρχεται στους κληρονόμους του²⁸⁷, οι οποίοι «οφείλουν να το ασκούν σύμφωνα με τη θέληση του δημιουργού, εφόσον τέτοια θέληση έχει ρητά εκφρασθεί» (αρθρ. 12§2)²⁸⁸. Με τη ρύθμιση αυτή εξασφαλίζεται η συνέχεια και η ενότητα στο χρόνο από άποψη περιεχομένου του ηθικού δικαιώματος²⁸⁹. Έτσι, οι κληρονόμοι γίνονται οι «φυσικοί φύλακες της μνήμης του δημιουργού»²⁹⁰ και δεν μπορούν λ.χ. να εγκρίνουν μια έκδοση ή διασκευή²⁹¹ ή μετάφραση²⁹² του δημοσιογραφικού έργου, την οποία ο ίδιος ο δημοσιογράφος, είχε ρητά απαγορεύσει²⁹³ ενώ από την

²⁸⁷ Κληρονόμος μπορεί να είναι κάθε πρόσωπο φυσικό ή νομικό και με οποιοδήποτε τρόπο κληρονομικής διαδοχής, εκ του νόμου ή με διαθήκη.

²⁸⁸ Τα ίδια ισχύουν εξάλλου και για το ηθικό δικαίωμα των ερμηνευτών/εκτελεστών καλλιτεχνών, με αναλογική εφαρμογή του αρθ.12 παρ. 2 ν. 2121/1993.

²⁸⁹ Βλ. και Μιχαηλίδη – Νουάρο Γ, «*Η προστασία των ηθικών δικαιωμάτων του δημιουργού μετά το θάνατό του*», ΝοΒ 1978, σελ. 1009-1015, που επισημαίνει ότι το ηθικό δικαίωμα των κληρονόμων έχει σκοπό την προστασία της γνησιότητας και αυθεντικότητας της σκέψης του αποθανόντος δημιουργού και της πνευματικής προσωπικότητας του. Υπογραμμίζει επίσης ότι ο σκοπός αυτός συμβαδίζει με την κοινωνική λειτουργία του μετά θάνατο ηθικού δικαιώματος που αποβλέπει να δώσει στο κοινό τη δυνατότητα να σχηματίσει μια ακριβή ιδέα για την προσωπικότητα και το έργο του αποθανόντος δημιουργού και να προστατεύσει το κοινό από κάθε εξαπάτηση στα θέματα αυτά.

²⁹⁰ Δακωρώνια Ε. Γ, ό.π., σελ. 365.

²⁹¹ Με τη σύμβαση διασκευής ο δημιουργός επιτρέπει σε ένα τρίτο πρόσωπο, το διασκευαστή να χρησιμοποιήσει ως βάση ένα δικό του έργο, ώστε να δημιουργήσει ένα άλλο έργο, παράγωγο του αρχικού, το οποίο θα μπορεί να εκμεταλλευτεί οικονομικά. Δεκτικά διασκευής, είναι όλα τα έργα, τα λογοτεχνικά, τα εικαστικά, τα μουσικά, ακόμη και τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών (αρθρ. 42 του ν. 2121/1993), η δε μετατροπή του αρχικού έργου μπορεί να έγκειται στη μορφή, στη διάρθρωση ή σε οποιοδήποτε άλλο στοιχείο του. Σε ό,τι αφορά το δικαίωμα ακεραιότητας στο αρχικό έργο, το όριο της επιτρεπόμενης μεταβολής που μπορεί να επιφέρει ο διασκευαστής καθορίζεται από την γενική αρχή του σεβασμού της ουσίας του έργου, με στάθμιση των κατά περίπτωση συγκρουόμενων συμφερόντων, βλ. σχετ. Καλλινίκου Δ., ό.π., σελ. 126, Κοτσίρης Λ. ό.π., σελ. 135, Παπαδοπούλου Α. .ο.π., σελ. 189 επ.

²⁹² Η μετάφραση είναι παράγωγο έργο, με δημιουργό το μεταφραστή που έχει δικό του δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας. Η διαφορά της από τη διασκευή εντοπίζεται «στη χρήση των ίδιων τεχνικών μέσων του πρωτοτύπου», λ.χ. μετάφραση ενός μυθιστορήματος από τα ελληνικά στα γαλλικά, βλ. Καλλινίκου Δ. ό.π., σελ. 126, γεγονός που εκ προοιμίου θέτει σε περιορισμένα πλαίσια τη δημιουργική συμβολή του μεταφραστή.

²⁹³ Εάν όμως οι κληρονόμοι πράγματι προέβαιναν σε μια τέτοια υπέρβαση των ορίων του ηθικού δικαιώματος, ποιος άραγε θα νομιμοποιούνταν να τους εμποδίσει; Κατά μία άποψη, μόνο κάποιος εκ των συγκληρονόμων. Για το σχετικό προβληματισμό, βλ. Κουμάντος Γ.Α., ό.π., σελ. 248.

άλλη η τυχόν άσκηση επί παραδείγματι του δικαιώματος υπαναχώρησης από το δημοσιογράφο όσο ζούσε, εξακολουθεί να παράγει τις έννομες συνέπειες της και έναντι των κληρονόμων του.²⁹⁴

Σύμφωνα με τη διάταξη του αρθρ. 29§1 του ν.2121/1993, το ηθικό δικαίωμα διαρκεί ολόκληρη τη ζωή του δημοσιογράφου – δημιουργού και 70 χρόνια μετά το θάνατο του²⁹⁵. Μετά την παρέλευση του χρονικού διαστήματος των 70 χρόνων, οι κληρονόμοι παύουν να είναι δικαιούχοι του ηθικού δικαιώματος επί του δημοσιογραφικού έργου και το τελευταίο καθίσταται «ελεύθερο» για να προστεθεί στο υπάρχον πολιτιστικό απόθεμα²⁹⁶. Ειδικά όμως για την εξουσίες αναγνώρισης της πατρότητας και περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου, ο νόμος προβαίνει κατ' ουσίαν σε επιμήκυνση επ' άπειρον της χρονικής διάρκειας προστασίας τους, αναγνωρίζοντας ότι αμφότερα δύναται να ασκούνται από το Ελληνικό Δημόσιο διαμέσου του Υπουργού Πολιτισμού²⁹⁷ (άρθρο 29§2 ν.2121/1993).

Κατά την ενδεικτική απαρίθμηση του αρθρ. 4 του Ν. 2121/1993, τα «*ηθικής φύσης*»²⁹⁸ δικαιώματα του πνευματικού δημιουργού είναι ιδίως:

²⁹⁴ Βλ. σχετ. Κοτσίρης Λ., ό.π., σελ. 108 επ.,

Σε περίπτωση που οι κληρονόμοι του δημιουργού είναι περισσότεροι, μεταξύ τους δημιουργείται σχέση κοινωνίας δικαιώματος κατ' ιδανικά μερίδια σύμφωνα με τα οριζόμενα από το αρθρ. 1884 ΑΚ, ενώ το ηθικό δικαίωμα μπορεί να αποτελέσει επίσης αντικείμενο κληροδοσίας υπέρ τρίτου προσώπου κατά τις διατάξεις των άρθρων 1714 και 1967.

²⁹⁵ «1. Η πνευματική ιδιοκτησία διαρκεί όσο η ζωή του δημιουργού και εβδομήντα (70) χρόνια μετά το θάνατό του, που υπολογίζονται από την 1η Ιανουαρίου του έτους το οποίο έπεται του θανάτου του δημιουργού.

2. Μετά τη λήξη της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, το Δημόσιο, εκπροσωπούμενο από τον Υπουργό Πολιτισμού, μπορεί να ασκεί τις εξουσίες αναγνώρισης της πατρότητας του δημιουργού και τις εξουσίες προστασίας της ακεραιότητας του έργου που απορρέουν από το ηθικό δικαίωμα κατά το άρθρο 4 παρ. 1 περιπτ. β" και γ" του παρόντος νόμου».

²⁹⁶ Βλ. Κοτσίρης Λ., ό. π., σελ.100

²⁹⁷ Βλ. σχετ. Κουμάντος Γ.Α., ό.π., σελ. 249, που υποστηρίζει χαρακτηριστικά ότι με τον τρόπο αυτό δημιουργείται εκ του νόμου «ένα καινούριο ιδιόμορφο ηθικό δικαίωμα με φορέα το ελληνικό κράτος».

²⁹⁸ Βλ. Κοτσίρης Λ., ό.π., σελ. 110 επ.,

α) το δικαίωμα δημοσίευσης του έργου, (αρθρ. 4§1 περ.α), δηλαδή η αποκλειστική εξουσία του δημιουργού να αποφασίζει το εάν και υπό ποιές ειδικότερες συνθήκες (πότε, που, με ποια μορφή) θα καταστήσει το έργο του προσιτό στο κοινό²⁹⁹.

Ο δημοσιογράφος ασκεί συνήθως σιωπηρά το δικαίωμα δημοσίευσης, συνάπτοντας σύμβαση με την οποία λχ συμφωνεί να αρθρογραφεί σε ορισμένη εφημερίδα. Προσβολή της εξουσίας δημοσίευσης, συνιστά η τυχόν μη δημοσίευση ενός δημοσιογραφικού άρθρου παρά την ύπαρξη ισχυρής σύμβασης εργασίας, (αρθρ. 15§ 5 του Ν. 2121/1993)³⁰⁰ ή συμβατική υποχρέωση που απαγορεύει στο δημοσιογράφο να δημοσιεύσει κάποιο από τα άρθρα του³⁰¹.

²⁹⁹ Γεννήθηκε το ερώτημα σχετικά με το εάν η εξουσία δημοσίευσης καλύπτει μόνον τη πρώτη δημοσίευση του έργου ή και κάθε μεταγενέστερη. Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη η εξουσία δημοσίευσης ναι μεν εξαντλείται με την πρώτη δημοσίευση, όμως η εξάντληση αφορά μόνο το συγκεκριμένο τρόπο δημοσίευσης. Έτσι, εάν το δημοσιογραφικό έργο παρουσιαστεί στο κοινό με διαφορετικό τρόπο, λ.χ. το άρθρο αναρτηθεί στη διαδικτυακή έκδοση της εφημερίδας, εξακολουθεί να είναι απαραίτητη η προηγούμενη συναίνεση του δημιουργού. Την άποψη αυτή υιοθέτησε και η νομολογία με την με ΜονΠρωτΑθ 3343/1998 για την περίπτωση τηλεοπτικής μετάδοσης μουσικού έργου, βλ. αναλυτικά Καλλινίκου Δ., ό.π., σελ.104.

³⁰⁰ *«εκείνος που αποκτά το δικαίωμα ή την άδεια, είναι υποχρεωμένος, μέσα σε εύλογο χρόνο να καταστήσει το έργο προσιτό στο κοινό, με τον κατάλληλο τρόπο εκμετάλλευσης».*

³⁰¹ Έγκυρη θα μπορούσε να θεωρηθεί μια παρόμοια σύμβαση, εάν ο συγκεκριμένος όρος γνώριζε χρονικό περιορισμό, λ.χ. μη δημοσίευση ενός έργου όσο ζει κάποιο πρόσωπο. Σε κάθε περίπτωση για το επιτρεπτό ή μη παρόμοιων περιορισμών, θα πρέπει πάντοτε να λαμβάνεται υπόψη το εάν η δέσμευση της προσωπικότητας του πνευματικού δημιουργού είναι υπέρμετρη και άρα απαγορευμένη, βλ. σχετ. Κουμάντος Γ.Α., ό.π., Παρόλα αυτά, δεν είναι σπάνιο ο ίδιος ο δημιουργός να *«αυτοπεριορίζει»* την καλλιτεχνική του ελευθερία, από σεβασμό προς ορισμένα πρόσωπα, πρβλ λ.χ. τη δήλωση του εγνωσμένου κύρους Βραζιλιάνου συγγραφέα Paulo Coelho, ότι προτίθεται να γράψει για τις εμπειρίες του κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού σε ψυχιατρικό άσυλο, μετά το θάνατο των γονέων του.

β) το δικαίωμα αναγνώρισης της πατρότητας, (αρθρ.4§1 περ. β), το οποίο στη θετική του όψη, επιφυλάσσει στο δημοσιογράφο³⁰² την αξίωση να γίνεται πάντοτε μνεία του ονόματός του³⁰³ σε κάθε αντίτυπο του έργου του ή σε κάθε δημόσια παρουσίαση/εκτέλεσή του.³⁰⁴ Επομένως, θα είναι άκυρη λ.χ. η συμφωνία να αρθρογραφεί ο δημοσιογράφος (ακόμη και με αμοιβή), με τον όρο ότι δεν θα αναφέρεται το όνομά του.

Στην αρνητική της όψη, η εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας, παρέχει στο δημοσιογράφο τη δυνατότητα να διατηρεί την ανωνυμία του ή να χρησιμοποιεί ψευδώνυμο³⁰⁵. Στην πρώτη περίπτωση μάλιστα, όταν δηλαδή ο δημοσιογράφος προκειμένου να μην γίνει γνωστό το όνομα του, αρνείται την πατρότητα του έργου του, δεν αποκλείεται συμφωνία του με τρίτο πρόσωπο που συναινεί να εμφανίζεται εκείνος ως δημιουργός (*Ghostwriter*)³⁰⁶. Πάντως, μέχρι ο δημοσιογράφος να θελήσει

³⁰² Από το συνδυασμό των διατάξεων των αρθρ. 38 παρ. 4 και 72 παρ. 5, προκύπτει ειδική ρύθμιση αναφορικά με την εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας σε φωτογραφικά έργα. Έτσι, καθίσταται υποχρεωτική η αναγραφή του ονόματος του φωτογράφου σε κάθε δημοσίευση της φωτογραφίας, *ανεξάρτητα από την πρωτοτυπία της*. βλ. αναλυτικά Καλλινίκου Δ., ό.π., σελ.105-107.

³⁰³ Ο νόμος προβλέπει ότι η αξίωση του δημιουργού να γίνεται αναφορά του ονόματος του, ικανοποιείται «στο μέτρο του δυνατού», σε περίπτωση αμφιβολίας όμως γίνεται δεκτό ότι υπερσχύει το δικαίωμα του δημιουργού να γίνεται μνεία του ονόματος του, βλ. σχετ. Κοτσίρης Λ., ό.π., σελ.113

³⁰⁴ Σχετική είναι η διάταξη του αρθρ. 5 του ν. 988/1943, που διατηρήθηκε σε ισχύ με το αρθρ. 72§2 του Ν.2121/1993 και η οποία επιβάλλει την υποχρέωση να αναγράφεται το όνομα του συγγραφέα στις διαφημίσεις θεατρικών έργων. Την εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας εξάλλου καθιερώνει το άρθρο 6 δις παρ. 1 της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης – Παρισιού.

³⁰⁵ Βλ. σχετικά, την πρόσφατη ταινία «Anonymous» του γερμανού σκηνοθέτη Roland Emmerich, η εκδοχή της οποίας θέλει ο William Shakespear μην έχει γράψει κανένα από τα διαχρονικά αριστουργήματα που του αποδίδονται, με κύριο επιχείρημα το γεγονός ότι είχε λάβει τη βασική μόνον εκπαίδευση. Αντίθετα, παρουσιάζει ως πραγματικό συγγραφέα των έργων, έναν ευγενή της Ελισαβετιανής αυλής που επέλεξε για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας να διατηρήσει την *ανωνυμία* του.

³⁰⁶ Το ως άνω περιεχόμενο αποδίδει στην έννοια του «*ghostwriter*» ο Κοτσίρης, ό.π., σελ 112. Αντίθετα : Κουμάντος ό.π., σελ. 258, που χρησιμοποιεί την έννοια του «*ghostwriter*» για την περίπτωση των *κατὰ παραγγελία έργων*: θα είναι λ.χ. άκυρη ως αντίθετη στα χρηστά ήθη συμφωνία, βάσει της οποίας ο δημιουργός (*ghostwriter*) αναλαμβάνει την υποχρέωση να δημιουργήσει ένα συγκεκριμένο έργο, που του παρήγγειλε ένα άλλο πρόσωπο, ανεχόμενος το πρόσωπο αυτό να εμφανίσει το έργο ως δικό του. Αυτό συμβαίνει για παράδειγμα στις «αυτοβιογραφίες» μεγάλων πολιτικών ανδρών οι οποίοι προσλαμβάνουν επαγγελματίες συγγραφείς για να τις συγγράψουν.

να εμφανιστεί με το πραγματικό του όνομα, τα δικαιώματα ανήκουν κατά πλάσμα στο πρόσωπο που δημοσίευσε το έργο³⁰⁷.

γ) το δικαίωμα προσπέλασης στο έργο, (αρθρ.4 § 1 περ. δ), επιτρέπει στο δημιουργό να επικοινωνεί με το έργο του³⁰⁸, ακόμα και όταν έχει μεταβιβάσει το περιουσιακό δικαίωμα ή όταν η κυριότητα στον υλικό φορέα στον οποίο ενσωματώνεται το έργο ανήκει σε τρίτο πρόσωπο. Ιδιαίτερη σημασία αποκτά το δικαίωμα προσπέλασης στα δημοσιογραφικά έργα μοναδικής ενσωμάτωσης, όπως π.χ. οι φωτογραφίες χωρίς αρνητικά.

δ) το δικαίωμα μετάνοιας ή υπαναχώρησης (αρθρ.4 § 1 περ. ε), το οποίο αναγνωρίζεται ειδικά για «*τα έργα λόγου ή επιστήμης*»³⁰⁹ επιτρέπει στο δημοσιογράφο – πνευματικό δημιουργό να υπαναχωρήσει³¹⁰ από συμβάσεις μεταβίβασης ή εκμετάλλευσης του περιουσιακού δικαιώματος ή άδεια εκμετάλλευσης του, αν έχουν μεταβληθεί οι πεποιθήσεις του ή οι περιστάσεις και μόνο έτσι μπορεί να προστατευθεί η προσωπικότητά του³¹¹. Σχετικό παράδειγμα από την ελληνική

³⁰⁷ Βλ. περισσότερα, Κουμάντος Γ.Α., ό.π., σελ. 257.

³⁰⁸ Το έργο αποτελεί έκφραση της προσωπικότητας του δημιουργού και ως τέτοιο, στην πραγματικότητα «*ποτέ δεν αποχωρίζεται τέλεια από αυτήν*», Κουμάντος, οπ.

³⁰⁹ Παρόμοια διάταξη δεν υπήρχε στο προϊσχύσαν δίκαιο ούτε περιέχεται στη Διεθνή Σύμβαση Βέρνης – Παρισιού, απαντάται όμως στο γαλλικό δίκαιο, βλ. περισσότερα Κοτσίρης Λ. , ό.π., σελ. σελ.119.

³¹⁰ Ο ν.2121/1993 χρησιμοποιεί για να περιγράψει την εξουσία αυτή τον όρο «υπαναχώρηση», αλλά σύμφωνα με μία άποψη δεν κυριολεκτεί, καθώς αφενός δεν νοείται υπαναχώρηση για συμβάσεις που έχουν ήδη εκτελεστεί και αφετέρου επειδή εδώ δεν αναζητείται ό,τι καταβλήθηκε. Με το σκεπτικό αυτό προκρίνεται η χρήση του νομικά ουδέτερου όρου «*μετάνοια*», η οποία αποδίδει εύστοχα τη στενή σχέση της εξουσίας αυτής με τις *εναισθησίες συνείδησης του δημιουργού*, βλ. αναλυτικά Κουμάντος Γ.Α., ό.π., σελ 267. Με την άποψη αυτή συντάσσεται και η γράφουσα.

³¹¹ Όρος του ενεργού της υπαναχώρησης, είναι η προηγούμενη καταβολή αποζημίωσης από το δημιουργό στον αντισυμβαλλόμενο του, ίση με τη θετική ζημία του, («*ό,τι ξόδεψε πριν την υπαναχώρηση λ.χ. αξία ήδη εκδοθέντων αντιτύπων βιβλίου που λόγω της υπαναχώρησης δεν θα πωληθούν*»), όχι όμως και για ό,τι εμποδίστηκε να κερδίσει εξαιτίας αυτής. Κάτι τέτοιο εξάλλου, θα καθιστούσε την άσκηση της εξουσίας μετάνοιας εξαιρετικά δυσχερή για το δημιουργό, άρα και την ίδια την ύπαρξη της αμιγώς θεωρητική. Ο δημιουργός όμως δεν πρέπει να χρησιμοποιεί προσχηματικά την εξουσία μετάνοιας, με σκοπό να αποκομίσει μεγαλύτερα οικονομικά οφέλη από νέο αντισυμβαλλόμενο, ιδίως στην περίπτωση που το έργο του σημειώσει εμπορική επιτυχία. Για το σκοπό αυτό ο Έλληνας νομοθέτης προέβλεψε μια τελευταία ασφαλιστική δικλείδα (*πέραν δηλαδή της αποζημίωσης και της ενέργειας της υπαναχώρησης μετά την καταβολή της*). Ο δημιουργός υποχρεούται να προσφέρει στον παλαιό του αντισυμβαλλόμενο τη δυνατότητα επανακατάρτισης της

πραγματικότητα, αποτέλεσε η περίπτωση του δημοσιογράφου, ο οποίος με σειρά άρθρων γνώμης καταφερόταν εναντίον την πολιτικής του κυβερνώντος κόμματος, με το οποίο εν συνεχεία συντάχθηκε και εκλέχτηκε βουλευτής.

ε) το δικαίωμα σεβασμού της ακεραιότητας του έργου, (άρθρ. 4 § 1 περ. γ του Ν.2121/1993), σύμφωνα με το οποίο οποιαδήποτε επέμβαση στο έργο, (ακόμη και βελτίωση) χωρίς τη συναίνεση του δημιουργού, θίγει εκ προοιμίου την προσωπικότητα του³¹². Η περιφρούρηση της ακεραιότητας του δημοσιογραφικού έργου (*droit au respect de l' oeuvre, integrity right*), δίνει στο δημοσιογράφο την εξουσία να απαγορεύει κάθε παραμόρφωση, περικοπή ή άλλη τροποποίηση του έργου του, καθώς και κάθε προσβολή, οφειλόμενη στις *συνθήκες* παρουσίασης του έργου στο κοινό. Με τον τρόπο αυτό, το έργο διασώζεται στο διηνεκές με τη μορφή και το περιεχόμενο που επέλεξε ο δημοσιογράφος τη στιγμή της δημιουργίας, (λχ ακόμη και με φραστικά λάθη) .

παλαιάς σύμβασης με όρους όμοιους ή ανάλογους με αυτούς που προβλέπονταν όταν έλαβε χώρα η υπαναχώρηση, εάν θελήσει να επαναλάβει την εκμετάλλευση όχι μόνο του ίδιου αλλά και *παραπλήσιου* έργου του. Μόνο μετά την άρνηση του παλαιού αντισυμβαλλομένου ή την παρέλευση άπρακτης της σχετικής εύλογης προθεσμίας, δικαιούται ο δημιουργός να συμβληθεί εγκύρως με άλλο αντισυμβαλλόμενο Βλ. αναλυτικότερα Καλλινίκου Δ., ό.π., σελ 114, Παπαδοπούλου Α., ό.π., σελ. 234 επ

³¹² Διατυπώθηκε στη θεωρία η άποψη ότι είναι ορθότερο να μιλάμε για «δικαίωμα» και όχι *εξουσία* περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου. Η άποψη αυτή ερείδεται σε 3 βασικά επιχειρήματα :α/ την καταγωγή του δικαιώματος σεβασμού της ακεραιότητας από τους κανόνες της ηθικής σε αντίθεση με την «εξουσία», που απονέμεται από το θετό δίκαιο, β/ το γεγονός ότι εκ του νόμου το δικαίωμα διατήρησης της ακεραιότητας εμπεριέχει περισσότερες «εξουσίες» και 3/ το γράμμα ορισμένων διατάξεων του νόμου, λ.χ. το άρθρ. 66 παρ. 1, το άρθρο 50, κτλ. Βλ. αναλυτικότερα, Παπαδοπούλου Α. «Το δικαίωμα του δημιουργού για τη διατήρηση της ακεραιότητας του έργου», Σάκκουλας, Θεσ/κη, 1997 σελ. 64-65.

Κατά τη γνώμη της γράφουσας οι έννοιες «δικαίωμα» και «εξουσία» στα πλαίσια του νόμου ν.2121/93, δεν παραλλάσσουν ως προς το αξιολογικό τους περιεχόμενο, - αντίθετα φαίνεται να είναι ταυτόσημες,- χρησιμοποιούνται δε αμφότερες προκειμένου να μην δημιουργείται σύγχυση από την επανάληψη της ίδιας λέξης, κάτι το οποίο συν τοις άλλοις δεν θα ήταν εύχο. Βλ. για το σχετ. προβληματισμό επίσης Καλλινίκου Δ., ό.π., σελ 118, που επισημαίνει στα πλαίσια της ανάλυσης του περιουσιακού δικαιώματος ότι «οι νομικοί όροι *εξουσία* και *δικαίωμα* θα πρέπει να θεωρούνται ταυτόσημοι και να χρησιμοποιούνται χωρίς καμιά διαφοροποίηση ή διάκριση μεταξύ τους».

2. η εξαίρεση στον κανόνα : επεμβάσεις που δεν συνιστούν προσβολή της εξουσίας περιφρούρησης της ακεραιότητας του δημοσιογραφικού έργου

Σε ορισμένες εξαιρετικές περιπτώσεις, αν και το δημοσιογραφικό έργο αλλοιώνεται ή ο δημιουργός του τυγχάνει δυσμενούς αντιμετώπισης, γίνονται ανεκτές από το δίκαιο, καθεμιά για διαφορετικούς λόγους. Ειδικότερα :

α. η ελεύθερη χρήση

Η ελεύθερη χρήση προβλέπεται στο γερμανικό δίκαιο και συγκεκριμένα ρυθμίζεται στην § 24 Abs. 1 UrhG, η οποία ορίζει ότι ένα αυτοτελές έργο³¹³ που είναι αποτέλεσμα ελεύθερης χρήσης ενός άλλου μπορεί να δημοσιευθεί και να αξιοποιηθεί χωρίς να απαιτείται η συναίνεση του δημιουργού του έργου που χρησιμοποιήθηκε.

Η ως άνω ρύθμιση αντιμετωπίζει όλες εκείνες τις περιπτώσεις που η ελεύθερη χρήση του δημοσιογραφικού έργου οδηγεί στη γέννηση μιας νέας πρωτότυπης δημιουργίας, λ.χ. συγγραφή ενός ποιήματος από ένα άρθρο. Κατ' ουσίαν το αρχικό έργο, χρησιμεύει ως πηγή άντλησης έμπνευσης για το καινούριο έργο, το οποίο όμως είναι απαραίτητο να διαθέτει τα δικά του ιδιαίτερα, «ατομικά» χαρακτηριστικά. Εάν συνδυάζει τα προαναφερθέντα στοιχεία, αυτονομείται από το «πρότυπό» του και διάγει ανεξάρτητο δημιουργικό βίο.

Ο Έλληνας νομοθέτης δεν περιέλαβε αντίστοιχη διάταξη για την ελεύθερη χρήση στο ν. 2121/1993, - εξάλλου παρόμοια ρύθμιση δεν προβλέπει ούτε η Διεθνής Σύμβαση Βέρνης-Παρισίου. Παρ' όλα αυτά, εάν εμφανιζόταν στην πράξη ένα έργο, αποτέλεσμα ελεύθερης χρήσης ενός προϋφιστάμενου δημοσιογραφικού έργου, υποστηρίζονται από τη θεωρία³¹⁴ τα εξής τρία ενδεχόμενα:

³¹³ Εκτός και αν πρόκειται για μουσικά έργα, τα οποία εξαιρούνται με ειδική πρόβλεψη από τη δυνατότητα ελεύθερης χρήσης (§ 24 Abs. 2. UrhG), βλ. Παπαδοπούλου Α., ό.π., σελ. 104.

³¹⁴ Βλ. αναλυτικά Παπαδοπούλου Α, ό.π., σελ. 104-105. Συναφώς, υποστηρίχθηκε στη θεωρία η άποψη ότι παρά τη σιωπή του Έλληνα νομοθέτη, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η παρωδία είναι μεν ένα παράγωγο έργο, το οποίο όμως επιτρέπεται και

είτε το έργο θα είναι πρωτότυπο, οπότε θα πρέπει να θεωρηθεί αυτοτελής πνευματική δημιουργία, είτε θα πρόκειται για παράγωγο έργο, του οποίου η εκμετάλλευση τελεί υπό την προϋπόθεση της συγκατάθεσης του δημοσιογράφου – αρχικού δημιουργού, είτε εφόσον συνιστά απλώς κακέκτυπο του αρχικού έργου, θα αντιμετωπίζεται ως παράνομη τροποποίηση του, θίγουσα την εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας (αρθρ. 4 παρ. 1 γ) .

β. η κριτική

Δημοσιογραφική δημιουργία και κριτική υπήρξαν ανέκαθεν έννοιες αλληλένδετες. Ο δημοσιογράφος συνηθέστατα κρίνει πρόσωπα και καταστάσεις, πρέπει όμως να δέχεται ισότιμα και την ασκούμενη κριτική στο δημιούργημα του, στα πλαίσια ενός υγιούς και δημοκρατικού κοινωνικού διαλόγου³¹⁵. Έπειτα, το δημοσιογραφικό έργο είναι από τη φύση του προορισμένο να εκτεθεί κάποια στιγμή στο κοινό και επομένως είναι βέβαιο ότι θα τύχει θετικής ή αρνητικής αξιολόγησης μέσω της κριτικής³¹⁶. Από την άποψη αυτή, κριτική μπορεί να ασκήσει ελεύθερα ο καθένας, βασιζόμενος στην προσωπική του άποψη, αξίες, αντιλήψεις και βιώματα.

Ωστόσο, η κριτική θα προσβάλλει πάντοτε την ηθική εξουσία περιφρούρησης του δημοσιογραφικού έργου σε περίπτωση αυτούσιας τροποποιητικής πράξης στο κείμενο, λ.χ. όταν ο κριτικός παραθέτει εντός εισαγωγικών φράσεις που δεν υπάρχουν καθόλου στο άρθρο³¹⁷ ή όταν μια φράση παρατίθεται αλλοιωμένη, με προσθήκη ή διαγραφή λέξεων ή όταν ολόκληρο το δημοσιογραφικό έργο παρατίθεται εν είδει αποσπάσματος³¹⁸.

δεν προσβάλλει την περιουσιακή ή την ηθική εξουσία του δημιουργού, ακόμη και αν λείπει η σχετική άδεια του δημιουργού του παρωδούμενου έργου, βλ. περισσότερα Μαρίνος, οπ, 90.

³¹⁵ Το δικαίωμα άσκησης κριτικής διαθέτει εξάλλου συνταγματική θεμελίωση καθώς περιλαμβάνεται στην ελευθερία της έκφρασης, η οποία κατοχυρώνεται ρητά στο αρθρ. 14 Σ, το οποίο ορίζει ότι καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και διά του τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του κράτους.

³¹⁶ Πρβλ και τη ρήση του φερόμενου ως θεμελιωτή της μοντέρνας κριτικής της τέχνης La Font, σύμφωνα με την οποία «ένας εκτεθειμένος ζωγραφικός πίνακας είναι ένα στο φως της δημοσιότητας δοσμένο βιβλίο-ένα παρουσιαζόμενο στη σκηνή έργο-, καθένας έχει το δικαίωμα να το αξιολογήσει», βλ. περισσότερα, Κοτσίρης Λ., ό.π., σελ. 121 επ.,

³¹⁷ Αντίστοιχη περίπτωση αντιμετώπισε η γερμανική νομολογία, που διέγνωσε ορθά προσβολή του ηθικού δικαιώματος και δικάωσε το δημιουργό, LG Stuttgart, UFITA 23/1957, σελ. 244 επ.,

³¹⁸ Κουμάντος, οπ, 290

Έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι η άσκηση δριμείας κριτικής προσβάλλει την ηθική εξουσία της ακεραιότητας του πνευματικού δημιουργού³¹⁹. Για το λόγο αυτό, επιβάλλεται η αρνητική ιδίως κριτική να είναι επώνυμη, αντικειμενική και επαρκώς δικαιολογημένη ώστε το κοινό να ελέγχει τη βασιμότητα και την αξιοπιστία της και ο θιγόμενος δημιουργός να μπορέσει να πάρει θέση.

Δεν αποκλείεται όμως η προσβολή του δημοσιογράφου να οφείλεται στις ιδιαίτερες συνθήκες, υπό τις οποίες το δημοσιογραφικό έργο γίνεται αντικείμενο κριτικής, όπως στην περίπτωση που ο ασκών την κριτική, χρησιμοποιήσει μια φράση που ναι μεν περιέχεται στο κείμενο του άρθρου, αλλά απομονωμένη από τους συνειρμούς του γράφοντος, δίνει μια εσφαλμένη εντύπωση για το άρθρο συνολικά, ας πούμε του προσδίδει ρατσιστικό υπόβαθρο. Τέλος, είναι ενδεχόμενο μια κακόβουλη κριτική με αφορμή ένα δημοσιογραφικό έργο, που ασκείται στην πραγματικότητα εξαιτίας αντιπάθειας προς το πρόσωπο του δημοσιογράφου ως πνευματικού δημιουργού να θίγει επίσης την προσωπικότητα του τελευταίου εν γένει³²⁰, οπότε θα ενεργοποιεί παράλληλα τις διατάξεις για την αστική προστασία της προσωπικότητας.

γ. η καταστροφή του δημοσιογραφικού έργου

³¹⁹ Βλ. Michaelides-Nouaros, Le Droit Moral de l'auteur, Etude de droit français, de droit compare et de droit international, Παρίσι 1935,287, όπου υποστηρίζεται η άποψη ότι η απαγόρευση της υπερβολικής κριτικής είναι τμήμα της προστασίας του ηθικού δικαιώματος.

³²⁰ Βλ. περισσότερα Μαρία - Δάφνη Παπαδοπούλου, Παράθεση αποσπασμάτων και σχολιασμός έργων τρίτων, Δημοσιογράφοι και εκδότες ΜΜΕ, Ζητήματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας, εκδ.Σάκκουλα, 2009, σελ. 96, όπου αναφέρεται το παράδειγμα του ισχυρισμού ότι ο δημιουργός υπήρξε υποστηρικτής του ναζιστικού καθεστώτος με παράθεση σχετικής γερμανικής νομολογίας, σε υπόθεση που αφορούσε κριτική σε Γερμανό ζωγράφο (LG Stuttgart, UFITA 23/1957,244 επ.

Το δημοσιογραφικό έργο, γραπτό ή προφορικό αποκτά υπόσταση με την ενσωμάτωση του σε έναν υλικό φορέα. Από εκείνη τη στιγμή η πνευματική εργασία του δημοσιογράφου μπορεί να γίνει αντιληπτή με τις αισθήσεις και κρίνεται άξια προστασίας από το δίκαιο. Τα δημοσιογραφικά έργα, ως κατεξοχήν έργα του γραπτού λόγου θα είναι έργα πολλαπλής ενσωμάτωσης τα οποία κυκλοφορούν σε περισσότερα αντίτυπα³²¹.

Στα έργα πολλαπλής ενσωμάτωσης, η καταστροφή, όπως άλλωστε και η τροποποίηση του υλικού φορέα όσο παραμένει στην ιδιωτική σφαίρα³²², δεν προσβάλει το δικαίωμα ακεραιότητας, επειδή ακριβώς δεν θίγει την υπόσταση του έργου. Έστω για παράδειγμα ότι καίγεται κάποιο αντίτυπο μιας εφημερίδας. Τα εμπεριεχόμενα άρθρα αλλά και η ίδια η εφημερίδα ως συλλογικό έργο, δεν θίγεται στην ουσία της εάν εξακολουθούν να σώζονται άλλα αντίτυπα, από τα οποία μπορεί να αναπαράγεται εσαεί.

Αντίθετα, στα έργα μοναδικής ενσωμάτωσης, η εξάρτηση από τον υλικό φορέα είναι πλήρης και ως εκ τούτου, εκ προοιμίου ο χρόνος ζωής τους είναι πεπερασμένος. Το έργο υπάρχει όσο επιβιώνει ο υλικός φορέας στον οποίο αποτυπώθηκε, με αποτέλεσμα τυχόν τροποποίηση ή καταστροφή του να προσβάλει ευθέως την υπόσταση του έργου. Δημοσιογραφικά έργα μοναδικής ενσωμάτωσης μπορούν να είναι υπό προϋποθέσεις οι φωτογραφίες³²³.

V. Το περιουσιακό δικαίωμα

³²¹ Γαρουφαλιά Ο., ό. π., σελ. 142.

³²² Βλ. Κουμάντος Γ.Α., ό.π., σελ. 260-261.

³²³ Παπαδοπούλου Α., ό.π., σελ. 109.

Την πνευματική ιδιοκτησία του δημοσιογράφου, ολοκληρώνει το περιουσιακό δικαίωμα, το οποίο καθιστά δυνατή την οικονομική εκμετάλλευση του έργου, καθώς κάθε επιμέρους εξουσία που εμπεριέχεται σε αυτό, αντιστοιχεί σε αξίωση αμοιβής για αυτήν³²⁴.

³²⁴ Το άρθρο 3 του ν.2121/1993, έχει ως εξής : **1.** Το περιουσιακό δικαίωμα δίνει στους δημιουργούς, ιδίως την εξουσία (δικαίωμα) να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν:

α) Την εγγραφή και την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή των έργων τους με οποιοδήποτε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει.

β) Τη μετάφραση των έργων τους.

γ) Τη διασκευή, την προσαρμογή ή άλλες μετατροπές των έργων τους.

δ) Όσον αφορά το πρωτότυπο ή τα αντίτυπα (αντίγραφα) των έργων τους, τη διανομή τους στο κοινό με οποιαδήποτε μορφή μέσω πώλησης ή με άλλους τρόπους. Το δικαίωμα διανομής εντός της Κοινότητας αναλώνεται μόνο εάν η πρώτη πώληση ή η με οποιονδήποτε άλλο τρόπο πρώτη μεταβίβαση της κυριότητας του πρωτοτύπου ή των αντιτύπων εντός της Κοινότητας πραγματοποιείται από τον δικαιούχο ή με τη συγκατάθεσή του.

ε) Την εκμίσθωση και το δημόσιο δανεισμό, όσον αφορά το πρωτότυπο ή τα αντίτυπα των έργων τους. Τα δικαιώματα αυτά δεν αναλώνονται από οποιαδήποτε πώληση ή άλλη πράξη διανομής του πρωτοτύπου ή των αντιτύπων. Τα δικαιώματα αυτά δεν εφαρμόζονται σε σχέση με τα έργα αρχιτεκτονικής και τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών. Η εκμίσθωση και ο δημόσιος δανεισμός νοούνται σύμφωνα με τα οριζόμενα στην οδηγία 92/100 του Συμβουλίου της 19ης Νοεμβρίου 1992 (ΕΕΕΚ αριθμ. L 346/61 - 27.11.1992).

στ) Τη δημόσια εκτέλεση των έργων τους.

ζ) Τη μετάδοση ή αναμετάδοση των έργων τους στο κοινό με τη ραδιοφωνία και την τηλεόραση, με ηλεκτρομαγνητικά κύματα ή με καλώδια ή με άλλους υλικούς αγωγούς ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, παραλλήλως προς την επιφάνεια της γης ή μέσω δορυφόρων.

η) Την παρουσίαση στο κοινό των έργων τους, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, καθώς και να καθιστούν προσιτά τα έργα τους στο κοινό κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση

Ο νόμος επιτρέπει ρητά τη χωριστή εκμετάλλευση κάθε μιας από τις περιουσιακές εξουσίες, επομένως εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του δημοσιογράφου να μεταβιβάσει ή να παραχωρήσει άδεια εκμετάλλευσης μόνο για μία ή για κάποιες, κρατώντας τις άλλες για τον εαυτό του ή παραχωρώντας τις σε τρίτους.

στα έργα αυτά, όπου και όταν επιλέγει ο ίδιος. Τα δικαιώματα αυτά δεν αναλώνονται με οποιαδήποτε πράξη παρουσίασης στο κοινό με την έννοια της παρούσας ρύθμισης.

θ) Την εισαγωγή αντιτύπων των έργων τους που παρήχθησαν στο εξωτερικό χωρίς τη συναίνεση του δημιουργού ή, εφόσον πρόκειται για εισαγωγή από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, αν το δικαίωμα της εισαγωγής αντιτύπων στην Ελλάδα είχε συμβατικά διατηρηθεί από τον δημιουργό (άρθρα 2, 3 παρ. 1 και 3, 4 Οδηγίας 2001/29 ΕΕΕΚ αριθμ. L. 167/10 - 22.6.2001).

2. Δημόσια θεωρείται κάθε χρήση ή εκτέλεση ή παρουσίαση του έργου, που κάνει το έργο προσιτό σε κύκλο προσώπων ευρύτερο από το στενό κύκλο της οικογένειας και το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, ανεξαρτήτως από το αν τα πρόσωπα αυτού του ευρύτερου κύκλου βρίσκονται στον ίδιο ή σε διαφορετικούς χώρους.

3. Ο δημιουργός βάσης δεδομένων έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπει ή να απαγορεύει: α) την προσωρινή ή διαρκή αναπαραγωγή της βάσης δεδομένων με κάθε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει, β) τη μετάφραση, προσαρμογή, διευθέτηση και οποιαδήποτε άλλη μετατροπή της βάσης δεδομένων, γ) οποιαδήποτε μορφή διανομής της βάσης δεδομένων ή αντιγράφων της στο κοινό. Η πρώτη πώληση αντιγράφου της βάσης δεδομένων στην Κοινότητα από το δικαιούχο, ή με τη συγκατάθεσή του, συνεπάγεται ανάλωση του δικαιώματος μεταπώλησης του εν λόγω αντιγράφου στην Κοινότητα, δ) οποιαδήποτε ανακοίνωση, επίδειξη ή παρουσίαση της βάσης δεδομένων στο κοινό, ε) οποιαδήποτε αναπαραγωγή, διανομή, ανακοίνωση, επίδειξη ή παρουσίαση στο κοινό των αποτελεσμάτων των πράξεων που αναφέρονται στο στοιχείο β". Ο νόμιμος χρήστης βάσης δεδομένων ή αντιγράφων της μπορεί να εκτελέσει χωρίς άδεια του δημιουργού, οποιαδήποτε από τις παραπάνω πράξεις οι οποίες είναι αναγκαίες για την πρόσβαση στο περιεχόμενο της βάσης δεδομένων και την κανονική χρησιμοποίησή της. Στο μέτρο που ο νόμιμος χρήστης δικαιούται να χρησιμοποιεί τμήμα μόνο της βάσης δεδομένων, η προηγούμενη διάταξη εφαρμόζεται μόνο για το τμήμα αυτό. Συμφωνίες αντίθετες προς τις ρυθμίσεις των δύο αμέσως προηγούμενων εδαφίων είναι άκυρες (άρθρα 5, 6 παρ. 1 και 15 Οδηγίας 96/9).

4. Αναπαραγωγή ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων για ιδιωτικούς σκοπούς δεν επιτρέπεται.

Κατά την ενδεικτική απαρίθμηση του αρθρ. 3 του Νόμου 2121/1993, οι περιουσιακές εξουσίες είναι ιδίως : η εξουσία *εγγραφής* (εξουσία πρώτης υλικής ενσωμάτωσης του έργου σε έναν υλικό φορέα) και η εξουσία *αναπαραγωγής*³²⁵ (εξουσία παραγωγής νέων σταθερών υλικών υποστρωμάτων, τα οποία επαναλαμβάνουν την υλική ενσωμάτωση του έργου, με άλλα λόγια η παραγωγή ενός ή περισσότερων (προσωρινών ή μόνιμων) αντιτύπων του έργου, όπως φωτοτυπίες, εκτυπώσεις βιβλίων, κλπ. Στην έννοια της αναπαραγωγής εμπίπτει και η τοποθέτηση ενός έργου (uploading) σε έναν server, καθώς και το κατέβασμα (downloading) και αποθήκευση του αντιτύπου (μέσω διαδικτύου) στον υπολογιστή του χρήστη, διαδικασίες που εφαρμόζονται σε καθημερινή βάση στις μέρες μας από ευρύτατη ομάδα χρηστών του διαδικτύου (*internet*).

Ακολουθούν, η *εξουσία δημιουργίας παράγωγου έργου* που εμπεριέχει τη μετάφραση, τη διασκευή, τη μετατροπή (π.χ. από βιβλίο σε ταινία) κλπ. του αρχικού δημοσιογραφικού έργου και η *εξουσία διανομής* βάσει της οποίας ο δημοσιογράφος αποφασίζει εάν και πώς θα διανεμηθούν ήδη (νόμιμα ή παράνομα) αναπαραχθέντα αντίτυπα και φυσικά το πρωτότυπο του έργου του. Η εξουσία αυτή αναλώνεται (σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση) από τη στιγμή που ένα αντίτυπο διατεθεί με τη συναίνεσή του στο κοινό (π.χ. πωληθεί ένα αντίτυπο του βιβλίου).

Θεσπίζεται ακόμη η *εξουσία εκμίσθωσης και δημόσιου δανεισμού* (π.χ. από δημόσια βιβλιοθήκη), η οποία απαγορεύει λ.χ. στον αγοραστή ενός δημοσιογραφικού έργου να το εκμισθώνει σε άλλους έναντι αμοιβής, χωρίς ειδική άδεια από το δημοσιογράφο προς τούτο, η *εξουσία εισαγωγής*, βάσει της οποίας ο δημοσιογράφος μπορεί να απαγορεύει την εισαγωγή αντιτύπων που παρήχθησαν στο εξωτερικό χωρίς την άδεια του ή με συμβατικώς περιορισμένη άδεια, εφόσον πρόκειται για εισαγωγή από χώρες της ευρωπαϊκής Κοινότητας και η *εξουσία δημόσιας εκτέλεσης και παρουσίασης* με την οποία ο δημοσιογράφος έχει την εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει το να καθίσταται το έργο του προσιτό στο κοινό³²⁶. Τέλος, αναγνωρίζεται η *εξουσία ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης*, η οποία συνίσταται στην εξουσία του δημοσιογράφου να απαγορεύει τη μετάδοση του έργου του μέσω

³²⁵ Βλ. αναλυτικότερα Καλλινίκου Δ. ό.π., σελ. 118 επ., όπου επισημαίνεται η ιδιαίτερη σημασία της λεγόμενης «ψηφιακής αναπαραγωγής», η οποία επιτρέπει να παράγονται ακριβέστερα και πιστότερα αντίτυπα σε απεριόριστο βαθμό, ενώ συγχρόνως παρέχει μεγάλη δυνατότητα επεξεργασίας και αλλοίωσης των αντιγράφων.

³²⁶ Δημόσια εκτέλεση είναι η παρουσίαση στο κοινό με τη βοήθεια-παρεμβολή κάποιου άλλου καλλιτέχνη και ενδεχομένως κάποιου μηχανήματος (π.χ. δημόσια εκτέλεση ενός θεατρικού από έναν ηθοποιό). Ως παρουσίαση νοείται το να καταστεί το έργο αυτούσιο χωρίς την παρεμβολή άλλου καλλιτέχνη προσιτό στον καθένα διά ζώσης, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως (μέσω διαδικτύου κλπ.), λ.χ. η έκθεση έργων ζωγραφικής, γλυπτικής κλπ.

τηλεόρασης, - επίγειας ή δορυφορικής και ραδιοφώνου ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως .

Σύμφωνα με το άρθρο 1022 ΚΠολΔ κατάσχεται μεταξύ άλλων ως ειδικό περιουσιακό στοιχείο³²⁷, το περιουσιακό δικαίωμα του δημοσιογράφου, όχι όμως και το ηθικό. Στο ζήτημα της αναγκαστικής εκτέλεσης, θα γίνει αναλυτική αναφορά κατωτέρω .

VI. Οι νόμιμοι περιορισμοί των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας του δημοσιογράφου

Με εργαλείο την πνευματική ιδιοκτησία, ο δημοσιογράφος ανθίσταται στις προσβολές του αντισυμβαλλομένου του ή τρίτων προσώπων, τα οποία εκμεταλλευόμενα τις κρατούσες συνθήκες ιδίως στο ψηφιακό περιβάλλον, οικειοποιούνται το δημοσιογραφικό έργο για ίδιο οικονομικό όφελος ή το παρουσιάζουν με τρόπο που στρεβλώνει την οπτική του δημιουργού ή ακόμη και θίγοντας την τιμή και την υπόληψη του.

Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι το σύστημα μας είναι καθαρά δημιουργο-κεντρικό, ο νομοθέτης δεν θα μπορούσε να μην έχει φροντίσει για την περίπτωση που η απόλυτη και απεριόριστη πνευματική ιδιοκτησία του δημιουργού, συγκρούεται με άλλο εξίσου άξιο προστασίας δικαίωμα. Η εξισορρόπηση επιτυγχάνεται με εισαγωγή νόμιμων περιοσμών και εξαιρέσεων. Ειδικότερα :

³²⁷ Βλ. σχετικά ΕιρΑμαρ 389/2016 (ΝΟΜΟΣ), η οποία διέταξε κατάσχεση παιχνιδιού Η/Υ και του τίτλου του, αναγνωρίζοντας την οικονομική αξία των εν λόγω άυλων αγαθών και των διακιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας στη σύγχρονη οικονομία. Συγκεκριμένα το Δικαστήριο διέταξε την κατάσχεση του περιουσιακού δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας που απορρέει από παιχνίδι Η/Υ, ως έργου αποτελούμενου από software και οπτικοακουστικό περιεχόμενο και την κατάσχεση του δικαιώματος επί του τίτλου του παιχνιδιού, ως διακριτικού γνωρίσματος.

1. Οι νόμιμοι περιορισμοί των ηθικών εξουσιών του δημοσιογράφου

Ανεξαρτήτως του εύρους των μεταβιβαζόμενων περιουσιακών εξουσιών, τα ηθικά δικαιώματα του δημοσιογράφου παραμένουν αμεταβίβαστα μεταξύ ζώντων. Αυτό συμβαίνει επειδή ο νομοθέτης θέλησε ο πνευματικός δημιουργός να μην αποξενώνεται ποτέ πλήρως από το δημιούργημα του.

Ωστόσο, ο μεταβιβαστός χαρακτήρας των περιουσιακών εξουσιών έρχεται εκ των πραγμάτων σε αντίθεση με το αμεταβίβαστο, απόλυτο και απεριόριστο του ηθικού δικαιώματος, όταν εκείνος που δικαιούται να εκμεταλλευτεί οικονομικά το έργο δεν είναι ο δημιουργός. Δεν είναι υπερβολή να ειπωθεί ότι η άσκηση κάποιας περιουσιακής εξουσίας, θα περιορίζει πάντοτε μια ηθική. Από την άλλη, η μη μεταβίβαση των περιουσιακών δικαιωμάτων θα καταδίκαζε το έργο να μείνει αναξιοποίητο και θα οδηγούσε σε τέλμα την πνευματική δημιουργία. Για το λόγο αυτό όλοι οι δημιουργοί είναι υποχρεωμένοι να δέχονται περιορισμούς στα ηθικά τους δικαιώματα, εκτός αν επιθυμούν τα έργα τους να μένουν στην αφάνεια. Νόμιμοι λόγοι περιορισμού είναι οι ακόλουθοι :α) ο σκοπός της σύμβασης, β) η συναίνεση του δημοσιογράφου, γ) η απαγόρευση καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος .

α. η θεωρία του σκοπού της σύμβασης

Ως προεκτέθηκε, καταρχήν, νομίμως θα περιορίζονται οι ηθικές εξουσίες δημοσιογράφου στα πλαίσια ανάληψης έγκυρης συμβατικής υποχρέωσης. Πράγματι, όταν ο δημοσιογράφος συνάπτει μια σύμβαση περιουσιακής εκμετάλλευσης ή προσλαμβάνεται ως μισθωτός σε ένα μέσο ενημέρωσης, αναλαμβάνει έναντι περιουσιακού ανταλλάγματος τη συμβατική υποχρέωση να περιορίσει μία ή περισσότερες ηθικές εξουσίες, ώστε να πληρωθεί η σκοπούμενη οικονομική εκμετάλλευση του

δημοσιογραφικού έργου³²⁸. Απαραίτητη προϋπόθεση, παραμένει να μη θίγεται ο πυρήνας του ηθικού δικαιώματος³²⁹.

Σε αυτά τα πλαίσια, αν και οι ηθικές εξουσίες του δημοσιογράφου και περισσότερο αυτή της ακεραιότητας, εμφανίζονται ασυμβίβαστες με το περιουσιακό δικαίωμα τρίτων δικαιούχων της οικονομικής εκμετάλλευσης του έργου ή του κυρίου του υλικού φορέα εάν πρόκειται για έργο μοναδικής ενσωμάτωσης³³⁰, στην περίπτωση του δημοσιογραφικού έργου, γίνεται δεκτό³³¹ ότι επικρατούν τα εύλογα οικονομικά συμφέροντα του εργοδότη, εφόσον η επιμονή του δημοσιογράφου στη διατήρηση του έργου στην αρχική του μορφή θα ματαίωνε τον οικονομικό σκοπό της σύμβασης ή θα ζημίωνε δυσανάλογα τον αντισυμβαλλόμενο του.

Εξάλλου, λόγω της ιδιαίτερης φύσης του δημοσιογραφικού έργου, το οποίο συνηθέστατα προορίζεται να αποτελέσει μέρος ενός ευρύτερου συλλογικού έργου, όπως η εφημερίδα ή το περιοδικό, ο δημοσιογράφος θα πρέπει να ανέχεται και να μην εμποδίζει παρεμβάσεις του αρχισυντάκτη, ο οποίος είναι υπεύθυνος για την τελική επεξεργασία και την εναρμόνιση των επιμέρους δημοσιογραφικών συμβολών, ώστε να προκύπτει ένα καλαίσθητο αποτέλεσμα.

Σε αυτά τα πλαίσια, επουσιώδεις ενέργειες όπως η διόρθωση τυπογραφικών και ορθογραφικών λαθών, η κατανομή ενός άρθρου σε στήλες, η επιλογή ή αλλαγή τίτλου, κλπ, οι οποίες δεν θίγουν τον πυρήνα του δημοσιογραφικού έργου, είναι επιτρεπτές με βάση την καλή πίστη και τα επαγγελματικά ήθη, ακόμη και αν δεν αποτελούν ρητώς αντικείμενο της σύμβασης με τον εργοδότη³³². Με το ίδιο σκεπτικό της οικονομικής βιωσιμότητας και της ανάγκης για εμπορική επιτυχία του συλλογικού έργου, γίνεται δεκτό ότι ο υπεύθυνος έκδοσης καθορίζει ελεύθερα τον τρόπο παρουσίασης του δημοσιογραφικού έργου στο κοινό, έχει δηλαδή από το διευθυντικό του δικαίωμα την εξουσία να επιλέγει ποιο δημοσιογραφικό κείμενο θα δημοσιευτεί ως βασικό πολιτικό άρθρο της εφημερίδας.

³²⁸ Βλ. Για το ζήτημα των ανεκτών περιορισμών των ηθικών εξουσιών στα πλαίσια μιας συμβατικής σχέσης, βλ. ενδεικτικά Γ.Κουμάντος, Πνευματική Ιδιοκτησία σελ.249, Μ-Θ Μαρίνος, Πνευματική Ιδιοκτησία αρ.403

³²⁹ Λ.Κοτσίρης, Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας αρ.198

³³⁰ Για το ηθικό δικαίωμα της ακεραιότητας βλ. διεξοδικά Α. Παπαδοπούλου, «Το δικαίωμα του δημιουργού για τη διατήρηση της ακεραιότητας του έργου του»

³³¹ Γ. Κουμάντος, Πνευματική Ιδιοκτησία, σελ. 264, Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας, α.214

³³² Λ. Κοτσίρης Η ηθική εξουσία της υπαναχώρησης του πνευματικού δημιουργού (γνμδ) ΔιΜΜΕ 2005, σελ. 176

Τέλος, σε ότι αφορά στα προφορικά δημοσιογραφικά έργα, με επιείκεια πρέπει να αντιμετωπίζεται τυχόν παρέμβαση, η οποία επιβάλλεται για τεχνικούς λόγους ή για λόγους λειτουργίας του προγράμματος, (λ.χ. περικοπές κατά την τηλεοπτική μετάδοση μιας δημοσιογραφικής εκπομπής εξαιτίας έκτακτης επικαιρότητας ή για διαφημίσεις)³³³.

Συνήθης στη δημοσιογραφική πρακτική, είναι η μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος του δημοσιογράφου, στα πλαίσια μιας σύμβασης έντυπης έκδοσης. Ως εκδοτική σύμβαση, νοείται η αμοτεροβαρής σύμβαση, με την οποία ο αντισυμβαλλόμενος του δημοσιογράφου, αναλαμβάνει την ενοχική υποχρέωση να αναπαράγει το έργο και να το διαδώσει, θέτοντας σε κυκλοφορία αντίγραφα του στο κοινό.³³⁴ Στην ευρύτερη έννοια της εκδοτικής σύμβασης που μπορεί να αφορά ποικίλες μορφές έκδοσης, περιλαμβάνεται η ειδικότερη κατηγορία της σύμβασης έντυπης έκδοσης³³⁵.

Ειδικότερα, με τη σύμβαση έντυπης έκδοσης, ο δημοσιογράφος μεταβιβάζει στον εκδότη το δικαίωμα αναπαραγωγής ορισμένου αριθμού αντιτύπων πνευματικού του έργου, το οποίο είναι δεκτικό αναπαραγωγής σε έντυπη μορφή, (δηλαδή σε μορφή βιβλίου ή άλλου εντύπου). Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν λ.χ. οι συμβάσεις που αφορούν σε έκδοση συλλογών δημοσιογραφικών άρθρων, ιστορικών, λογοτεχνικών, επιστημονικών βιβλίων, κλπ., οι ειδικές εκδόσεις βιβλίων που περιέχουν φωτογραφικά δημοσιογραφικά έργα, κοκ. Η αναπαραγωγή (και κυκλοφορία) των αντιτύπων τέτοιου δημοσιογραφικού έργου, θα συμφωνείται συνήθως εντός ορισμένου χρόνου και μπορεί να πραγματοποιηθεί όχι μόνο με χρήση κλασσικών μεθόδων εκτύπωσης αλλά με χρήση κάθε σύγχρονης εκδοτικής τεχνολογίας³³⁶. Ο ν. 2121/1993 προβαίνει με το αρθρ. 33 σε ρύθμιση ορισμένων βασικών παραμέτρων που άπτονται του περιουσιακού δικαιώματος επί σύμβασης έντυπης έκδοσης³³⁷ με εμφανή μάλιστα τη διάθεση προστασίας των οικονομικών συμφερόντων του

³³³ Παπαδοπούλου Α., οπ. σελ. 38, με αναφορά σε G.Schricker , Urheberrecht, §43, UrhG, αρ. 87.

³³⁴ Μαρίνος Μ-Θ, ό.π. σελ.278, Χιωτέλλης Α., «Η σύμβαση έντυπης έκδοσης. Τα μείζονα θέματα και η αντιμετώπιση τους από το ν. 2121/1993», Ελλ. Πανep. Εκδόσεις, Αθήνα, 1995, σελ.28.

³³⁵ Κατά κρατούσα άποψη στην ελληνική και γαλλική θεωρία, η σύμβασης έντυπης έκδοσης, συνάπτεται «intuitu personae», έχει δηλαδή αυστηρά προσωπικό χαρακτήρα, βλ. Χιωτέλλης Α, ό.π., σελ. 99.

³³⁶ Παπαδοπούλου Α, ό.π., σελ. 144 επ.,

³³⁷ Λ.χ. θεσπίζεται ποσοστιαία αμοιβή που υπολογίζεται επί τη βάση της τιμής λιανικής πώλησεως όλων των πωλούμενων αντιτύπων του έργου (παρ. 1) , η οποία κατ' εξαίρεση μπορεί να συμφωνηθεί σε ορισμένο ποσό αναφορικά με ορισμένα

πνευματικού δημιουργού. Ωστόσο δεν προβλέπει ειδικώς αναφορικά με τις μη περιουσιακές σχέσεις εκδότη και δημιουργού³³⁸.

Ελλείπει ειδικότερης ρύθμισης περί της λειτουργίας του ηθικού δικαιώματος στις εκδοτικές συμβάσεις, επιτρεπόμενες επεμβάσεις του εκδότη στο υπό έκδοση έργο, θεωρούνται καταρχήν αυτές στις οποίες έχει συναινέσει ρητά και εγγράφως ο δημιουργός³³⁹(αρθρ. 14 ν.2121/1993) ή όσες μπορούν να γίνουν ανεκτές από το δημιουργό με βάση την αρχή της καλής πίστης. (288 ΑΚ)³⁴⁰.

Ενώ τα συμπεφωνημένα, δεν χρήζουν ιδιαίτερης ανάλυσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει η λειτουργία της καλής πίστης που καταλαμβάνει αμφότερους τους συμβαλλομένους, ενεργώντας αμφίδρομα. Έτσι, ο εκδότης, ο οποίος εξάλλου έχει τη συνολική ευθύνη για την καλαίσθητη παρουσίαση του έργου στο κοινό, δικαιούται να προβαίνει σε διόρθωση συντακτικών λαθών ή να προσθέτει σημεία στίξης ή να πραγματοποιεί τροποποίηση απαραίτητη για τη συμφωνημένη χρήση

έργα (παρ. 2), ενώ σε περίπτωση περισσότερων συν - δημιουργών καθένας αμείβεται ανάλογα με την έκταση της συμβολής του στη δημιουργία του έργου, αν στη μεταξύ τους σχέση δεν ορίστηκε αλλιώς (παρ. 3). Σημαντική καινοτομία εξάλλου του ν.2121/1993, αποτελεί η καθιέρωση ποσοστιαίας αμοιβής και για το μεταφραστή (δημιουργό του παράγωγου έργου της μετάφρασης) με ανάλογη εφαρμογή των προηγούμενων διατάξεων (παρ.6), κτλ. Διαφοροποίηση ως προς το γενικότερο πνεύμα προστασίας των συμφερόντων του πνευματικού δημιουργού φαίνεται να εισάγεται σε περίπτωση εκμίσθωσης ή δανεισμού αντιτύπων από τρίτα πρόσωπα, οπότε η αμοιβή για την παροχή της αναγκαίας άδειας κατανέμεται σε ίσα μέρη μεταξύ δημιουργού και εκδότη βλ. αναλυτικά, Καλλινίκου Δ., σελ 170-171.

³³⁸ Ομοίως στο γερμανικό δίκαιο, όπου γίνεται δεκτό ότι η εκδοτική σύμβαση καταλαμβάνεται από τη γενική διάταξη της παρ. 39 UrhG, με βάση την οποία ο εκδότης μπορεί να επιφέρει τροποποιήσεις στο υπό έκδοση έργο μόνο αν υπάρχει συμφωνία με το δημιουργό εκτός και αν πρόκειται για τροποποίηση την οποία ο δημιουργός δεν μπορεί να αρνηθεί κατά καλή πίστη. Αντίθετα όμως στο γαλλικό δίκαιο, που ορίζει ρητώς με το αρθρ. L-132-11§2 CPI ότι *απαγορεύεται στον εκδότη να επιφέρει οποιαδήποτε τροποποίηση στο έργο, χωρίς έγγραφη άδεια του δημιουργού*, βλ .σχετ. Παπαδοπούλου Α, ό.π., σελ. 146

³³⁹ Ζήτημα γεννάται στην περίπτωση ανάγκης επανέκδοσης ενός έργου, λ.χ. επειδή εξαντλήθηκαν όλα τα αντίτυπα. Εάν η ανάγκη αυτή προκύψει εντός της πενταετίας από την κατάρτιση της σύμβασης έντυπης έκδοσης, τότε η νέα έκδοση, καταλαμβάνεται εν αμφιβολία από τους ειδικότερους όρους της ισχύουσας σύμβασης (αρθρ. 15 παρ. 2 ν. 2121/1993) . Αντίθετα, εάν η αρχική σύμβαση έχει πάψει για κάποιο λόγο να ισχύει, κατά την ορθότερη άποψη, απαιτείται κατάρτιση νέας σύμβασης. Κατά συνέπεια, ο εκδότης δεν δικαιούται να επιφέρει λ.χ. τις ίδιες τροποποιήσεις στο υπό νέα έκδοση έργο, χωρίς να προηγηθεί εκ νέου ρητή συγκατάθεση του δημιουργού προς τούτο, βλ. αναλυτικά Παπαδοπούλου Α., ό.π., σελ 148.

³⁴⁰ Χιωτέλλης Α. , ό.π. σελ. 108 επ.

του έργου, ο δε δημοσιογράφος – πνευματικός δημιουργός οφείλει να ανέχεται τέτοιου είδους επεμβάσεις στα πλαίσια της εκπλήρωσης των δικών του συμβατικών υποχρεώσεων. Αντίστροφα, σε προσβολή του δικαιώματος ακεραιότητας οδηγεί κάθε ενέργεια του εκδότη εκτός των συμφωνημένων ή πέραν της καλής πίστης³⁴¹, γεγονός που στην τελευταία περίπτωση θα κρίνεται ad hoc.

Προσβολή στοιχειοθετεί επίσης η τυχόν υπέρβαση των συμφωνημένων τροποποιήσεων από πλευράς εκδότη³⁴². Γίνεται δεκτό ότι στην έννοια της απαγορευμένης προσβολής της ακεραιότητας εμπίπτει λ.χ. η από πλευράς εκδότη προσθήκη υποσημειώσεων³⁴³ ή προλόγου χωρίς άδεια του δημοσιογράφου³⁴⁴. Συναφώς, κρίθηκε νομολογιακά ότι η παρεμβολή στο έργο, προλόγου του εκδότη, ενώ υπάρχουν πρόλογοι ειδικών καθηγητών, θίγει την επιστημονική αξία του έργου συνολικά και το κύρος των προλόγων των ειδικών καθηγητών εξατομικευμένα³⁴⁵. Προσβολή της ακεραιότητας συνεπάγεται και η έκδοση του δημοσιογραφικού έργου με περικοπές, λ.χ. χωρίς πρόλογο, εισαγωγή, βιβλιογραφία ή βιογραφικό σημείωμα του συγγραφέα ή η χρησιμοποίηση χαμηλής ποιότητας χαρτιού εκτύπωσης ή τα ακατάλληλα τυπογραφικά στοιχεία εφόσον τα τελευταία μπορούν να θεωρηθούν μειονεκτικά στοιχεία για τον δημιουργό³⁴⁶ καθώς και η διαφοροποίηση στην κατάταξη της ύλης.

Από τα παραπάνω προκύπτει σαφώς ότι μολονότι η όλη επιμέλεια της έκδοσης ανήκει στον εκδότη, αυτή θα πρέπει να είναι ανάλογη του είδους του δημοσιογραφικού έργου και αυτό αφορά επίσης το εξώφυλλο. Ομοίως, μη επιτρεπόμενη, είναι τυχόν διαφήμιση του δημοσιογραφικού έργου κατά τρόπο ακατάλληλο ή η τυχόν διάθεση των αντιτύπων προς εξευτελιστική τιμή³⁴⁷.

Τέλος, ενδέχεται να εκληφθεί ως προσβολή του ηθικού δικαιώματος της ακεραιότητας, η πάροδος του συμφωνημένου χρόνου (ή εφόσον δεν έχει οριστεί ρητώς τέτοιος η άπρακτη παρέλευση ενός εύλογου χρονικού διαστήματος) εντός του οποίου ο εκδότης όφειλε να το καταστήσει προσιτό

³⁴¹ Ευρείες εξουσίες απολαμβάνει κατ' εξαίρεση ο εκδότης εφημερίδας ή περιοδικού, ο οποίος συγκεντρώνει τα επιμέρους έργα (άρθρα, φωτογραφίες, γελοιογραφίες κτλ.) των - συνήθως - μισθωτών πνευματικών δημιουργών και ακολουθώντας ταξινομεί την ύλη έτσι ώστε να συμφωνεί με το ύφος του συγκεκριμένου εντύπου ως ενιαίου και ισορροπημένου συνόλου, βλ. περισσότερα Michaelides-Nouaros Georges, "Le droit moral de l' auteur", Paris, 1935, σελ. 245-247.

³⁴² Παπαδοπούλου Α., ό.π., σελ.151.

³⁴³ Κοτσίρης Λ, ό.π. σελ.79-80.

³⁴⁴ Βλ. TGI Paris 1987, d.1989, 46 με παρατηρήσεις Colombet.

³⁴⁵ ΜονΠρΑθ 16377/1987 σε Α. Παπαδοπούλου, ό. π σελ .151.

³⁴⁶ Ασπρογέρακας – Γρίβας Κ., ό .π., σελ.182.

³⁴⁷ Ασπρογέρακας-Γρίβας, ό.π., σελ. 106.

στο κοινό. Μια τέτοια ενέργεια θα αποτελεί πρωτίστως αθέτηση συμβατικής υποχρέωσης του εκδότη, δημιουργούσα ενδοσυμβατική ευθύνη απέναντι στο δημοσιογράφο, (αρθρ. 15 § 5 ν. 2121/1993) ή και να επισύρει ευθύνη από προσβολή του δικαιώματος ακεραιότητας, εάν η έκδοση του έργου πραγματοποιείται τελικά αλλά σε χρόνο που το καθιστά ανεπίκαιρο, παρωχημένο ή ανακόλουθο προς τις τρέχουσες αντιλήψεις και τα πιστεύω του δημοσιογράφου³⁴⁸.

Εξαιτίας της κατά κανόνα απασχόλησης του δημοσιογράφου ως μισθωτού, ιδιαίτερο πρακτικό ενδιαφέρον, εμφανίζει η εξέταση της άσκησης των ηθικών δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στα πλαίσια της σύμβασης εξαρτημένης εργασίας. Στη σύμβαση εξαρτημένης εργασίας³⁴⁹, μερικά από τα σημαντικότερα ερωτήματα που τίθενται είναι αν τα δημοσιογραφικά έργα (άρθρα, ρεπορτάζ, συνεντεύξεις, κριτικές, κοκ), αποτελούν πνευματική ιδιοκτησία του δημοσιογράφου ή αν ο τελευταίος αποξενώνεται υπέρ του εκδότη / επιχείρησης τύπου/ ραδιοτηλεοπτικού παραγωγού, συνάπτοντας την εκάστοτε σύμβαση εργασίας. Επίσης, εάν η επιχείρηση τύπου μπορεί να χρησιμοποιήσει το δημοσιογραφικό έργο χωρίς την άδεια του δημοσιογράφου στην ίδια ή άλλη μορφή (πχ ψηφιακή ανάρτηση ενός άρθρου παραδοσιακής έντυπης εφημερίδας) και δη χωρίς πρόσθετη αμοιβή του δημιουργού. Αντίστροφα, αν και ο ίδιος ο δημοσιογράφος μπορεί σύννομα λχ να αναδημοσιεύσει ένα άρθρο του σε άλλο μέσο. Η απάντηση στα ερωτήματα αυτά ποικίλει και εξαρτάται κατά βάση από την έκταση των εξουσιών που παραχωρεί κάθε φορά ο δημοσιογράφος στον ιδιοκτήτη του μέσου . Ειδικότερα :

Με βάση τα όσα προεκτέθηκαν, ο μισθωτός δημοσιογράφος, από το περιουσιακό του δικαίωμα (δικαίωμα εκμετάλλευσης) μεταβιβάζει στον εργοδότη όσες εξουσίες είναι απολύτως αναγκαίες, επομένως δύναται καταρχήν να ασκεί τις ηθικές του εξουσίες έναντι όλων, συμπεριλαμβανομένης της εργοδότης επιχείρησης, δεδομένου ότι η τελευταία αποκτά παράγωγα μόνο όσα δικαιώματα εκμετάλλευσης είναι απαραίτητα για την εκπλήρωση του οικονομικού σκοπού της σύμβασης³⁵⁰.

³⁴⁸ Παπαδοπούλου Α., ό.π., σελ. 153.

³⁴⁹ Η σχέση εξάρτησης δεν προσδιορίζεται επακριβώς στο νόμο, ωστόσο την υποδεικνύουν πλήθος πραγματικών παραγόντων, όπως η μη ανάληψη του επαγγελματικού κινδύνου από πλευράς του δημοσιογράφου, η ένταξη του τελευταίου (λειτουργική, οικονομική, νομική) στο διευθυντικό του δικαίωμα της εργοδότης επιχείρησης, κλπ, βλ αναλυτικά Παραμυθιώτης Γ., Ο εργαζόμενος δημιουργός, το σημείο συνάντησης του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας με το εργασιακό δίκαιο, διδακτορική διατριβή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, 2017, σελ. 74-75

³⁵⁰ Άρθρ. 8 εδ.β ν.2121/1993. Το συνήθως συμβαίνον είναι οι αποκτώμενες περιουσιακές εξουσίες να προσδιορίζονται επακριβώς στη σύμβαση. Στη σπάνια περίπτωση που η έκταση και το είδος των μεταβιβαζόμενων εξουσιών δεν

Ωστόσο, η απεριόριστη άσκηση των ηθικών δικαιωμάτων από πλευράς του δημοσιογράφου, θα καθιστούσε προβληματική την οικονομική επιβίωση του εργοδότη, ενώ θα ήταν αμφίβολης νομιμότητας στη συνήθη περίπτωση που το δημοσιογραφικό έργο προορίζεται να αποτελέσει τμήμα ενός συλλογικού έργου, όπως συμβαίνει με τα άρθρα και τις φωτογραφίες του ημερήσιου τύπου, τα οποία αποτελούν επιμέρους προστατευόμενες ατομικές συμβολές στο συλλογικό έργο της εφημερίδας. Λαμβανομένου δε υπόψη ότι αρχικός δικαιούχος του συλλογικού έργου θεωρείται από το νόμο, το φυσικό πρόσωπο υπό την πνευματική διεύθυνση και το συντονισμό του οποίου δημιουργούνται οι επιμέρους αυτοτελείς συμβολές³⁵¹, - κατά την ορθή άποψη της θεωρίας, - δικαιολογούνται οι αυστηρότεροι περιορισμοί στην άσκηση των ηθικών δικαιωμάτων των δημιουργών των συμβολών³⁵². Αντίθετα, μόνο οι δημοσιογράφοι - δημιουργοί των επιμέρους συμβολών, νομιμοποιούνται να προστατέψουν τα ηθικά τους δικαιώματα, όταν η προσβολή προέρχεται από πρόσωπο διάφορο του δικαιούχου του συλλογικού έργου, λ.χ. επί αναδημοσίευσης του άρθρου τους σε άλλο έντυπο, εκτός του κύκλου εργασιών της εργοδότης επιχείρησης³⁵³. Για κάθε επιμέρους ηθική εξουσία του μισθωτού δημοσιογράφου, σημειωτέα τα ακόλουθα :

(i) η εξουσία δημοσίευσης

Ως εκτέθηκε, η ηθική εξουσία της δημοσίευσης του έργου συνίσταται στο δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού να καθορίζει τις συνθήκες παρουσίασης του έργου στο κοινό³⁵⁴. Επομένως, η εξουσία της πρώτης δημοσίευσης περιορίζεται δραστικά στην περίπτωση του μισθωτού δημοσιογράφου, δεδομένου ότι ο εργοδότης, ο οποίος φέρει τον επιχειρηματικό κίνδυνο, είναι εκείνος που αποφασίζει τον κατάλληλο χρόνο και τρόπο για να γίνει το δημοσιογραφικό έργο προσιτό στο κοινό.

προσδιορίζεται με σαφήνεια, θεωρείται ότι μεταβιβάζονται μόνο οι αναγκαίες για την εκπλήρωση του συμβατικού σκοπού (θεωρία του σκοπού), με ερμηνεία της βούλησης των μερών, Δεληγιάννη Ε., οπ .

³⁵¹ Άρθρ.7 παρ.2 ν.2121/1993

³⁵² Βλ. αναλυτικά Κοτσίρης /Σταματούδη, Ερμ. ν.2121/1993, α 7,37, 46,52

³⁵³ Στην πράξη είναι σύνηθες το φαινόμενο της, - χωρίς προηγούμενη άδεια, - αναδημοσίευσης άρθρων που προέρχονται από εφημερίδες μεγάλης κυκλοφορίας της πρωτεύουσας σε τοπικές εφημερίδες. Η λογοκλοπή με τη μορφή του «copy – paste», γενικεύτηκε με την εισαγωγή του διαδικτύου .

³⁵⁴ Άρθρ.4 παρ.1 α ν.2121/1993

Ειδικά ως προς το χρόνο δημοσίευσης, γίνεται δεκτό ότι στη σύμβαση εξαρτημένης εργασίας δεν εφαρμόζεται το άρθρο 15 παρ. 5 του ν. 2121/1993, το οποίο υποχρεώνει τον τρίτο δικαιούχο της περιουσιακής εκμετάλλευσης να παρουσιάσει το έργο μέσα σε εύλογο χρόνο στο κοινό, επειδή κάτι τέτοιο θα ήταν αντίθετο στη φύση της εργασιακής σχέσης³⁵⁵. Επομένως, στα πλαίσια άσκησης του διευθυντικού του δικαιώματος, ο εκδότης εφημερίδας δικαιούται να αναβάλλει ή και να ματαιώσει τη δημοσίευση ενός άρθρου, εάν κρίνει τελικά ότι θα είχε αρνητικό αντίκτυπο στην κυκλοφορία της εφημερίδας, πχ λόγω συγκυρίας. Ομοίως, στη διακριτική ευχέρεια του εκδότη εναπόκειται η επιλογή του είδους του εντύπου (εφημερίδα, περιοδικό, κλπ), -εάν ο όμιλος διαθέτει περισσότερα,- στο οποίο θα δημοσιευτεί το άρθρο καθώς και η θέση που θα έχει σε αυτό (πρωτοσέλιδο, εσώφυλλα), κλπ.

Κατά την κρατούσα άποψη, οι παραπάνω περιορισμοί ισχύουν μόνο για την πρώτη δημοσίευση του δημοσιογραφικού έργου, στο μέτρο που είναι απαραίτητοι για την πραγμάτωση του οικονομικού σκοπού της σύμβασης. Αντίθετα, άλλοι τρόποι παρουσίασης του δημοσιογραφικού έργου στο κοινό, όπως η ψηφιακή αναπαραγωγή του (ακόμη και στη διαδικτυακή έκδοση της ίδιας εφημερίδας) ή η τηλεοπτική ή ραδιοφωνική μετάδοση του, αντιστοιχούν σε διαφορετικούς τρόπους περιουσιακής εκμετάλλευσης, εκτός σκοπού αρχικής σύμβασης, με ακέραιες τις ηθικές εξουσίες, οι οποίες δεν αναλώνονται από την πρώτη δημοσίευση³⁵⁶.

(ii). η εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας

Η εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας επιτρέπει στο δημιουργό να αναγνωρίζεται και να κατονομάζεται ως δημιουργός του έργου του. Στην περίπτωση του δημοσιογράφου το δικαίωμα αυτό είναι αυτονόητο και δεν επιδέχεται συμβατικούς ή άλλους περιορισμούς³⁵⁷. Συμβατικός όρος που παρέχει στον εργοδότη την εξουσία να εμφανίζει το δημοσιογραφικό έργο ως δικό του ή ως έργο

³⁵⁵ Βλ. αναλυτικά Μ-Θ Μαρίνο, Πνευματική Ιδιοκτησία, οπ, αρ.262, Λ .Κοτσίρης, Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας, αρ.156

³⁵⁶ Τίποτα βέβαια δεν εμποδίζει τα συμβαλλόμενα μέρη να περιλάβουν και αυτούς τους χωριστούς τρόπους εκμετάλλευσης στους σκοπούς της σύμβασης. Για το ζήτημα της ανάλωσης του δικαιώματος δημοσίευσης, βλ. αναλυτικά Καλλινίκου Δ., Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, οπ, αρ.70, Γ. Κουμάντος, Πνευματική Ιδιοκτησία, σελ.255, Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας, αρ.202 και ειδικά για τον προβληματισμό στα δημοσιογραφικά έργα Ανθούλα Παπαδοπούλου, οπ, σελ.31 επ.

³⁵⁷ Βλ. αναλυτικά Κοτσίρης/Σταματούδη, Ερμ.ν2121/1993, σελ.48-50

τρίτου προσώπου είναι άκυρος ως αντίθετος στις διατάξεις των άρθρων 178 και 179 ΑΚ³⁵⁸. Το δημοσιογραφικό έργο επιβάλλεται να είναι επώνυμο και για τον επιπρόσθετο λόγο ότι ο δημιουργός του, ο οποίος κατά κανόνα θα σχολιάζει την επικαιρότητα, εκφέροντας άποψη και ασκώντας κριτική, πρέπει και ο ίδιος να μπορεί να κριθεί, εισπράττοντας τον κοινωνικό έπαινο ή απαξία.

Υπό το πρίσμα αυτό, γίνεται δεκτό ότι στα δημοσιογραφικά κείμενα δεν βρίσκει εφαρμογή η διάταξη του αρθρ.4 παρ. 1β ν.2121/1993, η οποία ορίζει ότι «*η μνεία του ονόματος του δημιουργού γίνεται στο μέτρο του δυνατού*», διότι πρόκειται για έργα λόγου, τα οποία από τη φύση τους δεν υπόκεινται σε τέτοιου είδους περιορισμούς³⁵⁹. Υποχρεωτική μνεία του ονόματος του δημιουργού επιφυλάσσει εξάλλου ο νόμος ειδικά για το φωτογράφο³⁶⁰ και το μεταφραστή³⁶¹, ανεξαρτήτως ύπαρξης σχέσης εξαρτημένης εργασίας.

Το όνομα του δημοσιογράφου μπορεί να σημειώνεται γραπτώς στο τέλος ενός ενυπόγραφου άρθρου ή να αναφέρεται προφορικά, - συχνά ακόμη και από τον ίδιο το δημοσιογράφο,- όπως συμβαίνει με τους ανταποκριτές οι οποίοι στο κλείσιμο του ρεπορτάζ είθισται να αυτοπαρουσιάζονται, επισημαίνοντας τον τηλεοπτικό σταθμό ή την εκπομπή για την οποία λειτουργούν ως απεσταλμένοι³⁶².

³⁵⁸ Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρ. 178 ΑΚ, δικαιοπραξία που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη είναι άκυρη. Κατά την έννοια της διάταξης αυτής, ως κριτήριο των χρηστών ηθών χρησιμεύουν οι ιδέες του κατά γενική αντίληψη με φρόνηση και χρηστικότητα σκεπτόμενου μέσου κοινωνικού ανθρώπου. Κατά το επόμενο άρθρο 179 ΑΚ, το οποίο αποτελεί ειδικότερη περίπτωση του αμέσως προηγούμενου άρθρου, άκυρη ως αντίθετη προς τα χρηστά ήθη είναι ιδίως η δικαιοπραξία με την οποία δεσμεύεται *υπερβολικά η ελευθερία του προσώπου* (καταδυναστευτική) ή η δικαιοπραξία με την οποία *εκμεταλλεύεται κάποιος την ανάγκη, την κουφότητα ή την απειρία του άλλου (αισχροκερδής), επιτυγχάνοντας έτσι να συνομολογήσει ή να πάρει για τον εαυτό του ή τρίτον, για κάποια παροχή, περιουσιακά ωφελήματα που κατά τις περιστάσεις βρίσκονται σε φανερή δυσαναλογία προς την αντιπαροχή*.

³⁵⁹ Τέτοια έργα είναι όσα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών παράγονται μαζικά (κοσμήματα, χαλιά, κλπ), βλ. Α. Παπαδοπούλου, Ο δημοσιογράφος ως πνευματικός δημιουργός και η προστασία των ηθικών του συμφερόντων, οπ, με ρητή αναφορά σε G.Schricker, σελ.34-35

³⁶⁰ Κατ' άρθρ. 38 παρ. 4 ν.2121/93, «*σε κάθε δημοσίευση φωτογραφίας, πρέπει να αναφέρεται το όνομα του φωτογράφου. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση μεταβίβασης αρχείου εφημερίδας ή περιοδικού ή άλλου μέσου μαζικής ενημέρωσης*».

³⁶¹ Σύμφωνα με το αρθρ. 33 παρ.7 ν.2121/93, «*το όνομα του μεταφραστή αναφέρεται υποχρεωτικά και με εμφανή τρόπο στη σελίδα του κύριου τίτλου του βιβλίου*», ενώ δυνητική είναι σημείωση του στο εξώφυλλο.

³⁶² Χαρακτηριστική η φράση που χρησιμοποιείται ευρέως από τους μάχιμους δημοσιογράφους «*ήταν ο/η ... (όνομα δημοσιογράφου) για το ... (όνομα τηλεοπτικού σταθμού) channel* »

Αυτονόητα, επιτρέπεται ο «αυτοπεριορισμός», όταν δηλαδή ο δημοσιογράφος ασκεί την εξουσία της πατρότητας στην αρνητική της όψη, επιλέγοντας να διατηρήσει την ανωνυμία του ή ακόμα επιτρέποντας σε τρίτο πρόσωπο να οικειοποιηθεί το έργο του (αναφερθήκαμε ήδη στην περίπτωση του λεγόμενου «ghostwriter»³⁶³, ο οποίος επιλέγει συνειδητά το παρασκήνιο³⁶⁴). Τέλος, εξουσία ανγνώρισης της πατρότητας, δεν υφίσταται, εφόσον δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις του δημοσιογραφικού έργου, (πχ επεξεργασία κοινότυπης δημοσιογραφικής ύλης που δεν αφήνει περιθώρια δημιουργικού ύψους όπως αγγελίες γάμων/κηδειών).

(iii). Η εξουσία διατήρησης της ακεραιότητας

Προ της θέσπισης του ν.2121/1993, ο δημοσιογράφος - πνευματικός δημιουργός, μπορούσε να προστατευτεί ειδικώς ως προς την εξουσία διατήρησης της ακεραιότητας του έργου του, με το αρθρ. 15 του Ν. 2387/1920 όριζε ότι ο *«εκδοχέυς των δικαιωμάτων του συγγραφέως ή καλλιτέχνου δεν δικαιούται να επιφέρει την ελαχίστην μεταβολήν επί του έργου, άνευ της συναίνεσεως τούτου»*. Η διάταξη αυτή απευθυνόταν στους εκδοχείς του περιουσιακού δικαιώματος³⁶⁵ και κάλυπτε κάθε δυνατή τροποποίηση του έργου, ανεξάρτητα από ποσοτικά κριτήρια. Έτσι, ακόμη και η ελάχιστη μεταβολή, συνιστούσε προσβολή της ακεραιότητας.

Με την εισαγωγή του νόμου 2121/1993, οι παλαιότερες ρυθμίσεις μετουσιώθηκαν στη διάταξη του αρθρ. 4 § 1 περ. γ, σύμφωνα με την οποία ο δημιουργός του δημοσιογραφικού έργου έχει από το ηθικό του δικαίωμα την εξουσία *«της απαγόρευσης κάθε παραμόρφωσης, περικοπής ή άλλης τροποποίησης του έργου του καθώς και κάθε προσβολής οφειλόμενης στις συνθήκες παρουσίας του έργου στο κοινό»*. Υποστηρίχθηκε σχετικά στη θεωρία η άποψη ότι το δικαίωμα ακεραιότητας προσβάλλεται ά μ ε σ α «όταν αντικειμενικά το έργο υφίσταται παραμόρφωση ή άλλη τροποποίηση»

³⁶³ Βλ. παραπάνω, σελ.50 επ.,

³⁶⁴ Βλ. αναλυτικά, Α. Παπαδοπούλου, Ο δημοσιογράφος ως πνευματικός δημιουργός και η προστασία των ηθικών του συμφερόντων, οπ, με ρητή αναφορά σε G.Schricker, σελ.34

³⁶⁵ Γινόταν ωστόσο δεκτό από τη θεωρία, ότι το δικαίωμα αυτό μπορούσε να αντιταχθεί κατά παντός τρίτου, βλ. Παπαδοπούλου Α., ό.π., σελ 82 με παραπομπή σε Κουμάντο, Πνευματική, 5^η έκδοση, σελ.286, Κοτσίρη, Πνευματική ιδιοκτησία α΄ έκδοση, σελ. 59, Σακελλαροπούλου, Η νομολογιακή διάπλασις, σελ.413.

ενώ αντίθετα έ μ μ ε σ η είναι η προσβολή του όταν οφείλεται αποκλειστικά στις συνθήκες παρουσίας του έργου στο κοινό.³⁶⁶

Κατά τη γνώμη μου, δεν τίθεται ζήτημα «άμεσης» ή «έμμεσης» προσβολής του δικαιώματος ακεραιότητας. Απλώς ο νόμος προβλέπει δύο διαφορετικούς τρόπους προσβολής του δικαιώματος ακεραιότητας, - χωρίς να διακρίνει αν ο ένας είναι άμεσος και άλλος έμμεσος. Συνεπώς, η εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας, προσβάλλεται εξίσου «άμεσα» σε κάθε περίπτωση, είτε δηλαδή το δημοσιογραφικό έργο αλλοιωθεί κατά περιεχόμενο είτε παραμένει μεν ακέραιο αλλά παρουσιαστεί με τρόπο εχθρικό για το δημιουργό του. Εξάλλου δεν αποκλείεται η ίδια επεμβατική πράξη να προσβάλει το δικαίωμα ακεραιότητας και με τους δύο προαναφερθέντες τρόπους, όπως λ.χ. όταν ένα δημοσιογραφικό άρθρο δημοσιεύεται περικομμένο και παραγκωνίζεται στο οπισθόφυλλο. Εάν λοιπόν υιοθετούσαμε την ως άνω άποψη θα καταλήγαμε στο λογικώς παράταιρο, *το ί δ ι ο δικαίωμα* (στην ακεραιότητα) να προσβάλλεται από την ίδια πράξη και άμεσα και έμμεσα.

Το δικαίωμα του δημοσιογράφου να απαγορεύει στους τρίτους οποιαδήποτε ενέργεια επιφέρει παραμόρφωση, περικοπή ή τροποποίηση στο έργο του, αναγνωρίζεται από το δίκαιο ανεπιφύλακτα, χωρίς εξάρτηση από πρόσθετες προϋποθέσεις, λ.χ. τυχόν προσβολή της τιμής ή της φήμης του, όπως προβλέπει η Διεθνής Σύμβαση Βέρνης – Παρισίου (αρθρ. 6 δις παρ. 1), λύση η οποία υιοθετήθηκε από τα περισσότερα ξένα δίκαια. Βέβαια, ενδέχεται η τροποποιητική ενέργεια πράγματι, να θίγει επιπροσθέτως τα αγαθά της τιμής και της φήμης του δημοσιογράφου, με συνέπεια την ενεργοποίηση των σχετικών αστικών και ποινικών κυρώσεων, ωστόσο σε καμία περίπτωση η προσβολή τους δεν αποτελεί προαπαιτούμενο για να προστατευτεί η ακεραιότητα του έργου. Ως προς αυτό, ο Έλληνας νομοθέτης καινοτομεί.

Ξεκινώντας αντίστροφα, από το τέλος προς την αρχή, στη λεκτική επένδυση της διάταξης³⁶⁷, με τον ευρύ και εύκαμπτο όρο «τροποποίηση» υποδηλώνεται κάθε δυνατή μεταρρύθμιση του δημοσιογραφικού έργου, η οποία μπορεί να γίνει αντιληπτή από το κοινό. Έννοιες νοηματικώς υπάλληλες στην τροποποίηση είναι η «παραμόρφωση» και η «περικοπή». Η μεν παραμόρφωση ταυτίζεται εννοιολογικά με τη διαστρέβλωση, και εμφανίζει μια ποιοτική διάσταση, από την άποψη ότι εμπεριέχει αρνητικό αξιολογικό φορτίο που θα υποβιβάζει το δημοσιογραφικό έργο (λ.χ.

³⁶⁶ Βλ. αναλυτικά τη διατύπωση της συγκεκριμένης θέσης, Παπαδοπούλου Α., ό.π., παντού κυρίως δε στη σελ. 88, επίσης, Κοτσίρης Λ., ό.π., σελ. 115

³⁶⁷ Η αντίστοιχη διάταξη της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης – Παρισίου, όπως ήδη επισημάνθηκε, αναφέρει ως μορφές τροποποίησης, την παραμόρφωση και τον ακρωτηριασμό (αρθρ. 6 δις παρ. 1)

αντικατάσταση του αρχικού τίτλου που επέλεξε ο δημοσιογράφος ή ολόκληρων φράσεων ενός άρθρου). Η περικοπή συμπίπτει με τον ακρωτηριασμό του δημοσιογραφικού έργου και συνιστά προσβολή της ακεραιότητας, επειδή οδηγεί σε μια ελλιπή, αποσπασματική και συνεπώς ανακριβή παρουσίαση του έργου, ως ολοκληρωμένης πνευματικής σύλληψης και πραγματωθείσας δημιουργίας (λ.χ. παράλειψη παραγράφου ενός άρθρου που σχολιάζει την πολιτική επικαιρότητα ώστε να εναρμονίζεται με τις πολιτικές πεποιθήσεις του ιδιοκτήτη της εφημερίδας)³⁶⁸.

Προκειμένου η προσβολή της ακεραιότητας να θεωρηθεί τετελεσμένη, θα πρέπει οι άμεσες επενέργειες της παραμόρφωσης, περικοπής, τροποποίησης να μεταβάλουν ήδη ολοκληρωμένο, τελειωμένο δημοσιογραφικό έργο³⁶⁹, με ορισμένο περιεχόμενο και συγκεκριμένη μορφή, (λ.χ. κατάτμηση ενιαίου άρθρου³⁷⁰), ακόμη και αν το τελευταίο δεν έχει δημοσιευτεί.

Είναι άλλωστε αδιάφορος ο χαρακτηρισμός της αλλοίωσης ως βελτίωσης ή χειροτέρευσης έστω και με αντικειμενικά κριτήρια, γεγονός που προκύπτει ως άμεση απόρροια της αποσύνδεσης της προστασίας της εξουσίας περιφρούρησης της ακεραιότητας από την τιμή και τη φήμη του δημοσιογράφου – πνευματικού δημιουργού. Υπό το πρίσμα αυτό, η «βελτιωτική» μεταβολή προσβάλει την εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας όσο και η βλαπτική, καθώς από τη σκοπιά του δημοσιογράφου – πνευματικού δημιουργού, κάθε μετατροπή υποβιβάζει την αυθεντικότητα και τη δημιουργική του προσπάθεια.

Περαιτέρω, για τη στοιχειοθέτηση της προσβολής, δεν ενδιαφέρει αν ο προσβάλλων λειτούργησε ή όχι εκ δόλου. Η ύπαρξη δόλου ωστόσο θα καθορίσει το νομικό οπλοστάσιο που έχει στη διάθεση του ο δημοσιογράφος ώστε να αντιμετωπίσει την προσβολή³⁷¹. Εάν, οι ως άνω ενέργειες δεν έχουν

³⁶⁸ Βλ. σχετ. Παπαδοπούλου Α., ό.π., σελ.92-96, που υποστηρίζει ότι εκτός της παραμόρφωσης και της περικοπής, στην έννοια της τροποποίησης εμπεριέχονται και άλλα είδη προσβολών που δεν αναφέρονται ρητά στο νόμο, όπως λ.χ. η «*παραλλαγή*», με την οποία μεταβάλλονται δευτερεύοντα στοιχεία του έργου, χωρίς να νοθεύεται ο πυρήνας του και η βασική σύλληψη του δημιουργού, η «*προσθήκη*», που είναι ενέργεια αντίθετη της περικοπής και με την οποία προστίθεται ένα επιπλέον στοιχείο στο αρχικό έργο, το οποίο δεν μεταβάλλεται και η «*μερική απόδοση*» που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη συνοχή του έργου, λόγω της ακρωτηριασμένης απόδοσης των θέσεων του δημιουργού.

³⁶⁹ Υποστηρίζεται και η αντίθετη άποψη, ότι δηλαδή νοείται δικαίωμα ακεραιότητας και στα ημιτελή έργα τα οποία μάλιστα αντιμετωπίζουν τον πρόσθετο κίνδυνο να ολοκληρωθούν από τρίτο, παρά τη θέληση του δημιουργού, βλ. αναλυτικά Γαρουφαλιά Ο., ό.π., σελ 143-144.

³⁷⁰ Βλ. σχετικά Κοτσίρης Λ., ό.π., σελ 114-115.

³⁷¹ Βλ. σχετικά Παπαδοπούλου Α., ό.π., σελ 87.

γίνει ακόμη πράξη αλλά πιθανολογείται βάσιμα ότι αυτό πρόκειται να συμβεί σύντομα, όταν με άλλα λόγια επίκειται προσβολή του δικαιώματος της ακεραιότητας, ο κίνδυνος για το δημοσιογράφο μπορεί να αποτραπεί μέσω της διαδικασίας αιτήσεως και λήψεως του προσήκοντος ασφαλιστικού μέτρου της προσωρινής ρύθμισης κατάστασης.³⁷²

Ομοίως, ο δημοσιογράφος δικαιούται να απαγορεύει κάθε συμπεριφορά τρίτου, η οποία συνιστά μειονεκτική παρουσίαση του έργου στο κοινό, καθώς με τον τρόπο αυτό προσβάλλεται η εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου, έστω και αν το τελευταίο δεν τροποποιείται αλλά παραμένει άθικτο. Από νομική άποψη, ο όρος «συνθήκες παρουσίας» του έργου, αποτελεί αόριστη νομική έννοια που αναφέρεται στους εξωτερικούς παράγοντες που συνδέονται με την παρουσίαση του έργου και εξειδικεύεται *ad hoc*. Η έννοια του «κοινού» είναι η ίδια με εκείνη που επιλέγει ο νομοθέτης για τον προσδιορισμό του περιεχομένου του περιουσιακού δικαιώματος δημόσιας εκτέλεσης (αρθρ. 3 παρ. 2, όπως τροποποιήθηκε με το αρθρ. 81 παρ. 1 του Ν.3057/2002). Επομένως ως «κοινό» θα πρέπει να εννοήσουμε «έναν ευρύτερο κύκλο προσώπων από το στενό κύκλο της οικογένειας και το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, ανεξαρτήτως από το αν τα πρόσωπα αυτού του ευρύτερου κύκλου βρίσκονται στον ίδιο ή σε διαφορετικούς χώρους». Κατά συνέπεια ανάρμοστες και εχθρικές για το δημοσιογράφο συνθήκες παρουσίας του έργου σε ιδιωτικό κύκλο, δεν αντιμετωπίζονται ως προσβολή της ακεραιότητας του δημοσιογραφικού έργου³⁷³.

Όπως είναι λογικό, οι συνθήκες παρουσίας του δημοσιογραφικού έργου και η προσβολή πρέπει να βρίσκονται σε σχέση αιτίου και αιτιατού³⁷⁴. Εφόσον το δημοσιογραφικό έργο, δημοσιεύεται αυτούσιο, η προσβολή μπορεί να προέρχεται επί παραδείγματι από τη δημοσίευση του σε έντυπο ακατάλληλο προς το χαρακτήρα του (λ.χ. δημοσίευση ενός άρθρου για το παιδί σε πορνογραφικό περιοδικό) ή και από την αιφνίδια μεταφορά του από την αρχική του θέση σε άλλο σημείο (λ.χ. δημοσίευση ενός πρωτοσέλιδου άρθρου στις τελευταίες σελίδες της εφημερίδας). Μια τέτοια «αδικαιολόγητη» συνθήκη παρουσίας, μπορεί να εκληφθεί ως υποτίμηση του έργου και άρα προσβολή του δικαιώματος ακεραιότητας του δημοσιογράφου ως πνευματικού δημιουργού. Πέραν τούτων, η προσβολή μπορεί να ερείδεται σε ποιοτικά κριτήρια, λ.χ. κακή μετάφραση ενός άρθρου στον ξένο τύπο ή παρεμβολές κατά την παρουσίαση ενός προφορικού δημοσιογραφικού έργου (ζωντανή συνέντευξη) με τέτοια συχνότητα ώστε το έργο να αποσυντίθεται ή να υποβαθμίζεται από

³⁷² Βλ. σχετικά Κοτσίρης Λ., ό.π., σελ. 115.

³⁷³ Βλ. σχετ. Παπαδοπούλου, ό.π., σελ. 88.

³⁷⁴ Κοτσίρης Λ., ό.π., σελ. 115-116.

επιστημονικής και αισθητικής πλευράς, με συνέπεια να θίγεται η εξουσία σεβασμού της ακεραιότητας³⁷⁵.

Εκτίμηση μου είναι ότι με την ανωτέρω συμπεριφορά πλήττεται καταρχήν το ηθικό δικαίωμα της ακεραιότητας του δημοσιογράφου ως πνευματικού δημιουργού αλλά και η προσωπικότητα του εν γένει, με συνέπεια να συντρέχει συμπληρωματική εφαρμογή της 57 ΑΚ. Στη θεώρηση αυτή συντείνει εξάλλου και το γράμμα του νόμου (*«κάθε προσβολή»*) που σαφώς παραπέμπει στο σύνολο των εννόμων αγαθών και ιδεατών συμφερόντων του δημιουργού, που πηγάζουν από τον προσωπικό δεσμό του με το έργο, και πάντως δεν εξαρτά την προστασία της ακεραιότητας από την προσβολή των συγκεκριμένων εννόμων αγαθών της τιμής και της φήμης του δημιουργού³⁷⁶. Επομένως, το δικαίωμα ακεραιότητας προσβάλλεται ακόμα και αν ο τρόπος παρουσίασης του δημοσιογραφικού έργου στο κοινό θίγει λ.χ. τον ψυχικό κόσμο του δημοσιογράφου ή τη λογική του.

Ιδιαίτερη περίπτωση προσβολής της εξουσίας περιφρούρησης της ακεραιότητας λόγω των συνθηκών παρουσίασης, στοιχειοθετεί η ανάρμοστη χρήση του δημοσιογραφικού έργου για διαφημιστικούς σκοπούς, εν όψει της αυστηρής επιταγής του άρθρου 5 παρ. γ του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, που αναφέρει ως υποχρέωση του δημοσιογράφου : *«να μην επιδιώκει και μη δέχεται τη διαφημιστική χρήση του ονόματος, της φωνής και της εικόνας του, παρά μόνο για κοινωφελείς σκοπούς»*. Τέλος, το δικαίωμα σεβασμού της ακεραιότητας προσβάλλεται άνευ ετέρου, όταν το δημοσιογραφικό έργο παρουσιάζεται σε χρονική στιγμή, ιδεολογικά, πολιτικά, κοινωνικά ακατάλληλη ή και εχθρική για το ίδιο και το δημιουργό του.

(iv). η εξουσία προσπέλασης

Το δικαίωμα προσπέλασης επιτρέπει στο δημιουργό να επικοινωνεί με το έργο του έστω και αν έχει μεταβιβαστεί σε τρίτο πρόσωπο η κυριότητα του υλικού φορέα που το ενσωματώνει (αρθρ. 4 παρ. 1 δ ν.2121/1993).

³⁷⁵ Κατά μία άποψη προσβολή της ακεραιότητας υπάρχει και στην περίπτωση που δύο διαφορετικά έργα συναποτελούν μία ενότητα, και εν συνεχεία διασπαστούν, βλ. αναλυτικά Παπαδοπούλου Α. ό.π., σελ. 100.

³⁷⁶ Αντίθετη όπως προείπαμε, η ρύθμιση της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης – Παρισιού, (αρθρ. 6 δις παρ. 1).

Η συγκεκριμένη ηθική εξουσία αφορά τα έργα μοναδικής ενσωμάτωσης και δεν φαίνεται να παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην περίπτωση των δημοσιογραφικών έργων. Τα τελευταία είναι κατά κανόνα έργα λόγου, τα οποία αναπαράγονται σε πολλά αντίτυπα ή αποθηκεύονται σε ψηφιακή μορφή, με αποτέλεσμα ο δημοσιογράφος – πνευματικός δημιουργός να μπορεί πάντοτε να επικοινωνεί ακώλυτα με αυτά³⁷⁷.

(ν). η εξουσία μετάνοιας

Ειδικά για τα έργα λόγου ή επιστήμης, ο πνευματικός δημιουργός διατηρεί το δικαίωμα να υπαναχωρεί από συμβάσεις μεταβίβασης ή εκμετάλλευσης του περιουσιακού δικαιώματος, προκειμένου να προστατευτούν έννομα αγαθά που ανάγονται στη σφαίρα της προσωπικότητας του (αρθρ. 4 παρ.1 ε ν.2121/1993).

Στην περίπτωση του μισθωτού δημοσιογράφου, η άσκηση της ηθικής εξουσίας μετάνοιας ματαιώνει την από μέρους του παροχή, με αποτέλεσμα να καθίσταται προβληματική η σχέση του με τον εργοδότη, ιδίως εάν έχει ήδη εισπράξει μισθό ή αμοιβή σε αντάλλαγμα για την πνευματική εργασία του. Η αδυναμία του εργοδότη να δημοσιεύσει ή να εκμεταλλευτεί περαιτέρω το δημοσιογραφικό έργο, μεταφράζεται σε αξιώσεις οικονομικής φύσης έναντι του μισθωτού δημοσιογράφου, υποστηρίζεται δε ότι δεν αποκλείεται να στοιχειοθετεί σπουδαίο λόγο καταγγελίας της σύμβασης εργασίας του δημοσιογράφου³⁷⁸.

Ωστόσο, τα εκάστοτε πραγματικά περιστατικά είναι δυνατό να καθιστούν την άσκηση της εξουσίας μετάνοιας δικαιολογημένη, όπως λ.χ. στην περίπτωση που ο δημοσιογράφος διαπιστώσει ότι βάσισε μια σοβαρή καταγγελία σε αναξιόπιστη πηγή πληροφόρησης, με συνέπεια η κυκλοφορία του έργου του να προσβάλει την επαγγελματική και κοινωνική του υπόσταση. Βέβαια, εν όψει και της σχετικής ρητής πρόβλεψης τόσο του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας όσο και του ΚΔΨΜ περί δικαιώματος επανόρθωσης του δημοσιογράφου, η εν λόγω ηθική εξουσία φαίνεται να μην έχει

³⁷⁷ Για την περίπτωση που το δημοσιογραφικό έργο είναι φωτογραφία, έγινε λόγος ανωτέρω .

³⁷⁸ Παπαδοπούλου Α, οπ, σελ 39 επ.

ιδιαίτερη πρακτική εφαρμογή, ιδίως για το μισθωτό δημοσιογράφο, δεδομένου ότι τον επιχειρηματικό κίνδυνο για το προϊόν της εργασίας έχει αναλάβει συμβατικά ο εκάστοτε εργοδότης.

β. Η συναίνεση του δημοσιογράφου

Αυτονόητα, ασχέτως ύπαρξης σύμβασης ο δημοσιογράφος έχει την ευχέρεια να συναινέσει σε πράξεις ή παραλείψεις που κανονικά θα αποτελούσαν προσβολή του ηθικού του δικαιώματος.

Η δυνατότητα αυτή προβλέπεται ρητώς στο άρθρο 16 του ν.2121/1993³⁷⁹, με το σκεπτικό ότι η ελεύθερη βούληση του δημιουργού, ο οποίος παραμένει ο μοναδικός και απόλυτος κυρίαρχος του ηθικού δικαιώματος όσο ζει, αίρει σε κάθε περίπτωση τον καταρχήν παράνομο χαρακτήρα της προσβολής. Δε νοείται προσβολή επιτρεπόμενη από το δημιουργό. Αρκεί και η σιωπηρή συναίνεση, φθάνει να αφορά συγκεκριμένη πράξη ή παράλειψη, ώστε να μην απαλλοτριώνεται το ηθικό δικαίωμα³⁸⁰.

γ. Η απαγόρευση της καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος

Τέλος, τις ηθικές εξουσίες μπορεί να περιορίζει η έννομη τάξη, η οποία δεν κάνει ανεκτή την άσκηση των δικαιωμάτων κατά τρόπο που να υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του δικαιώματος. Η άσκηση του ηθικού δικαιώματος από το δημοσιογράφο με μοναδικό σκοπό τη ματαίωση της οικονομικής εκμετάλλευσης του έργου από τον εργοδότη του ελέγχεται ως καταχρηστική με τη διάταξη του άρθρου 281 ΑΚ³⁸¹,

³⁷⁹ Σύμφωνα με το αρθρ. 16 του ν.2121/1993, «η συναίνεση του δημιουργού για πράξεις ή παραλείψεις που αλλιώς θα αποτελούσαν προσβολή του ηθικού δικαιώματος, αποτελεί τρόπο άσκησης του δικαιώματος αυτού και δεσμεύει το δημιουργό».

³⁸⁰ Γ. Κουμάντος, Πνευματική Ιδιοκτησία, σελ.251 επ.,

³⁸¹ Μ-Θ Μαρίνος, Πνευματική Ιδιοκτησία, αρ.408,

λόγω της προηγούμενης συναλλακτικής συμπεριφοράς του, δηλαδή της αυτοδέσμευσης του στα πλαίσια της εκπλήρωσης μιας συμβατικής υποχρέωσης.

Ωστόσο, ορθά κρίθηκε ότι τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας δεν ασκούνται καταχρηστικά για το λόγο ότι ο δικαιούχος δημιουργός προχώρησε καθυστερημένα στην έγερση αγωγής και χωρίς προηγουμένως να έχει οχλήσει τον προσβολέα με εξώδικη δήλωση ή να έχει επιδιώξει γρήγορη προστασία του δικαιώματός του με κατάθεση αίτησης ασφαλιστικών μέτρων³⁸²

³⁸² ΕφΘεσ 1710/2011 (ΝΟΜΟΣ), η οποία έκρινε ότι συνιστά προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας η αναπαραγωγή και πώληση χαρτών με εξειδικευμένο θέμα χωρίς τη συναίνεση του δημιουργού τους και απέρριψε το σχετικό λόγο εφέσεως περί καταχρηστικής άσκησης του ηθικού δικαιώματος λόγω μακροχρόνιας αδράνειας από πλευράς πνευματικού δημιουργού και επειδή ήγειρε την ένδικη αγωγή χωρίς να έχει προηγηθεί εξώδικη δήλωση και λήψη ασφαλιστικών μέτρων.

2. Οι νόμιμοι περιορισμοί των περιουσιακών εξουσιών του δημοσιογράφου

Ο Έλληνας νομοθέτης εισήγαγε περιορισμούς ή εξαιρέσεις³⁸³ στη χρήση των έργων πνευματικής ιδιοκτησίας, επιτρέποντας την πρόσβαση σε αυτά χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή του³⁸⁴ σε ειδικές περιπτώσεις, όπου η πληροφόρηση του κοινού ή η εξυπηρέτηση εκπαιδευτικών αναγκών καθώς και η επιστημονική πρόοδος φαίνεται να κερδίζει στη στάθμιση συμφερόντων³⁸⁵.

Παρακάτω, μνημονεύονται οι νόμιμοι περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής από τη σκοπιά του δημοσιογράφου ως πνευματικού δημιουργού, δηλαδή την παράθεση αποσπασμάτων και τη χρήση ξένων έργων για την ενημέρωση του κοινού, με ξεχωριστή αναφορά στη σύγχρονη πρακτική της παροχής υπηρεσιών αποδελτίωσης από δημοσιογραφικούς οργανισμούς. Τέλος, εκτίθενται οι προϋποθέσεις της πρόσβασης των τρίτων στο περιεχόμενο των

³⁸³ Για την εννοιολογική προσέγγιση των όρων «περιορισμός» και «εξαίρεση», βλ. διεξοδικά, Καλλινίκου Δ., β' έκδ, οπ, σελ.197, όπου επισημαίνεται ότι οι δυο έννοιες είναι ταυτόσημες ως προσδιοριστικές των ορίων του περιουσιακού δικαιώματος σχετικά με το περιεχόμενο και την έκταση του.

³⁸⁴ Σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη, ο νομοθέτης έχει προβλέψει διαφορετικό σύστημα περιορισμών του απόλυτου και αποκλειστικού περιουσιακού δικαιώματος του πνευματικού δημιουργού, σύμφωνα με το οποίο, επιτρέπεται στους τρίτους να χρησιμοποιήσουν το έργο χωρίς άδεια, αλλά έναντι καταβολής στο δημιουργό μιας εύλογης αμοιβής. Το σύστημα αυτό, το οποίο είναι γνωστό ως «νόμιμη ή αναγκαστική άδεια» έχει υιοθετήσει για παράδειγμα ο Γερμανός νομοθέτης, στο αρθρ. 49 παρ. 1 του νόμου για την πνευματική ιδιοκτησία (Urheberrechtsgesetz), βλ. αναλυτικά Καλλινίκου Δ., οπ, σελ. 196, όπου αναφέρεται ότι πρακτικά και οι δύο τρόποι οδηγούν στην ελεύθερη χρήση του έργου, με τη διαφορά ότι στην περίπτωση των νόμιμων αδειών, καθιερώνεται μια εύλογη αντιπαροχή υπέρ του δημιουργού.

³⁸⁵ Στα άρθρα 18 έως 28Γ του δ' κεφαλαίου του ν.2121/1993 (όπως τροποποιήθηκαν από με το αρθρ.81 παρ2 του ν.3957/2002 καταστρώνονται οι περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος του πνευματικού δημιουργού. Η πλειονότητα των περιορισμών αφορά το δικαίωμα αναπαραγωγής (αρθρ. 20,21,22,23,24,25,26,28,28^A,28B,28Γ), ενώ λιγότεροι περιορίζουν το δικαίωμα δημόσιας εκτέλεσης ή παρουσίασης του έργου στο κοινό (αρθρ.27, 28). Βλ. αναλυτικά, Καλλινίκου Δ., οπ, σελ. 196-197

ΜΜΕ, όταν συνίσταται σε δημοσιογραφικά έργα, προστατευόμενα από την πνευματική ιδιοκτησία³⁸⁶.
Ειδικότερα :

α. η παράθεση αποσπασμάτων

Στην αρθρογραφία είναι καθημερινό φαινόμενο η αναφορά σε ξένα κείμενα ελλήνων ή αλλοδαπών δημοσιογράφων (και όχι μόνο), τα οποία ο αρθρογράφος επικαλείται προς υποστήριξη της άποψης που υιοθετεί. Εξάλλου συχνότατα, το ίδιο το ξένο έργο αποτελεί αντικείμενο δημοσιογραφικής έρευνας, παρουσίασης ή σχολιασμού, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη μνεία αυτούσιου³⁸⁷ τμήματος του περιεχομένου του. Εκ πρώτης όψεως, η χρήση ξένου πνευματικού κόπου χωρίς άδεια και χωρίς αντάλλαγμα προσβάλλει τα περιουσιακής φύσης δικαιώματα του αρχικού δημιουργού.

Ωστόσο, μια τόσο αυστηρή και άκαμπτη θεώρηση, θα απέβαινε τελικά σε βάρος της επιστημονικής προόδου και θα ερχόταν σε αντίθεση με το δικαίωμα της ολότητας στην πολύπλευρη ενημέρωση και στην πολυφωνία. Ας μην ξεχνάμε ότι τα δημοσιογραφικά έργα ως παγκόσμια πολιτισμικά αγαθά, πρέπει να προβάλλονται ποικιλοτρόπως, ώστε να γίνονται ευρέως γνωστά στο κοινό και να αξιολογούνται. Εξάλλου, μόνο με την αλληλεπίδραση και το συνεχή διάλογο μεταξύ έργου και κοινού, δίνεται πνοή σε νέα, ποιοτικά πνευματικά δημιουργήματα.

Αναγνωρίζοντας τη σκοπιμότητα αυτής της αλληλεπίδρασης του έργου με την ολότητα, χάριν της προόδου των γραμμάτων και της επιστήμης³⁸⁸, η ελληνική έννομη τάξη επιτρέπει την παράθεση αποσπασμάτων χωρίς την άδεια του πνευματικού δημιουργού και χωρίς αμοιβή του μόνο υπό τις

³⁸⁶ Κατωτέρω παρατίθενται τα ισχύοντα προς το παρόν, εν αναμονή και της εναρμόνισης με την Οδηγία 2019/790 που αφορά στα έργα στο ψηφιακό περιβάλλον

³⁸⁷ Όπως λ.χ. η λογοτεχνική ανάλυση κατά στίχο ενός ποιήματος, η οποία προϋποθέτει την παράθεση ολόκληρου του ποιήματος.

³⁸⁸ Βλ. ΕισΕκθ Ν.2121/1993, σελ.4. Ο περιορισμός του αρθρ.19 αποτελεί το μοναδικό υποχρεωτικό περιορισμό της σύμβασης της Βέρνης (α.10) και εμπεριέχεται επίσης στην οδηγία 2001/29 για την κοινωνία της πληροφορίας (α.5).

προϋποθέσεις του αρθρ.19 ν. 2121/1993³⁸⁹, οι οποίες άπτονται κυρίως του σκοπού της αναφοράς του αποσπάσματος, της έκτασης του, της νομότυπης δημοσίευσης του παρατιθέμενου έργου και του αναγκαίου προσδιορισμού της ταυτότητας του δημιουργού³⁹⁰. Έτσι, δεν επιτρέπεται η παράθεση αποσπάσματος ξένου έργου, για άλλο σκοπό πλην της υποστήριξης της άποψης εκείνου που παραθέτει ή για την άσκηση κριτικής σε έργο τρίτου³⁹¹. Το παρατιθέμενο απόσπασμα στόχο έχει να ενδυναμώσει την οπτική του γράφοντος δημοσιογράφου, δικαιολογώντας ενίοτε την κριτική του ματιά, είναι όμως απαραίτητο να λειτουργεί βοηθητικά, με την έννοια ότι θα τονώνει μόνο, χωρίς να εξαντλεί την επιχειρηματολογία εκείνου που το χρησιμοποιεί. Με τη διάταξη αυτή, ο έλληνας νομοθέτης παίρνει ξεκάθαρη θέση υπέρ του πνευματικού δημιουργού τα συμφέροντα του οποίου κρίνει αξιότερα προστασίας εν προκειμένω έναντι των λοιπών ατομικών δικαιωμάτων ακόμη και έναντι του δικαιώματος του κοινού στην πληροφόρηση.

Επομένως, η παράθεση αποσπάσματος δημοσιογραφικού έργου ή αντίστροφα η χρήση από το δημοσιογράφο αποσπάσματος αλλότριου δημιουργήματος, προστατευόμενου από την πνευματική ιδιοκτησία για λόγους ενημέρωσης του κοινωνικού συνόλου εκφεύγει της ratio του αρθρ.19 ν.2121/1993 και συνιστά προσβολή του περιουσιακού δικαιώματος του δημιουργού.

Συναφώς, εκτός συνόρων, κρίθηκε απαγορευμένη η παράθεση αποσπασμάτων άρθρων βελγικής εφημερίδας από το ιστολόγιο της παγκόσμιας μηχανής αναζήτησης «Google», ως

³⁸⁹ Σύμφωνα με το αρθρ.19 ν.2121.1993, «επιτρέπεται χωρίς την άδεια του πνευματικού δημιουργού και χωρίς αμοιβή η παράθεση σύντομων αποσπασμάτων από έργο άλλου, νομίμως δημοσιευμένου για την υποστήριξη της γνώμης εκείνου που παραθέτει ή την κριτική της γνώμης του άλλου, εφόσον η παράθεση των αποσπασμάτων αυτών είναι σύμφωνη προς τα χρηστά ήθη και η έκταση των αποσπασμάτων δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό. Η παράθεση του αποσπάσματος πρέπει να συνοδεύεται από την ένδειξη της πηγής και των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη, εφόσον τα ονόματα αυτά εμφανίζονται στην πηγή».

³⁹⁰ Σε επίπεδο κοινοτικού δικαίου, το αρθρ.5 παρ.3 δ' της οδηγίας 2001/29, περιλαμβάνει στους δυνητικούς περιορισμούς του περιουσιακού δικαιώματος του πνευματικού δημιουργού την παράθεση αποσπασμάτων με σκοπό την άσκηση κριτικής ή βιβλιοπαρουσίασης, με την προϋπόθεση ότι πρόκειται για έργα που έχουν ήδη καταστεί νομίμως προσιτά στο κοινό και ότι μνημονεύεται η πηγή και το όνομα του δημιουργού, εκτός αν διαπιστωθεί ότι αυτό είναι αδύνατο. Η παράθεση πρέπει να είναι σύμφωνη με τα χρηστά ήθη και η έκταση της να δικαιολογείται από το σκοπό της.

³⁹¹ Η παράθεση αποσπασμάτων γίνεται ανεκτή από το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας μόνο για επιστημονική τεκμηρίωση και άσκηση κριτικής. Κάθε άλλη χρήση είναι απαγορευμένη, Έτσι και ΜΠρωτΑθ 6550/1993, 1993, Αρμ.

υπερβαίνουσα το σκοπό της απλής επεξήγησης των τίτλων των άρθρων της εφημερίδας³⁹². Αναλυτικότερα, το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα της Google ότι η αναπαραγωγή των επίδικων αποσπασμάτων άρθρων ερείδεται στο δικαίωμα του κοινού στην πληροφόρηση, όπως αυτό ορίζεται στο αρθρ.10 της ΕΣΔΑ, με το σκεπτικό ότι η ελευθερία έκφρασης περιορίζεται νομίμως σε περίπτωση ύπαρξης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, ο τρόπος δε με τον οποίο παρατίθεται τα άρθρα δεν ενέπιπτε στην επιτρεπόμενη αναπαραγωγή αποσπασμάτων. Ομοίως, στην υπόθεση *Fabris vs France* 2, Γαλλικό Εφετείο³⁹³ απέρριψε τον ισχυρισμό περί ενημερωτικού σκοπού και διέγνωσε προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας, όταν τηλεοπτικό κανάλι, κατά τη διάρκεια της δημοσιογραφικής κάλυψης της νέας έκθεσης γνωστού ζωγράφου, κινηματογράφησε γρήγορα ορισμένα από τα εκθέματα.

Άλλη βασική προϋπόθεση είναι η συντομία του παρατιθέμενου τμήματος του ξένου έργου. Ασφαλές κριτήριο για την κατάφαση της συντομίας των αποσπασμάτων είναι η αναλογία του αποσπάσματος σε σχέση με το υπόλοιπο έργο από το οποίο ελήφθη αλλά και σε σχέση με το έργο στο οποίο ενσωματώνεται³⁹⁴. Σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ως απόσπασμα η παράθεση ολόκληρου του έργου³⁹⁵.

Ζήτημα γεννάται στην περίπτωση που το έργο περιλαμβάνει περισσότερα αποσπάσματα, τα οποία καταλαμβάνουν σημαντική έκταση. Υποστηρίζεται στη θεωρία ότι αν ένα έργο αποτελείται κυρίως από αποσπάσματα, ακόμα και αν προέρχονται από διάφορα έργα και από διάφορους δημιουργούς, παύει πια να είναι πρωτότυπο³⁹⁶. Όμως στο συμπέρασμα αυτό δεν μπορούμε να οδηγηθούμε *a priori*. Κάθε περίπτωση θα πρέπει να κρίνεται διαφορετικά με βάση τα εκάστοτε

³⁹² *Copiepresse v. Google* (Tribunal de l ere Instance de Bruxelles (Εφετείου των Βρυξελλών), 13 th February 2007). Η σχετική δικογραφία, συμπεριλαμβανομένης της απόφασης του Πρωτοδικείου των Βρυξελλών (5-9-2006) είναι αναρτημένη στην επίσημη ιστοσελίδα www.copiepresse.be.

³⁹³ CA Paris, 30 Mai 2001

³⁹⁴ Μαρίνος, οπ, 229.

³⁹⁵ Καλλινίκου Δ., εκδ.2005, οπ, σελ.200. Υποστηρίζεται όμως και την αντίθετη άποψη, σύμφωνα με την οποία υπό συγκεκριμένες περιστάσεις δικαιολογείται η παράθεση αυτούσιου του έργου (λ.χ. ποιήματος ή σκίτσου) για να καταστεί δυνατός ο σχολιασμός ή η κριτική, Μ-Δ Παπαδοπούλου, οπ, σελ 74-75 με παραπομπή σε Ricketson, WIPO Study of Limitations and Exceptions of Copyright and Related Rights in the Digital Environment, SSCR/9/7).

³⁹⁶ Βλ. αναλυτικά, Μ-Δ Παπαδοπούλου, οπ, σελ.73, με αναφορά σε γαλλικό νομολογιακό προηγούμενο, το οποίο έκρινε ότι ένα κείμενο 169 γραμμών, εκ των οποίων οι 89 ήταν αποσπάσματα, δεν αποτελούσε πια πρωτότυπο έργο, CA Paris, 5-12-1997, Dalloz, 1999, somm. Colombet, 65).

πραγματικά περιστατικά. Έτσι, δεν θα πρέπει να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο ένα δημοσιογραφικό έργο που αποτελείται κατά κύριο λόγο από αποσπάσματα να πληροί τις προϋποθέσεις της πρωτοτυπίας, λόγω της ιδιαιτερότητας της πνευματικής σύλληψης και του δημιουργικού ύφους που αποτυπώνεται στον τρόπο παράθεσης των αποσπασμάτων ή στη μεταξύ τους σύνδεση ή ακόμα στους συνειρμούς και τις εικόνες που καταφέρει να δημιουργήσει ο δημοσιογράφος από το συσχετισμό φαινομενικά ασύνδετων έργων.

Τέλος, η χρήση αποσπασμάτων είναι ελεύθερη, μόνο εφόσον το έργο έχει δημοσιευτεί νόμιμα, δηλαδή με τη συναίνεση του πνευματικού δημιουργού. Κατά συνέπεια, παράθεση αποσπάσματος υποκλαπείσας συνομιλίας (παρουσιαζόμενης λ.χ. ως συνέντευξης) είναι παράνομη και για το λόγο ότι αφορά μη νομίμως δημοσιευθέν έργο. Εξάλλου ο νόμος ρητώς επιβάλλει να μνημονεύεται η πηγή, καθώς και το όνομα του δημιουργού αλλά και του εκδότη εφόσον τα τελευταία αναφέρονται στην πηγή (αρθρ.19 εδ.β). Η αναφορά θα γίνεται με τον προσήκοντα τρόπο, δηλαδή γραπτώς ή προφορικά, ανάλογα με το είδος του έργου. Ορθά, γίνεται δεκτό ότι η γενική απαρίθμηση των ονομάτων των δημιουργών σε ένα βιβλιογραφικό πίνακα δεν πληροί τις προϋποθέσεις του νόμου³⁹⁷.

β. Χρήση για ενημέρωση του κοινού

Στο μέτρο που η παρούσα εστιάζει σε ζητήματα που παρουσιάζουν νομικό και πρακτικό ενδιαφέρον για το μαχόμενο δημοσιογράφο, σύντομη μνεία πρέπει να γίνει στη ρύθμιση του αρθρ. 25 ν.2121/1993, το οποίο προβλέπει δύο περιορισμούς του περιουσιακού δικαιώματος της αναπαραγωγής που εξυπηρετούν την ανάγκη ενημέρωσης και ενισχύουν το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού³⁹⁸.

³⁹⁷ Μαρίνος, οπ, σελ.228

³⁹⁸ Οι περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος του πνευματικού δημιουργού είναι αυστηρά περιορισμένοι. Διαφορετικά όπως επισημάνθηκε ορθά «ελλοχεύει ο κίνδυνος υπονόμησης ολόκληρου του συστήματος της πνευματικής ιδιοκτησίας, με επαναπροσδιορισμό των συγκεκριμένων περιουσιακών εξουσιών και δημιουργίας αντικινήτρου για περαιτέρω δημιουργία υπό το πρόσχημα της ελεύθερης ροής των πληροφοριών», Μαρίνος, οπ, σελ.219

(i) η αναπαραγωγή και διάδοση έργων στο κοινό κατά την περιγραφή γεγονότων της επικαιρότητας

Σύμφωνα με τη διάταξη της παρ.1 α' του αρθρ.25 του ν.2121/1993, επιτρέπεται για λόγους περιγραφής των γεγονότων της επικαιρότητας³⁹⁹, η αναπαραγωγή και η διάδοση στο κοινό, έργων που παρουσιάζονται οπτικά ή ακουστικά⁴⁰⁰ κατά τη διάρκεια του επίκαιρου γεγονότος, εφόσον αυτό δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό που είναι η ενημέρωση του κοινού.

Έτσι, επιτρέπεται χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή του, η αναπαραγωγή στον ημερήσιο ή περιοδικό τύπο, φωτογραφιών μιας εικαστικής έκθεσης, όπου εμφανίζονται και τα εκτιθέμενα εικαστικά έργα του δημιουργού την ημέρα των εγκαίνιων⁴⁰¹, ώστε το κοινό να πληροφορηθεί για το γεγονός αυτό. Ωστόσο, ο δημοσιογράφος πρέπει να βεβαιώνεται ότι χρησιμοποιεί για ενημερωτικούς σκοπούς ήδη δημοσιευμένα έργα. Συναφώς, έχει κριθεί ότι η χρήση του έργου για λόγους ενημέρωσης, προϋποθέτει νομίμως δημοσιευθέν έργο, δηλαδή έργο το οποίο έχει γίνει προσιτό κοινό με τη συναίνεση του πνευματικού δημιουργού ή των κληρονόμων του⁴⁰².

³⁹⁹ Έχει κριθεί ότι επίκαιρο γεγονός είναι αυτό που τελέστηκε σε πρόσφατο χρονικό διάστημα, βλ. σχετικά Μον Πρ Θεσσαλονίκης 24610/2004 (ΧρΙΔ 2006, σελ.929), η οποία έκρινε μεταξύ άλλων ότι δεν συνιστά επιτρεπόμενη εξαίρεση η αναμετάδοση διαφημιστικής ταινίας για την προβολή της υποψηφιότητας της Θεσσαλονίκης για τη διοργάνωση EXPO 2008, κατά τη διάρκεια της ΔΕΘ, επειδή η ταινία είχε παρουσιαστεί προ τριμήνου και συνεπώς είχε πάψει να αποτελεί επίκαιρο γεγονός.

⁴⁰⁰ «που βλέπονται ή ακούγονται», κατά την ακριβή λεκτική διατύπωση της εν θέματι διάταξης. Ο περιορισμός αυτός, ο οποίος εισήχθη για πρώτη φορά στο ελληνικό δίκαιο με το ν.2121/1993, επαναλαμβάνεται στο αρθρ. 10 δις της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης – Παρισιού.

⁴⁰¹ Καλλινίκου, οπ, εκδ.2005, σελ.201

⁴⁰² ΕιρΑΘ32992/1997, ΕΕμπΔ 1999, σελ. 409-410. Εν προκειμένω το δικαστήριο έκρινε επί δημοσίευσης αποσπασμάτων προσωπικού ημερολογίου γνωστού μουσικοσυνθέτη σε δελτίο ειδήσεων τηλεοπτικού σταθμού, χωρίς τη συναίνεση του κληρονόμου του. Αφού διέγινε ότι το ημερολόγιο αποτελεί πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου σε γραπτό κείμενο και επομένως αποτελεί έργο, το δικαστήριο διέγινε προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας, απορρίπτοντας τον ισχυρισμό της καθής, η οποία επικαλέστηκε τη διάταξη του άρθρου 25 του ν. 2121/93, που επιτρέπει χωρίς την άδεια του δημιουργού την αναπαραγωγή και τη διάδοση στο κοινό για λόγους περιγραφής επίκαιρων γεγονότων με μέσα μαζικής επικοινωνίας έργων που βλέπονται ή ακούγονται κατά τη διάρκεια ενός τέτοιου γεγονότος, με το σκεπτικό ότι αυτή προϋποθέτει να έχει προηγηθεί νόμιμη δημοσίευση του έργου και να γίνεται αναπαραγωγή της

(ii). πολιτικοί λόγοι, δικανικές αγορεύσεις, κηρύγματα, προσφωνήσεις και άλλα παρόμοια έργα

Ο φύσει δημόσιος χαρακτήρας ορισμένων έργων, με την έννοια ότι αυτά παρουσιάζονται δημόσια και προορίζονται να γίνουν γνωστά σε ευρύτερο κύκλο προσώπων, δικαιολογεί την αναπαραγωγή και διάδοση τους με μέσα μαζικής επικοινωνίας, χωρίς την άδεια του πνευματικού δημιουργού και χωρίς αμοιβή του, εφόσον συνοδεύονται από μνεία της πηγής και του ονόματος του δημιουργού (αρθρ.25 παρ 2). Τέτοια έργα γενικότερου ενδιαφέροντος είναι οι πολιτικοί λόγοι, οι δικανικές αγορεύσεις, τα κηρύγματα, οι προσφωνήσεις, οι διαλέξεις σε περίληψη ή αποσπάσματα καθώς και άλλα έργα παρόμοιας φύσης (αρθρ.25 παρ. 1 β⁴⁰³).

Οι δημιουργοί τέτοιου είδους έργων διατηρούν πάντοτε το δικαίωμα να συγκεντρώσουν τα πνευματικά τους δημιουργήματα σε συλλογή (ο καθηγητής τις διαλέξεις του, ο δικηγόρος τις αγορεύσεις του, κλπ), ακόμη και μετά την αναπαραγωγή ή διάδοση τους από τα μέσα ενημέρωσης⁴⁰⁴.

(γ). η παρωδία

Η παρωδία συγκαταλέγεται ανάμεσα στα παλαιότερα και δημοφιλέστερα είδη καλλιτεχνικής δημιουργίας, είναι είδος συγγενές της κωμωδίας και στην απλούστερη μορφή της μπορεί να οριστεί, *ως έργο με σατυρικά στοιχεία*.

δημοσιεύσεως αυτής για λόγους ενημέρωσης της κοινής γνώμης, ενώ η καθ' ης δεν προέβη σε αναπαραγωγή νομίμως δημοσιευθέντος ημερολογίου, αλλά το πρώτον δημοσιοποίησε αυτή το έργο.

⁴⁰³ Σχετική διάταξη προβλέπεται στο αρθρ. 2 δις της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης – Παρισιού και στην Οδηγία 2001/29 (αρθρ.5 παρ.3 στ)

⁴⁰⁴ Βλ. διεξοδικά, Καλλινίκου, εκδ.2005, οπ, σελ.201-202

Στην πραγματικότητα με την παρωδία⁴⁰⁵ σατιρίζεται το αρχικό (παρωδούμενο) έργο με χρήση κωμικών στοιχείων που προκαλούν το γέλιο. Στόχος της όλης διαδικασίας είναι συνήθως η άσκηση κριτικής με χιουμοριστικό τρόπο ενώ δεκτικά παρωδίας φαίνεται να είναι όλων των ειδών τα έργα, συνεπώς και τα δημοσιογραφικά. Η πετυχημένη παρωδία μιμείται το αρχικό έργο διακωμωδώντας το.

Σε αντίθεση με ξένα δίκαια⁴⁰⁶, η παρωδία δεν αντιμετωπίζεται με ιδιαίτερη νομοθετική ρύθμιση από το ελληνικό δίκαιο⁴⁰⁷. Κάτι τέτοιο εξάλλου δεν φαίνεται με μια πρώτη ματιά απαραίτητο, καθώς τυχόν παρωδία ενός δημοσιογραφικού έργου, θα κριθεί με βάση τις κείμενες διατάξεις, δηλαδή (και σύμφωνα με τα ανωτέρω εκτεθέντα για την ελεύθερη χρήση), είτε θα αποτελεί

⁴⁰⁵ Η παρωδία ορίζεται και ως «αντιθεματική επεξεργασία του έργου», βλ. Παπαδοπούλου, ό.π., σελ.106. Ο ορισμός αυτός είναι ενδιαφέρων από την άποψη ότι πράγματι πολλές φορές η παρωδία παρουσιάζει την αντίθετη (κωμική) όψη που σαφώς υπάρχει στο καθετί.

Συναφώς, ο καθηγητής Μπαμπινιώτης ορίζει την παρωδία ως «σκωπτική ή σατιρική μίμηση του ύφους του θεάματος ή χαρακτήρα σοβαρού λογοτεχνικού, φιλοσοφικού, κινηματογραφικού κλπ έργου με υπερτονισμό των αδυναμιών αυτού», Μπαμπινιώτης, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, 2^η εκδ., εκδ.κέντρο Λεξικολογίας, Αθ.2002, 1350.

⁴⁰⁶ Στο γερμανικό δίκαιο, η παρωδία θεωρείται περίπτωση ελεύθερης χρήσης, εφόσον είναι πρωτότυπη, οπότε η αξιοποίηση της επιτρέπεται χωρίς προηγούμενη άδεια του δημιουργού του αρχικού έργου (§24 UrhG).

Στο γαλλικό δίκαιο, η παρωδία ρυθμίζεται με ειδική διάταξη που ορίζει ότι ο δημιουργός δεν μπορεί να την απαγορεύσει, εφόσον το έργο έχει δημοσιευτεί (L-122-5 § 4 CPI). Ωστόσο γίνεται δεκτό ότι η παρωδία επιτρέπεται υπό τον όρο ότι στόχος της είναι να προκαλέσει το γέλιο και όχι να βλάψει το αρχικό έργο, γεγονός που επαφίεται στην απόλυτη κρίση του γάλλου δικαστή.

Το αγγλικό νομολογιακό δίκαιο γενικώς αποδέχεται την παρωδία ως ανεξάρτητη μορφή τέχνης και τρόπο ελεύθερης έκφρασης καθώς πέραν του διασκεδαστικού της ρόλου ταυτόχρονα ασκεί κοινωνική ή λογοτεχνική κριτική, αρκεί να χαρακτηρίζεται «από αξιοσημείωτη επιδεξιότητα και εργασία».

Δεν λείπουν βέβαια και οι περιπτώσεις που η παρωδία καταδικάστηκε ως προσβολή του παρωδούμενου έργου, βλ. Παπαδοπούλου Α. ό.π., σελ. 108. Χαρακτηριστική επίσης η νομολογία Ολλανδικού Δικαστηρίου η οποία έκρινε ότι η ρωσική παρωδία του διάσημου έργου της Βρετανίδας λογοτέχνη J.K. Rowling, «HARRY POTTER», με τίτλο «Tanya Grottert and the magical double bus», προσβάλει το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας επί του βιβλίου της.

⁴⁰⁷ Η παρωδία μένει αρρύθμιστη και από τη Διεθνή Σύμβαση Βέρνης-Παρισίου.

πρωτότυπο έργο, είτε παράγωγο του αρχικού είτε προσβολή της ηθικής εξουσίας της ακεραιότητας. Το τελευταίο θα συμβαίνει εάν απλώς γελοιοποιεί το αρχικό δημοσιογραφικό έργο, χωρίς να εισφέρει τίποτε καινούριο στη δημιουργική διαδικασία.

(δ). Υπηρεσία αποδελτίωσης, (press clipping)

Ο σύγχρονος τρόπος ζωής που χαρακτηρίζεται από ελάχιστο προσωπικό χρόνο, οδήγησε σε καινοφανείς υπηρεσίες που στόχο έχουν να διευκολύνουν το μοντέρνο άνθρωπο, ακόμη και στη διαδικασία ενημέρωσης του για την επικαιρότητα.

Με τον όρο «αποδελτίωση» (press clipping), εννοούμε την παροχή υπηρεσίας που συνίσταται στην επιλογή άρθρων ή αποσπασμάτων άρθρων από εφημερίδες, περιοδικά ή ιστοσελίδες για λογαριασμό τρίτου⁴⁰⁸. Δηλαδή ο τρίτος, πελάτης (εντολέας) αναθέτει σε ειδικευμένη εταιρία (εντολοδόχο) την παρακολούθηση συγκεκριμένης θεματολογίας της αρεσκείας του, (αυτούσια ή σε περίληψη), η οποία του αποστέλλεται σε επεξεργασμένη μορφή, με τον προσφορότερο τρόπο⁴⁰⁹. Κατ' άλλη διατύπωση, αποδελτίωση τύπου είναι η διαδικασία, με την οποία επιλεγμένα άρθρα με ενδιαφέρουσα θεματολογία, καταχωρούνται και αρχειοθετούνται ώστε να είναι προσβάσιμα και επεξεργάσιμα με την πρώτη αναζήτηση. Η υπηρεσία αποδελτίωσης παρέχεται συνήθως έναντι συμφωνηθείσας αμοιβής⁴¹⁰,

Η αποδελτίωση, προαπαιτεί τη χρήση και ενδεχομένως επεξεργασία ξένης πρώτης ύλης, η δε άνθηση της στο εξωτερικό, ώθησε τον Ισπανό νομοθέτη να θεσπίζει ειδική ρύθμιση της ως νόμιμου

⁴⁰⁸ Μ-Δ Παπαδοπούλου, οπ, σελ.80 επ.

⁴⁰⁹ Η αποδελτίωση μπορεί να πραγματοποιηθεί με ποικίλους τρόπους μεταξύ των οποίων η αποστολή αποκομμάτων εφημερίδων σε αναλογική μορφή ή αποστολή των αντίστοιχων αρχείων σε ηλεκτρονική μορφή με ηλεκτρονική αλληλογραφία, η σύντμηση του υλικού σε περίληψη, αποστολή μόνο τίτλων, κλπ. Για το ζήτημα αυτό βλ. διεξοδικά Μ-Δ Παπαδοπούλου, οπ, σελ. 81

⁴¹⁰ Δεν αποκλείεται ωστόσο οι υπηρεσίες αποδελτίωσης να παρέχονται δωρεάν στα πλαίσια μιας ευρύτερης έννομης σχέσης, λ.χ. από την ηλεκτρονική έκδοση της εφημερίδας σε τακτικό συνδρομητή-αναγνώστη.

περιορισμού του περιουσιακού δικαιώματος⁴¹¹. Πάντως, στη χώρα μας, σύμφωνα με την ορθότερη άποψη της θεωρίας⁴¹², η αποδελτίωση με ή χωρίς αμοιβή δεν συμπεριλαμβάνεται στους νόμιμους περιορισμούς των ηθικών και περιουσιακών εξουσιών του πνευματικού δημιουργού. Κατά συνέπεια, στο μέτρο που αντικείμενο της αποδελτίωσης είναι δημοσιογραφικό έργο (λ.χ. ένα άρθρο), προστατευόμενο με τις διατάξεις της πνευματικής ιδιοκτησίας, θα είναι πάντοτε απαραίτητη η προηγούμενη λήψη άδειας από τους δημοσιογράφους ή τους δικαιούχους των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας⁴¹³ και η καταβολή ανάλογης αμοιβής.

Ωστόσο, κατά την άποψη μου, δεν θα πρέπει να αποκλειστεί η περίπτωση το προϊόν της αποδελτίωσης, εφόσον είναι πρωτότυπο να εμπίπτει στην έννοια του δημοσιογραφικού έργου⁴¹⁴.

(ε). Αναδημοσίευση περιεχομένου ΜΜΕ στο διαδίκτυο

Στα πλαίσια της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας μας, η οποία χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη αναρίθμητων ΜΜΕ κάθε μορφής (έντυπων, τηλεοπτικών, ραδιοφωνικών, ηλεκτρονικών), είναι συνηθέστατο το περιεχόμενο ενός από αυτά να αναπαράγεται από άλλα μέσα ενημέρωσης της ίδιας ή άλλης χώρας. Το φαινόμενο της αναδημοσίευσης⁴¹⁵, το οποίο αποδίδεται διεθνώς με τον όρο «press

⁴¹¹ Βλ. την τροποποίηση του αρθρ. 32 του ισπανικού νόμου για τη διανοητική ιδιοκτησία του 1996 με το αρθρ. 7 ν.23/2006, με την οποία τα αποκόμματα τύπου και τα αποσπάσματα θεωρούνται υπό προϋποθέσεις νόμιμοι περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος.

⁴¹² Βλ. διεξοδικά Μ – Δ Παπαδοπούλου, οπ, σελ. 83-85, όπου αναφέρεται ότι η αποδελτίωση δεν πληροί τους όρους των αρθρ. 19 και 25 του ν.2121/1993, με επιφύλαξη μόνο για την αποδελτίωση με γραπτή απόδοση νομίμως δημοσιευθέντων προφορικών έργων. Ορθά αποκλείει την περίπτωση της ιδιωτικής χρήσης με το σκεπτικό ότι υπηρεσίες αποδελτίωσης παρέχουν μεγάλοι εκδοτικοί οργανισμοί, οι οποίοι θεωρούνται ως μεγάλοι χρήστες με την έννοια της διάταξης του αρθρ.18 παρ.1 β'ν 2121/1993)

⁴¹³ Στην λ.χ. περίπτωση του μισθωτού δημοσιογράφου, ο οποίος έχει μεταβιβάσει τα δικαιώματα επί των άρθρων του στον εργοδότη-εκδότη, προκειμένου να πληρωθεί ο σκοπός της σύμβασης του.

⁴¹⁴ Για τον προβληματισμό βλ. και παραπάνω, στ (1) για την παράθεση αποσπασμάτων

⁴¹⁵ Η δικαιολογητική βάση της αναδημοσίευσης εντοπίζεται από μερίδα της θεωρίας στην κοινωνική αποστολή διαφώτισης της κοινής γνώμης την οποία επιτελεί ο τύπος και εν γένει τα ΜΜΕ, βλ. αναλυτικά Κουμάντος Γ, Πνευματική Ιδιοκτησία, 5^η έκδ, σελ. 321, Παπαπαναγιώτου Α, οπ, σελ.141, με αναφορά σε Lucy MCR Guibault, Copyright Limitations and Contracts, 2002, σελ.56

reviews», είναι ευρέως διαδεδομένο στη δημοσιογραφική πρακτική. Η κοινωνική επιτυχία της δημοσιογραφίας, εξάλλου, έχει την αφετηρία της στην εγγενή ανθρώπινη περιέργεια και φιλομάθεια, η οποία αποδίδεται με το ζωηρό ενδιαφέρον του σύγχρονου ανθρώπου (homo universalis) να γνωρίζει τι συμβαίνει και εκτός των στενών ορίων της χώρας του. Σήμερα, η θέληση για ολοένα περισσότερη πληροφόρηση εκπηγάζει και από την κοινή συνείδηση ότι η πληροφορία είναι δύναμη. Πέραν τούτου, έχει γίνει αντιληπτό ότι ακόμη και στην περίπτωση που ένα γεγονός εκτυλίσσεται στο εξωτερικό, δεν αποκλείεται να έχει άμεσες ή έμμεσες συνέπειες και σε εθνικό επίπεδο, λόγω των οικονομικών, κοινωνικοπολιτικών ή άλλων συσχετισμών, όπως για παράδειγμα στην ενωμένη Ευρώπη.

Με τον όρο «περιεχόμενο των ΜΜΕ», εννοούμε οτιδήποτε τυγχάνει αντικείμενο επιχειρηματικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων ΜΜΕ, (άρθρο εφημερίδας, οπτικοακουστικό υλικό τηλεοπτικής εκπομπής και εσχάτως ενημερωτικό υλικό από το διαδίκτυο)⁴¹⁶. Ειδικά σε σχέση με το διαδίκτυο, πρέπει να σημειωθεί ότι στις μέρες μας, δεν νοείται ολόπλευρη πληροφόρηση του κοινού χωρίς χρήση του παγκόσμιου ιστού. Είναι γνωστό ότι τις τελευταίες δεκαετίες, το διαδίκτυο έχει αντικαταστήσει τα έντυπα μέσα ενημέρωσης και χρησιμοποιείται από τη συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού, καθώς συνδυάζει πλεονεκτήματα όπως πολυφωνία, ταχύτητα, χαμηλό κόστος πρόσβασης και διαρκή επικαιροποίηση των ειδήσεων, σε εγχώριο και παγκόσμιο επίπεδο. Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι ιδίως οι νέοι ενημερώνονται σχεδόν αποκλειστικά από το διαδίκτυο, παρακολουθώντας τις εξελίξεις από ηλεκτρονικές εκδόσεις εφημερίδων ή δημοσιογραφικά blogs.

Κατά συνέπεια παλαιότερη προβληματική σχετικά με το αν το διαδίκτυο συγκαταλέγεται μεταξύ των μέσων ενημέρωσης, φαίνεται να ατονεί, εν όψει και του σύγχρονου ορισμού της επιχείρησης ΜΜΕ από το νομοθέτη⁴¹⁷. Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει σοβαρή αμφιβολία ότι οι ενημερωτικές ιστοσελίδες εμπίπτουν στην έννοια του μέσου ενημέρωσης, με ο,τι αυτό συνεπάγεται από πλευράς εφαρμογής του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας (λ.χ. ωφέλεια από τους νόμιμους περιορισμούς του περιουσιακού δικαιώματος υπέρ του σκοπού της πληροφόρησης του κοινού).

⁴¹⁶ Α. Παπαπαναγιώτου, οπ, σελ.134

⁴¹⁷ Ο ορισμός της επιχείρησης ΜΜΕ δίνεται στο αρθρ. 2 ν.3310/2005 και συμπεριλαμβάνει την έκδοση εφημερίδων ή περιοδικών ή εν γένει εντύπων σε οποιαδήποτε μορφή και αν εκδίδονται, διαδίδονται ή διανέμονται, περιλαμβανομένης και της ηλεκτρονικής, την εγκατάσταση και λειτουργία τηλεοπτικού και ραδιοφωνικού σταθμού με οποιαδήποτε μορφή και τρόπο (όπως ελεύθερη λήψη, συνδρομητική, ψηφιακή, καλωδιακή, δορυφορική) καθώς και την παροχή μέσω του διαδικτύου υπηρεσιών οπτικού ή και ακουστικού περιεχομένου, εφόσον το περιεχόμενο αυτό έχει ενημερωτικό χαρακτήρα.

Η απάντηση στο ερώτημα πότε επιτρέπεται η αναδημοσίευση του περιεχομένου των ΜΜΕ, ελεύθερα, δηλαδή χωρίς προηγούμενη άδεια ή / και χωρίς καταβολή εύλογης αμοιβής στο δημοσιογράφο - πνευματικό δημιουργό, διαφέρει ανάλογα με το είδος του προς αναπαραγωγή υλικού και εξετάζεται αμέσως παρακάτω :

(i). Απλές ειδήσεις ή γεγονότα

Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, απλές ειδήσεις ή γεγονότα μένουν εκτός του προστατευτικού πεδίου της πνευματικής ιδιοκτησίας⁴¹⁸. Ως είδηση, υπενθυμίζεται ότι θεωρείται η πληροφορία που αναφέρεται σε επίκαιρα γεγονότα⁴¹⁹.

Επομένως, η αναδημοσίευση από ενημερωτικές ιστοσελίδες, πρακτορεία τύπου⁴²⁰, τηλεοπτικούς σταθμούς, διαδικτυακά κανάλια κλπ, μιας απλής είδησης ή ενός γεγονότος χωρίς οποιοδήποτε σχολιασμό ή δημιουργική επέμβαση του δημοσιογράφου, ικανή να προσδώσει στο κείμενο (γραπτό, σε ηλεκτρονική μορφή, κοκ) ή στο οπτικοακουστικό υλικό (π.χ. video, συνέντευξη, κλπ) το χαρακτηρισμό του δημοσιογραφικού έργου επιτρέπεται ελεύθερα και χωρίς κανένα περιορισμό.

Η περίπου αυτονόητη διαπίστωση ότι δεν γεννάται ζήτημα επιβολής περιορισμών σε αντικείμενο εκτός ύλης της πνευματικής ιδιοκτησίας, προβλέπεται ρητά στο άρθρο 49 παρ.2 του γερμανικού νόμου πνευματικής ιδιοκτησίας (UrhG), το οποίο ορίζει ότι δεν απαιτείται άδεια του δημιουργού ούτε αμοιβή του όταν πρόκειται για τη μετάδοση ειδήσεων και γεγονότων της τρέχουσας επικαιρότητας⁴²¹.

⁴¹⁸ Βλ. τη διατύπωση του αρθρ. 2 παρ. 5 ν 2121/1993, που ορίζει ότι «η προστασία του παρόντος νόμου (...) δεν εκτείνεται στις ειδήσεις και στα απλά γεγονότα ή στοιχεία».

⁴¹⁹ Κουμάντος Γ., οπ, σελ.153

⁴²⁰ Τα πρακτορεία τύπου, συνήθως μεταδίδουν τις ειδήσεις επιγραμματικά ή σε τηλεγραφική μορφή.

⁴²¹ Ο Γερμανός νομοθέτης είναι ο μόνος που έχει εισάγει παρόμοια ρύθμιση. Για το ζήτημα αυτό, βλ. διεξοδικά Παπαπαναγιώτου Α., οπ, σελ. 136, όπου αναφέρεται η κρατούσα άποψη της γερμανικής θεωρίας σύμφωνα με την οποία η ως άνω – εκ πρώτης άποψης άνευ αντικείμενου- νομοθετική επιταγή δικαιολογείται όταν αφορά κείμενα καταρχήν προστατευόμενα από την πνευματική ιδιοκτησία, τα οποία ωστόσο περιέχουν μόνο ειδήσεις και γεγονότα, χωρίς κάποια αξιολογική κρίση ή σχολιασμό.

(ii). Αναδημοσίευση δημοσιογραφικών έργων & Μητρώο on line Media

Σε περίπτωση που η είδηση αποτελεί απλώς την πρώτη ύλη που χρησιμοποιεί ο δημοσιογράφος, για να παράξει ένα πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα, με προσωπικά σχόλια και ύφος, θα μιλάμε για δημοσιογραφικό έργο του οποίου η νόμιμη αναδημοσίευση είναι αδύνατη χωρίς την προηγούμενη άδεια (κατά κανόνα με αντάλλαγμα) του πνευματικού δημιουργού⁴²². Επομένως, μόνο η πρώτη δημοσίευση εμπίπτει στο σκοπό της σύμβασης. Κάθε επόμενη συνιστά αντικείμενο χωριστής εκμετάλλευσης, (συλλογή, πολυμέσα, άλλη έντυπη έκδοση όπως περιοδικό, κλπ)⁴²³. Σε συμβατικό επίπεδο, ούτε ο δημοσιογράφος, ούτε ο εκδότης μπορούν να επεκτείνουν μονομερώς την ισχύ μιας σύμβασης έντυπης έκδοσης στο διαδίκτυο⁴²⁴. Θεωρία και νομολογία συμφωνούν ότι η διαδικτυακή έκδοση της εφημερίδας ή η παρουσίαση στα πλαίσια τηλεοπτικού προγράμματος, δεν αποτελούν φυσική προέκταση της έντυπης έκδοσης, ακόμη και όταν ανήκουν στον ίδιο όμιλο, καθώς απευθύνονται σε άλλο κοινό. Επομένως, απαιτείται νέα άδεια και πρόσθετη αμοιβή του δημοσιογράφου, για την ανάρτηση ενός άρθρου λχ στον ιστότοπο της εφημερίδας⁴²⁵.

⁴²² Σημειωτέον ότι διαφορετικά ρύθμιζε το προΐσχύον του ν.2121/1993 δίκαιο, ειδικά όμως για την περίπτωση της αναδημοσίευσης από τον ημερήσιο ή περιοδικό τύπο. Συγκεκριμένα, το αρθρ.13 του ν.2387/1920 όριζε ότι «η εκ περιοδικών δημοσιευμάτων ή εφημερίδων αναδημοσίευσις υπό ετέρας εφημερίδος ή περιοδικού εν πρωτοτύπω ή εν μεταφράσει, επιτρέπεται εφόσον δεν υπάρχει αναγραφόμενη απαγορευτική περί τούτου δήλωσις του συγγραφέως ή του εκδότη. Αλλ' εις πάσαν αναδημοσίευσιν επιβάλλεται η αναγραφή της πηγής, εξ ης ελήφθη και του ονόματος του συγγραφέως ή του καλλιτέχνη. Από την άποψη αυτή ο ν.2121/1993 παρέχει ευρύτατη προστασία στους πνευματικούς δημιουργούς.

⁴²³ Για την παραδοχή αυτή και στις ΗΠΑ, ανέξαρτητα από εάν ο δημοσιογράφος είναι μισθωτός ή freelancer, βλ. σχετικά, Matt Knight, *The Writer's Legal GPS: A Guide for Navigating the Legal Landscape of Publishing*, 2020, σελ.51 επ.,

⁴²⁴ Σε Γαλλία και Βέλγιο, η νομολογία απεφάνθη υπέρ της απαγόρευσης της αναδημοσίευσης άρθρων στο διαδίκτυο από τις εφημερίδες, χωρίς την άδεια των δημοσιογράφων, Δελιγιάννη Ε., οπ,

⁴²⁵ Για λόγους παράλειψης ανταγωνισμού, ο δημοσιογράφος συνήθως θα απέχει από την αναδημοσίευση έργου του σε άλλο μέσο, εκτός και αν δεν δεσμεύεται από τη σχετική σύμβαση.

Εκτός σύμβασης, η συνειδητή επιλογή του έλληνα νομοθέτη να χρησιμοποιήσει τη διακριτική ευχέρεια που του αναγνώρισαν οι υπερεθνικές συμφωνίες⁴²⁶, στην αρνητική της όψη, απέχοντας δηλαδή από τη θεσμοθέτηση συναφούς περιορισμού του περιουσιακού δικαιώματος ειδικά για την περίπτωση της αναδημοσίευσης των έργων, φανερώνει το προβάδισμα που δίνει στην πνευματική ιδιοκτησία απέναντι στην εξυπηρέτηση των οικονομικών συμφερόντων μεγάλων οργανισμών, οι οποίοι συχνά επικαλούνται το δικαίωμα του κοινού να διαθέτει ακώλυτη πρόσβαση στην πληροφορία για να αποφεύγουν την καταβολή αμοιβής στους δημιουργούς. Κατά την άποψη μου, η θέση αυτή εναρμονίζεται με το γενικότερο πνεύμα του ηπειρωτικού συστήματος προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας (droit d' auter), στο οποίο εντάσσεται και το ελληνικό.

Βέβαια, με τον τρόπο αυτό, το ελληνικό δικαϊκό σύστημα διαφοροποιήθηκε από τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη, τα περισσότερα εκ των οποίων, (πχ Γερμανία και Γαλλία, - χώρες που εντάσσονται στο ηπειρωτικό σύστημα προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας και αποτελούν σημαντικούς πυλώνες της οικονομίας της ευρωζώνης), προκρίνοντας την ελεύθερη διακίνηση της πληροφορίας και αφού έλαβαν υπόψη τα συμφέροντα μεγάλων εκδοτικών οργανισμών, εισήγαγαν περιορισμούς αντίστοιχους με αυτούς που προβλέπει προαιρετικά το αρθρ. 10 δις της σύμβασης της Βέρνη. αναφορικά με την αναδημοσίευση των πνευματικών δημιουργημάτων⁴²⁷.

⁴²⁶ Σύμφωνα με το αρθρ. δις παρ. 1 της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης «αι νομοθεσίαι των χωρών της Ενώσεως διατηρούν την ευχέρειαν να επιτρέπουν την αναδημοσίευσιν διά του τύπου ή της ραδιοφωνίας ή της ενσύρματου διαβίβασης εις το κοινόν των άρθρων επικαιρότητας οικονομικού, πολιτικού, θρησκευτικού περιεχομένου δημοσιευμένων εις εφημερίδας ή περιοδικάς συλλογάς ή των διά του ραδιοφώνου μεταδιδόμενων έργων της αυτής φύσεως, εις τις περιπτώσεις δεν έχει ρητώς επιφυλαχθεί η αναδημοσίευσις, η ραδιοφωνική μετάδοσις ή η ως άνω ενσύρματος διαβίβασις αυτών. Πάντως η πηγή πρέπει να αναφέρεται σαφώς, η κύρωσις της υποχρέωσης ταύτης καθορίζεται από τη νομοθεσία της χώρας, ένθα ζητείται η προστασία».

Περαιτέρω, στο αρθρ.5 παρ 3 γ της Οδηγίας 2001/29/EK, ορίζεται ότι «τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν εξαιρέσεις ή περιορισμούς στα δικαιώματα που αναφέρονται στα άρθρα 2 και 3 στις ακόλουθες περιπτώσεις (...) αναπαραγωγή διά του τύπου, παρουσίαση στο κοινό ή διάθεση δημοσιευμένων άρθρων για οικονομικά, πολιτικά ή θρησκευτικά θέματα επικαιρότητας ή ραδιοτηλεοπτικών μεταδιδόμενων έργων ή άλλων αντικειμένων του ιδίου τύπου, όταν η χρήση αυτή δεν απαγορεύεται ρητά και εφόσον αναφέρεται η πηγή, συμπεριλαμβανομένου του ονόματος του δημιουργού, εκτός εάν διαπιστωθεί ότι αυτό είναι αδύνατο».

⁴²⁷ Εφόσον από όλα τα είδη έργων, το δημοσιογραφικό έργο είναι κατεξοχήν δεκτικό αναδημοσίευσης σε ξένα μέσα ενημέρωσης, ο δε ενημερωμένος δημοσιογράφος πρέπει να γνωρίζει τι προβλέπεται στη Γερμανία και τη Γαλλία, εν συντομία και ξεκινώντας από τη Γερμανία, ήδη επισημάνθηκε ότι σύμφωνα το αρθρ.49 παρ.1 του γερμανικού νόμου περί προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, επιτρέπεται η χωρίς τη συναίνεση του πνευματικού δημιουργού αναπαραγωγή,

διάθεση και δημόσια εκτέλεση άρθρων εφημερίδων και άλλων εντύπων ενημερωτικού χαρακτήρα, καθώς και σχολίων ή απόψεων τρίτων προσώπων, τα οποία έχουν μεταδοθεί ραδιοτηλεοπτικά, υπό τον όρο ότι τα αναδημοσιευθέντα άρθρα: α) πραγματεύονται πολιτικά, οικονομικά ή θρησκευτικά θέματα επικαιρότητας, β) προέρχονται από εφημερίδες και ενημερωτικού χαρακτήρα έντυπα, γ) δεν φέρουν σχετική ρητή απαγόρευση του δημιουργού τους και δ) πρόκειται για μεμονωμένα άρθρα, υπό την έννοια ότι απαγορεύεται η χρήση πολλών άρθρων του ίδιου δημοσιογράφου ή του ίδιου ενημερωτικού μέσου. Τέλος, σύμφωνα με το αρθρ. 63 UrhG, τα άρθρα θα πρέπει να παρατίθενται αυτούσια, δηλαδή στην αρχική τους μορφή και χωρίς καμιά τροποποίηση ενώ το έντυπο που προβαίνει στην αναδημοσίευση, είναι απαραίτητο να κάνει μνεία στο όνομα του αρχικού δημιουργού και το μέσο στο οποίο πρωτοδημοσιεύτηκε το άρθρο. Οι τελευταίες αυτές προϋποθέσεις στόχο έχουν να προστατέψουν το δικαίωμα της ακεραιότητας και την εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας του πνευματικού δημιουργού, ενώ ειδικά η αναφορά στο όνομα του μέσου από το οποίο προήλθε το άρθρο, φανερώνει τη βούληση του νομοθέτη να προσθέσει μια ασφαλιστική δικλείδα για την αποτελεσματική προστασία των περιουσιακής φύσης δικαιωμάτων του εκάστοτε δικαιούχου της περιουσιακής εκμετάλλευσης του έργου. Ωστόσο, η αναδημοσίευση χωρίς συναίνεση δεν συνεπάγεται και αποστέρηση του πνευματικού δημιουργού από κάθε οικονομικό αντάλλαγμα. Αντίθετα, στη Γερμανία λειτουργεί από το 1985 Οργανισμός Συλλογικής Διαχείρισης με την επωνυμία «Verwertungsgesellschaft», με αξιολογη δράση προς την κατεύθυνση της αποτελεσματικής προστασίας των δημιουργών, αφού πέτυχε τη θέσπιση κατωτάτων ορίων εύλογης αμοιβής, την οποία εισπράττει και αποδίδει στους δημιουργούς, ενώ έχει συνάψει συλλογικές συμβάσεις με διάφορα ΜΜΕ. Από το γράμμα της παραπάνω διάταξης του αρθρ. 49 παρ.1 του γερμανικού νόμου περί προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, η οποία επιτρέπει την αναδημοσίευση άρθρου, αρχικώς δημοσιευθέντος σε έντυπο ή ραδιοτηλεοπτικό μέσο ενημέρωσης, συνάγεται ότι απαγορεύεται η αναδημοσίευση άρθρου, το οποίο παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στο κοινό μέσω του διαδικτύου. Όμως, η ευρύτατη χρήση του ιστού για ενημερωτικούς σκοπούς, οδήγησε στο να επικριθεί η διάταξη αυτή ως αναχρονιστική, με μερίδα της θεωρίας να προτείνει διασταλτική ερμηνεία του νόμου, προς το σκοπό όπως εφαρμοστεί ανάλογα η ρύθμιση για την αναδημοσίευση και σε άρθρα που κατέστησαν προσιτά στο κοινό σε ηλεκτρονική μορφή. Μια τέτοια θέση εμφανίζεται μάλλον δικαιολογημένη, από την άποψη ότι δεν μπορεί για την ίδια κατηγορία έργων να υπάρχει προστασία δύο ταχυτήτων. Με άλλα λόγια, κατά την άποψη μας, εφόσον φαίνεται να μην επανεξετάζεται συνολικά το ζήτημα της σκοπιμότητας του περιορισμού αναφορικά με την αναδημοσίευση επίκαιρων άρθρων πολιτικού, θρησκευτικού, οικονομικού περιεχομένου, θα πρέπει να προβλεφθεί ρητά ότι ο περιορισμός αυτός θα εφαρμόζεται στα παραπάνω έργα, ανεξαρτήτως του μέσου, το οποίο τα παρουσίασε στο κοινό.

Ανάλογη πρόβλεψη για επιτρεπόμενη αναδημοσίευση από τον τύπο, προβλέπει το αρθρ.L.122-5-3 b του γαλλικού νόμου για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, σύμφωνα με το οποίο «από τη στιγμή που το έργο έχει δημοσιευτεί στο κοινό, ο δημιουργός δεν μπορεί να απαγορεύσει (μεταξύ άλλων που περιλαμβάνονται σε περιοριστικούς αναφερόμενη λίστα) τις αναδημοσιεύσεις του Τύπου (revue de presse)». Προϋποθέσεις της νόμιμης αναδημοσίευσης του δημοσιογραφικού έργου είναι α) να αφορά γεγονός της επικαιρότητας και β) να γίνεται μνεία του συντάκτη και της πηγής. Σε αντίθεση, ωστόσο, με τη Γερμανία, οι Γάλλοι δικαστές παρουσιάστηκαν απρόθυμοι να εφαρμόσουν τον εν λόγω περιορισμό του περιουσιακού δικαιώματος του πνευματικού δημιουργού, ερμηνεύοντας στενά την παραπάνω διάταξη, υπό το φως και του τεστ των τριών σταδίων, το οποίο ως γνωστόν υπαγορεύει κάθε περιορισμός του περιουσιακού δικαιώματος α) να εξυπηρετεί ένα συγκεκριμένο σκοπό, β) να μην εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση του έργου από τον πνευματικό δημιουργό και γ) να μην προξενεί αδικαιολόγητη ζημία στο έννομο συμφέρον του δικαιούχου,

Η άκρατη αναδημοσίευση στο διαδίκτυο, χωρίς άδεια και οικονομικό αντάλλαγμα του δικαιούχου (δημοσιογράφου, εκδότη, κλπ), δρομολόγησε νομοθετική παρέμβαση, με την εισαγωγή του «Μητρώου on line Media», (άρθρα 52–54, ν. 4339/2015). Το Μητρώο Online Media απευθύνεται αποκλειστικά τους επαγγελματίες της ενημέρωσης (εξαιρουμένων των ιστολογίων και των ερασιτεχνικών ιστότοπων ενημέρωσης) και η εγγραφή σε αυτό είναι προαιρετική. Όσες επιχειρήσεις Ηλεκτρονικών Μέσων Ενημέρωσης, επιθυμούν, εγγράφονται στο Μητρώο μετά από σχετική έγγραφη αίτηση του νομίμου εκπροσώπου τους προς την αρμόδια υπηρεσία της Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης και Επικοινωνίας, η οποία συνοδεύεται από υπεύθυνη δήλωση, με την οποία γνωστοποιούνται προς καταχώριση τα εξής στοιχεία:

- α) i) Εφόσον πρόκειται για φυσικό πρόσωπο ή ατομική επιχείρηση, το όνομα και επώνυμο του ιδιοκτήτη του Ηλεκτρονικού Μέσου Ενημέρωσης, η διεύθυνσή του, ο αριθμός φορολογικού μητρώου του και η αρμόδια δημόσια οικονομική υπηρεσία
- ii) Εφόσον πρόκειται για νομικό πρόσωπο, η επωνυμία του και ο διακριτικός τίτλος της επιχείρησης, η έδρα αυτής, η νομική μορφή της, ο αριθμός φορολογικού μητρώου, η αρμόδια δημόσια οικονομική υπηρεσία και το όνομα του νομίμου εκπροσώπου της.
- β) Αναλυτική κατάσταση μετόχων στην περίπτωση των ανωνύμων εταιρειών σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 24 του ν. 1746/1988 (Α' 2), όπως εκάστοτε ισχύει. Εφόσον από την κατάσταση προκύπτει ότι μέτοχοι της εταιρείας είναι άλλες ανώνυμες εταιρείες, οι επιχειρήσεις υποχρεούνται να υποβάλουν επιπλέον ειδική αναλυτική κατάσταση, από την οποία να προκύπτει η ταυτότητα μέχρι φυσικού προσώπου των μετόχων των ανωνύμων εταιρειών που συμμετέχουν στο μετοχικό τους κεφάλαιο, με την επιφύλαξη των όσων ειδικότερα ορίζονται στο άρθρο 24 του ν. 1746/1988 (Α' 2), όπως εκάστοτε ισχύει, για τις αλλοδαπές ανώνυμες εταιρείες. Η υποχρέωση υποβολής της ειδικής αυτής κατάστασης ισχύει και για κάθε περαιτέρω μεταβίβαση μετοχών και συνοδεύεται από δήλωση, στην οποία αναγράφονται ονομαστικώς οι νέοι μέτοχοι
- γ) Το όνομα, το επώνυμο και η διεύθυνση του εκδότη και του διευθυντή της Επιχείρησης Ηλεκτρονικών Μέσων Ενημέρωσης
- δ) Ο αριθμός των εργαζομένων δημοσιογράφων και η μορφή της εργασιακής σχέσης τους με την επιχείρηση.

2. Οι εγγεγραμμένες στο Μητρώο Επιχειρήσεις υποχρεούνται να γνωστοποιούν στη Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και Επικοινωνίας οποιαδήποτε μεταβολή των ως άνω στοιχείων εντός δυο μηνών από τη συντέλεσή της.

Εκτός της στηλίτευσης της «δημοσιογραφίας της λογοκλοπής», με εφαρμογή κατάλληλου λογισμικού, ικανού να ιχνηλατήσει την πατρότητα των δημοσιογραφικών έργων, το Μητρώο στοχεύει επίσης στη διαφάνεια στο γκρίζο τομέα των πόρων από διαφημίσεις, καθώς μόνο οι εγγεγραμμένες επιχειρήσεις ενημέρωσης, δικαιούνται μερίδιο από τις κρατικές διαφημίσεις.

Συγκεκριμένα, με την εγγραφή στο Μητρώο, εξασφαλίζεται :

- Πρόσβαση σε κρατική διαφήμιση
- Παροχή υπηρεσίας εντοπισμού λογοκλοπής (παρατηρητήριο για τη λογοκλοπή) από τον Οργανισμό Συλλογικής Διαχείρισης Έργων του λόγου (ΟΣΔΕΛ). Το λογισμικό επιτρέπει σε πραγματικό χρόνο στους εγγεγραμμένους να διαπιστώνουν εάν το περιεχόμενό τους αναδημοσιεύεται χωρίς άδεια από άλλες ιστοσελίδες
- Δυνατότητα διαπίστευσης δημοσιογράφων

Η νομοθετική πρωτοβουλία αντιμετωπίστηκε καταρχήν θετικά και η εγγραφή νέων επιχειρήσεων – μελών εξακολουθεί μέχρι και σήμερα .

3. Συλλογική διαχείριση

Εφόσον το επιθυμούν, οι δημοσιογράφοι μπορούν να αναθέσουν τη συλλογική διαχείριση των περιουσιακών τους εξουσιών στον ΟΣΔΕΛ, (Οργανισμός Συλλογικής Διαχείρισης Έργων του Λόγου)⁴²⁸. Ο ΟΣΔΕΛ, είναι προς το παρόν ο μοναδικός οργανισμός συλλογικής διαχείρισης που

⁴²⁸Σύμφωνα με το άρθρο 3 του 4481/2017, ως «οργανισμός συλλογικής διαχείρισης» νοείται κάθε οργανισμός που εξουσιοδοτείται από το νόμο ή μέσω μεταβίβασης, άδειας ή οποιασδήποτε άλλης συμβατικής συμφωνίας, για τη διαχείριση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικών δικαιωμάτων εξ ονόματος περισσότερων του ενός

προσφέρεται για τους δημοσιογράφους – πνευματικούς δημιουργούς⁴²⁹, εκπροσωπώντας αυτή τη στιγμή περισσότερους από 6.000 δημιουργούς και εκδότες. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι τα δημοσιογραφικά έργα να είναι έργα λόγου, οπότε κατά βάση θα μιλάμε μόνο για τους αρθρογράφους.

Ειδικότερα, σύμφωνα με την καταστατική του πρόβλεψη, ο ΟΣΔΕΛ, ιδρύθηκε ως μη κερδοσκοπικός αστικός συνεταιρισμός και διοικείται από τα μέλη του⁴³⁰. Λειτουργεί με άδεια του Υπουργείου Πολιτισμού και σκοπό έχει τη συλλογική διαχείριση και προστασία των πνευματικών και συγγενικών δικαιωμάτων των δημιουργών έργων του λόγου και των εκδοτών έργων του λόγου ή εικαστικών και φωτογραφικών έργων και των δικαιοδόχων τους. Μέλη του ΟΣΔΕΛ, μπορεί να είναι:

- ❖ δημοσιογράφοι, (μόνο για έργα λόγου)
- ❖ συγγραφείς λογοτεχνικών, επιστημονικών, εκπαιδευτικών και άλλων έργων
- ❖ μεταφραστές
- ❖ αρθρογράφοι επιστημονικών περιοδικών
- ❖ εκδότες βιβλίων
- ❖ εκδότες εφημερίδων & περιοδικών
- ❖ εκδότες επιστημονικών περιοδικών
- ❖ αυτοεκδότες, (δημιουργοί που εκδίδουν μόνοι τους τα έργα τους)

δικαιούχων, για το συλλογικό όφελος αυτών, ως αποκλειστικό ή κύριο σκοπό του, και ο οποίος πληροί ένα από ή αμφότερα τα ακόλουθα κριτήρια :αα) ανήκει στα μέλη του ή ελέγχεται από αυτά και ββ) έχει οργανωθεί σε μη κερδοσκοπική βάση.

⁴²⁹ Τον Ιούλιο 2021, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΣΗΕΑ συζήτησε σχέδιο καταστατικού λειτουργίας του Οργανισμού Συλλογικής Διαχείρισης και Προστασίας των Πνευματικών Δικαιωμάτων των δημοσιογράφων, «Ξενοφών», με σκοπό τη διεκδίκηση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας με βάση τις ισχύουσες πηγές αλλά και αυτές που προκύπτουν από την ευρωπαϊκή οδηγία 790/2019, η οποία αναμένεται να ενσωματωθεί στην ελληνική νομοθεσία .

⁴³⁰ Ανώτατο όργανο του ΟΣΔΕΛ είναι η Γενική Συνέλευση και διοικείται από 11 μελές ΔΣ, το οποίο εκλέγεται ανά τριετία από τη ΓΣ. Η τελευταία εκλέγει επίσης τριμελές Εποπτικό Συμβούλιο, που εκλέγχει και εποπτεύει το ΔΣ και το σύνολο των δραστηριοτήτων του ΟΣΔΕΛ. Για το ζήτημα της διάρθρωσης και εποπτείας στους ΟΣΔ γενικά , βλ. αναλυτικά Σταματούδη Ειρήνη (επιμέλεια), Συλλογική Διαχείριση Δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας, Συγγραφείς Ε. Βαγενά, Κ. Βόσσο, Γ. Γιαννόπουλος, Ρ. Γιοβανόπουλος, Γ.-Α. Ζάννος, Γ. Καπελλάκου, Σ. Κοκολινάκης, Ζ. Μαυροσκόπη, Λ. Μήτρου, Γ. Μπαμπέτας, Μ.-Δ. Παπαδοπούλου, Α. Παπαπαναγιώτου, Ε. Ρούσσου, Δ. Σαραφιανός, Μ. Σινανίδου, Ε. Σταματούδη, Σ. Σταυρίδου, Α. Σταυροπούλου, Δ. Τζουγανάτος, Δ. Τσικρικάς, Γ. Τσιρούκης, Θ. Χίου, Κ. Χριστοδούλου, Π.Ν. Σάκκουλας 2020, σελ. 145-158, σελ. 175 επ,

Η ανάθεση γίνεται με έγγραφη σύμβαση προσχώρησης, με αντισυμβαλλόμενους το δημοσιογράφο και τον ΟΣΔΕΛ, και έχει ως αντικείμενο όσες περιουσιακές εξουσίες επιθυμεί να υποβάλει σε συλλογική διαχείριση ο δικαιούχος δημοσιογράφος, (άρθρο 12 του ν. 4481/2017)⁴³¹. Σε περίπτωση που ο δημοσιογράφος είναι και συγγραφέας⁴³², αρκεί να συμβληθεί μία φορά, υπό αμφοότερες τις ιδιότητες.

Από άποψη νομικής φύσης, η ανάθεση είναι μη αποκλειστική, υπό την έννοια ότι ο δημοσιογράφος, διατηρεί το δικαίωμα να χορηγεί άδεια εκμετάλλευσης, παράλληλα με τον Οργανισμό.⁴³³ Επίσης, μπορεί οποτεδήποτε να ανακαλέσει την εντολή για συλλογική διαχείριση χορηγηθείσας εξουσίας, ύστερα από έγγραφη προειδοποίηση του Οργανισμού προ τριών (3) μηνών⁴³⁴. Οι εξουσίες που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ανάθεσης από πλευράς δημοσιογράφου μπορεί να είναι ιδίως:

⁴³¹ Άρθρο 12: Ανάθεση διαχείρισης 1. α) Οι δικαιούχοι έχουν το δικαίωμα να αναθέτουν σε οργανισμό συλλογικής διαχείρισης της επιλογής τους να διαχειρίζεται το περιουσιακό δικαίωμα ή τις εξουσίες (δικαιώματα) που απορρέουν από αυτό ή κατηγορίες εξουσιών ή είδη έργων ή αντικείμενα προστασίας της επιλογής τους, για τις επικράτειες της επιλογής τους, ανεξάρτητα από το κράτος - μέλος ιθαγένειας, κατοικίας ή εγκατάστασης είτε του οργανισμού συλλογικής διαχείρισης, είτε του δικαιούχου (σύμβαση ανάθεσης). Η ανάθεση μπορεί να γίνεται με μεταβίβαση του δικαιώματος, ή των σχετικών εξουσιών προς τον σκοπό της διαχείρισης, είτε με παροχή σχετικής πληρεξουσιότητας, είτε με οποιαδήποτε άλλη συμβατική συμφωνία. Η ανάθεση γίνεται κάθε φορά εγγράφως και για ορισμένο χρονικό διάστημα που δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερο από τρία (3) έτη. Σε περίπτωση αμφιβολίας τεκμαίρεται ότι η ανάθεση αφορά σε όλα τα έργα, στα οποία συμπεριλαμβάνονται και τα μελλοντικά έργα, για χρονικό διάστημα που δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερο από τρία (3) έτη. Ο οργανισμός συλλογικής διαχείρισης υποχρεούται να διαχειρίζεται το περιουσιακό δικαίωμα, τις εξουσίες ή κατηγορίες εξουσιών ή είδη έργων ή αντικείμενα προστασίας, εφόσον η διαχείρισή τους εμπίπτει στο πεδίο δραστηριοτήτων του, εκτός εάν έχει αντικειμενικά αιτιολογημένους λόγους να αρνηθεί την ανάληψη της διαχείρισης (όπως τροποποιήθηκε με την παρ. 1 του α. 85 του ν. 4605/2019).

⁴³² ή μεταφραστής, κοκ

⁴³³ Συμβάσεις προσχώρησης είναι οι αστικές συμβάσεις, οι οποίες περιέχουν διατυπωμένους όρους, εκ μέρους του ενός συμβαλλόμενου, με αποτέλεσμα το άλλο μέρος να έχει την επιλογή είτε να προσχωρήσει στη εν λόγω σύμβαση ως έχει προδιαμορφωθεί, χωρίς δηλαδή να προηγηθεί ατομική διαπραγμάτευση είτε να μην συμβληθεί καθόλου. Για τις συμβάσεις ανάθεσης με ΟΣΔ, βλ διεξοδικά, Σταματούδη, οπ, Συμβάσεις Ανάθεσης, σελ.251 επ

⁴³⁴ Σύμφωνα με το αρθρ.12 παρ. 2 ν 4481/2017, «Οι δικαιούχοι έχουν το δικαίωμα να καταγγέλλουν εν όλω ή εν μέρει τη σύμβαση ανάθεσης αναφορικά με το περιουσιακό δικαίωμα ή κατηγορίες εξουσιών, ή είδη έργων, ή αντικείμενα προστασίας της επιλογής τους για τις επικράτειες της επιλογής τους, ή να ανακαλούν οποιοδήποτε από τα δικαιώματα,

α) το δικαίωμα εύλογης αμοιβής για ιδιωτική χρήση του δημοσιογραφικού έργου, (αρθρ.18 ν 2121/1993) .

Η εύλογη αμοιβή για ιδιωτική χρήση, υπολογίζεται σε ποσοστό που καθορίζει ο νόμος επί της αξίας των τεχνικών μέσων και του φωτοτυπικού χαρτιού που χρησιμοποιούνται από ιδιώτες για την αναπαραγωγή των έργων και εισπράττεται από τους εισαγωγείς των τεχνικών μέσων (φωτοτυπικών μηχανημάτων, εκτυπωτών κ.λπ.). Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι το σχετικό δικαίωμα μπορεί να καταβληθεί μόνο μέσω ενός Οργανισμού συλλογικής διαχείρισης, δεδομένου ότι είναι πρακτικώς αδύνατο να εισπραχθεί από τους υπόχρεους από τον κάθε δημοσιογράφο μεμονωμένα.

β) το δικαίωμα εύλογης αμοιβής για μετάδοση στο ραδιόφωνο και στην τηλεόραση.

Η εύλογη αμοιβή για μετάδοση στο ραδιόφωνο και στην τηλεόραση, αφορά το δημοσιογράφο, στο μέτρο που διαβάζονται σε ενημερωτικές εκπομπές, αποσπάσματα από άρθρα του, δημοσιευμένα σε περιοδικά ή εφημερίδες. Κάθε τέτοια χρήση, για να είναι νόμιμη, απαιτεί σχετική άδεια και ανάλογη αμοιβή, του δημοσιογράφου πνευματικού - δημιουργού (ή δικαιούχου εκδότη). Από πλευράς υπόχρεου, σε περίπτωση αμφιβολίας, σε σχέση με το πρόσωπο του δικαιούχου, πρακτικότερη είναι η καταβολή της αμοιβής σε οργανισμό συλλογικής διαχείρισης .

γ) το δικαίωμα εύλογης αμοιβής για ηλεκτρονική πρόσβαση στο έργο μέσω ασύρματου ή ενσύρματου δικτύου (διαδίκτυο, κινητή τηλεφωνία, κοκ).

Όπως είναι γνωστό, η παρουσίαση αποσπασμάτων του δημοσιογραφικού έργου με τον τρόπο αυτό, διαφοροποιείται από τη μετάδοση στην τηλεόραση ή ο το ραδιόφωνο, όπου ο θεατής / ακροατής δεν επιλέγει ο ίδιος το έργο⁴³⁵. Εν προκειμένω, την πρωτοβουλία της διαδικτυακής αναζήτησης έχει

κατηγορίες εξουσιών ή ειδών έργων και αντικειμένων προστασίας από τον οργανισμό συλλογικής διαχείρισης, ύστερα από έγγραφη προειδοποίηση τριών (3) μηνών. Η καταγγελία παράγει αποτελέσματα όταν παρέλθει τρίμηνο από την υποβολή της έγγραφης προειδοποίησης, ενώ οι άδειες που έχουν χορηγηθεί πριν από την καταγγελία συνεχίζουν να ισχύουν έως τη λήξη της διάρκειάς τους. Εάν υπάρχουν ποσά που οφείλονται σε δικαιούχο για πράξεις εκμετάλλευσης που έγιναν πριν από τη λήξη ισχύος της σύμβασης ανάθεσης, ή την υποβολή καταγγελίας, ή την ανάκληση, ή δυνάμει άδειας που χορηγήθηκε πριν από την έναρξη ισχύος της λήξης, ή της καταγγελίας, ή της ανάκλησης, ο δικαιούχος διατηρεί τα δικαιώματά του με βάση τα άρθρα 18, 19, 25, 27, 37 και 42, (§3).

⁴³⁵ Ωστόσο, η ταυτόχρονη μετάδοση από το διαδίκτυο ραδιοφωνικού / τηλεοπτικού προγράμματος, στο οποίο διαβάζονται αποσπάσματα του δημοσιογραφικού έργου, εμπίπτει στην έννοια της ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης

ο χρήστης, επιδιώκοντας πρόσβαση (streaming) ή αποθήκευση του έργου (downloading). Όπως με όλες τις περιουσιακές εξουσίες, ο δημοσιογράφος μπορεί να εξαιρέσει ορισμένο έργο του από τη συλλογική διαχείριση αναφορικά με την ηλεκτρονική πρόσβαση ή να παρακρατήσει για τον εαυτό του την εξουσία αυτή .

δ) το δικαίωμα εύλογης αμοιβής για φωτοτυπική αναπαραγωγή έργων λόγου σε χαρτί.

Για τα δημοσιογραφικά έργα λόγου, το εν λόγω δικαίωμα, αντιστοιχεί στην άδεια που δίνει ο δικαιούχος στα φωτοτυπικά καταστήματα, σχολεία, φροντιστήρια, κλπ να φωτοτυπούν με τεχνικά μέσα (φωτοτυπικά μηχανήματα, σαρωτές, κοκ) απόσπασμα ενός βιβλίου, όχι μεγαλύτερο από το 20%. Όπως και με το δικαίωμα εύλογης αμοιβής για ιδιωτική χρήση, και η εξουσία αυτή ασκείται ευχερέστερα μέσω ενός Οργανισμού συλλογικής διαχείρισης, δεδομένου ότι είναι πρακτικώς αδύνατο ο κάθε μεμονωμένος χρήστης να αναζητήσει τον εκάστοτε δικαιούχο δημοσιογράφο, για να αδειοδοτηθεί, καταβάλλοντας του την αναλογούσα αμοιβή.

ε) το δικαίωμα εύλογης αμοιβής για εκμίσθωση ή δανεισμό από ιδιωτικές βιβλιοθήκες.

Ο δημόσιος δανεισμός⁴³⁶ έργων από τις δημόσιες σχολικές και ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, επιτρέπεται χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή του, βάσει ρητής εξαίρεσης που θεσπίζει το αρθρ.3 α του ν. 4481/2017⁴³⁷. Η διάταξη ωστόσο, περιλαμβάνει πρόβλεψη για εύλογη αμοιβή του δημιουργού για το δημόσιο δανεισμό, (public

⁴³⁶ Ο δημόσιος δανεισμός ενός προστατευόμενου έργου, συγκαταλέγεται στις περιουσιακές εξουσίες του πνευματικού δημιουργού, ο οποίος έχει από την πνευματική του ιδιοκτησία την ευχέρεια να επιτρέψει ή να απαγορεύσει στις βιβλιοθήκες το δημόσιο δανεισμό και να αξιώσει εύλογη αμοιβή για την χρήση αυτή. Η ανάγνωση του έργου εντός της βιβλιοθήκης, δεν εμπίπτει στην έννοια του δημόσιου δανεισμού, βλ. περισσότερα Στρακαντούνα Β., Βιβλιοθήκες και δικαίωμα δημόσιου δανεισμού

⁴³⁷ 3.α) Στο άρθρο 22 του ν. 2121/1993, ο τίτλος του οποίου τροποποιείται σε «Βιβλιοθήκες και αρχεία», προστίθεται δεύτερη παράγραφος, η οποία ισχύει από τις 4.3.1993, ήτοι από την έναρξη ισχύος του ν. 2121/1993, ως εξής:

«2. Επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, ο δημόσιος δανεισμός έργων από τις βιβλιοθήκες των δημοσίων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (σχολικές βιβλιοθήκες) καθώς και από τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες που είναι μέλη του Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.».

lending right)⁴³⁸, με τους ειδικότερους όρους⁴³⁹ να επαφίενται σε προεδρικό διάταγμα, (σύστημα είσπραξης και διανομής). Μέχρι την έκδοση του πδ, οι δημοσιογράφοι δεν νομιμοποιούνται να εισπράττουν αμοιβή για δημόσιο δανεισμό των έργων τους, ωστόσο όταν αυτό καταστεί εφικτό, μπορούν να αναθέσουν την προκείμενη εξουσία στη συλλογική διαχείριση .

Σημειωτέον ότι αλλού στην Ευρώπη, με τα κόστη αυτά επιβαρύνεται συνήθως το κράτος, (Γερμανία, Αυστρία) ή οι ίδιες οι βιβλιοθήκες, όπως συμβαίνει στις Κάτω Χώρες⁴⁴⁰ και η είσπραξη της αμοιβής των δημιουργών, γίνεται μόνο μέσω οργανισμών συλλογικής διαχείρισης.

ζ) το δικαίωμα αναπαραγωγής και ψηφιακής χρήσης αποσπασμάτων βιβλίων, εφημερίδων ή περιοδικών από εκπαιδευτικούς οργανισμούς, εταιρείες αποδελτίωσης και επιχειρήσεις.

Η διάρκεια της σύμβασης ανάθεσης των περιουσιακών εξουσιών στον ΟΣΔΕΛ, ορίζεται τριετής, ωστόσο, προβλέπεται υπέρ του δημοσιογράφου, δικαίωμα μονομερούς καταγγελίας οποτεδήποτε. Ισχυρή σύμβαση με τον ΟΣΔΕΛ, μεταφράζεται σε αξίωση του δημοσιογράφου να συμμετέχει στην ετήσια διανομή των δικαιωμάτων, εισπράττοντας το ποσό που αντιστοιχεί στον αριθμό των λέξεων των συνολικών δημοσιευμάτων του διαστήματος αυτού, μετά από την υποβολή αναλυτικών στοιχείων και εφόσον πληρούνται σωρευτικά τα εξής κριτήρια :

- ❖ πρωτότυπα δημοσιεύματα, (όχι απλές ειδήσεις/ γεγονότα)
- ❖ άρθρα, διηγήματα και ποιήματα τουλάχιστον 150 λέξεων το καθένα
- ❖ αποκλειστικά δημοσιευμένα στον τύπο. Εξαιρείται έτσι (κακώς), από τη συλλογική διαχείριση, η on line αρθρογραφία, (άρθρα σε ηλεκτρονική μορφή στα ψηφιακά μέσα / on line press, blogs, κλπ).

⁴³⁸ Το δικαίωμα δημόσιου δανεισμού αναγνωρίζεται στο δημιουργό όσον αφορά το πρωτότυπο και τα αντίγραφα του έργου του, Καλλινίκου Δ., Πνευματική ιδιοκτησία και Βιβλιοθήκες, Δίκαιο και Οικονομία, Π-Ν. Σάκκουλας, 2007, σελ.74 επ

⁴³⁹ Η περιουσιακή εξουσία του δημόσιου δανεισμού παραμένει στο πρόσωπο του δημιουργού και μετά τη μεταβίβαση του υλικού φορέα, πχ του βιβλίου ή περιοδικού. Επομένως ο αποκτών δεν δικαιούται να διαθέτει το αντίτυπο του έργου προς δημόσιο δανεισμό, Βλ. περισσότερα, Καλλινίκου Δ., οπ

⁴⁴⁰ Στρακαντούνα Β.- Κιττής Γ., ο διττός χαρακτήρας του δικαιώματος δημόσιου δανεισμού, Εισήγηση στο 19^ο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2010

Το κεφαλαιώδες ζήτημα της εύλογης αμοιβής των δημοσιογράφων για την πνευματική τους ιδιοκτησία στο διαδίκτυο, αναμένεται να αντιμετωπιστεί νομικά, από τον εθνικό νόμο που θα ενσωματώσει το άρθρο 18 της Οδηγίας 2019/790 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Απριλίου 2019 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά.

III. Κατηγορίες δημοσιογραφικών έργων

1. έργα λόγου - οπτικοακουστικά έργα – σκίτσα

Όπως αναφέρθηκε, το δημοσιογραφικό έργο, συνηθέστερα θα είναι έργο λόγου ή προφορικό έργο. Όταν το προφορικό έργο πλαισιώνεται με κινούμενη εικόνα, θα πρόκειται για οπτικοακουστικό έργο⁴⁴¹. Χαρακτηριστική τέτοια περίπτωση, αποτελούν τα ντοκυμαντέρ ή οι πολεμικές ανταποκρίσεις⁴⁴².

⁴⁴¹ Μολονότι τα οπτικοακουστικά έργα αναφέρονται ρητά στην ενδεικτική απαρίθμηση του αρθρ.2 παρ 1 ν.2121/1993 δεν ορίζονται από το νόμο. Σύμφωνα με τον επικρατέστερο ορισμό οπτικοακουστικά έργα είναι τα έργα που «απαρτίζονται από μια σειρά κινούμενων εικόνων συνοδευομένων από ήχους ή όχι», Γ.Κουμάντου, Πνευματική Ιδιοκτησία, σελ.131.

Στην έννοια του οπτικοακουστικού έργου, είναι δυνατό να εμπίπτει και το παιχνίδι ηλεκτρονικού υπολογιστή, (βλ. ΠολΠρωτ Αθ 2221/2015, με την οποία κρίθηκε ότι τα παιχνίδια ηλεκτρονικού υπολογιστή δεν αποτελούν απλό λογισμικό αλλά σύνθετα οπτικοακουστικά έργα επί των οποίων βρίσκεται εφαρμογή το άρθρο 34 ν.2121/1993 και επιδίκασε στον ενάγοντα μουσικοσυνθέτη, ως αμοιβή για την μεταβίβαση των περιουσιακών του δικαιωμάτων επί των μουσικών του έργων στην εναγόμενη εταιρία, ποσοστό 1% επί των ακαθαρίστων εσόδων που κέρδισε η τελευταία από την εμπορική εκμετάλλευση του επίδικου videogame, το οποίο επενδύθηκε με τη μουσική του.

⁴⁴² Ο δημοσιογράφος μπορεί να είναι δημιουργός ενός οπτικοακουστικού έργου, όπως συμβαίνει όταν ο πολεμικός ανταποκριτής μεταφέρει το κλίμα της εμπόλεμης ζώνης, καταγράφοντας συγχρόνως εικόνες και μαρτυρίες

Δημοσιογραφικά έργα γραπτού λόγου είναι κατεξοχήν τα άρθρα γνώμης και τα ενημερωτικά ή ψυχαγωγικά άρθρα, είτε δημοσιεύονται στον ημερήσιο τύπο είτε αναρτώνται σε ψηφιακή μορφή στη διαδικτυακή έκδοση της εφημερίδας, ενώ ως δημοσιογραφικό έργο του προφορικού λόγου θα μπορούσε να αναφερθεί το ραδιοφωνικό και το τηλεοπτικό ρεπορτάζ⁴⁴³.

Τέλος, δεν είναι σπάνιο, ο γραπτός λόγος και η ζωγραφική να απαντούν στο αυτό δημοσιογραφικό έργο, όπως λ.χ. σε μια γελοιογραφία, στην οποία το σκίτσο συνοδεύεται από το σατιρικό σχόλιο του σκιτσογράφου.

2. η συνέντευξη

Ιδιάζουσα κατηγορία δημοσιογραφικού έργου από την άποψη ότι είναι δυνατό να γεννηθεί ζήτημα ως προς το πρόσωπο του δημιουργού της, συνιστά η συνέντευξη, τηλεοπτική ή ραδιοφωνική.

Με τον όρο *συνέντευξη* εννοούμε εκείνη την προφορική διεργασία, η οποία απαιτεί τη συμμετοχή τουλάχιστον δύο προσώπων, ένα εκ των οποίων, με την ιδιότητα του δημοσιογράφου, θέτει ερωτήσεις στο συνομιλητή του, προκειμένου να μάθει την άποψή του για διάφορα θέματα ή να εκμαιεύσει πληροφορίες για τη ζωή του, με σκοπό στη συνέχεια να γνωστοποιήσει τις απαντήσεις σε ευρύτερο κοινό⁴⁴⁴.

Από τον παραπάνω ορισμό προκύπτει ότι για να μιλήσουμε για συνέντευξη θα πρέπει ο ερωτών να έχει τη δημοσιογραφική ιδιότητα, ενώ οι ερωτώμενοι μπορεί να είναι δημόσια πρόσωπα, (πολιτικοί, καλλιτέχνες, αθλητές) ή πρόσωπα της επικαιρότητας. Όπως όλα τα δημοσιογραφικά πνευματικά δημιουργήματα, οι ερωταποκρίσεις στα πλαίσια μιας συνέντευξης, ανάγονται σε

⁴⁴³ Τ-Ε Συνοδινού, ΜΜΕ και Πολιτισμός, Τα πνευματικά δικαιώματα των δημοσιογράφων: από την παραγωγή ενημέρωσης στη δημιουργία πολιτισμού, ΔΙ ΜΜΕ 2007, Σ.489-491.

⁴⁴⁴ Για τον ορισμό της συνέντευξης βλ. επίσης Πιερρίνα Κοριατοπούλου, «Δημοσιογράφοι και Εκδότες ΜΜΕ, Ζητήματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας», Σάκκουλας 2009, σελ.41, επ., όπου αναφέρεται ότι «ως συνέντευξη εννοούμε τη συνομιλία μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων (ερωτούντος και ερωτούμενου), η οποία αποσκοπεί στην κοινοποίηση πληροφοριών ή/και την αποκάλυψη στοιχείων της προσωπικότητας του ερωτούμενου». Επίσης Γ.Μπαμπινιώτη, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα 1998, σελ.1721, ο οποίος ορίζει τη συνέντευξη ως «*συνομιλία κατά την οποία ένα πρόσωπο απαντά στις ερωτήσεις ενός ή περισσοτέρων δημοσιογράφων*».

δημοσιογραφικά έργα, προστατευόμενα με τις διατάξεις της πνευματικής ιδιοκτησίας, εφόσον εμφανίζουν πρωτοτυπία, δηλαδή παρουσιάζουν στοιχεία μοναδικότητας που μαρτυρούν το προσωπικό ύφος του δημοσιογράφου.

Στην περίπτωση της συνέντευξης προστατευτέα είναι η συνομιλία καθαυτή, ανεξαρτήτως του αν έχει καταγραφεί σε υλικό φορέα. Μοναδική προϋπόθεση αποτελεί να πληροί η συνέντευξη το κριτήριο της πρωτοτυπίας, κατ' άρθρ. 2 παρ.1 του ν.2121/1993, δηλαδή να περιέχει στοιχεία ατομικής δημιουργικότητας, ικανά να προσδώσουν ιδιαίτερο ύφος και χαρακτήρα στο έργο, καθιστώντας αναγνωρίσιμο το δημοσιογράφο – πνευματικό δημιουργό. Σε σχέση με την προϋπόθεση της πρωτοτυπίας, έχει κριθεί ότι δεν χρειάζεται ολόκληρη η συνέντευξη να είναι πρωτότυπη. Η συνέντευξη που παραχωρείται σε δημοσιογράφο αποτελεί πρωτότυπη πνευματική εργασία και προστατεύεται, αν εκφράζει την προσωπικότητα αυτού που τη δίνει και απορρέει απ' αυτή⁴⁴⁵. Υπό την έννοια αυτή, στο προστατευτικό πεδίο εμπίπτει και το καθημερινό ρεπορτάζ, όσο κοινότυπο ερωτηματολόγιο και αν περιλαμβάνει, αρκεί ο ρεπόρτερ να έχει επεξεργαστεί και μορφοποιήσει στοιχειωδώς το προφορικό υλικό, ώστε να προκύψει ένα καινούριο⁴⁴⁶ πνευματικό έργο.

Αντίθετα, εκτός προστασίας μένουν οι απλές ειδήσεις, χωρίς σχολιασμό. Η είδηση ως ιστορικό γεγονός μπορεί ωστόσο να είναι αγαθό με μεγάλο περιουσιακό εκτόπισμα, ιδίως στην περίπτωση που εξασφαλίζεται η αποκλειστικότητα της μετάδοσης της. Τα ποικίλα ζητήματα που αναφύονται σχετικά με τα οικονομικά συμφέροντα, την τηλεθέαση, τις τυχόν έκνομες πρακτικές ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών, επιχειρήσεων τύπου κλπ κατά τη διαδικασία συλλογή και μετάδοσης των ειδήσεων, γίνεται δεκτό από θεωρία και νομολογία ότι αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά με τις διατάξεις περί αθέμιτου ανταγωνισμού⁴⁴⁷.

⁴⁴⁵ ΜΠρΑθ 7448/1985, ΕΕμπΔ 1985, σελ.361, στο σκεπτικό της οποίας διαλαμβάνεται επί λέξει «*Εξ ετέρου ουδαμώς απαιτείται υπό του νόμου όπως ολόκληρον το έργον είναι πρωτότυπον, δηλονότι δύναται τούτο να περιλαμβάνη και στοιχεία τα οποία δεν είναι αποτέλεσμα πρωτοτύπου πνευματικής δημιουργίας*».

⁴⁴⁶ Καινούριο δεν σημαίνει απαραίτητως και νέο. Ορθά γίνεται δεκτό ότι «*δεν ενδιαφέρει εάν το έργο είναι νέο, εάν προβάλλει νεοεμφανιζόμενες ιδέες, εάν ξεφεύγει από τις στάθμες της ήδη γνωστής τέχνης, αρκεί ο τρόπος και η μορφή που αυτό παρουσιάζεται να διαφέρει από άλλες και να αποτυπώνει την προσωπικότητα του δημιουργού του*», βλ. αναλυτικά Κορριατοπούλου Π, οπ, σελ. 44

⁴⁴⁷ Κορριατοπούλου Π, οπ, σελ.45, ΜΠρΘεσ 1571/1989, ΕΕμπΔ 1991, σελ.157

Ως προς τη νομική της φύση, έχει υποστηριχθεί ότι η συνέντευξη είναι άτυπη, προφορική συνήθως σύμβαση, αυστηρώς προσωποπαγής (*intuitu personae*)⁴⁴⁸, υπό την έννοια ότι ο δημοσιογράφος έχει προεπιλέξει το συγκεκριμένο ερωτώμενο πρόσωπο, οι απόψεις του οποίου θεωρεί ότι παρουσιάζουν ενδιαφέρον, ενώ από την άλλη και ο ίδιος ο ερωτώμενος κατά κανόνα θα δέχεται να δώσει συνέντευξη σε δημοσιογράφο της προτίμησης του. Το περιεχόμενο της συνέντευξης καθορίζεται ελεύθερα από τα μέρη. Σε επίπεδο βασικών συμβατικών υποχρεώσεων, ο μεν δημοσιογράφος υποχρεούται να διαμορφώνει το ερωτηματολόγιο, ο δε ερωτώμενος, υποχρεούται να απαντά στις υποβαλλόμενες ερωτήσεις.

Στα πλαίσια της συμβατικής ελευθερίας, τα μέρη ενδέχεται επίσης να συμφωνούν ή όχι οικονομικό αντάλλαγμα, να επιλέγουν για τη συμφωνία τους τον έγγραφο τύπο, να προβλέπουν ρήτρα αποκλειστικότητας ή εμπιστευτικότητας, ενώ δεν είναι σπάνιο να συνδιαμορφώνουν το περιεχόμενο της συνέντευξης, αποκλείοντας εκ των προτέρων λ.χ. ένα θέμα υγείας από τη συζήτηση τους. Το συνήθως συμβαίνουν βέβαια είναι οι ερωτήσεις και η θεματολογία να επαφίενται στη δεινότητα του δημοσιογράφου, ωστόσο δεν αποκλείεται να λαμβάνονται υπόψη και άλλοι παράγοντες όπως η ώρα μετάδοσης της εκπομπής, ο μέσος όρος ηλικίας και τα πιθανά ενδιαφέροντα του τηλεοπτικού κοινού ή των αναγνωστών του εντύπου, κλπ.

Στην ερώτηση ποιος είναι ο δημιουργός της συνέντευξης και άρα ο δικαιούχος των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επ' αυτής, η απάντηση δεν είναι πάντοτε αυτονόητη. Η νομολογία δέχτηκε ότι δημιουργός της συνέντευξης θεωρείται ο ερωτών δημοσιογράφος, όταν η πρωτοτυπία του έργου οφείλεται στη δική του προσωπική συμβολή και διαπνέεται από την ιδιαιτερότητα της σκέψης και της γραφής του⁴⁴⁹. Στην πραγματικότητα, κάθε περίπτωση θα αντιμετωπίζεται διαφορετικά, ανάλογα με το είδος, το περιεχόμενο, τη μορφή και τον τρόπο που δημιουργείται κάθε φορά αυτό το ιδιότυπο δημοσιογραφικό έργο.

Σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή⁴⁵⁰, πνευματικός δημιουργός του έργου της συνέντευξης και συνεπώς αρχικός δικαιούχος της πνευματικής ιδιοκτησίας επ' αυτής, θα είναι κατά

⁴⁴⁸ Κορριατοπούλου Π, οπ, σελ 42

⁴⁴⁹ ΕφΑθ 3214/2007, Δι ΜΕΕ 2007, σελ. 539 με παρατηρήσεις Χ. Τσίγκου.

⁴⁵⁰ Σύμφωνα με τα αρθρ. 1 και 6 του ν.2121/1993, ο αρχικός δικαιούχος της πνευματικής δημιουργίας είναι πάντοτε φυσικό πρόσωπο (αρχή της αλήθειας). Τα νομικά πρόσωπα είναι δυνατόν να αποκτήσουν μόνο περιουσιακά δικαιώματα

κανόνα ο δημοσιογράφος⁴⁵¹. Στην περίπτωση αυτή, ο δημοσιογράφος είναι ο μοναδικός δικαιούχος των ηθικών εξουσιών και της περιουσιακής εκμετάλλευσης της συνέντευξης, την οποία αποφασίζει κατά την ελεύθερη βούληση του. Πράγματι, ο δημοσιογράφος είναι εκείνος που επιλέγει το ερωτώμενο πρόσωπο και συντάσσει το ερωτηματολόγιο. Όχι σπάνια, προλογίζει προφορικά τον καλεσμένο του ή εάν η συνέντευξη μεταφέρεται σε γραπτό κείμενο, γράφει την απαραίτητη εισαγωγή. Στην προφορική συνέντευξη, ο δημοσιογράφος χρησιμοποιεί το προσωπικό του ύφος (χαρακτηριστικές εκφράσεις, ρητορικές ικανότητες, κοκ), ενώ στο άρθρο ή το βιβλίο του, απομαγνητοφωνεί και επεξεργάζεται το προφορικό υλικό, με την ιδιαίτερη πένα του. Και στις δύο περιπτώσεις ερευνά, σχολιάζει, εκμαιεύει απαντήσεις και συναισθήματα από τον ερωτώμενο, με αποτέλεσμα να δημιουργεί ένα πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα. Σήμερα, συσκευές όπως τα σύγχρονα «έξυπνα» ηλέφωνα, επιτρέπουν στο δημοσιογράφο να μετουσιώσει μια προφορική συνέντευξη σε ολοκληρωμένο οπτικοακουστικό έργο⁴⁵², πλαισιώνοντας τη με μουσική υπόκρουση, φωτογραφίες, γραφικά, κλπ, δίνοντας μια νέα διάσταση στην έννοια του σκηνοθέτη⁴⁵³.

επί του έργου και μάλιστα κατά τρόπο παράγωγο, δηλαδή μόνο εφόσον το επιτρέπει, συνάπτοντας σχετική σύμβαση, ο δημιουργός φυσικό -πρόσωπο.

⁴⁵¹ Την άποψη αυτή υιοθέτησε και η νομολογία με την με αρ. 3214/2007 απόφαση του Εφετείου Αθηνών (Δι ΜΜΕ 4/2007) με παρατηρήσεις Χ. Τσίγκου, η οποία έκρινε ότι η συνέντευξη είναι πρωτότυπη πνευματική δημιουργία εφόσον διαπνέεται από το λογοτεχνικό ύφος του δημοσιογράφου, η γραφή του οποίου εμφανίζει έντονη αναγνωρισιμότητα.

⁴⁵² Στο οπτικοακουστικό έργο, το οποίο αποτελείται από μια σειρά κινούμενων εικόνων, με ή χωρίς ηχητική επένδυση, ο σκηνοθέτης έχει το γενικό συντονισμό μιας πλειάδας ατομικών συμβολών (ερμηνείες ηθοποιών, σενάριο, κοστούμια, κλπ). Με άλλα λόγια, το οπτικοακουστικό έργο είναι το τελικό αποτέλεσμα επιμέρους συμβολών πλήθους προσώπων (σεναριογράφου, μουσικοσυνθέτη, ενδυματολόγου, φωτογράφου, φωτιστή, οπερατέρ, μακιγιέρ, κτλ) οι οποίες συντονίζονται και εναρμονίζονται υπό τη γενική καθοδήγηση και την οπτική γωνία του *σκηνοθέτη*. Το τελευταίο αυτό πρόσωπο, θεωρείται κατά νόμιμο μαχητό τεκμήριο ο *δημιουργός* και κατά συνέπεια ο αρχικός δικαιούχος του οπτικοακουστικού έργου.

⁴⁵³ Σύμφωνα με το αρθρ. 9 ν2121/1993, δημιουργός του οπτικοακουστικού έργου τεκμαίρεται ο σκηνοθέτης. Ωστόσο το τεκμήριο είναι μαχητό, υπό την έννοια ότι η συμβολή ενός άλλου προσώπου (σεναριογράφου, μοντέρ, σκηνογράφου, διευθυντή φωτογραφίας, μουσικοσυνθέτη, δημοσιογράφου, ερωτώμενου, κλπ) μπορεί να αποδειχθεί τόσο σημαντική ώστε να το πρόσωπο αυτό να θεωρηθεί συνδημιουργός του οπτικοακουστικού έργου, το οποίο θα αντιμετωπιστεί από το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας ως έργο συνεργασίας. Για το ζήτημα αυτό, βλ διεξοδικά, Γ.Κουμάντος (2002), σελ. 181, Δ. Καλλινίκου (2005), σελ.34-35.

Παρ' όλα αυτά, δεν είναι απίθανο, ο ερωτώμενος να διαδραματίσει εξίσου σημαντικό ρόλο στο πνευματικό έργο της συνέντευξης. Αυτό μπορεί να συμβεί εάν οι γνώσεις, οι ιδέες, οι αναλύσεις, ο τρόπος που απαντά στις ερωτήσεις κλπ, προσδώσουν μια εντελώς διαφορετική διάσταση σε ένα σχετικά κοινότυπο ερωτηματολόγιο. Στην εξαιρετική αυτή περίπτωση, η συμβολή του συνεντευξιαζόμενου προσώπου πρέπει να είναι τέτοιας έκτασης, ώστε να δικαιολογεί ⁴⁵⁴ ότι πνευματικός δημιουργός της συνέντευξης είναι ο ερωτώμενος. Άμεση συνέπεια της παραδοχής αυτής, σύμφωνα με τη θεωρία είναι η εξάρτηση της δυνατότητας της περιουσιακής εκμετάλλευσης της συνέντευξης από την προηγούμενη άδεια του ερωτώμενου⁴⁵⁵. Η άποψη αυτή ενισχύεται όταν ο συνεντευξιαζόμενος διαθέτει ιδιαίτερα χαρίσματα ή εξειδικευμένες γνώσεις (επιστημονικές, τεχνικές, κλπ), σχετικά με το θέμα που αποτελεί αντικείμενο της συνέντευξης ή όταν τα λεγόμενα του υφίστανται τη λιγότερη δυνατή επεξεργασία από πλευράς δημοσιογράφου (λ.χ. ζωντανή μετάδοση της συνέντευξης).

Τέλος, η συνέντευξη θεωρείται έργο συνεργασίας⁴⁵⁶, όταν ο ερωτώμενος δέχεται να μιλήσει σε συγκεκριμένο δημοσιογράφο για προκαθορισμένο θέμα, επιφυλάσσοντας εξ αρχής στον εαυτό του το δικαίωμα να συνδιαμορφώνει το περιεχόμενο της συνέντευξης ή και να εγκρίνει το τελικό αποτέλεσμα. Στην περίπτωση αυτή, η προσωπικότητα του δημοσιογράφου γίνεται δεκτό ότι αλληλεπιδρά με την προσωπικότητα του ερωτώμενου, ώστε η συνομιλία τους εμπίπτει στην έννοια του έργου συνεργασίας. Ο χαρακτηρισμός της συνέντευξης ως έργου συνεργασίας, νομικά σημαίνει ότι αμφότερα τα εμπλεκόμενα πρόσωπα (δημοσιογράφος και ερωτώμενο πρόσωπο) αναγνωρίζονται από το δίκαιο ως συνδημιουργοί του δημοσιογραφικού έργου, επομένως και συνδικαιούχοι του

⁴⁵⁴ Έτσι η ΜΠρΑΘ 7448/1985 (ΕΕμπΔ 1985,σελ.361), η οποία αναγνώρισε ως πνευματικό δημιουργό της συνέντευξης τον ερωτώμενο, επειδή η πρωτοτυπία της συνέντευξης βασίστηκε σε σχόλια και αναλύσεις για τα εκτιθέμενα γεγονότα.

⁴⁵⁵ Βλ. διεξοδικά Π. Κορριατοπούλου, *οπ.*, σελ.58, όπου υποστηρίζει ότι εάν η συνέντευξη αποδειχθεί πνευματικό δημιούργημα του ερωτώμενου, απαιτείται έγγραφη άδεια του για οποιαδήποτε εκμετάλλευση της.

⁴⁵⁶ Η έννοια του έργου συνεργασίας δίνεται στο αρθρ. 7 παρ.1 εδ.α ν.2121/1993, όπου προβλέπεται ότι «*έργα συνεργασίας θεωρούνται όσα έχουν δημιουργηθεί με την άμεση σύμπραξη δύο ή περισσότερων δημιουργών*».

ηθικού και περιουσιακού δικαιώματος⁴⁵⁷ επ' αυτού και μάλιστα κατά ίσα μέρη⁴⁵⁸, δοθέντος ότι βασικό γνώρισμα του έργου συνεργασίας, θεωρείται το μη διακριτό των επιμέρους συμβολών των συνδημιουργών⁴⁵⁹. Συνακόλουθα, ελλείψει ειδικότερης συμφωνίας, η εκμετάλλευση του κοινού δημιουργήματος, θα απαιτεί ομοφωνία των περισσότερων πνευματικών δημιουργών⁴⁶⁰.

α. ο σεβασμός της προσωπικότητας του ερωτώμενου προσώπου

Προκειμένου να επιτελεί το εντεταλμένο λειτουργήμα του και να εκπληρώνει την κοινωνική αποστολή του, ο δημοσιογράφος πρέπει να σέβεται απεριόριστα την προσωπικότητα του προσώπου, με το οποίο συνομιλεί στα πλαίσια μιας συνέντευξης. Προς την κατεύθυνση αυτή εξάλλου συνηγορεί η ρητή δεοντολογική επιταγή του αρθρ. 2 παρ. β' του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, το οποίο προβλέπει ότι ο δημοσιογράφος είναι αναγκαίο *«να σέβεται την προσωπικότητα, την αξιοπρέπεια και το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής του ανθρώπου και του πολίτη»*⁴⁶¹.

⁴⁵⁷ Ως προς μεν το περιουσιακό δικαίωμα, ορθά γίνεται δεκτό ότι αν δεν προβλέπεται κάτι άλλο από τη σύμβαση, ιδρύεται «κοινωνία δικαιώματος» μεταξύ των περισσότερων συνδημιουργών, για το λόγο δε αυτό, βρίσκουν ανάλογη εφαρμογή οι αντίστοιχες διατάξεις του ΑΚ.. Αντίθετα, οι ηθικές εξουσίες ασκούνται αυτόνομα από καθέναν από τους συνδημιουργούς, εφόσον θεωρούν ότι πλήττεται ο προσωπικός δεσμός τους με το έργο. Βλ. διεξοδικά Π.Κορριατοπούλου, οπ, σελ. 48 επ.

⁴⁵⁸ Σύμφωνα με το αρθρ.7 παρ. 1 εδ .β και γ *«οι δημιουργοί ενός έργου που είναι προϊόν συνεργασίας είναι οι αρχικοί συνδικαιούχοι του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί του έργου. Εάν δεν συμφωνήθηκε αλλιώς το δικαίωμα ανήκει κατά ίσα μέρη στους συνδημιουργούς»*. Εξαιρέση εισάγεται εκ του νόμου μόνο στην περίπτωση της σύμβασης έντυπης έκδοσης, όπου οι περισσότεροι συνδημιουργοί είναι συνδικαιούχοι στην ποσοστιαία συμβολή ανάλογα με την έκταση της συμβολής του καθενός (αρθρ.33 παρ.3 ν2121/1993).

⁴⁵⁹ Η θέση αυτή υιοθετήθηκε από μερίδα της θεωρίας, βλ. ενδεικτικά Γ Κουμάντος (2002) σελ. 171, Μ-Θ. Μαρίνος (2004), σελ.123 επ. Ωστόσο, υποστηρίζεται με επιχειρήματα και η αντίθετη άποψη, σύμφωνα με την οποία είναι δυνατό σε ένα έργο συνεργασίας να είναι διακριτή η ατομική συμβολή κάθε δημιουργού, όπως συμβαίνει επί παραδείγματι με τη μουσική και τους στίχους ενός τραγουδιού, (βλ. διεξοδικά Δ. Καλλινίκου (2005), σελ. 87 επ.

⁴⁶⁰ Π. Κορριατοπούλου, οπ, σελ. 58 επ.

⁴⁶¹ Εξάλλου η προστασία της προσωπικότητας διαθέτει συνταγματική θεμελίωση, καθώς το αρθρ.2 παρ 1 του Συντάγματος προβλέπει ότι *«ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας»*.

Προσωπικότητα⁴⁶² είναι τα ατομικά, ψυχικά και πνευματικά γνωρίσματα και συμπεριφορές που χαρακτηρίζουν μοναδικά έναν άνθρωπο. Η προσωπικότητα είναι τόσο στενά συνυφασμένη με την ανθρώπινη υπόσταση, αξία και αξιοπρέπεια, ώστε το δικαίωμα στην προσωπικότητα περιλαμβάνει

⁴⁶² Η προσωπικότητα θεωρείται αόριστη νομική έννοια, δεδομένου ότι σε ολόκληρο το δικαϊκό οικοδόμημα απουσιάζει νομοθετικός ορισμός της. Πρόκειται για ηθελημένη παράλειψη του νομοθέτη, προκειμένου οι προστατευτικές διατάξεις που την αφορούν να μπορούν να καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα και να εφαρμόζονται σε απεριόριστο αριθμό μελλοντικών περιπτώσεων. Από τη θεωρία έχουν διατυπωθεί διάφοροι ορισμοί της προσωπικότητας. Αντί πολλών βλ. Απ .Σ. Γεωργιάδης, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 3^η έκδοση (2002), σελ.146 επ, ο οποίος σημειώνει ότι «*προσωπικότητα είναι όλες εκείνες οι αστάθμητες αξίες, οι οποίες απαρτίζουν την ουσία του ανθρώπου*», Α. Μάνεσης, Ατομικές ελευθερίες, 1982, σελ.116, που ορίζει την προσωπικότητα ως σύνολο ιδιοτήτων, ικανοτήτων και καταστάσεων που προκύπτουν από την υπόσταση του ανθρώπου ως έλλογου και συνειδητού όντος και εξατομικεύουν ένα συγκεκριμένο πρόσωπο. Για το ζήτημα της προσωπικότητας σε συνάρτηση με το δημοσιογραφική έρευνα, βλ. επίσης Κ. Βούλγαρη, Το δικαίωμα της δημοσιογραφικής έρευνας : Σκιαγράφηση του περιεχομένου και οριοθέτηση του σε σχέση με το δικαίωμα προσωπικότητας, Δι ΜΜΕ2007, σελ. 359.

ουσιαστικά όλα τα σχετιζόμενα με τις παραπάνω έννοιες έννομα αγαθά (ζωή, ψυχική⁴⁶³ και σωματική υγεία⁴⁶⁴, τιμή, υπόληψη⁴⁶⁵, φήμη, εικόνα⁴⁶⁶, ιδιωτικό απόρρητο⁴⁶⁷, φωνή⁴⁶⁸, κλπ).

Υπό την παραπάνω έννοια, αδημοσίευτες πληροφορίες που άπτονται της επαγγελματικής ή ιδιωτικής ζωής⁴⁶⁹ του ερωτώμενου, τυχόν φωτογραφίες από οικογενειακές στιγμές που ενδέχεται να

⁴⁶³ Ως «ψυχική υπόσταση» του προσώπου νοείται ο ψυχικός και συναισθηματικός του κόσμος, ο οποίος υπολαμβάνει διάφορες μορφές και συντελεί στην ομαλή ψυχοσωματική ανάπτυξη του προσώπου, λ.χ. διατήρηση ψυχικής ηρεμίας, η ομαλή συναισθηματική σχέση με άλλα πρόσωπα, κλπ, Απ. Γεωργιάδης, οπ, σελ.149

⁴⁶⁴ Η ζωή, η σωματική ακεραιότητα και η υγεία αποτελούν τις βασικότερες εκφάνσεις της προσωπικότητας, δεδομένου ότι το ανθρώπινο σώμα αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της προσωπικότητας του ανθρώπου. Τα αγαθά αυτά, εκτός από τη γενική διάταξη της 57 ΑΚ, προστατεύονται τόσο από ειδικότερες διατάξεις του ΑΚ (λ.χ. το αρθρ.588) όσο και από το ποινικό δίκαιο (εγκλήματα κατά της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας, 299, 308 ΠΚ), βλ. περισσότερα Απ. Γεωργιάδης, οπ, σελ.148

⁴⁶⁵ Η ηθική υπόσταση του προσώπου περιλαμβάνει κυρίως την τιμή, την υπόληψη, την αξιοπρέπεια και την αξιοπιστία, υπό την έννοια της συναλλακτικής εντιμότητας, της κοινωνικής και επαγγελματικής καταξίωσης, την οποία απολαμβάνει το άτομο στις κοινωνικές και διαπροσωπικές του σχέσεις.

⁴⁶⁶ Η εικόνα του προσώπου προστατεύεται ως αυτοτελές αγαθό από κάθε απεικόνιση της και έκθεση της σε κοινή θέα ή δημοσίευση για οποιοδήποτε σκοπό, χωρίς τη συναίνεση του εικονιζόμενου, εκτός και αν πρόκειται για πρόσωπα της επικαιρότητας ή της σύγχρονης ιστορίας, Ι. Καρακώστας, οπ, σελ.81 επ.,

⁴⁶⁷ Το ιδιωτικό απόρρητο σχετίζεται με τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Ως τέτοια νοούνται οι πληροφορίες που αφορούν διάφορες πτυχές της υπόστασης του προσώπου, όπως τη φυσική, βιολογική, ψυχική, οικονομική, πολιτιστική, πολιτική, κλπ. Οι προσωπικές αυτές πληροφορίες προστατεύονται ως έκφανση της προσωπικότητας υπό την έννοια ότι το πρόσωπο έχει το απόλυτο δικαίωμα να τις διαχειρίζεται και να τις κοινοποιεί μόνο σε αυτούς που το ίδιο επιθυμεί. Πρόκειται για το δικαίωμα του προσώπου την πληροφοριακή αυτοδιάθεση, ως ειδικότερη έκφανση του δικαιώματος στην προσωπικότητα, βλ. διεξοδικά Ι. Καρακώστας, οπ, σελ. 161 επ,

⁴⁶⁸ Η φωνή του προσώπου προστατεύεται από κάθε μαγνητοφώνηση και αναπαραγωγή της με οποιοδήποτε τεχνικό μέσο, χωρίς τη συναίνεση του ομιλούντος, είτε ως έκφανση της προσωπικότητας είτε στο πλαίσιο της προστασίας του απορρήτου, Απ.Γεωργιάδης, οπ, σελ. 150.

⁴⁶⁹ Την ιδιωτική ζωή απαρτίζουν πληροφορίες που ανάγονται στη λεγόμενη σφαίρα του απορρήτου. Ως σφαίρα του απορρήτου νοούνται όλα τα γεγονότα της ζωής του προσώπου, τα οποία δεν είναι γνωστά και το ίδιο επιθυμεί να παραμείνουν κρυφά. Πρόκειται για τον ιδιωτικό χώρο, τα όρια του οποίου αυτοπροσδιορίζει κάθε άνθρωπος, προκειμένου να ασκεί εντός αυτού τις προσωπικές του δραστηριότητες, απερίσπαστος από κάθε είδους παρεμβάσεις και παρενοχλήσεις τρίτων, Καρακώστας Ι., Προσωπικότητα και Τύπος, εκδ. 2000, 77 επ.

πλαισιώνουν το ρεπορτάζ, κλπ, συναρτώνται με το στενό πυρήνα της προσωπικότητας του και η χρήση τους εξαρτάται οπωσδήποτε από τη συναίνεση του⁴⁷⁰. Κατά κανόνα, η συναίνεση αυτή θα υπάρχει, εφόσον ο συνεντευξιαζόμενος προσέρχεται υποδέχεται το δημοσιογράφο στο δικό του χώρο ή συμφωνεί να φωτογραφηθεί για τις ανάγκες της συνέντευξης ή δείχνει στο δημοσιογράφο φωτογραφίες από το προσωπικό του αρχείο.

Παρ'ότι, ουδείς υποχρεούται να απαντήσει σε ερωτήσεις όταν δεν το επιθυμεί, δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις που στο «κυνήγι της είδησης», παράνομα και αντιδεοντολογικά, δημοσιογράφοι αιφνιδιάζουν τον ερωτώμενο, ζητώντας του λχ να απαντήσει τηλεφωνικά⁴⁷¹ σχετικά με κάποιο ζήτημα, προκειμένου να δημιουργηθεί τεχνητά μια αντιπαράθεση. Επίσης, έχει συμβεί ο δημοσιογράφος να δημοσιεύει ευαίσθητο προσωπικό δεδομένο, χωρίς συναίνεση ή να παρουσιάζει αποσπασματικά ή αλλοιωμένη την άποψη του συνομιλητή του ή χρησιμοποιήσει τη συνέντευξη για άλλους σκοπούς⁴⁷². Σε κάθε τέτοια περίπτωση, ο δημοσιογράφος θα προσβάλει το αγαθό της προσωπικότητας του ερωτώμενου .

⁴⁷⁰ Ως συναίνεση ορίζεται η συγκατάθεση για την επιχείρηση μιας δικαιοπραξίας η οποία παρέχεται είτε πριν είτε κατά την επιχείρηση της δικαιοπραξίας (ΑΚ 236,237). Από άποψη νομικής φύσης, πρόκειται για άτυπη, μονομερή δικαιοπραξία, συμπληρωματική αυτής για την οποία δίδεται και παρέχεται με δήλωση απευθυντέα προς το άλλο μέρος της δικαιοπραξίας. Εφόσον δεν απαιτείται τύπος, η συναίνεση μπορεί να δοθεί και σιωπηρά, βλ. αναλυτικά Απ. Γεωργιάδης, οπ, σελ. 626 επ.

⁴⁷¹ Συναφώς έχει κριθεί ότι η μαγνητοφώνηση ιδιωτικής συνομιλίας, η οποία έγινε από τον ένα συνομιλητή χωρίς τη συναίνεση του άλλου, αποτελεί παράνομο αποδεικτικό μέσο, διότι διαφορετικά θα δημιουργούνταν σε κάθε άνθρωπο «το καταθλιπτικό συναίσθημα ότι κάθε αστόχαστη ή έστω υπερβολική έκφραση του, στο πλαίσιο μιας ιδιωτικής συζήτησης, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στη συνέχεια υπό άλλες περιστάσεις ως αποδεικτικό μέσο εναντίον του», Ολ ΑΠ 1/2001, Χρ ΙΔ 1, 248.

⁴⁷² Έχει κριθεί ότι ο δημοσιογράφος οφείλει να χρησιμοποιεί το υλικό της συνέντευξης μόνο για το συμφωνημένο σκοπό και όχι για άλλες σχετικές ή παράλληλες χρήσεις ή για διαφήμιση. Το ίδιο ισχύει και για τις φωτογραφίες. Έτσι, ΠΠρΑΘ 2364/2002 ΔΕΕ 2002, σελ.595, η οποία οριοθέτησε την ελευθερία του τύπου σε σχέση με το δικαίωμα του προσώπου στην εικόνα του, ακόμη και όταν η δημοσιευθείσα φωτογραφία αφορά πρόσωπο της επικαιρότητας. Πιο συγκεκριμένα, έκρινε το Δικαστήριο ότι «οι εναγόμενοι δεν είχαν νόμιμο δικαίωμα δημοσίευσεως των επίδικων φωτογραφιών χωρίς τη συναίνεση της ενάγουσας ως προς το που, πότε, για ποιο λόγο, με ποιον τρόπο και έναντι ποιας αμοιβής επιθυμεί να εμφανίζεται η φωτογραφική της απεικόνιση, προκειμένου να καταστήσουν σαφέστερο το περιεχόμενο της συνέντευξης, που αφορούσε τη διερεύνηση της εικόνας της ενάγουσας ως "ερωτικού συμβόλου». Διέλαβε συγκεκριμένα ότι «η εικόνα παριστάνει την εξωτερική μορφή του ανθρώπου. Όπως αυτή συνοδεύει πάντοτε τον άνθρωπο και εμφανίζεται δημοσία μόνο

Σε επίπεδο αστικής προστασίας του ερωτώμενου, ενδεχόμενη προσβολή της προσωπικότητας του από τον τρόπο διεξαγωγής ή το περιεχόμενο της συνέντευξης, εγείρει εναντίον του δημοσιογράφου, όλες τις αξιώσεις που απορρέουν από τη γενική διάταξη της ΑΚ 57. Έτσι, ο θιγόμενος δικαιούται να απαιτήσει άρση της προσβολής και επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση (λ.χ. ανασκευή δημοσιεύματος της εφημερίδας σε μεταγενέστερο φύλλο και στην ίδια θέση και έκταση), παράλειψη της προσβολής στο μέλλον⁴⁷³, αποκατάσταση της περιουσιακής ζημίας⁴⁷⁴ και εύλογη χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης⁴⁷⁵. Σε ο,τι αφορά

όταν αυτός θέλει, έτσι και η εικόνα του δεν ανήκει στο κοινό αλλά μόνο στο πρόσωπο το οποίο την παριστάνει (..) Κατ' αρχήν δεν επιτρέπεται η λήψη της εικόνας ενός προσώπου, ολικώς ή μερικώς (π.χ. προτομή), πλαστικώς ή γραφικώς (προσωπογραφία, ανδριάντας, φωτογραφία, κινηματογράφηση, προβολή μέσω τηλεοράσεως), η παρουσίαση της φωτογραφίας του σε τρίτους και η αναπαραγωγή ή η διάθεσή της στο κοινό, είτε με έκθεση σε κοινή θέα είτε δια του τύπου. Εξαιρετικώς επιτρέπεται η φωτογράφιση του προσώπου και η περαιτέρω αναπαραγωγή ή η έκθεσή της, εφόσον υφίσταται συναίνεση του εικονιζομένου. Περίπτωση επιτρεπτού φωτογραφήσεως και περαιτέρω δημοσίευσής της εικόνας του προσώπου, χωρίς τη συναίνεσή του, είναι η κατηγορία των προσώπων που ανήκουν στη σύγχρονη επικαιρότητα, είτε υπό απόλυτη έννοια (π.χ. πολιτικοί, διπλωμάτες, καλλιτέχνες, ηθοποιοί, αθλητές κ.λπ.), είτε υπό σχετική έννοια (π.χ. δράστες σοβαρών εγκληματικών πράξεων). Όμως η συναίνεση του ενδιαφερόμενου για δημοσίευση της φωτογραφίας του διά του τύπου δεν καλύπτει και τη χρήση της φωτογραφίας για διαφημιστικούς σκοπούς. Το δικαίωμα που έχει κάθε άνθρωπος στην εικόνα αυτού προσβάλλεται αυτοτελώς, χωρίς να είναι ανάγκη να προσβάλλεται συγχρόνως και άλλο αγαθό της προσωπικότητάς του, γιατί το δικαίωμα αυτό συνάπτεται περισσότερο με το δικαίωμα της ελευθερίας που έχει κάθε άνθρωπος να εμφανίζεται δημόσια ο ίδιος ή η εικόνα του (που αποτελεί την εξωτερική μορφή του), μόνο όταν αυτός το θέλει. Η χρησιμοποίηση της εικόνας του προσώπου για διαφημιστικούς εμπορικούς γενικά σκοπούς, χωρίς τη συναίνεση αυτού, οπωσδήποτε αποτελεί παράνομη προσβολή της προσωπικότητάς του αυτοτελώς, έστω και αν δεν συνιστά μείωση της τιμής ή υπολήψεώς του ή παραβίαση του απορρήτου της ιδιωτικής του ζωής».

⁴⁷³ Γίνεται δεκτό ότι η αξίωση για άρση της προσβολής στο μέλλον δύνανται να ασκηθεί και προληπτικά, χωρίς δηλαδή να έχει προηγηθεί παράνομη προσβολή της προσωπικότητας, αρκεί να επίκειται άμεσος κίνδυνος. Αίτημα της σχετικής αγωγής θα είναι η παράλειψη της προσβλητικής για την προσωπικότητα πράξης, όπως λ.χ. η αποτροπή της δημοσίευσης ενός συκοφαντικού άρθρου που πλήττει την οικονομική φερεγγυότητα του προσώπου, βλ. διεξοδικά Απ. Γεωργιάδης, οπ, σελ. 156.

⁴⁷⁴ Για να στοιχειοθετηθεί υποχρέωση προς αποζημίωση πρέπει να συντρέχουν οι προϋποθέσεις της αδικοπραξίας, κατ' αρθρ. 914 ΑΚ, δηλαδή η προσβολή να συνιστά παράνομη συμπεριφορά, στο πρόσωπο του υπόχρεου να συντρέχει υπαιτιότητα και ο προσφεύγων στη δικαιοσύνη να έχει υποστεί περιουσιακή ζημία, η οποία να συνδέεται αιτιωδώς με την προσβολή.

⁴⁷⁵ Ηθική βλάβη είναι η μη αποτιμητή σε χρήμα ζημία που υφίσταται το πρόσωπο από τη διατάραξη των μη περιουσιακών αγαθών του, τα οποία απορρέουν από τη σωματική, ψυχική και κοινωνική ατομικότητα του. Το αίτημα της, το οποίο υποβάλλεται αυτοτελώς στο δικαστήριο, μπορεί να συνίσταται στην καταβολή ορισμένου χρηματικού ποσού ως μέσου

στη χρηματική ικανοποίηση, ένεκα της επικοινωνιακής δύναμης των ΜΜΕ, η οποία διογκώνει το μέγεθος της προσβολής, εκθέτοντας το άτομο σε απεριόριστο αριθμό γνωστών και άγνωστων προσώπων, ο νομοθέτης έχει προβλέψει ένα ελάχιστο ποσό χρηματικής ικανοποίησης εάν η προσβολή της προσωπικότητας συντελείται μέσω των ΜΜΕ⁴⁷⁶. Η ρύθμιση αυτή επικρίθηκε ως αμφίβολης συνταγματικότητας, με το σκεπτικό ότι αποτελεί ευθεία παρέμβαση του νομοθέτη στο δικαιοδοτικό έργο του ανεξάρτητου δικαστή, στη διακριτική ευχέρεια το οποίου επαφίεται σε κάθε άλλη περίπτωση ο προσδιορισμός του ύψους της χρηματικής ικανοποίησης, αφού συνεκτιμήσει τα εκάστοτε πραγματικά περιστατικά της κρινομένης διαφοράς (είδος προσβολής, βαθμός πταίσματος, κλπ)⁴⁷⁷. Ωστόσο, η επίταση της ευθύνης φαίνεται να δικαιολογείται επαρκώς για λόγους ισότητας των όπλων, λαμβανομένου υπόψη ότι τα παραδοσιακά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης έχουν ψηφιοποιηθεί και μετουσιωθεί σε επιχειρηματικούς κολοσσούς, με τεράστιο κύκλο εργασιών, σε περίπτωση δε προσβολής της προσωπικότητας, ο πολίτης επιβάλλεται και από το κοινό περί δικαίου αίσθημα να λάβει ανάλογη χρηματική ικανοποίηση ανάλογη. Γρήγορη δικαστική προστασία των δικαιωμάτων, επιτυγχάνεται με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων (ΚΠολΔ 682 επ)⁴⁷⁸, ενώ ως προεκτέθηκε, από άποψη δικονομικού δικαίου, οι προσβολές από δημοσιεύματα ή ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές εκδικάζονται με την ταχεία διαδικασία των εργατικών διαφορών (αρθρ. 681 Δ ΚΠολΔ⁴⁷⁹). Ειδικά για τις προσβολές της προσωπικότητας μέσω των ΜΜΕ, ο ν.1178/1981, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει με το αρθρ.4 παρ.10 του ν.2328/1995, θεσπίζει αντικειμενική ευθύνη των ιδιοκτητών ΜΜΕ για αποζημίωση του προσβληθέντος, γεγονός που συνιστά σημαντική απόκλιση σε σχέση με τα προβλεπόμενα στις γενικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα περί αποζημίωσης. Έτσι, οι ιδιοκτήτες

για την ελάφρυνση του ψυχικού πόνου, σε δημοσίευμα ή σε οτιδήποτε επιβάλλεται από τις περιστάσεις, βλ αναλυτικά Απ. Γεωργιάδης, οπ, σελ. 157.

⁴⁷⁶ Βλ. όμως και Π. Κορριατοπούλου, οπ, σελ. 67, όπου αναφέρει ως δικαιολογητικό λόγο της εισαγωγής της ειδικής ρύθμισης περί χρηματικής ικανοποίησης, την πρακτική των ελληνικών δικαστηρίων να επιδικάζουν ιδιαίτερος χαμηλά ποσά ως χρηματική αποζημίωση, σε περίπτωση προσβολής της προσωπικότητας.

⁴⁷⁷ Το ζήτημα έλυσε ο Άρειος Πάγος, ο οποίος τοποθετούμενος με σειρά αποφάσεων αναφορικά με την ειδική χρηματική αποζημίωση, έκρινε ότι με τη διάταξη αυτή ο νομοθέτης ασκεί την προβλεπόμενη από το αρθρ. 26 παρ.1 του Συντάγματος εξουσία καθορισμού των ορίων, εντός των οποίων υποχρεούται να επιβάλλει τις ποινές ο δικαστής, βλ. ενδεικτικά ΑΠ 899/2001, ΕλλΔνη 43, σελ.774, ΑΠ 1020/2004, ΔιΜΕΕ, σελ.80.

⁴⁷⁸ Ο προσβληθείς μπορεί επίσης να εγείρει αναγνωριστική αγωγή (ΚΠολΔ 70) ή (σπανιότερα) να επιδιώξει την αυτοδύναμη προστασία της προσωπικότητας του (αυτοδικία, άμυνα, ΑΚ 282,284)

⁴⁷⁹ Βλ. αναλυτικά Α. Βαθρακοκύλης, Διαδικασία διαφορών από προσβολές με δημοσιεύματα ή ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές, 2008

ΜΜΕ ευθύνονται για τα δημοσιεύματα και τις δραστηριότητες των δημοσιογράφων που απασχολούν και υποχρεούνται σε πλήρη αποζημίωση για την παράνομη περιουσιακή ζημία και σε χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, που υπαιτίως προκλήθηκαν από δημοσίευμα ή εκπομπή, έστω και αν η υπαιτιότητα συντρέχει μόνο στο πρόσωπο του συντάκτη του δημοσιεύματος ή της εκπομπής ή ακόμη και αν αυτός είναι άγνωστος στον εκδότη ή το διευθυντή σύνταξης.

Τέλος, ζήτημα γεννάται σε περιπτώσεις που το ίδιο το άτομο επιδιώκει ακραίες μορφές προβολής ή δέχεται να συμμετάσχει σε εκπομπές (πχ ριάλιτι) που ευτελίζουν την ανθρώπινη αξία⁴⁸⁰. Στο ερώτημα εάν η έννομη τάξη οφείλει να προστατεύει το άτομο από τον εαυτό του, η άποψη μου είναι ότι κάθε ευνομούμενη κοινωνία πρέπει να διαθέτει επαρκείς ασφαλιστικές δικλίδες για την προστασία τόσο του συμμετέχοντος όσο και της κοινωνίας, επεμβαίνοντας σε εξόφθαλμες περιπτώσεις εμπορευματοποίησης της ανθρώπινης ανάγκης, απειρίας, ψυχικής διαταραχής, κλπ. Η ποιότητα της εγχώριας δημοσιογραφίας, είναι πρωτίστως δείγμα πολιτισμού.

3.φωτογραφία

Στη δύση της δεκαετίας του 1970, στην Αμερική⁴⁸¹ και την Ευρώπη, σταδιακά γίνεται αντιληπτό ότι η φωτογραφία είναι κάτι πιο σύνθετο από απλή αναπαράσταση της πραγματικότητας. Μέσα

⁴⁸⁰ Το θέμα απασχόλησε έντονα το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης, προ δεκαπενταετίας, όταν εισέβαλλε βίαια στην ελληνική τηλεοπτική πραγματικότητα η λεγόμενη εκπομπή αναπαράστασης της αληθινής ζωής (reality show). Η τοποθέτηση της ανεξάρτητης αρχής στο ζήτημα αυτό συμπλέει με τη διάταξη του αρθρ. 9 παρ. 4 του πδ 77/2003, σύμφωνα με την οποία σε περίπτωση βαριάς προσβολής της αξιοπρέπειας ατόμου που εμφανίζεται σε ραδιοτηλεοπτική εκπομπή, η τυχόν συναίνεση του παθόντος δεν αίρει τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής.

⁴⁸¹ Στις Ηνωμένες Πολιτείες, ύψιστη τιμή στην έντυπη δημοσιογραφία είναι η απονομή του «Βραβείου Πούλιτζερ» (Pulitzer Prize), το οποίο θεσπίστηκε σύμφωνα με τη διαθήκη του Τζόζεφ Πούλιτζερ, ενός Ουγγρο-Αμερικανού δημοσιογράφου. Το βραβείο τιμά επίσης λογοτεχνικά επιτεύγματα και μουσικές συνθέσεις. Τα πρώτα Βραβεία Πούλιτζερ απονεμήθηκαν στις 4 Ιουνίου του 1917 και έκτοτε ανακοινώνονται κάθε χρόνο το μήνα Απρίλιο.

ενημέρωσης και κοινό, συνειδητοποιούν έστω με καθυστέρηση ότι ο φωτογραφικός φακός δεν εξυπηρετεί μόνο τη «ρητορική της αλήθειας», δεν είναι απλώς ένας καθρέφτης της πραγματικότητας ή «άλλος ένας μηχανισμός που παράγει φυσικές εικόνες των οποίων η αλήθεια είναι δεδομένη»⁴⁸². Μέσω της φωτογραφίας, εκφράζονται καλλιτεχνικές ανησυχίες⁴⁸³, ενώ η θέαση φωτογραφιών, μπορεί να προκαλέσει αισθητική απόλαυση, κατ' αναλογία προς τα ζωγραφικά έργα⁴⁸⁴.

Στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης, η καλλιτεχνική υπόσταση της φωτογραφίας εξακολουθούσε να είναι αντικείμενο αμφισβήτησης επί πολλά χρόνια. Αρχικά, τα μουσεία και οι αίθουσες τέχνης αγνοούσαν τη φωτογραφική παραγωγή και οι φωτογραφικές εκθέσεις ήταν σπάνιο φαινόμενο. Στο γεγονός αυτό παραδόξως, φαίνεται να συνέτεινε η δημοσιογραφία της εποχής, η οποία αντιλαμβανόταν την εικόνα στενά, ως απλή καταγραφή της πραγματικότητας και όχι ως σχόλιο ή ερμηνεία της επικαιρότητας. Ενδεικτική της τάσης αυτής είναι η μαρτυρία του διακεκριμένου έλληνα

Προβλέπονται οκτώ βραβεία που απονέμονται σε κατηγορίες που σχετίζονται με τη δημοσιογραφία, (καλύτερου ρεπορτάζ, άρθρου, γελοιογραφίας κ.ά.) καθώς και τέσσερα για τις τέχνες και τα γράμματα. Μόνο ειδήσεις και φωτογραφίες δημοσιευμένες σε εφημερίδες ή οργανώσεις καθημερινών νέων με βάση τις ΗΠΑ έχουν το δικαίωμα διεκδίκησης του βραβείου δημοσιογραφίας, *Topping, Seymour (2008), History of The Pulitzer Prizes* "he Pulitzer Prizes. Columbia University.

⁴⁸² Πηνελόπη Πετσίνη, «Ο σύγχρονος θεωρητικός Λόγος, Το ελληνικό παράδειγμα», από την εισαγωγή στο *Εισαγωγή στη Φωτογραφία*, ed. Liz Wells, (ελληνική έκδοση του "Photography, A Critical Introduction", third edition, London and New York: Routledge) Αθήνα: Πλέθρον

⁴⁸³ Η αντίληψη της δεκαετίας εκείνης για το φωτογραφικό μέσο συμπυκνώνεται στο επίσημο έντυπό της Ε.Φ.Ε., την "Ελληνική Φωτογραφία": "Η φωτογραφία είναι δημοκρατικό μέσο γιατί χάρη σε αυτήν όσοι στερήθηκαν από τη φύση το ταλέντο του ζωγράφου, μπορούν κι αυτοί να εκφραστούν εικαστικά.", Αλεξάνδρα Μόσχοβη «Από την αναπαράσταση της πολιτικής στην πολιτική της αναπαράστασης», *Η Ελλάδα μέσα από τη φωτογραφία*, Μέλισσα, Αθήνα 2007

⁴⁸⁴ ή και αποτροπιασμό. Χαρακτηριστικό το παράδειγμα του Κέβιν Κάρτερ, φωτορεπόρτερ από τη Νότια Αφρική, ο οποίος, το 1994, κέρδισε το βραβείο Πούλιτζερ για Αξιόλογη Φωτογραφία (Pulitzer Prize for Feature Photography), απαθανατίζοντας ένα αποστεωμένο, ετοιμοθάνατο κορίτσι, δίπλα στο όρνεο που περίμενε υπομονετικά το θάνατο του, για να το κατασπαράξει. Οι «*New York Times*» αγόρασαν και δημοσίευσαν αμέσως τη φωτογραφία, η οποία σόκαρε την παγκόσμια κοινή γνώμη και προκάλεσε έντονες διαμαρτυρίες εναντίον του φωτογράφου, ο οποίος μερικά χρόνια αργότερα αυτοκτόνησε. Η δημοσίευση της συγκεκριμένης φωτογραφίας ωστόσο, είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της βοήθειας στα πληγέντα χωριά του Σουδάν, βλ. περισσότερα, «*TIME Domestic* (September 12, 1994), Volume 144, No. 11, "The Life and Death of Kevin Carter" by Scott MacLeod, Johannesburg».

φωτογράφου Νίκου Παναγιωτόπουλου, διευθυντή φωτογραφίας του ιστορικού περιοδικού «Ταχυδρόμος», ο οποίος αναφέρει ότι στα πρώτα του φωτορεπορτάζ, οι δημοσιογράφοι του ζητούσαν να φωτογραφίζει, με κάπως γραφικό τρόπο, τους αυτόπτες μάρτυρες «να δείχνουν με το δάχτυλο το θέμα»⁴⁸⁵.

Έκτοτε, σημειώθηκαν σημαντικά βήματα προς το σκοπό της αναγνώρισης της φωτογραφίας ως μιας από τις μορφές της σύγχρονης τέχνης. Καθοριστική προς αυτή την κατεύθυνση, στάθηκε η λειτουργία μουσείου φωτογραφίας στη Θεσσαλονίκη, καθώς και η ίδρυση κρατικού τμήματος σπουδών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης το 1985. Νομοθετικά, η αναγνώριση του δημιουργικού χαρακτήρα της καλλιτεχνικής διαδικασίας που οδηγεί στη φωτογραφία, ήλθε με τη ρητή συμπερίληψη της φωτογραφίας στην έννοια του πνευματικού έργου, ως αυτό προστατεύεται με τις διατάξεις του νόμου 2121/1993. Σε αντίθεση με τις λοιπές κατηγορίες έργων, έγινε δεκτό ότι για τα φωτογραφικά έργα, εν γένει, δεν απαιτούνται ιδιαίτερα υψηλές αξιώσεις πρωτοτυπίας και δημιουργικότητας⁴⁸⁶, άποψη ωστόσο την οποία δεν φαίνεται να συμμαρμύζεται πάντα η νομολογία⁴⁸⁷. Πάντως, όπως είναι γνωστό, ο έλληνας νομοθέτης προέκρινε τον γενικό όρο «φωτογραφίες» έναντι του όρου «φωτογραφικό έργο», ώστε να μη θεωρηθεί ότι με την πνευματική ιδιοκτησία προστατεύονται μόνο οι καλλιτεχνικές φωτογραφίες αλλά να είναι σαφές ότι η προστασία είναι ευρύτερη και καλύπτει οποιαδήποτε φωτογραφία, ακόμη και την απλή, εφόσον εμφανίζει πρωτοτυπία⁴⁸⁸.

⁴⁸⁵ Γιώργος Κόκκινος, “Η παγίδα της φωτογένειας”, συνέντευξη Ν. Παναγιωτόπουλου, Σχολιαστής, Νο76, 05/1989, σελ.44-45.

⁴⁸⁶ Δ. Σκούρτης, Η προστασία των φωτογραφιών κατά το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, ΕλλΔ 1996, σελ.1234-1238, ΜονΠρΑθ11923/1998 ΕΕμπΔ, ΜονΠρΑθ 20669/1998.

⁴⁸⁷ ΕφΑθ 4040/2001 ΔΕΕ 2002, με σχόλιο Κ.Κυπρούλη, ΜονΠρΘεσ 19928/2004 Δι ΜΕΕ 2004 ΣΕΛ.559, με σχόλιο Π. Κοριατοπούλου

⁴⁸⁸ Βλ. Δ. Καλλινίκου, Πνευματική ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, β' έκδοση, οπ, σελ. 33, όπου σημειώνεται ότι στην αρχική του διατύπωση ο νόμος αναφερόταν στα «φωτογραφικά έργα» σε συμφωνία με την αντίστοιχη διάταξη της του άρθρου 2 της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισίου.

α. φωτογραφικά έργα και φωτοειδησεογραφία

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, δημοσιογραφικό έργο μπορεί να συνιστά και η *φωτογραφία*. Με τον όρο φωτογραφία εννοούμε την τέχνη και επιστήμη της δημιουργίας οπτικών εικόνων μέσω της καταγραφής και αποτύπωσης του φωτός, με χρήση κατάλληλων συσκευών (φωτογραφικές μηχανές)⁴⁸⁹. Ο ίδιος όρος χρησιμοποιείται στην καθομιλουμένη για να αποδώσει το *φωτογραφικό έργο*.

Η ετυμολογία της λέξης «φωτογραφία» που είναι σύνθετη και προέρχεται από τις ελληνικές λέξεις *φως* και *γραφή*⁴⁹⁰, είναι περιγραφική της δημιουργικής διαδικασίας της απεικόνισης

⁴⁸⁹ Οι εφευρέτες Joseph Nicéphore Niepce και Louis Daguerre, εφηύραν το 1837 μια μέθοδο αποτύπωσης εικόνας πάνω σε επαργυρωμένο χαλκό, η οποία ονομάστηκε Δαγκεροτυπία και είναι ο προάγγελος της τέχνης της φωτογραφίας, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα. Δύο χρόνια αργότερα, η Γαλλική Κυβέρνηση κατοχύρωσε την ευρεσιτεχνία και παρουσίασε την εφεύρεση λέγοντας πως πρόκειται για ένα δώρο «ελεύθερο για τον κόσμο».

Το 1826, ο Nicéphore Niepce αποτύπωσε την πρώτη γνωστή μόνιμη φωτογραφία, αναπαράγοντας εικόνες με τη βοήθεια του ηλιακού φωτός, γεγονός που οδήγησε να ονομαστεί η τεχνική Ηλιοτυπία.

Η Γαλλική κυβέρνηση στις 19 Αυγούστου του 1839, κατέστησε ελεύθερη για ολόκληρο τον κόσμο την ευρεσιτεχνία της Δαγκεροτυπίας, που ήταν η πρώτη πρακτική και εμπορική φωτογραφική διαδικασία. Σε μνήμη του ιστορικού αυτού γεγονότος, η 19 η Αυγούστου καθιερώθηκε επισήμως ως Παγκόσμια Ημέρα Φωτογραφίας, από τη «Βικιπαίδεια», την ελεύθερη Εγκυκλοπαίδεια.

⁴⁹⁰ Τη λειτουργία του απλούστερου είδους φωτογραφικής μηχανής (camera obscura) περιγράφει πρώτος ο Αριστοτέλης στο έργο του “Προβλήματα, Βιβλίο XV.”

Ως camera obscura μπορεί να χρησιμεύσει ένα σκοτεινό δωμάτιο ή κουτί που στη μία άκρη διαθέτει μια γυαλιστερή επιφάνεια και στην απέναντι άκρη μία πολύ μικρή οπή. Σε μία τέτοια κατασκευή, οι ακτίνες του φωτός διαδίδονται μέσα από την οπή και σχηματίζουν πάνω στην επιφάνεια ένα είδωλο των αντικειμένων έξω από το δωμάτιο ή κουτί.

πραγματικότητας, η οποία έχει εξελιχθεί σε αναπόσπαστο χαρακτηριστικό της δημοσιογραφίας από τον 20^ο αιώνα και έπειτα, γεννώντας ένα νέο είδος, τη *φωτοειδησεογραφία*⁴⁹¹.

Φωτοειδησεογραφία είναι η εικονογράφηση της επικαιρότητας από το δημοσιογράφο - φωτορεπόρτερ και η διοχέτευση των φωτογραφιών στον ημερήσιο τύπο ή η απευθείας ανάρτηση τους στη διαδικτυακή έκδοση του εντύπου, χάριν της ενημέρωσης του κοινού. Στο φωτορεπορτάζ κυρίαρχο στοιχείο επιτυχίας, θεωρείται η ικανότητα του φωτορεπόρτερ να συλλάβει το σημαντικό στοιχείο μιας δράσης και να το αναδείξει, μεταβάλλοντας το σε φωτογραφικό στιγμιότυπο άξιο να διατηρηθεί στο χρόνο. Καθημερινά, εκατομμύρια φωτογραφίες αναρτώνται σε ιστότοπους εφημερίδων και δημοσιογραφικά blogs, λίγα δευτερόλεπτα αφού τραβηχτούν με οποιοδήποτε μέσο (smartphone, tablet, φωτογραφική μηχανή, κλπ), για να πλαισιώσουν σε πραγματικό χρόνο την είδηση. Στη σύγχρονη μάχιμη δημοσιογραφία, η δύναμη της εικόνας είναι ισάξια με τη δυναμική της δημοσιογραφικής πέννας. Η δημοσιογραφική καταγραφή ενός γεγονότος μοιάζει ελλιπής εάν το δημοσιογραφικό κείμενο ή το προφορικό ρεπορτάζ δεν συνοδεύεται τουλάχιστον από τη φωτογραφική κάλυψη, –όπου δεν είναι εφικτή η «ζωντανή» κάλυψη - της επικαιρότητας. Εκτός αυτού, η εικόνα είναι άμεση και παντοδύναμη. Αρκεί για να αφυπνίσει συνειδήσεις και να αλλάξει κυβερνητικές πολιτικές⁴⁹². Συχνά, είναι η ίδια η φωτογραφία που αποτελεί το δημοσιογραφικό γεγονός .

⁴⁹¹ «Φωτοειδησεογραφία ή φωτορεπορτάζ, χαρακτηρίζεται η κάλυψη (συμπλήρωση) μιας ειδησεογραφίας με φωτογραφία και εξελικτικά με βίντεο». Το φωτορεπορτάζ αποτελεί μία επιμέρους μορφή – είδος δημοσιογραφίας, Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα" τομ.60ος, σελ.291.

⁴⁹² Αυτό συνέβη το Σεπτέμβριο του 2015, στην κορύφωση της προσφυγικής κρίσης, με τη φωτογραφία του Αιλάν Κούντι, πνιγμένου προσφυγόπουλου από τη Συρία, που προκάλεσε σοκ στον πολιτισμένο κόσμο. Το παιδί, ηλικίας τριών ετών, πνίγηκε μαζί με το μεγαλύτερο αδελφό του Γκαλίπ και τη μητέρα τους Ρεχάν, όταν η λέμβος στην οποία επέβαιναν ανετράπη ανοιχτά της Αλικαρνασού . Η δημοσίευση της φωτογραφίας του παιδιού ξεβρασμένου μπρούμυτα στην ακτή σαν να κοιμόταν, συγκλόνησε την παγκόσμια κοινή γνώμη και προκάλεσε εν μία νυκτί την ευαισθητοποίηση των πολιτών και την αλλαγή της μεταναστευτικής πολιτικής σε μια Ευρώπη, η οποία επί μήνες εθελοτυφλούσε μπροστά στην τραγωδία των προσφύγων που συρρέουν αθρόα στις ακτές της, για να γλιτώσουν από τον εμφύλιο πόλεμο και τις φρικαλεότητες . Η φωτορεπόρτερ Νιλουφέρ Ντεμίρ του ιδιωτικού δικτύου DOGAN, η οποία τράβηξε τη φωτογραφία του παιδιού, δήλωσε στο CNN Turk ότι φωτογραφίζοντας τα άψυχα σώματα του μικρού Αιλάν και του αδελφού του που ξεκίνησαν από τη Συριακή πόλη Κομπάνι με τελικό προορισμό τον Καναδά, θέλησε να καταδείξει το δράμα των προσφύγων, ωστόσο ακόμη και η ίδια δεν πίστευε ότι οι εικόνες αυτές θα είχαν τέτοιο αντίκτυπο.

β. Ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας του δημοσιογράφου στα φωτογραφικά έργα

Ως έργα του πνεύματος, οι δημοσιογραφικές φωτογραφίες προστατεύονται με την πνευματική ιδιοκτησία⁴⁹³, εφόσον εμφανίζουν ένα ελάχιστο δημιουργικό ύψος ⁴⁹⁴.

Αναφορικά με την προϋπόθεση της πρωτοτυπίας, εκτέθηκε ήδη ότι με τις διατάξεις της πνευματικής ιδιοκτησίας, προστατεύονται τα έργα ως πρωτότυπα πνευματικά δημιουργήματα, στη δε ενδεικτική απαρίθμηση των έργων του άρθρου 2 του ν.2121/1993, περιλαμβάνονται ρητά και οι φωτογραφίες. Θεωρία και νομολογία συμφωνούν ότι η πρωτοτυπία στο φωτογραφικό έργο, προστατεύεται με χαμηλό αισθητικό κριτήριο, σε σχέση με άλλα πνευματικά δημιουργήματα και προκύπτει από την εκτίμηση ορισμένων κριτηρίων όπως η επιλογή ή η σκηνοθεσία του θέματος, η επιλογή του αντικειμένου, του τόπου και χρόνου, η γωνία φωτογράφισης, η επιλογή του κάδρου, ο φωτισμός, η σχέση φωτογραφιζομένου αντικειμένου με τον περιβάλλοντα χώρο, οι αντιθέσεις χρωμάτων⁴⁹⁵, κλπ. Πρωτοτυπία μπορεί να φανερώνει και ο τρόπος επεξεργασίας μιας φωτογραφίας, ιδίως ψηφιακής, (ρετούς, επιλογές και παρεμβάσεις στα χρώματα, επεμβάσεις, τροποποιήσεις ή

⁴⁹³ Σύμφωνα με το αρθρ. 2 παρ.1 του ν.2121/1993, «Ως έργο νοείται κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης, που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή, ιδίως τα γραπτά ή προφορικά κείμενα, οι μουσικές συνθέσεις, με κείμενο ή χωρίς, τα θεατρικά έργα, με μουσική ή χωρίς, οι χορογραφίες και οι παντομίμες, τα οπτικοακουστικά έργα, τα έργα των εικαστικών τεχνών, στα οποία περιλαμβάνονται τα σχέδια, τα έργα ζωγραφικής και γλυπτικής, τα χαρακτηριστικά έργα και οι λιθογραφίες, τα αρχιτεκτονικά έργα, οι φωτογραφίες, τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών, οι εικονογραφήσεις, οι χάρτες, τα τρισδιάστατα έργα που αναφέρονται στη γεωγραφία, την τοπογραφία, την αρχιτεκτονική ή την επιστήμη».

⁴⁹⁴ Αρχικά στη θεωρία διατυπώθηκε η θέση ότι η φωτογραφία είναι μια μορφή τέχνης που συγγενεύει περισσότερο με τη ζωγραφική. Για το λόγο αυτό, οι φωτογραφίες θεωρήθηκε ότι συγγενεύουν περισσότερο με τα εικαστικά έργα, βλ. Ειρήνη Σταματούδη, Δημοσιογράφοι και εκδότες ΜΜΕ, Ζητήματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας, Δικαιώματα φωτογράφων και δημοσίευση φωτογραφιών σε ΜΜΕ, Σάκκουλας 2009, σελ. 268

⁴⁹⁵ ΜονΕφΘεσ 1033/2015, ΕπισκΕΔ 2015, σελ. 271, ΕφΑθ. 2724/2012, ΔΕΕ 2012, σελ. 1127, με παρατηρήσεις Χ. Αποστολόπουλου

αλλοιώσεις του αντικειμένου ή του αισθητικού αποτελέσματος κλπ)⁴⁹⁶. Νομολογιακά έχει κριθεί ότι πρωτότυπο φωτογραφικό έργο είναι εκείνο που παρουσιάζει ατομική ιδιομορφία, που κρίνεται με το μέτρο της στατιστικής μοναδικότητας ή παρουσιάζει κάποιο ελάχιστο όριο δημιουργικού ύψους, κάποια απόσταση από τα ήδη γνωστά και αυτονόητα⁴⁹⁷. Η μοναδικότητα του έργου, μπορεί να αναζητηθεί, εκτός από το θέμα, σε κάποιο από τα γνωρίσματα του (σύλληψη, κατάταξη, διατύπωση, σε κάποιες λεπτομέρειες), ανάλογα και με το είδος και τη φύση του.⁴⁹⁸

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκού Δικαίου, το στοιχείο της πρωτοτυπίας του φωτογραφικού έργου φαίνεται ακόμη πιο ελαστικό. Το φωτογραφικό έργο κατά την έννοια της Σύμβασης της Βέρνης θεωρείται πρωτότυπο, εφόσον είναι αποτέλεσμα προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού του και αντανακλά την προσωπικότητά του, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη άλλα κριτήρια όπως η αξία ή ο σκοπός του⁴⁹⁹. Στο ίδιο πνεύμα και το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο στο πλαίσιο της γνωστής υπόθεσης που αφορούσε την προστασία φωτογραφικών πορτραίτων⁵⁰⁰, έκρινε ότι μία φωτογραφία είναι πρωτότυπη εφόσον είναι αποτέλεσμα πνευματικής εργασίας του δημιουργού, η οποία *αντανακλά την προσωπικότητά του* και εκδηλώνεται με τις ελεύθερες και δημιουργικές του επιλογές κατά την παραγωγή της φωτογραφίας αυτής, («το προσωπικό του άγγιγμα»). Αυτό συμβαίνει όταν ο δημιουργός κατά την παραγωγή του έργου μπόρεσε να εκφράσει τις δημιουργικές

⁴⁹⁶ Σταματούδη Ε., «Άρθρο 2», σε Κοτσίρης Λ., Σταματούδη Ε. (επιμ.), Νόμος για την Πνευματική Ιδιοκτησία. Κατ' άρθρον Ερμηνεία του Ν. 2121/1993, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2009, σελ. 50.

⁴⁹⁷ Εφ.Πειρ 281/2005, Πειρ Νομ 2005, σελ. 174

⁴⁹⁸ Μον Πρωτ Θεσ 35004/2009 (ΤΝΠ ΔΣΑ)

⁴⁹⁹ Βλ. αιτιολογική Σκέψη αριθμός 17 της ΟΔΗΓΙΑΣ 93/98/ΕΟΚ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 29ης Οκτωβρίου 1993 περί εναρμόνισης της διάρκειας προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και ορισμένων συγγενών δικαιωμάτων, που ορίζει ότι «η προστασία των φωτογραφιών στα κράτη μέλη διέπεται από ποικίλα καθεστώτα- (..) για να εξασφαλιστεί επαρκής βαθμός εναρμόνισης της διάρκειας προστασίας των φωτογραφικών έργων, ιδίως εκείνων τα οποία, λόγω του καλλιτεχνικού ή επαγγελματικού τους χαρακτήρα, έχουν σημασία για την εσωτερική αγορά, είναι ανάγκη να καθοριστεί το επίπεδο πρωτοτυπίας που απαιτείται από την παρούσα οδηγία- ότι ένα φωτογραφικό έργο κατά την έννοια της Σύμβασης της Βέρνης θεωρείται πρωτότυπο εφόσον είναι αποτέλεσμα προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού του και αντανακλά την προσωπικότητά του, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη άλλα κριτήρια όπως η αξία ή ο σκοπός».

⁵⁰⁰ Απόφαση Painer της 1^{ης} Δεκεμβρίου 2011 Eva-Maria Painer v. Standrad Verlags GmbH, υπόθεση C-145/10

του ικανότητες πραγματοποιώντας ελεύθερες και δημιουργικές επιλογές (βλ., a contrario, απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2011, C-403/08 και C-429/08, Football Association Premier League κ.λπ.).

Σύμφωνα με το σκεπτικό του ΔΕΚ, όσον αφορά στα φωτογραφικά πορτρέτα, ο δημιουργός μπορεί να πραγματοποιήσει τις ελεύθερες και δημιουργικές του επιλογές με πλείονες τρόπους και σε διάφορα χρονικά σημεία κατά την παραγωγή τους (στο στάδιο της προετοιμασίας, ο δημιουργός μπορεί να επιλέξει τη θέση, τη στάση του ατόμου που θα φωτογραφηθεί ή τον φωτισμό, κατά τη λήψη του φωτογραφικού πορτρέτου, μπορεί να επιλέξει το κάδρο, τη γωνία λήψεως καθώς και τη δημιουργούμενη ατμόσφαιρα, κατά την εκτύπωση του κλισέ, ο δημιουργός μπορεί να επιλέξει μεταξύ πλειόνων διαθέσιμων τεχνικών εκτύπωσης εκείνη που προτιμά ή, ενδεχομένως, να χρησιμοποιήσει λογισμικό). Έτσι, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ένα φωτογραφικό πορτρέτο μπορεί, δυνάμει του άρθρου 6 της οδηγίας 93/98, να προστατεύεται από δικαίωμα πνευματικού δημιουργού⁵⁰¹.

Όπως συμβαίνει με όλα τα δημοσιογραφικά έργα, η πνευματική ιδιοκτησία επί μίας πρωτότυπης φωτογραφίας αποκτάται αυτοδικαίως με μόνη την ολοκλήρωση της διαδικασίας της δημιουργίας της φωτογραφίας, (λήψη και αποθήκευση της φωτογραφίας σε ψηφιακό αρχείο ή μηχανική δημιουργία αρνητικού). Δεν απαιτείται η τήρηση κάποιας διατύπωσης, όπως κατάθεση ή υποβολή σε δημόσια αρχή. Στο ψηφιακό περιβάλλον, η αναρτηθείσα δημοσιογραφική φωτογραφία θα συνοδεύεται συνήθως από μνεία περί προστασίας με την πνευματική ιδιοκτησία,

⁵⁰¹ Στην υπόθεση των φωτογραφικών πορτρέτων, το ΔΕΚ κλήθηκε επίσης να απαντήσει στο ερώτημα εάν η προστασία των φωτογραφικών πορτρέτων είναι ισάξια εκείνης της οποίας απολαύουν άλλα έργα, ιδίως τα άλλα φωτογραφικά έργα. Επ' αυτού το Δικαστήριο αφού επεσήμανε ότι ο δημιουργός προστατευόμενου έργου, δυνάμει του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/29, είναι αποκλειστικός δικαιούχος όλων των ηθικών και περιουσιακών εξουσιών, επανέλαβε ότι κατά πάγια νομολογία του, η προστασία του άρθρου 2 της οδηγίας 2001/29 πρέπει να έχει ευρύ περιεχόμενο (βλ. απόφαση Infopaq International, προπαρατεθείσα, σκέψη 43), το οποίο δεν εξαρτάται από ενδεχόμενες διαφοροποιήσεις στις δυνατότητες δημιουργικών παρεμβάσεων κατά την παραγωγή διαφόρων κατηγοριών έργων. Ως εκ τούτου, κατέληξε ότι στα φωτογραφικά πορτρέτα, η προστασία που παρέχεται από το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/29 δεν μπορεί να είναι μειωμένη σε σχέση με εκείνη της οποίας απολαμβάνουν άλλα έργα, συμπεριλαμβανομένων των άλλων φωτογραφικών έργων.

(copyright mention)⁵⁰², η οποία όμως έχει δηλωτικό χαρακτήρα και δεν συνδέεται με την απόκτηση δικαιώματος⁵⁰³.

Επομένως, αρχικός και αποκλειστικός δικαιούχος των ηθικών και περιουσιακών εξουσιών επί του φωτογραφικού έργου, είναι ο δημοσιογράφος - φωτογράφος ως πνευματικός δημιουργός. Ο υλικός φορέας στον οποίο ενσωματώνεται η φωτογραφία (χαρτί, φιλμ, ψηφιακό αρχείο), διακρίνεται από το φωτογραφικό έργο ως άυλο αγαθό. Έτσι, η μεταβίβαση της κυριότητας οποιουδήποτε υλικού φορέα στον οποίο ενσωματώνεται η φωτογραφία (πχ. η ηλεκτρονική αποστολή ενός αρχείου), δεν επιφέρει μεταβίβαση και του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας ούτε εξουσίες εκμετάλλευσης της φωτογραφίας, εκτός αν εγγράφως έχει συμφωνηθεί διαφορετικά⁵⁰⁴.

Ειδικότερα, το ηθικό δικαίωμα, δίνει ιδίως την εξουσία στο δημοσιογράφο να:

- ❖ καθορίζει το χρόνο, τον τόπο και τον τρόπο κατά τους οποίους η φωτογραφία θα γίνει προσιτή στο κοινό (εξουσία δημοσίευσης).
- ❖ απαιτεί τη μνεία του ονόματός του σε κάθε αντίτυπο και σε κάθε δημόσια χρήση της φωτογραφίας (εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας)
- ❖ απαγορεύει κάθε παραμόρφωση, περικοπή ή άλλη τροποποίηση του έργου του (εξουσία διατήρησης ακεραιότητας). Η εξουσία αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική στη σημερινή εποχή του photoshop. Μέσω αυτής, ο φωτογράφος μπορεί να απαγορεύσει κάθε άμεση παρέμβαση ή αλλοίωση της φωτογραφίας (αλλαγή χρωματισμού, περικοπή, κολλάζ, κλπ)

Το περιουσιακό δικαίωμα δίνει στο δημοσιογράφο το μονοπώλιο της οικονομικής εκμετάλλευσης της φωτογραφίας του⁵⁰⁵. Ο φωτογράφος δικαιούται αποκλειστικά να αποκομίζει οικονομικά οφέλη από τη φωτογραφία που δημιούργησε και να ορίζει τους όρους της περιουσιακής

⁵⁰² Είτε η φράση «All rights Reserved», η οποία σημαίνει ότι ο φωτογράφος επέλεξε να κρατήσει για τον εαυτό του το σύνολο των περιουσιακών εξουσιών. Ωστόσο, μπορεί ο φωτογράφος να μεταβιβάσει ορισμένες από τις περιουσιακές εξουσίες, δημοσιεύοντας τη φωτογραφία του υπό καθεστώς ανοιχτής άδειας (Creative Common)

⁵⁰³ Μάνθος Α., *Πνευματική Ιδιοκτησία*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2015, σελ. 126.

⁵⁰⁴ Βλ. Κουμάντος Γ., *Πνευματική Ιδιοκτησία*, 8^η έκδοση, 2002, εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλας

⁵⁰⁵ Εξαιρείται η ιδιωτική αναπαραγωγή, δηλαδή η μεμονωμένη χρήση. Αυτή αφορά στην αναπαραγωγή μιας φωτογραφίας που έχει δημοσιευτεί νόμιμα, για ιδιωτική χρήση, βλ. ανωτέρω

εκμετάλλευσής της. Ειδικότερα, ο δημοσιογράφος έχει την εξουσία να επιτρέψει ή να απαγορεύει κατά βούληση :

- ❖ την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη, μερική η ολική αναπαραγωγή της φωτογραφίας, με οποιοδήποτε μέσο και μορφή (εξουσία αναπαραγωγής).
- ❖ τη διανομή αντιτύπων της φωτογραφίας στο κοινό με οποιαδήποτε μορφή, όπως μέσω πώλησης ή με άλλους τρόπους (πχ. πώληση ψηφιακών αρχείων, πώληση αφισών κλπ) (εξουσία διανομής).
- ❖ την παρουσίαση της φωτογραφίας στο κοινό με κάθε τρόπο, όπως (διαφήμιση, βιβλίο, εφημερίδα, την ενσωμάτωσή της σε βίντεο, έκθεση φωτογραφίας, κλπ), (εξουσία παρουσίασης στο κοινό⁵⁰⁶).

Για την αποτελεσματικότερη προστασία του δημοσιογράφου-φωτογράφου, κάθε σύμβαση μεταβίβασης περιουσιακών δικαιωμάτων ή παραχώρησης άδειας εκμετάλλευσης ή χρήσης φωτογραφιών, συμπεριλαμβανομένης και της συναίνεσης για πράξεις που διαφορετικά θα συνιστούσαν προσβολή του ηθικού δικαιώματος, πρέπει να καταρτίζεται εγγράφως, επί ποινή ακυρότητας της. Την ακυρότητα μπορεί να επικαλεστεί μόνο ο πνευματικός δημιουργός, (άρθρο 14 Ν. 2121/1993)⁵⁰⁷. Η ελλίπουσα συναίνεση του δημοσιογράφου, καθιστά τη χρήση της φωτογραφίας παράνομη. Συναφώς, κρίθηκε (ΔΕΕ C-161/17) ότι ανάρτηση ελεύθερα διαθέσιμης φωτογραφίας σε διαφορετική ιστοσελίδα από αυτή που δημοσιεύθηκε αρχικά, συνιστά παρουσίαση του έργου σε ένα νέο κοινό. Ως νέα παρουσίαση, η ανάρτηση σε άλλη ιστοσελίδα πρέπει να έχει την προηγούμενη συγκατάθεση του δημιουργού⁵⁰⁸.

⁵⁰⁶ Ως κοινό ορίζεται ο κύκλος των ανθρώπων που είναι ευρύτερος του στενού οικογενειακού, φιλικού, συγγενικού κύκλου ή του άμεσου κοινωνικού περιβάλλοντος, ΠΠρΑθ. 3141/2015, ΤΝΠ Νόμος, ΧρΙΔ, 2016, σελ. 59.

⁵⁰⁷ «Δικαιοπραξίες που αφορούν τη μεταβίβαση εξουσιών από το περιουσιακό δικαίωμα, την ανάθεση ή την άδεια εκμετάλλευσης και την άσκηση του ηθικού δικαιώματος είναι άκυρες αν δεν καταρτισθούν εγγράφως. Την ακυρότητα μπορεί να επικαλεσθεί μόνο ο πνευματικός δημιουργός».

⁵⁰⁸ Τα πραγματικά περιστατικά είχαν ως εξής :Ο φωτογράφος Dirk Renckhoff, επέτρεψε σε ταξιδιωτική ιστοσελίδα να δημοσιεύσει μια από τις φωτογραφίες του, η οποία ήταν ελεύθερα προσβάσιμη για το κοινό μόνο της συγκεκριμένης ιστοσελίδας. Μια μαθήτρια στο σχολείο στο Land North Rhein-Westphalia της Γερμανίας «κατέβασε» τη φωτογραφία και τη χρησιμοποίησε σε σχολική παρουσίαση, η οποία στη συνέχεια δημοσιεύθηκε στην ιστοσελίδα του σχολείου. Ο Renckhoff προσέφυγε ενώπιον των γερμανικών δικαστηρίων κατά του σχολείου ζητώντας την απαγόρευση της αναπαραγωγής της φωτογραφίας του, αξιώνοντας παράλληλα αποζημίωση ύψους 400 ευρώ. Ο Renckhoff ισχυρίστηκε ότι η δημοσίευση της φωτογραφίας στην ιστοσελίδα του σχολείου αποτελεί παραβίαση των δικαιωμάτων του ως

Η διάρκεια προστασίας της φωτογραφίας από την πνευματική ιδιοκτησία (περιουσιακές και ηθικές εξουσίες) είναι ισόχρονη με αυτή των υπόλοιπων δημοσιογραφικών έργων. Εκτείνεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του δημιουργού και εβδομήντα (70) χρόνια μετά το θάνατό του (άρθρο 29 παρ. 1 ν.2121/2993). Με τη λήξη της προστασίας, η φωτογραφία ανήκει πλέον στο δημόσιο τομέα (public domain), με αποτέλεσμα η χρήση και εκμετάλλευσή της να καθίσταται ελεύθερη για όλους.

Σε περίπτωση προσβολής του ηθικού ή και του περιουσιακού του δικαιώματος, ο δημοσιογράφος –φωτογράφος, απολαμβάνει την προστασία που προβλέπει ο Ν. 2121/1993 στα άρθρα 59 επ⁵⁰⁹. Ειδικότερα, επί μη αδειοδοτημένης χρήσης και εκμετάλλευσης της φωτογραφίας, δύναται να αξιώσει α) άρση της προσβολής και παράλειψη στο μέλλον, β) χρηματική αποζημίωση για περιουσιακή και ηθική ζημία, γ) την ποινική καταδίκη του προσβολέα. Ο προσβολέας μπορεί να είναι οποιοσδήποτε τρίτος (πχ χρήστης του διαδικτύου) ή και ο αντισυμβαλλόμενος του δημιουργού, ο οποίος υπέχει ευθύνη (ανεξαρτήτως της συμβατικής), εφόσον προβαίνει σε εκμετάλλευση του έργου, η οποία υπερβαίνει τα συμφωνηθέντα. Τέλος, όπως συμβαίνει με όλα τα έργα, η προστασία των δημοσιογραφικών φωτογραφιών με την πνευματική ιδιοκτησία είναι ανεξάρτητη από την αξία και τον προορισμό τους. Αυτό σημαίνει ότι προστατεύονται εξίσου όλες οι φωτογραφίες, καλλιτεχνικές ή ερασιτεχνικές, αλλά και φωτογραφίες καταρχήν παράνομες, όπως μία φωτογραφία που τραβήχτηκε από παπαράτσι, χωρίς προηγούμενη συναίνεση του εικονιζόμενου προσώπου.

Εν όψει και πρόσφατης νομολογίας, ζήτημα με νομικό ενδιαφέρον για το δημοσιογράφο – πνευματικό δημιουργό είναι το δικαίωμα παρακολούθησης που απολαμβάνει, σε περίπτωση που το

δημιουργού, δεδομένου ότι η συγκατάθεση του είχε δοθεί μόνο για τη δημοσίευση της φωτογραφίας του στην ταξιδιωτική ιστοσελίδα και όχι στην ιστοσελίδα του σχολείου. Κατόπιν προσδικαστικού ερωτήματος, το ΔΕΕ κλήθηκε να ερμηνεύσει εάν η έννοια της «παρουσίασης στο κοινό» (communication to the public), περιλαμβάνει τη δημοσίευση στο διαδίκτυο φωτογραφίας ήδη δημοσιευμένης στο διαδίκτυο με τη συγκατάθεση του δημιουργού και χωρίς οποιουδήποτε περιορισμούς που να αποτρέπουν την εκ νέου χρήση της.

Στο σκεπτικό του Δικαστηρίου αναφέρεται ότι η ανάρτηση έργου το οποίο προστατεύεται από πνευματικά δικαιώματα, σε διαφορετική ιστοσελίδα από αυτή που δημοσιεύθηκε αρχικά με τη συγκατάθεση του δημιουργού του, συνιστά παρουσίαση του έργου σε ένα νέο κοινό. Σε τέτοιες περιπτώσεις, το κοινό που είχε κατά νου ο δημιουργός όταν έδινε τη συγκατάθεσή του για τη χρήση του έργου του στην ταξιδιωτική ιστοσελίδα αφορούσε σε κοινό εκείνης της ιστοσελίδας και όχι στο κοινό της ιστοσελίδας όπου δημοσιεύθηκε μετά ή του διαδικτύου γενικώς.

⁵⁰⁹ Βλ. ανωτέρω, αστική προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας

δημοσιογραφικό έργο είναι φωτογραφία. Όπως ήδη αναφέρθηκε, το δικαίωμα παρακολούθησης αφορά καταρχήν τα εικαστικά έργα και συνίσταται στην αξίωση του δημιουργού τους να λαμβάνει ποσοστιαία αμοιβή από κάθε μεταπώληση του πρωτότυπου υλικού φορέα που ενσωματώνει το έργο του. Στον κατάλογο αυτό, εκτός των «παραδοσιακών» εικαστικών έργων (πίνακες, κολάζ, έργα ζωγραφικής, σχέδια, εικόνες χαρακτηριστικής, χαλκογραφίες και λιθογραφίες, γλυπτά, εργόχειρα χαλιά τοίχου (ταπισερί), κεραμικά, έργα υαλουργίας) έχουν συμπεριληφθεί και οι *φωτογραφίες*, εννοείται εφόσον τα έργα αυτά είναι πρωτότυπα. Το δικαίωμα παρακολούθησης δεν είναι δεκτικό απαλλοτρίωσης ή παραίτησης εκ μέρους του πνευματικού δημιουργού, όμως η αξίωση του ενεργοποιείται μόνο σε περίπτωση μεταπώλησης σε εμπορική κλίμακα, εξαιρουμένων των διαδοχικών μεταβιβάσεων του έργου από ιδιώτη σε ιδιώτη. Με αυτό το περιεχόμενο το δικαίωμα παρακολούθησης επιτρέπει στον πνευματικό δημιουργό να συμμετάσχει στην εμπορική επιτυχία που γνωρίζει το έργο του, ακόμη και αν αρχικώς το είχε μεταβιβάσει έναντι χαμηλού οικονομικού ανταλλάγματος⁵¹⁰.

Κατόπιν των ανωτέρω, τη γαλλική νομολογία απασχόλησε το ζήτημα ποιος είναι ο υπόχρεος της καταβολής της εύλογης αποζημίωσης του δημιουργού, υπό το φως και του άρθρου 1, παράγραφος 4, της οδηγίας 2001/84, που επιβάλλει την υποχρέωση αυτή (καταβολή ποσοστών) στον πωλητή⁵¹¹. Συγκεκριμένα, οίκος δημοπρασιών Christies, ως «ενδιάμεσος» μεταξύ πωλητή και αγοραστή, χρησιμοποιούσε μία προδιατυπωμένη συμβατική ρήτρα, σύμφωνα με την οποία, προβλεπόταν η μετακύλιση της εύλογης αμοιβής του δημιουργού, από τον αρχικώς υπόχρεο πωλητή στον αγοραστή. Η πρακτική αυτή έγινε αντιληπτή από την ανταγωνίστρια επιχείρηση «SNA», η οποία ενήγαγε τον οίκο Christies ενώπιον της γαλλικής Δικαιοσύνης, (συγκεκριμένα προδικαστικό ερώτημα υπέβαλε το γαλλικό Ακυρωτικό), επιδιώκοντας να απαγγελθεί η ακυρότητα της ρήτρας αυτής, λόγω παραβίασης του γαλλικού δικαίου του ανταγωνισμού.

Επί του ζητήματος, το ΔικΕΕ ερμήνευσε ορθά το κοινοτικό δίκαιο, κρίνοντας ότι η *ex lege* πρόβλεψη για ευθύνη του πωλητή είναι ανεξάρτητη τυχόν συμβατικής ρύθμισης που προβλέπει μετακύλιση της οικονομικής επιβάρυνσης στον αγοραστή, υπό την έννοια ότι ο πωλητής δεν απαλλάσσεται έναντι του δημιουργού, καθώς η υποχρέωση του θεμελιώνεται ευθέως στην κοινοτική οδηγία. Έτσι στην περίπτωση που ο δημιουργός δεν αμειφθεί από τη μεταπώληση του έργου του, γεννάται εκ του νόμου αγωγήμη αξίωση κατά του πωλητή και όχι κατά του αγοραστή. Εφόσον όμως

⁵¹⁰ Καλλινίκου, Το δικαίωμα παρακολούθησης και η Κοινοτική Οδηγία 2001/84, ΧρΙΔ 2002,

⁵¹¹ Βλ. ομοίως άρθρο 5 παρ. 1 ν.2121/1993

ο τελευταίος, έχει αποδεχθεί με την ελεύθερη βούληση του την οικονομική μετακύλιση, συνάπτοντας σχετική σύμβαση, λχ με οίκο δημοπρασιών και παρ'όλα αυτά δεν εκπληρώσει τη συμβατική του υποχρέωση, γεννάται ευθύνη του έναντι του αντισυμβαλλομένου του όχι από τις διατάξεις της πνευματικής ιδιοκτησίας, αλλά από τη σύμβαση αυτή⁵¹².

γ. The right to publicity - Δικαίωμα στη φωτογραφία και δικαίωμα στην εικόνα

Ανεξάρτητα από τη θεμιτή ή όχι δημοσιοποίηση μιας δημοσιογραφικής φωτογραφίας σύμφωνα με τα ανωτέρω, σε ο,τι αφορά στην ταυτότητα του φυσικού προσώπου - πνευματικού δημιουργού⁵¹³, δεν αμφισβητείται ότι δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας στη φωτογραφία ενός

⁵¹²Αναλυτικά, κατά το σκεπτικό του Δικαστηρίου, το άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας 2001/84/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Σεπτεμβρίου 2001, σχετικά με το δικαίωμα παρακολούθησης υπέρ του δημιουργού ενός πρωτότυπου έργου τέχνης, έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται στη δυνατότητα του έχοντος την υποχρέωση καταβολής ποσοστών βάσει του δικαιώματος παρακολούθησής, προσδιοριζόμενου από την εθνική νομοθεσία, είτε αυτός είναι ο πωλητής είτε ένας επαγγελματίας της αγοράς έργων τέχνης που παρεμβαίνει στην εμπορική συναλλαγή, να συμφωνεί με κάθε άλλο πρόσωπο, περιλαμβανομένου του αγοραστή, ότι αυτό θα φέρει οριστικώς, εν όλω ή εν μέρει, το κόστος της καταβολής των σχετικών ποσοστών στον δημιουργό, στο πλαίσιο του δικαιώματος παρακολούθησής, καθόσον μια τέτοια συμβατική ρήτρα *ουδόλως* επηρεάζει τις υποχρεώσεις και την ευθύνη του βαρυνόμενου με την υποχρέωση καταβολής ποσοστών στο δημιουργό.

⁵¹³Αντίθετα, δεν προστατεύονται με την πνευματική ιδιοκτησία, οι φωτογραφίες που αποτελούν προϊόν αμιγώς μηχανικών δραστηριοτήτων καθώς και οι φωτογραφίες που λαμβάνονται χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση, (φωτογραφία που τραβάει ρομπότ ή οι φωτογραφίες από αυτόματα μηχανήματα φωτογραφιών).

Εκτός προστασίας πρέπει να θεωρούνται και οι φωτογραφίες που τράβηξε ένα ζώο, όπως κρίθηκε από τα αμερικάνικα δικαστήρια στην υπόθεση γνωστή ως «Monkey selfie», (David Slater v. Wikimedia Commons). Το 2014, ο Βρετανός φωτογράφος άγριας ζωής David Slater, μετέβη σε πάρκο της Ινδονησίας όπου άφησε εκτεθειμένη τη φωτογραφική μηχανή του σε μια αγέλη πιθήκων (μακάκων), μέλος της οποίας, περιεργαζόμενος τη μηχανή, «τράβηξε» ορισμένες φωτογραφίες. Μία εξ αυτών έγινε viral και εν τέλει αναρτήθηκε ψηφιακά από τη Wikipedia, η οποία στις διαμαρτυρίες του φωτογράφου, επικαλέστηκε ότι η φωτογραφία ανήκει στο public domain και η χρήση της είναι ελεύθερη εφόσον δεν αναγνωρίζονται δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (εν προκειμένω copyright) σε ζώα.

προσώπου, δεν έχει το εικονιζόμενο πρόσωπο, αλλά ο δημοσιογράφος - δημιουργός της. Μόνη προϋπόθεση είναι η φωτογραφία να πληροί την προϋπόθεση μιας στοιχειώδους πρωτοτυπίας. Το εικονιζόμενο πρόσωπο, όμως, μολονότι δεν έχει δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας στη φωτογραφία, έχει το δικαίωμα, που απορρέει από την προσωπικότητά του, γνωστό ως δικαίωμα δημοσιότητας, (the right to publicity)⁵¹⁴. Όταν τα δύο δικαιώματα συγκρούονται, η σύγκρουση λύνεται με στάθμιση των εκατέρωθεν εννόμων αγαθών. Ειδικότερα :

Το δικαίωμα δημοσιότητας, είναι το δικαίωμα του ατόμου να ελέγχει την εμπορική χρήση της ταυτότητας του, (όνομα, εικόνα, ψευδώνυμο ή άλλα σαφή αναγνωριστικά στοιχεία, όπως η φωνή). Σε κάποια κράτη, όπως στη χώρα μας, κατοχυρώνεται με βάση τις διατάξεις για την προσωπικότητα⁵¹⁵, ενώ σε άλλα, ορισμένες πτυχές του προστατεύονται, σύμφωνα με τη νομοθεσία για την πνευματική ιδιοκτησία, τα προσωπικά δεδομένα, το εμπορικό σήμα ή τον αθέμιτο ανταγωνισμό. Όπου ο νομοθέτης δεν το κατοχυρώνει ρητά, το έχει αναγνωρίσει η νομολογία. Παρακάτω, εκτίθενται τα σημαντικότερα σημεία του συγκριτικού δικαίου.

i. ΗΠΑ

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, το δικαίωμα δημοσιότητας δεν έχει αναγνωριστεί σε ομοσπονδιακό επίπεδο από το νόμο, αν και αναγνωρίζεται μια σχετική νόμιμη αξίωση προστασίας έναντι ψευδούς έγκρισης ή σύνδεσης, βάσει του ομοσπονδιακού νόμου περί αθέμιτου ανταγωνισμού. Βέβαια, κάθε πολιτεία αντιμετωπίζει το ζήτημα διαφορετικά.

Σε επίπεδο νομολογίας, η πρώτη απόφαση που αφορούσε αμιγώς το δικαίωμα δημοσιότητας, σε επίπεδο του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ, εκδόθηκε επί της υπόθεσης *Hugo Zacchini*⁵¹⁶. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η πρώτη και η δέκατη τροπολογία, δεν αποκλείουν τα μέσα ενημέρωσης από αστική τους ευθύνη όταν μεταδίδουν ολόκληρη την παράσταση ενός ερμηνευτή⁵¹⁷

⁵¹⁴ Για το δικαίωμα επί της ιδίας εικόνας, (Right of publicity), βλ. αναλυτικά, Χριστοδούλου Κ., Δίκαιο Πνευματικής ιδιοκτησίας, εκδ.Σακκουλας, 2018.

⁵¹⁵ AK 57

⁵¹⁶ *Zacchini v. Scripps-Howard Broadcasting Co.*, 433 U.S. 562 (1977),

⁵¹⁷ Ο *Zacchini* εκτελούσε την παράσταση cannonball στην οποία ένα άτομο που ενεργεί ως "cannonball" αποβάλλεται από ένα ειδικά σχεδιασμένο "κανόνι".

χωρίς τη συγκατάθεσή του και το Σύνταγμα των ΗΠΑ δεν εμποδίζει ένα ομόσπονδο κράτος να απαιτεί από τους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς να αποζημιώνουν τους ερμηνευτές.

ii. Καναδάς

Το καναδικό κοινό δίκαιο αναγνωρίζει ένα περιορισμένο δικαίωμα στην προσωπικότητα⁵¹⁸. Για δικαίωμα δημοσιότητας, έγινε λόγος για πρώτη φορά στην υπόθεση «Krouse κατά Chrysler Canada Ltd.», όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι ένα άτομο έχει αξίωση επί της εμπορικής αξίας του⁵¹⁹ και εν συνεχεία, επεκτάθηκε από τη νομολογία στην υπόθεση «Athans εναντίον Canadian Adventure Camps (1977)», όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι το δικαίωμα προσωπικότητας περιλάμβανε τόσο εικόνα όσο και όνομα .

iii. Αυστραλία

Ομοίως στην Αυστραλία, το δικαίωμα της δημοσιότητας αναγνωρίστηκε πρώτα νομολογιακά, με βάση τη νομοθεσία για την απατηλή συσχέτιση στην υπόθεση «Henderson v Radio Corp Pty Ltd, (1960) ⁵²⁰. Οι ενάγοντες ήταν χορευτές δωματίου (ballroom dancers), των οποίων φωτογραφία δημοσιεύτηκε στο εξώφυλλο ενός δίσκου γραμμοφώνου με τίτλο «Strictly for Dancing: Vol. 1». Σύμφωνα με την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Ουαλίας, η χρήση της εικόνας των εναγόντων υποδείκνυε ψευδώς ότι εγκρίνουν ή έχουν κάποια σχέση με το συγκεκριμένο εμπόρευμα.

iv. Γαλλία – Γερμανία - Ισπανία

Στη Γαλλία, δεν προστατεύεται γενικά η χρήση της εικόνας. Το δικαίωμα δημοσιότητας απασχόλησε σχετικά πρόσφατα τα γαλλικά δικαστήρια, με αφορμή τη διάσημη υπόθεση της

⁵¹⁸ Conroy, Amy M. (2012). "Protecting Your Personality Rights in Canada: A Matter of Property or Privacy?", *Western Journal of Legal Studies*

⁵¹⁹ Η υπόθεση αφορούσε χρήση εικόνας προσώπου με τρόπο που υποδήλωνε την έγκριση ενός προϊόντος

⁵²⁰ Henderson v Radio Corp Pty Ltd, (1960) 60 SR(NSW) 576, [1969] RPC 218

δημοσίευσης ενός βιβλίου για τον François Mitterrand με την ονομασία Le Grand Secret. Στο βιβλίο, ο γιατρός του Mitterrand αποκάλυπτε ιδιωτικά γεγονότα για τη ζωή του, αλλά και ιατρικές εμπιστευτικές πληροφορίες, κατά παράβαση του ιατρικού απορρήτου.

Στη Γερμανία, η προσωπικότητα προστατεύεται βάσει του γερμανικού αστικού κώδικα, όπου ορίζεται ότι η έννοια του «απόλυτου προσώπου της σύγχρονης ιστορίας», επιτρέπει την απεικόνιση ατόμων που είναι μέρος της ιστορίας⁵²¹, με ορισμένες εξαιρέσεις ως προς την ιδιωτική ζωή εκτός της δημόσιας σφαίρας. Στα πλαίσια της υπόθεσης «Marlene Dietrich», το δικαστήριο έκρινε ότι ειδική έκφραση του γενικού δικαιώματος της προσωπικότητας είναι το δικαίωμα του προσώπου στη δική του εικόνα (§§ 22 ff του KUG) και το δικαίωμα στο όνομά του (§ 12 του BGB).

Στην Ισπανία, το δικαίωμα δημοσιότητας προστατεύεται με βάση τη νομοθεσία για τα προσωπικά δεδομένα. Σύμφωνα με την Ισπανική Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, η συλλογή και διάδοση στο Διαδίκτυο της εικόνας ενός ατόμου χωρίς τη συγκατάθεσή του συνιστά παραβίαση του Νόμου περί Προστασίας Δεδομένων και επισύρει ελάχιστο πρόστιμο 60.000 ευρώ, ενώ διανομή της εικόνας ενός ατόμου στο Διαδίκτυο χωρίς τη συγκατάθεσή του ερευνάται και αυτεπαγγέλτως.

v. Νότια Αφρική

Στη Νότια Αφρική, το δικαίωμα δημοσίευσης προστατεύεται από τη νομοθεσία για την προσωπικότητα, όπως τόνισε το Ανώτατο Δικαστήριο, στην υπόθεση ορόσημο Grütter κατά Lombard», στα πλαίσια της οποίας κρίθηκε ότι παραβιάζεται το δικαίωμα της ταυτότητας ενός ατόμου, εάν τα χαρακτηριστικά του ατόμου χρησιμοποιούνται χωρίς άδεια με τρόπο που δεν μπορεί να συμφιλιωθεί με την πραγματική εικόνα. Εκτός από τη μη εξουσιοδοτημένη χρήση της εικόνας ενός ατόμου, αυτό το είδος παραβίασης σύμφωνα με το σκεπτικό του Δικαστηρίου, συνεπάγεται επίσης κάποιο είδος ψευδούς δήλωσης σχετικά με το άτομο, όπως ότι το άτομο εγκρίνει ή επικυρώνει ένα συγκεκριμένο προϊόν ή υπηρεσία, ενώ αυτό δεν συμβαίνει, για εμπορικό κέρδος⁵²².

⁵²¹ άρθρα 1 και 2 του Συντάγματος και § 823 (1) του BGB (πάγια νομολογία από το BGHZ 13, 334, 338 - επιστολές αναγνωστών).

⁵²² Η ταχέως αναπτυσσόμενη «αγορά» για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην Αφρική, οδήγησε στην ίδρυση του ARIPO, (African Regional Intellectual Property Organization), με κύριο στόχο την ενίσχυση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας, προσβλέποντας μέσω της κατοχύρωσης και απόδοσης των αμοιβών των δημιουργών και των δικαιούχων συγγενικών δικαιωμάτων, στην οικονομική ανάπτυξη της Μαύρης Ηπείρου. Ο

vi. Ελλάδα

Στο πλαίσιο του λειτουργήματος του και προς εξυπηρέτηση της ανάγκης ενημέρωσης του κοινού, ο δημοσιογράφος έχει δικαιολογημένο συμφέρον να δημοσιεύει φωτογραφίες προσώπων της επικαιρότητας⁵²³. Τα πρόσωπα της επικαιρότητας συνήθως θα είναι «δημόσια πρόσωπα», τα οποία εκτίθενται οικειοθελώς στα φώτα της δημοσιότητας (πολιτικοί, καλλιτέχνες, κλπ). Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που στις φωτογραφίες με δημοσιογραφικό ενδιαφέρον απεικονίζονται απλοί άνθρωποι, οι οποίοι όχι σπάνια, έχουν πέσει θύματα κάποιας τραγωδίας (σεισμός, πόλεμος, εγκληματική ενέργεια, κοκ).

Νομικά ζητήματα γεννώνται όταν η ελευθερία του τύπου, αποκρυσταλλωμένη στο δικαίωμα του φωτορεπόρτερ να τραβήξει μια φωτογραφία, συγκρούεται με την ανάγκη του προσώπου για ανωνυμία, είτε πρόκειται για δημόσιο πρόσωπο σε μια ιδιωτική στιγμή είτε για καθημερινούς ανθρώπους που τυχαία βρέθηκαν στη δίνη των γεγονότων. Το συμφέρον του κοινού για πληροφόρηση είναι εύλογο, όμως εξίσου δικαιολογημένη φαίνεται και η εξουσία του προσώπου να επιλέξει εάν και με ποιες προϋποθέσεις (χρόνος, τόπος, τρόπος, τυχόν οικονομικό αντάλλαγμα, κλπ) θα εκτεθεί ή όχι η εικόνα του στη θέα απεριόριστου αριθμού συνανθρώπων του.

Η κρατούσα άποψη στη θεωρία, συνηγορεί υπέρ του ότι αν λείπει η συναίνεση του εικονιζόμενου προσώπου, η προσβολή της προσωπικότητας του πρέπει να θεωρείται δεδομένη. Η δε ένταση της προσβολής που συντελείται μέσω της δημοσίευσης της φωτογραφίας του είναι τέτοιας έκτασης που είναι αδύνατη η πραγματική επανόρθωση της ηθικής βλάβης του προσώπου⁵²⁴. Με την

ARIPO είναι επίσης υπεύθυνος για την επιβολή κυρώσεων σε περίπτωση προσβολής της πνευματικής ιδιοκτησίας, Marius Schneider - Vanessa Ferguson, *Enforcement of Intellectual Property Rights in Africa* Hardcover, May 2020, σελ.17, επ.

⁵²³ Ως επικαιρότητα θα μπορούσαμε να ορίσουμε επίσης το σύνολο των πρόσφατων κοινωνικά σημαντικών γεγονότων.

⁵²⁴ Μαρία Κανελλοπούλου – Μπότη, «Δικαίωμα στην προσωπικότητα και δικαίωμα στη φωτογραφία» ατομική συμβολή στο έργο «Δημοσιογράφοι και Εκδότες ΜΜΕ, Ζητήματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας», Σάκκουλας, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2009, σελ. 234 επ, όπου αναφέρεται ως παράδειγμα της δύναμης της εικόνας, το αποτέλεσμα της μελέτης του Rooth D.O. “Evidence of unequal treatment ;in hiring against obese applicants”, κατά την οποία πρόσωπα που η εικόνα τους είχε

άποψη αυτή, φαίνεται να συντάσσεται και η πρόσφατη νομολογία, η οποία στην επιχειρούμενη στάθμιση αποφαίνεται υπέρ του δικαιώματος του προσώπου στην εικόνα του και συνεπώς. Από άποψη πνευματικής ιδιοκτησίας, πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο μεν φωτογράφος έχει το δικαίωμα να διατηρεί το αρνητικό της φωτογραφίας και να μεταβιβάζει το περιουσιακό του δικαίωμα επί της φωτογραφίας, το εικονιζόμενο όμως πρόσωπο μπορεί να επιτρέψει ή να απαγορεύει κάθε χρήση της φωτογραφίας του παρά τη θέλησή του από τον εκάστοτε δικαιούχο του περιουσιακού δικαιώματος επί της φωτογραφίας (ΑΠΔΠΧ Γνωμ. 30/2002, ΠΠΑ 4661/2004).

Το προβάδισμα της βούλησης του εικονιζόμενου προσώπου έχει επαρκή νομικά ερείσματα. Η εικόνα αποτελεί το πρωταρχικό μέσο προσδιορισμού του ανθρώπου. Μαζί με τη φωνή και το όνομα αποδίδουν στο πρόσωπο τη μοναδικότητα του. Όλα αυτά τα στοιχεία απαρτίζουν την ευρύτατη έννοια της προσωπικότητας⁵²⁵ του ατόμου, η οποία προστατεύεται από πληθώρα εθνικών και υπερεθνικών διατάξεων⁵²⁶.

Ως ειδικότερη έκφανση της προσωπικότητας, η αποτύπωση της εικόνας ενός προσώπου σε μια φωτογραφία, με τρόπο που να καθιστά δυνατή την αναγνώριση της ταυτότητας του⁵²⁷, απαιτεί τη

υποστεί τεχνική επεξεργασία, ώστε να μοιάζουν υπέρβαρα καλούνταν σε συνέντευξη από υποψήφιους εργοδότες κατά 20% λιγότερο από συνυποψήφιους κανονικού βάρους με τα ίδια προσόντα.

⁵²⁵ Για την έννοια της προσωπικότητας βλ. αντί πολλών, Παπαχρίστου Θ., Η προστασία της προσωπικότητας και το αρθρ. 299 ΑΚ, Το Σ 1981, 42, Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Αντ. Σάκκουλας, 2002, σ.146

⁵²⁶ Το δικαίωμα του ατόμου στην προσωπικότητα προστατεύεται από το αρθρ. 2 παρ. 1 Σ που ορίζει ότι ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της ελληνικής Πολιτείας, από το αρθρ. 5 Σ που ορίζει ότι καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του, από το αρθρ. 9 Σ που κατοχυρώνει την προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, από το αρθρ. 9^Α Σ που προβλέπει ότι καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση των προσωπικών του δεδομένων. Τη συνταγματική θεμελίωση της προστασίας της προσωπικότητας αποκρυσταλλώνει σε επίπεδο αστικού δικαίου η διάταξη του αρθρ. 57 ΑΚ, που ορίζει την προσωπικότητα ως απόλυτο και αποκλειστικό δικαίωμα του ατόμου ενώ σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το αρθρ. 8 της ΕΣΔΑ, προβλέπει ότι κάθε πρόσωπο δικαιούται το σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής του ζωής, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του.

⁵²⁷ Βλ. ΑΠ 1005/2005, ΝΟΜΟΣ, η οποία έκρινε ότι ως εικόνα νοείται η αποτύπωση του προσώπου, είτε φωτογραφική, είτε ηχητική, είτε κινηματογραφική είτε οπτικοακουστική, είτε παραγόμενη με κινηματογραφικό ή τρισδιάστατο τρόπο, αποδίδοντας στο πρόσωπο μια ιδιαίτερη ταυτότητα. Σύμφωνα με την κρίση του Αρείου Πάγου απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη προσβολής, η οποία να δίνει στον παθόντα την δυνατότητα να αξιώσει δικαστική προστασία είναι η δυνατότητα αναγνώρισης του προσώπου μέσω της εικόνας.

συναίνεση του, ανεξαρτήτως τεχνικού μέσου αποτύπωσης. Επομένως, κατά κανόνα απαγορεύεται απολύτως η φωτογράφιση οποιουδήποτε προσώπου χωρίς τη συναίνεση του και για οποιοδήποτε σκοπό. Εάν ο εικονιζόμενος δεν παρέχει με τρόπο σαφή τη συναίνεση του, η αποτύπωση της εικόνας του και η δημοσίευση της φωτογραφίας συνιστά παράνομη προσβολή της προσωπικότητας του. Ο δημοσιογράφος – φωτορεπόρτερ, δεν εξαιρείται καταρχήν από το γενικό κανόνα και δεν επιτρέπεται να αποτυπώσει ή να εμφανίσει δημόσια την εικόνα άλλου προσώπου, χωρίς την άδεια του εικονιζόμενου⁵²⁸.

Το δικαίωμα του ατόμου να ελέγχει την εικόνα του είναι αυτοτελές, με την έννοια ότι για τη δικαστική του προστασία δεν απαιτείται η ταυτόχρονη προσβολή και άλλων στοιχείων της προσωπικότητας, όπως η τιμή, η υπόληψη, το απόρρητο της ιδιωτικής ζωής κτλ, αλλά αρκεί η παράνομη αποτύπωση ή/και δημόσια προβολή της εικόνας⁵²⁹. Αρνητικά διατυπωμένο, το δικαίωμα στην εικόνα συνεπάγεται την εξουσία του καθενός να αρνείται τη διάδοση της εικόνας του και να αντιτίθεται στη λήψη, διατήρηση και αναπαραγωγή αυτής από τρίτους⁵³⁰.

δ. Η θέση της νομολογίας

⁵²⁸ Συναφώς έχει κριθεί ότι η λήψη εικόνας προσώπου από τελετή γάμου κατά παραγγελία δεν δίνει το δικαίωμα στον φωτογράφο να την εκθέτει δημόσια για λόγους διαφήμισης παρά μόνο κατόπιν συναίνεσης του εικονιζόμενου (ΑΠΔΠΧ αποφ. 30/2002, ΝΟΜΟΣ).

⁵²⁹ ΑΠ 543/2009, Εφ Αθ 1441/2010

⁵³⁰ Βλ. ΕΔΔΑ αποφ. 15/01/2009, υπόθεση Ρέκλος – Δαβουλή κατά Ελλάδας. Ο Α. Ρέκλος γεννήθηκε σε ιδιωτική κλινική και αμέσως μετά τη γέννηση του τοποθετήθηκε στη ΜΕΘ, όπου επιτρεπόταν η πρόσβαση μόνο στο νοσηλευτικό προσωπικό. Την επομένη της γέννησης του δόθηκαν στους γονείς δύο φωτογραφίες του μωρού τους, απεικονιζόμενου μέσα στη μονάδα εντατικής θεραπείας από επαγγελματία φωτογράφο. Οι γονείς διαμαρτυρήθηκαν έντονα για το γεγονός αυτό και προσέφυγαν στην ελληνική Δικαιοσύνη. Η αγωγή τους απερρίφθη από το Πρωτοδικείο ως αβάσιμη, απόφαση που επικυρώθηκε σε δεύτερο βαθμό από το Εφετείο, ενώ ούτε η αναίρεση τους είχε τύχη, καθώς απερρίφθη για λόγους αοριστίας. Οι γονείς τελικά προσέφυγαν στο ΕΔΔΑ, επικαλούμενοι παραβίαση του αρθρ. 6 και του αρθρ. 8 (δικαίωμα ιδιωτικότητας) της ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι η συναίνεση του ατόμου είναι αναγκαία συνθήκη τόσο για τη λήψη όσο και για τη δημοσίευση της φωτογραφίας του, όταν πρόκειται δε για ανήλικο, η σχετική συναίνεση παρέχεται από τους γονείς. Εν προκειμένω η βούληση των γονέων αγνοήθηκε πλήρως και για το λόγο αυτό το ΕΔΔΑ κατέγινωσε παραβίαση του αρθρ. 8 της ΕΣΔΑ, κρίνοντας ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν έλαβαν τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία του δικαιώματος της ιδιωτικότητας.

Από τα παραπάνω είναι σαφές ότι ο εφαρμοστής του δικαίου έχει δύσκολο έργο σε περίπτωση σύγκρουσης των εκατέρωθεν δικαιωμάτων : Από τη μια πλευρά θα πρέπει να διασφαλίσει την ελευθερία λόγου και έκφρασης του δημοσιογράφου κατ' εφαρμογή του άρθρ. 14 Σ. Από την άλλη, είναι απαραίτητο να λάβει υπόψη, το επίσης συνταγματικώς κατοχυρωμένο δικαίωμα του απεικονιζόμενου προσώπου να απολαμβάνει το σεβασμό της αξιοπρέπειας του (αρθρ. 2 Σ) και να ορίζει το ίδιο την εικόνα του, στα πλαίσια της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του (αρθρ. 5 Σ, αρθρ. 57 ΑΚ).

Τα πράγματα περιπλέκονται ακόμη περισσότερο, λόγω των οικονομικών συνεπειών της υιοθέτησης της μιας ή της άλλης άποψης, καθώς ο δημοσιογράφος προσδοκά εύλογα να κερδίσει τα προς το ζην από τη δημοσίευση της φωτογραφίας, την ίδια στιγμή που το δικαίωμα εκμετάλλευσης της εικόνας του ανήκει αποκλειστικά και μόνο στο εικονιζόμενο πρόσωπο. Εάν στα προαναφερθέντα προστεθεί και το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού για ακώλυτη πρόσβαση στην πληροφορία εν γένει (επομένως και στις φωτογραφίες), σύμφωνα με το αρθρ. 5^Α Σ, είναι ανέφικτη η εξεύρεση μιας λύσης που να ικανοποιεί και τους ενδιαφερόμενους και το περί δικαίου αίσθημα.

Στη στάθμιση συμφερόντων, η πρόσφατη ελληνική νομολογία φαίνεται να κλίνει υπέρ της απόλυτης προστασίας της εικόνας. Κατά την κρατούσα άποψη, γίνεται δεκτό ότι εφόσον απουσιάζει η συναίνεση του εικονιζόμενου προσώπου, προσβάλλεται άνευ ετέρου το δικαίωμα της προσωπικότητας του, ακόμη και αν δεν προκύπτει παράνομη επέμβαση σε άλλα έννομα αγαθά όπως η τιμή, η υπόληψη ή ο ιδιωτικός βίος⁵³¹.

Συναφώς έχει κριθεί⁵³² ότι *«η εικόνα (..) παριστάνει την εξωτερική μορφή του ανθρώπου. Όπως αυτή συνοδεύει πάντοτε τον άνθρωπο και εμφανίζεται δημόσια μόνο όταν αυτός το θέλει, έτσι και η εικόνα του δεν ανήκει στο κοινό, αλλά μόνο στο πρόσωπο που παριστάνει. Κανένας δεν έχει δικαίωμα,*

⁵³¹ Η δημοσίευση μιας φωτογραφίας παρά τη θέληση του εικονιζόμενου είναι δυνατό να βλάψει εκτός από ηθικά και περιουσιακά του συμφέροντα, ειδικά στην περίπτωση που πρόκειται για διάσημο πρόσωπο. Βλ. αναλυτικά Μαρία Κανελλοπούλου – Μπότη, «Δικαίωμα στην προσωπικότητα και δικαίωμα στη φωτογραφία», οπ, σελ. 234 επ, όπου χρησιμοποιείται ως παράδειγμα η αντιδικία του διάσημου ζεύγους των ηθοποιών Michael Douglas Catherine Zeta Jones με το παγκόσμιας κυκλοφορίας περιοδικό Hello ! (House of Lords, 2007) , στα πλαίσια της οποίας έγινε γνωστό ότι το συμφωνημένο αντάλλαγμα για την αποκλειστική φωτογράφιση και δημοσίευση φωτογραφιών από το γάμο τους, το 2000, ανήλθε στο 1.000.000 λίρες Αγγλίας.

Γενικά για το δικαίωμα περιουσιακής εκμετάλλευσης των στοιχείων της προσωπικότητας, βλ. διεξοδικά Καράκωστας Ι., Προσωπικότητα και Τύπος, γ' έκδοση, Αντ. Σάκκουλας, σελ.276 επ.

⁵³² ΠΠρΑθ 2303/2006, ΔιΜΜΕ 2007, σελ.67

χωρίς τη συναίνεση του ενδιαφερόμενου ούτε να αποτυπώσει, π.χ. με φωτογράφιση, κινηματογράφιση) την εικόνα του προσώπου ούτε και να την εκθέσει δημόσια (π.χ. διά του τύπου, μέσω τηλεοράσεως). Το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας είναι αυτοτελές. Μόνη η αποτύπωση ή η εμφάνιση της εικόνας κάποιου στο κοινό χωρίς τη συναίνεση του, προσβάλλει αυτοτελώς την προσωπικότητα του (δηλαδή το δικαίωμα του επί της ίδιας εικόνας) και δεν απαιτείται να προσβάλλεται συγχρόνως και άλλο αγαθό, όπως η τιμή του με την κατά μειωτικό τρόπο εμφάνιση της φυσιογνωμίας του ή το απόρρητο της ιδιωτικής του ζωής (..)».

Στο ίδιο πνεύμα, παράνομη κρίθηκε η δημοσίευση φωτογραφίας ανήλικης μαθήτριας, χωρίς τη συναίνεση των γονέων της, η οποία συνοδευόταν από ανυπόγραφο μειωτικό σχόλιο⁵³³. Το Δικαστήριο απασχόλησαν τα εξής πραγματικά περιστατικά : ανήλικη αθλήτρια, μέλος του Εθνικού Γυμναστικού Αθλητικού Συλλόγου Χολαργού στο άθλημα της ρυθμικής αγωνιστικής γυμναστικής, σε ηλικία 10 ετών, επιλέχθηκε μαζί με άλλες αθλήτριες και πήρε μέρος στα εγκαίνια της έκθεσης με θέμα : «Η Επιστήμη των Αθλημάτων» και ειδικότερα στην εκδήλωση του περιπτέρου της ρυθμικής και ενόργανης γυμναστικής, η οποία έκθεση διοργανώθηκε από τη Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων του Υπουργείου Πολιτισμού, σε συνεργασία με το Βρετανικό Μουσείο Επιστημών, στον εκθεσιακό χώρο του Ευγενίδειου ιδρύματος στην Αθήνα.

Στο με αριθμ. φύλλου */20-11-2003 της απογευματινής εφημερίδας «Α» και στη σελ. */8 δημοσιεύτηκε έγχρωμη φωτογραφία που απεικόνιζε την ως άνω ανήλικη, η οποία, κατά τη διάρκεια της παραπάνω εκδήλωσης, πραγματοποιούσε χορευτική φιγούρα με τους βραχίονες των χεριών της σε έκταση και δύο άλλα πρόσωπα, εκ των οποίων το ένα ήταν ο Υπουργός Πολιτισμού Ε. Β. Κάτω από την φωτογραφία υπήρχε το εξής ανυπόγραφο κείμενο σχόλιο: «*Εραστής της φιλοκαλίας ο ανώτατος λειτουργός των πολιτιστικών θεμάτων, θαυμάζει με επιτηδευμένη διακριτικότητα την κορασίδα αθλήτρια, η οποία με αναιδεια τείνει την ανοικτή παλάμη προς το μέρος του... ».*

Το Δικαστήριο επιδίκασε χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης στους γονείς της μαθήτριας, με την ιδιότητα τους ως ασκούντων τη γονική μέριμνα της ανήλικης κόρης τους, κρίνοντας ότι ο αναληθής ισχυρισμός άγνωστου συντάκτη κειμένου σε εφημερίδα, που διαδόθηκε σε μεγάλο αριθμό ατόμων, ήταν αντικειμενικά πρόσφορος να βλάψει και πράγματι έβλαψε την τιμή και την υπόληψη της δεκάχρονης μαθήτριας ως προσώπου και αθλήτριας, εφόσον παρουσιάστηκε αυτή ως πρόσωπο που επέδειξε αγενή στάση προς εκπρόσωπο της πολιτειακής εξουσίας, κάνοντας αναιδή

⁵³³ ΠΠρωτΑθ 5127/2006, ΔιΜΜΕ 2007, σ.235

χειρονομία, ενώ δεν έγινε δεκτή η επίκληση του δικαιολογημένου δημοσιογραφικού καθήκοντος ενημέρωσης του κοινού, με το σκεπτικό ότι οι ιθύνοντες, κινήθηκαν από ταπεινά αίτια, άσχετα με την πληροφόρηση των πολιτών⁵³⁴.

Η προσβολή της προσωπικότητας του εικονιζόμενου θεωρείται παράνομη επέμβαση στη σφαίρα της προσωπικότητας, όταν γίνεται σε ενάσκηση δικαιώματος, το οποίο όμως είναι από άποψη έννομης τάξης, μικρότερης σπουδαιότητας ή ασκείται καταχρηστικά. Η χωρίς συναίνεση, αποτύπωση, αποθήκευση, επεξεργασία, δημόσια προβολή και αναπαραγωγή της εικόνας προσώπου, συνιστά κατά κανόνα παράνομη προσβολή της προσωπικότητας του, (ΑΚ 57,59). Ειδικότερα σε ο,τι αφορά το δημοσιογράφο, απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο χωρίς άδεια μετάδοση της εικόνας κατηγορούμενων κατά το στάδιο της ποινικής προδικασίας, καθώς προσβάλλει το τεκμήριο της αθωότητας (άρθρα 241 ΚΠΔ και 6 § 2 ΕΣΔΑ, 8 § 2 3090/2002, 11 και 13 ΠΔ 77/2003, ΑΠ 1505/2005). Επίσης, απαγορεύεται η αλλοίωση, παραποίηση, τροποποίηση ή οποιαδήποτε άλλη

⁵³⁴ Συγκεκριμένα, στο σκεπτικό της η ως άνω απόφαση διέλαβε ότι : «η δημοσίευση της φωτογραφίας και του σχολίου έγινε όχι από ενδιαφέρον του συντάκτη του κειμένου και των λοιπών υπευθύνων της εφημερίδας - εναγομένων να ενημερώσουν το κοινό από υγιές δημοσιογραφικό ενδιαφέρον, σχετικά με την κοινή εκδήλωση των ως άνω φορέων, δηλ. την έκθεση με θέμα την Επιστήμη των Αθλημάτων και το σκοπό της ως άνω έκθεσης, ούτε να εξάρουν τη συμμετοχή των διαφόρων προσώπων σε αυτή ή απλώς και μόνο για να τονίσουν τη γυμναστική ικανότητα της εικονιζόμενης αθλήτριας, αλλά για σκανδαλοθηρικούς σκοπούς προφανώς, ορμώμενοι από κακώς εννοούμενα κίνητρα άσκησης πολιτικής κριτικής και για να επιτύχουν έτσι, με την παράθεση υπονοούμενων, ασαφών και προσβλητικών χαρακτηρισμών, αύξηση της κυκλοφορίας σε συγκεκριμένο κύκλο αναγνωστών της απευθυνόμενης εφημερίδας.

Με την ως άνω επιλεκτική παράθεση του ως άνω σχολίου κάτω από τη συγκεκριμένη φωτογραφία, που δημοσιεύτηκε όχι από δικαιολογημένο δημοσιογραφικό καθήκον για την ενημέρωση της κοινής γνώμης οι εναγόμενοι, εκδότης και διευθυντές του εντύπου, που έχουν τη ευθύνη της επιλογής της δημοσιευτέας ύλης, αποπειρώνται να εμφανίσουν την ανήλικη ότι αρέσκεται να τείνει την ανοικτή της παλάμη προς ένα Υπουργό, ισχυριζόμενοι ψευδώς και εν γνώσει της αναλήθειας ότι πράττει τούτο με αναίδεια. Απαξιώνουν, δε, την εικόνα της ως ατόμου και αθλήτριας, αφού την εμφανίζουν ως άτομο μειωμένης ηθικής, που ενεργεί αντίθετα με τους ηθικούς κανόνες που είναι κοινωνικά αποδεκτοί, ενεργώντας, έτσι, υπαίτιως και κατά παράβαση των υποχρεώσεων που απορρέουν από το δημοσιογραφικό καθήκον αληθείας και υποχρέωσης σεβασμού της προσωπικότητας αυτών στους οποίους αναφέρονται, ή φωτογραφίες των οποίων δημοσιεύονται, οι οποίες (υποχρεώσεις) αποτελούν θεμελιώδες μέλημα του τύπου και επιβάλλουν τόσο την προσεκτική καταχώρηση, ώστε να μην θίγεται η προσωπικότητα άλλων ατόμων, όσο και τον έλεγχο των περιστάσεων και συνθηκών κάτω από τις οποίες οι φωτογραφίες τους έχουν ληφθεί.».

αλλαγή εικόνας προσώπου με τη χρήση ή μη τεχνολογικών μέσων χωρίς τη συναίνεση του εικονιζόμενου και με τρόπο που δεν καλύπτεται από τις θεμιτές εκδηλώσεις της ελευθερίας έκφρασης, όπως γελοιογραφία, σάτιρα κτλ (ΑΠ 961/2003). Ομοίως, έχει κριθεί ως παράνομη η δημόσια προβολή εικόνας προσώπου με απαξιωτικά για τον εικονιζόμενο ή άσχετα με αυτόν σχόλια (ΠλημΑθ 47666/1998).

Σημαντική κατηγορία περιπτώσεων παράνομης προσβολής της προσωπικότητας είναι η εμπορική εκμετάλλευση της εικόνας προσώπου χωρίς τη συναίνεσή του. Σε τέτοιες περιπτώσεις τα Ελληνικά δικαστήρια έχουν αναγνωρίσει το δικαίωμα του καθενός στην αποκλειστική χρήση, εκμετάλλευση και δημοσιοποίηση στοιχείων της προσωπικότητάς του για διαφημιστικούς και εμπορικούς σκοπούς (ΑΠ 782/2005). Η χωρίς άδεια ή πέραν των ορίων της χορηγηθείσας συναίνεσης χρήση της εικόνας ή και άλλων προσωπικών στοιχείων, που ταυτοποιούν το άτομο, έχει κριθεί ότι προκαλεί περιουσιακή ζημία, για την οποία οφείλεται αποζημίωση (άρθρα 57, 739 επ., 914 επ. ΑΚ). Ως αποζημίωση μπορεί να απαιτηθεί το ποσό της αμοιβής που κατά τα συναλλακτικά ήθη καταβάλλεται ως αντάλλαγμα για την εμπορική εκμετάλλευση στοιχείων της προσωπικότητας σε αντίστοιχες περιπτώσεις (ΕφΑθ 3346/1996).

Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, η συλλογή, επεξεργασία και αποθήκευση σε αρχείο της εικόνας προσώπου χωρίς τη συναίνεσή του, συνιστά παράβαση του δικαίου προστασίας προσωπικών δεδομένων, για την οποία οφείλεται αποζημίωση (Ν. 2472/1997). Κατ' εξαίρεση, τέτοια χρήση της εικόνας προσώπου επιτρέπεται, εφόσον είναι απολύτως αναγκαία για την πληροφόρηση του κοινού και υπό τον όρο ότι ο σκοπός αυτός υπερέχει προφανώς των δικαιωμάτων και συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων και δεν θίγονται οι θεμελιώδεις ελευθερίες αυτού (άρθρο 5 § 2ε Ν. 2472/1997).

Ωστόσο, δεν λείπουν οι περιπτώσεις που η προστασία της εικόνας του προσώπου περιορίζεται αφενός από το δημόσιο ή μη χαρακτήρα της απεικονιζόμενης δραστηριότητας και αφετέρου από την ύπαρξη ή μη δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού (άρθρο 5Α Σ). Έτσι, έχει κριθεί ότι επιτρέπεται η αποτύπωση της εικόνας προσώπου χωρίς τη συναίνεσή του, όταν :

(α) απεικονίζονται δημόσιοι χώροι (τελετές, δημόσιες συναθροίσεις, τοπία με γενικότερο ενδιαφέρον) δίχως εστίαση σε συγκεκριμένο πρόσωπο. Θεωρείται έτσι επιτρεπτή η λήψη της εικόνας ενός προσώπου σε δεύτερο πλάνο, που γίνεται με κύριο στόχο την αποτύπωση ενός δημοσίου χώρου (ΕφΘες 2147/2001).

Ειδικά για τη φωτογράφιση των δημόσιων μνημείων⁵³⁵, σύμφωνα με το άρθρο 46 παρ. 2β Ν 4858/2021 (Κύρωση Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς) «με άδεια της αρμόδιας κατά περίπτωση Υπηρεσίας επιτρέπεται η πρόσβαση ειδικών επιστημόνων σε κινητά μνημεία που βρίσκονται σε δημόσια μουσεία και αποθηκευτικούς χώρους υπό την εποπτεία της, με σκοπό τη φωτογράφιση ή την κινηματογράφιση, τη μελέτη ή τη δημοσίευσή τους, εφόσον δεν υπάρχει κίνδυνος να υποστούν φθορά τα μνημεία και με την επιφύλαξη του άρθρου 39 ως προς τα δικαιώματα δημοσίευσης⁵³⁶».

Η παραγωγή απεικονίσεων και αντιγράφων μνημείων απαιτεί προηγούμενη άδεια στις εξής περιπτώσεις: α) όταν αφορά σε μνημείο, του οποίου η φύση ή η κατάσταση διατήρησης, έκθεσης, φύλαξης, συντήρησης ή αναστήλωσης επιβάλλουν πρόσβαση υπό ειδικούς όρους, προϋποθέσεις ή συνθήκες που θα ορίζει η αρμόδια υπηρεσία και β) όταν θα διενεργηθεί: βα) με χρήση εξοπλισμού σύνθετου ή ογκώδους ή απαιτούντος ειδικές συνθήκες εγκατάστασης και λειτουργίας, ββ) μέσω σάρωσης με χρήση laser, με φωτογραμμετρικές μεθόδους ή συναφείς τεχνολογίες για τη δημιουργία

⁵³⁵ Για τις ανάγκες των παρ. 4Α έως και 4Γ: α. ως μνημεία νοούνται τα ακίνητα μνημεία που ανήκουν στο Ελληνικό Δημόσιο και βρίσκονται σε αρχαιολογικούς χώρους ή σε ιστορικούς τόπους ή είναι μεμονωμένα, καθώς και τα κινητά μνημεία που ανήκουν στο Ελληνικό Δημόσιο και βρίσκονται σε μουσεία ή συλλογές του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού ή σε νόμιμη κατοχή φυσικών ή νομικών προσώπων, κατά το άρθρο 23. β. ως απεικόνιση μνημείου νοείται η πιστή αποτύπωση της υφιστάμενης εικόνας του μνημείου συνολικά ή τμηματικά, με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο επί υλικού φορέα (ενδεικτικά επί εντύπων ή αντικειμένων) ή επί άυλου φορέα (ενδεικτικά οπτικοακουστικό υλικό, ηλεκτρονικές εκδόσεις, διαδίκτυο, ψηφιακές εφαρμογές). Η αποτύπωση που έχει μεν ως αφετηρία την υφιστάμενη εικόνα του μνημείου αλλά την υπερβαίνει δημιουργικά, προσθετικά, αφαιρετικά ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, όπως, με επιστημονική ερμηνεία, καλλιτεχνική δημιουργία ή φανταστική έμπνευση του δημιουργού, υπόκειται σε προηγούμενη αδειοδότηση μόνο στις περιπτώσεις της παρ. 4Α. γ. ως ακριβές αντίγραφο μνημείου νοείται το ομοίωμα που έχει τις ίδιες διαστάσεις, το ίδιο χρώμα και την ίδια πατίνα, αποδίδοντας αυστηρά και με ακρίβεια τις λεπτομέρειες και τις φθορές, χωρίς να φέρει συμπληρώσεις.

⁵³⁶ Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη του αρμόδιου, κατά περίπτωση, Συμβουλίου, καθορίζονται για φορείς ή πρόσωπα, πλην των υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού και του Ο.Δ.Α.Π., οι όροι, οι προϋποθέσεις, τα όργανα και η διαδικασία χορήγησης της άδειας για την παραγωγή, αναπαραγωγή και διάδοση στο κοινό απεικονίσεων και αντιγράφων μνημείων, έναντι τέλους υπέρ του Ο.Δ.Α.Π., κατά τα οριζόμενα στις παρ. 4Α έως 4Δ, (αρθρ.46 παρ.2 αρ. 4 Ν 4858/2021)

τρισδιάστατου μοντέλου ή βγ) στο πλαίσιο διαδικασίας, η οποία απαιτεί ειδικές συνθήκες παραγωγής που επηρεάζουν την ασφάλεια, τη φύλαξη, το ωράριο λειτουργίας, την προσβασιμότητα του κοινού ή άλλες εξαιρετικές συνθήκες.

Σε κάθε περίπτωση απαιτείται λήψη προηγούμενης άδειας για την παραγωγή ή αναπαραγωγή προς διάδοση στο κοινό απεικονίσεων μνημείων, με σκοπό το κέρδος, (4B). Αντίθετα, δεν απαιτείται τέλος για λήψη φωτογραφίας σε αρχαιολογικό χώρο χωρίς επαγγελματικό εξοπλισμό και για τη χρήση της στο διαδίκτυο χωρίς άμεσα ή έμμεσα εμπορικό σκοπό. Η παραγωγή ακριβούς αντιγράφου μνημείου, καθώς και η εμπορική διάθεση αυτού από άλλο πρόσωπο τιμωρούνται με την ποινή της παρ. 1 του άρθρου 66 και το αντικείμενο κατάσχεται, (4Γ).

(β) απεικονίζονται δημόσια γεγονότα γενικότερου κοινωνικού ενδιαφέροντος, ακόμη και αν υπάρχει εστίαση σε συγκεκριμένο πρόσωπο (ΕΔΔΑ, αποφ. 14 Φεβρουαρίου 1994, υπόθεση Cassado Coca).

(γ) απεικονίζονται δημόσια πρόσωπα ή πρόσωπα της επικαιρότητας, εφόσον υπάρχει δικαιολογημένο ενδιαφέρον για την πληροφόρηση του κοινού (367 § 2 ΠΚ, βλ. ΕφΘες 2147/2001, ΕφΑθ 2221/2006).

Η έννοια του δημοσίου χώρου δεν προσδιορίζεται με αμιγώς τοπικά κριτήρια δημόσιου – ιδιωτικού αλλά και με βάση αφενός την πρόθεση του εικονιζόμενου προσώπου να αποφύγει τη δημόσια έκθεσή του και αφετέρου την ύπαρξη εύλογου ενδιαφέροντος του κοινού (βλ. ΕΔΔΑ, Von Hannover v. Germany, Peck v. UK, J.H. v. UK). Έτσι λόγω χάρη, η λήψη και δημοσίευση φωτογραφιών, στις οποίες απεικονίζονται ιδιαίτερες εκδηλώσεις διάσημων προσώπων, που δεν τυγχάνουν ενδιαφέρουσες από την άποψη της πληροφόρησης του κοινού, απαγορεύεται, ακόμη και όταν αυτές τελούνται δημόσια. Ως απώτατο όριο για το νόμιμο ή μη της χρήσης εικόνας προσώπου είναι πάντως ο σεβασμός της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας (άρθρο 2 § 1Σ).

4. Συμπεράσματα

Σε κάθε μια από τις παραπάνω περιπτώσεις, αντικείμενο των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας είναι το δημοσιογραφικό έργο (άρθρο, συνέντευξη, σκίτσο, γελοιογραφία) ως άυλο αγαθό και όχι ο υλικός φορέας στον οποίο ενσωματώνεται, όπως η εφημερίδα, το περιοδικό, ο ψηφιακός δίσκος, κλπ.

Ειδικά για τις συνεντεύξεις, αρχικός δικαιούχος της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι κατά κανόνα ο δημοσιογράφος, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων όπου η συνέντευξη θεωρείται έργο συνεργασίας και ακόμη σπανιότερα πνευματικό δημιούργημα του συνεντευξιαζόμενου, λόγω ασυνήθιστης δημιουργικής συμβολής του. Σε κάθε συνέντευξη είναι εκ προοιμίου απαιτητός ο σεβασμός της προσωπικότητας του ερωτώμενου.

Όταν το δημοσιογραφικό έργο είναι φωτογραφία, αντικείμενο προστασίας είναι η φωτογραφία αυτή καθαυτή και όχι το εικονιζόμενο πρόσωπο ή το φωτογραφιζόμενο αντικείμενο⁵³⁷. Ως προς την οικονομική εκμετάλλευση της φωτογραφίας, η κρατούσα άποψη είναι ότι πνευματική ιδιοκτησία στη φωτογραφία, εφόσον η τελευταία πληροί την προϋπόθεση της πρωτοτυπίας, ανήκει στο δημοσιογράφο ως δημιουργό αυτής και όχι στο εικονιζόμενο πρόσωπο. Όμως, το εικονιζόμενο πρόσωπο, μολονότι δεν έχει δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας στη φωτογραφία, έχει δικαιώματα σε αυτή που απορρέουν από την προσωπικότητά του, (δικαίωμα δημοσιότητας), τα οποία πιθανόν να συγκρούονται με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας του φωτογράφου. Η σύγκρουση λύνεται με στάθμιση των εκατέρωθεν εννόμων αγαθών, στην οποία νομολογιακά υπερερεί το δικαίωμα του προσώπου στην εικόνα του, ενόψει του ότι οι διατάξεις του αστικού κώδικα που προστατεύουν την

⁵³⁷ Η διάκριση μεταξύ άυλου αγαθού και υλικού φορέα είναι θεμελιώδης για το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας : η πνευματική ιδιοκτησία προστατεύει το έργο ως άυλο αγαθό, αδιαφορώντας για τον εκάστοτε υλικό φορέα στο οποίο αυτό ενσωματώνεται. Ο τελευταίος ως ενσώματο αντικείμενο θα εμπίπτει κατά κανόνα στην έννοια του «πράγματος» κατ'άρθρ. 947ΑΚ και επομένως θα προστατεύεται με τις διατάξεις του αστικού δικαίου, βλ. αναλυτικά Καλλινίκου, Πνευματική ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, β' έκδοση, οπ, σελ. 23επ, Γ.Κουμάντος Πνευματική Ιδιοκτησία, 8^η έκδοση, σελ. 101-105

προσωπικότητα αποτελούν εξειδίκευση της θεμελιώδους και μη δυνάμενης να αναθεωρηθεί διάταξης του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος⁵³⁸, ⁵³⁹.

⁵³⁸ βλ. Παπαντωνίου ό.π. σελ. 106, Εφαθ 6805/87 ΕλΔ 1990,1458

⁵³⁹ Με αυτό το σκεπτικό έγινε δεκτό ότι ο μεν φωτογράφος έχει το δικαίωμα να διατηρεί το «αρνητικό» της φωτογραφίας και να μεταβιβάζει το περιουσιακό του δικαίωμα επί της φωτογραφίας, το εικονιζόμενο όμως πρόσωπο μπορεί να επιτρέψει ή να απαγορεύει κάθε χρήση της φωτογραφίας του παρά τη θέλησή του από τον εκάστοτε δικαιούχο του περιουσιακού δικαιώματος επί της φωτογραφίας του, ΠΠρΑθ 4661/2004, Χρ ΙΔ 2005, Σ.28-30, βλ. επίσης σχετ. Γνμδ. Αρχής Προστασίας Δεδομένων 30/2002 στην Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών του ΔΣΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο Η αστική προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας του δημοσιογράφου

Ι.Γενικά

Το δέκατο κατά σειρά κεφάλαιο του ν. 2121/1993 (αρθρ. 59-63, 64, 64 Α, 65, 66, 66 Α και 66 Β) είναι αφιερωμένο στην έννομη προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων⁵⁴⁰.

Συγκεκριμένα παρατίθεται λεπτομερώς το νομικό οπλοστάσιο που έχει στη διάθεσή του ο εκάστοτε δικαιούχος του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, προκειμένου να προλάβει ή να αντιμετωπίσει την προσβολή του δικαιώματος του. Ο νόμος δεν ορίζει την έννοια της *προσβολής*. Ωστόσο γίνεται δεκτό ότι προσβολή θα συνιστά «κάθε πράξη που έχει αντικείμενο και περιεχόμενο όμοιο με το αντικείμενο και το περιεχόμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας ή του συγγενικού δικαιώματος, σε όσο μέτρο αυτά προστατεύονται από το νόμο, εφόσον η πράξη δεν γίνεται από το δικαιούχο ή με τη συναίνεση του ή δεν εμπίπτει στους νόμιμους περιορισμούς του περιουσιακού δικαιώματος⁵⁴¹».

Παρακάτω, θα σταθούμε στα βασικότερα σημεία της αστικής προστασίας, που παρέχεται στο δημοσιογράφο ως πνευματικό δημιουργό προκειμένου να προστατέψει προληπτικά ή κατασταλτικά τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επί των έργων του.

⁵⁴⁰ Ήδη αναφέρθηκε ότι η πνευματική ιδιοκτησία προστατεύεται και με διατάξεις υπερνομοθετικής ισχύος : Πέρα από τις *ad hoc* Διεθνείς συμβάσεις, δηλαδή τη Διεθνή Σύμβαση Βέρνης-Παρισίων για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, η τελευταία αναθεώρηση της οποίας κυρώθηκε με το ν.100/1975 και τη Διεθνή Σύμβαση της Ρώμης για την προστασία των συγγενικών δικαιωμάτων, η οποία κυρώθηκε με το ν.2054/1992, το προστατευτικό πλέγμα συμπληρώνεται με τις γνωστές Συνθήκες INTERNET (Συνθήκη WIPO για την Πνευματική Ιδιοκτησία που κυρώθηκε με το ν.3184/2003 και Συνθήκη WIPO για τις εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα που κυρώθηκε με το ν.3183/2003) και τις Διεθνή Συμφωνία TRIPS, η οποία κυρώθηκε με το ν.2290/1995. Ωστόσο, διατάξεις για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας διατρέχουν πλειάδα νομοθετημάτων με πυρήνα τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως το αρθρ.1 παρ.1 του πρόσθετου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, το αρθρ. 15 του Διεθνούς Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα, το οποίο κυρώθηκε με το ν.1532/1985, το αρθρ. 27 παρ.2 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του ανθρώπου του 1948, το αρθρ.17 παρ.2 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης του 2000, κλπ.

⁵⁴¹ Βλ. σχετ. Καλλινίκου Δ. ό.π., σελ. 285 επ.,

II. Η προληπτική προστασία

Ο δημοσιογράφος είτε πρόκειται για έργο του προφορικού ή γραπτού λόγου είτε για άλλου είδους δημιούργημα (σκίτσο, φωτογραφία, κλπ) απολαμβάνει προστασία όμοια με αυτήν που επιφυλάσσεται σε όλους τους πνευματικούς δημιουργούς. Το ισχύον προστατευτικό πλέγμα αναλύεται συγκεκριμένα σε : *προληπτική προστασία* (αρθρ. 59-63), που παρέχεται στο στάδιο που επίκειται προσβολή του δικαιώματος, *αστικές κυρώσεις* (αρθρ. 64-65) για την αντιμετώπιση ήδη πραγματωθείσας προσβολής και *ποινική προστασία* (αρθρ. 66), η οποία δεν θα αναλυθεί στα πλαίσια της παρούσας διατριβής.

Προληπτικά, ο δημοσιογράφος προστατεύεται με *α/τεχνολογικά μέτρα*, *β/ διοικητικής*⁵⁴² ή *αστυνομικής φύσης μέτρα* και *γ/ μέτρα δικαστικής προστασίας*. Τα πρώτα δεν περιγράφονται στο νόμο, αλλά παρέχεται εξουσιοδότηση για την καθιέρωση τους με σχετικά προεδρικά διατάγματα, κατόπιν πρότασης του Υπουργού Πολιτισμού⁵⁴³. Πρόκειται για αλληλοκαλυπτόμενες λειτουργίες που ελέγχουν την πρόσβαση στο ψηφιοποιημένο έργο που κυκλοφορεί on line, αποτρέπουν την άνευ αδείας αναπαραγωγή του, προσδίδουν ψηφιακή ταυτότητα στα έργα και τους δικαιούχους τους και εξασφαλίζουν την αυθεντικότητα του ψηφιακού έργου⁵⁴⁴.

Αναφορικά με την προληπτική αστυνομική προστασία, η διάταξη της παραγράφου 1 του αρθρ. 63 ν.2121/1993⁵⁴⁵, θεσπίζει υποχρεωτική απαγόρευση από την κατά τόπον αρμόδια αστυνομική αρχή

⁵⁴² Για τις ειδικότερες ρυθμίσεις της ελληνικής νομοθεσίας σχετικά με τα ΜΜΕ και τα τελωνιακά μέτρα, βλ. λεπτομερώς, Καλλινίκου Δ. ό. π., σελ. 291-298.

⁵⁴³ Για τα τεχνολογικά μέτρα βλ. διεξοδικά Καλλινίκου Δ., ό. π., σελ. 287 επ.,

⁵⁴⁴ Βλ. σχετ. Μαρίνος Μ-Θ., ό.π., σελ.702-703, που όμως επισημαίνει τους κινδύνους που ελλοχεύουν από την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας με τεχνολογικά μέτρα για τα προσωπικά δεδομένα του χρήστη.

⁵⁴⁵ «Σε κάθε περίπτωση όπου επίκειται η τέλεση πράξης προσβολής της πνευματικής ιδιοκτησίας όπως όταν, χωρίς να υπάρχει η απαιτούμενη άδεια του δημιουργού, πρόκειται να γίνει δημόσια εκτέλεση θεατρικού ή κινηματογραφικού ή μουσικού έργου, η κατά τόπον αρμόδια αστυνομική αρχή οφείλει να απαγορεύει την πράξη αυτή ύστερα από αίτηση του δημιουργού ή των δικαιοδόχων του. Η εισαγγελική αρχή, εφόσον της ζητηθεί, οφείλει να δώσει σχετική εντολή στην αστυνομική αρχή. Το ίδιο ισχύει και όταν η δημόσια εκτέλεση άρχισε μεν με άδεια του δημιουργού, αλλά η καταβολή της οφειλόμενης αμοιβής καθυστερεί περισσότερο από δύο μέρες».

κάθε επικείμενης προσβολής⁵⁴⁶, ύστερα από αίτηση του δημιουργού ή των δικαιοδόχων του. Η αρμοδιότητα αυτή της αστυνομίας προβλέπεται μάλιστα αποκλειστική, δεδομένου ότι η εισαγγελική αρχή δεσμεύεται, εφόσον της ζητηθεί να δώσει εντολή με ανάλογο περιεχόμενο στην αστυνομική αρχή. Σε ό,τι αφορά ειδικά τις ηθικές εξουσίες, τη σχετική αίτηση θα προβάλει βεβαίως ο ίδιος ο δημιουργός ή οι καθολικοί διάδοχοι του, στην πράξη όμως παρατηρείται ότι δύσκολα τα πρόσωπα αυτά είναι σε θέση να γνωρίζουν εκ των προτέρων την απειλούμενη προσβολή⁵⁴⁷.

Αξίζει να σημειωθεί πάντως ότι η αστυνομική παρέμβαση για την εξασφάλιση προληπτικής έστω προστασίας, επικρίθηκε έντονα ως αντισυνταγματική, δεδομένου ότι στη διαδικασία επίλυσης μιας ιδιωτικής διαφοράς που κανονικά άγεται προς κρίση ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, παρεισφρέουν όργανα επιφορτισμένα με τη διατήρηση της δημόσιας τάξης⁵⁴⁸. Παρ' όλα αυτά, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι ανάμειξη των πάντοτε σε εγρήγορση, κατάλληλα εκπαιδευμένων αστυνομικών οργάνων, συνιστά εχέγγυο για ταχεία και αποτελεσματική προληπτική προστασία των «ευαίσθητων» στις προσβολές δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, ικανοποιώντας τη βασική αρχή που έθεσε ο έλληνας νομοθέτης σύμφωνα με την οποία «η πρόληψη των προσβολών είναι προτιμότερη από την καταστολή τους⁵⁴⁹».

Το πνεύμα αυτό αποδίδει και η ρύθμιση του αρθρ. 64 ν. 2121/1993, που διευκολύνει δικονομικά τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων, όταν απειλείται προσβολή του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας υπό την έννοια ότι θεσπίζει σαφώς ελαστικότερες προϋποθέσεις σε σχέση με την κλασική διαδικασία, αφού ο δημιουργός αρκεί να επικαλεστεί π ι θ α ν ο λ ο γ ο ύ μ ε ν η προσβολή του δικαιώματος του (και όχι επελθούσα ήδη προσβολή), την οποία μάλιστα δεν χρειάζεται να συσχετίσει με συγκεκριμένο έργο. Κατά τα λοιπά βέβαια, η όλη διαδικασία διέπεται από τα αρθρ. 682 επ., ΚΠολΔικ.⁵⁵⁰

⁵⁴⁶ Στην άποψη αυτή συνηγορεί καταρχήν η ενδεικτική απαρίθμηση του αρθρ. 63 παρ. 1. Επιπροσθέτως, επιβεβαιώθηκε από τη νομολογία με την ΕισΑΠ 827/1997 ΕλλΔ 1994, σελ. 1649-1950, βλ. σχετ Καλλινίκου Δ. ό. π., σελ. 289-290.

⁵⁴⁷ Βλ. σχετ. Παπαδοπούλου Α. ό. π., σελ. 257.

⁵⁴⁸ Βλ. σχετ. Σκούρτης Δ., Κυρώσεις για την προσβολή του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας ή του συγγενικού δικαιώματος, ΕλλΔικ1994, σελ. 981- 999.

⁵⁴⁹ ΕισΕκθ Ν. 2121/1993, σελ.8.

⁵⁵⁰ Εφόσον πιθανολογείται προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικού δικαιώματος προβλεπόμενου στα άρθρα 46 έως 48 και 51 ή του δικαιώματος ειδικής φύσης του κατασκευαστή βάσης δεδομένων, το Μονομελές Πρωτοδικείο διατάσσει ως ασφαλιστικό μέτρο τη συντηρητική κατάσχεση των αντικειμένων που κατέχονται από τον καθ' ου και αποτελούν μέσο τέλεσης ή προϊόν ή απόδειξη της προσβολής. Αντί για συντηρητική κατάσχεση, το δικαστήριο μπορεί

να διατάζει την αναλυτική απογραφή των αντικειμένων αυτών περιλαμβανομένης και της φωτογράφησής τους. Στις παραπάνω περιπτώσεις εφαρμόζεται υποχρεωτικώς το άρθρο 687 παρ. 1 Κ.Πολ.Δ. και χορηγείται υποχρεωτικώς προσωρινή διαταγή κατά το άρθρο 691 παρ. 2 Κ.Πολ.Δ. (άρθρο 7 της Οδηγίας 2004/48).

2. Το δικαστήριο διατάσσει ασφαλιστικά μέτρα ή συντηρητική απόδειξη χωρίς να είναι αναγκαίος ο ειδικός προσδιορισμός των έργων, που απειλούνται με προσβολή ή προσβάλλονται.

3. Το δικαστήριο μπορεί να λαμβάνει κατά του καθ' ου ασφαλιστικά μέτρα, με σκοπό να προληφθεί κάθε επικείμενη προσβολή δικαιωμάτων του παρόντος νόμου ή να απαγορευθεί προσωρινά η συνέχιση της προσβολής, εφόσον απαιτείται, με την απειλή καταβολής χρηματικής ποινής κατ' άρθρο 947 Κ.Πολ.Δ., για κάθε προσβολή ή συνέχιση των προσβολών των εν λόγω δικαιωμάτων. Για τη διαπίστωση της παράβασης του διαταχθέντος ασφαλιστικού μέτρου ή της συναφούς διατάξεως του άρθρου 691 παρ. 2 Κ.Πολ.Δ. εφαρμόζεται η διαδικασία των άρθρων 686 επ. Κ.Πολ.Δ.. Το δικαστήριο μπορεί να εξαρτήσει τη συνέχιση της εν λόγω προσβολής από την παροχή εγγύησης με σκοπό να διασφαλισθεί η αποζημίωση του δικαιούχου. Το δικαστήριο μπορεί επίσης να διατάσσει τη συντηρητική κατάσχεση ή τη δικαστική μεσεγγύηση των εμπορευμάτων, για τα οποία υπάρχουν υπόνοιες ότι προσβάλλουν δικαιώματα του παρόντος νόμου, προκειμένου να εμποδισθεί η είσοδος ή η κυκλοφορία τους στο εμπόριο.

4. Στις περιπτώσεις προσβολών που διαπράττονται σε εμπορική κλίμακα το δικαστήριο μπορεί να διατάσσει ως ασφαλιστικό μέτρο τη συντηρητική κατάσχεση των περιουσιακών στοιχείων του φερόμενου ως παραβάτη, περιλαμβανομένης της δέσμευσης των τραπεζικών του λογαριασμών. Προς τούτο, το δικαστήριο μπορεί να διατάσσει οποιονδήποτε κατέχει τις σχετικές πληροφορίες να προβεί στη γνωστοποίηση τραπεζικών, χρηματοοικονομικών ή εμπορικών εγγράφων ή να εξασφαλίσει την προσήκουσα πρόσβαση στις σχετικές πληροφορίες.

5. Η απόφαση περί των ασφαλιστικών μέτρων των παραγράφων 3 και 4 μπορεί να λαμβάνεται, εφόσον ενδείκνυται, χωρίς να ακουστεί η άλλη πλευρά κατ' άρθρο 687 παρ. 1 Κ.Πολ.Δ., ιδίως όταν τυχόν καθυστέρηση θα μπορούσε να προκαλέσει ανεπανόρθωτη ζημία στον αιτούντα. Όταν στις περιπτώσεις αυτές η απόφαση ή η διαταγή του δικαστηρίου δεν κοινοποιείται κατά νόμο στον καθ' ου πριν ή κατά την εκτέλεση αυτής, η κοινοποίηση αυτής στον καθ' ου γίνεται την πρώτη εργάσιμη ημέρα μετά την εκτέλεση, διαφορετικά οι διαδικαστικές πράξεις που συνιστούν αυτή καθίστανται άκυρες.

6. Στις περιπτώσεις των παραγράφων 1, 3 και 4 το δικαστήριο μπορεί να διατάσσει τα μέτρα με τον όρο να δοθεί από τον αιτούντα εγγύηση, που καθορίζεται με την απόφασή του ή την προσωρινή διαταγή ή και χωρίς εγγύηση και τάσσει υποχρεωτικώς προθεσμία για την άσκηση της αγωγής για την κύρια υπόθεση κατά το άρθρο 693 παρ. 1 Κ.Πολ.Δ., που δεν μπορεί να υπερβαίνει τις τριάντα ημέρες. Αν περάσει άπρακτη η προθεσμία αυτή αίρεται αυτοδικαίως το ασφαλιστικό μέτρο.

7. Αν τα ανωτέρω ασφαλιστικά μέτρα ανακληθούν εξαιτίας οποιασδήποτε πράξης ή παράλειψης του αιτούντος ή αν διαπιστωθεί εκ των υστέρων ότι δεν υπήρξε προσβολή ή απειλή προσβολής των δικαιωμάτων του παρόντος νόμου, το δικαστήριο μπορεί να καταδικάσει τον αιτούντα, εφόσον ενήργησε καταχρηστικά, ύστερα από αίτηση του καθ' ου, να

Σημειωτέον ότι στην περίπτωση που ως προσήκον ασφαλιστικό μέτρο για την αντιμετώπιση της απειλούμενης προσβολής του δικαιώματος, κρίνεται η *συντηρητική κατάσχεση* των αντικειμένων που κατέχει ο προσβάλλων επειδή ακριβώς τα τελευταία αποτελούν «μέσο τέλεσης ή προϊόν ή απόδειξη της προσβολής», είναι υποχρεωτική η χορήγηση προσωρινής διαταγής και μάλιστα χωρίς κλήτευση του καθού η αίτηση (αρθρ. 64 ν. 2121/1993).

Εναλλακτικά το δικαστήριο, δηλαδή το κατά τόπον αρμόδιο Μονομελές Πρωτοδικείο, μπορεί να διατάξει την αναλυτική απογραφή των αντικειμένων αυτών, περιλαμβανομένης της φωτογράφισης τους. Στόχος της νομοθετικής καθιέρωσης της συνοπτικής αυτής διαδικασίας αποτελεί σαφώς ο αιφνιδιασμός του προσώπου που προσβάλει το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας ώστε να μην προφθάσει να εξαφανίσει τα στοιχεία (*cd, dvd, δίσκους, προγράμματα H/Y*) που αποδεικνύουν την προσβολή. Εδώ, τυχόν αντιρρήσεις σχετικά με τη συνταγματικότητα της ρύθμισης (*δηλαδή της άνευ προηγούμενης κλητεύσεως του καθού λήψης του ασφαλιστικού μέτρου της συντηρητικής κατάσχεσης και της αναγκαστικής χορήγησης προσωρινής διαταγής*) ως αντικείμενης στο αρθρ. 20 Σ, αποκρούονται δικαιολογημένα λόγω της γνωστής δικονομικής δυνατότητας που παρέχεται στον καθού να αιτηθεί την ανάκληση ή μεταρρύθμιση της απόφασης που εκδόθηκε εναντίον του, χωρίς προηγούμενη κλήτευση⁵⁵¹.

1. Το άρθρο 64 Α Ν.2121/1993

καταβάλλει στον καθ' ου προσήκουσα αποζημίωση για κάθε ζημία που υπέστη εξαιτίας των εν λόγω μέτρων (άρθρα 7 και 9 της Οδηγίας 2004/48).

⁵⁵¹ Βλ. σχετ. Καλλινίκου Δ. ό. π., σελ. 299-300, όπου επισημαίνεται η εφαρμογή του αρθρ. 64 και ως προς το δημιουργό της βάσης δεδομένων και ως προς το δικαίωμα ειδικής φύσης του κατασκευαστή βάσης δεδομένων (σε εφαρμογή του αρθρ. 7 παρ.7 του ν.2819/2000 και αρθρ. 12 Οδηγίας 96/9).

Ειδική μνεία πρέπει να γίνει για το άρθρο 64 Α του ν.2121/1993 ⁵⁵², λόγω της τεράστιας πρακτικής εφαρμογής που είχε πριν την πρόσφατη νομοθέτηση, προκειμένου για προσβολές ιδίως του δικαιώματος ακεραιότητας του δημοσιογράφου στο διαδίκτυο.

Ο παγκόσμιος ιστός αποτελεί στις μέρες μας το υπ' αριθμόν ένα πεδίο προσβολής της πνευματικής ιδιοκτησίας. Το διαδίκτυο από μέσο διακίνησης ιδεών και υπερεθνικής επικοινωνίας σύντομα μετατράπηκε σε ένα χώρο που χαρακτηρίζεται από τεράστιο κενό αν όχι ολοκληρωτική απουσία δίκαιου. Είναι γνωστό ότι αναρίθμητοι χρήστες, εκμεταλλευόμενοι την ανωνυμία που τους παρέχεται κατά κανόνα κατά την περιήγηση τους στο internet, χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες των διαμεσολαβητών, προβαίνοντας σε ενέργειες που θίγουν τα ηθικά και περιουσιακά δικαιώματα του πνευματικού δημιουργού. Οι διαμεσολαβητές έχουν *μεγάλη και άμεση δυνατότητα* να τερματίσουν την προσβολή αυτή ⁵⁵³. Στην περίπτωση που δεν το πράξουν εκουσίως, ο δημοσιογράφος - πνευματικός δημιουργός δύναται βάσει του αρθρ. 64 Α να εγείρει ασφαλιστικά μέτρα κατά των διαμεσολαβητών, τις υπηρεσίες των οποίων χρησιμοποιεί ο χρήστης για να πραγματοποιήσει την προσβολή του δικαιώματος σεβασμού της ακεραιότητας του έργου του.

Από τα παραπάνω προκύπτει σαφώς ότι ο ν.2121/1993, παρέχει τα μέσα για την εξάλειψη της παραβατικής συμπεριφοράς στα πλαίσια του διαδικτύου, εκείνο που μένει είναι να εφαρμοστούν επί του πρακτέου οι κείμενες διατάξεις.

Παρόμοια ζητήματα εξάλλου οδήγησαν το γάλλο νομοθέτη να επέμβει δραστηκότερα προκειμένου να καταπολεμήσει τις προσβολές της πνευματικής ιδιοκτησίας στο διαδίκτυο, θεσπίζοντας τον περίφημο νόμο «HADOPI» για την καταπολέμηση της διαδικτυακής πειρατείας. Ο εν λόγω νόμος τέθηκε πρόσφατα σε ισχύ στη Γαλλία, παρ' ότι δέχθηκε σφοδρή κριτική (είναι ενδεικτικό ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο της Γαλλίας τον έκρινε αντισυνταγματικό) και είναι κατεξοχήν γνωστός ως νόμος των 3 σταδίων.

Κατά τα προβλεπόμενα από το νόμο στην πρώτη του έκδοση, όποιος παραβιάζει συστηματικά δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας λ.χ. «κατεβάζοντας» παράνομα μουσική ή ταινίες από το διαδίκτυο, αντιμετωπίζεται με κλιμακωτής αυστηρότητας κυρώσεις. Πιο συγκεκριμένα, σε πρώτο στάδιο ο πάροχος πρόσβασης στο διαδίκτυο στέλνει προειδοποιητικά e-mail στον προσβολέα. Αν ο

⁵⁵² Η εν λόγω ρύθμιση προστέθηκε με το αρθρ. 81 παρ. 8 ν 3057/2002 σε εναρμόνιση με το αρθρ. 8 παρ. 3 της Οδηγίας 2001/29).

⁵⁵³ Καλλινίκου Δ., ό. π., σελ. 300.

τελευταίος, βρεθεί για 2^η φορά να προβαίνει σε παραβάσεις, λαμβάνει σχετική συστημένη ταχυδρομική επιστολή που του εφιστά την προσοχή αναφορικά με αυτές. Την 3^η φορά διακόπτεται με δικαστική εντολή η σύνδεσή του προσβολέα στο διαδίκτυο⁵⁵⁴.

III. Αστικές κυρώσεις

Το αρθρ. 65 με τίτλο «αστικές κυρώσεις» θέτει τις προϋποθέσεις για ολοκληρωμένη και αυτόνομη αστική προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, ενσωματώνοντας στο δίκαιο που την διέπει βασικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα⁵⁵⁵. Συγκεκριμένα, ο δημιουργός μπορεί να

⁵⁵⁴ Σημειωτέον ότι η κυβέρνηση Σαρκοζί είχε δρομολογήσει την 3^η εκδοχή το «Loi Hadopi III» (μεσολάβησε εν τω μεταξύ και 2^η βελτιωμένη έκδοση) για την προστασία των πνευματικών δημιουργών από το λεγόμενο *streaming*⁵⁵⁴. Με τον όρο *streaming* αποδίδεται η διαδικτυακή εφαρμογή που επιτρέπει στο χρήστη να παρακολουθεί ταινίες ή ακόμη και τηλεοπτικές εκπομπές σε πραγματικό χρόνο χωρίς να απαιτείται πλέον «downloading», συμπεριφορά που παραβιάζει το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας εφόσον πραγματοποιείται χωρίς άδεια του δημιουργού.

⁵⁵⁵ «1. Σε κάθε περίπτωση προσβολής ή επαπειλούμενης προσβολής της πνευματικής ιδιοκτησίας ή του συγγενικού δικαιώματος ο δημιουργός ή ο δικαιούχος του συγγενικού δικαιώματος μπορεί να αξιώσει κατά περίπτωση την αναγνώριση του δικαιώματός του, την άρση της προσβολής και την παράλειψή της στο μέλλον. Η άρση της προσβολής μπορεί να περιλαμβάνει κατ' αίτηση του ενάγοντος ενδεικτικά:

α) την απόσυρση από το εμπόριο των εμπορευμάτων που κρίθηκε ότι προσβάλλουν δικαίωμα του παρόντος νόμου και, εφόσον απαιτείται, των υλικών που κυρίως χρησίμευσαν στη δημιουργία ή την κατασκευή των εν λόγω εμπορευμάτων,

β) την οριστική απομάκρυνση αυτών από το εμπόριο ή γ) την καταστροφή αυτών. Τα δικαιώματα του πρώτου εδαφίου της παραγράφου αυτής έχουν οι δικαιούχοι και κατά διαμεσολαβητή, οι υπηρεσίες του οποίου χρησιμοποιούνται από τρίτον για την προσβολή δικαιωμάτων του παρόντος νόμου (άρθρα 10 παρ.1 και 11 της Οδηγίας 2004/48).

2. Όποιος υπαιτίως προσέβαλε την πνευματική ιδιοκτησία ή τα συγγενικά δικαιώματα άλλου υποχρεούται σε αποζημίωση και ικανοποίηση της ηθικής βλάβης. Η αποζημίωση δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το διπλάσιο της αμοιβής που συνήθως ή κατά νόμο καταβάλλεται για το είδος της εκμετάλλευσης που έκανε χωρίς την άδεια ο υπόχρεος.

3. Αντί για αποζημίωση και χωρίς να απαιτείται υπαιτιότητα του υποχρέου ο δημιουργός ή ο δικαιούχος του συγγενικού δικαιώματος μπορεί να αξιώσει είτε την καταβολή του ποσού κατά το οποίο ο υπόχρεος έγινε πλουσιότερος από την

αντιμετωπίσει την πραγματωθείσα σε βάρος του προσβολή με αναγνωριστική αγωγή του δικαιώματος του, με αγωγή για άρση της προσβολής και παράλειψης αυτής στο μέλλον, αγωγή αποζημίωσης και αγωγή για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, αγωγή για απόδοση του αδικαιολόγητου πλουτισμού και τέλος αγωγή απόδοσης του κέρδους (*μη γνήσια διοίκηση αλλοτρίων*).

Η αστική προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας ενισχύθηκε. Η άρση της προσβολής μπορεί να περιλαμβάνει κατ' αίτηση του ενάγοντος ενδεικτικά:

α) την απόσυρση από το εμπόριο των εμπορευμάτων που κρίθηκε ότι προσβάλλουν δικαίωμα του παρόντος νόμου και, εφόσον απαιτείται, των υλικών που κυρίως χρησίμευσαν στη δημιουργία ή την κατασκευή των εν λόγω εμπορευμάτων,

β) την οριστική απομάκρυνση αυτών από το εμπόριο ή

γ) την καταστροφή αυτών. Τα δικαιώματα του πρώτου εδαφίου της παραγράφου αυτής έχουν οι δικαιούχοι και κατά διαμεσολαβητή, οι υπηρεσίες του οποίου χρησιμοποιούνται από τρίτον για την προσβολή δικαιωμάτων του παρόντος νόμου. (άρθρα 10 παρ.1 και 11 της Οδηγίας 2004/48).

2. Όποιος υπαιτίως προσέβαλε την πνευματική ιδιοκτησία ή τα συγγενικά δικαιώματα άλλου υποχρεούται σε αποζημίωση και ικανοποίηση της ηθικής βλάβης. Η αποζημίωση δεν μπορεί να είναι

εκμετάλλευση του έργου ή του αντικειμένου συγγενικού δικαιώματος προβλεπόμενης στα άρθρα 46 έως 48 και 51 του παρόντος νόμου χωρίς άδεια του δημιουργού ή του δικαιούχου είτε την καταβολή του κέρδους που ο υπόχρεος αποκόμισε από την εκμετάλλευση αυτή.

4. Το δικαστήριο καταδικάζοντας σε παράλειψη πράξης απειλεί για κάθε παράβαση χρηματική ποινή οκτακοσίων ογδόντα (880) έως δύο χιλιάδων εννιακοσίων (2.900) ευρώ υπέρ του δημιουργού ή του δικαιούχου συγγενικού δικαιώματος προβλεπόμενου στα άρθρα 46 έως 48 και 51 του παρόντος νόμου καθώς και προσωπική κράτηση έως ένα έτος. Το ίδιο ισχύει και όταν η καταδίκη γίνεται κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων. Κατά τα λοιπά ισχύει το άρθρο 947 του Κ.Πολ.Δ. (όπως τροποποιήθηκε με το α. 54 παρ. 7 του ν. 4481/2017).

5. Οι αστικές κυρώσεις του παρόντος άρθρου εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση κατά την οποία ο οφειλέτης δεν κατέβαλε σε οργανισμό συλλογικής διαχείρισης την αμοιβή που προβλέπεται από την παράγραφο 3 του άρθρου 18 του παρόντος νόμου.

6. Οι αστικές κυρώσεις του παρόντος άρθρου εφαρμόζονται και στην περίπτωση προσβολής του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού βάσης δεδομένων καθώς και του δικαιώματος ειδικής φύσης του κατασκευαστή βάσης δεδομένων.

κατώτερη από το διπλάσιο της αμοιβής που συνήθως ή κατά νόμο καταβάλλεται για το είδος της εκμετάλλευσης που έκανε χωρίς την άδεια ο υπόχρεος.

3. Αντί για αποζημίωση και χωρίς να απαιτείται υπαιτιότητα του υπόχρεου ο δημιουργός ή ο δικαιούχος του συγγενικού δικαιώματος μπορεί να αξιώσει είτε την καταβολή του ποσού κατά το οποίο ο υπόχρεος έγινε πλουσιότερος από την εκμετάλλευση του έργου ή του αντικειμένου συγγενικού δικαιώματος προβλεπόμενης στα άρθρα 46 έως 48 και 51 του παρόντος νόμου χωρίς άδεια του δημιουργού ή του δικαιούχου είτε την καταβολή του κέρδους που ο υπόχρεος αποκόμισε από την εκμετάλλευση αυτή.

4. Το δικαστήριο καταδικάζοντας σε παράλειψη πράξης απειλεί για κάθε παράβαση χρηματική ποινή οκτακοσίων ογδόντα (880) έως δύο χιλιάδων εννιακοσίων (2.900) ευρώ υπέρ του δημιουργού ή του δικαιούχου συγγενικού δικαιώματος προβλεπόμενου στα άρθρα 46 έως 48 και 51 του παρόντος νόμου καθώς και προσωπική κράτηση έως ένα έτος. Το ίδιο ισχύει και όταν η καταδίκη γίνεται κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων. Κατά τα λοιπά ισχύει το άρθρο 947 του Κ.Πολ.Δ..

5. Οι αστικές κυρώσεις του παρόντος άρθρου εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση κατά την οποία ο οφειλέτης δεν κατέβαλε σε οργανισμό συλλογικής διαχείρισης την αμοιβή που προβλέπεται από την παράγραφο 3 του άρθρου 18 του παρόντος νόμου.

6. Οι αστικές κυρώσεις του παρόντος άρθρου εφαρμόζονται και στην περίπτωση προσβολής του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού βάσης δεδομένων, καθώς και του δικαιώματος ειδικής φύσης του κατασκευαστή βάσης δεδομένων. (άρθρο 12 Οδηγίας 96/9)

Είναι ευνόητο ότι προαπαιτούμενο για την ενεργοποίηση των σχετικών προστατευτικών διατάξεων είναι να αποδειχθεί η ιδιότητα του δημοσιογράφου ως πνευματικού δημιουργού. Σε σχέση με τα ηθικά δικαιώματα βέβαια, μια τέτοια απόδειξη παρίσταται ευχερέστερη, δεδομένου ότι αρκεί να καταστεί σαφές ότι το έργο προέρχεται από το δημιουργό, ο οποίος παραμένει μοναδικός δικαιούχος των ηθικών εξουσιών όσο ζει. Ωστόσο δεν αποκλείεται η έγερση αναγνωριστικής αγωγής *αυτοτελώς, ανεξάρτητα δηλαδή από τις άλλες αξιώσεις που τίθενται στη διάθεση του δημιουργού σύμφωνα με τα παραπάνω*⁵⁵⁶, - εφόσον θεμελιώνεται το αναγκαίο από το αρθρ. 70 ΚΠολΔ έννομο συμφέρον, - με αίτημα την αναγνώριση της ύπαρξης ή της ανυπαρξίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας⁵⁵⁷.

⁵⁵⁶ Βλ. σχετ. Παπαδοπούλου Α, ό. π., σελ. 269 ε π.,

⁵⁵⁷ Βλ. σχετ. Καλλινίκου Δ., ό. π., σελ. 303.

(1) Άρση της προσβολής

Αίτημα για άρση της προσβολής των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας του δημοσιογράφου, νοείται σε περίπτωση που η παράνομη επεμβατική ενέργεια, *εξακολουθεί να υφίσταται*, βρίσκεται δηλαδή σε διαρκή εξέλιξη (λ.χ. συνεχίζεται η κυκλοφορία της εφημερίδας που περιλαμβάνει ένα αλλοιωμένο άρθρο).

Αντίθετα, άρση δεν θα νοείται σε περίπτωση *παροδικής* προσβολής ή προσβολής *μη αναστρέψιμου χαρακτήρα* (μόνιμη παραμόρφωση μοναδικής φωτογραφίας). Είναι αδιάφορη η ύπαρξη δόλου από πλευράς προσβολέα. Όπως είναι γνωστό, η καταδικαστική απόφαση που θα εκδοθεί επί αιτήματος για άρση της προσβολής θα υποχρεώνει τον αντίδικο του δημιουργού να προβεί σε ενέργεια αντίθετη από αυτή που προσβάλλει την ακεραιότητα. Πρόκειται για καταψηφιστική απόφαση που συνιστά εκτελεστό τίτλο, με συνέπεια στην περίπτωση που ο προσβάλλων δεν συμμορφωθεί οικειοθελώς να βρίσκουν εφαρμογή τα αρθρ. 945 ή 946 ΚΠολΔ⁵⁵⁸.

(2) Παράλειψη στο μέλλον

Η αξίωση για παράλειψη της προσβολής στο μέλλον παρέχει στο δημοσιογράφο – πνευματικό δημιουργό *προληπτική* προστασία, εάν επίκειται το πρώτον παράνομη προσβολή του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας.

Στην περίπτωση που έχει επέλθει ήδη η παράνομη προσβολή και απειλείται εκ νέου, ο δημιουργός θα προβάλει αίτημα για παράλειψη επανάληψής της. Αυτό θα συμβαίνει κατά κύριο λόγο προκειμένου για παροδικές επαναλαμβανόμενες προσβολές, τις οποίες ο δημοσιογράφος δεν μπορεί να αντιμετωπίσει με την αξίωση άρσης (λ.χ. κακότεχνη απόδοση του δημιουργήματος του)⁵⁵⁹.

⁵⁵⁸ Βλ. σχετ. Παπαδοπούλου Α., ό. π., σελ.260-261.

⁵⁵⁹ Το δικαστήριο καταδικάζοντας σε παράλειψη πράξης απειλεί για κάθε παράβαση χρηματική ποινή οκτακοσίων ογδόντα (880) έως δύο χιλιάδων εννιακοσίων (2.900) ευρώ υπέρ του δημιουργού ή του δικαιούχου συγγενικού δικαιώματος προβλεπόμενου στα άρθρα 46 έως 48 και 51 του παρόντος νόμου καθώς και προσωπική κράτηση έως ένα έτος. Το ίδιο ισχύει και όταν η καταδίκη γίνεται κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων. Κατά τα λοιπά ισχύει το άρθρο 947 του Κ.Πολ.Δ, (αρθρ. 65 παρ.4 ν.2121/1993).

Ορθά επισημαίνεται πάντως ότι ο ενάγων-δημιουργός προκειμένου για το ουσία βάσιμο της αγωγής για παράλειψη της προσβολής, καλείται να αποδείξει μελλοντικά γεγονότα που εντάσσονται στη σφαίρα του προσβολέα, κάτι που στην πράξη συναντά ανυπέρβλητες δυσκολίες⁵⁶⁰. Το δικάζον δικαστήριο, δεχόμενο τη σχετική αγωγή καταδικάζει τον εναγόμενο σε παθητική συμπεριφορά (παράλειψη προσβολής), επιβάλλοντας για κάθε παράβαση χρηματική ποινή υπέρ του δημιουργού καθώς και προσωπική κράτηση μέχρι ένα έτος.

Οι παραπάνω αξιώσεις για άρση της προσβολής και παράλειψης της στο μέλλον μπορούν να αποτελέσουν κάλλιστα αντικείμενο σχετικής αίτησης ασφαλιστικών μέτρων, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις των αρθρ. 687 επ., ιδίως δε εάν παρίσταται «κατεπείγουσα ανάγκη ή επικείμενος κίνδυνος» για την εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου. Προσφορότερο ασφαλιστικό μέτρο αποτελεί λόγω της φύσης των ως άνω αξιώσεων του πνευματικού δημιουργού, η προσωρινή ρύθμιση κατάστασης κατ'αρθρ. 731 ΚΠολΔ⁵⁶¹.

(3). Αξίωση αποζημίωσης

Αναφορικά με την αξίωση αποζημίωσης του δημοσιογράφου – πνευματικού δημιουργού, αυτή θεμελιώνεται ευθέως στο αρθρ. 65 παρ. 2 του ν.2121/1993, που προβλέπει ότι: «*όποιος υπαιτίως προσέβαλε την πνευματική ιδιοκτησία ή τα συγγενικά δικαιώματα άλλου, υποχρεούται σε αποζημίωση και ικανοποίηση της ηθικής βλάβης*».

Παρά τη δυνατότητα άμεσης επίκλησης της εν λόγω διάταξης, γίνεται δεκτό ότι τυχόν συμπληρωματική εφαρμογή των διατάξεων του αστικού κώδικα για επιμέρους ζητήματα που άπτονται του δικαίου της αποζημίωσης, δεν θα πρέπει να αποκλείεται⁵⁶². Η αξίωση αποζημίωσης

⁵⁶⁰ Βλ. σχετ. Παπαδοπούλου Α, ό. π., σελ. 262. Το γεγονός αυτό βέβαια, φαίνεται να αντισταθμίζεται ικανοποιητικά από το ότι δεν απαιτείται υπαιτιότητα του προσβολέα.

⁵⁶¹ Βλ. σχετ. Παπαδοπούλου Α, ό. π., σελ. 263.

⁵⁶² Βλ. σχετ. Καλλινίκου Δ., ό. π., σελ. 304, που επισημαίνει ότι με την εν λόγω ρύθμιση ενσωματώνονται το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων τα αρθρ. 914,932, 59 και 60 ΑΚ.

είναι βάσιμη εφό Α Ειδικό Ενοχικό Δίκαιοσον αποδεικνύεται σωρευτικά: παράνομη προσβολή της ακεραιότητας, υπαιτιότητα, ζημία και αιτιώδης συνάφεια μεταξύ προσβολής και ζημίας⁵⁶³.

Ωστόσο, παρατηρείται ότι ειδικά στην περίπτωση της προσβολής της ακεραιότητας, ο ακριβής προσδιορισμός του ποσού στο οποίο ανέρχεται η περιουσιακή ζημία του δημιουργού παρουσιάζεται εξαιρετικά δυσχερής δεδομένου και της ενδεχόμενης εξ αντανάκλασεως ζημίας που μπορεί να υποστεί ο δημιουργός (λ.χ. η δημοσίευση μιας αλλοιωμένης συνέντευξης, μπορεί να δυσφημί το δημοσιογράφο σε τέτοιο βαθμό, ώστε να επηρεαστεί η εν γένει σταδιοδρομία του στο χώρο). Προκειμένου λοιπόν να μην επιδικαστεί στο δημιουργό ένα *συμβολικό* χρηματικό ποσό ως αποζημίωση⁵⁶⁴ εάν δεν κατορθώσει τελικά να αποδείξει το ακριβές ύψος της ζημίας του, ο νομοθέτης καθόρισε ένα *ελάχιστο* όριο αποζημίωσης ως ασφαλιστική δικλείδα, ορίζοντας ότι η αποζημίωση δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το διπλάσιο της αμοιβής που συνήθως ή κατά νόμο καταβάλλεται για το είδος της εκμετάλλευσης που έκανε χωρίς άδεια ο υπόχρεος (αρθρ. 65 παρ. 2 εδ.β' ν.2121/1993).

(4). Αξίωση χρηματικής ικανοποίησης

Παράλληλα και ανεξάρτητα από την αξίωση ανόρθωσης της περιουσιακής ζημίας, ο δημοσιογράφος – πνευματικός δημιουργός διατηρεί επίσης αξίωση για εύλογη χρηματική

⁵⁶³ Αντί για αποζημίωση και χωρίς να απαιτείται υπαιτιότητα του υπόχρεου ο δημιουργός ή ο δικαιούχος του συγγενικού δικαιώματος μπορεί να αξιώσει είτε την καταβολή του ποσού κατά το οποίο ο υπόχρεος έγινε πλουσιότερος από την εκμετάλλευση του έργου ή του αντικειμένου συγγενικού δικαιώματος προβλεπόμενης στα άρθρα 46 έως 48 και 51 του παρόντος νόμου χωρίς άδεια του δημιουργού ή του δικαιούχου είτε την καταβολή του κέρδους που ο υπόχρεος αποκόμισε από την εκμετάλλευση αυτή.

⁵⁶⁴ Όπως είναι γνωστό η αποζημίωση καλύπτει τόσο τη θετική ζημία όσο και το διαφυγόν κέρδος (298 ΑΚ).

ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, η οποία θα συντρέχει πάντοτε αφ' ης στιγμής η επεμβατική ενέργεια προσβάλει τον προσωπικό δεσμό του δημιουργού με το έργο του.

Προκειμένου να επιδικαστεί στο δημοσιογράφο η ως άνω χρηματική ικανοποίηση, θα πρέπει να ζητηθεί από τον τελευταίο *αυτοτελώς* και να εξειδικεύεται το αιτούμενο κατά περίπτωση ποσό. Αυτό βέβαια δεν εμποδίζει τη σχετική αξίωση να ενωθεί στο ίδιο δικόγραφο με την αξίωση αποζημίωσης, κυρίως για λόγους οικονομίας της δίκης.

Ορθά παρατηρείται⁵⁶⁵ ότι εάν το δικαστήριο διαπιστώσει εκτός από την προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας, επιπρόσθετη τρώση της προσωπικότητας, λ.χ. ως προς την τιμή, φήμη, κλπ του πνευματικού δημιουργού, τότε θα εφαρμόζεται συμπληρωματικά το αρθρ. 59 ΑΚ, οπότε πλέον των ανωτέρω ο δημιουργός μπορεί να αξιώσει επιπροσθέτως παροχή συγνώμης, δημοσίευση στον τύπο της σχετικής απόφασης, κοκ.

Εναλλακτικά, ο δημιουργός έχει τη δυνατότητα να αξιώσει αντί αποζημίωσης, απόδοση του ποσού κατά το οποίο ο υπόχρεος κατέστη πλουσιότερος από την χωρίς άδεια εκμετάλλευση του έργου (αρθρ. 65 παρ.3), με συμπληρωματική εφαρμογή του αρθρ 904 ΑΚ. Η χρησιμοποίηση αυτής της νομικής βάσης για την ασκηθείσα αγωγή μάλιστα παρουσιάζει το πλεονέκτημα ότι δεν απαιτείται υπαιτιότητα του «*πλουτήσαντος*».

Με την ίδια διάταξη, αναγνωρίζεται για πρώτη φορά στο δημιουργό η δυνατότητα να αξιώσει ολόκληρο το καθαρό κέρδος που αποκόμισε ο προσβολέας από την εκμετάλλευση του έργου. Με τη διάταξη αυτή γίνεται δεκτό ότι εισάγεται στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας η «μη γνήσια διοίκηση αλλοτρίων»⁵⁶⁶. Αξίζει να σημειωθεί πάντως ότι η αξίωση αυτή παρέχεται με ευνοϊκότερους όρους στο δημιουργό καθώς και πάλι δεν απαιτείται υπαιτιότητα του υπόχρεου για τη στοιχειοθέτηση

⁵⁶⁵ Βλ. σχετ. Παπαδοπούλου Α., ό.π., σελ. 268, Για τη χρηματική ικανοποίηση, βλ. διεξοδικά Πατεράκης Σ.Θ., *Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης*, Π.Ν. Σάκκουλας, 2001, σελ. 56 επ,

⁵⁶⁶ Βλ. σχετ. Καλλινίκου Δ., ό.π., σελ. 305 που επισημαίνει ότι η εφαρμογή των σχετικών διατάξεων περί διοίκησης αλλοτρίων στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας είχε απασχολήσει τη θεωρία προ της εισαγωγής του ν.2121/1993, Παπαδοπούλου Α. ό.π., σελ. 266 που σημειώνει ότι η εισηγητική έκθεση του ν.2121/1993 παραπέμπει ευθέως στη συμπληρωματική εφαρμογή των σχετικών διατάξεων περί διοίκησης αλλοτρίων.

της προσβολής. Σύμφωνα με την ορθότερη άποψη, η αξίωση απόδοσης κέρδους υφίσταται παράλληλα προς την αξίωση αποζημίωσης, με δυνατότητα σώρευσης τους στο ίδιο δικόγραφο⁵⁶⁷.

Τέλος, αναφορικά με την παραγραφή των ανωτέρω αξιώσεων του δημοσιογράφου ως πνευματικού δημιουργού ισχύουν τα προβλεπόμενα από τις οικείες διατάξεις του ΑΚ, συγκεκριμένα δε η αξίωση αποζημίωσης και η αξίωση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, υπόκεινται σε σύντομη πενταετή παραγραφή (937 ΑΚ), ενώ οι λοιπές αξιώσεις (αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού, απόδοσης κερδών, αξίωση για άρση της προσβολής και παράλειψη στο μέλλον) εμπίπτουν στη γενική εικοσαετή παραγραφή (249 ΑΚ)⁵⁶⁸.

(5). Τεχνολογικά Μέτρα (αρθρ.66 Α ν.2121/1993)

Η αυξανόμενη ανάγκη για αποτελεσματική προστασία των έργων στο ψηφιακό περιβάλλον οδήγησε στην εισαγωγή στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας των λεγόμενων «τεχνολογικών μέτρων»⁵⁶⁹, τα οποία στόχο έχουν να προφυλάσσουν το έργο από μη εξουσιοδοτημένες ενέργειες τρίτων.

⁵⁶⁷ Παπαδοπούλου Α, ό. π., σελ. 267.

⁵⁶⁸ Οι αστικές κυρώσεις του άρθρου 65 εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση κατά την οποία ο οφειλέτης δεν κατέβαλε σε οργανισμό συλλογικής διαχείρισης την αμοιβή που προβλέπεται από την παράγραφο 3 του άρθρου 18 του παρόντος νόμου.

⁵⁶⁹ Ο ορισμός των τεχνολογικών μέτρων δίνεται από τον ίδιο το νομοθέτη, ο οποίος με το άρθρο 66^Α εναρμονίζεται με το κοινοτικό δίκαιο και δη με το άρθρο 6 της Οδηγίας 2001/29. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη διάταξη της παρ. 1 του αρθρ. 66^Α Ν.2121/1993 «Ως τεχνολογικά μέτρα νοούνται κάθε τεχνολογία, μηχανισμός ή συστατικό στοιχείο που, με το συνήθη τρόπο λειτουργίας του, αποσκοπεί στο να εμποδίσει ή να περιορίσει πράξεις, σε σχέση με έργα ή άλλα προστατευόμενα αντικείμενα, που δεν έχουν επιτραπεί από το δικαιούχο πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικού δικαιώματος, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος ειδικής φύσης του κατασκευαστή βάσης δεδομένων. Τα τεχνολογικά μέτρα θεωρούνται αποτελεσματικά όταν η χρήση του προστατευόμενου έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου ελέγχεται από τους δικαιούχους μέσω της εφαρμογής διαδικασίας ελέγχου της πρόσβασης ή προστασίας, όπως κρυπτογράφηση, διατάραξη της μετάδοσης ή άλλη μετατροπή του έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου ή προστατευτικού μηχανισμού ελέγχου της αντιγραφής, ο οποίος επιτυγχάνει το στόχο της προστασίας (άρθρο παρ.3 Οδηγίας 2001/29)».

Κοινό χαρακτηριστικό των τεχνολογικών μέτρων είναι ότι χρησιμοποιούν λογισμικό προκειμένου να αποτρέψουν ή να περιορίσουν τη χρήση των έργων⁵⁷⁰, χωρίς την άδεια του δημιουργού ή του δικαιούχου του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας. Τα πιο διαδεδομένα τεχνολογικά μέτρα είναι η κρυπτογραφία, η αναγνωριστική ετικέτα και το υδατογράφημα⁵⁷¹. Ορθά παρατηρείται ότι τα τεχνολογικά μέτρα αποτελούν ένα σημαντικό όπλο του πνευματικού δημιουργού προς το σκοπό του έγκαιρου ελέγχου και αντιμετώπισης των προσβολών της πνευματικής ιδιοκτησίας στο διαδίκτυο, ωστόσο η παρεχόμενη προστασία μπορεί να σχετικοποιηθεί ή να ατονήσει, ακριβώς επειδή τα μέτρα αυτά στηρίζονται σε λογισμικό, το οποίο είναι δυνατό να παραβιαστεί⁵⁷². Για το λόγο αυτό επιβάλλεται η συνεχής αναβάθμιση και εξέλιξη τους κατ' αντιστοιχία προς την τεχνολογία που χρησιμοποιούν οι προσβολείς.

Συμπληρωματικά, η παράγραφος 2 του ίδιου άρθρου απαγορεύει την χωρίς άδεια του δικαιούχου εξουδετέρωση κάθε αποτελεσματικού τεχνολογικού μέτρου, την οποία πραγματοποιεί κάποιος εν γνώσει του ή έχοντας βάσιμους λόγους που του επιτρέπουν να γνωρίζει ότι επιδιώκει αυτό το σκοπό. Η προσπάθεια παράκαμψης των τεχνολογικών μέτρων, κατά παράβαση των άνω διατάξεων επισύρει αστικές κυρώσεις σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 65 ν.2121/1993 καθώς και ποινικές κυρώσεις κατά του δράστη⁵⁷³

(6).Το αρθρ.66 Ε (σύστημα notice& take down)

⁵⁷⁰ Η αδυναμία πρόσβασης στο έργο δεν ισχύει για τις κατ' εξαίρεση περιπτώσεις επιτρεπόμενης χρήσης υπέρ επωφελομένων προσώπων, που εκ του νόμου έχουν πρόσβαση στο προστατευόμενο έργο ή αντικείμενο. δηλαδή : α) για φωτοτυπική αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση (αρ.18), β) αναπαραγωγή για διδασκαλία (αρ.21), γ) αναπαραγωγή από βιβλιοθήκες και αρχεία (αρ.22), δ) αναπαραγωγή για σκοπούς δικαστικών ή διοικητικών (αρ.24) και ε) αναπαραγωγή προς όφελος ατόμων με αναπηρία (αρ.28Α).

⁵⁷¹ Καλλινίκου Δ., οπ, σελ.315

⁵⁷² Βλ. διεξοδικά Καλλινίκου Δ., οπ, σελ. 316-317, όπου υποστηρίζεται ως λύση του προβλήματος η θέσπιση κατάλληλης έννομης προστασίας και αποτελεσματικών μέτρων έναντι της εξουδετέρωσης των τεχνικών συστημάτων τα οποία χρησιμοποιούν οι δικαιούχοι.

⁵⁷³ Συγκεκριμένα φυλάκιση ενός έτους και χρηματική ποινή 2.900 έως 15.000 ευρώ.

Με το αρθρ.52 του ν. 4481/2017, ενισχύθηκε η αστική προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας στο διαδίκτυο.

Η προβλεπόμενη διαδικασία είναι ταχεία και η παρεχόμενη προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, έγινε ακόμη πιο ευχερής και φιλική στον πνευματικό δημιουργό που πρώτα αισθανόταν έκθετος στον αχανή χώρο του διαδικτύου. Επί παραδείγματι, ο προσβαλλόμενος δύναται να εκκινήσει τη διαδικασία άρσης της προσβολής του δικαιώματος του, άμεσα και απλά, μέσω προδιατυπωμένης ηλεκτρονικής αίτησης . Εκτός αυτού, η πρόβλεψη για άρση του απορρήτου, σε περίπτωση κακουργηματικής προσβολής, δίνει τέλος στην ατιμωρησία του ανώνυμου προσβολέα.

Ειδικότερα, στο ν. 2121/1993, μετά το άρθρο 66Δ, προστέθηκε το άρθρο 66Ε, με τίτλο «Κυρώσεις για προσβολές δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων στο διαδίκτυο» ως εξής:

«1. Αν προσβάλλεται στο διαδίκτυο δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικό δικαίωμα, ο δικαιούχος μπορεί να ακολουθήσει την περιγραφόμενη στις επόμενες παραγράφους διαδικασία. Ως δικαιούχος για τις ανάγκες του παρόντος άρθρου νοείται ο δικαιούχος του οποίου το δικαίωμα προσβάλλεται στο διαδίκτυο, καθώς και οποιοσδήποτε οργανισμός συλλογικής διαχείρισης ή προστασίας, στον οποίο έχει ανατεθεί η διαχείριση ή η προστασία δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικών δικαιωμάτων. Η παρούσα διαδικασία δεν εφαρμόζεται στις περιπτώσεις προσβολών που τελούνται από τελικούς χρήστες με την τηλεφόρτωση έργων (downloading) ή με τη ρευσμάτωση δεδομένων συνεχούς ροής (streaming) ή σε περιπτώσεις ανταλλαγής αρχείων μέσω ομότιμων δικτύων (peer to peer), οι οποίες επιτρέπουν την απευθείας ανταλλαγή μεταξύ τελικών χρηστών έργων σε ψηφιακή μορφή ή σε περιπτώσεις παροχής υπηρεσιών αποθήκευσης δεδομένων με την τεχνική υπολογιστικού νέφους (cloud computing). Η παρούσα διαδικασία δεν θίγει τη διαδικασία που προβλέπεται από τον Κανονισμό Διαχείρισης και Εκχώρησης Ονομάτων Χώρου (domain names) με κατάληξη. gr της Εθνικής Επιτροπής Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (ΕΕΤΤ), ο οποίος καταρτίζεται με απόφαση της ΕΕΤΤ.

2. Για την εφαρμογή της διαδικασίας που προβλέπεται στο παρόν άρθρο συνιστάται, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού, Επιτροπή για τη γνωστοποίηση διαδικτυακής προσβολής δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων, η οποία συνεπικουρείται από το προσωπικό του ΟΠΙ. Η Επιτροπή είναι τριμελής και αποτελείται από τον πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου του ΟΠΙ με αναπληρωτή του τον αντιπρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου του ΟΠΙ, έναν εκπρόσωπο της ΕΕΤΤ και τον αναπληρωτή του, που τους ορίζει ο πρόεδρος της ΕΕΤΤ, έναν εκπρόσωπο της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα και τον αναπληρωτή του,

οριζόμενους από τον Πρόεδρο της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα. Πρόεδρος της Επιτροπής είναι ο πρόεδρος του ΟΠΙ και γραμματέας είναι ο εκπρόσωπος της ΕΕΤΤ. Η Επιτροπή έχει τριετή θητεία.

3. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού καθορίζεται κάθε θέμα σχετικό με τη συγκρότηση, τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες της Επιτροπής. Για τον καθορισμό της αμοιβής των συμμετεχόντων στην Επιτροπή ισχύουν οι διατάξεις του άρθρου 21 του ν. 4354/2015 (Α' 176), όπως τροποποιήθηκαν με τις όμοιες του άρθρου 52 του ν. 4369/2016 (Α' 33). Στην απόφαση του πρώτου εδαφίου καθορίζεται και το τέλος που καταβάλλει ο ενδιαφερόμενος υπέρ του ΟΠΙ μαζί με την αίτησή του στην Επιτροπή ως τέλος εξέτασης της υπόθεσής του. Το τέλος αυτό προκαταβάλλεται και αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση έναρξης της διαδικασίας.

4. Ο δικαιούχος υποβάλλει στην Επιτροπή αίτηση είτε αυτοπροσώπως είτε ηλεκτρονικά για άρση της προσβολής. Συμπληρώνει την ειδικά προδιατυπωμένη και αναρτημένη στην ιστοσελίδα του ΟΠΙ αίτηση προς την Επιτροπή, στην οποία επισυνάπτει κάθε έγγραφο που αναφέρεται σε αυτήν ως υποχρεωτικό, καθώς και κάθε άλλο στοιχείο πρόσφορο να αποδείξει το δικαίωμά του. Προϋπόθεση του παραδεκτού υποβολής της αίτησης είναι ο δικαιούχος να έχει κάνει χρήση της αντίστοιχης διαδικασίας που προβλέπεται από τον πάροχο και η διαδικασία αυτή, ενώ έχει ολοκληρωθεί εντός εύλογου χρόνου, να μην έχει τελεσφορήσει.

5. Η Επιτροπή εντός δέκα (10) εργάσιμων ημερών από τη λήψη της αίτησης αποφασίζει είτε:

α) να θέσει την υπόθεση στο αρχείο είτε β) να συνεχίσει τη διαδικασία.

α) Η υπόθεση τίθεται στο αρχείο με πράξη της Επιτροπής, στην οποία αναφέρονται τουλάχιστον ένας από τους ακόλουθους λόγους:

αα) μη χρήση της προδιατυπωμένης αίτησης,

ββ) έλλειψη επαρκούς πληροφόρησης,

γγ) ύπαρξη εκκρεμοδικίας μεταξύ των ίδιων μερών ή έκδοση οριστικής απόφασης επί της εξεταζόμενης διαφοράς,

δδ) έλλειψη αρμοδιότητας,

εε) έλλειψη λόγων και επαρκών αποδεικτικών στοιχείων (προδήλως αβάσιμη),

στστ) απόσυρση της αίτησης πριν από την εξέτασή της,

ζζ) μη καταβολή του τέλους εξέτασης της υπόθεσης σύμφωνα με την παράγραφο 3 και, ηη) λήψη άδειας χρήσης δικαιωμάτων.

β) Αν συνεχιστεί η διαδικασία, η Επιτροπή ενημερώνει ταυτόχρονα εντός δέκα (10) εργάσιμων ημερών από τη λήψη της αίτησης τους παρόχους πρόσβασης στο διαδίκτυο και, όπου είναι εφικτό, τον πάροχο υπηρεσίας φιλοξενίας και τους διαχειριστές ή/και τους ιδιοκτήτες των αναφερόμενων στην αίτηση ιστοσελίδων. Η γνωστοποίηση αυτή περιλαμβάνει τουλάχιστον τον ακριβή προσδιορισμό των δικαιωμάτων που υποστηρίζεται ότι προσβάλλονται, τις διατάξεις του νόμου που κατά δήλωση του δικαιούχου παραβιάζονται, περίληψη των γεγονότων και των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης των αποδεικτικών στοιχείων, το αρμόδιο πρόσωπο προς το οποίο μπορεί να υποβληθούν αντιρρήσεις, τους όρους τερματισμού της διαδικασίας και αναφορά της δυνατότητας εκούσιας συμμόρφωσης των εμπλεκομένων. Ο αποδέκτης της ως άνω γνωστοποίησης μπορεί να συμμορφωθεί εκουσίως στο αίτημα του αιτούντος ή να λάβει από αυτόν τη σχετική άδεια εντός δέκα (10) εργάσιμων ημερών από την ημερομηνία της λήψης της γνωστοποίησης. Εναλλακτικά μπορεί να υποβάλει αντιρρήσεις στην Επιτροπή εντός πέντε (5) εργάσιμων ημερών από την ημερομηνία της λήψης της γνωστοποίησης αποστέλλοντας ταυτόχρονα όλα τα αποδεικτικά στοιχεία, από τα οποία προκύπτει, ιδίως, ότι δεν υφίσταται προσβολή. Οι προθεσμίες αυτές μπορούν να παραταθούν ως το διπλάσιο με απόφαση της Επιτροπής. Στην περίπτωση της εκούσιας συμμόρφωσης του αποδέκτη της γνωστοποίησης εκδίδεται απόφαση της Επιτροπής στην οποία αναφέρεται ρητά η οικειοθελής συμμόρφωσή του. Στην περίπτωση της λήψης άδειας χρήσης δικαιωμάτων η υπόθεση τίθεται στο αρχείο. Μετά τη λήξη της προθεσμίας για υποβολή αντιρρήσεων και όπου κρίνεται απαραίτητο, η Επιτροπή αιτείται από οποιοδήποτε μέρος την προσκόμιση επιπλέον στοιχείων εντός πέντε (5) εργάσιμων ημερών.

6. Η Επιτροπή εντός πέντε (5) εργάσιμων ημερών από τη λήξη των ανωτέρω προθεσμιών εξετάζει την υπόθεση και το αργότερο εντός σαράντα (40) εργάσιμων ημερών από την υποβολή της αίτησης κοινοποιεί στους αποδέκτες της γνωστοποίησης και στον αιτούντα απόφαση με την οποία:

α) είτε θέτει την υπόθεση στο αρχείο με αιτιολογημένη πράξη της, αν δεν διαπιστωθεί προσβολή δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας ή/και συγγενικών δικαιωμάτων,

β) είτε, αν διαπιστωθεί προσβολή, εκδίδει αιτιολογημένη απόφασή της, με την οποία καλεί τους αποδέκτες αυτής να συμμορφωθούν με αυτήν εντός προθεσμίας όχι μεγαλύτερης των τριών (3) εργάσιμων ημερών από την επίδοσή της προς αυτούς.

Σε περίπτωση που οι προθεσμίες της παραγράφου 5 παραταθούν με απόφαση της Επιτροπής βάσει του έβδομου εδαφίου της, η προθεσμία των σαράντα (40) εργασίμων ημερών του πρώτου εδαφίου της παρούσας επεκτείνεται σε εξήντα (60) εργάσιμες ημέρες. Εάν η Επιτροπή διαπιστώσει ότι το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας ή το συγγενικό δικαίωμα προσβάλλεται, καλεί τους αποδέκτες της γνωστοποίησης να απομακρύνουν το περιεχόμενο που προσβάλλει το δικαίωμα από την ιστοσελίδα στην οποία αυτό έχει αναρτηθεί παράνομα ή να διακόψουν την πρόσβαση σε αυτό. Εάν η ιστοσελίδα στην οποία βρίσκεται το περιεχόμενο φιλοξενείται σε διακομιστή (server) που βρίσκεται εντός της ελληνικής επικράτειας, η Επιτροπή καλεί τους αποδέκτες της γνωστοποίησης να απομακρύνουν το συγκεκριμένο περιεχόμενο. Σε περίπτωση προσβολών μεγάλης κλίμακας, η Επιτροπή μπορεί να αποφασίσει αντί για την απομάκρυνση του περιεχομένου διακοπή της πρόσβασης σε αυτό. Αν η ιστοσελίδα φιλοξενείται σε διακομιστή εκτός της ελληνικής επικράτειας, η Επιτροπή καλεί τον πάροχο πρόσβασης στο διαδίκτυο να διακόψει την πρόσβαση στο περιεχόμενο.

7. Σε περίπτωση μη συμμόρφωσης προς το διατακτικό της απόφασης, η Επιτροπή επιβάλλει πρόστιμο ποσού πεντακοσίων (500) έως χιλίων (1.000) ευρώ για κάθε ημέρα μη συμμόρφωσης. Μεταξύ των κριτηρίων που λαμβάνονται υπόψη είναι η βαρύτητα της προσβολής και η επανάληψή της. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Πολιτισμού και Αθλητισμού καθορίζονται η διαδικασία επιβολής και είσπραξης του προστίμου, οι αρμόδιες υπηρεσίες είσπραξης, καθώς και κάθε άλλο σχετικό θέμα.

8. Η έναρξη της διαδικασίας ενώπιον της Επιτροπής δεν αναστέλλει ούτε επηρεάζει την άσκηση αξιώσεων για την ίδια διαφορά ενώπιον των δικαστηρίων. Αν όμως έχει ασκηθεί προσφυγή από τον ίδιο αιτούντα με το ίδιο αίτημα ενώπιον των δικαστηρίων, η υπόθεση τίθεται στο αρχείο από την Επιτροπή. Επίσης, η έκδοση απόφασης από την Επιτροπή δεν στερεί από τα εμπλεκόμενα μέρη το δικαίωμα να διεκδικήσουν την προστασία των έννομων συμφερόντων τους ενώπιον των δικαστηρίων.».

2. Στο άρθρο 4 του ν. 2225/1994 (Α' 121), μετά την παράγραφο 1.γ, η οποία προστέθηκε με την παρ. 2 του άρθρου 11 του ν. 4416/2016 (Α' 160), προστίθεται παράγραφος δ' ως εξής:

«δ. Επιτρέπεται, επίσης, η άρση του απορρήτου για τη διακρίβωση της προσβολής που τελείται στο διαδίκτυο σε βαθμό κακουργήματος δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων που προβλέπονται στο ν. 2121/1993 (Α' 25).».

IV. Διεθνής δικαιοδοσία

Στο ψηφιακό ιδίως περιβάλλον, η προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας δεν αποκλείεται να λάβει υπερεθνικό χαρακτήρα. Αυτό θα συμβαίνει όταν για παράδειγμα ο δημιουργός και ο προσβολέας είναι υπήκοοι ή κάτοικοι διαφορετικών κρατών και η προσβολή επισυμβεί σε τρίτη χώρα. Ζήτημα γεννάται ποιο εθνικό δίκαιο είναι τελικά εφαρμοστέο, ώστε να καθοριστούν οι έννομες συνέπειες .

Προκειμένου για τα κράτη μέλη της ΕΕ, για τη διεθνή δικαιοδοσία επί αστικών και εμπορικών υποθέσεων, για όσες διαγορές είχαν γεννηθεί μέχρι το 2015, προέβλεπε το άρθρο 2 παρ.1 του κανονισμού 44/2001, σύμφωνα με το οποίο αρμόδιο είναι το κράτος μέλος, στο οποίο έχει την κατοικία του ο εναγόμενος, (γενική δωσιδικία της κατοικίας του εναγομένου)⁵⁷⁴ . Παράλληλα προβλέπονταν συντρέχουσες δικαιοδοσίες, όπως η δικαιοδοσία της αδικοπραξίας του α.5 παρ.3, βάσει της οποίας δικαιοδοσία είχαν και τα δικαστήρια του τόπου, όπου συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός.

Ο άνω Κανονισμός αναδιατυπώθηκε δυνάμει του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Δεκεμβρίου 2012 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, (αρθρ 4 και 7 αυτού). Συγκεκριμένα, στο αρθρ. 4 ορίζεται ότι *«Με την επιφύλαξη των διατάξεων του παρόντος κανονισμού, τα πρόσωπα που έχουν την κατοικία τους στο έδαφος κράτους μέλους ενάγονται ενώπιον των δικαστηρίων αυτού του κράτους μέλους, ανεξάρτητα από την ιθαγένειά τους.*

⁵⁷⁴ «1. Με την επιφύλαξη των διατάξεων του παρόντος κανονισμού, τα πρόσωπα που έχουν την κατοικία τους στο έδαφος κράτους μέλους ενάγονται ενώπιον των δικαστηρίων αυτού του κράτους μέλους, ανεξάρτητα από την ιθαγένειά τους.

2. Τα πρόσωπα που δεν έχουν την ιθαγένεια του κράτους μέλους στο οποίο κατοικούν, υπάγονται, στο κράτος αυτό, στους κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας που εφαρμόζονται στους ημισταπούς».

2. Τα πρόσωπα που δεν έχουν την ιθαγένεια του κράτους μέλους στο οποίο κατοικούν, υπάγονται, στο κράτος αυτό, στους κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας που ισχύουν για τους ημεδαπούς. «Πρόσωπο που έχει την κατοικία του σε κράτος μέλος μπορεί να εναχθεί σε άλλο κράτος μέλος: Μεταξύ άλλων δε, στο αρθρ. 7 προβλέπεται ότι «1) α) ως προς διαφορές εκ συμβάσεως, ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου εκπληρώθηκε ή οφείλει να εκπληρωθεί η παροχή·

β) για τους σκοπούς της εφαρμογής της παρούσας διάταξης, και εφόσον δεν συμφωνήθηκε διαφορετικά, ο τόπος εκπλήρωσης της επίδικης παροχής είναι:

— εφόσον πρόκειται για πώληση εμπορευμάτων, ο τόπος του κράτους μέλους όπου, δυνάμει της σύμβασης, έγινε ή έπρεπε να γίνει η παράδοση των εμπορευμάτων,

— εφόσον πρόκειται για παροχή υπηρεσιών, ο τόπος του κράτους μέλους όπου, δυνάμει της σύμβασης, έγινε ή έπρεπε να γίνει η παροχή των υπηρεσιών·

γ) το στοιχείο α) εφαρμόζεται, εφόσον δεν εφαρμόζεται το στοιχείο β)·

2) ως προς ενοχές εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας, ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί το ζημιολόγο γεγονός·

3) σε περιπτώσεις αγωγής αποζημίωσης ή αγωγής αποκατάστασης της προτέρας κατάστασης που θεμελιώνεται σε αξιόποινη πράξη, ενώπιον του δικαστηρίου όπου ασκείται η ποινική δίωξη, κατά το μέτρο που σύμφωνα με το δίκαιό του το δικαστήριο αυτό μπορεί να επιληφθεί της πολιτικής αγωγής·

4) σε περιπτώσεις αστικής αγωγής για την ανάκτηση, βάσει δικαιώματος κυριότητας, πολιτιστικού αγαθού, όπως αυτά ορίζονται στο άρθρο 1 σημείο 1 της οδηγίας 93/7/ΕΟΚ, που ασκείται από πρόσωπο που διεκδικεί το δικαίωμα ανάκτησης ενώπιον των δικαστηρίων του τόπου όπου ευρίσκεται το πολιτιστικό αγαθό κατά τη στιγμή της άσκησης της αγωγή·»

Το προσβάσιμο, λόγω ανάρτησης εντός της περιφέρειας τους, έχει αναχθεί νομολογιακά ως το «κρίσιμο σημείο συνδέσεως» των δικαστηρίων κάθε κράτους μέλους με την υπόθεση, αφού τους επιτρέπει να βρίσκονται αντικειμενικά σε καλύτερη θέση για να εκτιμήσουν το κατά πόσο συντρέχουν οι προϋποθέσεις για τη θεμελίωση της ευθύνης του εναγομένου, με αποτέλεσμα να δικαιολογείται η αναγνώριση σε αυτά της διεθνούς δικαιοδοσίας για την επίλυση της διαφοράς. Ωστόσο, το εθνικό Δικαστήριο θα πρέπει να περιοριστεί στην επιδίκαση αποζημίωσης ανάλογης της ζημίας που υπέστη ο δικαιούχος εντός του κράτους αυτού και όχι συνολικά ⁵⁷⁵.

⁵⁷⁵ Παραμυθιώτης Γ., Η δωσιδικία για την προστασία του δημιουργού στο διαδίκτυο, ΔιΜΕΕ 2017, 523 επ.

Στη διαπίστωση αυτή προέβη το Δικ ΕΕ με αφορμή την υπόθεση Pej Hejduk κατά EnergieAgentur, στην οποία κλήθηκε να απαντήσει στο εξής προδικαστικό ερώτημα :

«Έχει το άρθρο 5, σημείο 3, του κανονισμού [44/2001] την έννοια ότι, στο πλαίσιο διαφοράς λόγω προσβολής δικαιωμάτων συγγενικών προς το δικαίωμα του δημιουργού η οποία φέρεται να προκλήθηκε από το γεγονός ότι μια φωτογραφία κατέστη προσβάσιμη σε ιστοσελίδα που λειτουργεί υπό τον τομέα ανωτάτου επιπέδου (Top-Level-Domain) άλλου κράτους μέλους από εκείνο στο οποίο κατοικεί ο δικαιούχος, θεμελιώνεται δικαιοδοσία μόνο σε εκείνο το κράτος μέλος στο οποίο έχει την έδρα του ο φερόμενος ως αυτουργός της προσβολής, καθώς και σε εκείνο ή σε εκείνα τα κράτη μέλη, για τα οποία προορίζεται η ιστοσελίδα σύμφωνα με το περιεχόμενό της;»

Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης είχαν ως εξής : Η φωτογράφος Pej Hejduk, κάτοικος και υπήκοος Αυστρίας, έδωσε την άδεια της στη γερμανική εταιρία EnergieAgentur για να χρησιμοποιήσει μία φωτογραφία της, στα πλαίσια ενός συνεδρίου. Η εταιρεία όμως υπερέβη τη συμφωνηθείσα χρήση και ανήρτησε τη φωτογραφία στην ιστοσελίδα της, ενώ παρείχε επιπλέον στους επισκέπτες της ιστοσελίδας, τη δυνατότητα να την αποθηκεύσουν στους υπολογιστές τους μέσω «downloading». Η φωτογράφος άσκησε αγωγή αποζημίωσης λόγω προσβολής του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας στην Αυστρία, αλλά η EnergieAgentur αμύνθηκε, προβάλλοντας μεταξύ άλλων ένσταση έλλειψης διεθνούς δικαιοδοσίας των αυστριακών δικαστηρίων, αφού όπως υποστήριξε αρμόδια να επιληφθούν είναι τα γερμανικά δικαστήρια εφ' όσον η εταιρία είχε την έδρα της στη Γερμανία και η επίμαχη ιστοσελίδα είχε γερμανικό top level domain.

Το Δικαστήριο απεφάνθη ότι σε περίπτωση που μία ιστοσελίδα παρουσιάζει παράνομα στο κοινό οποιοδήποτε έργο, (εν προκειμένω φωτογραφία), τότε ζημία του δικαιούχου επέρχεται σε κάθε κράτος μέλος, στο οποίο υπάρχει πρόσβαση στην εν λόγω ιστοσελίδα. Επομένως, επί αγωγής αποζημίωσης λόγω online προσβολής δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, στοιχεία όπως η ιθαγένεια ή ο τόπος εγκατάστασης του προσβολέα, το top level domain, που είναι εγκατεστημένοι οι servers κλπ, δεν διαδραματίζουν τόσο σπουδαίο ρόλο για τη διεθνή δικαιοδοσία των αστικών δικαστηρίων. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο του τόπου της προσβολής, ως εγγύτερο σύμφωνα με τα ανωτέρω λεχθέντα με βάση το κριτήριο της «πρόσβαση ς», έχει μεν διεθνή δικαιοδοσία, ωστόσο, μπορεί να επιδικάσει αποζημίωση μόνο ως προς τη ζημία που υπέστη ο δικαιούχος στο έδαφος του συγκεκριμένου κράτους μέλους, στο οποίο το Δικαστήριο έχει την έδρα του και όχι αποζημίωση για

την τυχόν συνολική ζημία του δικαιούχου⁵⁷⁶. Με τον τρόπο αυτό, η ζημία ουσιαστικά «κατακερματίζεται» σε τόσα κομμάτια όσα και τα κράτη από τα οποία υπήρχε πρόσβαση στην επίμαχη ιστοσελίδα⁵⁷⁷.

V. Ειδικότερα ζητήματα

1. η αναγκαστική εκτέλεση

Σύμφωνα με το άρθρο 1022 ΚΠολΔ κατάσχεται μεταξύ άλλων ως ειδικό περιουσιακό στοιχείο⁵⁷⁸, το περιουσιακό δικαίωμα του δημιουργού, όχι όμως και το ηθικό.

Το γεγονός ότι σε αντίθεση με το περιουσιακό δικαίωμα, το ηθικό δικαίωμα είναι *ακατάσχετο*, έχει διττή συνέπεια : Από τη μια πλευρά, η άσκηση του ηθικού δικαιώματος δεν μπορεί να παρεμποδίσει την αναγκαστική εκτέλεση στο έργο ως οικονομικό αγαθό ώστε να ικανοποιηθούν οι δανειστές του δημιουργού (ή αντίστοιχα οι δανειστές των λοιπών δικαιούχων συγγενικών δικαιωμάτων). Άλλο βέβαια το ζήτημα αν ο πνευματικός δημιουργός μπορεί πάντοτε να εμποδίζει

⁵⁷⁶ Σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο, η αποζημίωση δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το διπλάσιο της αμοιβής που συνήθως ή κατά νόμο καταβάλλεται για το είδος της εκμετάλλευσης που έκανε χωρίς την άδεια ο υπόχρεος [α. 65 παρ. 2 ν.2121/1993].

⁵⁷⁷ Η λύση αυτή, ορθά επισημαίνεται ότι μπορεί εκ πρώτης όψεως να φαίνεται επεικέστερη για τον πνευματικό δημιουργό, (οι δικαιούχοι είναι ελεύθεροι να επιλέξουν το δικαστήριο του κράτους μέλους με το ευνοϊκότερο νομοθετικό πλαίσιο, εκεί που δικαιούνται τη μεγαλύτερη προστασία, αποζημίωση κοκ). Όμως, από την άλλη, ο εδαφικός κατακερματισμός της ζημίας καθιστά ανέφικτο να διεκδικηθεί αποζημίωση για το σύνολο της ζημίας, αφού θα πρέπει να ασκηθούν τόσες αγωγές, όσα και τα ευρωπαϊκά κράτη στα οποία υπήρχε πρόσβαση στην προσβάλλουσα ιστοσελίδα, ενώ υπάρχει ο κίνδυνος έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων από δικαστήρια διαφορετικών κρατών μελών, Παραμυθιώτης Γ. Η απόφαση *Rez Hejduk* του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

⁵⁷⁸ Βλ. σχετικά ΕιρΑμαρ 389/2016, (ΝΟΜΟΣ), η οποία διέταξε κατάσχεση παιχνιδιού Η/Υ και του τίτλου του, αναγνωρίζοντας την οικονομική αξία των εν λόγω ψηφιακών άυλων αγαθών και των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας στη σύγχρονη οικονομία. Συγκεκριμένα το Δικαστήριο διέταξε την κατάσχεση του περιουσιακού δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας που απορρέει από παιχνίδι Η/Υ, ως έργου αποτελούμενου από software και οπτικοακουστικό περιεχόμενο και την κατάσχεση του δικαιώματος επί του τίτλου του παιχνιδιού, ως διακριτικού γνωρίσματος .

εκείνον που αποκτά το περιουσιακό δικαίωμα στο έργο με αναγκαστική εκτέλεση, να το αξιοποιήσει οικονομικά, εφόσον από την εκμετάλλευση αυτή προσβάλλεται το ηθικό δικαίωμα και η προσωπικότητα του⁵⁷⁹. Από την άλλη, αναγκαστική εκτέλεση με αντικείμενο αδημοσίευτο έργο ως συναλλακτικό αγαθό είναι μεν δυνατή, όμως η αξιοποίηση⁵⁸⁰ αδημοσίετου έργου⁵⁸¹ δεν νοείται χωρίς την προηγούμενη συναίνεση του δημιουργού ή των δικαιούχων του⁵⁸². Για την καλύτερη κατανόηση της ως άνω άποψης⁵⁸³, ας παραθέσουμε ένα παράδειγμα :

Έστω ότι ο δημιουργός υποχρεούται να παραδώσει τον υλικό φορέα στον οποίο ενσωματώνεται το αδημοσίευτο έργο, ώστε να εκπληρώσει συμβατική υποχρέωση, λ.χ. ανεξάρτητος δημοσιογράφος-φωτορεπόρτερ της άγριας ζωής πωλεί μια φωτογραφία που αποτυπώνει ένα σπάνιο είδος ωδικού πτηνού σε έναν ιδιώτη με αντίστοιχα ενδιαφέροντα. Σε περίπτωση που ο δημοσιογράφος αρνηθεί να παραδώσει τη φωτογραφία, τυχόν αναγκαστική εκτέλεση θα λάβει χώρα με τη διαδικασία του άρθρου 941 του ΚΠολΔ, δηλαδή ο δικαστικός επιμελητής θα αφαιρέσει το πράγμα από την κατοχή του δημιουργού και θα το παραδώσει στον επισπεύδοντα την εκτέλεση. Ο τελευταίος αποκτά βεβαίως την κυριότητα της φωτογραφίας και συνακόλουθα το δικαίωμα να την χρησιμοποιεί ιδιωτικά και να την εκποιεί περαιτέρω. Αντίθετα, καμία μεταβολή δεν επέρχεται στο ηθικό δικαίωμα που παραμένει στο δημιουργό, με αποτέλεσμα ο αποκτών να μην έχει εξουσία να εκθέσει τη φωτογραφία δημόσια,

⁵⁷⁹ Βλ. αναλυτικότερα: Κουμάντος Γ.Α., ό.π., σελ. 269 επ.,

⁵⁸⁰ Η «αξιοποίηση» χρησιμοποιείται εδώ με στενή έννοια. Αν αντίθετα θεωρούσαμε ότι « κάθε εκποίηση του αδημοσίετου έργου ενέχει εκ των πραγμάτων στοιχεία δημοσίευσης», κάθε συζήτηση περί αναγκαστικής εκτέλεσης σε αδημοσίευτο έργο θα ήταν άνευ αντικειμένου.

⁵⁸¹ Βλ. σχετ. Κουμάντος Γ.Α., ό.π., σελ. 269 επ., που υποστηρίζει ότι η εξουσία δημοσίευσης του δικαιούχου μπορεί να αφαιρέσει κάθε πρακτικό περιεχόμενο από την αναγκαστική εκτέλεση

⁵⁸² Βλ. σχετ. Κοριατοπούλου Αγγελική Π. & Τσίγγου Χ., «Πνευματική ιδιοκτησία – Ληματογραφημένη ερμηνεία, Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008, σελ. 252 με παραπομπή σε Μ-Θ Μαρίνο, 268-269., όπου υποστηρίζεται επίσης η άποψη ότι ομοίως σε περίπτωση πτώχευσης του πνευματικού δημιουργού, ο σύνδικος δεν μπορεί να ασκήσει τις εξουσίες που πηγάζουν από το ηθικό δικαίωμα χωρίς τη συναίνεση του δημιουργού.

⁵⁸³ Η άποψη ότι τα αδημοσίευτα έργα είναι δεκτικά αναγκαστικής εκτέλεσης υιοθετείται και από τη γράφουσα, χωρίς όμως να είναι αναντίρρητη στη θεωρία. Βλ. σχετ. Κουμάντος Γ.Α., ό.π., σελ. 270-273, που παραπέμπει σε Θεοδωρόπουλο (σ.7) ο οποίος δέχεται το *ακατάσχετο* κάθε αδημοσίετου έργου. Αντίθετα : Ασπρογέρακας – Γρίβας, Θέματα, σ. 106-107, που θεωρεί ότι το *ακατάσχετο* αίρεται μετά τη δημοσίευση.

χωρίς την προηγούμενη συναίνεση του δημιουργού που εξακολουθεί να κατέχει την εξουσία δημοσίευσης.

Τέλος, ειδικά για την κατάσχεση των εφημερίδων, το άρθρο 264 παρ.4 ΠΚ, παραπέμπει στη διάταξη του άρθρου 14 §3 του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία : *«Η κατάσχεση εφημερίδων και άλλων εντύπων, είτε πριν από την κυκλοφορία είτε ύστερα από αυτή απαγορεύεται. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η κατάσχεση, με παραγγελία του εισαγγελέα⁵⁸⁴, μετά την κυκλοφορία: α)για προσβολή της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας, β)για προσβολή του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας, γ) για δημοσίευμα που αποκαλύπτει πληροφορίες για τη σύνθεση, τον εξοπλισμό και τη διάταξη των ενόπλων δυνάμεων ή την οχύρωση της Χώρας ή που έχει σκοπό τη βίαιη ανατροπή του πολιτεύματος ή στρέφεται κατά της εδαφικής ακεραιότητας του Κράτους, δ) για άσεμνα δημοσιεύματα που προσβάλλουν ολοφάνερα τη δημόσια αιδώς, στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος»* ενώ κατά την διάταξη της παραγράφου 4 ιδίου άρθρου: *«Σ' όλες τις περιπτώσεις της προηγούμενης παραγράφου ο εισαγγελέας, μέσα σε εικοσιτέσσερις ώρες από την κατάσχεση, οφείλει να υποβάλλει την υπόθεση στο δικαστικό συμβούλιο, και αυτό, μέσα σε άλλες εικοσιτέσσερις ώρες, οφείλει να αποφασίσει για την διατήρηση ή την άρση της κατάσχεσης, διαφορετικά η κατάσχεση αίρεται αυτοδικαίως. Τα ένδικα μέσα της έφεσης και της αναίρεσης επιτρέπονται στον εκδότη της εφημερίδας ή άλλου εντύπου που κατασχέθηκε και στον εισαγγελέα».*

2. Δημοσιογράφοι και Προσωπικά Δεδομένα

Δημοσιογραφία και προσωπικά δεδομένα, εν πρώτοις φαίνονται έννοιες βαθιά ασυμβίβαστες. Η ανάγκη του ανθρώπου για προστασία της ιδιωτικής του ζωής, έρχεται σε ευθεία αντίθεση με την «αποκαλυπτική» ερευνητική δημοσιογραφία. Το ίδιο και το σύγχρονο δικαίωμα στη λήθη, αφού το καθήκον του δημοσιογράφου είναι, - ανέκαθεν,- η καταγραφή και διάσωση των

⁵⁸⁴ Από τη διατύπωση της διάταξης του άρθρου 14 §3 του Συντάγματος, ουδόλως συνάγεται ότι η παραγγελία του εισαγγελέως πρωτοδικών για την κατάσχεση εντύπου με άσεμνο περιεχόμενο πρέπει να είναι γραπτή, αλλά είναι δυνατόν να είναι προφορική και η ενέργειά του να έχει προέλθει ακόμη από κάθε είδηση που περιήλθε σ' αυτόν είτε άμεσα είτε έμμεσα π.χ.τηλεφωνικά, Καρράς Α., Ποιν.Δικον.Δίκαιο έκδοση 2006 σελ. 537-538

ιστορικών γεγονότων. Ελευθερία της έκφρασης και δικαίωμα στην ανωνυμία είναι φύσει ανταγωνιστικά .

Στην Ελλάδα, ενδεχομένως, υπό το βάρος της ταχείας ψηφιοποίησης και του κινδύνου της άκρατης δημόσιας έκθεσης, ο Έλληνας νομοθέτης, αρχικά προέκρινε, στη στάθμιση, το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, όπως καταστρώθηκε στο Ν.2472/1997. Προς αυτή την κατεύθυνση, φερέυπειν απαγορεύτηκε πλήρως η επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων, ακόμη και για δημοσιογραφικούς σκοπούς, με εξαίρεση τα δημόσια πρόσωπα, αλλά και πάλι υπό απαρέγκλιτες προϋποθέσεις και κατόπιν προηγούμενης άδειας της Αρχής προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα⁵⁸⁵.

Ωστόσο, στα χρόνια που ακολούθησαν, το κλίμα σε ολόκληρη Ευρώπη ξεκίνησε να αντιστρέφεται, βοηθούμενο και από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που υπερασπίστηκε σθεναρά τη δημοσιογραφική ελευθερία της έκφρασης⁵⁸⁶. Σε αναγνώριση της ζωτικότητας της ελευθερίας αυτής για την κοινωνία και τη δημοκρατία, αρχικά καθιερώθηκαν οι «κατευθυντήριες γραμμές για τη διαφύλαξη της ιδιωτικής ζωής στα μέσα μαζικής ενημέρωσης», (Guidelines on safeguarding Privacy in the MEDIA), οι οποίες έθεταν μεν ένα γενικό πλαίσιο, αλλά άφηναν τελικά στο δημοσιογράφο την επιλογή της δημοσιοποίησης ή όχι μιας προσωπικής πληροφορίας. Εσχάτως, το υποβόσκον προβάδισμα, επιστεγάστηκε, με την ειδική μεταχείριση που επιφυλάσσει στους δημοσιογράφους, ένα κατά τα άλλα αυστηρότατο νομοθέτημα, όπως ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων (GDPR). Ειδικότερα :

(α). Δημοσιογράφοι και Προσωπικά Δεδομένα στην Ευρώπη

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, το πλαίσιο των ανεκτών ορίων της δημοσιογραφικής παρέμβασης στα «εν οίκω», καθορίζουν οι «κατευθυντήριες γραμμές για τη διαφύλαξη της ιδιωτικής ζωής στα μέσα μαζικής ενημέρωσης», (Guidelines on safeguarding Privacy in the MEDIA). Πρόκειται για δέσμη ισχυρών παραινήσεων, τις οποίες υιοθέτησε το 2017, η Ευρωπαϊκή ένωση και το Συμβούλιο

⁵⁸⁵ Ανθόπουλος Χαράλαμπος, Δημοσιογραφία και Προσωπικά Δεδομένα

⁵⁸⁶ Βλ παραπάνω, αποφάσεις ΕΔΔΑ

της Ευρώπης, στο πλαίσιο του κοινού προγράμματος για τη χρηστή διακυβέρνηση, υπό το πρίμα της ΕΣΔΑ.⁵⁸⁷

Οι οδηγίες αυτές, απευθύνονται στους δημοσιογράφους και τους λοιπούς επαγγελματίες της ενημέρωσης (εκδότες, κλπ), με σκοπό να τους χρησιμεύσουν ως πρακτικό εργαλείο παροχής συμβουλών σε τυχόν ηθικά διλήμματα, συμπληρωματικά προς τους εθνικούς κώδικες δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Εν πολλοίς ασπάζονται τη συναφή νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στην οποία γίνεται ρητή περιπτωσιολογική αναφορά εν ίδει παραδείγματος.

Από άποψη δομής, οι κατευθυντήριες γραμμές χωρίζονται σε δύο κύρια μέρη. Το πρώτο μέρος, οριοθετεί τη δημοσιογραφική πένα όταν η είδηση ενσκήπτει σε θέματα ιδιωτικής ζωής και το δεύτερο μέρος θίγει το μείζον ζήτημα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων κατά την ενάσκηση της δημοσιογραφίας.

Σε ο,τι αφορά στην εξισορρόπηση της ελευθερίας της έκφρασης και της ιδιωτικής ζωής, επισημαίνεται καταρχήν ο ρόλος των δημοσιογράφων, οι οποίοι θεωρούνται κοινωνικοί θεματοφύλακες («public watchdogs»), με ζωτικό ρόλο στη λειτουργία της δημοκρατίας. Ως τέτοιοι έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις, μία εκ των οποίων είναι ο σεβασμός της ιδιωτικότητας.

Σύμφωνα με τους συντάκτες των οδηγιών, ο "ιδιωτικός βίος", είναι αόριστη νομική έννοια, ερμηνευόμενη όμως διασταλτικά, ώστε να περιλαμβάνει τη φυσική και ψυχική ακεραιότητα του προσώπου και πλείστες άλλες πλευρές της υπόστασης και της προσωπικότητας του, όπως π.χ. ο σεξουαλικός προσανατολισμός, το όνομα, η εικόνα, οι διαπροσωπικές σχέσεις, η οικογένεια, η απόκτηση παιδιών εκτός γάμου, ιατρικά δεδομένα, η περιουσία, κοκ. Ο δημοσιογράφος καλείται να κρίνει κατά περίπτωση αν η δημοσιοποίηση μιας τέτοιας πληροφορίας, δικαιολογείται από το δημόσιο συμφέρον, με βάση τα κριτήρια εξισορρόπησης (balancing test) του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Ακόμη και έτσι όμως, ο κανόνας είναι η προηγούμενη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων⁵⁸⁸.

⁵⁸⁷ Οι κατευθυντήριες γραμμές επικαιροποιήθηκαν το 2018, στη δε προοιμιακή διακήρυξη, σημειώθηκε ότι ως οικοδόμημα, δεν εισάγουν νέα πρότυπα και θα είναι εσαεί ανοικτές για διορθώσεις, ενημερώσεις και προσθήκες. Το τελικό κείμενο της αναθεώρησης, συνδιαμορφώθηκε από την Επιτροπή Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας και Κοινωνίας της Πληροφορίας και τη Συμβουλευτική Επιτροπή της Σύμβασης 108 του Συμβουλίου της Ευρώπης

⁵⁸⁸ «As a general rule, personal information should not be made public, without the consent of the concerned person».

Αναφορικά με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από το δημοσιογράφο και τα ΜΜΕ, αυτή οριοθετείται από τους νόμους του κράτους, με την επιφύλαξη της προστασίας της δημοσιογραφικής πηγής και των βασικών αρχών της ερευνητικής δημοσιογραφίας. Πάντως το υποκείμενο των δεδομένων πρέπει να έχει άμεση πρόσβαση στα αρχεία πληροφοριών που το αφορούν⁵⁸⁹, ώστε τυχόν ανακριβείς πληροφορίες που το αφορούν να «μπλοκάρονται» ή και να διαγράφονται πάραυτα από τον εκδότη. Παράλληλα, γίνεται υπόμνηση για την ασφαλή επεξεργασία και αποθήκευση των προσωπικών δεδομένων από τους δημοσιογράφους, με χρήση κατάλληλων τεχνολογικών (κρυπτογράφηση, υψηλών προδιαγραφών κωδικοί πρόσβασης, προγράμματα antivirus, firewall, backup, κλπ) και «φυσικών» μέτρων (περιορισμένη πρόσβαση στις εγκαταστάσεις, φύλαξη, κλπ) .

Οι παραπάνω πρόνοιες δεν αφορούν μόνο τη δημοσιογραφική ύλη, αλλά εφαρμόζονται και στη δημοσιοποίηση προσωπικών δεδομένων από τους δημοσιογράφους και εν γένει τα μέσα ενημέρωσης και για άλλους σκοπούς (non editorial purposes), όπως εμπορικούς ή διαφημιστικούς. Συγκεκριμένα, η επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων από το δημοσιογράφο πρέπει να είναι

- Σύννομη, (επιτρεπόμενη από τους νόμους του κράτους και διεξαγόμενη σύμφωνα με αυτούς)
- Συγκεκριμένη, (να αφορά εξειδικευμένες, διασταυρωμένες πληροφορίες, τόσες όσες είναι αναγκαίες για το συγκεκριμένο δημοσιογραφικό σκοπό)
- Χρονικά προσδιορισμένη, (μετά την επίτευξη του στόχου του δημοσιογράφου, οι πληροφορίες πρέπει να μπλοκάρονται / διαγράφονται/ καταστρέφονται ή να αποθηκεύονται με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται η ανωνυμία / μη ταυτοποίηση του υποκειμένου των δεδομένων).

(β). Δημοσιογράφοι και Προσωπικά Δεδομένα στην Ελλάδα :

⁵⁸⁹ «In general and subject to the requirements of national law, individuals have the right to obtain information about the data stored by the responsible Media outlet».

Την 25η Μαΐου του 2018, τέθηκε σε εφαρμογή σε όλα τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων (GDPR), οι διατάξεις του οποίου εν πρώτοις καταλαμβάνουν και τους δημοσιογράφους⁵⁹⁰.

Ωστόσο, σύμφωνα με το άρθρο 85 του Γενικού Κανονισμού,⁵⁹¹ εισήχθη μια θετική υποχρέωση των κρατών-μελών να νομοθετήσουν υπέρ του «συμβιβασμού» των κανόνων του γενικού μέρους του

⁵⁹⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 2, «Ο παρών κανονισμός εφαρμόζεται στην, εν όλω ή εν μέρει, αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και στη μη αυτοματοποιημένη επεξεργασία τέτοιων δεδομένων τα οποία περιλαμβάνονται ή πρόκειται να περιληφθούν σε σύστημα αρχειοθέτησης.

Ο παρών κανονισμός δεν εφαρμόζεται στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα:

- α) στο πλαίσιο δραστηριότητας η οποία δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης,
- β) από τα κράτη μέλη κατά την άσκηση δραστηριοτήτων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κεφαλαίου 2 του τίτλου V της ΣΕΕ,
- γ) από φυσικό πρόσωπο στο πλαίσιο αποκλειστικά προσωπικής ή οικιακής δραστηριότητας,
- δ) από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, της διερεύνησης, της ανίχνευσης ή της δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας και πρόληψης έναντι κινδύνων που απειλούν τη δημόσια ασφάλεια.

3. Για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά όργανα, φορείς, υπηρεσίες και οργανισμούς της Ένωσης, εφαρμόζεται ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 45/2001. Ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 45/2001 και άλλες νομικές πράξεις της Ένωσης εφαρμόστες σε μια τέτοια επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προσαρμόζονται στις αρχές και τους κανόνες του παρόντος κανονισμού σύμφωνα με το άρθρο 98.

4. Ο παρών κανονισμός δεν θίγει την εφαρμογή της οδηγίας 2000/31/ΕΚ, ιδίως των κανόνων για την ευθύνη των μεσαζόντων παροχής υπηρεσιών που προβλέπονται στα άρθρα 12 έως 15 της εν λόγω οδηγίας.

Για το Γενικό Κανονισμό για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων (GDPR), βλ αναλυτικά, Κοτσαλής Α.-Μενουδάκος Κ. Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων (GDPR), ΠΝ Σάκκουλας, 2018

⁵⁹¹ «1. Τα κράτη μέλη διά νόμου συμβιβάζουν το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δυνάμει του παρόντος κανονισμού με το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης και πληροφόρησης, συμπεριλαμβανομένης της επεξεργασίας για δημοσιογραφικούς σκοπούς και για σκοπούς πανεπιστημιακής, καλλιτεχνικής ή λογοτεχνικής έκφρασης.

2. Για την επεξεργασία που διενεργείται για δημοσιογραφικούς σκοπούς ή για σκοπούς ακαδημαϊκής, καλλιτεχνικής ή λογοτεχνικής έκφρασης, τα κράτη μέλη προβλέπουν εξαιρέσεις ή παρεκκλίσεις από το κεφάλαιο II (αρχές), το κεφάλαιο

Κανονισμού με τις ανάγκες προστασίας της ελευθερίας της πληροφόρησης. Συγκεκριμένα, Η ρύθμιση επιτρέπει την εισαγωγή παρεκκλίσεων ή εξαιρέσεων από τους γενικούς κανόνες αυτούς σε ό,τι αφορά στους δημοσιογράφους, συλλήβδην, είτε παραδοσιακών (τύπος, τηλεόραση, ραδιόφωνο), είτε ηλεκτρονικών μέσων, (ψηφιακές εκδόσεις, ιστολόγια, κλπ). Με τον τρόπο αυτό ο κοινοτικός νομοθέτης κάνει σαφή τη θέση του ότι η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων για δημοσιογραφικούς σκοπούς είναι απαραίτητο να τυγχάνει ευνοϊκής μεταχείρισης, σε σχέση με τις άλλες μορφές επεξεργασίας, χάριν της ελευθερίας της πληροφόρησης.

Σε συμμόρφωση με την επιταγή αυτή, ψηφίστηκε ο ν. 4624/2019, για τη «λήψη μέτρων εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (GDPR) και την κατάργηση της Οδηγίας 95/46/ΕΚ». Αναφορικά με τους δημοσιογράφους, το άρθρο 28 ν. 4624/2019, με τίτλο «Επεξεργασία και ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης», ορίζει ότι :

«1. Στο βαθμό που είναι αναγκαίο να συμβιβαστεί το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης και πληροφόρησης, συμπεριλαμβανομένης της επεξεργασίας για δημοσιογραφικούς σκοπούς και για σκοπούς ακαδημαϊκής, καλλιτεχνικής ή λογοτεχνικής έκφρασης, η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα επιτρέπεται όταν:

α) το υποκείμενο των δεδομένων έχει παράσχει τη ρητή συγκατάθεσή του, β) αφορά δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που έχουν προδήλως δημοσιοποιηθεί από το ίδιο το υποκείμενο, γ) υπερέχει το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης και το δικαίωμα της πληροφόρησης έναντι του δικαιώματος προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα του υποκειμένου, ιδίως για θέματα

III (δικαιώματα του υποκειμένου των δεδομένων), το κεφάλαιο IV (υπεύθυνος επεξεργασίας και εκτελών την επεξεργασία), το κεφάλαιο V (διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προς τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς), το κεφάλαιο VI (ανεξάρτητες εποπτικές αρχές), το κεφάλαιο VII (συνεργασία και συνεκτικότητα) και το κεφάλαιο IX (ειδικές περιπτώσεις επεξεργασίας δεδομένων), εφόσον αυτές είναι αναγκαίες για να συμβιβαστεί το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με την ελευθερία της έκφρασης και πληροφόρησης.

3. Κάθε κράτος μέλος κοινοποιεί στην Επιτροπή τις διατάξεις που θεσπίζει στο δίκαιό του δυνάμει της παραγράφου 2 και, χωρίς καθυστέρηση, κάθε επακόλουθο τροποποιητικό νόμο ή τροποποίησή τους.

γενικότερου ενδιαφέροντος ή όταν αφορά δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δημοσίων προσώπων και δ) όταν περιορίζεται στο αναγκαίο μέτρο για την εξασφάλιση της ελευθερίας της έκφρασης και του δικαιώματος ενημέρωσης, ιδίως όταν αφορά ειδικών κατηγοριών δεδομένα Προσωπικού Χαρακτήρα, καθώς και ποινικές διώξεις, καταδίκες και τα σχετικά με αυτές μέτρα ασφαλείας, λαμβάνοντας υπόψη το δικαίωμα του υποκειμένου στην ιδιωτική και οικογενειακή του ζωή.

2. Στον βαθμό που είναι αναγκαίο να συμβιβαστεί το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης και πληροφόρησης, συμπεριλαμβανομένης της επεξεργασίας για δημοσιογραφικούς σκοπούς, και για σκοπούς ακαδημαϊκής, καλλιτεχνικής ή λογοτεχνικής έκφρασης δεν εφαρμόζεται:

α) το Κεφάλαιο II του ΓΚΠΔ «Αρχές», εκτός από το άρθρο 5, β) το Κεφάλαιο III του ΓΚΠΔ «Δικαιώματα του Υποκειμένου», γ) το Κεφάλαιο IV του ΓΚΠΔ «Υπεύθυνος επεξεργασίας και εκτελών την επεξεργασία», εκτός από τα άρθρα 28, 29 και 32, δ) το Κεφάλαιο V του ΓΚΠΔ «Διαβιβάσεις δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προς τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς», ε) το Κεφάλαιο VII του ΓΚΠΔ «Συνεργασία και συνεκτικότητα και στ) το Κεφάλαιο IX του ΓΚΠΔ «Διατάξεις που αφορούν ειδικές περιπτώσεις επεξεργασίας».

Με την ανωτέρω τελική νομοθετική πρόβλεψη⁵⁹², κατά την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων για δημοσιογραφικούς σκοπούς, ο δημοσιογράφος απαλλάσσεται από καίριες υποχρεώσεις του υπευθύνου επεξεργασίας (π.χ. υποχρέωση γνωστοποίησης περιστατικών παραβίασης), ενώ το υποκείμενο των δεδομένων αποστερείται σημαντικά δικαιώματα του, (δικαιώματα πρόσβασης, διόρθωσης, διαγραφής κ.λπ).

Αν αναλογιστεί κανείς, το προηγούμενο οικοδόμημα του Ν. 2472/1997⁵⁹³, το οποίο δεν επεφύλασσε ανάλογη ευνοϊκή μεταχείριση στους δημοσιογράφους, εν πρώτοις δεν φαίνεται άστοχη η ανησυχία ότι τέτοιας έκτασης «δημοσιογραφική ασυλία», ενδέχεται να ενισχύσει τον κιτρινισμό,

⁵⁹² Βάσει του αρχικού νομοσχεδίου, το οποίο τέθηκε σε δημόσια διαβούλευση τον Φεβρουάριο του 2018, ο επίμαχος αποκλεισμός αφορούσε πολύ λιγότερα άρθρα του Κανονισμού GDPR . Για τα ζητήματα αυτά αναφορικά με τη Μ. Βρετανία, βλ. ενδεικτικά Mark Burdon, Digital Data Collection and Information Privacy Law: 54, Cambridge Intellectual Property and Information Law, Series Number 54, 04/2020

⁵⁹³ Για το προισχύσαν καθεστώς, βλ αναλυτικά Χριστοδούλου Κ, Δίκαιο Προσωπικών Δεδομένων, ΠΝ Σάκκουλας, 2013

ιδίως στη διαδικτυακή δημοσιογραφία⁵⁹⁴. Ο προβληματισμός εντάσσεται στη γενικότερη συζήτηση σχετικά με το είναι δημοσιογραφικά ανακοινώσιμο και τι όχι. Ωστόσο, είναι σαφές ότι ελλείπει της ανωτέρω εξαίρεσης, το δικαίωμα του προσώπου, να απαγορεύσει ή διαγράψει τα προσωπικά του δεδομένα από διάφορα δημοσιεύματα που το αφορούν, θα ήταν στην πραγματικότητα απερίοριστο, σε βάρος της ελευθερίας της έκφρασης. η οποία στην ελληνική έννομη είναι ισότιμη με την αυτοδιάθεση και διαθέτει επίσης συνταγματική θεμελίωση.

Έπειτα, στο δύσκολο ζήτημα της στάθμισης, ο έλληνας νομοθέτης δεν φαίνεται να δίνει εκ προοιμίου το προβάδισμα στη δημοσιογραφική ελευθερία της έκφρασης έναντι των προσωπικών δεδομένων, καθώς συναρτά τον επιχειρούμενο συμβιβασμό με συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Ειδικότερα, η σύννομη δημοσιοποίηση προσωπικού δεδομένου :

- Τη ρητή συγκατάθεση του φυσικού προσώπου – υποκειμένου των δεδομένων (αυτονόητα, η συγκατάθεση πρέπει να είναι προγενέστερη της δημοσίευσης και απαλλαγμένη από ελαττώματα της βούλησης, (πλάνη, απάτη, ψυχολογική πίεση, ανηθικότητα, δικαιοπρακτική ανικανότητα, κλπ)
- Το δημοσίευμα να αφορά προσωπικά δεδομένα, που έχουν ήδη προδήλως δημοσιευτεί από το υποκείμενο τους (στα πλαίσια λχ προηγούμενης συνέντευξης ή δημόσιων δηλώσεων πολιτικού για την προσωπική του ζωή όπως γάμος, σεξουαλικός προσανατολισμός, θρησκευτικές πεποιθήσεις, κλπ)
- Την ad hoc κρινόμενη υπεροχή του δημοσίου συμφέροντος, όπως λχ η διαφάνεια των οικονομικών στοιχείων των μελών της κυβέρνησης
- Τον περιορισμό της δημοσιογραφικής εισχώρησης στο αναγκαίο μέτρο για την εξασφάλιση της ελευθερίας της έκφρασης και του δικαιώματος ενημέρωσης, (πχ ιατρικές πληροφορίες⁵⁹⁵, ποινικές διώξεις, καταδίκες, ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του υποκειμένου των δεδομένων, ακόμη και όταν είναι δημόσιο πρόσωπο).

⁵⁹⁴ Jorg Ukrow, Institute of European Media Law, (EMR), Actuelles Stichwort –Diebedeutung Kunstlicher Intelligenz (KL) im Medienbereich

⁵⁹⁵ Ωστόσο, στην υπόθεση «Plon κατά Γαλλίας», που αφορούσε την κυκλοφορία βιβλίου με αντικείμενο την κατάσταση της υγείας του Γάλλου προέδρου Mitterrand και την σκόπιμη απόκρυψή της ασθένειας του από το γιατρό για διάστημα μεγαλύτερο από 10 χρόνια,- το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Δ.Δ.Α.) δέχθηκε ότι το ιατρικό απόρρητο έπρεπε να καμφθεί, με το σκεπτικό ότι οι πολίτες είχαν το δικαίωμα να γνωρίζουν την επίμαχη πληροφορία, λόγω δικαιολογημένου ενδιαφέροντός τους, βλ. παραπάνω .

Συμπερασματικά, εν όψει της δικαιολογημένης εξαίρεσης, αναφορικά με την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων για δημοσιογραφικούς σκοπούς, - κατά την άποψη μου η εισαγωγή του νέου Κανονισμού GPDR, δεν επηρεάζει ουσιωδώς την άσκηση του δημοσιογραφικού λειτουργήματος, λαμβανομένου υπόψη ότι προβλεπόμενες εγγυήσεις, (προηγούμενη συναίνεση, μειωμένη ιδιωτικότητα δημοσίων προσώπων, υπέρτερο συμφέρον της κοινής γνώμης, κοκ) προϋπήρχαν και ούτως ή άλλως και εύλογα λαμβάνονταν υπόψη στη στάθμιση.

Από την άλλη, η ρύθμιση του ν. 4624/2019, δεν θα πρέπει να ειπωθεί ως ελαφρυντικό για καταστρατηγήσεις. Προς το σκοπό αυτό, δεν θα έβλαπτε η επικαιροποίηση του ΚΔΔ και του ΚΔΨΜ, με ενσωμάτωση επεξηγηματικού κεφαλαίου, αφιερωμένου ειδικά στα προσωπικά δεδομένα, προκειμένου για μεγαλύτερη ασφάλεια δικαίου στον τομέα αυτό ή ακόμη και διοργάνωση σχετικών σεμιναρίων από την ΕΣΗΕΑ, υπό την αιγίδα και της ΑΠΔΠΧ.

3. Πνευματική ιδιοκτησία και Τενητή Νοημοσύνη

α. Η προβληματική

Στο επίκεντρο της παγκόσμιας συζήτησης, βρίσκεται αυτή τη στιγμή η σχέση της ρομποτικής τεχνολογίας με το δίκαιο. Όσο περισσότερο η τεχνητή νοημοσύνη εισβάλλει στην καθημερινότητα μας, τόσο προβάλλει η ανάγκη δημιουργίας ενός νομικού καθεστώτος για τα ρομπότ, στα πρότυπα των

επιταγών της βιοηθικής⁵⁹⁶. Εξάλλου, η νομική σαφήνεια θα ενθαρρύνει την καινοτομία, παρέχοντας αίσθημα ασφάλειας σε επιχειρήσεις και καταναλωτές .

Ιστορικά, οι κανόνες δικαίου, επινοήθηκαν από τους ανθρώπους, στα πλαίσια μιας αναγκαίας κοινωνικής συνθήκης για την ειρηνική τους συνύπαρξη. Ως εκ τούτου, σε όλες τις έννομες τάξεις, η ικανότητα δικαίου και η δικαιοπρακτική ικανότητα, δηλαδή η ικανότητα σύναψης σύμβασης, αφορούν και αποδίδονται καταρχήν σε φυσικά πρόσωπα και κατά πλάσμα δικαίου σε νομικά πρόσωπα που διοικούνται από αυτά.

Ωστόσο, είναι κοινός τόπος ότι βρίσκεται προ των πυλών η 4^η Βιομηχανική Επανάσταση που χαρακτηρίζεται από την ευφυή εκμάθηση/αυτό-εκπαίδευση των ίδιων των Μηχανών (Machine Learning), την επιστήμη των Δεδομένων (Data Science) και την Τεχνητή Νοημοσύνη (Artificial Intelligence). Η Τεχνητή Νοημοσύνη μεταλλάσσει μια ευρεία γκάμα της ανθρώπινης δραστηριότητας, μέσα από το εμπόριο και τις υπηρεσίες, δημιουργώντας συνεχώς νέες προκλήσεις για την κοινωνία και τις γεωπολιτικές σχέσεις, επιβάλλοντας στο νομοθέτη να επαναπροσδιορίσει ολιστικά τη σχέση ανθρώπου και μηχανής.

Η παραδοχή για ανάγκη πρόβλεψης ενός πλαισίου, που θα διέπει τη δράση της τεχνητής νοημοσύνης, περιστρέφεται γύρω από τον άξονα του «αστικού δικαίου των μηχανών», με ένθεν και ένθεν θιασώτες, οι οποίοι είτε υποστηρίζουν την αναλογική εφαρμογή των υφιστάμενων διατάξεων στα ρομπότ (νομική μεταχείριση όμοια με αυτή των ανθρώπων, σε ο,τι αφορά δικαιώματα και υποχρεώσεις), είτε τάσσονται υπέρ της θέσπισης ενός μοντέλου, βάσει του οποίου το ρομπότ θα θεωρείται απλώς το «μέσον», ώστε υποκείμενο του δικαιώματος ή της νόμιμης ευθύνης θα εξακολουθήσει να παραμένει ο άνθρωπος⁵⁹⁷.

⁵⁹⁶ Βιοηθική είναι ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τα ηθικά προβλήματα που προέκυψαν από τις νέες ανακαλύψεις της Βιολογίας και τις εφαρμογές Γενετικής Μηχανικής και συνίσταται στην προσπάθεια αποφυγής μη αντιστρεπτών καταστάσεων που σχετίζονται με τον χειρισμό του γενετικού υλικού, Τσινόρεμα Σ., «Η Βιοηθική και η σύγχρονη κριτική της πράξης. Η ηθική στην εποχή της βιοτεχνολογίας», Δευκαλίων 24/2, σσ. 213- 250, Μυρτώ Δραγώνα-Μονάχου, «Ηθική και βιοηθική », ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, Τεύχος 8-9: (Ανοιξη - Φθiv. 2002).

⁵⁹⁷ Σύμφωνα με τη θέση αυτή, τα ρομπότ δεν μπορούν να έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις επειδή ούτε αντιλαμβάνονται τη σημασία τους, ούτε μπορούν να τους ερμηνεύσουν .

Κατά τη γνώμη μου, από άποψη δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας, ο άνθρωπος θα ήταν νομικά άστοχο να εξομοιωθεί με το ρομπότ, ανεξαρτήτως επιπέδου ευφυίας της τεχνητής νοημοσύνης. Αυτό βεβαίως δεν σημαίνει ότι η δράση των αυτόνομων ρομπότ πρέπει να παραμείνει εκτός θεσπισμένου νομικού πλαισίου. Η υιοθέτηση ωστόσο της μιας ή της άλλης άποψης, θα κλονίσει συθέμελα το προστατευτικό οικοδόμημα του δικαίου, για αυτό και επιβάλλεται καταρχήν να είναι καθολική, προσλαμβάνοντας υπερεθνικές διαστάσεις .

Προς το παρόν, σε επίπεδο νομολογίας, τα εθνικά δικαστήρια δεν απαλλάσσουν τον άνθρωπο από την ευθύνη του για την τεχνητή νοημοσύνη, ακόμη και όταν οι ρόλοι αντιστραφούν, δηλαδή όταν οι ανθρώπινες εφευρέσεις γίνονται οι ίδιες εφευρέτες. Υποκείμενο των κατά περίπτωση προβλεπόμενων δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων παραμένει ο χρήστης της τεχνητής νοημοσύνης. Ο βρετανικός νόμος περί των δικαιωμάτων του δημιουργού, σχεδίων και ευρεσιτεχνιών (Copyright Designs and Patent Act) έκλινε υπέρ της πρώτης άποψης, ήδη το 1988.

β. Η πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου – διάλογος με την εθνική νομοθεσία

Τον Οκτώβριο του 2020, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε δέσμη μέτρων για να ενισχυθεί η καινοτομία, τα δεοντολογικά πρότυπα και η εμπιστοσύνη στην τεχνολογία⁵⁹⁸. Επ' αυτής της βάσης,

⁵⁹⁸ Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο συγκαταλέγεται μεταξύ των πρώτων θεσμικών οργάνων που διατυπώνουν συστάσεις σχετικά με τους κανόνες για την τεχνητή νοημοσύνη σε ζητήματα δεοντολογίας, αστικής ευθύνης και δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας. Οι συστάσεις αυτές φιλοδοξούν να προλειάνουν το έδαφος, ώστε η Ευρωπαϊκή Ένωση να πρωτοστατήσει στην ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης.

η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναμένεται να παρουσιάσει ένα νέο πανευρωπαϊκό νομοθετικό πλέγμα που θα προβλέπει τις δεοντολογικές αρχές που θα τηρούνται κατά την ανάπτυξη, την υλοποίηση και τη χρήση τεχνητής νοημοσύνης, ρομποτικής και συναφών τεχνολογιών στην ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του λογισμικού, των αλγορίθμων και των δεδομένων. Οι κανόνες που θα διέπουν τη δράση των ρομπότ, θα καλύπτουν κάθε φυσική ή ψηφιακή δραστηριότητα τεχνητής νοημοσύνης που προκαλεί ζημία ή βλάβη στη ζωή, την υγεία, τη σωματική ακεραιότητα ή την περιουσία ή προκαλεί σημαντική ηθική βλάβη που οδηγεί σε «επαληθεύσιμη οικονομική ζημία».

Σε ο,τι αφορά στην αστική νομοθεσία για την τεχνητή νοημοσύνη, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εστίασε σε συγκεκριμένες κατευθυντήριες αρχές όπως ο ανθρωποκεντρικός και ανθρωπογενής χαρακτήρας της τεχνητής νοημοσύνης, η ασφάλεια, η διαφάνεια και η λογοδοσία, οι δικλείδες ασφαλείας έναντι της μεροληψίας και των διακρίσεων, το δικαίωμα επανόρθωσης, η κοινωνική και η περιβαλλοντική ευθύνη, ο σεβασμός της ιδιωτικής ζωής και η προστασία των προσωπικών δεδομένων. Προς το σκοπό της διασφάλισης υπέρτερων αγαθών, όσες τεχνολογίες τεχνητής νοημοσύνης διαθέτουν ικανότητες αυτοδιδασκαλίας, θα αντιμετωπίζονται από τον κοινοτικό νομοθέτη ως πηγές «υψηλού κινδύνου», με αντίστοιχη νομική υποχρέωση του κατασκευαστή να σχεδιάζονται με τρόπο που να εξασφαλίζει τη δυνατότητα παρέμβασης στη λειτουργία τους από τον άνθρωπο ανά πάσα στιγμή. Σε περίπτωση που χρησιμοποιείται κάποια ρομποτική λειτουργία ικανή να οδηγήσει σε σοβαρή παραβίαση των δεοντολογικών αρχών και να προκαλέσει κινδύνους, ο χρήστης θα υποχρεούται να ενεργοποιεί αντίστοιχη κατασκευαστική προδιαγραφή, βάσει της οποίας οι ικανότητες αυτοδιδασκαλίας, θα απενεργοποιούνται και θα αποκαθίσταται ο πλήρης έλεγχος από τον άνθρωπο / χειριστή.

Εάν η θέση αυτή υιοθετηθεί από τον Ευρωπαίο νομοθέτη, αυτονόητα η αστική ευθύνη για την πρόκληση ζημίας από την τεχνητή νοημοσύνη, αναμένεται να μετακυλύεται στους χειριστές των συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης, οι οποίοι θα καθίστανται υπεύθυνοι για κάθε ζημία που προκαλείται, στην περίπτωση που δεν συμμορφωθούν με τις προδιαγραφές του κατασκευαστή.

Στην ελληνική έννομη τάξη, η ευθύνη του χρήστη τεχνητής νοημοσύνης, θα μπορούσε κάλλιστα να θεμελιωθεί κατά το πρότυπο της διάταξης του άρθρου 924 ΑΚ⁵⁹⁹, ώστε ο τελευταίος να

⁵⁹⁹ το οποίο θεσπίζει την ευθύνη του κατόχου ζώου

ευθύνεται για τη ζημία που προξενήθηκε από το ρομπότ σε τρίτο, εκτός και αν αποδείξει ότι δεν τον βαρύνει κανένα πταίσμα ως προς τον ορθό χειρισμό του, σύμφωνα με τις οδηγίες του κατασκευαστή.

Περαιτέρω, σε πρώτη ανάγνωση, η κοινοτική προσέγγιση δεν αποσαφηνίζει πιο σύνθετα νομικά ζητήματα, όπως φερ'επιείν του παθητικώς νομιμοποιούμενου να αποκαταστήσει τη ζημία αμμέτοχου τρίτου, η οποία δεν οφείλεται σε αποκλειστικό σφάλμα του χειριστή, αλλά προκαλείται από το συνδυασμό της πλημμελούς χρήσης του ρομπότ, με την ύπαρξη εγγενούς κατασκευαστικού ελαττώματος ή της ανάπτυξης πρωτοβουλίας από το ίδιο το ρομπότ.

Εφόσον η ειδικότερη ρύθμιση, αφευθεί στον εθνικό νομοθέτη, σε επίπεδο αδικοπρακτικής ευθύνης, ενεργοποιείται η διάταξη του άρθρου 926 ΑΚ, βάσει του οποίου αναγνωρίζεται από το νόμο εις ολόκληρον ευθύνη περισσότερων προσώπων αν από κοινή πράξη περισσοτέρων προήλθε ζημία ή αν για την ίδια ζημία ευθύνονται παράλληλα περισσότεροι. Το ίδιο ισχύει και αν έχουν ενεργήσει περισσότεροι συγχρόνως ή διαδοχικά και δεν μπορεί να εξακριβωθεί τίνος η πράξη επέφερε τη ζημία. Επομένως, αδικοπρακτική ευθύνη περισσοτέρων, θεμελιώνεται στις εξής τρεις περιπτώσεις :

α) κοινή πράξη περισσοτέρων προσώπων, όταν η ζημία προέρχεται από κοινή πράξη. Ο όρος κοινή πράξη λαμβάνεται με την ευρεία έννοια της αιτιώδους σύμπραξης ή συμμετοχής στην αδικοπραξία, δηλαδή είτε στην τέλεση της πράξης, είτε στην επαγωγή της ζημίας. Έτσι, εμπίπτει στην έννοια αυτή μεταξύ άλλων και η μορφή συμμετοχής της παραουτουργίας, δηλαδή, η περίπτωση κατά την οποία δύο ή περισσότερα πρόσωπα πραγματώνουν με τη συμπεριφορά τους ορισμένη αδικοπραξία, χωρίς να υπάρχει μεταξύ τους καμία σύπραξη ή συνεννόηση.

β) παράλληλη ευθύνη περισσοτέρων προσώπων, όταν περισσότερα πρόσωπα ευθύνονται από το νόμο αυτοτελώς το καθένα, για την αποκατάσταση της ίδιας ζημίας. Η περίπτωση αυτή μπορεί να υπάρχει στο πεδίο της αντικειμενικής, αλλά και της υποκειμενικής ευθύνης.

γ) διαζευκτική αιτιότητα, όταν η ζημία προήλθε από ανεξάρτητες πράξεις ή παραλείψεις περισσοτέρων προσώπων, οι οποίες συνιστούν όλες αιτιώδεις όρους επαγωγής της ζημίας, αλλά δεν μπορεί να εξακριβωθεί ποια συγκεκριμένη πράξη προκάλεσε πράγματι τη ζημία ή ποιο το ποσοστό συμβολής της κάθε μιας στην πρόκληση της ζημίας⁶⁰⁰.

⁶⁰⁰ Δεληγιάννη Ι.– Π. Κορηλάκη Π., Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο τ. ΙΙΙ, έκδ. 1992, σελ. 217, 222, 225

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο καλύπτει κάθε δυνατή μορφή συνευθύνης κατασκευαστή και χρήστη της τεχνητής νοημοσύνης, ώστε να μην παρουσιάζεται ασύμβατη η ανάλογη εφαρμογή του κατά ρητή (μελλοντική) νομοθετική πρόβλεψη.

Αντίθετα, για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, που μας απασχολούν κυρίως στα πλαίσια της παρούσας, προκρίθηκε να γίνει διάκριση μεταξύ των ανθρώπινων δημιουργιών που υποβοηθούνται από την τεχνητή νοημοσύνη και των «έργων» που παράγονται αυτόνομα από την τεχνητή νοημοσύνη, με τη διευκρίνιση ότι τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης δεν θα πρέπει να έχουν νομική προσωπικότητα, συνεπώς τα δικαιώματα πνευματικής και διανοητικής ιδιοκτησίας θα εξακολουθήσουν να ανήκουν αποκλειστικά σε ανθρώπους. Η θέση αυτή, η οποία έχει απήχηση και στην ελληνική θεωρία⁶⁰¹, δεν με βρίσκει απόλυτα σύμφωνη, ιδίως στο μέτρο που αφορά τους αυτόνομους δημοσιογράφους – ρομπότ. Ειδικότερα:

γ. Η αυτοματοποίηση στην ενημέρωση και οι ψηφιακοί ρεπόρτερ

Η αυτοματοποίηση ήταν θέμα χρόνου να εισαχθεί και στον τομέα της ενημέρωσης. Η τάση για αστραπιαία μετάδοση της είδησης, χωρίς σχολιασμό, έκανε εφικτό το ανέφικτο : εφευρέθηκαν ειδικά

Π 1229/2013 ΧρΙΔ 2014.198. ΑΠ 1958/2009 ΝοΒ 2011.80, ΑΠ 901/2004 ΝΟΜΟΣ, Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο, Ι. Δεληγιάννη – Π. Κορνηλάκη τ. ΙΙΙ, έκδ. 1992, σελ. 217, 225, ιδίως 222, 225

⁶⁰¹ Χίου Θ., *Τεχνητή Νοημοσύνη και Πνευματική Ιδιοκτησία: σε ποιον ανήκουν οι δημιουργίες μηχανών;*, ΔΙΤΕ (π. ΔΙΜΕΕ), Τεύχος 2/2020, Απρίλιος Μάιος Ιούνιος 2020, σελ.200 επ., όπου υποστηρίζεται η ένταξη των δημιουργιών των μηχανών στην προστατευτική περίμετρο της πνευματικής ιδιοκτησίας, χωρίς να προκύπτει ανάγκη για ρυθμιστική παρέμβαση, με το σκεπτικό ότι κάτι τέτοιο ενδέχεται να διαταράξει τις θεμελιώδεις δογματικές αρχές του υφιστάμενου συστήματος πνευματικής ιδιοκτησίας

λογισμικά προγράμματα (automated insights)⁶⁰², ικανά να «γράφουν» αυτόματα έως 2.000 άρθρα το δευτερόλεπτο .

Μέσω αυτών των λογισμικών, είναι δυνατή η διαλογή και επαλήθευση άπειρου όγκου πληροφοριών, οι οποίες εν συνεχεία μετασχηματίζονται σε «μορφή κειμένου», ακόμη και με προσωπικό ύφος, (πχ περιγραφή αθλητικού γεγονότος). Στα πλεονεκτήματα της τεχνητής νοημοσύνης εκτός από την πολυγραφότητα, συγκαταλέγεται και η πολυγλωσσία. Με αυτά τα δεδομένα, υπολογίζεται μετριοπαθώς ότι μέχρι το 2025, το 90% των ενημερωτικών άρθρων, θα προέρχονται από «δημοσιογράφους – ρομπότ». Ήδη Microsoft και Google επενδύουν στη «δημοσιογραφική ρομποτική», για να ελαχιστοποιήσουν τα λειτουργικά κόστη του ανθρώπινου δημοσιογραφικού δυναμικού⁶⁰³.

Η νέα συνθήκη αποτελεί άλλη μια πρόκληση για το μαχόμενο δημοσιογράφο, με σημαντικούς επικριτές και σημαντικότερους θιασώτες. Επί παραδείγματι, ο ιδρυτής της Google news, Κρίσνα Μπάρατ, οραματίζεται μια κομβική καινοτομία για το μέλλον της τεχνητής νοημοσύνης στην ειδησεογραφία : την εφεύρεση τεχνολογίας αναγνώρισης και σύνθεσης λόγου, με εξειδίκευση ανά τομέα. Μια τέτοια τεχνολογία θα σήμαινε πραγματική επανάσταση, επιτρέποντας στα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης να αλληλεπιδρούν με τους ανθρώπους, δημιουργώντας μια εντελώς νέα κατηγορία «δημοσιογράφων» : τους νοήμονες πράκτορες (intelligent agents), - ελληνιστί «ψηφιακούς ρεπόρτερ»⁶⁰⁴. Ανάμεσα σε άλλες ικανότητες τους, οι ψηφιακοί ρεπόρτερ θα μπορούν όχι απλώς να συμμετέχουν σε συζητήσεις σε πραγματικό χρόνο, αλλά και να διεκπεραιώνουν ακόμη πιο σύνθετες

⁶⁰² Η εφεύρεση έγινε από το Robbie Allen, ο οποίος, ανακάλυψε ότι υπάρχει σχέση ανάμεσα στη ρομποτική και τη διανοητική διαδικασία της γραφής, αναπτύσσοντας ένα καινοτόμο λογισμικό που μπορεί να γράφει κείμενα. Το πρόγραμμα, έχει ήδη αγοραστεί και χρησιμοποιείται από οικονομικούς κολοσσούς, (Samsung, Yahoo, Twitter) και κορυφαία μέσα ενημέρωσης, (Bloomberg, Associated press, Washington Post, LA Times) .

⁶⁰³ Για την προβληματική της επέλασης των νέων τεχνολογιών, στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας βλ. ενδεικτικά, Nicholas Fox, Intellectual Property in Electronics and Software: A Global Guide to Rights and Their Applications, 2019, Robertson Viktoria H S E Competition Law's Innovation Factor: The Relevant Market in Dynamic Contexts in the EU and the US (Hart Studies in Competition Law), 2020, Paul Kuruk, Traditional Knowledge, Genetic Resources, Customary Law and Intellectual Property: A Global Primer, 2020

⁶⁰⁴ «Η τεχνητή νοημοσύνη και το μέλλον των ΜΜΕ», Μετάφραση, Παπαναστασίου Μαρίνα

εργασίες (παράλληλη διενέργεια πολλών συνεντεύξεων) ή να επεξεργάζονται ταυτόχρονα διαφορετικής φύσης δεδομένα, με εικόνα και ήχο, (synthesized video).

Από μια τέτοια τεχνολογική εξέλιξη, ως συγκοινωνούν δοχείο, αναμένεται βάσιμα να ωφεληθεί η παγκόσμια δεξαμενή γνώσης. Οι αίθουσες σύνταξης κάθε ειδησεογραφικού οργανισμού θα αποκτούν πρόσβαση σε αναρίθμητα γνωστικά πεδία, αξιοποιώντας το ανεξάντλητο δημοσιογραφικό περιεχόμενο, ακόμη και εν τη γενέσει του. Οι συγκεντρωθείσες πληροφορίες θα διαρθρώνονται και θα κατηγοριοποιούνται αστραπιαία, προς όφελος και των δημοσιογράφων και των χρηστών. Αυτό θα οδηγήσει τελικά σε μια πιο προσωποποιημένη και διαδραστική εμπειρία ενημέρωσης, με υψηλά τεχνικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά.

δ . Η τεχνητή νοημοσύνη ως «πνευματικός δημιουργός»

Εκτέθηκε ήδη ότι η πνευματική ιδιοκτησία είναι εκ φύσεως άρρηκτα δεμένη με την τεχνολογία. Αναμφισβήτητα δε, μία από τις σπουδαιότερες τεχνολογικές κατακτήσεις όλων των εποχών, είναι η τεχνητή νοημοσύνη, προϊόν της επιστήμης και μεθοδολογίας της δημιουργίας νοημόνων μηχανών⁶⁰⁵. Εξάλλου, στην ενδεικτική απαρίθμηση του αρθρ. 2 παρ.1 του ν.2121/1993, στα προστατευόμενα πνευματικά δημιουργήματα, συγκαταλέγονται ρητά τα έργα της επιστήμης, των εφαρμοσμένων τεχνών, κοκ⁶⁰⁶.

⁶⁰⁵ Ο όρος τεχνητή νοημοσύνη αναφέρεται στον επιστημονικό κλάδο της πληροφορικής που ασχολείται με τη σχεδίαση και υλοποίηση υπολογιστικών συστημάτων που μιμούνται στοιχεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς που υπονοούν έστω και στοιχειώδη ευφυΐα (μάθηση, προσαρμοστικότητα, εξαγωγή συμπερασμάτων, κατανόηση από συμφραζόμενα, επίλυση προβλημάτων κλπ), Ι. Βλαχάβας, Π.Κεφαλάς, Ν.Βασιλειάδης, Φ.Κόκκορας, Η.Σακελλαρίου, Τεχνητή Νοημοσύνη, Γ Έκδοση, 2011, εκδ.Παν/μιου Μακεδονίας

⁶⁰⁶ Ως έργο νοείται κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης, που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή, ιδίως τα γραπτά ή προφορικά κείμενα, οι μουσικές συνθέσεις, με κείμενο ή χωρίς, τα θεατρικά έργα, με μουσική ή χωρίς, οι χορογραφίες και οι παντομίμες, τα οπτικοακουστικά έργα, τα έργα των εικαστικών τεχνών, στα οποία περιλαμβάνονται τα σχέδια, τα έργα ζωγραφικής και γλυπτικής, τα χαρακτηριστικά έργα και οι λιθογραφίες, τα

Ωστόσο, όσο εξυπνότερη γίνεται η μηχανή, τόσο πιο συσδιάκριτα καθίστανται τα όρια σχετικά με την κατηγοριοποίηση του προϊόντος της τεχνητής δημιουργίας. Μια σύγχρονη τάση που θέλει την τεχνητή νοημοσύνη από κορυφαίο ανθρώπινο πνευματικό δημιούργημα να μετεξελίσσεται σε υποκείμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας, τρόπον τινά «τεχνητό δημιουργό», συγκεντρώνει ολοένα περισσότερους υποστηρικτές⁶⁰⁷. Εφόσον όμως στον πυρήνα του προστατευτικού πλέγματος της πνευματικής ιδιοκτησίας, εξακολουθεί να βρίσκεται ο δημιουργός – φυσικό πρόσωπο, η ευθεία αναγνώριση των εξουσιών της πνευματικής ιδιοκτησίας σε τεχνητή νοημοσύνη, προϋποθέτει την εκ βάθρων αναθεώρηση των πρωταρχικών εννοιών του δημιουργού και της πρωτοτυπίας.

Αυτή τη στιγμή πουθενά στον κόσμο, δεν θεωρείται πνευματικός δημιουργός μη άνθρωπος⁶⁰⁸. Εντός ΕΕ, μόνο στο Ηνωμένο Βασίλειο υπάρχει ένα νομικό πλάσμα δικαίου (legal fiction), σχετικά με τα έργα που δημιουργούνται από ηλεκτρονικούς υπολογιστές, βάσει του οποίου και πάλι, δημιουργός του έργου θεωρείται ο άνθρωπος που έκανε τις απαραίτητες ρυθμίσεις, δηλαδή υπό την καθοδήγηση του οποίου ενήργησε ο ηλεκτρονικός υπολογιστής. Στο ηπειρωτικό ευρωπαϊκό σύστημα πνευματικής ιδιοκτησίας (*droit d'auteur*),- συμπεριλαμβανομένου του ελληνικού, - ρητά προβλέπεται ότι πνευματικός δημιουργός, μπορεί να είναι μόνο φυσικό πρόσωπο, αφού γίνεται δεκτό ότι μόνο άνθρωπος μπορεί να δημιουργεί πρωτότυπα πνευματικά έργα⁶⁰⁹.

Επομένως, σε ποιον θα ανήκει στο μέλλον, η πνευματική ιδιοκτησία ενός πρωτότυπου δημοσιογραφικού άρθρου, «γραμμένου» από αυτόνομο λογισμικό ; Υποκείμενο του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας επί του δημιουργήματος του ρομπότ, θα θεωρείται εκ προοιμίου ο άνθρωπος

αρχιτεκτονικά έργα, οι φωτογραφίες, τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών, οι εικονογραφήσεις, οι χάρτες, τα τρισδιάστατα έργα που αναφέρονται στη γεωγραφία, την τοπογραφία, την αρχιτεκτονική ή την επιστήμη.

⁶⁰⁷ Díaz Alabart, Silvia; Lacruz Mantecón, Miguel L.; Mozo Seoane, Antonio; Rogel Vide, Carlos, *Robots y el Derecho*, Los, Editorial Reus, 2018, σελ. 15 επ.

⁶⁰⁸ Jacques Larrieu, *Robots and intellectual property*, 2013 Dec;24(4):125-33, 184., *J int bioethique* ,doi: 10.3917/jib.243.0125

⁶⁰⁹ Ομοίως, το Ευρωπαϊκό Γραφείο Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας (ΕΓΔΕ - EPO) απέρριψε δύο αιτήσεις διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας (EP 18275 163 & 18275 174) στις οποίες ως εφευρέτης είχε δηλωθεί εφαρμογή Τεχνητής Νοημοσύνης (Artificial Intelligence), με το σκεπτικό ότι το δικαίωμα στην εφεύρεση μπορεί να αποκτηθεί πρωτογενώς μόνο από φυσικά πρόσωπα, επομένως ο εφευρέτης μπορεί να είναι μόνο ανθρώπινο ον και όχι μηχανή.

που αλληλεπιδρά με το ρομπότ, λόγω του άκαμπτου υφιστάμενου νομοθετικού πλαισίου, το οποίο σχεδιάστηκε με υποκείμενο τον άνθρωπο ή υπάρχει νομικό έδαφος, ώστε υπό όρους να θεωρηθεί πνευματικός δημιουργός το ίδιο το ρομπότ, γεγονός όμως που προϋποθέτει να εισαχθεί στην έννομη τάξη, πλάσμα δικαίου⁶¹⁰ ανάλογο με αυτό των νομικών προσώπων σε ο,τι αφορά την αναγνώριση νομικής προσωπικότητας στην τεχνητή νοημοσύνη⁶¹¹.

Ο ενστερνισμός της άποψης σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος μόνο πρέπει να θεωρηθεί πνευματικός δημιουργός, χωρίς να εμπίπτει εκ προοιμίου στην έννοια του δημοσιογραφικού έργου, οτιδήποτε προέρχεται από δημοσιογράφο – ρομπότ, κατά τη γνώμη μου, στερείται νομικής στιβαρότητας, στο μέτρο τουλάχιστον που αποδεικνύεται εκτεταμένη αυτονομία του τεχνητού, άβιου δημιουργού. Τη θέση αυτή υιοθέτησε πρόσφατα, Κινεζικό Δικαστήριο στην πόλη Shenzhen της επαρχίας Guangdong⁶¹², το οποίο έκρινε ότι ένα δημοσιογραφικό «έργο» που παρήχθη από τεχνητή νοημοσύνη (πρόγραμμα σύνταξης ειδήσεων που βασίζεται σε δεδομένα και αλγόριθμους), μπορεί να προστατεύεται από τη νομοθεσία περί πνευματικών δικαιωμάτων, εφόσον έχει δομή, λογική και κάποια πρωτοτυπία⁶¹³.

⁶¹⁰ Γ. Μητσόπουλος, Το πρόβλημα της εννοίας του δικαικού πλάσματος. Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, 1998 σελ.185

⁶¹¹ Κατα πλάσμα δικαίου, αναγνωρίζονται ως υποκείμενα του δικαίου τα νομικά πρόσωπα, με την έννοια ότι το δίκαιο εξομοιώνει ενώσεις προσώπων ή σύνολα περιουσίας με το ζωντανό άνθρωπο .

⁶¹² Η αντιδικία ξεκίνησε έπειτα από αγωγή που ασκήθηκε από τον τεχνολογικό κολοσσό Tencent εναντίον της εταιρείας Shanghai Yingxun Technology Company, (ηλεκτρονική πλατφόρμα που παρέχει πληροφορίες σχετικά με δάνεια), με νομική βάση τη χωρίς άδεια αναπαραγωγή ενός άρθρου που γράφτηκε από το ρομπότ Dreamwriter της Tencent.

⁶¹³ Τα πραγματικά γεγονότα της υπόθεσης, είχαν ως εξής : Στις 20 Αυγούστου 2018, ο Dreamwriter (αυτοματοποιημένο πρόγραμμα σύνταξης ειδήσεων που βασίζεται σε δεδομένα και αλγόριθμους που αναπτύχθηκαν από την Tencent το 2015), «έγραψε» μια οικονομική έκθεση που περιλάμβανε, τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και τις ροές κεφαλαίων εκείνης της ημέρας. Το άρθρο δημοσιεύθηκε στην ιστοσελίδα Tencent Securities, με μνεία ότι " γράφτηκε αυτομάτως από τον Dreamwriter, ρομπότ της Tencent". Εν συνεχεία, η εναγομένη, Shanghai Yingxun Technology αναδημοσίευσε, χωρίς άδεια, το άρθρο στην ιστοσελίδα της.

Διαλαμβάνοντας στο σκεπτικό του ότι το συγκεκριμένο κείμενο είχε δομή, λογική και κάποια πρωτοτυπία, το Κινεζικό δικαστήριο απεφάνθη ότι η εναγόμενη εταιρεία, παραβίασε τα πνευματικά δικαιώματα της Tencent, έστω και αν το άρθρο «γράφτηκε» από τεχνητή νοημοσύνη και επιδίκασε αποζημίωση στην ενάγουσα για διαφυγόντα κέρδη και προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας.

Από την άλλη, ακόμη και αν υποτεθεί ότι στο μέλλον θα εφευρεθεί τεχνητή νοημοσύνη, με τέτοιας έκτασης αυτονομία, ώστε να μην εμπλέκεται στη δράση της χρήστης⁶¹⁴, σε πλήρη εξίσωση της «ηλεκτρονικής» προσωπικότητας με τη φυσική προσωπικότητα⁶¹⁵, δεν νοείται, το κριτήριο της πρωτοτυπίας του έργου, να ισχύσει ενιαία για τον άνθρωπο και τη μηχανή. Η επί ίσοις όροις αντιμετώπιση του ανθρώπου και της μηχανής, πιστεύω ότι δεν είναι αποδεκτή ούτε ηθικά ούτε νομικά, ιδίως στα πλαίσια του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας, ως κατεξοχήν προστατευτικού οικοδομήματος της ανθρώπινης υπόστασης, ευφυΐας και μοναδικότητας.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι η νομοθεσία της πνευματικής ιδιοκτησίας, ιδίως σε σχέση με τον τομέα της δημοσιογραφίας και της ενημέρωσης, δεν θα πρέπει να συμβαδίζει με τις αλματώδεις τεχνολογικές εξελίξεις. Αντί όμως επέκτασης ή ανάλογης εφαρμογής του υπάρχοντος νομοθετικού πλαισίου, είναι φανερό, κατά την άποψη μου, η αναγκαιότητα της προσθήκης στις υφιστάμενες ρυθμίσεις, ενός ειδικού κεφαλαίου αφιερωμένου στους «τεχνητούς δημιουργούς» με, - τηρουμένων των αναλογιών, - παρόμοια ορολογία και κριτήρια της πρωτοτυπίας των έργων της τεχνητής δημιουργίας, αλλά την ίδια στιγμή σαφώς διαχωρισμένα από εκείνα της ανθρώπινης δημιουργικότητας.

Σε αυτό το πλαίσιο, δεδομένου ότι στο δικαιοπρακτικό / ενδοσυμβατικό πεδίο, μέσω του οποίου επιτυγχάνεται η περιουσιακή εκμετάλλευση του έργου, ο δημοσιογράφος – ρομπότ, δεν νοείται να επιδιώκει ίδιον περιουσιακό όφελος ή να είναι φορέας ατομικής περιουσίας, πρέπει να γίνει δεκτό ότι ενεργεί αποκλειστικά για την ικανοποίηση των οικονομικών συμφερόντων του εκάστοτε προσώπου (φυσικού ή νομικού), - δικαιούχου των περιουσιακών εξουσιών του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας. Προς την κατεύθυνση αυτή συνηγορούν και πλείστα άλλα ζητήματα

⁶¹⁴ Για τα νομικά ζητήματα που γεννώνται για τέτοιας ευελιξίας αυτόνομες μηχανές, βλ. Bryson / Diamantis / Grant Of, and by the people, the legal lacuna of synthetic persons, Artif Intell Law, 2017, σελ. 285 επ.,

⁶¹⁵ Κατ'άρθρ.34 ΑΚ, η ικανότητα δικαίου είναι καταρχήν ίδιον του ανθρώπου (*«Κάθε άνθρωπος είναι ικανός να έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις.»*), η οποία αναγνωρίζεται και στα νομικά πρόσωπα, εφόσον πληρούνται οι όροι του νόμου κατ'άρθρ. 61 ΑΚ (*«Ένωση προσώπων για την επιδίωξη ορισμένου σκοπού, καθώς επίσης σύνολο περιουσίας που έχει ταχθεί στην εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού, μπορούν να αποκτήσουν προσωπικότητα (νομικό πρόσωπο), αν τηρηθούν οι όροι που αναγράφει ο νόμος.»*).

αστικής φύσης (ερμηνεία της βούλησης, κατ'άρθ.173, 200 ΑΚ, ελαττώματα της βούλησης, κατ'άρθρ.145,147,150,151 ΑΚ, κλπ)⁶¹⁶, ⁶¹⁷, τα οποία είναι νομικά αδύνατο να υπερπηδηθούν.

Αντίθετα, στο δημοσιογράφο - ρομπότ πρέπει να αναγνωριστούν αυστηρά καθορισμένες ηθικές εξουσίες και ειδικότερα όσες ήθελε κριθεί ότι συνάδουν έχοντας ως «υποκείμενο» την τεχνητή νοημοσύνη, ασχέτως από το δικαιούχο του δικαιώματος οικονομικής εκμετάλλευσης. Σε ο,τι αφορά φερ'επείν ένα δημοσιογραφικό έργο, προερχόμενο από δημοσιογράφο ρομπότ, φαίνεται συμβατή ακόμη και με την ηλεκτρονική προσωπικότητα, η εξουσία της αναγνώρισης της πατρότητας του ρομπότ επί του έργου του (λχ ενός αθλητικού ρεπορτάζ). Αντιθέτως, άλλες εξουσίες, όπως το δικαίωμα μετάνοιας, υπό την έννοια της δυνατότητας μεταβολής των πεποιθήσεων του δημιουργού ή η εξουσία της ακεραιότητας, υπό την έκφανση όχι της παρέμβασης στο έργο, αλλά της προσβολής της προσωπικότητας του δημιουργού, λόγω των συνθηκών παρουσίασης του έργου του στο κοινό, είναι τόσο στενά συνυφασμένες με την ανθρώπινη υπόσταση που δεν συμβιβάζονται με την «ηλεκτρονική» προσωπικότητα του άβιου πνευματικού δημιουργού .

Συμπερασματικά, η θέση των ρομπότ στο προστατευτικό οικοδόμημα της πνευματικής ιδιοκτησίας, είναι αναγκαίο να προσεγγιστεί με λεπτό νομικό χειρισμό, λαμβανομένης υπόψη της οικονομικής, κοινωνιολογικής και βιοηθικής πλευράς των ζητημάτων που θα ανακύψουν. Στην περίπτωση όμως των αυτόνομων ρομπότ, δηλαδή όσων ρομπότ λαμβάνουν αυτόνομα αποφάσεις ή έρχονται με άλλον τρόπο σε ανεξάρτητη διάδραση με τρίτα μέρη, η θέσπιση ενός δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, με περιορισμένες ηθικές εξουσίες, ξέχωρα από το δικαιούχο των περιουσιακών εξουσιών, αποτελεί μονόδρομο.

Στη νέα εποχή, είναι απαραίτητο, κατά τη γνώμη μου, να εγκατασταθεί με νομοθετική πρωτοβουλία ένα *sui generis* δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας των μηχανών, γεγονός που απαιτεί την αναγνώριση «ηλεκτρονικής προσωπικότητας» της αυτόνομης τεχνητής νοημοσύνης, με κύριο γνώρισμα την περιορισμένη ικανότητα δικαίου.

⁶¹⁶ Για την προβληματική της σύναψης σύμβασης με τεχνητή νοημοσύνη, βλ. Κιτσάκης Στάυρος, Τεχνητή νοημοσύνη και συμβατική διαδικασία, Εισαγωγή στα βασικά προβλήματα, Εφαρμογές Αστικού Διακίου και Πολιτικής Δικονομίας, Τεύχος 6, έτος 2018, Νομική Βιβλιοθήκη

⁶¹⁷ Για τη σύναψη σύμβασης με τη χρήση πρακτόρων λογισμικού, βλ. Gunther Teubner, Digitale Rechtssubjekte?, Zum privatrechtlichen Status autonomer Softwareagenten, σελ. 20 επ.,

ε. Το ζήτημα της αστικής ευθύνης των δημοσιογράφων - ρομπότ

Στον τομέα της ενημέρωσης, η ευρεία χρήση τεχνητής νοημοσύνης εγείρει πλείστα ζητήματα αστικής ευθύνης. Σε θεωρητικό επίπεδο, όταν μιλάμε για «δημοσιογράφους – ρομπότ», καίριες δεοντολογικές υποχρεώσεις του ΚΔΔ ή του ΚΔΨΜ, όπως η διασταύρωση, ο σεβασμός των ατομικών δικαιωμάτων, (ιδιωτικότητα, κλπ) καθίστανται άνευ αντικειμένου. Το πρόβλημα διογκώνεται, όταν η παραβίαση των κανόνων δημοσιογραφικής δεοντολογίας, πληροί τους όρους που θέτει ο νόμος για την αδικοπραξία. Εν πρώτοις, για να επισύρει αστική ευθύνη η ρομποτική δράση, είναι απαραίτητο, ανάλογα και με το βαθμό επιτήδευσης της μηχανής, να μην μπορεί καθοριστεί σε ποιο βαθμό η λειτουργία της τεχνητής νοημοσύνης είναι αποτέλεσμα της ανθρώπινης επιρροής⁶¹⁸. Η αυτονομία είναι condition sine qua non της αστικής ευθύνης. Από κει κι έπειτα, το βασικό ερώτημα που τίθεται είναι ποιο το υποκείμενο της νόμιμης ευθύνης. Η ελαστικότητα των ρυθμίσεων του αστικού δικαίου επαρκεί για μια σαφή απάντηση ή απαιτείται εκειδικευμένη, σύγχρονη νομοθέτηση, όπως και στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας;

Σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 914 Α.Κ. «*όποιος ζημιώσει άλλον παράνομα και υπαίτια έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει*». Η διάταξη του άρθρου 914 Α.Κ., καθιερώνει ως νόμιμο λόγο ευθύνης την παράνομη και υπαίτια πράξη, (αστικό αδίκημα), που με τη συνδρομή και των λοιπών προϋποθέσεων της διάταξης (ζημία, αιτιώδης σύνδεσμος) δημιουργεί υποχρέωση του δράστη προς αποζημίωση⁶¹⁹. Η αδικοπρακτική ευθύνη είναι πρωτογενής, αφού δεν απαιτείται να βασίζεται σε προϋπάρχουσα συμβατική ενοχική σχέση ανάμεσα σε ζημιώσαντα και ζημιωθέντα και θεμελιώνεται συνδυαστικά σε: α) *ανθρώπινη συμπεριφορά* (ενέργεια ή παράλειψη), β) παράνομη και γ) υπαίτια, η οποία δ) προκαλεί ζημία, ε) που συνδέεται αιτιωδώς με τη συμπεριφορά του δράστη. Από τα ανωτέρω, συνάγεται ότι λόγω της νομοθετικής επιταγής η άδικη πράξη να προέρχεται από

⁶¹⁸Karanasiou/Pinotsis, Towards a Legal Definition of Machine Intelligence :The argument of Artificial Personhood in the Age of Deep Learning , Conference Paper 2017

⁶¹⁹ Βλ. *αντί πολλών* Β. Α. Βαθρακοκόλη, ΕρΝομΑΚ, Ερμηνεία – Νομολογία Αστικού Κώδικα (κατ' άρθρο), Τόμος Γ', Ημίτομος Γ', Ειδικό Ενοχικό, Άρθρα 741-946, Αθήνα 2006, σελ. 851-945

ανθρώπινη συμπεριφορά, υποκείμενο της αστικής ευθύνης αποκλείεται να είναι ο «δημοσιογράφος – ρομπότ», εφόσον δεν είναι έμψυχο / έμβιο ον ούτε διαθέτει νομική προσωπικότητα⁶²⁰.

Επόμενη νομική βάση για τη θεμελίωση της ευθύνης θα μπορούσε να αναζητηθεί με τις διατάξεις για την πρόστηση. Το άρθρο 922 ΑΚ προβλέπει ότι ο κύριος ή ο προστήσας κάποιον άλλον σε μία υπηρεσία ευθύνεται για τη ζημία που ο υπηρέτης ή ο προστηθείς προξένησε σε τρίτον παράνομα κατά την υπηρεσία του. Η διάταξη εφαρμόζεται :

α) όταν υπάρχει σχέση πρόστησης, δηλαδή όταν ο προστήσας δίνει οδηγίες και εντολές στον προστηθέντα, σε σχέση με τον τρόπο εκπλήρωσης της υπηρεσίας του,

β) η ενέργεια του προστηθέντος είναι παράνομη και υπαίτια, πληρούσα τις προϋποθέσεις του άρθρου 914 ΑΚ και

γ) η ζημιογόνα ενέργεια του προστηθέντος επισυνέβη κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας που του έχει ανατεθεί, ή επ' ευκαιρία, ή εξ αφορμής της υπηρεσίας του, ή ακόμη και κατά κατάχρηση της υπηρεσίας του αυτής⁶²¹.

⁶²⁰ Εφόσον το ρομπότ δεν έχει νομική προσωπικότητα, ευθύνη δεν θεμελιώνεται ούτε κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 71 Α.Κ., σύμφωνα με το οποίο *«Το νομικό πρόσωπο ευθύνεται για τις πράξεις ή τις παραλείψεις των οργάνων που το αντιπροσωπεύουν, εφόσον η πράξη ή η παράλειψη έγινε κατά την εκτέλεση των καθηκόντων που τους είχαν ανατεθεί και δημιουργεί υποχρέωση αποζημίωσης. Το υπαίτιο πρόσωπο ευθύνεται επιπλέον εις ολόκληρον»*, Βλ. Β. Α. Βαθρακοκοίλη, ΕρΝομΑΚ, Ερμηνεία – Νομολογία Αστικού Κώδικα (κατ' άρθρο), Τόμος Α', Γενικές Αρχές, Άρθρα 1-286, Αθήνα 2001, σελ. 380-383 (υπό άρθρο 71 Α.Κ.), Β. Γ. Αντωνόπουλο, Δίκαιο Α.Ε. & Ε.Π.Ε., Γ' Έκδοση, Juris Prudentia, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009, σελ. 373-374, Ι. Κ. Ρόκα, Εταιρίες, Εισαγωγή στο Δίκαιο των Εταιριών του Εμπορικού Δικαίου, 4η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ. 108-109, ΑΠ 1885/2014, ΑΠ 1761/2014, ΑΠ 1723/2014, ΜΠρΑλεξ 27/2013, ΕφΛαρ 57/2012, ΠΠΑ 1066/2011, ΑΠ 29/2006, ΕφΠειρ 151/2006, ΕφΑθ 8419/2005, ΕφΠειρ 161/2004, ΕφΠατρ 673/2004, ΕφΔωδεκ 114/2004, ΜΠρΘεσσ 135/2003, ΜΠρΛαμ 383/2000, ΑΠ 1615/1999, ΕφΑθ 6292/1999, ΕφΑθ 6922/1994, ΑΠ 191/1990, άπασες Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ.

⁶²¹ Σταθόπουλος, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Α. Ν. Σάκκουλα, σελ. 286-314.

Με την πρόσθεση, ο νομοθέτης, καθιερώνει μια σημαντική περίπτωση αντικειμενικής ευθύνης, για πράξεις άλλων⁶²², καθώς θεμελιώνεται η αντικειμενική ευθύνη του προστήσαντος για τις ζημιές που παράνομα και υπαίτια προκάλεσε ο προστηθείς, με τον οποίο ευθύνεται εις ολόκληρον, (άρθρ. 481, 486 και 926 ΑΚ). Ωστόσο και πάλι βασική προϋπόθεση της διάταξης είναι ο προστηθείς να είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο, μη εμπίπτοντος του ρομπότ σε καμία από τις δύο κατηγορίες.

Τελευταία νομική επιλογή θα ήταν να θεμελιωθεί η αστική ευθύνη για παράνομη πράξη ή παράλειψη του δημοσιογράφου – ρομπότ, στις διατάξεις για την ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων, η οποία ρυθμίζεται από το άρθρο 6 του ν. 2251/1994⁶²³. Η ευθύνη του παραγωγού, στηρίζεται στην ως άνω γενική υποχρέωση για πρόνοια (άρθρα 914,281,288,925 ΑΚ και 932 ΑΚ), στην οποία περιλαμβάνεται η ειδικότερη υποχρέωση για έλεγχο της ελαττωματικότητας των παραγομένων αγαθών που τίθενται σε κυκλοφορία. Σύμφωνα με την άποψη που κρατεί στη θεωρία και νομολογία, ο καταναλωτής που υπέστη ζημία από κάποιο ελαττωματικό προϊόν, επειδή είναι ξένος προς τη διαδικασία παραγωγής του ελαττωματικού προϊόντος, δεν είναι σε θέση να αποδείξει την αιτία του ελαττώματος του προϊόντος, που εμφιλοχώρησε κατά το στάδιο παραγωγής ή διοχέτευσης του στην αγορά, η οποία ανήκει στη σφαίρα ευθύνης του παραγωγού.

Ως εκ τούτου, ο καταναλωτής έχει το βάρος να επικαλεστεί και να αποδείξει, κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 925 ΑΚ, μόνον την αντικειμενική βλαπτική ελαττωματικότητα του προϊόντος κατά το χρόνο της κατά τον προορισμό χρήσεως αυτού και τη ζημία που επήλθε εξαιτίας της. Η ευθύνη περιορίζεται ή αποκλείεται, στην περίπτωση που ο παραγωγός επικαλεστεί και αποδείξει ότι η κατά τον παραπάνω χρόνο ελαττωματικότητα του προϊόντος δεν οφείλεται σε πλημμελή κατασκευή ή συντήρηση αυτού μέχρι την έξοδο του από την επιχείρηση του ή σε δικό του πταίσμα ή πταίσμα των προσώπων για τα οποία ευθύνεται σε όλα τα στάδια της κατασκευής.

Επομένως, η υπαιτιότητα (πταίσμα) του παραγωγού δεν αποτελεί καταρχήν στοιχείο της νομικής βάσης της αγωγής του ζημιωθέντος⁶²⁴, καθώς η ειδική ρύθμιση της ευθύνης του παραγωγού,

⁶²² Άλλες περιπτώσεις αντικειμενικής ευθύνης που γνωρίζει το ελληνικό αστικό δίκαιο είναι η ευθύνη του κατόχου ζώου, η ευθύνη των γονέων για ζημιές των ανηλίκων τέκνων τους, κλπ

⁶²³ Το άρθρο έχει ενσωματώσει την υπ' αριθμ. 85/374/257.1985 οδηγία της ΕΟΚ για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σε θέματα ευθύνης λόγω ελαττωματικών προϊόντων

⁶²⁴ Καράκωστας Ι., Ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα, σελ 92-93, ΑΠ 1051/2005 ΔΕΕ 2005.467, Εφθεσ 1215/2008 δημοσίευση Νόμος, ΕφΑΘ 7878/2005 ΕλλΔνη 2006.1492, Εφθεσ 3141/2002 ΕΕμπΔ ΝΔ' 819, ΕφΠειρ 301/2001 ΕΕμπΔ ΝΒ' 495 επ.

αποσκοπεί στη διαφύλαξη της σωματικής και περιουσιακής ακεραιότητας των καταναλωτών (διαφέρον ακεραιότητας) από προσβολές εξαιτίας ελαττωματικών προϊόντων⁶²⁵, σύμφωνα δε με το άρθρο 6 §5 εδ. α' του ν. 2251/1994, ελαττωματικό είναι κάθε προϊόν που δεν παρέχει την εύλογα αναμενόμενη ασφάλεια, ενόψει όλων των ειδικών συνθηκών και ιδίως της εξωτερικής εμφάνισης του, της εύλογα αναμενόμενης χρησιμοποιήσεως του και του χρόνου κατά τον οποίο τέθηκε σε κυκλοφορία. Κατά συνέπεια, ελαττωματικό είναι το γενικώς επικίνδυνο προϊόν, το οποίο αντιδιαστέλλεται από το ασφαλές⁶²⁶. Με την έννοια αυτή, η ελαττωματικότητα του προϊόντος συνδέεται κατά τρόπο άμεσο με τη θεμελίωση της ειδικής αδικοπρακτικής ευθύνης του παραγωγού⁶²⁷.

Με βάση τα ανωτέρω, ούτε το δίκαιο προστασίας του καταναλωτή, φαίνεται κατάλληλο να τύχει εφαρμογής επί ζημίας που προκαλείται από ρομπότ-δημοσιογράφο, καθώς :

Α) δεν εμπίπτει στην κατηγορία του «ελαττωματικού προϊόντος», το ρομπότ -δημοσιογράφος, το οποίο είναι κατασκευαστικά προγραμματισμένο να λαμβάνει πρωτοβουλίες, όταν ενεργεί συμφώνως προς την προδιαγραφή αυτή, (λχ αλίευση και δημοσιοποίηση είδησης, η οποία μεταγενέστερα αποδεικνύεται ψευδής)

Β) δεν θεωρείται «καταναλωτής», με την έννοια του τελικού αποδέκτη, ο τρίτος που ζημιώνεται, (λχ το πρόσωπο, στο οποίο αφορούν τα προσωπικά δεδομένα της είδησης), αφ'ής στιγμής ο ίδιος δεν έχει κάνει καμία χρήση του «προϊόντος»

Γ) διαρρηγνύεται ο αναγκαίος για θεμελίωση της ευθύνης του παραγωγού του δημοσιογράφου – ρομπότ αιτιώδης σύνδεσμος, καθώς ο κατασκευαστής δεν φαίνεται δικαιολογημένο να αποκαθιστά την αστική ζημία (λχ από μετάδοση ανακριβούς πληροφορίας), αντί του ιδιοκτήτη του μέσου ενημέρωσης, στη σφαίρα επιρροής (και επιχειρηματικού κινδύνου) του οποίου βρίσκεται το ρομπότ – δημοσιογράφος

⁶²⁵ Πουλιάδης, Ευθύνη του παραγωγού και κατανομή του βάρους απόδειξης, ΝοΒ 35.474-475

⁶²⁶ Κορνηλάκης, Η ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων Αρμ 1990, σελ. 201

⁶²⁷ Ι. Καρακώστας, ό.π. σελ 150-152,154-155

Δίκαιη λύση δεν διαφαίνεται ούτε σε επίπεδο κοινοτικού δικαίου, καθώς σύμφωνα με την αρχική πρόβλεψη της Οδηγίας 85/374/ΕΟΚ του Συμβουλίου Ευρώπης, εκτός συμβατικού πλαισίου, η ζημία που οφείλεται σε κατασκευαστικά ελαττώματα ενός ρομπότ, αποκαθίσταται, υπό την προϋπόθεση ότι ο ζημιωθείς αποδεικνύει α) τη ζημία, β) το ελάττωμα του προϊόντος και γ) τον αιτιώδη σύνδεσμο μεταξύ της ζημίας που υπέστη και του ελαττώματος. Υποκείμενο της ευθύνης μπορεί να είναι (διευρυμένα) ο κατασκευαστής, χειριστής, ιδιοκτήτης ή χρήστης του ρομπότ, χωρίς όμως η ευθύνη που καθιερώνεται να είναι αντικειμενική, γεγονός που σημαίνει ότι απαιτείται πταίσμα του τελευταίου, (δόλος ή αμέλεια), η οποία είναι δύσκολο να αποδειχθεί από το ζημιωθέντα.

Ασχέτως της δυσχέρειας εξεύρεσης κατάλληλης νομικής βάσης, το υφιστάμενο νομικό οπλοστάσιο, σύμφωνα με το οποίο τα ίδια τα ρομπότ δεν είναι αστικώς υπεύθυνα για πράξεις και παραλείψεις που προκαλούν ζημία τρίτου, δεν λαμβάνει καθόλου υπόψη ότι υπό προϋποθέσεις είναι δυνατό οι έξυπνες συσκευές να δράσουν εντελώς αυτόνομα. Μάλιστα, όσο μεγαλύτερη είναι η αυτονομία των ρομπότ, τόσο λιγότερο δικαιολογημένη φαίνεται η νομική τους αντιμετώπιση ως απλών εργαλείων και αντίστοιχα η μετακύληση και στοιχειοθέτηση της ευθύνης στον ανθρώπινο παράγοντα. Το κενό αυτό ανέδειξε με το 2015/2103 (INL) Ψήφισμα του, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, -το πρώτο θεσμικό όργανο στον κόσμο που ασχολήθηκε με το ζήτημα της αστικής ευθύνης της τεχνητής νοημοσύνης,- καλώντας την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να αναλάβει άμεσα νομοθετική πρωτοβουλία⁶²⁸.

Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη, η νομοθετική παρέμβαση σε επίπεδο ΕΕ είναι επιβεβλημένη, καθώς εκφράζεται η βεβαιότητα ότι η ανάπτυξη της ρομποτικής και της τεχνητής νοημοσύνης παρά τα αναμφισβήτητα πλεονεκτήματα που προσφέρει, θα επιφέρει μεταβολές στην αγορά εργασίας, (αντικατάσταση θέσεων εργασίας, υγεία, ελευθερία, ασφάλεια δικαίου, δεοντολογία, προσωπικά δεδομένα, κοκ), πράγμα που σημαίνει ότι οι ιθύνοντες θα πρέπει να προετοιμαστούν για την αναλογούσα σε αυτούς νομική ευθύνη. Το πρώτο βήμα είναι να υπάρχει ένας ενιαίος ορισμός

⁶²⁸ Σύμφωνα με το προοίμιο «η ανθρωπότητα βρίσκεται πλέον στο κατώφλι μιας εποχής, κατά την οποία όλο και πιο εξελιγμένα ρομπότ, bots, ανδρειδή και άλλες εκφάνσεις της τεχνητής νοημοσύνης, αναμένεται να πυροδοτήσουν μια νέα βιομηχανική επανάσταση, η οποία είναι πιθανόν να μην αφήσει ανέγγιχτο κανένα κοινωνικό στρώμα, και συνεπώς είναι εξαιρετικά σημαντικό ο νομοθέτης να εξετάσει τις νομικές και ηθικές συνέπειες και επιπτώσεις της εξέλιξης αυτής, χωρίς να καταστέλλει την καινοτομία».

σχετικά με το τι είναι ρομπότ. Ειδικά στον τομέα της δημοσιογραφίας, ο δημοσιογράφος - ρομπότ έχει τα εξής χαρακτηριστικά :

- ❖ αποκτά αυτονομία μέσω αισθητήρων ή/και μέσω ανταλλαγής δεδομένων με το περιβάλλον του (διασυνδεσιμότητα) και ανταλλάσσει και αναλύει τα εν λόγω δεδομένα
- ❖ έχει ικανότητα αυτόνομης μάθησης μέσω της εμπειρίας και της διάδρασης (προαιρετικό κριτήριο)
- ❖ έχει τουλάχιστον μικρή φυσική υποστήριξη
- ❖ έχει ικανότητα να προσαρμόζει τη συμπεριφορά και τις δράσεις του στο περιβάλλον του
- ❖ στερείται ζωής με τη βιολογική έννοια

Εφόσον πληρούνται τα παραπάνω κριτήρια, σύμφωνα με το Ψήφισμα, τα κράτη μέλη προκρίνεται να υιοθετήσουν το μοντέλο της αντικειμενική ευθύνης, ώστε ο ζημιωθείς να πρέπει να αποδείξει μόνο την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της λειτουργίας του ρομπότ και της ζημίας που υπέστη. Στο κρίσιμο ερώτημα, όμως, ποιος είναι τελικά το υποκείμενο της ευθύνης και άρα ο υπόχρεος καταβολής της αποζημίωσης, εξακολουθεί να μην δίδεται σαφής νομική απάντηση, επιτείνοντας το νομικό αδιέξοδο.

Η εγγενής δυσκολία στον εντοπισμό του αληθινά υπαίτιου για τη ζημιογόνο δράση του δημοσιογράφου - ρομπότ, θα οδηγήσει αναπόφευκτα σε υιοθέτηση ενός συστήματος υποχρεωτικής ασφάλισης στον τομέα της ρομποτικής, παρόμοιας με αυτή που καθιερώνεται για την ευθύνη από αυτοκίνητο⁶²⁹, με τη διαφορά ότι το μελλοντικό νομοθέτημα, θα πρέπει κατά τη γνώμη μου, να μην εξαιρεί κανέναν από τους πιθανούς εμπλεκόμενους, (κατασκευαστής, εκδότης, ιδιοκτήτης του ΜΜΕ, χειριστής του ρομπότ, δημοσιογράφος ή μη), ευθυνόμενους μαχητά, - επιτρεπομένης ανταπόδειξης, - αλλά εις ολόκληρον έναντι του ζημιωθέντος. Η διεύρυνση του κύκλου των υποχρέων, έστω και αν καταλήγει σε επίταση της ευθύνης τους, δικαιολογείται από το εν προκειμένω, υπέρτερο συμφέρον του ζημιωθέντος, ο οποίος δικαιούται να ικανοποιηθεί άμεσα και ευχερώς από οποιονδήποτε συνδετικό κρίκο της αλληλουχίας, λαμβανομένου υπόψη και του ότι προς το παρόν είναι πρακτικώς και νομικώς αδύνατο να προβλεφθεί η εξέλιξη της ρομποτικής τεχνολογίας.

⁶²⁹ Για το ζήτημα της νομικής αντιμετώπισης των αυτοκινούμενων, βλ. Michele Finck, Smart Urban Mobility: Law, Regulation, and Policy (MPI Studies on Intellectual Property and Competition Law Book 29) Kindle Edition, 2020

Στην ίδια κατεύθυνση, - ορθά,- με το Ψήφισμα προτείνεται το προς υιοθέτηση Ενωσιακό νομοθέτημα περί αστικής ευθύνης από ρομπότ, να μην επιβάλλει κανενός είδους περιορισμούς στα είδη (αυτούσια, χρηματική ή λχ με επανορθωτικό δημοσίευμα σε ό,τι αφορά τα ρομπότ – δημοσιογράφους) ή την έκταση της αποζημίωσης προς τον ζημιωθέντα απλώς και μόνον επειδή η ζημία δεν προκλήθηκε άμεσα από άνθρωπο, αλλά από εξελιγμένο, αυτόνομο ρομπότ⁶³⁰.

VI. Συμπεράσματα

Η συζήτηση για πλήρη αντικατάσταση του ανθρώπινου παράγοντα στον τομέα της ενημέρωσης, θέτει στόχο μακροπρόθεσμο, ο οποίος έστω και αν επιτευχθεί, τελεί υπό την αίρεση πολλών παραμέτρων, με κρισιμότερη αυτή του έλεγχου της έκτασης της αυτονομίας και της εξασφάλισης υψηλών τεχνικών προδιαγραφών κάθε τέτοιου μορφώματος. Με τα σημερινά δεδομένα, τυχόν αθρόα χρήση τεχνητής νοημοσύνης στον ευαίσθητο τομέα της ενημέρωσης, ιδίως χωρίς την αναγκαία τεχνική υποδομή και κατάρτιση (δημοσιογράφου και χρήστη), ενδέχεται να δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα από αυτά που προσπαθεί να επιλύσει.

Ο άνθρωπος - δημοσιογράφος είναι εξάλλου αναντικατάστατος στο μέτρο που καταπιάνεται με τη δημιουργικότερη πλευρά της δημοσιογραφίας (συγγραφή, έρευνα, κριτικός σχολιασμός), ακόμη και όταν σταχυολογεί ή επιμελείται τον τρόπο παρουσίασης των ειδήσεων (κείμενα, υπέρτιτλοι, επιλογή φωτογραφίας, κλπ), αφού το ενημερωτικό περιεχόμενο τις περισσότερες φορές είναι ακατάλληλο για αυτούσια δημοσίευση χωρίς επεξεργασία. Εκτός αυτού, σπάνια το δημοσιογραφικό θέμα, δεν θα χρήζει καμίας απολύτως ανάλυσης. Οι αναγνώστες συνήθως ενδιαφέρονται για το σχολιασμό της ειδησεογραφίας, όσο για την είδηση καθαυτή.

Ελλείψει τελειοποιημένης τεχνητής νοημοσύνης και σύγχρονου νομοθετήματος, έχω την άποψη ότι η τεχνητή νοημοσύνη καλό είναι να χρησιμεύσει, - προς το παρόν, -εξοικονομώντας

⁶³⁰ Για το σκοπό αυτό, καθοριστικής σημασίας είναι η σύσταση για τη δημιουργία α) επιβλέποντος Ευρωπαϊκού Οργανισμού, β) κοινού Ευρωπαϊκού μητρώου, όπου θα καταγράφονται όλα τα ρομπότ καθώς και γ) ενιαίου οικονομικού ταμείου με πρόβλεψη για εφάπαξ εισφορά, κατά τη διάθεση του ρομπότ στην αγορά είτε καταβολή περιοδικής εισφοράς για όλη τη διάρκεια ζωής του ρομπότ. Το Ταμείο μάλιστα θα υποκαθίσταται ως αστικώς υπεύθυνο, ελλείψει άλλης ασφαλιστικής κάλυψης .

πολύτιμο χρόνο, όταν πρόκειται για στείρα αριθμητικά δεδομένα, (πχ καιρός, σεισμική δραστηριότητα, τιμές χρηματιστηρίου, αποτελέσματα αγώνων, κοκ) ή για τη διασφάλιση της γενικότερης τεχνικής ποιότητας του ενημερωτικού περιεχομένου, (σελιδοποίηση, διόρθωση κειμένων, επεξεργασία βίντεο, διασταύρωση). Οι ρομπο – δημοσιογράφοι μπορούν να υποβοηθούν, αλλά όχι να αντικαθιστούν πλήρως τη διαδικασία της γραφής .

Επίσης, η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να συμβάλλει θετικά στον τομέα της συλλογικής διαχείρισης των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, κυρίως μέσω της τεχνολογίας blockchain⁶³¹, η οποία, αν αξιοποιηθεί κατάλληλα σε συνδυασμό με τα «έξυπνα συμβόλαια» (smart contracts)⁶³², μπορεί να δώσει νέα πνοή στη συλλογική διαχείριση, μέσω της δημιουργίας μιας σύγχρονης βάσης δεδομένων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, με σκοπό την κατανομή των αμοιβών σε πραγματικό χρόνο στους δημιουργούς και δικαιούχους συγγενικών δικαιωμάτων, λύνοντας χρονίζοντα προβλήματα της συλλογικής διαχείρισης, (πολυπλοκότητα των δικαιωμάτων κτήσης, καθυστέρηση των αμοιβών, διαφάνεια λειτουργίας των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, κλπ). Η χρήση ψηφιακών νομισμάτων (bitcoins)⁶³³ για την άμεση καταβολή των αμοιβών των δικαιούχων

⁶³¹ Η τεχνολογία blockchain προκύπτει από ένα δίκτυο ανθρώπων που δημιουργούν και μοιράζονται κάτι κοινό. Όλα τα πρόσωπα του δικτύου blockchain, δημιουργούν και μοιράζονται από κοινού ένα αρχείο, κατέχοντας ξεχωριστά και από κοινού ταυτόχρονα ένα πανομοιότυπο αντίγραφο του. Το αρχείο αυτό δεν είναι στατικό σε περιεχόμενο, αλλά εμπλουτίζεται συνεχώς με καινούργιο περιεχόμενο. Η ειδοποιός διαφορά του αρχείου blockchain σε αντίθεση με οποιουδήποτε άλλου είδους αρχείο έγκειται στο ότι απουσιάζει η δυνατότητα διαγραφής δεδομένων, Σταμπέρνας Σωτήριος (2018), Τεχνολογίες αλυσίδας συστοιχιών και έξυπνα συμβόλαια στο πλαίσιο του Διαδικτύου των Πραγμάτων, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2018, (μεταπτυχιακή διατριβή).

Για την εφαρμογή της τεχνολογίας αυτής στην πνευματική ιδιοκτησία, βλ. Cynthia H. Cwik, Internet of Things (IoT): Legal Issues, Policy, and Practical Strategies, American Bar Association; 7 April 2020, σελ.508 επ.

⁶³² Ο όρος «έξυπνα συμβόλαια» αναφέρεται σε ψηφιοποιημένες συμβάσεις στις οποίες έχει ενσωματωθεί κώδικας υπό τη μορφή υποθετικής πλήρωσης αίρεσης Av – [συμβεί] αυτό – τότε [θα συμβεί] – εκείνο (if –this – then – that, εν συντομία IFTTT), Fries, Martin; P. Paal, Boris. *Smart Contracts*, Mohr Siebeck, 24 May 2020

⁶³³ Bitcoin ονομάστηκε το πρώτο κρυπτονόμισμα, (αποκεντρωμένο ψηφιακό νόμισμα χωρίς κεντρική τράπεζα ή κεντρικό διαχειριστή που μπορεί να κάνει μεταφορές από χρήστη σε χρήστη του δικτύου bitcoin, χωρίς την ανάγκη ενδιάμεσου.

από τους χρήστες, θα διευκολύνει ακόμη περισσότερο τη βέλτιστη διαχείριση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας .

Το bitcoin εφευρέθηκε το 2008 από άγνωστο πρόσωπο ή ομάδα με το όνομα Satoshi Nakamoto και ξεκίνησε να χρησιμοποιείται το 2009 όταν ο πηγαίος κώδικάς του δόθηκε στο διαδίκτυο σαν ελεύθερο λογισμικό. Τα bitcoins είναι εξαργυρώσιμα με άλλα νομίσματα, προϊόντα και υπηρεσίες. Έρευνα που έγινε από το πανεπιστήμιο Κέμπριτζ εκτίμησε ότι το 2017, υπήρχαν από 2,9 έως 5,8 εκατομμύρια χρήστες bitcoin.

Για το κρυπτονόμισμα βλ. Αρχοντάκη Ασπασία, «Οι νέες μορφές του ψηφιακού χρήματος στην Ελλάδα: η περίπτωση του Bitcoin». *ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ & ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ*, Μεταξάκης, Εμμανουήλ (2017). *Μπίτκοϊν (bitcoin), κρυπτοχρήμα και κυβερνοέγκλημα*, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα. σελ.46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο Η νέα Οδηγία 2019/790 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά, (Digital Single Market Directive – DSM)

I. Εισαγωγή

Με τη νέα Οδηγία (2019/790) για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά και την τροποποίηση των οδηγιών 96/9/EK και 2001/29/EK⁶³⁴, η Ευρωπαϊκή Ένωση θεσμοθέτησε δέσμη κανόνων για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στην ψηφιακή εποχή⁶³⁵.

Μολονότι προηγήθηκαν δύο χρόνια εντατικών διαβουλεύσεων, η Οδηγία εγκρίθηκε από το Συμβούλιο της ΕΕ⁶³⁶ κατά πλειοψηφία και όχι ομόφωνα⁶³⁷. Η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των 18 χωρών που την υπερψήφισαν. Κατά της Οδηγίας είχε ταχθεί αρχικά η Ιταλία, το Λουξεμβούργο,

⁶³⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ.2 με τίτλο «Πεδίο Εφαρμογής», η παρούσα οδηγία δεν θίγει τις διατάξεις που προβλέπονται ήδη στις ισχύουσες οδηγίες στον συγκεκριμένο τομέα, ιδίως δε τις οδηγίες 96/9/EK, 2000/31/EK, 2001/29/EK, 2006/115/EK, 2009/24/EK, 2012/28/ΕΕ και 2014/26/ΕΕ, με εξαίρεση τις περιπτώσεις που αναφέρονται στο άρθρο 24.

Κατά την παρ.1 η παρούσα οδηγία θεσπίζει κανόνες που αποσκοπούν στην περαιτέρω εναρμόνιση του εφαρμοστέου δικαίου της Ένωσης σχετικά με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς, ενώ λαμβάνει ιδιαίτερα υπόψη τις ψηφιακές και τις διασυννοριακές χρήσεις του προστατευόμενου περιεχομένου. Θεσπίζει επίσης κανόνες σχετικά με εξαιρέσεις και περιορισμούς στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα, τη διευκόλυνση της χορήγησης αδειών, καθώς και κανόνες που αποσκοπούν στη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας της αγοράς για την εκμετάλλευση έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας.

⁶³⁵ Η Οδηγία εξεδόθη στις 2 Απριλίου 2019

⁶³⁶ Ο διάλογος που οδήγησε στην ψήφιση της νέας Οδηγίας ξεκίνησε από το 2015, όταν δημοσιεύτηκε ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την αξιολόγηση της ισχύουσας Οδηγίας ΕΕ για δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας του 2001

η Ολλανδία, η Φινλανδία, η Πολωνία και η Σουηδία. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου⁶³⁸, η Οδηγία συγκέντρωσε 348 ψήφους υπέρ, 274 ψήφους κατά και σημειώθηκαν 36 αποχές.

Η σημασία που έχει για τους Ευρωπαϊκούς Συλλογικούς θεσμούς το νέο πλαίσιο, φαίνεται από τη σύντομη περίοδο προσαρμογής, καθώς η Οδηγία προβλέπει ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να θέσουν σε ισχύ τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις που απαιτούνται για τη συμμόρφωση προς αυτήν το αργότερο μέχρι την 7η Ιουνίου 2021. Προ της εναρμόνισης πάντως, προβλέπεται ως αναγκαίο και απαραίτητο, το στάδιο της διαβούλευσης (διαλόγου)⁶³⁹ με όλους τους εμπλεκομένους, (δικαιούχους, οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης, ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς)⁶⁴⁰.

⁶³⁸ Όπως είναι γνωστό, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είναι το νομοθετικό σώμα της ΕΕ. Εκλέγεται άμεσα από τους πολίτες της ΕΕ κάθε πέντε χρόνια, αριθμώντας σήμερα 705 ευρωβουλευτές. Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, συμμετέχουν οι υπουργοί όλων των κρατών μελών της ΕΕ για να συζητήσουν, να τροποποιήσουν και να θεσπίσουν νομοθετικές πράξεις και να συντονίσουν πολιτικές. Οι υπουργοί έχουν την εξουσία να δεσμεύουν τις κυβερνήσεις τους να αναλάβουν τις δράσεις που συμφωνήθηκαν στις συνεδριάσεις. Διαπραγματεύεται και θεσπίζει τη νομοθεσία της ΕΕ, από κοινού με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με βάση τις προτάσεις της Ευρωπαϊκής επιτροπής. Η Επιτροπή είναι το μόνο όργανο της ΕΕ, το οποίο υποβάλλει νομοθετικές προτάσεις για έγκριση από το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, και το οποίο α)προστατεύει τα συμφέροντα της ΕΕ και των πολιτών της σε ζητήματα που δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά σε εθνικό επίπεδο, β) αποφασίζει τεχνικές λεπτομέρειες, αφού συμβουλευτεί εμπειρογνώμονες και το κοινό, βλ. Χριστοφιλόπουλος Δ.Γ., Βασικές έννοιες - θεσμοί και αρχές Ιδιωτικού, Δημοσίου, Ευρωπαϊκού Δικαίου, εκδ.Π.Ν.Σάκκουλας,2007, σελ 105, επ.

⁶³⁹ Στη χώρα μας, ο ΟΠΙ απήλυθε ανοικτή πρόσκληση για την υποβολή έως τις 15 Μαΐου 2020 απόψεων από κάθε ενδιαφερόμενο, στο πλαίσιο της προετοιμασίας ενσωμάτωσης της οδηγίας (ΕΕ) 2019/790 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Απριλίου 2019 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά και την τροποποίηση των οδηγιών 96/9/ΕΚ και 2001/29/ΕΚ (οδηγία DSM).

⁶⁴⁰ Στο άρθρο 11 της Οδηγίας 790/2019, προβλέπεται ειδικότερα ότι τα κράτη μέλη πραγματοποιούν διαβουλεύσεις με τους δικαιούχους, τους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης και τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς σε κάθε τομέα πριν θεσπίσουν ειδικές απαιτήσεις σύμφωνα με το άρθρο 8 παράγραφος 5 και επιπλέον ενθαρρύνουν τον τακτικό διάλογο μεταξύ των αντιπροσωπευτικών οργανώσεων χρηστών και οργανώσεων δικαιούχων, συμπεριλαμβανομένων των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, καθώς και οποιωνδήποτε άλλων οργανώσεων των ενδιαφερόμενων μερών, ειδικά

Οι βασικές καινοτομίες της οδηγίας για την πνευματική ιδιοκτησία στο ψηφιακό περιβάλλον συνοψίζονται στις ακόλουθες ρυθμίσεις :

- ❖ Οι διαδικτυακές πλατφόρμες καθίστανται πλέον υπεύθυνες για το περιεχόμενο που αναρτούν οι χρήστες. Εφόσον το τελευταίο προστατεύεται από πνευματικά δικαιώματα υπέχουν υποχρέωση αποζημίωσης του δικαιούχου, εκτός αν το αφαιρέσουν και λάβουν μέτρα για αποτροπή επαναφόρτωσης του.
- ❖ Θεσπίζεται νέο συγγενικό δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας υπέρ των εκδοτών Τύπου, σύμφωνα με το οποίο οι εκδότες θα πρέπει να λαμβάνουν μερίδιο των εσόδων που αποκομίζουν οι διαδικτυακές πλατφόρμες για την επιγραμμική χρήση των εκδόσεών τους
- ❖ Οι δημοσιογράφοι και οι λοιποί δημιουργοί έργων που είναι ενσωματωμένα σε εκδόσεις Τύπου θα δικαιούνται ένα ποσοστό των εσόδων του εκδότη Τύπου που απορρέουν από το νέο συγγενικό δικαίωμα και θα πρέπει επίσης να λαμβάνουν μερίδιο των εσόδων που αποκομίζουν οι εκδότες για τη χρήση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στο ψηφιακό περιβάλλον
- ❖ Συγκεκριμένες κατηγορίες διαδικτυακού υλικού, όπως οι σύνδεσμοι προς ειδησεογραφικά άρθρα, οι οποίοι συνοδεύονται από «μεμονωμένες λέξεις ή πολύ σύντομα αποσπάσματα», τα «memes» και τα αρχεία GIF, εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας και εξακολουθούν να διαμοιράζονται ελεύθερα
- ❖ Προβλέπονται νέες υποχρεωτικές εξαιρέσεις (περιορισμοί των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας) για τους σκοπούς της εξόρυξης κειμένων και δεδομένων, των δραστηριοτήτων επιγραμμικής διδασκαλίας και της διατήρησης και επιγραμμικής διάδοσης της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- ❖ Διευκολύνονται α) οι εκδόσεις συλλογικών αδειών, β) η εκμετάλλευση των έργων που έχουν πάψει να διατίθενται στο εμπόριο (έργα μη διαθέσιμα στο εμπόριο) και γ) η εκκαθάριση δικαιωμάτων οπτικοακουστικών έργων σε πλατφόρμες διάθεσης βίντεο κατά παραγγελία.

για κάθε τομέα, για την ενίσχυση της καταλληλότητας και της χρηστικότητας των μηχανισμών χορήγησης αδειών που θεσπίζονται στο άρθρο 8 παράγραφος 1, και για τη διασφάλιση ότι οι διασφαλίσεις για τους δικαιούχους που αναφέρονται στο παρόν κεφάλαιο είναι αποτελεσματικές.

- ❖ Οι νεοφυείς επιχειρήσεις θα υπόκεινται σε ελαφρύτερες υποχρεώσεις, ώστε να διασφαλιστεί η ανάπτυξη της νεανικής επιχειρηματικότητας στην ΕΕ

II. Η ανάγκη θέσπισης της νέας ρύθμισης

Η νέα Οδηγία φιλοδοξεί να εμπλουτίσει και όχι να υποκαταστήσει το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, το οποίο δεν είναι ενιαίο σε όλα τα κράτη μέλη, προετοιμάζοντας το έδαφος για μια ενιαία ψηφιακή αγορά ⁶⁴¹. Ιδίως στοχεύει να εκσυγχρονίσει την Οδηγία 2001/29/EK, η οποία εισήχθη στα

⁶⁴¹ Στην εισαγωγή του νέου νομοθετικού πλαισίου οδήγησε η άποψη ότι τα κράτη μέλη κατά μόνες θα ήταν αδύνατο να ανταποκριθούν με επάρκεια στο εκσυγχρονισμό του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας, λαμβανομένης υπόψη της υπερεθνικής πτυχής της προστασίας στο ψηφιακό περιβάλλον .

Στην αιτιολογική έκθεση της Οδηγίας, διαλαμβάνεται χαρακτηριστικά ότι ο εκσυγχρονισμός ορισμένων πτυχών του πλαισίου της Ένωσης για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, ώστε να λαμβάνουν υπόψη τις τεχνολογικές εξελίξεις και τους νέους διαύλους διανομής προστατευόμενου περιεχομένου στην εσωτερική αγορά, δεν μπορεί να επιτευχθεί επαρκώς από τα κράτη μέλη αλλά μπορεί, λόγω της κλίμακας, των αποτελεσμάτων και της διασυννοριακής τους διάστασης, να επιτευχθεί καλύτερα σε επίπεδο Ένωσης .

Περαιτέρω κρίθηκε αναγκαίο να εναρμονιστούν υποχρεωτικά διαφορετικές εθνικές νομοθεσίες, με χαρακτηριστικότερη τη ρύθμιση του νέου άρθρου 14 για την τύχη των εικαστικών έργων στο ψηφιακό περιβάλλον, τα οποία καθίστανται υποχρεωτικά δημόσιο κτήμα (public domain). Σύμφωνα με τη διάταξη η οποία τιτλοφορείται *«Έργα εικαστικών τεχνών που έχουν καταστεί κοινό κτήμα»*: *«όταν έχει λήξει η διάρκεια προστασίας ενός έργου εικαστικών τεχνών, κάθε υλικό που προκύπτει από πράξη αναπαραγωγής του εν λόγω έργου δεν υπόκειται σε δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικά δικαιώματα, εκτός εάν το υλικό που προκύπτει από την εν λόγω πράξη αναπαραγωγής είναι πρωτότυπο υπό την έννοια ότι αποτελεί προσωπική πνευματική δημιουργία του δημιουργού.»*

Σε ορισμένα κράτη μέλη είναι δυνατή η απόκτηση πνευματικών ή συγγενικών δικαιωμάτων επί ψηφιοποιημένων απεικονίσεων εικαστικών έργων, (π.χ. επί ψηφιακών φωτογραφιών ή τρισδιάστατων αναπαραστάσεων), των οποίων η προστασία με την πνευματική ιδιοκτησία έχει λήξει. Οι διαφορές μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών κρίθηκε ότι προκαλούν ανασφάλεια δικαίου, ευνοούν τα μονοπώλια των δημοσίων πολιτιστικών αγαθών και επηρεάζουν αρνητικά τη διασυννοριακή διάδοση στους Ευρωπαίους πολίτες, έργων εικαστικών τεχνών που έχουν καταστεί κοινό κτήμα. Η ρύθμιση αφορά αυστηρά τα εικαστικά έργα και καλύπτει μόνο τις πιστές αναπαραγωγές τους . Εφόσον οι ψηφιακές πιστές

απεικονίσεις εικαστικών έργων ανήκουν στο κοινό κτήμα, επιτρέπεται να αναρτώνται ελεύθερα στο διαδίκτυο και να είναι εκμεταλλεύσιμες από το κοινό, για οποιοδήποτε σκοπό, ιδιωτικό ή και εμπορικό.

Το αυστηρό λεκτικό της διάταξης, σε πρώτη ανάγνωση τουλάχιστον, σημαίνει ότι δεν εφαρμόζεται σε φωτογραφικά έργα, έργα λόγου, μουσικά έργα, κλπ.

εθνικά δίκαια σε μια εποχή που δεν υπήρχαν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης⁶⁴², η δυνατότητα «video on demand»⁶⁴³ και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση (e-learning)⁶⁴⁴. Το διακύβευμα, σύμφωνα με το

⁶⁴² Μέσα αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας ομάδων ανθρώπων μέσω διαδικτυακών κοινοτήτων. Τα social media εμφανίζονται σε διάφορες μορφές όπως π.χ. το Facebook, το Twitter, κ.α. Τα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν την κοινωνική διάδραση μεταξύ ανθρώπων που δημιουργούν, μοιράζονται ή ανταλλάσσουν πληροφορίες και ιδέες μέσα σε εικονικές κοινότητες και δίκτυα, Καρούνος Θ, 2014

⁶⁴³ Υπηρεσία που επιτρέπει στους χρήστες να έχουν εύκολη και γρήγορη πρόσβαση σε μια μεγάλη ποικιλία από αρχεία βίντεο, τα οποία μπορούν να μεταφερθούν και να αναπαραχθούν τοπικά μέσω μίας δικτυακής υποδομής, όποτε αυτοί το επιθυμούν .

Στο πνεύμα ενίσχυσης της κοινοτικής αγοράς, ήδη από το Δεκέμβριο του 2018, θεσπίστηκε η δυνατότητα των ευρωπαϊκών ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών να διαθέτουν συγκεκριμένα προγράμματα μέσω ζωντανής τηλεοπτικής μετάδοσης ή υπηρεσίες catch-up μέσω διαδικτύου. Επίσης, από τον Απρίλιο του 2018, οι Ευρωπαίοι πολίτες που γίνονται συνδρομητές υπηρεσιών που προσφέρουν κινηματογραφικές ταινίες, αθλητικές εκπομπές, μουσική, ηλεκτρονικά βιβλία και παιχνίδια στο κράτος-μέλος καταγωγής τους, μπορούν να έχουν πρόσβαση σε αυτό το περιεχόμενο όταν ταξιδεύουν ή παραμένουν προσωρινά σε άλλη χώρα της Ε.Ε.

Η καινούργια παράμετρος που εισάγει η Οδηγία 790/2019 αφορά στην έννοια του «αμερόληπτου οργάνου» ή «ανεξάρτητου διαμεσολαβητή»

Σύμφωνα με το αρθρ.13, τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι τα μέρη που αντιμετωπίζουν δυσκολίες σχετικά με τη χορήγηση αδειών εκμετάλλευσης δικαιωμάτων όταν επιδιώκουν να συνάψουν συμφωνία με σκοπό τη διάθεση οπτικοακουστικών έργων σε υπηρεσίες διάθεσης βίντεο κατά παραγγελία μπορούν να στηρίζονται στη συνδρομή ενός *αμερόληπτου οργάνου ή διαμεσολαβητών*. Το αμερόληπτο όργανο που ιδρύεται ή ορίζεται από το κράτος μέλος για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου και οι διαμεσολαβητές, παρέχουν συνδρομή στα μέρη στις διαπραγματεύσεις τους και τα βοηθά να επιτύχουν συμφωνίες, μεταξύ άλλων, όπου κρίνεται σκόπιμο, με την υποβολή προτάσεων στα μέρη.

Τα κράτη μέλη γνωστοποιούν στην Επιτροπή το όργανο ή τους διαμεσολαβητές που αναφέρονται στην πρώτη παράγραφο το αργότερο στις 7 Ιουνίου 2021. Στις περιπτώσεις στις οποίες τα κράτη μέλη έχουν επιλέξει να αξιοποιήσουν τη διαμεσολάβηση, η κοινοποίηση στην Επιτροπή περιλαμβάνει τουλάχιστον, όταν είναι διαθέσιμη, την πηγή στην οποία μπορούν να εντοπιστούν οι σχετικές πληροφορίες για τους επιφορτισμένους διαμεσολαβητές.

⁶⁴⁴ Με τον όρο e-learning (τηλε – εκπαίδευση), εννοούμε τη μεθοδολογία εξ αποστάσεως, όπου όμως η εκμάθηση εκτελείται μέσα από τις σύγχρονες τεχνολογίες, όπως προγράμματα υπολογιστών και τηλεπικοινωνιακά προηγμένα συστήματα (Rosenberg, 2001). Ο εκπαιδευόμενος έχει συνήθως πλήρη έλεγχο του ρυθμού προόδου, ενώ ταυτόχρονα υπάρχει διαθέσιμη, αν το επιθυμεί, υποστήριξη από τον εκπαιδευτή ή ειδικό επί του θέματος. Η υποστήριξη είναι απαραίτητη, αφού στην αντίθετη περίπτωση θα μιλούσαμε μόνο για αυτοεκπαίδευση, η οποία θα μπορούσε να γίνει με άλλα μέσα, π.χ. βιβλίο ή CD-ROM. Υπάρχουν δύο κατηγορίες συστημάτων παροχής διδασκαλίας για εκπαίδευση από

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είναι να διασφαλιστεί ότι οι επαγγελματίες του κλάδου της δημιουργίας, ιδίως μουσικοί, ηθοποιοί, εκδότες ειδήσεων και δημοσιογράφοι, *θα αποκομίζουν στο διαδικτυακό περιβάλλον τα ίδια οφέλη με αυτά που διατίθενται στο μη διαδικτυακό περιβάλλον*⁶⁴⁵.

Ο επιχειρούμενος εκσυγχρονισμός του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας, πραγματοποιείται με την αυστηροποίηση του υπάρχοντος νομικού οπλοστασίου, μέσω της εισαγωγής σειράς εξειδικευμένων ρυθμίσεων για τις ψηφιακές και τις διασυνδριακές χρήσεις του προστατευόμενου περιεχομένου. Με τον τρόπο αυτό, εκτιμάται ότι θα επιτευχθεί η μέγιστη προστασία για τους

απόσταση, τα Σύγχρονα και τα Ασύγχρονα. Η *Σύγχρονη Εκπαίδευση* απαιτεί την ταυτόχρονη συμμετοχή όλων των μαθητών και των εισηγητών. Το πλεονέκτημά της είναι ότι η αλληλεπίδραση μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου γίνεται σε «πραγματικό χρόνο», και κατά την διάρκειά της, οι εμπλεκόμενοι μπορούν να ανταλλάσσουν εκτός από απόψεις και εκπαιδευτικό υλικό. Η ταυτόχρονη εμπλοκή μπορεί να επιτευχθεί είτε με το να βρίσκονται στον ίδιο χώρο (τάξη κλπ.) είτε με το να είναι διασυνδεδεμένοι μέσω δικτύου που επιτρέπει audio ή/και video conference ενώ επιπλέον υπάρχει η δυνατότητα ανταλλαγής αρχείων, και ηλεκτρονικού μαυροπίνακα. Η *Ασύγχρονη Εκπαίδευση* δεν απαιτεί την ταυτόχρονη συμμετοχή εκπαιδευόμενων και εισηγητών. Οι πρώτοι δεν είναι ανάγκη να βρίσκονται συγκεντρωμένοι μαζί στον ίδιο χώρο ή την ίδια χρονική στιγμή. Αντίθετα, μπορούν να επιλέγουν μόνοι τους το προσωπικό τους εκπαιδευτικό χρονικό πλαίσιο και να συλλέγουν το εκπαιδευτικό υλικό σύμφωνα με αυτό. Η ασύγχρονη εκπαίδευση είναι περισσότερο ευέλικτη από την σύγχρονη. Στο είδος αυτό της εκπαίδευσης ανήκει η Αυτοδιδασκαλία και η Ημιαυτόνομη Εκπαίδευση. Η εκπαίδευση από απόσταση απαιτεί την ανάπτυξη επικοινωνιακής υποδομής που επιτυγχάνεται μέσω ειδικών εκπαιδευτικών εφαρμογών κάνοντας χρήση βασικών υπηρεσιών διαδικτύων, όπως ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, ή προηγμένων υπηρεσιών διαδικτύων, όπως η συνδιάσκεψη. Εστιάζοντας στο διαδίκτυο (Internet), οι υπηρεσίες – εφαρμογές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την επικοινωνία εκπαιδευτών και εκπαιδευόμενων είναι το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (E-mail), ο παγκόσμιος ιστός World Wide Web (WWW) και οι ηλεκτρονικές ομάδες συζητήσεων (news). Οι εκπαιδευόμενοι είναι σε θέση, μέσω τέτοιων υπηρεσιών, να διεξάγουν συζητήσεις ενταγμένοι σε ομάδες εργασίας (workgroups), να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και με τους εκπαιδευτές τους, να συμμετέχουν σε ομάδες ειδικών ενδιαφερόντων (newsgroups) και να ανταλλάσσουν απόψεις μέσα από αυτές, να διερευνούν και να πλοηγούνται σε διάφορες πληροφορίες μέσω του WWW κλπ. (Moore and Kearsley, 1996, Massicotte, 1997).

⁶⁴⁵ Σημειώνεται επ'αυτού σε ερωτηματολόγιο που κυκλοφόρησε το ΕΚ ότι «αυτήν τη στιγμή, λόγω των παρωχημένων κανόνων για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, οι διαδικτυακές πλατφόρμες και οι συναθροιστές ειδήσεων καρπώνονται όλα τα οφέλη, ενώ οι καλλιτέχνες, οι εκδότες ειδήσεων και οι δημοσιογράφοι βλέπουν τη δουλειά τους να κυκλοφορεί ελεύθερα, ενώ στην καλύτερη περίπτωση λαμβάνουν πολύ μικρή αμοιβή για την εργασία τους. Αυτό καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη την εξασφάλιση αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης για τους καλλιτέχνες και τους επαγγελματίες των μέσων ενημέρωσης»

δημιουργούς, τους καλλιτέχνες και τους εκδότες στο ψηφιακό περιβάλλον⁶⁴⁶. Οι νέες ρυθμίσεις επιδιώκουν ξεκάθαρα να αμβλύνουν το αίσθημα ανασφάλειας που επικρατεί αναφορικά με την ψηφιακή εκμετάλλευση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στον αχανή χώρο του διαδικτύου. Την τάση για αυστηροποίηση αποτυπώνουν ρυθμίσεις όπως το περίφημο άρθρο για τα «upload filters» που δέχθηκε εν τη γενέσει του, σφοδρή κριτική⁶⁴⁷.

⁶⁴⁶ Σύμφωνα με το προοίμιο της οδηγίας, υιοθετείται η άποψη ότι η νομοθεσία για την Πνευματική Ιδιοκτησία είναι αναγκαίο να συμπορευτεί με την τεχνολογική ανέλιξη και όχι το αντίστροφο. («Οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις εξακολουθούν να μεταβάλλουν τον τρόπο δημιουργίας, παραγωγής, διανομής και εκμετάλλευσης έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας. Νέα επιχειρηματικά μοντέλα και νέοι φορείς εξακολουθούν να εμφανίζονται. Η σχετική νομοθεσία πρέπει να διασφαλιστεί ως προς τις μελλοντικές εξελίξεις ώστε να μην περιορίζει την τεχνολογική ανάπτυξη.

Οι στόχοι και οι αρχές που θεσπίζονται από το ενωσιακό πλαίσιο πνευματικής ιδιοκτησίας παραμένουν σταθεροί. Ωστόσο, η ανασφάλεια δικαίου παραμένει, τόσο για τους δικαιούχους όσο και τους χρήστες όσον αφορά ορισμένες χρήσεις, συμπεριλαμβανομένων των διασυννοριακών χρήσεων, έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας στο ψηφιακό περιβάλλον.

Όπως ορίζεται στην ανακοίνωση της Επιτροπής της 9ης Δεκεμβρίου 2015 με τίτλο «Προς ένα σύγχρονο, πιο ευρωπαϊκό πλαίσιο για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας», σε ορισμένους τομείς είναι απαραίτητη η προσαρμογή και η συμπλήρωση του υφιστάμενου πλαισίου της Ένωσης για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, με τη διατήρηση ενός υψηλού επιπέδου προστασίας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων.

Η παρούσα οδηγία προβλέπει κανόνες για την προσαρμογή ορισμένων εξαιρέσεων και περιορισμών επί των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων σε ψηφιακά και διασυννοριακά περιβάλλοντα, καθώς και μέτρα για τη διευκόλυνση ορισμένων πρακτικών χορήγησης αδειών, ιδίως αλλά όχι αποκλειστικά όσον αφορά τη διάδοση έργων μη διαθέσιμων στο εμπόριο και άλλων αντικειμένων προστασίας και την επιγραμμική διαθεσιμότητα οπτικοακουστικών έργων σε πλατφόρμες διάθεσης βίντεο κατά παραγγελία για τη διασφάλιση ευρύτερης πρόσβασης στο περιεχόμενο. Επίσης, περιέχει επίσης κανόνες για τη διευκόλυνση της χρήσης του περιεχομένου που έχει καταστεί κοινό κτήμα.

Προκειμένου να επιτευχθεί η εύρυθμη και δίκαιη λειτουργία της αγοράς για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, θα πρέπει επίσης να θεσπιστούν κανόνες σχετικά με τα δικαιώματα επί εκδόσεων, με τη χρήση έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας από παρόχους επιγραμμικών υπηρεσιών οι οποίοι αποθηκεύουν και παρέχουν πρόσβαση σε περιεχόμενο που αναφορτώνεται από τους χρήστες, με τη διαφάνεια των συμβάσεων των δημιουργών και των ερμηνευτών, με την αμοιβή των δημιουργών και των ερμηνευτών, καθώς και ένας μηχανισμός για την ανάκληση των δικαιωμάτων τα οποία οι δημιουργοί και οι ερμηνευτές έχουν μεταβιβάσει κατ' αποκλειστικότητα.»)

⁶⁴⁷ Η διάταξη προκάλεσε την οργή οργανισμών και ακτιβιστών, οι οποίοι διαδήλωσαν αντείνοντας ότι η οδηγία συνιστά κατάφωρη παραβίαση της κεκτημένης ελευθερίας διακίνησης περιεχομένου στο διαδίκτυο. Χαρακτηριστικά, το Ίδρυμα Wikimedia, ισχυρίστηκε ότι το νέο νομοθέτημα «θα μειώσει δραματικά την ποικιλία του διαθέσιμου διαδικτυακού περιεχομένου». Εκτός των χιλιάδων ηλεκτρονικών αιτήσεων που κυκλοφόρησαν στο διαδίκτυο, συγκεντρώνοντας

Πάντως, ενώ η προστασία του πνευματικού δημιουργού στο ψηφιακό περιβάλλον ανάγεται σε ύψιστη προτεραιότητα, παράλληλα διανοίγουν καινούριες δυνατότητες πρόσβασης και κοινής χρήσης του επιγραμμικού⁶⁴⁸ περιεχομένου που προστατεύεται από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση⁶⁴⁹. Σε αυτά τα πλαίσια, κατοχυρώνεται ρητά η

ηλεκτρονικές υπογραφές κατά της ψήφισης της Οδηγίας, εστάλησαν ανάλογου περιεχομένου mails στους ευρωβουλευτές και διοργανώθηκαν διαδηλώσεις διαμαρτυρίας με το επιχείρημα ότι η ευθύνη του παρόχου και το νέο συγγενικό δικαίωμα του εκδότη, «αντί να βελτιώνουν την κατάσταση θα κάνουν σοβαρή ζημιά στο διαδίκτυο στην Ευρώπη και δίνουν ακόμα περισσότερη δύναμη στους κολοσσούς να ελέγχουν το διαδίκτυο. Ταυτόχρονα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να εφαρμόζουν αυτόματα λογοκρισία, περιορίζοντας το δικαίωμά στην έκφραση και στην ενημέρωση».

Στον αντίποδα, χιλιάδες δημιουργοί ζήτησαν από τους βουλευτές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να στηρίξουν τη νέα νομοθεσία. Σε αντίστοιχο μήκος κύματος κινήθηκαν και οι διευθυντές των περισσότερων ευρωπαϊκών πρακτορείων ειδήσεων, απαιτώντας την προστασία του έργου των δημοσιογράφων, τονίζοντας ότι ενδεικτικά για το έτος 2017, η Google και το Facebook συγκέντρωσαν το 80% των παγκόσμιων διαφημιστικών εσόδων στο διαδίκτυο.

⁶⁴⁸ Πρόκειται για νεολογισμό που αποτυπώνει την πληροφορία που είναι διαθέσιμη μέσω διαδικτύου ή προσβάσιμη από χρήστες που είναι συνδεδεμένοι σε ένα δίκτυο

⁶⁴⁹ Το δικαίωμα των Ευρωπαίων πολιτών για ελεύθερη πρόσβαση στο Διαδίκτυο κατοχυρώνεται στο άρθρο 11 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης περί ελευθερίας της έκφρασης και της ενημέρωσης.

ελεύθερη πρόσβαση για τη διευκόλυνση της επιγραμμικής διδασκαλίας και τη διατήρηση και επιγραμμική διάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς⁶⁵⁰, ⁶⁵¹.

⁶⁵⁰ Με το άρθρο 3 της Οδηγίας κατοχυρώνεται ρητά η εξόρυξη κειμένων και δεδομένων για σκοπούς *επιστημονικής έρευνας*.

Ειδικότερα προβλέπεται ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να εισάγουν εξαίρεση σχετικά με τις αναπαραγωγές και τις εξαγωγές που πραγματοποιούνται από ερευνητικούς οργανισμούς και ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, με σκοπό τη διεξαγωγή, για τους σκοπούς της επιστημονικής έρευνας, της εξόρυξης κειμένων και δεδομένων από έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας υλικό στα οποία έχουν νόμιμη πρόσβαση.

Αντίγραφα έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας που δημιουργούνται σύμφωνα με την παράγραφο 1 αποθηκεύονται με κατάλληλο επίπεδο ασφάλειας και μπορούν να φυλάσσονται για σκοπούς επιστημονικής έρευνας, συμπεριλαμβανομένης της επαλήθευσης των αποτελεσμάτων της έρευνας. Οι δικαιούχοι επιτρέπεται να εφαρμόζουν μέτρα με σκοπό την εξασφάλιση της ασφάλειας και της ακεραιότητας των δικτύων και των βάσεων δεδομένων όπου φιλοξενούνται τα έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας.

Περαιτέρω, σύμφωνα με το αρθρ.5, επιτρέπεται η ψηφιακή χρήση έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας χάριν μόνο παραδείγματος κατά τη διδασκαλία, στον βαθμό που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό, εφόσον η εν λόγω χρήση: α) πραγματοποιείται υπό την ευθύνη εκπαιδευτικού ιδρύματος, στις εγκαταστάσεις του ή σε άλλους χώρους, ή μέσω ασφαλούς ηλεκτρονικού περιβάλλοντος στο οποίο έχουν πρόσβαση μόνο οι μαθητές ή οι φοιτητές και το εκπαιδευτικό προσωπικό του εκπαιδευτικού ιδρύματος και β) συνοδεύεται από αναφορά της πηγής, συμπεριλαμβανομένου του ονόματος του δημιουργού, εκτός εάν διαπιστωθεί ότι αυτό είναι αδύνατο.

Πάντως στην περίπτωση της χρήσης προστατευόμενου έργου στο ψηφιακό περιβάλλον για εκπαιδευτικούς σκοπούς, δεν αποκλείεται το δικαίωμα δίκαιης αποζημίωσης για τους δικαιούχους

Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 6 της οδηγίας εισάγεται εξαίρεση, για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, σύμφωνα με την οποία τα κράτη μέλη προβλέπουν εξαίρεση ώστε να επιτρέπουν στα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς να δημιουργούν αντίγραφα έργου ή άλλου αντικειμένου προστασίας που βρίσκεται μόνιμα στις συλλογές τους, σε οποιαδήποτε μορφή ή μέσο, για τους σκοπούς της διατήρησης των εν λόγω έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας και στον βαθμό που απαιτείται για την εν λόγω διατήρηση.

⁶⁵¹ Υπενθυμίζεται ότι βάσει της Οδηγίας 2017/1564 εισήχθη υποχρεωτική εξαίρεση σε ορισμένες εξουσίες δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων, για τη χρήση έργων από άτομα με προβλήματα όρασης, (κατ' εξαίρεση επιτρεπόμενες χρήσεις ορισμένων προστατευόμενων έργων προς όφελος των τυφλών, των αμβλυώπων και των ατόμων με άλλα προβλήματα ανάγνωσης εντύπων)

Συγκεκριμένα, η Οδηγία επιτρέπει, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, οι αρμόδιοι φορείς εντυποαναπήρων να παράγουν αντίγραφα σε προσβάσιμο μορφότυπο έργων, στα οποία έχουν νόμιμη πρόσβαση, ή να παρουσιάζουν, να καθιστούν διαθέσιμα, να διανέμουν ή να δανείζουν τα εν λόγω αντίγραφα σε μη κερδοσκοπική βάση σε επωφελούμενο (εντυποανάπηρο) ή άλλον αρμόδιο φορέα με σκοπό την αποκλειστική χρήση τους από επωφελούμενο.

Παρακάτω, θα επιχειρηθεί η επισκόπηση και ο σχολιασμός της νέας ρύθμισης, με έμφαση στα σημεία που άπτονται του δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος, δηλαδή στην ευθύνη των μεγάλων διαδικτυακών πλατφορμών, αναφορικά με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας που διακινούν και στο συγγενικό δικαίωμα του εκδότη, με ταυτόχρονη κατοχύρωση δικαιώματος εύλογης αμοιβής του δημοσιογράφου – πνευματικού δημιουργού .

Προκειμένου να μπορέσει ο ωφελούμενος να κάνει χρήση του δικαιώματος του, καθιερώνεται αντίστοιχη υποχρέωση των εκδοτών για διάθεση των έργων σε ψηφιακή μορφή, κατάλληλη για τη μετατροπή.

III. Οι διαδικτυακές πλατφόρμες

Πυρήνα της νέας ρύθμισης αποτελεί η πρωτογενής ευθύνη⁶⁵² των παρόχων επιγραμμικών υπηρεσιών ανταλλαγής περιεχομένου⁶⁵³ (μεγάλες διαδικτυακές πλατφόρμες αναζήτησης, βίντεο ή

⁶⁵² Τα κράτη μέλη προβλέπουν ότι οι πάροχοι επιγραμμικών υπηρεσιών ανταλλαγής περιεχομένου εκτελούν μια πράξη παρουσίασης στο κοινό ή πράξη διάθεσης στο κοινό για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας όταν παρέχουν πρόσβαση στο κοινό σε προστατευόμενα έργα πνευματικής ιδιοκτησίας ή άλλα αντικείμενα προστασίας που αναφορτώνονται από τους χρήστες τους.

Ως εκ τούτου, ένας πάροχος επιγραμμικών υπηρεσιών ανταλλαγής περιεχομένου πρέπει να λαμβάνει άδεια από τους δικαιούχους που αναφέρονται στο άρθρο 3 παράγραφοι 1 και 2 της οδηγίας 2001/29/EK, για παράδειγμα μέσω της σύναψης συμφωνίας για χορήγηση άδειας, προκειμένου να παρουσιάσει ή να καταστήσει διαθέσιμα στο κοινό έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας.

2. Τα κράτη μέλη προβλέπουν ότι, όταν ένας πάροχος επιγραμμικών υπηρεσιών ανταλλαγής περιεχομένου έχει λάβει άδεια, μεταξύ άλλων μέσω συμφωνίας για χορήγηση άδειας η εν λόγω άδεια καλύπτει επίσης πράξεις που διενεργούνται από χρήστες των υπηρεσιών που εμπίπτουν στο άρθρο 3 της οδηγίας 2001/29/EK, όταν αυτοί δεν ενεργούν σε εμπορική βάση ή όταν η δραστηριότητά τους δεν αποφέρει σημαντικά έσοδα.

3. Όταν ένας πάροχος επιγραμμικών υπηρεσιών ανταλλαγής περιεχομένου εκτελεί πράξη παρουσίασης στο κοινό ή πράξη διάθεσης στο κοινό υπό τους όρους που θεσπίζονται στην παρούσα οδηγία, ο περιορισμός της ευθύνης που ορίζεται στο άρθρο 14 παράγραφος 1 της οδηγίας 2000/31/EK δεν έχει εφαρμογή στις περιπτώσεις που καλύπτονται από το παρόν άρθρο.

Το πρώτο εδάφιο της παρούσας παραγράφου δεν επηρεάζει την ενδεχόμενη εφαρμογή του άρθρου 14 παράγραφος 1 της οδηγίας 2000/31/EK στους εν λόγω παρόχους υπηρεσιών για σκοπούς που δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της παρούσας οδηγίας.

⁶⁵³ Ως «πάροχος επιγραμμικών υπηρεσιών ανταλλαγής περιεχομένου» ορίζεται εκείνος ο οποίος ο κύριος ή ένας από τους κύριους σκοπούς είναι να αποθηκεύει και να παρέχει πρόσβαση στο κοινό σε σημαντική ποσότητα προστατευόμενων από την πνευματική ιδιοκτησία ή άλλων αντικειμένων προστασίας που αναφορτώνονται από τους χρήστες του, και τα οποία η υπηρεσία βελτιστοποιεί και προωθεί με σκοπό το κέρδος, (αρθρ.2 παρ.6 ΟΔΗΓΙΑΣ)

Δεν θεωρούνται πάροχοι επιγραμμικών υπηρεσιών ανταλλαγής περιεχομένου οι μη κερδοσκοπικές επιγραμμικές εγκυκλοπαίδειες, τα μη κερδοσκοπικά εκπαιδευτικά και επιστημονικά αποθετήρια, οι πλατφόρμες ανάπτυξης και κοινής χρήσης λογισμικού ανοικτού πηγαίου κώδικα, οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών όπως ορίζονται στην

ήχου (όπως google, linkedin , vimeo, daily motion, youtube, soundcloud ή τα αποκαλούμενα social media instagram, facebook, twitter) αναφορικά με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας που διακινούν, (αρθρ.17 Οδηγίας 790/2019). Ο πάροχος θεωρείται πλέον ότι τελεί πράξη παρουσίασης στο κοινό και για αυτό υπέχει πρωτογενή ευθύνη για το περιεχόμενο που αναρτούν οι χρήστες, διεθνώς αποκαλούμενο «User Generated Content».

Είναι γνωστό ότι στην κοινωνία της πληροφορίας, καθημερινά πραγματοποιούνται από τους χρήστες του διαδικτύου εκατομμύρια αναρτήσεις⁶⁵⁴. Οι αναρτήσεις αυτές μπορεί να είναι πρωτότυπα πνευματικά δημιουργήματα των χρηστών, (κείμενα, φωτογραφίες, βίντεο). Ενδέχεται όμως να περιλαμβάνουν και περιεχόμενο προστατευόμενο από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, (ξένα έργα λόγου, οπτικοακουστικά, έργα τέχνης, κοκ), με τα οποία οι χρήστες αλληλεπιδρούν, λχ σχολιάζοντας ή απλώς μεταφορτώντας το στους προσωπικούς τους λογαριασμούς.

Οι διαδικτυακές πλατφόρμες αντιμετωπίζονται νομικά ως *fora* φιλοξενίας⁶⁵⁵, ουδέτεροι ενδιάμεσοι (κατ'αντιστοιχία προς την ουδετερότητα του διαδικτύου, τη λεγόμενη «net neutrality»),

οδηγία (ΕΕ) 2018/1972, οι επιγραμμικές αγορές και υπηρεσίες υπολογιστικού νέφους από επιχειρήσεις σε επιχειρήσεις και οι υπηρεσίες υπολογιστικού νέφους που επιτρέπουν στους χρήστες να αναφορτώνουν περιεχόμενο για ιδία χρήση .

⁶⁵⁴ Ο όγκος αυτός της πληροφορίας αποδίδεται με τον όρο “USER - GENERATED CONTENT” (UGC), (“any form of content, such as images, videos, text, and audio, that has been posted by users on online platforms such as social media and wikis”, Berthon, Pierre; Pitt, Leyland; Kietzmann, Jan; McCarthy, Ian P. (August 2015), *California Management Review*. 57 (4): 43–62.

⁶⁵⁵ Σύμφωνα με το Αρθρ 13 ΠΔ 131/2003, μοναδική υποχρέωση του παρόχου σε περίπτωση προσβολής δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας είναι το μπλοκάρισμα με το σύστημα (notice and take down) .

Συγκεκριμένα προβλέπεται ότι σε περίπτωση παροχής μιας υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας συνισταμένης στην αποθήκευση πληροφοριών παρεχομένων από ένα αποδέκτη υπηρεσίας, δεν υφίσταται ευθύνη του φορέα παροχής της υπηρεσίας για τις πληροφορίες που αποθηκεύονται μετά από αίτηση αποδέκτη της υπηρεσίας, υπό τους όρους ότι:

(α) ο φορέας παροχής της υπηρεσίας δεν γνωρίζει πραγματικά ότι πρόκειται για παράνομη δραστηριότητα ή πληροφορία και ότι, σε ό,τι αφορά αξιώσεις αποζημιώσεως, δεν γνωρίζει τα γεγονότα ή τις περιστάσεις από τις οποίες προκύπτει η παράνομη δραστηριότητα ή πληροφορία ή

(β) ο φορέας παροχής της υπηρεσίας, μόλις αντιληφθεί τα προαναφερθέντα , αποσύρει ταχέως τις πληροφορίες ή καθιστά

χωρίς υποχρέωση αδειοδότησης για τη διακίνηση στο ψηφιακό περιβάλλον των πνευματικών έργων που τυχόν περιείχε το user generated content. Η νομική τους μεταχείριση ουσιαστικά είναι «ανέξοδη» και δεν παρέχει κανένα κίνητρο να υπογράψουν δίκαιες οικονομικά συμβάσεις με τους δικαιούχους πνευματικών δικαιωμάτων, καθώς μόνη τους υποχρέωση είναι να αφαιρούν περιεχόμενο που προσβάλει πνευματικά δικαιώματα, *αν και όταν* ο δικαιούχος τους το ζητήσει⁶⁵⁶. Ειδικά στην περίπτωση που δικαιούχος είναι μεμονωμένος πνευματικός δημιουργός (ανεξάρτητος δημοσιογράφος, μουσικός, κλπ), η αποτελεσματική προστασία συνεπάγεται την υπέρμετρη οικονομική επιβάρυνση του θιγόμενου⁶⁵⁷, ο οποίος σπανίως ενεργοποιεί το νομικό του οπλοστάσιο στο ψηφιακό περιβάλλον. Την ίδια στιγμή τα κέρδη του παρόχου από προσωποποιημένες διαφημίσεις, με τη βοήθεια cookies⁶⁵⁸, συνδρομές, κοκ είναι τεράστια .

την	πρόσβαση	σε	αυτές	αδύνατη.

⁶⁵⁶ Εν μέσω πανδημίας covid-19, κατ'εξαίρεση του κανόνα για αφαίρεση user generated περιεχομένου μόνο μετά από καταγγελία, ορισμένοι κολοσσοί του διαδικτύου έλαβαν την ιστορική απόφαση να καταστείλουν την εξάπλωση θεωριών συνωμοσίας που σχετίζονται με την εμφάνιση και μετάδοση του ιού . Το YouTube εξήγγειλε ήδη ότι θα ξεκινήσει τη διαγραφή βίντεο που συνδέουν την πανδημία με την τεχνολογία 5G, καθώς παραβιάζουν τις πρόσφατες πολιτικές του, επειδή προωθούν «μη επιστημονικά αποδεδειγμένες μεθόδους» πρόληψης της μετάδοσης της λοίμωξης που σχετίζεται με τον κορωνοϊό. Εκπρόσωπος του YouTube δήλωσε ότι θα καταστέλλει αυτού του τύπου το «περιθωριακό περιεχόμενο» που θα μπορούσε να παραπλανήσει τον κόσμο με «βλαβερούς τρόπους». Τέτοια βίντεο δεν θα προτείνονται, θα αφαιρούνται από τα αποτελέσματα αναζήτησης και δεν θα μπορούν να παράγουν έσοδα για τους δημιουργούς τους. Παρόμοια πολιτική αναμένεται ότι θα ακολουθήσουν Facebook και Twitter για την αφαίρεση τέτοιου υλικού συνωμοσιολογίας.

⁶⁵⁷ Αυτή η κατηγορία των μεμονωμένων πνευματικών δημιουργών είναι εκείνη που πιστεύεται ότι θα βοηθηθεί περισσότερο από την εφαρμογή της Οδηγίας.

⁶⁵⁸ Τα cookies είναι μικρά αρχεία κειμένου τα οποία αποθηκεύονται, κατά την περιήγηση του χρήστη στο διαδίκτυο και συλλέγουν πληροφορίες σχετικές με τη συμπεριφορά του, τις καταναλωτικές προτιμήσεις του, κοκ Έτσι, με τη χρήση των συγκεκριμένων πληροφοριών (cookies), οι πάροχοι έχουν την δυνατότητα να προσφέρουν προσωποποιημένες υπηρεσίες που καλύπτουν τις εξατομικευμένες ανάγκες του συγκεκριμένου χρήστη, αποσκοπώντας τελικά στην αύξηση της επισκεψιμότητας/ κέρδους τους. Τα cookies διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην λειτουργία του διαδικτυακού τόπου αλλά και των ψηφιακών εφαρμογών. Καθορίζουν τον τρόπο λειτουργίας, εμφάνισης και χρήσης της παρουσίας

Με το επίμαχο άρθρο 17, ο κοινοτικός νομοθέτης, κόντρα στο κοινό αίσθημα, διαφοροποιείται διαμετρικά από τη νομολογία του ΔΕΕ⁶⁵⁹ και δρα επανορθωτικά, ώστε να ανακατανείμει τις οικονομικές ωφέλειες και να εξασφαλίσει δίκαιη αμοιβή για τη διακίνηση του έργου στο ψηφιακό περιβάλλον. Εφεξής, οι πάροχοι καθίστανται υπεύθυνοι και για το περιεχόμενο που αναρτούν οι χρήστες τους και εντέλλονται καταρχήν να εξαντλούν κάθε δυνατή προσπάθεια για να λαμβάνουν άδειες από τους δικαιούχους. Δευτερευόντως μόνο, - και αφού αποδείξουν ότι προσπάθησαν να αδειοδοτηθούν αλλά χωρίς αποτέλεσμα, - οι πάροχοι μπορούν να εφαρμόζουν κατάλληλα και αναλογικά μέτρα για την αποτροπή δημοσίευσης ψηφιακού περιεχομένου, που παραβιάζει δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, - μέτρο που φαίνεται ότι τάσσεται πρώτα για την αποτελεσματική προστασία του πνευματικού δημιουργού και εξ αντανakλάσεως ωφελεί τον πάροχο (περιορισμός ή αποκλεισμός της οικονομικής επιβάρυνσης του).

Πάντως, σε μια απόπειρα εξισορρόπησης των αντικρουόμενων συμφερόντων, προβλέπεται ότι εάν ο πάροχος έχει λάβει άδεια, μέσω συμφωνίας για χορήγηση άδειας με το δικαιούχο, η εν λόγω άδεια καλύπτει επίσης πράξεις που διενεργούνται από χρήστες των υπηρεσιών που εμπίπτουν στο άρθρο 3 της οδηγίας 2001/29/EK, όταν αυτοί δεν ενεργούν σε εμπορική βάση ή όταν η δραστηριότητά τους δεν αποφέρει σημαντικά έσοδα⁶⁶⁰. Ελλείψει αδειοδότησης ή λήψης κατασταλτικών μέτρων,

των διαδικτυακών μέσων και τα παραπάνω τα καθορίζει εξατομικευμένα ο κάθε χρήστης. Η νέα αυτή οικονομία που βασίζεται στη διαφήμιση, την αγορά και διακίνηση πληροφοριών, προϊόντων και υπηρεσιών σε παγκόσμιο επίπεδο με μόνο σύννομο τις προτιμήσεις και επιλογές των χρηστών δεν έχει προηγούμενο στην ανθρώπινη ιστορία. Τα cookies είναι αντικείμενο μελέτης από τους ειδικούς ως πεδίο άντλησης πληροφοριών για την επικοινωνία ανθρώπου-υπολογιστή, ενώ καθιστούν εφικτή τη λεγόμενη προσωποποιημένη διαφήμιση. Την ίδια στιγμή που τα «cookies» χρησιμοποιούνται από όλους τους διαδικτυακούς τόπους, οι χρήστες δεν φαίνεται να διαθέτουν επαρκή ενημέρωση, πέραν μιας προδιατυπωμένης σύντομης φόρμας, που «εξηγεί» τι είναι τα cookies.

⁶⁵⁹ Με σειρά αποφάσεων, το ΔΕΕ είχε εκφραστεί υπέρ του διαχωρισμού των πράξεων του χρήστη των μιας διαδικτυακής πλατφόρμας φιλοξενίας και της ευθύνης της πλατφόρμας καθauptής . Ενδεικτικά, ΔΕΕ 236/08-238/08, GOOGLE FRANCE & GOOGLE LUIS VUITTON et al, C324/09, L OREAL / E-bay

⁶⁶⁰ Είναι γνωστό ότι υπάρχουν χρήστες που εκμεταλλεύονται τις διαδικτυακές πλατφόρμες για να αποκομίζουν έσοδα. Τα τελευταία χρόνια ξεπήδησε, με τη βοήθεια των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ένα κύμα influencers (από το αγγλικό ρήμα influence, που σημαίνει «επηρεάζω»), ανθρώπων δηλαδή που με τον τρόπο ζωής τους προωθούν μοντέλα με επίδραση στις μάζες . Οι influencers εσοδεύουν από τις συνεργασίες τους με τις διάφορες εταιρείες που διαφημίζουν, με το βασικό μέσο προβολής τους τα social media, αλλά και από ομιλίες, κλπ. Πρωτοπόροι υπήρξαν οι bloggers, οι οποίοι

επανερχόμαστε στον κανόνα σύμφωνα με τον οποίο ο πάροχος προσβάλλει το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και υπέχει αντίστοιχη αστική ευθύνη έναντι του δικαιούχου⁶⁶¹.

Σκοπός της ρύθμισης είναι η ενίσχυση της νομικής θέσης των μεμονωμένων δικαιούχων (δημιουργών, καλλιτεχνών, εκδοτών ειδήσεων, δημοσιογράφων), είτε στο στάδιο της διαπραγμάτευσης για δίκαιη αμοιβή από την ψηφιακή οικονομική εκμετάλλευση του έργου, είτε στο στάδιο της καταστολής, αφού έχει προηγηθεί προσβολή του δικαιώματος στο ψηφιακό περιβάλλον. Εκ παραλλήλου αποσκοπεί σε ευρεία επίτευξη συμφωνιών για την παραχώρηση γενικών αδειών⁶⁶² μεταξύ των διαδικτυακών κολοσσών διακίνησης ψηφιακών έργων (πχ. YouTube, facebook,) και των Ευρωπαϊκών οργανισμών συλλογικής διαχείρισης,⁶⁶³ με το βλέμμα στραμμένο στην άνθιση της

εκφράζονταν μέσω της γραφής σε ιστολόγια. Μετεξέλιξη τους θεωρούνται οι «vloggers», που χρησιμοποιούν ως κύριο μέσο επικοινωνίας τους με τους ακολούθους τους (followers) τα βίντεο, κλπ.

⁶⁶¹ «Εάν δεν έχει χορηγηθεί άδεια, οι πάροχοι επιγραμμικών υπηρεσιών ανταλλαγής περιεχομένου ευθύνονται για μη αδειοδοτημένες πράξεις παρουσίασης στο κοινό, συμπεριλαμβανομένης της διάθεσης στο κοινό, έργων που προστατεύονται από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και άλλων αντικειμένων προστασίας», (αρθρ.17 παρ.4)

⁶⁶² Αιτιολογική έκθεση Οδηγίας 790/2019, σπ

⁶⁶³ Η ανάγκη για την ανάθεση της διαχείρισης του περιουσιακού δικαιώματος των δημιουργών σε οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης προέκυψε λόγω της αδυναμίας των δημιουργών να παρακολουθήσουν όλες τις περιπτώσεις χρήσης των έργων τους στην εθνική και μετέπειτα παγκόσμια αγορά, να διαπραγματεύονται δίκαιους όρους για τη χρήση αυτή και να εισπράττουν την αμοιβή τους.

Στην Ελλάδα, οι πρώτοι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης ιδρύθηκαν στις αρχές του 20ου αιώνα στο χώρο των θεατρικών και μουσικών έργων. Το 1930 συστήθηκε η ΑΕΠΠ (Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Πνευματικής Ιδιοκτησίας), με σκοπό την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας των δημιουργών. Με το άρθρο 54 παρ. 1 εδ. α' του Ν.2121/1993, άνοιξε ο δρόμος για περισσότερους τέτοιους οργανισμούς. Στο νόμο, συναντάται για πρώτη φορά η χρήση του όρου οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης. Πρόκειται για οργανισμούς που δρουν εκ μέρους και προς το συμφέρον των δημιουργών-μελών τους, αρχικών δικαιούχων των πνευματικών δικαιωμάτων του έργου, στους οποίους οι δημιουργοί αναθέτουν την διαχείριση των περιουσιακών εξουσιών τους. Συγκεκριμένα προβλέπεται ότι «οι δημιουργοί μπορούν να αναθέτουν σε οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης και προστασίας, που έχουν αποκλειστικά αυτόν το σκοπό, τη διαχείριση ή/και την προστασία του περιουσιακού τους δικαιώματος ή εξουσιών που απορρέουν από αυτό. Το ίδιο ισχύει και για τους δωροδόχους των δημιουργών, καθώς και για τους καθολικούς ή αιτία θανάτου διαδόχους, όπως επίσης και για το ίδρυμα που συνιστά ο δημιουργός».

Η ανάθεση γίνεται εγγράφως και για ορισμένο χρονικό διάστημα. Ο χρόνος ανάθεσης δεν μπορεί να υπερβαίνει τα τρία έτη και αφορά όλα τα έργα του δημιουργού που είναι κατάλληλα για την εκμετάλλευση με την εξουσία στην οποία

μάλλον μαρασμένης Ευρωπαϊκής ψηφιακής αγοράς, όπου το μοντέλο της συλλογικής διαχείρισης είναι ακόμα περιορισμένο και δεν έχει πλησιάσει το αμερικανικό επίτευγμα⁶⁶⁴.

Περίπτωση περιορισμού ή αποκλεισμού της ευθύνης των παρόχων, συντρέχει μόνο εάν αποδείξουν ότι :

α/κατέβαλλαν κάθε δυνατή προσπάθεια για την απόκτηση της ελλείπουσας άδειας

β/ αφού ενημερώθηκαν από το δικαιούχο για την παράνομη ψηφιακή διακίνηση του έργου, περιόρισαν την πρόσβαση ή απέσυραν από τον ιστότοπο τους το προστατευόμενο έργο, (notice and take down)

γ/κατέβαλλαν κάθε δυνατή προσπάθεια για να αποτρέψουν μελλοντικές αναφορτώσεις, (stay down)

Από το γράμμα της διάταξης, προκύπτει ότι οι πλατφόρμες διατηρούν την πρωτοβουλία για διαπραγμάτευση, προκειμένου να ληφθεί η αναγκαία άδεια, ωστόσο γίνεται σαφές ότι θα πρέπει να μάθουν να διαμοιράζονται τα κέρδη με τους πνευματικούς δημιουργούς.

Παράλληλα, η προϋπάρχουσα προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, με κατάλληλα φίλτρα απαλοιφής προστατευόμενου περιεχομένου κατόπιν ενημέρωσης (καταγγελίας)⁶⁶⁵ από πλευράς του

αναφέρεται η ανάθεση. Οι δημιουργοί ή οι δικαιούχοι συγγενικών δικαιωμάτων διατηρούν πάντοτε την ελευθερία τους ως προς το να αναθέσουν ή όχι τα δικαιώματά τους σε οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης, ακόμη και αν η μη ανάθεση συνεπάγεται βλάβη των συμφερόντων τους.

Αρκετοί από τους ελληνικούς οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης έχουν υπογράψει συμβάσεις εκπροσώπησης με αντίστοιχες εταιρείες σε χώρες του εξωτερικού έτσι ώστε τα έργα των μελών τους να μπορούν να προστατευτούν και στο εξωτερικό.

⁶⁶⁴ Το σκοπό της ευρείας υιοθέτησης της συλλογικής διαχείρισης υπηρετεί η απλοποίηση της διαδικασίας χορήγησης αδειών, (αρθρ.12) και η πρόβλεψη αμερόληπτου οργάνου / προσφυγής στη διαμεσολάβησης (αρθρ.13) λχ για τα video on demand

⁶⁶⁵ Η οδηγία προτρέπει τα κράτη μέλη να επιβάλλουν στους παρόχους κατάλληλο (ταχύ και αποτελεσματικό) μηχανισμό καταγγελίας που θα αποφαινεται γρήγορα στα αιτήματα των χρηστών. Για την αφαίρεση του έργου, δεν αρκούν τα αυτοποιημένα φίλτρα αλγορίθμων, αλλά θα πρέπει να παρεμβάλλεται και ανθρώπινη κρίση. Σε περίπτωση που το έργο έχει ήδη αφαιρεθεί, ο δικαιούχος θα πρέπει να αιτιολογήσει για ποιο λόγο ζητά την προσπέλαση.

«9. Τα κράτη μέλη προβλέπουν ότι ένας πάροχος επιγραμμικών υπηρεσιών ανταλλαγής περιεχομένου θέτει σε εφαρμογή αποτελεσματικό και ταχύ μηχανισμό υποβολής καταγγελιών και επανόρθωσης, ο οποίος είναι διαθέσιμος στους χρήστες της υπηρεσίας σε περίπτωση διαφορών σχετικά με την απενεργοποίηση της πρόσβασης ή την αφαίρεση έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας που έχουν αναφορτωθεί από αυτούς.

δικαιούχου, («notice and take down»), επεκτείνεται και στην πρόνοια για αποτροπή μελλοντικών αναφορτώσεων είτε από τον ίδιο ή είτε άλλο χρήστη (stay down)⁶⁶⁶. Στο ψηφιακό περιβάλλον η υποχρέωση του παρόχου, δεν εξαντλείται στο παρόν, αλλά ισχύει και για το μέλλον.

Δικονομικά, το βάρος επίκλησης και απόδειξης του λόγου που περιορίζει ή αποκλείει την ευθύνη του, φέρει ο ίδιος ο πάροχος. Ωστόσο, εισάγεται ένα ποσοτικό κριτήριο, αναλογικά με την ευρύτητα της διάδοσης και άρα το μέγεθος και την ένταση της συντελεσθείσας προσβολής, το οποίο επιτρέπει την εξέταση κάθε περίπτωσης ad hoc. Έτσι, σύμφωνα με το αρθρ.17 παρ. 5, για να προσδιοριστεί αν ο πάροχος υπηρεσιών έχει συμμορφωθεί με τις παραπάνω υποχρεώσεις του λαμβάνεται υπόψη :

α/ο τύπος, το κοινό και το μέγεθος της υπηρεσίας,

β/το είδος των έργων ή του άλλων αντικειμένων προστασίας που αναφορτώνονται από τους χρήστες της υπηρεσίας

γ/ η διαθεσιμότητα κατάλληλων και αποτελεσματικών μέσων

δ/το κόστος που υπέχουν τα μέσα αποτροπής για τους παρόχους υπηρεσιών.

Σε αυτά τα πλαίσια, ο Ευρωνομοθέτης προνοεί για τις νεοφυείς διαδικτυακές πλατφόρμες (start up επιχειρήσεις), για τις οποίες δίνεται ρητή κατεύθυνση στον εθνικό νομοθέτη να αντιμετωπίζονται επιεικέστερα, προκειμένου να μην ανακοπεί η νεανική επιχειρηματικότητα και οικονομική πρόοδος εντός της ΕΕ ⁶⁶⁷.

Όταν οι δικαιούχοι ζητούν να έχουν πρόσβαση στα συγκεκριμένα έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας τους, η πρόσβαση στα οποία έχει απενεργοποιηθεί ή σε εκείνα τα έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας που έχουν αφαιρεθεί, αιτιολογούν δεόντως τα αιτήματά τους. Οι καταγγελίες που υποβάλλονται δυνάμει του μηχανισμού που προβλέπεται στο πρώτο εδάφιο διεκπεραιώνονται χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση και οι αποφάσεις απενεργοποίησης της πρόσβασης ή αφαίρεσης περιεχομένου που αναφορτώνεται υπόκεινται σε ανθρώπινο έλεγχο. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν επίσης ότι καθίστανται διαθέσιμοι μηχανισμοί εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών. Οι εν λόγω μηχανισμοί επιτρέπουν την επίλυση των διαφορών με αμερόληπτο τρόπο και δεν στερούν από τον χρήστη τη νομική προστασία που παρέχεται από το εθνικό δίκαιο, με την επιφύλαξη των δικαιωμάτων των χρηστών να προσφεύγουν σε αποτελεσματικά ένδικα μέσα προστασίας. Ειδικότερα, τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι χρήστες έχουν πρόσβαση σε δικαστήριο ή άλλη σχετική δικαστική αρχή προκειμένου να διαπιστωθεί η χρήση εξαίρεσης ή περιορισμού στους κανόνες για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα».

⁶⁶⁶ Τέτοια τεχνολογία χρησιμοποιεί ήδη η πλατφόρμα «youtube»

⁶⁶⁷ Τα κράτη μέλη προβλέπουν ότι, αναφορικά με τους νέους παρόχους επιγραμμικών υπηρεσιών ανταλλαγής περιεχομένου, οι υπηρεσίες των οποίων έχουν καταστεί διαθέσιμες στο κοινό στην Ένωση για λιγότερο από τρία έτη και οι οποίοι έχουν ετήσιο κύκλο εργασιών μικρότερο των 10 εκατομμυρίων EUR υπολογιζόμενο σύμφωνα με τη σύσταση 2003/361/EK της Επιτροπής, οι προϋποθέσεις δυνάμει του καθεστώτος ευθύνης που ορίζεται στην παράγραφο 4

Χωρίς προηγούμενη άδεια του παρόχου, επιτρέπεται η ανάρτηση από τους χρήστες αποσπασμάτων προστατευόμενων έργων για λόγους κριτικής εξέτασης, γελοιογραφίας, παρωδίας ή σάτιρας⁶⁶⁸. Επομένως, ελεύθερα θα εξακολουθούν να διαμοιράζονται από τις διαδικτυακές πλατφόρμες «memes»⁶⁶⁹ και αρχεία GIF⁶⁷⁰. Τυχόν διαφορετική πρόβλεψη εξάλλου, θα ερχόταν σε

περιορίζονται στη συμμόρφωση με το στοιχείο α) της παραγράφου 4 και στο να ενεργεί άμεσα, με τη λήψη της επαρκώς τεκμηριωμένης ειδοποίησης, προκειμένου να απενεργοποιήσει την πρόσβαση σε ή να αποσύρει τα εν λόγω έργα και άλλα αντικείμενα προστασίας στα οποία αφορά η ειδοποίηση από τους ιστότοπούς τους.

Όταν ο μέσος αριθμός μοναδικών επισκεπτών το μήνα των εν λόγω παρόχων υπηρεσιών υπερβαίνει τα 5 εκατομμύρια, υπολογιζόμενος με βάση το προηγούμενο ημερολογιακό έτος, οι πάροχοι πρέπει επίσης να αποδεικνύουν ότι έχουν καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια για να αποτρέψουν περαιτέρω αναφορτώσεις των έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας στα οποία αφορά η ειδοποίηση και για τα οποία οι δικαιούχοι έχουν υποβάλει σχετικές και απαραίτητες πληροφορίες

⁶⁶⁸ «Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι χρήστες σε κάθε κράτος μέλος είναι σε θέση να βασίζονται σε οποιαδήποτε από τις ακόλουθες υφιστάμενες εξαιρέσεις ή περιορισμούς όταν αναφορτώνουν και καθιστούν διαθέσιμο περιεχόμενο που δημιουργείται από χρήστες σε επιγραμμικές υπηρεσίες ανταλλαγής περιεχομένου: α) παράθεση αποσπασμάτων, κριτική, σχολιασμός, β) χρήση για γελοιογραφία, παρωδία ή μίμηση.»

⁶⁶⁹ Τα μιμίδια (αγγλικά : memes) αποτελούν θεμελιώδεις μονάδες πολιτισμικής κληρονομιάς (τραγούδια, τρόποι συμπεριφοράς, μόδα, επιστημονικές ιδέες, θρησκευτικές πεποιθήσεις/δοξασίες, κτλ), οι οποίες μεταδίδονται από το ένα άτομο στο άλλο .

Ο όρος εισήχθη για πρώτη φορά το 1976 από τον κοινωνιοβιολόγο Ρίτσαρντ Ντόκινς, κατ'αναλογία προς το ανθρώπινο γονίδιο. Ο Ντόκινς στο έργο του «το Εγωϊστικό Γονίδιο», υποστήριξε ότι ο πολιτισμός εξελίσσεται και μεταδίδεται από γενιά σε γενιά, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τα γονίδια στο φυσικό κόσμο . Τα μιμίδια δεν κληρονομούνται μέσω του αίματος αλλά μέσω της επικοινωνίας, (Ρίτσαρντ Ντόκινς , Το εγωϊστικό γονίδιο, Μετάφραση Λουκάς Μαργαρίτης, Σύνταγμα, 1998).

⁶⁷⁰ Graphics Interchange Format (GIF) ονομάζεται η μέθοδος συμπίεσης ή/και κωδικοποίησης γραφικών υπολογιστών. Ο ίδιος όρος χρησιμοποιείται και για τον αντίστοιχο τύπο αρχείου εικόνας που παράγεται μέσω αυτής της διαδικασίας. Στα ελληνικά αποδίδεται ως «μορφότυπο εναλλαγής γραφικών» με τη συντομογραφία GIF. Αναπτύχθηκε από την αμερικανική εταιρεία CompuServe και παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το 1987, Miano, John, *Compressed image file formats*, Addison-Wesley Professional, 1999

ευθεία αντίθεση με το κλασσικό οικοδόμημα της πνευματικής ιδιοκτησίας, (το οποίο ανέχεται τους ίδιους περιορισμούς), δημιουργώντας πλήρη ανασφάλεια δικαίου .

IV. Εκδόσεις τύπου για επιγραμμικές χρήσεις

Στο ψηφιακό περιβάλλον, η πληροφορία είναι το νούμερο ένα εμπορεύσιμο αγαθό και ανεξάντλητη πηγή κερδοφορίας. Παραδόξως, οι εκδότες δεν υπήρξαν οι κατά βάση επωφελούμενοι από την αναγωγή της πληροφορίας σε ψηφιακό προϊόν, καθώς ενώ η παραδοσιακή διανομή της επικαιρότητας μέσω των εντύπων φθίνει ολοένα περισσότερο, διαδικτυακά έπρεπε να ανταγωνιστούν τους λεγόμενους μεσίτες ή ενδιάμεσους της πληροφορίας (infomedia). Με την Οδηγία 2019/790, θεσπίζεται αυτοτελές, ευρύ συγγενικό δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας του εκδότη επί των ψηφιακών εκδόσεων των έργων που εκδίδει.

Ειδικότερα, με τη νέα ρύθμιση, εισάγεται για πρώτη φορά ενιαία επί ευρωπαϊκού εδάφους, συγγενικό δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, με υποκείμενο τους εκδότες τύπου, οι οποίοι ως αποκλειστικοί δικαιούχοι εκμετάλλευσης της ψηφιακής ή έντυπης έκδοσης του έργου, απαγορεύουν απολύτως την χωρίς άδεια πρόσβαση ή αναμετάδοση του από άλλους κόμβους ειδήσεων. Αυτό σημαίνει ότι εφεξής οι διαδικτυακές πλατφόρμες διαμοιρασμού ειδήσεων θα πληρώνουν τους εκδότες για τη χρήση των άρθρων των εκδόσεων τους (on line ή on demand), γεγονός που χαιρετίζεται ως θετικό βήμα τόσο για τη βιωσιμότητα του κλάδου των εκδοτών⁶⁷¹ όσο και για τη διασφάλιση

Μεταξύ των επιχειρημάτων του Ευρωπαϊού νομοθέτη ήταν ότι προηγουμένως η προστασία gif, memes, κλπ, εξαρτώνταν από τις εθνικές νομοθεσίες, με αποτέλεσμα να υπάρχουν αποκλίσεις μεταξύ των κρατών-μελών

671 Στον αντίποδα, υποστηρίχθηκε ότι ο στόχος της βιωσιμότητας δεν θα επιτευχθεί με την ευρεία θέσπιση του συγγενικού δικαιώματος του εκδότη στην ΕΕ, πρώτον επειδή σε χώρες που ήδη ισχύει (Γερμανία, Ισπανία), δεν έχει βελτιωθεί σημαντικά η θέση εκδοτών και δημοσιογράφων και δεύτερον επειδή «τα διαθέσιμα εμπειρικά στοιχεία δείχνουν ότι οι συγκεντρωτές ειδήσεων (news aggregators) έχουν θετικό αντίκτυπο στα διαφημιστικά έσοδα των εκδοτών ειδήσεων κάτι το οποίο εξηγεί γιατί οι εκδότες είναι πρόθυμοι να διανείμουν το περιεχόμενό τους μέσω αυτών», Αλεξάνδρα Γιαννοπούλου - Αιμιλία Γιβροπούλου, Όταν το όραμα γίνεται ψευδαίσθηση: Η Πρόταση Οδηγίας για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στην ψηφιακή ενιαία αγορά.

ικανοποιητικότερης οικονομικής ανταμοιβής του πνευματικού έργου των δημοσιογράφων (αρθρογράφων και λοιπών δημιουργών που εργάζονται στο τομέα της δημοσιογραφίας, όπως φωτορεπόρτερ, σκιτσογράφοι, κλπ) που φιλοξενείται σε ιστοσελίδες και πλατφόρμες ειδήσεων.⁶⁷²

Καινοτομία της ρύθμισης είναι η ανεξαρτησία της προστασίας με την πνευματική ιδιοκτησία από την έννοια της πρωτοτυπίας. Μέχρι τώρα, ο εκδότης αποκτά μόνο με παράγωγο τρόπο περιουσιακά δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επί των δημοσιογραφικών έργων (άρθρα, σκίτσα, φωτογραφίες, βίντεο, κλπ), τα οποία προστατεύονται από την πνευματική ιδιοκτησία, μόνο εφόσον κριθεί ότι πρόκειται για πρωτότυπα πνευματικά δημιουργήματα. Επομένως, με το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο επί προσβολής στο διαδίκτυο, για να προστατευτεί μια εκδοτική επιχείρηση με τις διατάξεις για την πνευματική ιδιοκτησία, πρέπει να αποδείξει αφενός ότι το προκείμενο δημοσιογραφικό έργο είναι πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα και αφετέρου ότι υπάρχει υποκείμενη σχέση με το δημιουργό του, η οποία νομιμοποιεί την επιχείρηση να αξιώσει την αποκατάσταση κάθε περιουσιακής και ηθικής βλάβης. Στο ψηφιακό περιβάλλον, η εγγενής αποδεικτική δυσχέρεια μεγενθύνεται. Πρώτα και κύρια επειδή είναι εξαιρετικά δύσκολο να αποδειχθεί η προϋπόθεση της πρωτοτυπίας (πχ ενός snippet⁶⁷³ σε ρόλο «click bait») και δεύτερον επειδή όχι σπάνια, προβληματική αναδεικνύεται και απόδειξη της υποκείμενης σχέσης, (λχ όταν η συνεργασία των δημοσιογράφων με τον εκδότη, ιδίως ανταποκριτών σε ξένες χώρες, δεν είναι αποκλειστική) .

Εφόσον το νέο συγγενικό δικαίωμα είναι ανεξάρτητο από την πρωτοτυπία του έργου και γεννιέται πρωτογενώς στο πρόσωπο του εκδότη, ο τελευταίος αρκεί απλώς να αποδείξει ότι το δημοσίευμα είναι δικής του έκδοσης⁶⁷⁴ . Μόνη η σύναψη σύμβασης, τεκμαίρει μαχητά τη χορήγηση άδειας εκμετάλλευσης και σύμφωνα με το αρθρ. 16 της Οδηγίας 2019/790, «*συνιστά επαρκή νομική βάση προκειμένου ο εκδότης να δικαιούται μερίδιο της αποζημίωσης για τη χρήση του έργου*». Για το νέο συγγενικό δικαίωμα στο πρόσωπο του εκδότη πρέπει σωρευτικά :

⁶⁷² Χρυσόγονος Κώστας, ΤΑ ΝΕΑ, 29.03.2019

⁶⁷³ Με τον όρο snippet (μτφρ.χωρίο), αποδίδεται στη δημοσιογραφική γλώσσα, ένα σύντομο απόσπασμα που περιέχει μια ενδιαφέρουσα είδηση της επικαιρότητας

⁶⁷⁴ Παραμυθιώτης Γιάννος, Η νέα οδηγία για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στην ψηφιακή ενιαία αγορά

Α) να πρόκειται για εκδότη τύπου, εξαιρουμένων των περιοδικών εκδόσεων για επιστημονικούς ή ακαδημαϊκούς σκοπούς⁶⁷⁵.

Επομένως, επιτρέπεται χωρίς αντάλλαγμα, η ανάρτηση έργων σε διαδικτυακές εγκυκλοπαίδειες με μη εμπορικό τρόπο, (Wikipedia), ή πλατφόρμες ανοιχτού (“open source”) λογισμικού, (GitHub).

Β) η έδρα (πραγματική και καταστατική) να βρίσκεται σε κράτος μέλος της ΕΕ.

Εύλογα, το συγγενικό δικαίωμα δεν αναγνωρίζεται σε επιχείρηση τύπου εκτός ευρωπαϊκού εδάφους, καθώς η Οδηγία εντάσσεται στα μέτρα τόνωσης της ενδοκοινοτικής αγοράς⁶⁷⁶. Ακόμη δε και στην περίπτωση που εκδότες, εκτός ΕΕ, αναγκαστούν να ιδρύσουν θυγατρικές εταιρείες σε ευρωπαϊκό έδαφος, και πάλι το μέτρο θα οδηγήσει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας ενδοκοινοτικά⁶⁷⁷.

⁶⁷⁵ Σύμφωνα με το αρθρ. 2 της Οδηγίας ορίζεται ως «έκδοση τύπου»: μια συλλογή που απαρτίζεται κυρίως από λογοτεχνικά έργα δημοσιογραφικής φύσεως που μπορεί επίσης να περιλαμβάνει και άλλα έργα ή αντικείμενα προστασίας και που:

α) αποτελεί ένα μεμονωμένο αντικείμενο στο πλαίσιο μιας περιοδικής έκδοσης ή έκδοσης που ενημερώνεται τακτικά υπό ενιαίο τίτλο, όπως εφημερίδα ή περιοδικό γενικού ή ειδικού ενδιαφέροντος·

β) έχει σκοπό την παροχή στο ευρύ κοινό πληροφοριών που σχετίζονται με τις ειδήσεις ή με άλλα θέματα· και

γ) δημοσιεύεται σε οποιοδήποτε μέσον υπό την πρωτοβουλία, την εκδοτική ευθύνη και τον έλεγχο ενός παρόχου υπηρεσιών.

Οι περιοδικές εκδόσεις που εκδίδονται για επιστημονικούς ή ακαδημαϊκούς σκοπούς, όπως τα επιστημονικά περιοδικά, δεν θεωρούνται εκδόσεις Τύπου για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας.

⁶⁷⁶ Υποστηρίχθηκε η άποψη ότι η προκείμενη διάταξη φιλοδοξεί να δημιουργήσει μία ισχυρή χρηματορροή κυρίως από τους Αμερικανικούς κολοσσούς του διαδικτύου προς τις επιχειρήσεις ψηφιακών ΜΜΕ Ευρωπαϊκών συμφερόντων, σε βάρος όμως των ατομικών ελευθεριών, Μπούμας Α. Η νέα Οδηγία για την Πνευματική Ιδιοκτησία & τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Γ) να μην πρόκειται για ιδιωτικές ή μη εμπορικές χρήσεις εκδόσεων τύπου από μεμονωμένους χρήστες.⁶⁷⁸

Εξ αντιδιαστολής, ο εκδότης προβάλλει το δικαίωμα του έναντι της διαδικτυακής πλατφόρμας για μη εξουσιοδοτημένη χρήση on line ή κατόπιν αίτησης για διάθεση στο κοινό

Δ) για το έργο που περιλαμβάνεται στην έκδοση τύπου να έχει χορηγηθεί άδεια αποκλειστικής χρήσης

Σε περίπτωση έργου που περιλαμβάνεται σε έντυπη έκδοση, αλλά χωρίς να έχει παραχωρηθεί αποκλειστική άδεια, εύλογα, ο εκδότης δεν νομιμοποιείται να εγείρει αξιώσεις (οικονομικές, απαγόρευσης πρόσβασης) έναντι άλλου εξουσιοδοτημένου χρήστη⁶⁷⁹. Παρ'όλα αυτά, σε περίπτωση αμφιβολίας σχετικά με το χαρακτήρα της σύμβασης ως αποκλειστικής ή μη, ίσως το προβάδισμα για αποτροπή μη εξουσιοδοτημένης χρήσης ή αξίωση δίκαιης αμοιβής, θα πρέπει να επιφυλλάσσεται στον πνευματικό δημιουργό, λύση συμβατή με το δημιουργοκεντρικό σύστημα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Παρεκτός εάν ο τελευταίος αδρανεί.

Ζήτημα γεννάται επί δημοσιογραφικού έργου που περιλαμβάνεται σε ψηφιακή έντυπη έκδοση, αλλά δεν έχει χορηγηθεί αποκλειστική άδεια εκμετάλλευσης από το δημοσιογράφο στον εκδότη. Από ποιον θα λάβει άδεια τελικά ο πάροχος και ποιον υποχρεούται να αποζημιώσει επί μη εξουσιοδοτημένης χρήσης ; το δημοσιογράφο, τον εκδότη ή και τους δύο ; Η απάντηση θα εξαρτηθεί από τον τρόπο που θα προκρίνει να εναρμονιστεί ο εθνικός νομοθέτης με τις ασαφείς κοινοτικές διατάξεις. Μια λύση όταν το έργο περιλαμβάνεται σε έντυπη έκδοση χωρίς άδεια αποκλειστικής εκμετάλλευσης, θα μπορούσε να είναι ότι ο πάροχος καταρχήν θα συμβάλλεται ή θα ευθύνεται μόνο έναντι του εκδότη, ώστε να επιτευχθεί ένα μίνιμουμ ασφάλειας δικαίου.

Πέρα από το είδος της επιχείρησης τύπου και το σκοπό της χρήσης (εκπαιδευτικός, ιδιωτικός, κλπ), η διάταξη εισάγει και ορισμένες εξαιρέσεις που αφορούν στο αναρτώμενο περιεχόμενο. Το αίτημα των χρηστών για ελεύθερη έκφραση στο διαδίκτυο εισακούστηκε. Έτσι, ρητά προβλέπεται

⁶⁷⁸ «Τα δικαιώματα που προβλέπονται στο πρώτο εδάφιο δεν έχουν εφαρμογή σε ιδιωτικές ή μη εμπορικές χρήσεις εκδόσεων τύπου από μεμονωμένους χρήστες.»

⁶⁷⁹ «Όταν ένα έργο ή άλλο αντικείμενο προστασίας περιλαμβάνεται σε έκδοση τύπου βάσει μη αποκλειστικής άδειας, δεν γίνεται επίκληση των δικαιωμάτων που προβλέπονται στην παράγραφο 1 προκειμένου να απαγορευτεί η χρήση από άλλους εξουσιοδοτημένους χρήστες»

ότι ο εκδότης δεν δικαιούται αμοιβή για αναρτήσεις υπερσυνδέσμων (hyperlinks)⁶⁸⁰,⁶⁸¹ ούτε για χρήσεις μεμονωμένων λέξεων ή πολύ σύντομων αποσπασμάτων εκδόσεων τύπου, (αποκομμάτων ειδησεογραφικών άρθρων). Τα σύντομα αποσπάσματα από τα δημοσιογραφικά άρθρα, όπως ο τίτλος ή μια μόνο πρόταση κρίθηκε από τους συντάκτες της Οδηγίας ότι δεν πληρούν την προϋπόθεση της πρωτοτυπίας που απαιτείται, για να προστατεύονται από το νόμο περί πνευματικής ιδιοκτησίας και εξακολουθούν να διαμοιράζονται ελεύθερα στο ψηφιακό περιβάλλον, χωρίς αξίωση του εκδότη για καταβολή οικονομικού ανταλλάγματος⁶⁸².

Η προστασία του εκδότη, όπως συμβαίνει με όλα τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, δεν είναι χρονικώς απεριόριστη⁶⁸³. Έχει διάρκεια δύο ετών⁶⁸⁴ από τη δημοσίευση της έντυπης έκδοσης

⁶⁸⁰ «Η προστασία που χορηγείται βάσει του πρώτου εδαφίου δεν έχει εφαρμογή σε πράξεις τοποθέτησης υπερσυνδέσμων».

⁶⁸¹ Για το ζήτημα των υπερσυνδέσμων σε σχέση με τις διατάξεις για την πνευματική ιδιοκτησία, έχει χυθεί πολύ μελάνι. Στην υπόθεση «Paperboy», το Ανώτατο Ακυρωτικό της Γερμανίας έκρινε ότι η τοποθέτηση υπερσυνδέσμου (hyperlinking) δεν ενδιαφέρει το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, με το σκεπτικό ότι από μόνη της ως πράξη, ούτε επικοινωνεί ούτε αναμεταδίδει το έργο. Από τη νομολογία αυτή, απέστη το Δικ ΕΕ στην υπόθεση Svensson, (C-466/12), με αφορμή τα πραγματικά περιστατικά της οποίας κρίθηκε ότι οι υπερσύνδεσμοι είναι νόμιμοι μόνο εφόσον το έργο αναρτήθηκε στο διαδίκτυο με την άδεια του δικαιούχου και χωρίς περιορισμούς. Δηλαδή υπερσύνδεσμος ο οποίος «οδηγεί» σε πνευματικό έργο, το οποίο αναρτήθηκε χωρίς την άδεια του δημιουργού ή με περιορισμούς (πχ σε συγκεκριμένη ιστοσελίδα), προσβάλλει την πνευματική ιδιοκτησία και είναι παράνομος. Με την πρόσφατη απόφαση «GS Media», το ΔικΕΕ, δεν απέστη από την προηγούμενη νομολογία του, όμως, αναγνωρίζοντας ότι δεν είναι εύκολο ο χρήστης του διαδικτύου να γνωρίζει ποιο έργο αναρτήθηκε νόμιμα και ποιο όχι, προχώρησε σε μια περίπλοκη συλλογιστική σκέψη, σύμφωνα με την οποία, κάθε περίπτωση είναι διαφορετική και πρέπει να κρίνεται ad hoc, συνδέοντας την προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας με την έννοια του οικονομικού (κερδοσκοπικού) οφέλους εκείνου που έθεσε τον υπερσύνδεσμο.

⁶⁸² «Τα δικαιώματα που προβλέπονται στο πρώτο εδάφιο δεν έχουν εφαρμογή στις χρήσεις μεμονωμένων λέξεων ή πολύ σύντομων αποσπασμάτων εκδόσεων τύπου».

⁶⁸³ Όπως είναι γνωστό, τα έργα (πχ. έργα λόγου, φωτογραφικά έργα, μουσικές συνθέσεις, εικαστικά έργα) καθίστανται κοινό κτήμα μετά την πάροδο 70 ετών από το θάνατο του δημιουργού τους. Μετά τη λήξη της προστασίας από πνευματικά δικαιώματα, τα έργα είναι δεκτικά ελεύθερης χρήσης, αναπαραγωγής και εκμετάλλευσης από τον καθένα, ακόμα και για εμπορικό σκοπό, χωρίς την ανάγκη προηγούμενης λήψης άδειας.

⁶⁸⁴ Η αρχική πρόβλεψη ήταν το δικαίωμα αυτό να διαρκεί για 20 χρόνια από την ημερομηνία δημοσίευσης. Η θέση αυτή εγκαταλείφθηκε γρήγορα, κατόπιν της σφοδρής κριτικής που ασκήθηκε.

⁶⁸⁵ και είναι ανεξάρτητη από την προστασία που παρέχεται από την πνευματική ιδιοκτησία στο δημιουργό για κάθε άλλη εκμετάλλευση του έργου του⁶⁸⁶.

V. Η Αρχή της δέουσας και αναλογικής αμοιβής

Στο άρθρο 18 παρ. 5 της Οδηγίας, προβλέπεται ότι στο ψηφιακό περιβάλλον, οι δημιουργοί⁶⁸⁷ που παρέχουν άδεια ή μεταβιβάζουν σε εκδότη τύπου τα αποκλειστικά τους δικαιώματα για την εκμετάλλευση των έργων τους⁶⁸⁸, δικαιούνται να λαμβάνουν δέουσα και αναλογική αμοιβή⁶⁸⁹. Έτσι, οι δημοσιογράφοι, φωτογράφοι και φωτορεπόρτερ αποκτούν ρητώς δικαίωμα ποσοστιαίας αμοιβής, με την προϋπόθεση ότι το έργο τους περιλαμβάνεται σε on line έκδοση τύπου⁶⁹⁰.

⁶⁸⁵ Η περίοδος αυτή υπολογίζεται από την 1η Ιανουαρίου του έτους που έπεται της ημερομηνίας δημοσίευσης της εν λόγω έκδοσης τύπου.

⁶⁸⁶ Σύμφωνα με το αρθρ.15 παρ. 2. Τα δικαιώματα που προβλέπονται στην παράγραφο 1 ουδόλως θίγουν κατ' ουδένα τρόπο τα δικαιώματα που παρέχονται σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης σε δημιουργούς και άλλους δικαιούχους, σε σχέση με έργα και άλλα αντικείμενα προστασίας που ενσωματώνονται σε μια έκδοση τύπου. Τα δικαιώματα που προβλέπονται στην παράγραφο 1 δεν αντιτάσσονται στους δημιουργούς και τους άλλους δικαιούχους και ειδικότερα, δεν τους στερούν το δικαίωμα να εκμεταλλεύονται τα έργα τους και άλλα αντικείμενα προστασίας ανεξάρτητα από την έκδοση τύπου στην οποία περιέχονται.

⁶⁸⁷ Ομοίως και για τους ερμηνευτές

⁶⁸⁸ Στο κείμενο του άρθρου γίνεται λόγος εκτός των έργων και «για άλλα αντικείμενα προστασίας», χωρίς περαιτέρω διευκρίνιση. Η διατύπωση φαίνεται προβληματική για το εθνικό μας σύστημα προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας η προστατεύει το έργο και το δημιουργό του .

⁶⁸⁹ Τα κράτη μέλη προβλέπουν ότι οι δημιουργοί έργων που έχουν ενσωματωθεί σε έκδοση τύπου λαμβάνουν κατάλληλο μερίδιο των εσόδων που αποκομίζουν οι εκδότες τύπου για τη χρήση των εκδόσεων Τύπου τους από παρόχους υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας.

⁶⁹⁰ «1. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι όταν δημιουργοί και ερμηνευτές παρέχουν άδεια ή μεταβιβάζουν τα αποκλειστικά τους δικαιώματα για την εκμετάλλευση των έργων τους ή άλλων αντικειμένων προστασίας, δικαιούνται να λαμβάνουν δέουσα και αναλογική αμοιβή.

Η διάταξη επιδιώκει να εξισορροπήσει την ανισότητα στην κατανομή των κερδών που προκαλεί η εκμετάλλευση του έργου στο ψηφιακό περιβάλλον, το οποίο προσφέρεται ως σύγχρονη πηγή πλουτισμού παρόχων και εκδοτών, μέσω ετερογενών παραμέτρων, (κέρδη από διαφημίσεις, διαδραστικότητα, δημοφιλία του παρόχου και του εκδότη από την απήχηση στο ευρύ κοινό με νέες συνδρομές). Το πνεύμα της ρύθμισης δεν αφήνει περιθώριο για ημίμετρα κατά την ένταξη στο εθνικό δίκαιο. Τυχόν πρόβλεψη με ενδοτικό χαρακτήρα ή με δυνατότητα παραίτησης του δημιουργού από τη σχετική αξίωση θα ήταν αντίθετη με τη ratio του Ευρωπαϊκού νομοθέτη.

Προς την ίδια κατεύθυνση, για να διασφαλιστεί ότι ο πνευματικός δημιουργός θα μπορεί να αποκομίζει οικονομικά οφέλη από τη μεταγενέστερη επιτυχία του πνευματικού του μόχθου θεσπίζεται με τις επόμενες διατάξεις δικαίωμα αναπροσαρμογής της αμοιβής των δημιουργών, βάσει του οποίου δικαιούνται να αξιώνουν πρόσθετη, κατάλληλη και δίκαιη αμοιβή από το μέρος με το οποίο έχουν συνάψει σύμβαση για την εκμετάλλευση των δικαιωμάτων τους ή από τους διαδόχους του μέρους αυτού. Μοναδική προϋπόθεση για την ενεργοποίηση του δικαιώματος είναι η αρχική αμοιβή να αποδειχθεί στην πορεία δυσανάλογα χαμηλή σε σύγκριση με όλα τα επακόλουθα σχετικά έσοδα που προέρχονται από την εκμετάλλευση των έργων (αρθρ.20)⁶⁹¹.

Ο μηχανισμός είσπραξης της εύλογης αμοιβής επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών – μελών, (παρ.2)⁶⁹², πάντως για να είναι αποτελεσματικός, καθιερώνεται υποχρέωση διαφάνειας, σύμφωνα με την οποία τουλάχιστον μία φορά τον χρόνο, παρέχονται στους δημιουργούς

⁶⁹¹ «Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι, ελλείψει συμφωνίας που να προκύπτει από συλλογικές διαπραγματεύσεις σε ισχύ η οποία να προβλέπει έναν μηχανισμό συγκρίσιμο με αυτόν που θεσπίζεται στο παρόν άρθρο, οι δημιουργοί και οι ερμηνευτές ή οι εκπρόσωποί τους δικαιούνται να αξιώνουν πρόσθετη, κατάλληλη και δίκαιη αμοιβή από το μέρος με το οποίο έχουν συνάψει σύμβαση για την εκμετάλλευση των δικαιωμάτων τους ή από τους διαδόχους του μέρους αυτού, όταν η αμοιβή η οποία είχε αρχικά συμφωνηθεί αποδεικνύεται δυσανάλογα χαμηλή σε σύγκριση με όλα τα επακόλουθα σχετικά έσοδα που προέρχονται από την εκμετάλλευση των έργων ή των ερμηνειών.

2. Η παράγραφος 1 του παρόντος άρθρου δεν εφαρμόζεται σε συμφωνίες που συνάπτονται από οντότητες που ορίζονται στο άρθρο 3 στοιχεία α) και β) της οδηγίας 2014/26/ΕΕ ή από άλλες οντότητες που υπόκεινται ήδη στους εθνικούς κανόνες εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας».

⁶⁹² «2. Κατά την εφαρμογή στο εθνικό δίκαιο της αρχής που αναφέρεται στην παράγραφο 1, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να χρησιμοποιούν διαφορετικούς μηχανισμούς και να λαμβάνουν υπόψη την αρχή της συμβατικής ελευθερίας και τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ δικαιωμάτων και συμφερόντων».

επικαιροποιημένες και επαρκείς πληροφορίες σχετικά με την εκμετάλλευση και την προώθηση των έργων τους, (άρθρ.19).

Υποκείμενο του δικαιώματος της ενημέρωσης είναι ο δημιουργός και υπόχρεοι να παρέχουν ενημέρωση, σύμφωνα με την Οδηγία 2019/790, είναι οι αντισυμβαλλόμενοι των δημιουργών (τα μέρη στα οποία έχουν χορηγήσει άδεια ή έχουν μεταβιβάσει τα δικαιώματά τους) ή οι νόμιμοι διάδοχοι τους. Αντικείμενο της ενημέρωσης είναι ο τρόπος εκμετάλλευσης, όλα τα έσοδα που προέκυψαν από την εκμετάλλευση καθώς και η οφειλόμενη αμοιβή⁶⁹³.

Η δυσχέρεια του εγχειρήματος της συνεχούς και αδιάλειπτης παρακολούθησης της ψηφιακής διαδρομής του έργου και η ανάλογη η διοικητική επιβάρυνση που αυτή συνεπάγεται, αναγνωρίζεται εκ προοιμίου. Για το λόγο αυτό παρέχεται η ευχέρεια στα κράτη μέλη να αποφασίζουν ότι η υποχρέωση διαφάνειας θα έχει περιορισμένη εφαρμογή σε περιπτώσεις που η διοικητική επιβάρυνση αποβαίνει δυσανάλογη ενόψει των εσόδων που προκύπτουν από την εκμετάλλευση του έργου (ή της ερμηνείας) ή δεν έχει καθόλου εφαρμογή όταν η συμβολή του δημιουργού δεν είναι σημαντική. Κριτήριο για το τελευταίο αποτελεί το συνολικό έργο του δημιουργού, επιδεκτικής πάντως ανταπόδειξης από πλευράς του. Εάν ο δημιουργός επικαλεστεί και αποδείξει ότι ζητεί τις πληροφορίες για την άσκηση των δικαιωμάτων του ή βάσει του δικαιώματος αναπροσαρμογής που προβλέπει το άρθρο 20 παράγραφος 1, (προκειμένου δηλαδή να πετύχει την αύξηση των οικονομικών απολαβών του έναντι του αντισυμβαλλομένου του), - η ενημέρωση του δεν μπορεί να αποκλειστεί, ανεξαρτήτως επιβάρυνσης.

Τέλος, ο δημιουργός διατηρεί το δικαίωμα να ανακαλέσει εν όλω ή εν μέρει, το δικαίωμα ή την άδεια χρήσης που έχει παραχωρήσει αποκλειστική ή μη, όταν δεν λαμβάνει χώρα η εκμετάλλευση του έργου⁶⁹⁴. Προϋπόθεση είναι η αδράνεια του αντισυμβαλλομένου του πνευματικού δημιουργού

⁶⁹³ Η αλυσίδα της υποχρεωτικής ενημέρωσης δεν διαρρηγνύεται από τυχόν «υπεκμετάλλευση». Για το λόγο αυτό, προβλέπεται ότι οι δημιουργοί πρέπει να διασφαλίζεται ότι θα μπορούν να λαμβάνουν κατόπιν αιτήματός τους, πρόσθετες πληροφορίες από υποαδειούχους, στην περίπτωση κατά την οποία ο πρώτος αντισυμβαλλόμενός τους δεν κατέχει όλες τις πληροφορίες που θα ήταν αναγκαίες για τους παραπάνω σκοπούς (τρόπος εκμετάλλευσης, έσοδα, οφειλόμενη αμοιβή). Για την αποτελεσματικότερη προστασία, ο πρώτος αντισυμβαλλόμενος των δημιουργών υποχρεούται να παρέχει πληροφορίες σχετικά με την ταυτότητα των εν λόγω υποαδειούχων

⁶⁹⁴ «Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, όταν ένας δημιουργός ή ερμηνευτής έχει παραχωρήσει άδεια χρήσης ή έχει αυτός/ή μεταβιβάσει κατ' αποκλειστικότητα το δικαίωμά του/της επί έργου ή αντικειμένου προστασίας, ο δημιουργός ή ο

να εκμεταλλευτεί το έργο, η οποία εξ αντανakλάσεως ζημιώνει οικονομικά το δημιουργό, στερώντας του έσοδα.

ερμηνευτής έχει δικαίωμα να ανακαλέσει εν όλω ή εν μέρει την άδεια ή τη μεταβίβαση των δικαιωμάτων όταν δεν λαμβάνει χώρα η εκμετάλλευση του έργου αυτού ή άλλου αντικειμένου προστασίας.

2. Ειδικές διατάξεις για τον μηχανισμό ανάκλησης που προβλέπεται στην παράγραφο 1 μπορεί να προβλέπονται στο εθνικό δίκαιο, λαμβάνοντας υπόψη τα εξής:

α) τις ιδιαιτερότητες των διάφορων τομέων και των διάφορων ειδών έργων και ερμηνειών· και

β) όταν ένα έργο ή άλλο αντικείμενο προστασίας περιλαμβάνει τη συμβολή περισσότερων του ενός δημιουργών ή ερμηνευτών, τη σχετική σημασία της κάθε μεμονωμένης συμβολής και τα έννομα συμφέροντα όλων των δημιουργών και ερμηνευτών που επηρεάζονται από την εφαρμογή του μηχανισμού ανάκλησης από έναν μεμονωμένο δημιουργό ή ερμηνευτή.

Τα κράτη μέλη μπορούν να εξαιρούν έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας από την εφαρμογή του μηχανισμού ανάκλησης, εάν αυτά τα έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας συνήθως περιλαμβάνουν τις συμβολές αρκετών δημιουργών ή ερμηνευτών.

Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι ο μηχανισμός ανάκλησης μπορεί μόνο να ασκηθεί μόνο εντός συγκεκριμένου χρονικού πλαισίου, εφόσον αυτός ο περιορισμός δικαιολογείται δεόντως από τις ιδιαιτερότητες του τομέα ή του είδους του έργου ή άλλου αντικειμένου προστασίας το οποίο αφορά.

Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι οι δημιουργοί ή οι ερμηνευτές μπορούν να επιλέξουν να άρουν τον αποκλειστικό χαρακτήρα της σύμβασης αντί της ανάκλησης της άδειας ή της μεταβίβασης των δικαιωμάτων.

3. Τα κράτη μέλη ορίζουν ότι το δικαίωμα ανάκλησης που προβλέπεται στην παράγραφο 1 μπορεί μόνο να ασκηθεί μόνο μετά την πάροδο εύλογου χρονικού διαστήματος από τη σύναψη της συμφωνίας για τη χορήγηση άδειας ή τη μεταβίβαση των δικαιωμάτων. Ο δημιουργός ή ο ερμηνευτής ενημερώνει το πρόσωπο στο οποίο έχει χορηγηθεί άδεια ή έχουν μεταβιβαστεί τα δικαιώματα και ορίζει κατάλληλη προθεσμία εντός της οποίας πρέπει να πραγματοποιηθεί η εκμετάλλευση των δικαιωμάτων που αποτελούν αντικείμενο της άδειας ή της μεταβίβασης. Μετά την εκπνοή της εν λόγω προθεσμίας, ο δημιουργός ή ο ερμηνευτής μπορεί να επιλέξει να άρει τον αποκλειστικό χαρακτήρα της σύμβασης, αντί της ανάκλησης της άδειας ή της μεταβίβασης των δικαιωμάτων.

4. Η παράγραφος 1 δεν εφαρμόζεται αν η έλλειψη εκμετάλλευσης οφείλεται κυρίως σε συνθήκες, τις οποίες ο δημιουργός ή ο ερμηνευτής μπορεί ευλόγως να αναμένεται ότι θα αποκαταστήσει.

5. Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι οποιαδήποτε συμβατική διάταξη παρεκκλίνει από τον μηχανισμό ανάκλησης που προβλέπεται στην παράγραφο 1 είναι εκτελεστή μόνον εφόσον βασίζεται σε συμφωνία που προκύπτει από συλλογικές διαπραγματεύσεις.»

VI. Κριτική αποτίμηση - συμπεράσματα

Στις μέρες μας, παρά την ολοκληρωτική του κυριαρχία, το Διαδίκτυο κατέστη σαφές ότι έχει σχεδιαστεί για να μην είναι ασφαλές⁶⁹⁵. Οι πρωτεργάτες του παγκόσμιου ιστού, είχαν προτείνει την ενσωμάτωση της κρυπτογραφίας στην αρχιτεκτονική του Διαδικτύου, λύση που τελικά δεν υιοθετήθηκε⁶⁹⁶. Επιπλέον, τα νομικά κείμενα είναι δύσκολο να παρακολουθήσουν τα τεχνολογικά άλματα, με κίνδυνο σε σύντομο χρονικό διάστημα να θεωρούνται παρωχημένα ή αναποτελεσματικά. Σε αυτό το πλαίσιο, κάθε προσπάθεια του νομοθέτη να βάλει τάξη στον αχανή κυβερνοκόσμο, μοιάζει εκ προοιμίου καταδικασμένη να αποτύχει.⁶⁹⁷

⁶⁹⁵ Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη της EUROSTAT, το 2019, το 44% των πολιτών της ΕΕ, ηλικίας 16 έως 74 ετών, δήλωσε ότι περιορίσε τις ιδιωτικές δραστηριότητές του στο Διαδίκτυο τους τελευταίους 12 μήνες, λόγω ανησυχιών σχετικά με την ασφάλεια. Η δραστηριότητα που αποφεύγουν οι περισσότεροι χρήστες είναι η παροχή προσωπικών πληροφοριών στην σε μέσα κοινωνικής ή επαγγελματικής δικτύωσης (25% του πληθυσμού). Το ποσοστό αυτό είναι σημαντικά χαμηλότερο στην Ελλάδα, με μόλις 10% των ερωτηθέντων να απαντά θετικά. Οι ανησυχίες σχετικά με την ασφάλεια περιορίσαν ή εμπόδισαν το 19% των Ευρωπαίων να χρησιμοποιήσει δημόσιο δίκτυο WiFi και 17% από τη λήψη λογισμικού, εφαρμογών, μουσικής, αρχείων βίντεο, παιχνιδιών, κλπ.

⁶⁹⁶ Το γεγονός αυτό θεωρείται ότι επέδρασε καταλυτικά στη δημιουργία του λεγόμενου «Dark Web», του σκοτεινού μέρους του internet που χρησιμοποιείται για να περιγράψει το σύνολο των ιστοσελίδων που δεν είναι προσβάσιμες σε κάθε χρήστη, εάν χρησιμοποιεί παραδοσιακές μηχανές αναζήτησης όπως το Google. Οι ιστοσελίδες αυτές καθίστανται προσπελάσιμες μετά από πολλαπλά επίπεδα κρυπτογράφησης μη επιτρέποντας έτσι τις μηχανές αναζήτησης να τις εντοπίσουν και να τις καταγράψουν. Σχεδόν το σύνολο των ιστοσελίδων που απαρτίζουν το Dark Web, χρησιμοποιούν εργαλεία κρυπτογράφησης όπως το πρόγραμμα «Tor», ώστε να αποκρύψουν την ταυτότητα των χρηστών τους, τη διεύθυνση τους, την πραγματική χώρα προέλευσης τους, κοκ. Είναι δε ενδεικτικό ότι η πλοήγηση στο Dark Web δεν είναι από μόνη της παράνομη, παρ'ότι το προσφερόμενο περιεχόμενο έχει κατεξοχήν παράνομο χαρακτήρα (εμπόριο όπλων, διακίνηση εξαρτησιογόνων ουσιών, πορνογραφικού υλικού, κλπ).

⁶⁹⁷ Οι τρόποι εκμετάλλευσης του χρήστη στο διαδίκτυο είναι ατελείωτοι, από του πιο «αθώους», όπως το «Mousetrapping» που χρησιμοποιούν πολλές ιστοσελίδες, (τεχνική βάσει της οποίας ο χρήστης αποτρέπει από να εγκαταλείψει το συγκεκριμένο ιστότοπο, πχ με αλεπάλληλες διαφημίσεις ή ανακατεύθυνση σε άλλα «σχετικά» άρθρα, συνδέσμους, κοκ,) μέχρι το πιο επικίνδυνο Phishing (διαδικτυακό ψάρεμα), - όρος που αποδίδει την ανάπτυξη

Παρ'όλο που η νέα ρύθμιση για την πνευματική ιδιοκτησία στο ψηφιακό περιβάλλον είναι νωρίς να αποτιμηθεί θετικά ή αρνητικά, οπωσδήποτε, διακρίνεται η τάση για αυστηροποίηση του υπάρχοντος νομοθετικού πλαισίου. Σε αυτά τα πλαίσια, νομικά ενδιαφέρουσα αναμένεται να είναι η προσπάθεια εναρμόνισης των κρατών μελών, ιδίως εκείνων που σε πρώτη ή δεύτερη φάση, αντιτάχθηκαν στο νέο οικοδόμημα κανόνων⁶⁹⁸.

Η Γαλλία ήταν η πρώτη χώρα που ενσωμάτωσε στην εθνική της νομοθεσία τα νέα μέτρα, τα οποία τέθηκαν σε ισχύ στις 24 Οκτωβρίου, επιτρέποντας στους διαδικτυακούς εκδότες να αξιώσουν αμοιβή από τις ηλεκτρονικές πλατφόρμες, βάσει του νέου «συγγενικού δικαιώματος»⁶⁹⁹. Συγκεκριμένα, ο Νόμος υπ' αριθ. 2019-775 της 24ης Ιουλίου 2019, προσέθεσε ένα νέο κεφάλαιο VIII

τεχνολογίας εξαπάτησης των χρηστών, η οποία εκμεταλλεύομενη την ελλιπή προστασία που παρέχουν τα ηλεκτρονικά εργαλεία και την άγνοια του χρήστη-«θύματος», έχει σκοπό την αθέμιτη απόκτηση προσωπικών του δεδομένων.

Η εξάπλωση του Phishing είχε σαν αποτέλεσμα το 2005 οι Ηνωμένες πολιτείες να θεσπίσουν την «Anti-Phishing Act», νομοθεσία που καταδικάζει σε ποινή φυλάκισης 5 ετών την κλοπή ταυτότητας μέσω παραποιημένων εταιρικών ιστοσελίδων ή μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

Στην Ελλάδα, το «phishing» πληροί την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος της απάτης, κατά το άρθρο 386 του Ποινικού Κώδικα, (σύμφωνα με το οποίο, όποιος με σκοπό να αποκομίσει ο ίδιος ή άλλος παράνομο περιουσιακό όφελος βλάπτει ξένη περιουσία πείθοντας κάποιον σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή με την εν γνώσει παράσταση ψευδών γεγονότων σαν αληθινών ή την αθέμιτη απόκρυψη ή παρασιώπηση αληθινών γεγονότων).

⁶⁹⁸ Χαρακτηριστικό το παράδειγμα του Βερολίνου, όπου καθώς χιλιάδες άνθρωποι διαδήλωσαν για να διαμαρτυρηθούν ενάντια στην οδηγία, η γερμανική κυβέρνηση, η οποία αρχικώς την υποστήριξε διατυμπανίζοντας ότι θα επιφέρει «αναγκαίες προσαρμογές στο παρωχημένο ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο», έκανε πίσω, εκδίδοντας επίσημη δήλωση ότι με την εφαρμογή της οδηγίας «ο στόχος είναι να γίνει το εργαλείο «φίλτρων φόρτωσης» (upload filters) σε μεγάλο βαθμό περιττό.

Την ίδια στιγμή, επαΐοντες, όπως ο Oliver Süme, πρόεδρος της Ένωσης Οικονομίας του Διαδικτύου, σχολίασε χαρακτηριστικά : *«Η νέα οδηγία για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επιτυγχάνει το αντίθετο από αυτό που έχει επανειλημμένως αναφερθεί ως στόχος της οδηγίας. Αντί των πραγματικών δημιουργών, είναι οι μεγάλες εταιρείες συλλογικής διαχείρισης και οι εκδότες τύπου καθώς και οι μεγάλες πλατφόρμες που επωφελούνται από αυτήν».*

Στον αντίποδα, η Ισπανική ADEPI (Ένωση για την Ανάπτυξη της Πνευματικής Ιδιοκτησίας), χαιρέτησε την Οδηγία *«ως ένα μεγάλο βήμα προς την κατεύθυνση της ισορροπίας στην εμπορική εκμετάλλευση του περιεχομένου στο διαδίκτυο, επιτρέποντας στους δημιουργούς να λαμβάνουν δίκαιη αμοιβή για τη χρήση των έργων τους σε πλατφόρμες διαδικτύου.»*

⁶⁹⁹ Loi n° 2019-775 du 24 juillet 2019

στο μοναδικό τίτλο του βιβλίου II του πρώτου μέρους του Γαλλικού Κώδικα Πνευματικής Ιδιοκτησίας. Σύμφωνα με το Γάλλο νομοθέτη, ως «έντυπος τύπος» νοείται μια συλλογή που αποτελείται κυρίως από λογοτεχνικά έργα δημοσιογραφικής φύσης, η οποία μπορεί επίσης να περιλαμβάνει άλλα έργα ή προστατευόμενο αντικείμενο, ιδίως φωτογραφίες ή βιντεογράμματα και η οποία αποτελεί ενότητα εντός μιας περιοδικής ή τακτικά ενημερωμένης έκδοσης που φέρει έναν μόνο τίτλο, με σκοπό την παροχή στο κοινό πληροφοριών σχετικά με τρέχοντα γεγονότα ή άλλα δημοσιευμένα θέματα, σε οποιοδήποτε μέσο, με πρωτοβουλία, υπό την εκδοτική ευθύνη και υπό τον έλεγχο των συντακτών τύπου ή ενός πρακτορείου τύπου »⁷⁰⁰.

Από το πεδίο εφαρμογής του νόμου εξαιρούνται τα περιοδικά που δημοσιεύονται για επιστημονικούς ή ακαδημαϊκούς σκοπούς. Ως «πρακτορείο τύπου» νοείται κάθε εταιρεία, με κύρια δραστηριότητα τη συλλογή, επεξεργασία και διαμόρφωση δημοσιογραφικού περιεχομένου με δική του ευθύνη ⁷⁰¹, ενώ «συντάκτης Τύπου» είναι το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που εκδίδει έντυπο ή διευθύνει μια διαδικτυακή υπηρεσία τύπου⁷⁰². Ο νόμος εφαρμόζεται μόνο για εκδότες τύπου και

⁷⁰⁰ «CHAPITRE VIII « DROITS DES ÉDITEURS DE PRESSE ET DES AGENCES DE PRESSE « Art. L. 218-1. – I. – On entend par publication de presse au sens du présent chapitre une collection compose principalement d'œuvres littéraires de nature journalistique, qui peut également comprendre d'autres œuvres ou objets protégés, notamment des photographies ou des vidéogrammes, et qui constitue une unité au sein d'une publication périodique ou régulièrement actualisée portant un titre unique, dans le but de fournir au public des informations sur l'actualité ou d'autres sujets publiées, sur tout support, à l'initiative, sous la responsabilité éditoriale et sous le contrôle des éditeurs de presse ou d'une agence de presse».

« Les périodiques qui sont publiés à des fins scientifiques ou universitaires, tels que les revues scientifiques, ne sont pas couverts par la présente définition.

⁷⁰¹ « II. – On entend par agence de presse au sens du présent chapitre toute entreprise mentionnée à l'article 1er de l'ordonnance no 45-2646 du 2 novembre 1945 portant réglementation des agences de presse ayant pour activité principale la collecte, le traitement et la mise en forme, sous sa propre responsabilité, de contenus journalistiques».

⁷⁰² III. – On entend par éditeur de presse au sens du présent chapitre la personne physique ou morale qui édite une publication de presse ou un service de presse en ligne au sens de la loi no 86-897 du 1er août 1986 portant réforme du régime juridique de la presse.

πρακτορεία ειδήσεων που είναι εγκατεστημένα στην επικράτεια κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωση,⁷⁰³ προβλέποντας υπέρ τους τα εξής δικαιώματα :

(i) απαιτείται η έγκριση του εκδότη τύπου ή του πρακτορείου Τύπου πριν από οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή επικοινωνία στο κοινό συνολικά ή εν μέρει των δημοσιεύσεων τύπου σε ψηφιακή μορφή από μια ηλεκτρονική δημόσια υπηρεσία επικοινωνίας⁷⁰⁴

(ii) τα δικαιώματα των εκδοτών τύπου και των πρακτορείων ειδήσεων μπορούν να εκχωρηθούν ή να αδειοδοτηθούν και να ανατεθούν σε έναν ή περισσότερους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης⁷⁰⁵

(iii) η αμοιβή που οφείλεται στα πρακτορεία Τύπου ή στους εκδότες τύπου βασίζεται στα έσοδα από την εκμετάλλευση αυτών των δικαιωμάτων, άμεσα ή έμμεσα ή εκτιμάται κατ 'αποκοπή ⁷⁰⁶

⁷⁰³ « « IV. – Le présent chapitre s'applique aux éditeurs de presse et agences de presse établis sur le territoire d'un Etat membre de l'Union européenne.

⁷⁰⁴ « Art. L. 218-2. – L'autorisation de l'éditeur de presse ou de l'agence de presse est requise avant toute reproduction ou communication au public totale ou partielle de ses publications de presse sous une forme numérique par un service de communication au public en ligne.

⁷⁰⁵ « Art. L. 218-3. – Les droits des éditeurs de presse et des agences de presse résultant de l'article L. 218-2 peuvent être cédés ou faire l'objet d'une licence.

« Ces titulaires de droits peuvent confier la gestion de leurs droits à un ou plusieurs organismes de gestion collective régis par le titre II du livre III de la présente partie.

⁷⁰⁶ « Art. L. 218-4. – La rémunération due au titre des droits voisins pour la reproduction et la communication au public des publications de presse sous une forme numérique est assise sur les recettes de l'exploitation de toute nature, directes ou indirectes ou, à défaut, évaluée forfaitairement, notamment dans les cas prévus à l'article L. 131-4.

« La fixation du montant de cette rémunération prend en compte des éléments tels que les investissements humains, matériels et financiers réalisés par les éditeurs et les agences de presse, la contribution des publications de presse à l'information politique et générale et l'importance de l'utilisation des publications de presse par les services de communication au public en ligne.

« Les services de communication au public en ligne sont tenus de fournir aux éditeurs de presse et aux agences de presse tous les éléments d'information relatifs aux utilisations des publications de presse par leurs usagers ainsi que tous les

- (i) η εύλογη αμοιβή του δημοσιογράφου καθορίζεται συμβατικά, σε επίπεδο ατομικής ή συλλογικής διαπραγμάτευσης (μέσω συλλογικής σύμβασης) και ορίζεται ρητά ότι δεν έχει χαρακτήρα μισθού⁷⁰⁷
- (ii) προβλέπονται τρόποι για την αμοιβή των συγγραφέων που δεν εμπίπτουν στον ορισμό των "επαγγελματιών δημοσιογράφων". Η τελευταία προσθήκη είναι κατά τη γνώμη μου μια σημαντική καινοτομία της Γαλλίας που αναμένεται να λύσει πλείστα προβλήματα, κυρίως σε ό,τι αφορά τα μπλογκς.

Στην Ελλάδα, το υπουργείο Πολιτισμού συγκρότησε νομοπαρασκευαστική επιτροπή, για την προετοιμασία ενός σχεδίου νόμου για την εφαρμογή της Οδηγίας και εφόσον η χώρα δεν φιλοξενεί μεγάλες διαδικτυακές πλατφόρμες, το ακριβές νομοθετικό πλαίσιο, πιθανόν θα προκύψει

autres éléments d'information nécessaires à une évaluation transparente de la rémunération mentionnée au premier alinéa du présent article et de sa répartition.

⁷⁰⁷ « Art. L. 218-5. – I. – Les journalistes professionnels ou assimilés, au sens des articles L. 7111-3 à L. 7111-5 du code du travail, et les autres auteurs des œuvres présentes dans les publications de presse mentionnées à l'article L. 218-1 du présent code ont droit à une part appropriée et équitable de la rémunération mentionnée à l'article L. 218-4. Cette part ainsi que les modalités de sa répartition entre les auteurs concernés sont fixées dans des conditions déterminées par un accord d'entreprise ou, à défaut, par tout autre accord collectif au sens de l'article L. 2222-1 du code du travail. S'agissant des autres auteurs, cette part est déterminée par un accord spécifique négocié entre, d'une part, les organisations professionnelles d'entreprises de presse et d'agences de presse représentatives et, d'autre part, les organisations professionnelles d'auteurs ou les organismes de gestion collective mentionnés au titre II du livre III de la présente partie. Dans tous les cas, cette rémunération complémentaire n'a pas le caractère de salaire.

« II. – A défaut d'accord dans un délai de six mois à compter de la publication de la loi no 2019-775 du 24 juillet 2019 tendant à créer un droit voisin au profit des agences de presse et des éditeurs de presse et en l'absence de tout autre accord applicable, l'une des parties à la négociation de l'accord d'entreprise ou de l'accord spécifique mentionnés au I du présent article peut saisir la commission prévue au III. La commission recherche avec les parties une solution de compromis afin de parvenir à un accord. En cas de désaccord persistant, elle fixe la part appropriée prévue au I ainsi que les modalités de sa répartition entre les auteurs concernés.

κατόπιν εκτεταμένης διαβούλευσης με τους εκπροσώπους των δημοσιογράφων και εκδοτών Τύπου⁷⁰⁸.

Χωρίς να παραγνωρίζεται η καλή πρόθεση του Ευρωπαϊού νομοθέτη, διατυπώνονται δίκαιες επιφυλάξεις για το εάν πράγματι η τάση για περαιτέρω αυστηροποίηση είναι η σωστή οδός που θα τονώσει την Ευρωπαϊκή αγορά, ενισχύοντας τους δημιουργούς, προστατεύοντας επαρκώς τους

⁷⁰⁸ Μέχρι τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές (11/2022), η διαδικασία έχει προχωρήσει μέχρι του σταδίου της ολοκλήρωσης της ηλεκτρονικής διαβούλευσης, με τα κυριότερα σημεία της νομοθετικής πρωτοβουλίας να συνοψίζονται ως εξής :

α) Άρθρο 17 (νέο άρθρο 51B N2121/93)

- Συγγενικό δικαίωμα εκδότη για επιγραμμική χρήση
- Η εύλογη αμοιβή από τους Παρόχους καθορίζεται αφού ληφθούν υπόψη ορισμένα κριτήρια (η EETT εκδίδει Κανονισμό, λαμβάνοντας υπόψη τη διαδικτυακή επισκεψιμότητα των αντικειμένων προστασίας, τα έτη δραστηριοποίησης και το μερίδιο στην αγορά των παρόχων υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας και των εκδοτών, τον αριθμό των δημοσιογράφων που απασχολούνται σε κάθε εκδότη, καθώς και τα οικονομικά οφέλη που προκύπτουν από τις δημοσιεύσεις και για τα δύο μέρη όσον αφορά την προβολή και τα διαφημιστικά έσοδα)

Αν τα μέρη δεν καταλήξουν σε συμφωνία σχετικά με το ύψος της αμοιβής, αυτή καθορίζεται προσωρινά με αίτηση οποιουδήποτε από τα μέρη από το Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων και οριστικά από το ίδιο Δικαστήριο κατά τη διαδικασία των περιουσιακών διαφορών του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας

- ❖ Παρ.4 Εύλογη αμοιβή δημοσιογράφων, η οποία καθορίζεται σε ποσοστό 25% επί των ετήσιων εσόδων των εκδοτών, οι επιχειρήσεις των οποίων απασχολούν λιγότερο από το εξήντα τοις εκατό (60%) των δημιουργών με σύμβαση εξαρτημένης εργασίας και δεκαπέντε τοις εκατό (15%) επί των εσόδων των εκδοτών, οι επιχειρήσεις των οποίων υπερβαίνουν το ανωτέρω ποσοστό απασχολούμενων με σχέση εξαρτημένης εργασίας.

Το δικαίωμα των δημιουργών προβλέπεται ανεκχώρητο, με εξαίρεση τη διαχείρισή του από ΟΣΔ και αντίθετοι συμβατικοί όροι είναι ανίσχυροι.

β) Άρθρο 18 (νέο άρθρο 66 ΣΤ N2121/93) που προβλέπει την υθύνη Παρόχου επιγραμμικών υπηρεσιών για μη αδειοδοτημένες πράξεις παρουσίασης και διάθεσης στο κοινό προστατευόμενων έργων

γ) Άρθρο 19 (Αμοιβή του δημιουργού – Τροποποίηση άρθρου 32 ν. 2121/1993). Θεσπίζεται κατάλληλη και αναλογική αμοιβή. Αν το ύψος της προβλέπεται σε ισχύουσα συμφωνία που προέκυψε από συλλογικές διαπραγματεύσεις. Σε κάθε περίπτωση, ο δημιουργός μπορεί να παραχωρήσει άνευ ανταλλάγματος μη αποκλειστικές άδειες εκμετάλλευσης του έργου προς όφελος οποιωνδήποτε χρηστών.

χρήστες. Και τούτο, ενώ είναι αβέβαιος ο μακροπρόθεσμος μηχανισμός αντίδρασης στα νέα μέτρα των «δυνατότερων παικτών», που είναι οι διαδικτυακές πλατφόρμες. Από το υφιστάμενο καθεστώς ψηφιακής «ασυλίας», οι πάροχοι, προσγειώνονται ανώμαλα σε μια νέα πραγματικότητα, όπου κατά βάση έχουν μόνο υποχρεώσεις, κυρίως οικονομικές. Εν πολλοίς, καλούνται να δαπανήσουν τεράστια χρηματικά ποσά προκειμένου να αδειοδοτηθούν συλλήβδην για την πνευματική δημιουργία και μάλιστα προληπτικά. Η ευθύνη τους δεν στηρίζεται σε τελεσμένο γεγονός (συντελεσθείσα προσβολή δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας), αλλά μόνο στην πιθανολόγηση ότι κάποιος χρήστης τους, ίσως μεταφορτώσει ένα προστατευόμενο πνευματικό δημιούργημα. Η αυξημένη ευθύνη του παρόχου δικαιολογείται από το γεγονός ότι το ψηφιακό περιβάλλον θεωρείται πρόσφορο έδαφος για προσβολές της πνευματικής ιδιοκτησίας, ομοιάζοντας με την ποινική ευθύνη που στοιχειοθετείται στα εγκλήματα διακινδύνευσης.

Εκτός αυτού, προς το παρόν, ο μόνος τρόπος για να επιτευχθεί η ψηφιακή «αστυνόμευση» είναι με εφαρμογή αυτοματοποιημένων τεχνολογικών «φίλτρων» διαγραφής περιεχομένου. Υπό την απειλή όμως των υψηλών τελών χρήσης που τους επιβάλλονται, οι πάροχοι είναι γεγονός ότι θα επιδιώξουν να ελαχιστοποιήσουν το κόστος των αλγοριθμικών φίλτρων που προμηθεύονται από τους κατασκευαστές εφαρμογών, εις βάρος της ποιότητας τους. Συναφώς, η Google ανακοίνωσε πρόσφατα τεχνικές αλλαγές στην υπηρεσία προβολής ειδήσεων, σε μια προσπάθεια να αποφύγει τη νομική υποχρέωση να πληρώνει τους εκδότες τύπου για το ψηφιακό περιεχόμενο, βάσει των νέων κανόνων. Εάν γενικευτεί η χρήση φθηνού λογισμικού, δεν αποκλείεται οι πάροχοι να καταλήξουν να απαγορεύουν αδιακρίτως την πρόσβαση σε ψηφιακό υλικό και μόνο με την υποψία ότι ενδέχεται να προστατεύεται από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Το επιχείρημα ενισχύεται καθώς από μόνα τους, τα αλγοριθμικά φίλτρα περιεχομένου δεν είναι ούτως ή άλλως κατασκευαστικά προγραμματισμένα να ανιχνεύουν με ακρίβεια όλες τις παραβιάσεις πνευματικών δικαιωμάτων, ούτε να αντιλαμβάνονται το σατιρικό στοιχείο που ενυπάρχει στα ευρέως διαδεδομένα διαδικτυακά μιμίδια (memes) ή τα αρχεία GIF, (τα οποία συνιστούν νόμιμο UGC και βάσει ρητής εξαίρεσης της Οδηγίας, μεταφορτώνονται ελεύθερα).

Οι τεχνολογικές αδυναμίες, καθιστούν επιτακτική την παρεμβολή ανθρώπινου νου, προκειμένου να κριθεί η βασιμότητα ενός αιτήματος κατάργησης περιεχομένου στο ψηφιακό περιβάλλον, γεγονός το οποίο αντιλήφθηκε μεν ο κοινοτικός νομοθέτης, αλλά αναφέρεται ακροθιγώς μόνο, αποφεύγοντας να δώσει σαφή κατεύθυνση. Ακόμη όμως και στην περίπτωση που προβλεφθεί ex lege η παρέμβαση ανθρώπινης κρίσης, από μόνη της δεν αρκεί. Επί παραδείγματι, στην Ελλάδα, ο εθνικός νομοθέτης, προέβλεψε ήδη από το 2017 (ν. 4481/2017, αρθρ.52) τη σύσταση τριμελούς

Επιτροπής για τη Διαδικτυακή Προσβολή Δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας (ΕΔΠΠΙ), με βασικό στόχο να διευκολύνει την αντιμετώπιση περιπτώσεων προσβολής των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικών δικαιωμάτων στο διαδίκτυο. Η νομοθετική πρωτοβουλία συνιστά καινοτομία στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας και πράγματι, στο σύντομο χρονικό διάστημα που παρήλθε, έχει καταγραφεί αξιόλογο έργο⁷⁰⁹.

Η τάση για αυστηροποίηση με άμεση και οριζόντια αφαίρεση κάθε φαινομενικά μη αδειοδοτημένου περιεχομένου, μόνο αρνητικά αναμένεται να επηρεάσει την ελεύθερη έκφραση των χρηστών, με κίνδυνο την περιστολή της διαδραστικότητας που αποτελεί και την πεμπτούσια του συμμετοχικού διαδικτύου. Ειδικά στον τομέα της «δημοσιογραφίας των πολιτών» που γίνεται πράξη με σχόλια, βίντεο και φωτογραφίες των χρηστών σε ψηφιακές δημοσιογραφικές αναρτήσεις⁷¹⁰, τα υποχρεωτικά φίλτρα αναζήτησης παραβιάσεων πνευματικών δικαιωμάτων σε κάθε χρήση, θίγουν καίρια την πολυφωνία και την αντικειμενική ενημέρωση, φλερτάροντας επικίνδυνα με τη λογοκρισία. Έτσι, ο εθνικός νομοθέτης είναι ανάγκη να ενεργήσει προς την αντίθετη κατεύθυνση, επιβάλλοντας στους παρόχους, υποχρέωση για τελευταίας τεχνολογίας αλγοριθμικά τείχη, σε συνδυασμό με τη θέσπιση μηχανισμού που θα εξασφαλίζει την αδιάβλητη ανθρώπινη παρέμβαση, όπου αυτό απαιτείται.

Άλλο, εξίσου σημαντικό ζήτημα είναι ότι η αγωγή αξίωση του δημιουργού για εύλογη αμοιβή στο ψηφιακό περιβάλλον, κινδυνεύει να μείνει κενό γράμμα, απουσία κατάλληλης υποδομής. Πλέον της πρόδηλης επιβάρυνσης του κρατικού μηχανισμού (υλικοτεχνική, ανθρώπινο δυναμικό, κοκ), μείζονος σημασίας για την αξιοπρέπεια και την οικονομική αυτοτέλεια του δημιουργού είναι *ποιός* (ατομικό ή συλλογικό όργανο) και με *ποια* αδιάβλητα εχέγγυα θα αποφασίζει για το μέγεθος της συμβολής του δημιουργού στο έργο, με επακόλουθο την αποστέρηση από τη νόμιμη αμοιβή του. Προς αυτή την κατεύθυνση, κομβική είναι η πρόβλεψη αποτελεσματικών ένδικων βηθημάτων και μέσων για το θιγόμενο δημιουργό και μάλιστα με τη μικρότερη δυνατή οικονομική επιβάρυνση του. Αλλά και αντίστροφα, η εναρμόνιση με τις διατάξεις που αφορούν στην ενίσχυση της θέσης των

⁷⁰⁹ Με την πρώτη απόφασή της (6 Νοεμβρίου 2019), η ΕΔΠΠΙ διέταξε τους ελληνικούς παρόχους υπηρεσιών διαδικτύου να διακόψουν την πρόσβαση σε 38 συνολικά ονόματα χώρου (domain names), μεταξύ των οποίων τέσσερα που παραπέμπουν στο Theripiratebay και άλλες δημοφιλείς ιστοσελίδες με ταινίες, σειρές, υπότιτλους και συναφές περιεχόμενο. Η Επιτροπή έθεσε διορία 48 ωρών από την κοινοποίηση της για να συμμορφωθούν, απειλώντας τους παρόχους με πρόστιμο ύψους 850 ευρώ για κάθε ημέρα μη συμμόρφωσης.

⁷¹⁰ Manovich, Lev. "New Media from Borges to". *The New Media Reader*. Ed. Noah Wardrip-Fruin & Nick Montfort. Cambridge, Massachusetts, 2003. 13–25.

δημιουργών (εύλογη αμοιβή, μηχανισμός αναπροσαρμογής συμβάσεων), είναι απαραίτητο να εξειδικευτεί με προσοχή, ώστε να αποτραπούν καταχρηστικές συμπεριφορές εκατέρωθεν. Ιδίως το δικαίωμα ανάκλησης, πρέπει να τοποθετηθεί ως έσχατη λύση στη φαρέτρα των δημιουργών και να ασκείται υπό περιοριστικές προϋπουθέσεις, ώστε να μην προκληθεί πλήρης ανασφάλεια δικαίου στην αγορά.

Προς αυτή την κατεύθυνση καίριος είναι ο ρόλος των Οργανισμών Συλλογικής διαχείρισης, οι οποίοι ενδοσυμβατικά, δύνανται ευχερέστερα να αναλάβουν πρωτοβουλία για διαπραγμάτευση με τον πάροχο, με σκοπό να διασφαλιστεί ότι ο τελευταίος δεν θα βρίσκεται σε θέση ισχύος έναντι του δικαιούχου, προσφέροντας μια σύμβαση προσχώρησης στη λογική «take it or leave it»⁷¹¹. Ο κανόνας θα πρέπει να είναι ότι οι δημοσιογράφοι θα λαμβάνουν μερίδιο των εσόδων από την ψηφιακή εκμετάλλευση του έργου τους και το κριτήριο του μεγέθους της δημιουργικής συμβολής θα τυγχάνει διασταλτικής ερμηνείας, πλην οριοθετημένων και σπανίων εξαιρέσεων. Επομένως ρήτρες σε συμβάσεις, με τις οποίες ο δημοσιογράφος θα παραιτείται εκ προοιμίου από το δικαίωμα για ποσοστιαία αμοιβή στο ψηφιακό περιβάλλον, θα πρέπει να θεωρούνται άκυρες και να μην λαμβάνονται υπόψη από τον εφαρμοστή του δικαίου, (178 ΑΚ, 281 ΑΚ, 361 ΑΚ).

Στο σημείο αυτό, δεν μπορεί να μην επισημανθεί το άτεχνο των διατάξεων της Οδηγίας στο ζήτημα της χρηματικής αμοιβής των εκάστοτε δικαιούχων. Εν πρώτοις, φαίνεται να παρέχεται αθρόα νομική βάση, ώστε καταρχήν όλοι να μπορούν να στραφούν εναντίον όλων (οι δημοσιογράφοι κατά παρόχων ή / και εκδοτών, οι εκδότες κατά παρόχων, ακόμη και για νόμιμες χρήσεις, εμπίπτουσες σε εξαίρεση ή περιορισμό, οι χρήστες κατά των παρόχων σε περίπτωση άστοχης αφαίρεσης περιεχομένου, κοκ). Παρ'όλα αυτά, την ίδια στιγμή, ο κοινοτικός νομοθέτης, εισάγει αφειδώς ευρύτατα κριτήρια που είναι δυνατό να περιορίζουν ή αποκλείουν τελείως την ευθύνη του υπόχρεου, (του παρόχου εάν κατέβαλε προσπάθεια χορήγησης άδειας, του εκδότη εάν η συμβολή του δημιουργού δεν είναι και τόσο αξιόλογη, κοκ). Έτσι, ορισμένες διατάξεις της Οδηγίας μοιάζουν να αλληλοαναιρούνται, δημιουργώντας σύγχυση αντί να ξεδιαλύνουν το τοπίο.

Συμπερασματικά, στο μέτρο που η πληροφορία έχει αναχθεί σε ψηφιακό προϊόν, η πνευματική ιδιοκτησία στο ψηφιακό περιβάλλον είναι πράγματι ζήτημα υπερεθνικό, αφορά όλους τους Ευρωπαίους πολίτες. Η τάση όμως για ενιαία και ισχυρή Ευρωπαϊκή ψηφιακή αγορά δεν θα πρέπει να υποβαθμιστεί σε στείρα εμπορευματοποίηση του έργου, με μόνο γνώμονα ποιος από τους

⁷¹¹ Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 192 ΑΚ, η σύμβαση συντελείται μόλις περιέλθει σ' αυτόν που πρότεινε η δήλωση αποδοχής της πρότασής του .

εμπλεκόμενους θα επωφεληθεί περισσότερο οικονομικά. Εκτός αυτού, η επιχειρούμενη εναρμόνιση πρέπει να συνεπικουρηθεί από την πολιτεία. Σε αυτά τα πλαίσια, το κράτος, είναι ανάγκη να επενδύσει και σε άλλους είδους δράσεις, όπως πχ να προωθήσει την άμεση ένταξη στο σχολικό πρόγραμμα, εκπαιδευτικών σεμιναρίων σε ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας, κατάλληλα προς την ηλικιακή ομάδα των χρηστών του διαδικτύου⁷¹².

Ο σεβασμός και η περιφρούρηση των πνευματικών δικαιωμάτων στο διαδίκτυο προϋποθέτει καταρχήν γνώση, κατανόηση και εμπέδωση της σχετικής νομοθεσίας. Η περιφρούρηση της πνευματικής ιδιοκτησίας στο ψηφιακό περιβάλλον δεν πρέπει να είναι αντικείμενο μόνο των συναφών πανεπιστημιακών σπουδών ή να ενδιαφέρει μόνο τους νομικούς ή τους επαγγελματίες κλάδου (δημοσιογράφους, εκδότες, καλλιτέχνες, κλπ). Αφορά όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες που αλληλεπιδρούν στον παγκόσμιο ιστό, οι οποίοι είναι απαραίτητο να εξασκηθούν βαθμιαία θεωρητικά και βιωματικά στις βασικές αρχές της, ώστε να καταριφθεί ο κοινός τόπος ότι το διαδίκτυο είναι χώρος ασυδοσίας και ατιμωρησίας.

Καθώς όμως ο κοινοτικός νομοθέτης, αλλού επέλεξε τη δημιουργική ασάφεια και αλλού σιώπησε εντελώς, (λχ δεν προέβλεψε τίποτα για τα blogs), είναι εξαιρετικά δύσκολο το έργο του Έλληνα νομοθέτη. Για αυτό το λόγο και υπό το πρίσμα των ιστορικών αλλαγών που βιώνει η ανθρωπότητα και η Ευρωπαϊκή Ένωση (BREXIT⁷¹³, πανδημία COVID-19), περαιτέρω

⁷¹² Ήδη ο ΟΠΙ έχει αναλάβει σχετικές πρωτοβουλίες

⁷¹³ Ερωτηματικά γεννώνται σχετικά με τη στάση που θα κρατήσει η Μ. Βρετανία στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας, μετά την απόφαση εξόδου από την ΕΕ. Κατά μία άποψη, εφεξής δεν θα υποχρεούται να ενσωματώνει και να εφαρμόζει να τις ευρωπαϊκές οδηγίες. Ευλόγως όμως παρατηρείται ότι δεν θα είναι εύκολο ούτε να διαφοροποιηθεί ριζικά από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές νομοθεσίες οι οποίες θα είναι ενιαίες στον τομέα αυτό, ούτε να δημιουργήσει εξυπαρχής δικό της δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας στο ψηφιακό περιβάλλον, Rebeca Pakenham Walsh, Fieldfisher, 20/05/2019

Συναφώς, το Γραφείο Πνευματικής Ιδιοκτησίας του Ηνωμένου Βασιλείου, ανακοίνωσε ότι θα υπάρξει μια μεταβατική περίοδος που θα ακολουθήσει το BREXIT, ωστόσο, δεν διευκρινίστηκε εάν η Οδηγία θα μεταφερθεί ή όχι στο βρετανικό δίκαιο.

τροποποιήσεις, ευθέως σε επίπεδο ευρωπαϊού νομοθέτη (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και Κοινοβούλιο) στο άμεσο μέλλον δεν θα πρέπει να αποκλειστεί⁷¹⁴.

⁷¹⁴ Ένδεικτικά τα πραγματικά περιστατικά μιας υπόθεσης που είχε να κάνει με το συγγενικό δικαίωμα του εκδότη στη Γερμανία, όπου προβλέπεται στην εθνική νομοθεσία από το 2013. Με απόφασή του (Υπόθεση C-299/17VG Media Gesellschaft zur Verwertung der Urheber- und Leistungsschutzrechte von Medienunternehmen mbH κατά Google LLC, διάδοχος της Google Inc), το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έκρινε ότι η γερμανική διάταξη η οποία απαγορεύει να χρησιμοποιούν οι μηχανές αναζήτησης «snippets» δημοσιευμάτων χωρίς την άδεια του εκδότη είναι ανεφάρμοστη ελλείψει προηγούμενης κοινοποίησής της στην Επιτροπή. Ειδικότερα, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο εθνικός νόμος είναι κανόνας σχετικός με υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας και, συνεπώς, πρόκειται για «τεχνικό κανόνα» του οποίου το σχέδιο έπρεπε να κοινοποιηθεί στην Επιτροπή.

Σε ο,τι αφορούσε το ιστορικό της κρινομένης υπόθεσης, η VG Media, γερμανική εταιρία συλλογικής διαχείρισης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, άσκησε ενώπιον του Landgericht Berlin (πρωτοβάθμιου περιφερειακού δικαστηρίου του Βερολίνου, Γερμανία) αγωγή αποζημίωσης κατά της Google λόγω προσβολής των συγγενικών δικαιωμάτων διαφόρων μελών της που είναι εκδότες Τύπου.

Ισχυρίστηκε συγκεκριμένα ότι η Google χρησιμοποιεί, από 1ης Αυγούστου 2013, στη φερώνυμη μηχανή αναζήτησης και στον ιστότοπο αυτοματοποιημένης ενημέρωσης «Google News» «snippets» δημοσιευμάτων (σύντομα αποσπάσματα ή περιλήψεις κειμένων από άρθρα Τύπου, συνοδευόμενα ενδεχομένως από εικόνες) που προέρχονται από τα μέλη της VG Media, χωρίς να καταβάλλει αμοιβή ως αντιπαροχή. Το Landgericht Berlin αμφέβαλε κατά πόσον η VG Media είχε τη δυνατότητα να επικαλεστεί, έναντι της Google, τη σχετική γερμανική νομοθετική διάταξη, η οποία άρχισε να ισχύει από 1ης Αυγούστου 2013 και αποσκοπεί στην προστασία των εκδοτών Τύπου.

Η διάταξη αυτή απαγορεύει αποκλειστικώς στους εμπορικούς φορείς εκμετάλλευσης μηχανών αναζήτησης (και στους εμπορικούς φορείς παροχής υπηρεσιών οι οποίοι επεξεργάζονται με ανάλογο τρόπο περιεχόμενα) να θέτουν στη διάθεση του κοινού προϊόντα Τύπου ή μέρη τους, με εξαίρεση μεμονωμένες λέξεις ή πολύ σύντομα αποσπάσματα κειμένου.

Το Landgericht Berlin υπέβαλε προδικαστικό ερώτημα για το αν μια τέτοια διάταξη συνιστά, κατά την έννοια της Οδηγίας 98/34 για τα τεχνικά πρότυπα και τις προδιαγραφές, «τεχνικό κανόνα» ο οποίος θα έπρεπε, για τον λόγο αυτό, να έχει κοινοποιηθεί στην Επιτροπή προκειμένου να μπορεί να προβληθεί έναντι ιδιωτών, με το Δικαστήριο ΕΕ να δίνει καταφατική απάντηση.

Ενδιαφέρον μάλιστα το σκεπτικό του Γενικού Εισαγγελέα, ο οποίος διατύπωσε την θέση ότι είναι μη ρεαλιστικό να αναμένουμε δημοσιογραφία υψηλής ποιότητας και ποικιλίας ύλης, η οποία θα τηρεί τα υψηλότερα πρότυπα δεοντολογίας των μέσων ενημέρωσης και θα σέβεται την αλήθεια, εάν οι εφημερίδες και τα λοιπά μέσα ενημέρωσης δεν έχουν βιώσιμα κέρδη. Θα ήταν ανόητο και αφελές να μην αναγνωρίσουμε ότι το παραδοσιακό μοντέλο εμπορίας εφημερίδων σε

Επίλογος

Σύμφωνα με όσα αναλύθηκαν στην παρούσα μελέτη, οι πρακτικές που χρησιμοποιεί ο δημοσιογράφος φιλτράρονται και αξιολογούνται πρώτα σε επίπεδο επαγγελματικής δεοντολογίας. Στην ελληνική έννομη τάξη, απεδείχθη ότι οι επιταγές αυτές, βρίσκονται σε διαρκή διάλογο με τα συνταγματικά δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ανθρώπινες ελευθερίες. Ομοίως, από τη συγκριτική επισκόπηση με τα ισχύοντα αναφορικά με τη δημοσιογραφική ηθική, σε άλλα ευρωπαϊκά συστήματα, προέκυψε ότι οι ηθικές επιταγές είναι στενά συνυφασμένες με την εθνική νομοθεσία, την ιδιοσυγκρασία και την ιστορία κάθε λαού. Στην Ελλάδα, το παραδοσιακό οικοδόμημα του ΚΔΔ, συμπληρώνει ο νεότευκτος κώδικας δεοντολογίας των ψηφιακών μέσων (ΚΔΨΜ), ο οποίος παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον, λόγω των καινοτόμων ρυθμίσεων του. Ο δημοσιογράφος, είτε υπηρετεί τα έντυπα είτε τα ψηφιακά μέσα, έχει ως θεματοφύλακας της δημοκρατίας υποχρεώσεις και δικαιώματα, με θεμελιωδέστερο όλων την ελευθερία της έκφρασης, την οποία έχει αναγνωρίσει ευρύτατα η πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ.

Το δεύτερο μέρος, αφιερώθηκε στο δημοσιογράφο ως πνευματικό δημιουργό. Συχνά, η πνευματική εργασία του δημοσιογράφου, πληροί τις προϋποθέσεις του έργου. Το δημοσιογραφικό

ολόκληρη την Ένωση –πωλήσεις και διαφήμιση– έχει υπονομευθεί κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια από την ανάγνωση των εφημερίδων από τους καταναλωτές στο διαδίκτυο, πρακτική η οποία έχει διευκολυνθεί με την εμφάνιση ισχυρών μηχανών αναζήτησεως, όπως αυτή που διαχειρίζεται η εναγομένη.

Ο Γενικός Εισαγγελέας κατέληξε, ωστόσο, στο συμπέρασμα πως τίποτα από τα ανωτέρω δεν σημαίνει ότι ένα κράτος μέλος δικαιούται να παρακάμψει τις υποχρεώσεις κοινοποίησης τις οποίες επιβάλλει η οδηγία 98/34. Όπως επίσης και το γεγονός ότι η κοινοποίηση μιας τέτοιας νομοθετικής προτάσεως επιβάλλεται από την ίδια την οδηγία δεν σημαίνει ότι το εκάστοτε νομοσχέδιο είναι κατ' ανάγκη ελαττωματικό ή μη αποδεκτό από την άποψη της εσωτερικής αγοράς. Αντιθέτως, σκοπός του άρθρου 8, σημείο 1, της οδηγίας 98/34 είναι να λαμβάνει η Επιτροπή (και, κατ' επέκταση, τα λοιπά κράτη μέλη) γνώση της προτάσεως και, σε πρώιμο στάδιο, να έχει τη δυνατότητα να εξετάσει τις ενδεχόμενες συνέπειές της για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο το Δικαστήριο έχει κρίνει επανειλημμένως, από την απόφασή του στην υπόθεση CIA Security και εντεύθεν, ότι η μη συμμόρφωση με την υποχρέωση κοινοποίησης συνεπάγεται ότι οι σχετικές διατάξεις εθνικής νομοθεσίας που εκδόθηκαν κατά παράβαση της υποχρέωσης αυτής πρέπει να κρίνονται ανεφάρμοστες από τα εθνικά δικαστήρια μέσω ενδεδειγμένων διαδικασιών.

έργο αποτελεί μια ιδιότυπη κατηγορία πνευματικού δημιουργήματος, το οποίο εν συγκρίσει με τα κλασσικά έργα του λόγου. Αν αναλογιστεί κανείς την πολυπλοκότητα από άποψη νομικής μεταχείρισης, την οποία εμφανίζουν δημοσιογραφικά έργα όπως οι συνεντεύξεις και οι φωτογραφίες, την υποτυπώδη συλλογική διαχείριση των δικαιωμάτων του κλάδου και το εν γένει λόγω της εύκολης αναδημοσίευσης και της κλιμακούμενης τάσης της κοινωνίας για πρόσβαση στα πνευματικά έργα εν γένει, χωρίς αμοιβή του δημιουργού, δεν είναι παράδοξο που ο δημοσιογράφος συνήθως αποξενώνεται αμαχητί από τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επί του έργου του, για λόγους βιοπορισμού.

Ωστόσο, ο δημοσιογράφος *είναι* πνευματικός δημιουργός. Προς γνώση δε και εμπέδωση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας που απολαμβάνει επί του έργου του, φωτίστηκαν οι ηθικές και περιουσιακές εξουσίες του (περιεχόμενο, έκταση, νόμιμοι περιορισμοί, συλλογική διαχείριση), με ιδιαίτερη αναφορά στις εξουσίες του μισθωτού δημοσιογράφου, ιδίως στα πλαίσια της σύμβασης έντυπης έκδοσης και επεξεργασία ειδικότερων σύγχρονων ζητημάτων (right to publicity, δημοσιογραφική ελευθερία μετά την εισαγωγή του GDPR, μητρώο on line Media, αναγκαστική εκτέλεση). Στο νομικό οπλοστάσιο που διαθέτει ο δημοσιογράφος, σε περίπτωση προσβολής των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας του, προστίθενται νέα εργαλεία, με τάση για αυστηροποίηση του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας : το κανονιστικό σχήμα που φιλοδοξεί να καθορίσει το μέλλον της δημοσιογραφίας στην ψηφιακή εποχή, καταστρώνεται στην Ευρωπαϊκή Οδηγία 2019/790 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά, (Digital Single Market Directive – DSM).

Πάντως, στην ψηφιακή εποχή, η ολική αναδιάρθρωση του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι γεγονός και δεν είναι τυχαίο που οι καινοτόμες ρυθμίσεις αφορούν πρωτίστως δημοσιογράφους και εκδότες, ως στηλοβάτες του νέου οικοδομήματος. Η ανάγκη για αλλαγή είχε εξάλλου προοιωνιστεί: στην «έκρηξη της δημοσιογραφίας» του, ο μεγάλος Ιγνάσιο Ραμονέ της le monde diplomatique, τοποθετούσε ως ξένο σώμα το γραπτό Τύπο στο περιβάλλον της ψηφιακής επανάστασης, όπου ο καθένας έχει τα προσόντα να γίνει "δημοσιογράφος" αρκεί να γνωρίζει πώς να χειρίζεται τα ιστολόγια, το Twitter ή το Facebook. Στο νέο περιβάλλον, οι απηυδισμένοι από καιρό πολίτες, τιμωρούν τον κιτρινισμό και τη χειραγώγηση και οραματίζονται τη δημοσιογραφία χωρίς δημοσιογράφους, στρεφόμενοι για την ενημέρωσή τους σε ανεξάρτητους κρουνοίς πληροφόρησης, όπως η WikiLeaks. Η καθαίρεση των παραδοσιακών ΜΜΕ από το θρόνο τους έπειτα από 150 χρόνια απόλυτης κυριαρχίας είναι γεγονός.

Η διασάλευση αυτή, φαίνεται να οδηγεί με σταθερά βήματα στην κάθαρση και την αναγέννηση. Η αρχή έγινε με την εκ των έσω κάθαρση του δημοσιογραφικού σώματος, με εισαγωγή καινοτόμων ρυθμίσεων στους υπάρχοντες κώδικες δημοσιογραφικής δεοντολογίας και τη θέσπιση νέων κωδίκων, όπου ήταν αναγκαίο, όπως συνέβη με την οριοθέτηση της δημοσιογραφίας στο ψηφιακό περιβάλλον. Τη δεοντολογική αυτοκάθαρση ενίσχυσε δραστικά η εισαγωγή από τη νομοθετική εξουσία σύγχρονων νομοθετημάτων που μετασχηματίζουν την τεχνολογική εξέλιξη από όπλο του προσβολέα σε πλεονέκτημα του αληθινού δικαιούχου.

Έπειτα, όσα μέσα απεδείχθησαν ακατάλληλα και δεν προσαρμόστηκαν στις νέες συνθήκες, αντικαταστάθηκαν από μορφώματα σύμφωνα με τις απαιτήσεις του κοινού και της αγοράς, αλλάζοντας μια για πάντα τους κανόνες της ενημέρωσης. Κάθε εφημερίδα διαθέτει πλέον λογαριασμό στα σύγχρονα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, κάθε δημοσιογράφος είναι γνωστός κατ' όνομα και εικόνα. Η ταχεία μετάδοση της είδησης και σχολιασμός των άρθρων σε πραγματικό χρόνο δεν αφήνει περιθώριο για παραπληροφόρηση.

Την ίδια στιγμή, ανθίζουν με ιδιωτικούς πόρους είδη δημοσιογραφίας που χαίρουν της εκτίμησης της κοινής γνώμης, όπως το ρεπορτάζ και η δημοσιογραφική έρευνα. Επάλληλα προς τα παραδοσιακά ΜΜΕ, νεωτεριστικοί διαδικτυακοί ιστότοποι, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για διαρκή ανταγωνισμό σε ποιότητα και πλουραλισμό στην πληροφορία.

Στο ρου της ιστορίας, δεν είναι υπερβολή να ειπωθεί ότι η δημοσιογραφία έχει σήμερα παρά ποτέ τη δυναμική να ζήσει το χρυσό αιώνα της.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Ασπρογέρακας – Γρίβας, Θέματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας, εκδ.Γρηγόρης, 1990

Ανθόπουλος Χαράλαμπος, Δημοσιογραφία και Προσωπικά Δεδομένα

Αντωνόπουλος Β. Γ. Δίκαιο Α.Ε. & Ε.Π.Ε., Γ' Έκδοση, Juris Prudentia, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009,

Αρχοντάκη Ασπασία, «Οι νέες μορφές του ψηφιακού χρήματος στην Ελλάδα: η περίπτωση του Bitcoin», ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ & ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, 2015

Βαγενά Ευαγγελία, Πνευματική Ιδιοκτησία και δικαίωμα κοινού στην πληροφόρηση

Βαθρακοκοίλης Α., Διαδικασία διαφορών από προσβολές με δημοσιεύματα ή ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές, 2008

Βαθρακοκοίλη, ΕρΝομΑΚ, Ερμηνεία – Νομολογία Αστικού Κώδικα (κατ' άρθρο), Τόμος Γ', Ημίτομος Γ', Ειδικό Ενοχικό,

Βούλγαρη Κ., Το δικαίωμα της δημοσιογραφικής έρευνας : Σκιαγράφηση του περιεχομένου και οριοθέτηση του σε σχέση με το δικαίωμα προσωπικότητας, Δι ΜΜΕ 2007

Γαρουφαλιά Ο., «Τα εικαστικά έργα και η νομική τους προστασία», Μελέτες Ιδιωτικού Δικαίου, Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, 2001

Γεωργιάδης Απ .Σ., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 3^η έκδοση (2002),

Γρηγορίου Χρ., Από την Ιρλανδία στη Μεγάλη Βρετανία, Ο Edmund Burke ως επίδοξος άνθρωπος των γραμμάτων, Ευγένεια και αρετή, «Νήσος», Αθήνα 2009

Γιαννοπούλου Αλεξάνδρα – Γιβροπούλου Αιμιλία, Όταν το όραμα γίνεται ψευδαίσθηση: Η Πρόταση Οδηγίας για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στην ψηφιακή ενιαία αγορά

Γιατρομανωλάκης Γιώργης, Δίκτυς ο Κρητικός, Εφημερίδα του Τρωικού Πολέμου, Άγρα, 1996.

Δαγτόγλου Π.Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Α΄, Β΄ αναθεωρημένη έκδοση, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2005

Δακωρόνια Ε.Γ., Το ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού ως ειδική έκφραση του δικαιώματος στην προσωπικότητα: η οπτική γωνία ενός αστικολόγου

Δελγιάννη Ε., Ηθική των ΜΜΕ, Εκδ. Σίδερης, 2004,

Δελγιάννη Ε., Δημοσιογραφία και πνευματικά δικαιώματα στη νέα ψηφιακή συνθήκη

Δελγιάννη Ι.– Π. Κορνηλάκη Π., Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο τ. ΙΙΙ, έκδ. 1992

Δραγώνα- Μονάχου Μυρτώ, «Ηθική και βιοηθική », ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, Τεύχος 8-9: (Άνοιξη - Φθινόπωρο 2002).

Ιγγλεζάκης Ι., Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015.

Ιγγλεζάκης Ι., Ευθύνη ιδιοκτήτη ιστολογίου (blog) για ανώνυμο δυσφημιστικό σχόλιο

Καλλινίκου Δ., «Πνευματική ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα», Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2005.

Καλλινίκου Δ., «Πνευματική ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα», Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2008.

Καλλινίκου Δ., «Νομοθεσία Πνευματικής ιδιοκτησίας και Συγγενικών Δικαιωμάτων», Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2007.

Καλλινίκου Δ., Η προστασία των δημοσιογράφων κατά το δίκαιο της Πνευματικής Ιδιοκτησίας, Χρ ΙΔ 2001

Καλλινίκου Δ., Πνευματική ιδιοκτησία και Βιβλιοθήκες, Δίκαιο και Οικονομία, Π-Ν. Σάκκουλας, 2007

Καμτσίδου Ι., Αυτορρύθμιση, σειρά Δίκαιο και Κοινωνία στον 21^ο αιώνα, Διευθυντής σειράς Γ. Παπαδημητρίου, εκδ.2005

Κανελλοπούλου – Μπότη Μαρία, «Δικαίωμα στην προσωπικότητα και δικαίωμα στη φωτογραφία» ατομική συμβολή στο έργο «Δημοσιογράφοι και Εκδότες ΜΜΕ, Ζητήματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας», Σάκκουλας, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2009,

Καραγκουνίδης Απ., Αποζημίωση λόγω προσβολής δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, εκδ. Σάκκουλα, 2014

Καράκωστας Ι., «Προσωπικότητα και τύπος», 1991,

Καράκωστας Ι., Το δίκαιο των ΜΜΕ, εκδ.2005

Καράκωστας Ι., Προσωπικότητα και Τύπος, γ' έκδοση, Αντ. Σάκκουλας

Καράκωστας Ι. Δίκαιο και Ίντερνετ, εκδ. Σάκκουλα, 2009

Καράκωστας Ι., Ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα

Καραμπάσης Ζαφείρης, «Το blogging στην Ελλάδα : Προφίλ, κίνητρα και πρακτικές των ελληνόφωνων bloggers», μεταπτυχιακή εργασία, 2008,

Κάρτερ Γ., Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση Ιστορία και ιστορίες, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2004

Καρράς Α.

Κιτσάκης Σταύρος, Τεχνητή νοημοσύνη και συμβατική διαδικασία, Εισαγωγή στα βασικά προβλήματα, Εφαρμογές Αστικού Διακίου και Πολιτικής Δικονομίας, Τεύχος 6, έτος 2018, Νομική Βιβλιοθήκη Κοριατοπούλου - Αγγέλη Π. & Τσίγγου Χ., Πνευματική ιδιοκτησία – Ληματογραφημένη ερμηνεία, Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008

Κοριατοπούλου Πιερρίνα, «Δημοσιογράφοι και Εκδότες ΜΜΕ, Ζητήματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας», Σάκκουλας 2009

Κορνηλάκης, Η ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων Αρμ 1990

Κοτσίρης Α., «Δίκαιο Πνευματικής ιδιοκτησίας», Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1999,

Κοτσίρης, Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας, Σάκκουλας, 7η έκδ., 2017

Κοτσίρης-Σταματούδη, Ερμ.ν.2121/1993

Κουμάντος Γ.Α., «Πνευματική Ιδιοκτησία», Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2000

Κουμάντος Γ., Πνευματική Ιδιοκτησία, 8^η έκδοση, 2002, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας

Κουμάντος Γ. Α, Πνευματική ιδιοκτησία, 5^η έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή 1991,

Κόκκινος Γ., “Η παγίδα της φωτογένειας”, συνέντευξη Ν. Παναγιωτόπουλου, Σχολιαστής, Νο76, 05/1989

Κοτσαλής Α.-Μενουδάκος Κ. Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων (GDPR), Συνεργασία Ε. Βασιλοπούλου, Σπ. Βλαχόπουλος, Γ.Γιαννόπουλος, Β. Ζαρκάδης, Δ.Ζωγραφόπουλος, Κ. Καρβέλη, Κ.Λωσταράκου, Α.Μήτρου, Φ. Μίτλεττον, Φ.Παναγοπούλου- Κουναντζή, Γ.Τσόλιας, Κ.Χριστοδούλου, ΠΝ Σάκκουλας, 2018,

Λιακόπουλος Θ. Θανάσης, Ζητήματα Εμπορικού Δικαίου, Βιομηχανική και Πνευματική Ιδιοκτησία, ΠΝ Σάκκουλας, 1997, 3^η έκδοση,

Μαγκίρης Β.: «UAV και MAV: Τα ιπτάμενα ρομπότ», Περισκόπιο της Επιστήμης, τεύχος 219 (Ιούλιος-Αύγουστος 1998),

Μάνεσης Α., Η συνταγματική προστασία,

Μάνεσης Α, Ατομικές ελευθερίες, 1982,

Μεταξάκης, Εμμανουήλ (2017), Μπίτκοϊν (bitcoin), κρυπτοχρήμα και κυβερνοέγκλημα, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Μητσόπουλος Γ., Το πρόβλημα της εννοίας του δικαιικού πλάσματος. Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, 1998 σελ.185

Μόσχοβη Α., «Από την αναπαράσταση της πολιτικής στην πολιτική της αναπαράστασης», Η Ελλάδα μέσα από τη φωτογραφία, Μέλισσα, Αθήνα 2007

Μπαμπινιώτης Γ., Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, 2^η εκδ., εκδ. κέντρο Λεξικολογίας, Αθ.2002

Μάνθος Α., Πνευματική Ιδιοκτησία, Νομική Βιβλιοθήκη, 2015,

Μαρίνος Μ-Θ., «Ηθικό δικαίωμα και δικαίωμα επί της προσωπικότητας», ΔΕΕ 1997,

Μαυριάς Κ, Το συνταγματικό δικαίωμα του ιδιωτικού βίου,

Μιχαηλίδης – Νουάρος Γ, Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του τύπου

Μιχαηλίδης – Νουάρος Γ, «Η προστασία των ηθικών δικαιωμάτων του δημιουργού μετά το θάνατό του», ΝοΒ 1978,

Μπρούμας Α., Η νέα Οδηγία για την Πνευματική Ιδιοκτησία & τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Νικολόπουλος Π., Το κληρονομικό δικαίωμα στην Πνευματική Ιδιοκτησία, Σάκκουλας, 2016

Ντόκινς Ρίτσαρντ, Το εγωιστικό γονίδιο, Μετάφραση Λουκάς Μαργαρίτης, Σύναλμα, 1998

Παπαδημητρίου Δ. & Μπαλτά Ν., Σημειώσεις για την Ιστορία του τύπου, Αθήνα, 1993, εκδ. Οδυσσέας,

Παπαδοπούλου Α., «Το δικαίωμα του δημιουργού για τη διατήρηση της ακεραιότητας του έργου», Σάκκουλας, Θεσ/κη, 1997

Παπαδοπούλου Α., Ο δημοσιογράφος ως πνευματικός δημιουργός και η προστασία των ηθικών του συμφερόντων, Δημοσιογράφοι και Εκδότες ΜΜΕ, εκδ. Σάκκουλα 2009,

Παπαδοπούλου Μαρία - Δάφνη, Παράθεση αποσπασμάτων και σχολιασμός έργων τρίτων, Δημοσιογράφοι και εκδότες ΜΜΕ, Ζητήματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας, εκδ. Σάκκουλα, 2009,

Παναγοπούλου - Κουτνατζή Φερενίκη, Το δικαίωμα στη λήθη στην εποχή της αβάσταχτης μνήμης: Σκέψεις αναφορικά με την Πρόταση Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων, Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου 2012,

Παπαναστασίου Μαρίνα «Η τεχνητή νοημοσύνη και το μέλλον των ΜΜΕ», Μετάφραση,

Παπαρσενίου Παρασκευή, Η Δημόσια παρουσίαση του έργου, εκδ. Σάκκουλα, 2015

Παπαχρίστου Θ., Η προστασία της προσωπικότητας και το αρθρ. 299 ΑΚ,

Πατέλη Κ, Η Δημοσιογραφία στον Ιστό

Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα" τομ.60^ο

Παραμυθιώτης Γ., Η δωσιδικία για την προστασία του δημιουργού στο διαδίκτυο, ΔιΜΕΕ 2017,

Παραμυθιώτης Γ., Η νέα οδηγία για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στην ψηφιακή ενιαία αγορά

Παραμυθιώτης Γ., Ο εργαζόμενος δημιουργός, το σημείο συνάντησης του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας με το εργασιακό δίκαιο, διδακτορική διατριβή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, 2017,

Πατεράκης Σ.Θ., Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, Π.Ν. Σάκκουλας, 2001

Πουλιάδης, Ευθύνη του παραγωγού και κατανομή του βάρους απόδειξης, ΝοΒ

Ρόκας, Ι. Κ. Εταιρίες, Εισαγωγή στο Δίκαιο των Εταιριών του Εμπορικού Δικαίου, 4η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011

Σακελλαροπούλου, Η νομολογιακή διάπλασις

Σκλαβούνη Γ.Ν., Εισαγωγή στην επιστήμη της δημοσιογραφίας, 2001, Έλλην

Σκούρτης Δ., Η προστασία των φωτογραφιών κατά το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, ΕλλΔ 1996

Σκούρτης Δ., Κυρώσεις για την προσβολή του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας ή του συγγενικού δικαιώματος, ΕλλΔικ1994

Σούρλας, Ερμ ΑΚ,

Σταθόπουλος, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Α. Ν. Σάκκουλα

Σταματούδη Ειρήνη (επιμέλεια), Συλλογική Διαχείριση Δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας, Συγγραφείς Ε. Βαγενά, Κ. Βόσσοι, Γ. Γιαννόπουλος, Ρ. Γιοβανόπουλος, Γ.-Α. Ζάννος, Γ. Καπελλάκου, Σ. Κοκολινάκης, Ζ. Μαυροσκόπη, Α. Μήτρου, Γ. Μπαμπέτας, Μ.-Δ. Παπαδοπούλου, Α.

Παπαπαναγιώτου, Ε.Ρούσσου, Δ.Σαραφινός, Μ. Σινανίδου, Ε. Σταματούδη, Σ. Σταυρίδου, Α. Σταυροπούλου, Δ. Τζουγανάτος, Δ. Τσικρικάς, Γ. Τσιρούκης, Θ. Χίου, Κ. Χριστοδούλου, ΠΝ Σάκκουλας 2020, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σταμπέρνας Σωτήριος (2018), Τεχνολογίες αλυσίδας συστοιχιών και έξυπνα συμβόλαια στο πλαίσιο του Διαδικτύου των Πραγμάτων, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2018

Σταματούδη Ειρήνη, Δημοσιογράφοι και εκδότες ΜΜΕ, Ζητήματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας, Δικαιώματα φωτογράφων και δημοσίευση φωτογραφιών σε ΜΜΕ, Σάκκουλας 2009

Στρακαντούνα Β.- Κικκής Γ., ο διττός χαρακτήρας του δικαιώματος δημόσιου δανεισμού, Εισήγηση στο 19^ο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2010

Στρακαντούνα Β., Βιβλιοθήκες και δικαίωμα δημόσιου δανεισμού

Συνοδινού Τ-Ε., ΜΜΕ και Πολιτισμός. Τα πνευματικά δικαιώματα δημοσιογράφων : από την παραγωγή ενημέρωσης στη δημιουργία πολιτισμού, Δι ΜΜΕ 2007

Τσαγκρινός Γ., Η Ιστορία της Δημοσιογραφίας, άρθρο στον ημερήσιο τύπο, 2013

Τσινόρεμα Σ., «Η Βιοηθική και η σύγχρονη κριτική της πράξης. Η ηθική στην εποχή της βιοτεχνολογίας», Δευκαλίων 24/2, Τάσση Σ, Διαδίκτυο και ελευθερία έκφρασης - Το πρόβλημα των Blogs, ΔιΜΕΕ, 2006,

Φωτιάδης Δ., Ιστορία του 21, ΜΕΛΙΣΣΑ, 1971,

Χίου Θ. Τεχνητή Νοημοσύνη και Πνευματική Ιδιοκτησία: σε ποιον ανήκουν οι δημιουργίες μηχανών; ΔΙΤΕ, 2/2020,

Χιωτέλλης Α., «Η σύμβαση έντυπης έκδοσης. Τα μείζονα θέματα και η αντιμετώπιση τους από το ν. 2121/1993», Ελλ. Πανεπ. Εκδόσεις, Αθήνα, 1995,

Χριστοδούλου Κ., Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας, Π. Ν.Σάκκουλας, 2018

Χριστοδούλου Κ., Πνευματικά Δικαιώματα μετά το θάνατο του δημιουργού, Π. Ν.Σάκκουλας, 2017

Χριστοδούλου Κ. Δίκαιο Προσωπικών Δεδομένων, εκδ.2013, Π. Ν.Σάκκουλας

Χριστοφιλόπουλος Δ.Γ, Εισαγωγή στο Δίκαιο, Βασικές έννοιες - θεσμοί και αρχές Ιδιωτικού, Δημοσίου, Ευρωπαϊκού Δικαίου, εκδ.Π.Ν.Σάκκουλας, 2007

Χριστοφιλόπουλος Δ.Γ, Προστασία πολιτιστικών αγαθών, Μνημειακά, παραδοσιακά, οικιστικά, πνευματικά, πολιτιστικά αγαθά, εκδ.Π.Ν. Σάκκουλας, 2005

Χρυσανθάκης Χ., Εισηγήσεις Συνταγματικού Δικαίου: Οργάνωση του κράτους, ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007

Ξενόγλωσση

Dagtoglou, *Die parteipresse- Ihr verfassungsrechtlicher und politischer Standort*, Βερολίνο, 1967.

W. Blackstone, *Commentaries on the laws of England*, α' έκδοση 1765.

Stéphane Haffemayer, *L'Information dans la France du XVIIe siècle: la gazette Renaudot de 1647 à 1663*, éd. Honoré Champion, 2002

Heinz Schmitz, *Das abenteuerliche Leben des Schweizer Philhellenen Johann Jakob Meyer, Redaktor der ersten Zeitung in Griechenland*.

D. Gomien, D.Harris, L. Zwaak, *Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης και Πρακτική*, μτφρ. Έφη Τσατσαρέλη Παπαζήση, Αθήναι 2001,

G. Burdeau, *Les libertés publiques*, 4^η έκδ,

Dr. Beaurieux, *The History of the Guillotine*

Chateaubriand, *De la Monarchie selon la Charte* (Paris 1827),

D. J. Solove, «*A taxonomy of privacy*», *University Pennsylvania Law Review*, 2006.

Stéphane Enguéléguélé L'Harmathan, *La Justice en ""jeu""*, (2001), L'O.R.T.F.,

Juliá, Santos (2007): «*Política y Sociedad*» στο *La España del siglo XX*. Marcial Pons, Βαρκελώνη.
Vilar, Pierre (2010), *Historia de España*. 1η έκδοση 1947, Crítica, Βαρκελώνη.

Cynthia H. Cwik, (2020), *Internet of Things (Iot): Legal Issues, Policy, and Practical Strategies*, American Bar Association;

C. Freeman and F. Louçã, *As Time Goes By: From the Industrial Revolutions to the Information Revolution*, Oxford University Press, USA, 2002

C. Perez, "Technological Revolutions, Paradigm Shifts and Socio-Institutional Change" in E. Reinert, *Globalization, Economic Development and Inequality: An alternative Perspective*, Cheltenham: Edward Elgar, 2004,.

Ingram, Mathew (1 April 2014). "The internet didn't invent viral content or clickbait journalism — there's just more of it now, and it happens faster",

Christine Lagorio-Chafkin (Jan 27, 2014). "Clickbait Bites. Downworthy Is Actually Doing Something About It". Inc.

MacDougall, Curtis D. (1958). Hoaxes. Dover

C., Williamson, J., & Henderson-Lancet, L. (1993). Interactive multimedia practice and promise. London; Philadelphia: Koran page,

Dix, Alan; Finlay, Janet; Abowd, Gregory D.; Beale, Russell (2004). Human-computer interaction. 3rd edn. Pearson Education

Manovich, Lev (2001). The Language of New Media. Cambridge: MIT Press, Media psychology is the newest emerging dimension of media theory applied to interactive

Hans-Jürgen Ahrens, Praxis des Geistigen Eigentums: Festschrift für Henning Harte-Bavendamm zum 70. Geburtstag (Deutsch) Gebundene Ausgabe – 16. April 2020

Christina R., M.A. The Effects of Interactive Media on Preschoolers' Learning: A Review of the Research and Recommendations for the Future.

Ed. Eileen Espresso, Patti Miller, and Christine Cordoba. Robinson, Stuart. "The Disadvantages and Advantages of Interactive Media." EHow. Demand Media, 10 May 2011. Web. 23 Nov. 2014.

DeYeso, Jennifer. "The Effect of Interactive and Traditional Media on Relationship Building." Slideshare. LinkedIn Corporation, 25 Apr. 2012.

Mauve, Martin; Vogel, Jiirgen (2001) " Consistency Control for Distributed Interactive Media" Sept. 30-Oct.5,2001, Ottawa, Canada 123.

Elisabeth Staudegger - Clemens Thiele, Geistiges Eigentum: Jahrbuch 2020, NWV Verlag Taschenbuch

Gistiges Eigentum: Jahrbuch 2020 (Deutsch) Taschenbuch

Kegan Paul, Rudolf Dreikurs (1935): An Introduction to Individual Psychology. London: Trench Trubner & Co. Ltd. - New edition 1983: London & New York: Routledge.

Kietzmann, J.; Lee, L. W.; McCarthy, I. P.; Kietzmann, T. C. (2020). "Deepfakes: Trick or treat?". Business Horizons. 63

Obar, Jonathan A.; Wildman, Steve (2015). "Social media definition and the governance challenge: An introduction to the special issue". Telecommunications policy

Bridgwater, Adrian. «Facebook Adopts D Language», Dr Dobb's (Σαν Φρανσίσκο), (2008),

Sagolla, Dom (January 30, 2009). "How Twitter Was Born". 140 Characters: A Style Guide for the Short Form. 140 Characters.

Moore and Kearsley, 1996, Massicotte, 1997

Mark Burdon, Digital Data Collection and Information Privacy Law: 54, Cambridge Intellectual Property and Information Law, Series Number 54, 04/2020

E. Estellés-Arolas & F. González Ladrón-de- Guevara. Towards an integrated crowdsourcing definition. Journal of Information Science (JCR: 1,41), 2012

Michaelides-Nouaros, Le Droit Moral de l' auteur, Etude de droit français, de droit compare et de droit international, Παρίσι 1935

Topping, Seymour (2008), History of The Pulitzer Prizes"he Pulitzer Prizes. Columbia University.

Robert McHenry, "Guglielmo Marconi", Encyclopaedia Britannica (1993).

Nathaniel Clark, "The Handbook of Journalism: All about Newspaper Work-Facts and Information of Vital Moment to the Journalist and to all who would Enter this Calling." New York: Sully and Kleinteich, 1913

Gellman, Barton; Blake, Aaron; Miller, Greg, Edward Snowden comes forward as a source of NSA leaks, The Washington Post, 9 Ιουλίου 2013

Randall, David, (2000). "The Universal Journalist" Sterling Virginia: Pluto Press

Graham, G 2001. Το Ίντερνετ: μία κοινωνιολογική προσέγγιση. Αθήνα, 2001: Περίπλους
Anonymous Sources, Αμερικανική Επιθεώρηση Δημοσιογραφίας.

Fries, Martin; P. Paal, Boris. Smart Contracts, Mohr Siebeck, 24 May 2020

Fox Nicholas, Intellectual Property in Electronics and Software: A Global Guide to Rights and Their Applications, 2019

Robertson Viktoria H S E Competition Law's Innovation Factor: The Relevant Market in Dynamic Contexts in the EU and the US (Hart Studies in Competition Law)

Deuze, Mark. (2003). "The Web and its Journalisms: Considering the Consequences of Different Types of Newsmedia Online" SAGE publications

Jean Michel Bruguière – Michel Vivant, Code de la propriété intellectuelle 2021, Lexis nexis, 2020

Jacques Larrieu, *Robots and intellectual property*, 2013 Dec24(4):125-33, 184., *J int bioethique* ,doi: 10.3917/jib.243.0125

Gillmor, Dan (August 2004). *We the Media: Grassroots journalism by the people, for the people*. Sebastopol, CA: O'Reilly Media

Berthon, Pierre; Pitt, Leyland; Kietzmann, Jan; McCarthy, Ian P. (August 2015), *California Management Review*

Michele Finck, (2020), *Smart Urban Mobility: Law, Regulation, and Policy* (MPI Studies on Intellectual Property and Competition Law Book 29) Kindle Edition,

Michel Vivant -Jean Michel Bruguière, *Droit d'auteur et droits voisins - 4e ed*, Dalloz, 2019

Jorg Ukrow, *Institute of European Media Law, (EMR), Actuelles Stichwort –Diebedeutung Kunstlicher Intelligenz (KL) im Medienbereich*

Matt Knight, (2020), *The Writer's Legal GPS: A Guide for Navigating the Legal Landscape of Publishing*,

Miano, John, *Compressed image file formats*, Addison-Wesley Professional, 1999

Manovich, Lev. "New Media From Borges to". *The New Media Reader*. Ed. Noah Wardrip-Fruin & Nick Montfort. Cambridge, Massachusetts, 2003

Marius Schneider - Vanessa Ferguson, *Enforcement of Intellectual Property Rights in Africa Hardcover*, May 2020

Pakenham Rebeca Walsh, *Fieldfisher*, 20/05/2019

Díaz Alabart, Silvia; Lacruz Mantecón, Miguel L.; Mozo Seoane, Antonio; Rogel Vide, Carlos, *Robots y el Derecho*, Los, Editorial Reus, 2018

Paul Kuruk,(2020), Traditional Knowledge, Genetic Resources, Customary Law and Intellectual Property: A Global Primer,

Pierre Deprez- Frederic Dumond-Vincent Fauchoux - Jean Michel Bruguière, Le parasitisme économique, LexisNexis, 2020

Karanasiou/Pinotsis, Towards a Legal Definition of Machine Intelligence : The argument of Artificial Personhood in the Age of Deep Learning , Conference Paper 2017

Διαδίκτυο

<https://eur-lex.europa.eu>

<https://www.esiea.gr>

<https://www.wikipedia.gr/>

<https://www.eltrun.gr>

<http://www.presserat.de>

<https://www.LegalZoom.com>

<https://www.goethe.de>

<http://www.economist.com>